ئابدۇراخمان قاھار

ۋايا

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ۋايا

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
مۇقاۋا رەسىمنى سىزغۇچى: ئابدۇراخمان ئابلىز
مۇقاۋا خېتىنى يازغۇچى: سۇلايمان ئىسمائىل خالى

ISBN 978-7-228-14245-3
9 787228 142453 >
定价: 38.00元

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىگى ئۇيرسى
www.uyghurkitap.com

ئابدۇراخمان قاھار

ۋىدا

(ھېكايىلەر)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

恩情：维吾尔文/ 阿布都热合曼·卡哈尔著 ：— 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2011.4
ISBN 978-7-228-14245-3

Ⅰ.①恩… Ⅱ.①阿… Ⅲ. ①短篇小说 — 小说集 — 中国 — 当代 — 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.①I247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2011)第061222号

责任编辑	孜来汗·艾则孜
责任校对	赛娜瓦尔·依不拉音，阿达来提·买合苏提
特约校对	米娜瓦尔
封面设计	艾克拜尔·沙力
封面绘画	阿布都热合曼·阿布力孜
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	北京盛通印刷股份有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 1/32开本
印　　张	13.5
版　　次	2011年9月第1版
印　　次	2011年9月第1次印刷
印　　数	1—3000
定　　价	38.00 元

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

نەشرىياتتىن

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار 1935 ـ يىلى 11 ـ ئايدا غۇلجا شەھىرىدە ھۇنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1945 ـ يىلىدىن 1952 ـ يىلىغىچە غۇلجا شەھىرىدە باشلانغۇچ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1952 ـ يىلى 9 ـ ئايدا غۇلجىدىكى ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى بىلىم يۇرتىغا كىرىپ بىر يىل ئوقۇغاندىن كېيىن، 1953 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە كېلىپ سابىق شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. 1956 ـ يىلىدىن 1988 ـ يىلىغىچە ئۇرۇمچى ۋە غۇلجا شەھىرىدىكى دارىلمۇئەللىمىنلەردە ۋە ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1988 ـ يىلىدىن ئېتىبارەن شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ كەسىپىي يازغۇچىسى بولغان. ئۇ ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ۋە شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

ئابدۇراخمان قاھار 1953 ـ يىلى «شىنجاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» (ھازىرقى «تارىم») ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان «بەختسىز كۇلدى» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات سەپىگە قوشۇلغان. ئۇ شۇنىڭدىن تارتىپ ھازىرغا قەدەر شېئىر، ھېكايە، پوۋېست، رومان ۋە ئەدەبىي خاتىرە ئىجادىيىتى بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىپ كەلدى. ئۇنىڭ «ۋاپا» (ھېكايىلەر توپلىمى)، «ئاھ، ياشلىقىم» (پوۋېستلار توپلىمى)، «ئىلى دولقۇنلىرى» (ئىككى قىسىملىق رومان)، «ھايات سىرى» (رومان)، «كۆڭۈل» (رومان)،

«ئاۋات شەھەرنىڭ يېڭى پۇقراسى» (رومان) قاتارلىق يىگىرمە پارچىگە يېقىن كىتابى نەشر قىلىنغان. «ئاۋات شەھەرنىڭ يېڭى پۇقراسى» ناملىق رومانى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەت ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاشتا «تۇلپار» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

مۇندەرىجە

كېلىن 1
ئىراده 31
قىز قەلبى 43
ئۇچ قېتىم دۇدۇقلىغاندىن كېيىن 57
رۇستەم 61
سازەندە دېھقان 67
مۇنار 82
ئاكا ـ ئۈكىلار 89
پەلتو ئېلىش ھەققىده ھېكايە 102
ۋاپا 111
نەۋايى ھەيكىلى ئالدىدا 136
ئانا خاراكتېرى 159
كىچىك يول باشلىغۇچى 185
ئىككى قىزنىڭ تەقدىرى 200
قانلىق داغ 221
ئارزۇ 241
غەزەپ 260
كېمىچى 276
چىمەنگۈل 311
قىزنىڭ كۆڭلى 342
ئوتى كۈچلۈك خەت 357
ئەمەتھاجى 369
ھاسىلىق ئادەمنىڭ پۇلى 385
ئەسلەش 395
شۇنداق شائىر ئۆلمەيدۇ 414

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

كېلىن

1

بۇ ئۇچ كىشىلىك ئائىلىدە هەممىدىن بۇرۇن يېڭى كېلىن ــ جۆهەر ئويغىناتتى. ئۇ يەرگە يورۇق چۈشۈشى بىلەنلا ئېرىنىڭ يېنىدىن سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ كىيىملىرىنى كىيەتتى ـ ده، هويلىغا چىقاتتى. باهارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى ئىدى. باهار سەهىرىنىڭ پەيزىگە نېمە تەڭ كەلسۇن؟! سۈزۈك ئاسمان، ئارامبەخش سەهەر شامىلى، هۈپپىدە ئېچىلغان گۈللەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى تارقالغان مەزگىلدە مەستلىكىگە قانمىغان بۇلبۇللار ـ نىڭ چاڭقىلداپ سايراشلىرىنى ئاڭلاش نېمىدېگەن راهەت ... شەهەر ۋاڭ ـ چۈڭقۇرى باشلانمىغان، ئاشۇ سۈزۈك ئاسمانغا تېخى چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلمىگەنده، ساپ هاۋانى سۈمۈرۈش بەدەن ـ بەدەنلىرىگە ئاجايىپ يېقىملىق هۇزۇر بېغىشلايدۇ.

يۈرەكلەرنى هاياجانغا سالغۇچى گۈزەللىكنى، ئېيتقۇسىز يېقىملىق كۈينى كىم خالىمايدۇ؟! ... جۆهەر بۇلبۇللارنىڭ سايرىشىغا مەهلىيا بولۇپ، قىسما ـ قىسما گۈللەر جۇلالىنىپ ئېچىلىپ كەتكەن هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قېتىپ قالغانده‌ك تۇرۇپ قالغانىدى. هويلىغا چىققان قېينىئانا جۆهەرنى شۇ هالدا كۆرۈپ تەرى تۇرۇلدى.

ــ نېمانداق سەۋدايى ئادەمدەك تۇرىسىز؟! ــ دېدى ئۇنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپ.

ــ بۇلبۇللار سەۋدايى بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، قارىسىلا، ئاپا، بېسىلماي سايرىشىنى ...

ــ قۇلىقىڭىز ئاڭلاۋېرىدۇ، ئىشىڭىزنى قىلىڭ.

جۆھەر ئوچاققا ئوت يېقىۋېتىپ، تۇرۇبىنىڭ جۈمىكىنى بۇراپ بىر چېلەك سۇ ئالدى ـ دە، نوگاي بىلەن ھويلىغا سۇ چېچىشقا باشلىدى.

ـــ شالاقلاتماي چېچىڭ.

ـــ ماقۇل، ئاپا.

ئۇ تەكشى سۇ چېچىپ بولغاندىن كېيىن ھويلىنى سۇپۇرۇشكە باشلىدى.

ـــ بېسىپ ـ بېسىپ سۇپۇرۇڭ.

ـــ ماقۇل.

بۇلبۇللار چاڭلداپ سايراۋاتاتتى. تېخى توي قىلغىلى ئەمدىلا ئىككى ئاي بولغان ياش كېلىن بۇگۈن باشقىچە ھېسسىياتچان بولۇپ قالغاندى، ئۇ تۇرۇپ ـ تۇرۇپ سادا كېلىۋاتقان تەرەپكە قۇلاق سېلىپ، ھويلا سۇپۇرۇشتىن توختاپ قالاتتى. «مۇشۇ چاغقىچە نۇرغۇن ناخشا ـ سازلارنى ئاڭلىدىم، ـــ دېدى ئۇ ھاياجانلىنىپ، ـــ ھېچقايسىسى بۇلبۇلنىڭ ئاۋازىغا يەتمەيدىكەن. بۇنىڭدەك يېقىملىق، نازۇك، سېھىرلىك سادا بارمىدۇ ؟... ياق، يوق». جۆھەرنىڭ قېينىنئانىسى ئۆزىچە غودۇڭشىپ گۈللەرگە سۇ پۈركۈۋاتاتتى: «چۈچۈمىگەن مايدا ئەتكەن تاماق كۆڭۈلگە تەگكەندەك، بۇنداق سۇ گۈللەرگە ياقامدۇ، تۇرۇبا سۇيى دېگىنى قۇرۇسۇن». جۆھەر ھويلىنى سۇپۇرۇپ چىنىدەك پاكىز قىلىۋەتتى ـ دە، ئەتىرگۈلدىن بىر تال ئۈزۈپ قۇلىقىغا قىستى. قېينىنئانىسى ئۇنىڭغا ئالىيىپ تۇرۇپ بىرنېمە دېيىشكە تەمشىلىپ ئېغىزىنى ئۆمەللىۋىدى، ئاڭغىچە ئۇ تېخىچە ئۇخلاۋاتقان شاۋكەتنى ئويغىتىش ئۈچۈن ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

ـــ ھەي، شاۋكەت، تۇرۇڭ، چاي قاينىپ كەتتى.

ـــ ھە، ھە ... مانا ـ مانا، ـــ شاۋكەت ئۈيقۇچىلىقتا شۇنداق دېدى ـ دە، ئۈياققا ئۆرۈلۈۋالدى.

ـــ تۇرۇڭ دەيمەن، ـــ دېدى جۆھەر ئۇنىڭ مۈرىسىدىن

تۇتۇپ، ــ سەھەر قوپمىغان ئادەمگە ئاپامنىڭ قانداق ئاچچىقلىنىدىغانلىقىنى بىلمىسىزغۇ، ھېلى كۆرىسىز جۇمۇڭ.

شاۋكەت كۆزىنى تەسلىكتە ئېچىپ، ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۆرە ئولتۇردى. جۆھەر كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىككى مەڭزىنى چىمدىپ تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى.

ــ ماڭا قاراڭا، چىرايلىق بولۇپ كېتىپتىمەنمۇ ؟ ــ دېدى كۈلۈمسىرەپ.

ــ پاھۇي، گۈللىرىڭىزنى ... قالتىس چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز، بىراق چىرايىڭىز گۈلنى خجالەت قىلىپ تۇرۇپتۇ، جۇمۇڭ.

نېپىز لەۋلىرىدە يېقىملىق كۈلكە جىلۋىلەنگەن جۆھەر شاۋكەتنىڭ مەڭزىگە يېنىككىنە سۆيۈپ قويدى. كېلىنى چىقمىغاندىن كېيىن ئىشىك تۈۋىگە كەلگەن ئانا شۇ ھالىنى كۆرۈپ قالدى ۋە غەزەپتىن بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى: «ئاشۇنداق ئەركىلەپ، ئوغلۇمنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋالغان ــ دە، بۇ نايناق» دەپ ئويلاپ كەينىگە ياندى.

شاۋكەت بىلەن جۆھەر مۇرىلىرىنى بىر ــ بىرىگە تىرەپ دېگۈدەك يېقىن مېڭىشىپ ھويلىغا چىقتى.

ــ پاھ، ئاپا، قارىغىنا، ــ دېدى ئوغلى ھاياجاندىن غۇلاچلىرىنى كېرىپ، ــ بۇلبۇللىرىڭ چاڭقىلدىشىپ سايرىشىۋاتقان، گۈللىرىڭ ئېچىلىپ كەتكەن، نېمىدېگەن پەيزى سەھەر بۇ ... جانلىرىڭ سۆيۈنۈپ كەتكەندۇ ...

ــ ھە، سۆيۈنۈپ كېتىدۇ، گۈلنى ئۈزۈپ قۇلاققا قىستۇرسە، بۇلبۇللىرىڭ تازا سايرايدۇ، ــ دېدى ئۇ تەنە بىلەن. ئوغلى ئاپىسىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى دەرھال چۈشىنىپ كۈلدى.

ــ قىزىق ئىكەنسەن ئاپا، گۈل دېگەن چاقناپ تۇرىدىغان چىرايلىق نەرسە، ئۇلارنى قۇلاققا قىستىقا يارامتان، ياشلار قىسىدۇ ــ دە، سەنمۇ ياش ۋاقتىڭدا قىستان بولغىيدىڭ ...

ـــ سەنمۇ قىس، ئىككى قۇلىقىڭغا ئىككىنى قىسىۋال، ئاۋۇنى بېشىڭغا قىسىۋال !

شوخ پەدىگە چېلىنىۋاتقان دۇتارنىڭ تارى ئۈزۈلگەندەك، هويلىنى بىردىنلا ئېغىر جىمجىتلىق باستى. شاۋكەت بىلەن جۆهەر بىر ـ بىرىگە يەر ئاستىدىن قارىشىپ قويدى. «تۇۋا، ـــ دەپ ئويلىدى شاۋكەت، ـــ ئاپامنىڭ زەهەردەك سۆزلىرى قاچان بېسىلار؟ ئۆچلۈكى تۈگەيدىغان چاغمۇ كېلەرمۇ ؟ ...»

2

شاۋكەتنىڭ ئاپىسىنىڭ جۆهەرگە ئۆچلۈكىنىڭ سەۋەبى بار.

شاۋكەت رۇخسارىخانىنىڭ ئەتىۋارلىق بىر تالا ئوغلى. ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتكۈزگەن يىلى دادىسى تۈگەپ كەتكەچكە، رۇخسارىخان ئېرىنىڭ سودا ئىشلىرىنى ئۈزۈلدۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۇنى دۇكانغا ئولتۇرغۇزۇپ قويغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوقۇشتىن توختاپ قالغاندى.

جۆهەر تولۇق ئوتتۇرىنى تۈگىتىپ، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىهان بەرگەن بولسىمۇ ئۆتەلمىگەن، ئىككىنچى يىلى تەييارلىق قىلىپ ئىمتىهان بېرىپ يەنە ئۆتەلمىگەن، شۇنىڭ بىلەن ئوقۇشتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالغاندى. قىز ـ يىگىتلەرنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن تېپىشىپ قېلىشىغا قىزىق ۋەقەلەر، هادىسىلەرمۇ سەۋەب بولۇپ قالمىدۇ. بىر كۈنى جۆهەر ئىچى پۈشۈپ، كۆڭلىگە ئارام ئىزدەپ يازلىق كىنوخانىغا كىرىدۇ. كىنو تۈگەي دېگەندە يامغۇر تامچىلاشقا باشلاپ، كىشىلەرنىڭ يېرىمى دېگۈدەك كىنوخانىدىن چىقىپ كېتىدۇ. لېكىن، ئۇ كىنونى ئاخىرىغىچە كۆرمەكچى بولۇپ ئولتۇرىۋېرىدۇ. ئەمما، يامغۇر بىردىنلا شارقىراپ يېغىپ كېتىدۇ. كىشىلەر خۇددى بۆرىدىن ئۇركۈگەن قويدەك دۈكۇرلىشىپ قېچىشقا باشلايدۇ. كىيىملىرى چۆپ ـ چۆپ بولۇپ كەتكەن جۆهەر كىنوخانىدىن

يۇگۇرۇپ چىققىنىچە، بىر ماگىزىننىڭ ئەينىسى ئاستىغا ئارانلا بېرىۋالىدۇ. بۇ يەردە جۆھەردىن بۇرۇن، يامغۇردىن قېچىپ كىرىۋالغان يەنە بىرى بار ئىدى. جۆھەر ياندىن قىيىپاش چۈشۈپ تۇرغان ئېلېكتىر يورۇقىنىڭ غۇۋا يورۇقىدا ئۇنىڭ ياش بالا ئىكەنلىكىنى بايقايدۇ. بۇ يىگىت يامغۇر يېڭىلا تامچىلاشقا باشلىغاندا، كىنوخانىدىن يېنىپ چىقىپ يامغۇرنىڭ سوغۇق شامال بىلەن ئارىلاش يېغىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ يامغۇر شارقىراپ يېغىپ كېتىدۇ، شارقىراپ ياغقان يامغۇر تېزلا ئۆتۈپ كېتىدۇ، دەپ ئويلاپ بۇ يەرگە كىرىۋالغاچقا، كىيىملىرى ھۆل بولمىغانىدى. سوغۇق شامال ئارىلاش يېغىۋاتقان يامغۇر ئەدەپ، جۆھەر بارغانسېرى مۇزلاپ تىترىمەكتە ئىدى. ھاۋامۇ قاتتىق گۈلدۈرلەپ چاقماق چېقىلىۋاتاتتى.

— تىترەپ كەتتىڭىز، چاپىنىمنى يېپىپ قويايى، — دېدى يىگىت ۋە قىزنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا يالاڭ چاپىننىنى سېلىپ، قىزنىڭ مۇرىسىگە ئارتىپ قويدى. قىز قارشىلىق قىلىشقىمۇ ئۇلگۇرمىدى، ئەمما ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ قالدى.

— شۇنچە ياغقان يامغۇردا چاپىنىڭىز ئەجەب قۇرۇق تۇرۇپتۇ؟

— مەن دېگەن يامغۇر يېڭىلا تامچىلاشقا باشلىغاندا، بۇ يەرگە قېچىپ كىرىۋالغان تۇرسام ...

جۆھەر يەنىلا جالاقلاپ تىترەۋاتاتتى.

— بولدى ئېلىۋېلىڭ، چاپىنىڭىزمۇ مېنى ئىسسىتالمىدى، — دېدى قىز يىگىتكە قايرىلىپ قاراپ.

— كۆڭلىكىڭىز چۆپ - چۆپ ھۆل تۇرسا، قانداق ئىسسىتىدۇ؟ ... سېلىپ سقىۋېتىڭ.

— ۋىيەي، نېمە دېگىنىڭىز ئۇ، سارائدەك گەپ قىلىپ ...

— مېنىڭ يامان نىيىتىم يوق، تەتۇر قاراپ تۇراي.

— توۋا دەڭ.

جۆھەر ئۇنىڭ سۆزىگە بىر تۇرۇپ ئاچچىقلىنىپ، بىر تۇرۇپ ھەيران بولۇپ تەتۇر قاراپ تۇردى. ئەما، ئۇنى خىيالسىز

تۇرۇۋاتىدۇ دېگىلى بولمايتتى. خىيالىنىڭ ياخشى يېرى شۇ: كۆپ چاغلاردا ئادەمدە ئۇمىد پەيدا قىلىدۇ. ئۇ راستىغا ئايلىنىپمۇ قالىدۇ. بىرئازدىن كېيىن ئىككىسىنىڭ جىمىپ قالغىنىدەك، ھاۋامۇ جىمىپ، يامغۇر پەسلەپ قالغاندى. لېكىن، جۆھەر قوزغالمىدى، نېمىشقا قوزغالمايۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ سەزمەيتتى. ياخشى خىيال ئۇنى ئۇمىدلەندۇرۇپ قويسا كېرەك.

— خوش، ياخشى چۈش كۆرۈڭ.

جۆھەر چۆچۈپ كەينىگە بۇرۇلدى، يىگىت شۇنداق دېدى — دە، لەمپە ئاستىدىن چىقىپ، پاتقاقلىق يولىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ ماڭدى. ئۇ كەينىگە قايرىلىپمۇ قويمىدى. بۇ ھال ئۇنى خاتىرجەم قىلىپ، كۆڭلىدە يېڭىلا پەيدا بولغان ئۇمىدنى ئۇلغايتىۋەتتى.

— توختاڭا، — دېدى جۆھەر ئۇنىڭغا ئىشەنچ بىلەن قاراپ، — كوچىدا بىرمۇ ئادەم قالماپتۇ، قورقۇۋاتىمەن، مېنى ئۆيۈمگە ئاپىرىپ قويالارسىزمۇ؟.

— مېنىڭدىن قورقمامسىز؟

— سىز قورققۇدەك ئادەممىتىڭىز؟

ئىككىسى بىللە مېڭىپ چوڭ كوچىغا چىقىشتى. شارقىراپ ياغقان يامغۇردا كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى دەل — دەرەخلەر، ئاسفالت يول پاكىز يۇيۇلغاندى، ئارامبەخش سالقىن، ساپ ھاۋا، رەڭگارەڭ ئېلېكتىر نۇرلىرى ۋە يوپۇرماقلار ئارىسىدىن يولغا تاشلانغان ئالا كۆلەڭگىلەر جۆھەرنى ئاجايىپ لىرىك تۇيغۇلارغا چۆمدۇردى. ئۇ ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ كېتىپ بارغان ناتونۇش يىگىتكە كۈلۈمسىرەپ «لىپ — لىپ» قىلىپ قارىدى ۋە ئۇنىڭ بوي — تۇرقى، چىراي — شەكلىنى بايقاشقىمۇ ئۇلگۈردى. ئۇ ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ، ئادەمگە يېقىملىق كۆرۈنىدىغان بالا ئىدى.

ئۇلار جۆھەرنىڭ ئۆيىگە بارغۇچە بىر — بىرىنىڭ ئىسىملىرىنى، كىملەرنىڭ بالىۋاقىسى ئىكەنلىكىنى، ئوقۇش تارىخىنى، ھازىر نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقلىرىنى سوراپ

بىلىشتى: «ماڭا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش نېسىپ بولمىدى، ئىككى قېتىم ئىمتىھان بېرىپ ئۆتەلمىدىم. ئەمدى كۆنلىرىمنىڭ قانداق ئۆتىدىغانلىقىنى قىياس قىلالمايمەن ... بىراق ئۆزۈمنى قانداق باشقۇرۇشنى بىلىمەن» دېدى قىز. شاۋكەت جۆھەرنىڭ چىقىشقاق، يېقىملىق، ئاق كۆڭۈل قىز ئىكەنلىكىنى بايقاپ قالدى. جۆھەرمۇ شاۋكەتنىڭ يامان بالا ئەمەسلىكىنى، ئۇنىڭ كېلىۋېتىپ كۆپىنى كۆرگەن كىشىلەردەك: ياشلار ئۆزىنى باشقۇرۇشنى بىلسە، مۇشۇ مەزگىلدە قەدىمىنى بايقاپ باسسا، كېيىنكى ئۆمرىنى پۈشايمان قىلماي ئۆتكۈزىدۇ، دېگەن گېپىدىن، ئاباينى خالىي يەردىمۇ ئۆزىگە قىلىقسىز چاقچاق قىلمىغانلىقىدىن ئۇنىڭغا نىسبەتەن كۆڭلىدە ئىشەنچ ھەم قانداقتۇر بىر خىل يېقىملىق تۇيغۇ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى.

يامغۇرلۇق كېچىدىكى ئۇچرىشىش ھەر ئىككىسىگە ياقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر - بىرىنى ئىزدىشىپ يۈرىدىغان دوستلاردىن بولۇپ قېلىشتى. بۇ دوستلۇق ئىككى ئاي داۋام قىلغاندىن كېيىن ھەر ئىككىسىدە مۇھەببەت ئويغاتتى. شۇنداق قىلىپ شاۋكەت بىلەن جۆھەرنىڭ مەجەز - خۇلقى بىر - بىرىگە يېقىپ، ئۆمۈرلۈك ھەمراھ بولۇشقا ۋەدىلەشتى.

شاۋكەتنىڭ ئانىسى رۇخسارىخان بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن خۇشال بولدى: «خۇدايىم تىلىگەن كۈنلىرىمگە يەتكۈزىدىغان بولدى، — دەپ ئويلىدى ئانا، — ئوغلۇمنى ئۆيلۈۋالسام ئارمىنىم يوق، بولغۇسى قۇدىلىرىمنىڭ تېگى - تەكتىنى ئۇقۇپ باقاي، دىلىدا ئىمانى بار بولسىلا بولدى». رۇخسارىخاننىڭ دىلى يايراپ، نېمىلا ئىش قىلسا خۇشاللىق ھېس قىلىدىغان، ئۆي، ھويلا - ئاران، گۈل - چېچەك ھەتتا ئېغىلدىكى تاغىل كالىنىڭ مۇلايىم قاراشلىرىدىنمۇ قانداقتۇر بىر خىل ئىللىقلىقنىڭ ئىپادىلىنىپ تۇرغانلىقىنى سەزگەندەك بولۇپ قالدى. ئۇ شۇنداق ھاياجان ئىچىدە قىزنىڭ ئاتا -

ئانىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ كۆردى ـ ده، چۆچۈپ كەتتى: «ۋاي خۇدايىمەي، قانداق قىلارمەن، مەن بىلمەيدىغان تۇردى مەستمىدى ئۇ، خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى ئاپپاق ساقىلىغا تۈكۈرۈپ، كوچا ـ كوچىلاردا ئىشتانلىرىنى چۆپ ـ چۆپ قىلىپ يېتىپ قالمىدىغان ھاياسىز شۇ ئەمەسمۇ، خۇدانى ئۇنتۇغان، قېرىغىنىنى تۇيمايدىغان رەسۋانى قانداقمۇ قۇدام دېگىلى بولسۇن؟! ئاشۇنىڭ قىزى قانچىلىك قىز بولماقچىدى؟! ...»

رۇخسارىخان شاۋكەتنىڭ ئاغىنىلىرىگە دەيدىغان گەپنىڭ ھەممىسىنى دېدى. ئۇ ئۆزىنى بىلمەيدىغان ھاراقكەشنىڭ قىزىنى ئوغلىغا ئۆلسىمۇ ئېلىپ بەرمەيدىغانلىقىنى، ئەگەر ئالمەن دەپ تۇرۇۋالسا، ئانا ـ بالىلىقتىن كېچىدىغانلىقىنى يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتتى، ئوغلى بىرقانچە كۈنگىچە شۇكلەپ چىرايىنى ئاچماي يۈردى ۋە جۆھەرنى ئىزدەپمۇ بارمىدى. ئۇ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي، ئۇياقتا تارتسا ئات ئۆلىدۇ، بۇياقتا تارتسا ھارۋا سۇنىدۇ، دېگەندەك ئارىسالدىچىلىقتا قىينالدى، گاڭگىرىدى ... ئەمما قەلبىدە سېغىنىشنىڭ بارغانسېرى كۈچىيىۋاتقانلىقىنى، جۆھەرنى كۆرمىسە زادىلا چىدىيالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپمۇ قالدى. مۇھەببەت قارشىلىقتا ئۇچرىغانسېرى چىڭىيدىكەن، چوڭقۇرلىشىدىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ خۇددى بىرى جۆھەرنى تارتىپ كېتىۋاتقاندەك بۇرۇقتۇرما بولۇپ ئازابلاندى ... ھىجران ئازابى جۆھەر بىلەن بىللە بېسىپ ئۆتكەن كوچىلارنى ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئېنىق ئەسلەتتى. مەيلىنى تارتتى ... شاۋكەت ئاخىر جۆھەرنى ئىزدەش قارارىغا كەلدى، ئاۋۋالقىدىنمۇ كۆپ ئىزدەيدىغان، كەچىلىك سەيلىلەرگە تېخىمۇ كۆپ چىقىدىغان بولدى. بىرقانچە كۈن خاتىرجەم يۈرگەن ئانىسى ھازىر شۇنى بىلىپ قالدىكى، شاۋكەت بۇرۇن ھەپتىدە بىرەر قېتىم كىنوغا بارىمەن دەپ كەچتە ئۆيدىن چىقىپ كېتەتتى، ھازىر بىرنەچچە قېتىم چىقىپ كېتىدىغان بولدى. تېخى بەزىدە ئانىسىغا دەپمۇ قويمايدىغان بولۇۋالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە رۇخسارىخان بايىلا

مەھەللىدىكى قىزلاردىن شاۋكەتنىڭ ھېلىقى ھاراقكەشنىڭ قىزى بىلەن يەنىلا كىنو ـ تىياتىرخانىلاردا، باغچىلاردا قولتۇقلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، يۈرىكى سېلىپ، تاپسىدىلا سۇلتىيىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ ئالقىنىنى پېشانىسىغا تىرەپ خىيالغا كەتتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ھەسرەت، خاپىلىق، غەزەپ يېغىپ تۇراتتى: «توختا، ئۆزۈملا سۆزلەشمەمدىم بۇ ئەقىلسىز بىلەن، ـــ دەپ شۇنىڭلىدى ئۇ، ـــ گېپىمنى ئەمدى ئاڭلىماي باقسۇنچۇ ... بۇ ئۆيدە يا ئۇ تۇرىدۇ، يا مەن ...»

رۇخسارىخان كەچلىك تاماقتىن كېيىن، سىرتقا چىقىشقا تەمشىلىپ تۇرغان ئوغلىغا ئاخىر ئېغىز ئاچتى:

ـــ يەنە ئۆزۈڭ بىلگەن سەنەمگە دەسسىگىلى تۇردۇڭغۇ، سېنىڭ ئالدىڭدا ئانىنىڭ گېپىنىڭ قىلچە ئېتىبارى يوقمۇ ؟

ـــ سەنمۇ مېنىڭ تەلىپىمنى ئېتىبارغا ئېلىشىڭ كېرەك ـ دە، ئاپا.

ـــ ئۇ گېپىڭنى قوي، بالام، ساڭا بىر قىز تېپىپ قويدۇم، ئىشەنمىسەڭ كۆرۈپ باق.

ـــ مەن ئۇ قىزىڭنى تونۇمىسام، ئۇ مالمۇ، بىر كۆرۈپلا ئالدىغان ... بولدى، كۆرۈشۈشنىمۇ خالىمايمەن.

ـــ ئاتا ـ ئانىسىمۇ شۇنداق ئەھلى ...

ـــ شۇنداقتۇر.

رۇخسارىخاننىڭ غەزىپى ئۆرلىدى:

ـــ ھوي يوغان باش، سەن ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ باشقۇرىدىغان بولۇپ كەتتىڭمۇ؟! ئاناڭ ساڭا يامان گەپ قىلىۋاتامدۇ ؟

ـــ بەزىدە خاتا گەپ قىلىپمۇ قويىدۇ، ئاپا.

ـــ خاتا ؟ ... ئېيتە، قايسى گېپىم خاتا ئىكەن ؟ ...

ـــ ھەي، جېنىم ئاپا، ـــ جىلە بولۇپ سۆزلەپ كەتتى شاۋكەت، ـــ قولۇمدا قىزىلگۈل تۇرسا، سەن ئۇنى تاشلا، ماۋۇ چىغىرتماقگۈلنى يۇرا، دەۋاتسەنغۇ، بۇ گېپىڭ خاتا بولماي نېمە ؟ ! ... چىغىرتماقگۈل قانداقمۇ قىزىلگۈلگە يەتسۇن؟!

روٚخساربخان غەزەپ، ئەلەمدىن جالاقلاپ تىترەپ كەتتى:

ــ ئەمدى يوٚزوٚڭگە دەي، ئوٚلسەممو ساڭا ئوٚ قىزنى ئېلىپ بەرمەيمەن، مەن ئوٚ هاراقكەشنى قانداقمو قوٚدام، دەپ يوٚرىمەن ؟ چىڭ تورۇڭالسام، ئېلىپ بېرەمدىكىن دەپ خام خىيال قىلما، ئوٚخلاپ چوٚشوٚڭ ئوٚ ! ... قىزىلگوٚل بىلەن چىغىرتماقگوٚلنى ئايرىيالمىغان ڭوٚي ئەقلى بوٚلغانغان دوٚت ! ... مەستىنىڭ ئوٚيىدە تەربىيە كوٚرمەي، ياخشى ـ يامانىنى پەرق ئەتمەي هاياسىز چوڭ بولغان قىز ئەخلاق، ئىنساب، ڭاپا، كوٚيوٚمچانلىق دېگەنلەرنى بىلەمدوٚ ؟ تېخى قىزىلگوٚل دەپ يوٚرىسىنا، بىلىپ قوي، ئوٚ دېگەن ئازغان، بوٚيا، كەهرى !

شاۋكەت ئوٚز موٚهەببىتىنىڭ خارلىنىۋاتقانلىقىغا چىدىيالماي ئازابلاندى، تولغاندى ... بىراق موٚهەببەت كوٚچلوٚك يالقوٚن، ئوٚ ئادەمدىكى قورقوٚنچ، جوٚرئەتسىزلىكنى كوٚيدوٚروٚپ تاشلايدوٚ.

ــ ئاخىرقى گېپىمنى ئېيتاي، ــ دېدى ئوٚمو غەزەپتىن تىترەپ، ــ مەن ئوٚينى ئوٚ هاراقكەش بىلەن توٚتمايمەن، ئوٚزوٚم ياقتوٚرغان، ياخشى كوٚرگەن، مەن ئوٚچوٚن تەڭداشسىز سوٚيوٚملوٚڭ بولغان ئوٚنىڭ قىزى بىلەن توٚتىمەن. سەنمو بىلىپ قوي ئاپا، ئوٚ قىز ــ گوٚل، مەن ــ بوٚلبوٚل !

ــ ڭوٚي كوٚڭلى قارا، هاياسىز ! ــ دېدى روٚخساربخان يېنىپ كەتكەن كوٚزلىرى بىلەن ئوغلىغا تىكىلىپ، ــ سەنمو ئوٚ هاياسىزنىڭ كەينىگە كىرىپ هاياسىز بوپسەن ـ دە، ــ ئوٚ ئىتتىك كەلگىنىچە شاۋكەتنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى، ــ سېنىڭدەك بالام يوق، يوقال ئوٚيدىن !

كوٚزلىرىدىن ئوت يېنىپ كەتكەن شاۋكەت قىزارغان مەڭزىنى سىلاپ ئاستا ئورنىدىن توٚردى، ئوٚنىڭ ئاق سېرىق يوٚزى تاتىرىپ، قاپقارا قاشلىرى تىكەنلىشىپ كەتكەنىدى.

ــ ماقوٚل ئاپا ... يوقىلاي ... ئەمما كېيىن مەندىن ئايرىلىپ قالغىنىڭغا ... پوٚشايمان قىلىپ يوٚرمە ...

شاۋكەت شوٚنداق دېدى ـ دە، ئوٚيدىن شامالدەك تېز چىقىپ

كەتتى. بىراق، ئاربدىن بىرەر سائەت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا رۇخسارىخان ئەندىشىدە قالدى: مەندىن ئايرىلىپ قالما دېگىنى نېمە دېگىنىدۇ ؟ ... ئۇ ئالاقزادىلىككە چۈشۈپ، ئۆيدىن ھويلىغا، ھويلىدىن ئۆيگە كىرىپ چىقاتتى، ئۆزىنى بېسىپ بىردەم ئولتۇرۇۋېلىشقا چامى كەلمەيتتى. ئۇنىڭ يادىغا بىردىنلا مەھەللىسىدىن بىر نەچچە يىل بۇرۇن ئۆزىنى دەريالغا تاشلاپ ئۆلۈۋالغان بىر قىز كەلدى. ئۇ قىز ئۆز سۆيگىنىگە تېگەلمەي ئاتا ـ ئانىسىنىڭ زورى بىلەن باشقا بىرىگە يات‍لىق قىلىنىدىغان چاغدا ئۆزىنى دەريالغا تاشلىۋالغانىدى. رۇخسارىخان قارا باسقا ئادەمدەك قورقۇپ چۆچۈپ كەتتى. كۆڭلىنى تىندۇرۇپ ئۆيدە بىردەم ئولتۇرالمىدى. ۋۇجۇدىنى ئەندىشە ئىسكەنجىگە ئېلىۋېلىپ، ئۇنىڭغا ھېچ ئارام بەرمىدى. ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ئېغىر ۋەھىمە ئىچىدە قالدى: «ياۋالا خۇدايىم، يالغۇز ئوغلۇمدىن ئايرىلىپ قالارمەنمۇ؟ نەگىمۇ كەتكەندۇ ؟ ... قانداقمۇ قىلارمەن؟ ... ئۇ قىز بىلەن تۇي قىلىشىغا قوشۇلسامۇ بوپتىكەن، راست ئەمەسمۇ، ئۆينى دادىسى بىلەن تۇتاتتىمۇ ...»

ئۇ كوچىغا چىقىپ، باشقىلارغا بالامنى ئىزدىشىپ بېرىڭلار دېيىشتىن ئىزا تارتتى ـ دە، ئۆزى يالغۇز ئىزدەپ ماڭدى. بارمىغان يېرى قالمىدى، كىنوخانىلار، مەيدانلار، ئويۇنخانىلار، باغچىلارنى ئارىلىدى، لېكىن ئۇنى ھېچ يەردىن تاپالمىدى. ئەگەر يېنىدا بىرەر ھەمراھ بولغان بولسا، دەريا بويىغىمۇ بارغان بولاتتى. كىشىلەر كىنودىن قايتىپ بولغاندا، ئۇ ئۆيگە كەلدى، بىراق بالىسىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. ئۇ يا كىرىپ ئۇخلاشنى، يا يەنە ئىزدەشنى مۇقىملاشتۇرالماي قىينىلاتتى ... ئەندىشىنىڭ ئادەمنى بەكلا خاتىرجەمسىزلەندۇرىدىغانلىقىنى ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ھېس قىلدى.

يېرىم كېچە بولغاندا شاۋكەت خۇدىنى بىلمىگۈدەك دەرىجىدە مەست ھالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ دەلدەڭشىپ ئاران ـ ئاران

ماڭاتتى. روٚخساربخان تا هازىرغىچە ئوغلىنىڭ هاراق ئىچكىنىنى كوٚرمىگەن هەم سەزمىگەن. دېمىسىمو٘ شاؤكەتنىڭ بو٘ بىرىنچى قېتىم هاراق ئىچىشى هەم مەست بولو٘شى ئىدى. ئانا يىغلاپ كەتتى:

ــ ۋاي جېنىم بالام ... راستتىنلا سېنىڭدىن ئايرىلىپ قالماي يەنە !

شو٘ ئىش ئوٚتوٚپ بىر ئايدىن كېيىن روٚخساربخان ئوغلىغا هېلىقى هاراقكەشنىڭ قىزىنى ئېلىپ بەردى. بىراق، كوٚڭلىدە ئو٘ ئائىلىگە ۋە شو٘ ئائىلىدىن كەلگەن كېلىن ــ جوٚهەرگە ئوٚچمەنلىكى ساقلىنىپ قالدى.

3

ئىش قىلىپ ئوٚگىنىپ قالغان ئادەم بىردەم بىكار تو٘رسا ئىچى پو٘شىدو٘. جوٚهەر كو٘نبويى تىنىم تاپمايدو٘. ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن كالىنىڭ ئاستىنى تازىلايدو٘، قاچا ـ قومو٘چلارنى يو٘يىدو٘، قازانبېشىنى سىرىق توپىدا ئەتكەن سو٘يو٘ق لايدا سو٘ۋاپ ئاقارتىدو٘، هويلىدىكى هەربىر تو٘پ مېۋىلىك دەرەخنىڭ ئاستىنى سو٘پو٘رىدو٘، گو٘للەرنىڭ تېگىنى يو٘مشىتىدو٘. بو٘ ئو٘نىڭ كو٘ندىلىك ئىشلىرىنىڭ بىر قىسمى.

جوٚهەر بو٘گو٘ن كو٘نلو٘ك ئادىتى بويىچە ئىشلارنى تېز تو٘گىتىپ كىر يو٘يو٘شقا ئولتو٘ردى. ئوٚيدە بىردەم يېتىپ ئارام ئېلىپ چىققان روٚخساربخان گو٘للەرگە قاراپ، قاپىقى سېلىندى ـ دە، كېلىنگە ۋارقىرىدى:

ــ نېمانچىلا يو٘لو٘ۋەتتىڭىز؟

ــ ئوٚزلىرى گو٘للەر قويو٘ق ئىكەن دېگەنتىلە، بىرئاز شالاڭلىتىۋەتتىم، ئاپا.

ــ شالاڭلىتىڭ دېسەم، مو٘نداقمو٘ يو٘لغان بارمو٘ توخو٘ تو٘كىنى يو٘ڭدىغاندەك ...

— ئۇنچىلىك ئەمەس، ئاپا، ئۇ يەر — بۇ يەردىنلا شالاڭلاتتىم.

— ئۇ يەر — بۇ يەر ئىمىش ... ئىچى كۆيمەسنىڭ ئادەمگە ياقىدىغان ئىشى بولمايدۇ — دە، — رۇخسارىخان ئۆز — ئۆزىگە غودۇڭشىپ چايخانىدا كىر يۇيۇۋاتقان كېلىنىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە داسقا قاراپ بىردىنلا غەزىپى ئۆرلىدى:

— ۋاي خۇدايىمەي، نېمە ئىش بۇ؟ ... بۇلغاپسىزغۇ ؟

نېمە ئىش بولغانلىقىنى چۈشىنەلمەي ھاڭ — تاڭ قالغان جۆھەرنىڭ قوللىرى تىترەپ كەتتى:

— نېمە بولدى ئاپا ؟

— دەۋاتقان گېپىنى ... كۆڭلەك — ئىشتانلارنى قوشۇپ يۇغان نەدە بار ؟

— كۆڭلەكلەرگە شاۋكەتنىڭ ئىككى بۇرۇلكىسىنى قوشقان شۇ، ئىچ كىيىملەرنى ئايرىم يۇيمەن، ئاپا.

— مەن باشقا خەقلەردەك ئەمەس، دىلىمدا ئىمانىم بار، بەش ۋاخ نامازنى ئوقۇيدىغان خوتۇنمەن، — رۇخسارىخان داسىنى جۆھەرنىڭ قولىدىن يۇلۇۋالدى — دە، يۇندىسىنى تۆكۈۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ئىككى كۆڭلىكىنى باشقىدىن داسقا چىلاپ ئايرىم يۇيۇشقا ئولتۇردى.

— ئەكەلسىلە، مەن يۇيۇپ بېرەي، مۇنداق قاتتىق ھەرىكەت قىلسىلا يۇرەكلىرى سېلىپ كېتەرمىكىن ...

— يۇرىكىم سالىدۇ، دەپ كىيىملىرىمنى بۇلغايدىكەنمەن — دە، — ئۇ ئاغزى بېسىلماي سۆزلەپ كەتتى، — دادىڭزىنىڭغۇ مۇنداق ئىشلارنى بىلگۈچىلىكى يوق، ئاپىڭزمۇ بىلمەيدىكەن — دە، ئاپىڭزنىڭمۇ بارى شۇنچىلىك — دە، تاي دېگەن ئاتنىڭ ئىزىدا ماڭىدۇ دېگەن راست.

جۆھەر نېمە قىلىشنى بىلەلمەي ياغاچتەك قېتىپ تۇرۇپلا قالدى، قېيىنئانىسىنىڭ قولىدىن كىرنى ئېلىۋېلىشتىن ئەيمىنەتتى، ئۆيگە كىرىپ كېتەي دېسە، ئۇنىڭ بىرنېمە دەپ قويۇشىدىن — كۆڭلىنى تېخىمۇ ئاغرىتىۋېلىشتىن ئەندىشە

قىلاتتى. ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا خۇشاللىق، كۆڭۈل ئازادىلىكىدىن يۇرەكئالدى بولۇش، ئېھتىيات قىلىش، ۋەھىمە، ئەندىشە كۆپرەك ئىدى. ئەمما، نېمىلا ئىش بولسا «بوپتۇلا» دەيتتى. قېينىئانىسىنىڭ ئاشۇنداق گەپلىرىگىمۇ گەپ يانداۋرمايتتى، باشقىلارغىمۇ بۇ ھەقتە چىش يېرىپ بىرنېمە دېمەيتتى.

ئۇ قېينىئانىسى ئۆز كۆڭلىكىنى ئۆزى يۇيۇپ، يېيىپ قويۇپ، ئۆيگە كىرىپ كەتكەندىن كېينىلا كىرىنى يۇيۇشقا ئولتۇردى. ئۇنىڭ قوللىرى داس ئىچىدە ئادەتتىن تاشقىرى تېز، قوپال، قاتتىق ھەرىكەت قىلاتتى، يۇندىنىڭ يۇزلىرىگە چاچراۋاتقانلىقىغا پەرۋاسىمۇ قىلمايتتى. لېكىن قېينىئانىسىنىڭ بايىلا دېگەن گەپلىرى ھازىرمۇ داستىكى يۇندىدەك يۇزىگە تاراسلاپ تېگىۋاتقانلىقىنى ئەلەم بىلەن ھېس قىلماقتا ئىدى.

ئۇ كىرنى يۇيۇپ بولۇپ، ئوچاقتا ئوت يېقىۋەتتى ـ دە، ئۆكسۈگەن كۆڭلىنى بېسىۋالالماي، ھۇجرىسىغا كىرىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ، ئۆپكىلەپ يىغلىدى ... تۇرمۇشتا مۇشۇنداق كىشى تەسەۋۋۇر قىلىپمۇ يەتمىگەن نۇرغۇن ئىشلار يۇز بېرىپ تۇرىدىكەن ـ دە، ئەگەر ئادەملەر تۇرمۇش يولىدا يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان بەزىبىر ئىشلارنى ئالدىن بىلەلىگەن بولسا قەدىمىنى بايقاپ باسقان بولار ئىدى. بىراق، ھازىر ئۇنداق ئويلاشقا بالدۇر، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ باسقان قەدەمدىن يەنىلا پۇشايمان قىلغىنى يوق، ئۇنداق ئويلارنى ھەرقاچان كۆڭلىدىن نېرى قىلىپ تۇرىدۇ. سېنىڭ باسقان كونا ـ يېڭى ئىزلىرىڭدىن گۈل ئۈنەمدۇ، تىكەنمۇ، ئۇنى كېيىن بىلىسەن. شۇنىسى ئېنىقكى، كۈلكە بىلەن يىغا، شادلىق بىلەن قايغۇ ھامان بىر ـ بىرىگە ھەمراھ بولىدۇ ... بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك نېمىسى بار؟ ئەزەلدىن شۇنداققۇ ... جۆھەر شۇلارنى ئويلىدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى، ئىشىك تۈۋىدە تۇرغان چۆگۈندىن ئوچۇمىغا سۇ قۇيۇپ، يۇز ـ كۆزىنى ئالدىرىماي يۇيۇپ لۆڭگە بىلەن ئېرتقاندىن كېيىن ئەينەككە قارىدى، يىغلىغانلىقى

چانمىغۇدەك ھالغا كەلگەندىلا ھويلىغا چىقتى.

شاۋكەت ھەر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى دۇكىنىنى ئېتىپ، تاماققا دەل ۋاقتىدا ئۆلگۈرۈپ كېلەتتى، بۇگۈن ئۇ سەل بۇرۇنراق كەلدى. ھويلىدا، ئانىسى بىلەن جۆھەر لەڭمەن سۇرۇپ ئولتۇراتتى.

ــ بۇگۈن تاماقنى بۇرۇنراق ئېتىپتىكەنمىز، ــ دېدى جۆھەر شاۋكەتكە ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن قاراپ، ــ دېگەنبىلەن ۋاقتىدا كەلدىڭىز، مەيەرگە كېلىك، ئاپامنىك يېنىدا كۆرپىدە ئولتۇرۇك.

رۇخسارىخان كېلىنىگە ئالىيىپ قارىدى. جۆھەرنىك ئوماق لەۋلىرىدە ھەر كۈندىكىدەك كۈلكە ـ شادلىق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ قايغۇرۇشنى، خاپا بولۇشنى بىلمەيدىغاندەكلا قىلاتتى. رۇخسارىخان ئۇنىك بۇرۇنقىدەكلا ئېچىلىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ «تازىمۇ داۋخور، داپشاق ئىكەن بۇ، ئابايىقى گەپلىرىم ئېغىرمۇ كەلمەپتۇ بۇنىڭغا ... بارى شۇ ـ دە ...» دەپ ئويلىدى.

ــ تاماقنى بۇرۇنراق ئەتكىنىڭلار ياخشى بوپتۇ، بۇگۈن سىزگە ئويۇنىنىك بېلىتىنى ئەكەلدىم، ــ دېدى شاۋكەت.

ــ ئەجەب ياخشى قىپسىز، سائەت قانچىنىك؟ ــ جۆھەر تېخىمۇ ئېچىلىپ كەتتى.

ــ يەتتىنىك.

شاۋكەت ئاپىسىنىك قاپىقىنىك سىلىنىپ كەتكەنلىكىنى بايقاپ، جۆھەرگە ئىشارەتلىك قارىدى. جۆھەر «تاڭەي» دېگەندەك قىلىپ مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى.

ــ ئاپا، جۆھەر ئىككىڭلار بېرىپ كېلەمسىلەر يا؟ ــ دېدى ئۇ.

ــ شۇنداق قىلايلى، ئاپا، شاۋكەت بۇگۈن ئۆي ساقلاپ تۇرسۇن، ــ دېدى جۆھەرمۇ.

ــ ئۆزۈڭلار بېرىڭلار ... مېنىك ئويۇنغا بارىدىغان

ۋاقىتلىرىم ئۆتۈپ كەتكەن.

تاماق يېيىلىپ بولدى، جۆھەر قاچا ـ قۇچىلارنى تېز ـ تېز يۇيۇپ، ئۆز جايىغا قويدى.

ـــ بولۇڭ، كىيىملىرىڭنى يۆتكەڭ، كەچ قالىمىز.

رۇخسارخان ئوغلىغا ئالىيىپ قاراپ قويدى.

ـــ نېمانداق ئۆزۈڭنى بىلمەيدىغان بالىسەن، قاچانغىچە «سىز ـ سىز» دەيسەن، ـــ دېدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن، ـــ ئەر كىشىنىڭ ئايالىنى «سىز»لىگىنىنى سەن نەدە كۆرگەن؟ ئۆزىنىڭ كىملىكىنى ئۇقمايدىغان ئەخمەق!

ـــ قىزىق ـ دە، سەن ئاپا، كىم نېمە دېسە ئۆز ئىختىيارى ئەمەسمۇ، «سەن»، «سىز» دېگەنلىك يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكنى يا بولمىسا ھۆرمەت ـ ھۆرمەتسىزلىكنى بەلگىلەپ بېرەتتىمۇ؟!

ـــ ئەمىسە بېشىڭغا چىقىرىۋال، ئۆز ئىختىيارىڭ شۇكەنغۇ!

جۆھەر ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك شاۋكەتكە قاراپ:

ـــ يۇرۇڭ، سىزمۇ كىيىملىرىڭنى يۆتكۈۋىلىڭ، ـــ دېدى.

شاۋكەت ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەيۇس تۇرۇپ قالدى. جۆھەر ھەش ـ پەش دېگۈچە پەقەت تويدا بىر قېتىملا كىيگەن بېغىرەڭ كاستۇم ـ يوپكىسىنى كىيىپ، بېشىغا قىزىل گاز ياغلىقىنى ئارتىپ، خۇددى چوغدەك چاقناپ ئۆيدىن چىقتى.

ـــ مېنى ئالدىرىتىپ قويۇپ ئۆزىڭىز تۇرىسىزغۇ، ـــ دېدى ئۇ شاۋكەتنىڭ قولىدىن تارتىپ، ـــ يۇرۇڭ، كىيىملىرىڭنى يۆتكەڭ، يۆتكىمىسىڭىز بارمايمەن، ـــ ئۇ شاۋكەتنى قولىدىن تارتىپ مەجبۇرىي دېگۈدەك ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ كەتتى ـ دە، بىردەمدىلا خورما رەڭلىك كاستۇم ـ بۇرۇلكىسىنى كىيدۈرۈپ ئېلىپ چىقتى.

ـــ ئاپا، بىز كەتتۇق، ـــ دېدى جۆھەر خۇشخۇيلۇق بىلەن.

ـــ ئويۇنىڭ ئېتىنى ئاڭلىسىڭىز ھەممىنى ئۇنتۇپ، قۇشتەك ئۇچىدىكەنسىز ـ دە، كالىچۇ؟ ... كالىنى سېغىۋېتىپ مېڭىڭ.

— ۋىيەي، ئېسىمدىن چىقىپتۇ، سېغىزېتەي، — ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىدىن، ئاۋازىدىن سەممىيلىك، مۇلايىملىق چىقىپ تۇراتتى.

— ھەي ئاپا، كەچ قالمىز دەۋاتمەنغۇ، — دېدى شاۋكەت ھەم يېلىنىش، ھەم ئاچچىق بىلەن، — نېمانداق قىلىسەن، بىرەر قېتىم سېغىپ تۇرساڭ نېمە بولىدۇ؟! سەن قىلمىغان ئىشمۇ ئۇ.

ئىككىسى قاتارلىشىپ ماڭدى. خۇشاللىقى يۈزىگە ئوقچۇپ چىققان جۆھەرنىڭ شاۋكەت بىلەن يۈرۈۋاتقان چاغلىرى يادىغا يەتتىمۇ ياكى خۇشاللىقىنى بېسىۋالالماي قالدىمۇ، ئۇنىڭ بىلىكىگە قولىنى سېلىۋالدى. بىراق، شۇ ھامان ئۆزىنىڭ ھويلىدا — قېينىئانىسىنىڭ كۆزىدە ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، خۇددى چوغ تۇتۇۋالغاندەك، دەرھال قولىنى تارتىۋالدى ۋە ئىچىدە پىخىلداپ كۈلدى. چايخانىدا ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلىرىگە سەپسېلىپ ئولتۇرغان رۇخسارىخانىنىڭ كىچىك كۆزلىرى ئالىيىپ، چىرايى تاتىرىپ كەتتى ...

ئۇلار كەتكەندىن كېيىن، رۇخسارىخان ئېغىر چامداپ ئۆيگە كىردى ـ دە، بېشىغا ياستۇقنى ئېگىز قويۇپ يېتىپ كېلىنىنىڭ ئابايىقى ھالىتىنى ئويلاپ، تېرىكتى: «توۋا قىلدىم، كىچىككىنە تۇرۇپ نەلەردە قاغدىلىپ كەتكەندۇ بۇ ھاراقكەشنىڭ قىزى، — ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىدى ئۇ، — ھېيلىسىنىڭ جىقلىقى، قېلىنلىقى، ياسالما قىلىقلارغا ئۇستىلىقىچۇ تېخى ... قوشنىلار ‹كېلىنلىرى ئەجەب ياخشى، ئادەمگە يېقىشلىق، ھەممىنى ھۆرمەتلەپ تۇرغان، ئەجەبمۇ ئىناق سىلەر، كېلىنىدىن تەلەيلىرى بار ئىكەن› دەيدۇ. باشقىلار ئۇنىڭ قۇۋۇ، نايناقلىقىنى بىلمەيدۇ ... ئاشۇنداق نايناقلاپ يۈرۈپ بالامنىڭ بېشىنى قايدۇرىدۇ، ئانىسىدىن ئاينىتىدۇ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلاردىن بەزدۈرىدۇ. ھازىر مۇنداق قىلىپ يۈرگەن بىلەن بىر ـ ئىككىنى تۇغۇپ، ئۆزىنى ئوبدانراق پاتۇرۇۋالغاندىن كېيىن بىلمەن تېخى، ئىشچانلىقى،

ھۆرمەتىنى تاختىبېشىغا ئېلىپ قويىدۇ ـ دە، بېشىمىزغا چىقىپ ياڭاق چاقىدۇ ...» بىرنەچچە سائەتكىچە ئاشۇنداق كۆڭۈلسىز خىياللارنى قىلىپ، ئۆزىچە تىت بولۇپ، يۈرەك ئاغرىقى قوزغىلىپ قالدى. شۇنداقتىمۇ نېمىشقىدۇر ئەتەي دورىسىنى ئىچمىدى. ھاسىراپ، قىينىلىپ، بىئارام بولۇپ تورۇسقا تىكىلىپ قوزغالماي خېلىغچە ياتتى. ئاخىر بولمىغاندا، ئورنىدىن تۇرۇپ دورىسىنى ئىچەي دەپ تۇرۇشىغا شاۋكەت بىلەن جۆھەر ئويۇندىن قايتىپ كېلىپ قالدى. بىرىنچى بولۇپ ئۆيگە كىرگەن شاۋكەت (ھەرقاچان ئۆيگە ئاۋۋال جۆھەر كىرىپ قالسا، رۇخسارىخان خاپا بولۇپ قالاتتى) ئانىسىنىڭ بېشىغا كەلدى ـ دە، دەرھال سورىدى:

ـــ نېمە بولدۇڭ، ئاپا ؟

ـــ ئاغرىقىم قوزغىلىپ قالدى.

ـــ دورىنى ئىچتىڭمۇ ؟

ـــ ياق.

جۆھەر ئۇستەل ئۈستىدىن قېينىئانىسىنىڭ ئاغرىقى قوزغىلىپ قالسا دائىم ئىچىدىغان دورىسىنى ئالدى ـ دە، بىر چىنە قاينىق سۈ بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. رۇخسارىخان دورىسىنى ئىچىپ، خېلىغىچە كۆزىنى يۇمۇپ ياتتى. ھەر ئىككىلىسى ئانىغا تىكىلىپ، دورا ئىچىش ۋاقتىنى كېچىكتۈرۈۋەتكەنلىكىگە ئۆكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى. بۇنداق ئىشلار ـــ ئاغرىقى قوزغىلىپ قېلىش، دورا ئىچىش، ئوڭلىنىپ قېلىش داۋاملىدا يۈز بېرىپ تۇراتتى. لېكىن بۇ قېتىم ئۇلار ئەنسىرەپ قېلىشقانىدى.

رۇخسارىخان ئاستا كۆزىنى ئاچتى.

ـــ قانداقراق، ئاپا ؟

ـــ ئاباياقىدىن ياخشى.

ئۇلار ئانىنىڭ قېشىدا يېرىم سائەتتەك ئولتۇردى. كۆرگەن ئويۇنىنىڭ قىزىقلىقىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپمۇ بېرىشتى. ھەر

ئىككىسىنىڭ چىھرىدە خۇشاللىق ئەكس ئېتىشكە باشلىدى. رۇخسارىخان پۈتۈنلەي ئەسلىگە كېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككىسى ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتمەكچى بولۇپ ئاۋۋال شاۋكەت ئورنىدىن قوزغالدى.

— بىزمۇ چىقايلى، ئاپا، — دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

— خوش، ياخشى چۈش كۆرسىلە، — دېدى جۆھەرمۇ ئارقىدىنلا.

— نېمىگە ئالدىرايسەن ؟ ... بۈگۈن مەجەزىم يوق ... يېنىمدا يات، — دېدى رۇخسارىخان ئوغلىغا قاپىقىنىمۇ ئاچماي.

شاۋكەت جۆھەرگە يالت قىلىپ قارىدى، جۆھەر مۇلايىملىق بىلەن يەرگە تىكىلدى. تۇرمۇشتا كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ياش ئەر ـ ئاياللارنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايدىغان، كىشىلەر ئاڭلىسىمۇ غەلىتىلىك ھېس قىلىدىغان ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. بۇنداق ئىشلارنىڭ يوشۇرۇن مەنىسىنى پەقەت زېرەك ئادەملەرلا چۈشىنەلەيدۇ. بولمىسا، «ھە، بۇ ئادەتتە يۈز بېرىپ تۇرىدىغان ئىشقۇ» دەپلا قارايدۇ. ئەمما، جۆھەر مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى ـ دە، شاۋكەتكە دېدى:

— مەيلى، سىز ئاپامغا ھەمراھ بولۇپ يېتىڭ، قارا بېسىپ قالمىسۇن يەنە.

— سىز قورقمامسىز، يالغۇز ئۆيدە ...

جۆھەر جاۋاب بەرگۈچە، ئانىسى:

— نېمىدىن قورقىدۇ، جىن يەيتتىمۇ ! — دېدى قەھرى بىلەن.

4

جۆھەر بۇ ھويلىنى يەنىلا ئانا قۇچىقىدەك مېھرىلىك سېزىدۇ، ئۆزىنى ھويلىدا ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەردەك بەختلىك ھېس قىلىدۇ. ھەرقانداق ئېغىر ئىشلاردىن قىلچە زارلانمايدۇ، ھەمىشە بىر خىل — چىرايىدىن خۇش تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان

هالدا تېتىك، روهلۇق يۈرىدۇ. كىشى ئۆزىگە مۇھەببەت بىلەن قىلغۇچى ئادەمدىن ئازار يېمەسە ... كۆڭلى سۇ ئىچسە، باشقا ھەرقانچە قىينىچىلىق، توسالغۇلارنى يېڭىپ كېتەلەيدۇ. جۆھەرنىڭ يىغلىغان، ئۆكسۈگەن چاغلىرىمۇ بولغان، لېكىن ئۇنىڭ بىر دەملىك، ھېسسىيات دېگەن يا خۇشاللىقتىن، يا قايغۇرۇشتىن پەيدا بولىدۇ، نەق شۇ چاغدا شۇ خىل ھېسسىياتنى بېسىۋېلىش كەلكۈننى توسۇۋېلىشتىنمۇ تەس. مۇھىمى ئۇ قايغۇلۇق، ئازابلىق ھېسلارغا بېرىلىپ كەتمىدى. ئەگەر شۇنداق ھېسلارغا بېرىلىپ كەتسە، ئۇنى باشقىلارغا سۆزلەپ يۈرسە، ئۇنىڭدىن قانداق ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى ئۇ ئاللىقاچان ئويلاپ يەتكەن. ئۇنىڭ ئويلىرى ئېنىق: دۇنيادا خىلمۇخىل ئىشلار بولىدۇ، بىر ـ بىرىگە ئوخشمايدىغان مىجەز ـ خۇلقلۇق ئادەملەر ياشايدۇ. بىرلىرى بىرىگە ئۆچ بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ بالىلىرىغىمۇ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغىمۇ ئۆچلۈك قىلىدۇ، ئۆچلۈك قىلغىنىدىن ئۇ قانداق ئازابلارغا قېلىۋاتقىنىنى ئويلىمايدۇ. ئۆزى يامان كۆرۈپ قالغان ئادەم ئەسلىدە ياخشى ئادەم بولسىمۇ، ئۇنى يامانلاشقا، ياخشى ئىشنى يوققا چىقىرىشقا ئۇرۇنىدۇ، قۇسۇر تاپىدۇ، شۇنداق قىلمىسا كۆڭلىمۇ ئەمەن تاپمايدۇ. بەزىلەر خورلۇققا ئۇچرىسا، غوۋغا كۆتۈرۈپ، ئەزۋەيلەپ سۆزلەپ، پىتنىك ئاچچىقىدا چاپىنىنى ئوتقا سېلىپ كۆيدۈرۈۋېتىدۇ. ئۇنداق ئىشلارنىڭ ۋاقىتلىق بولىدىغانلىقىنى، سەۋر قىلسىلا ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرمەيدۇ ياكى ئاشۇنداق ئىشلارنى تىرىشىپ يېڭىشنى، ئۇنتۇپ كېتىشنى خالىمايدۇ، ئىرادە قىلسا ئۇنتۇپ كەتكىلىمۇ، تىرىشىپ يەڭگىلىمۇ بولىدۇغۇ ...

ياز كىرگەندىن بۇيان جۆھەر قېينىئانىسىغا باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى باراقسان ئالما دەرىخىنىڭ ئاستىغا بىر كىشىلىك بۇگلۇك (كارىۋات) ياساپ بەردى. رۇخسارىخان كۈندۈزلىرى ھاۋا تونۇرەك قىزدۇرۇشقا باشلىغاندا، شۇ يەردە

يانپاشلاپ يېتىپ ئارام ئالىدۇ، راھەتلىنىدۇ. ئالما دەرىخىنىڭ ئاستى نەم، سالقىن بولسىمۇ، جۆھەر يەنە ئۇ يەرنى سۇپۇرۇپ، سۇ سېپىپ تېخىمۇ سالقىنلاشتۇرىدۇ. قېيىنئانىسىنىڭ يېنىغا كۈندۈزى مۇزدەك سوغۇق چاينى چىنىگە قويۇپ قويىدۇ. ھويلىدا قىش ـ ياز باغلاقلىق كالا بولغاچقا، چۆننىدىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ. موماي ئۇخلاپ قالغاندا، ئۇ قىل يەلپۇگۈچ بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى چۆننىنى قورۇيدۇ. رۇخسارىخان بەزىدە جۆھەرنىڭ چۆنىن قورۇۋاتقىنىنى تۇيۇپ تۇرسىمۇ، تۇيمىغاندەك كۆزىنى ئاچماي يېتىۋالىدۇ.

«ئۆتۈۋاتقان كۈنلەرنىڭ ھەممىسى ئادەمگە ھەمىشە كۈلۈپ قاراۋەرمەيدۇ، ــ دەپ ئويلايدۇ جۆھەر، ــ ئۇنىڭ جۇدۇن ـ چاپقۇنلىرىمۇ، دەھشەتلىك بورانلىرىمۇ، ئاچچىق شۇنىرغانلىرىمۇ بولىدۇ، تۇرمۇشمۇ باشتىن ـ ئاياغ لەززەتلىك، يېقىملىق، تەملىك ئۆتىۋەرمەيدۇ، ئۇنىڭ ئاچچىق ـ چۈچۈكى، بەدەنگە سانجىلىدىغان تىكىنى، يۈرەكنى ئازابلايدىغان ھەسرىتى بولىدۇ، بۇنى چۈشەنمەسلىك نادانلىق. تۇرمۇشتا بىر مەزگىل خۇشال بولساڭ، بىر مەزگىل خاپا بولۇپ قالىسەن، دائىملا كۆڭۈل يايراپ يۈرىدىغان ئىش يوق. چۈشىنىش كېرەككى، بۇمۇ تۇرمۇش قانۇنىيىتى. ساڭا ياققان ئادەمنىڭ يېنىدا سېنى ئازابلايدىغان ئادەممۇ بولىدۇ، ئۇنى نېرى تۇر دېسەڭ، سەن ياخشى كۆرىدىغان ئادەمنىڭ ئايرىلىپ قېلىشىڭمۇ، مەڭ تەسلىكتە تىزغان چاڭگاڭنى بۇزۇۋېلىشىڭمۇ مۇمكىن. نۇرغۇن ئادەملەر مۇشۇ يولدا ماڭغان، زىيان تارتقان ...» ئۇنىڭ مەيۇسلىنىپ قالىدىغان چاغلىرىمۇ بولىدۇ، ئەمما ئۇزاققا بارمايدۇ. مۇنداق چاغلاردا ئۇنى ئىچىگە ئېلىپ كەتمەي، ئۆز ھۇجرىسىدا شاۋكەت بىلەن قىلىشىدىغان كۆڭۈللۈك پاراڭلىرى، مۇھەببەتلىك بېقىشلىرى، قىزىق چاقچاقلىرى، ئوقۇغان كىتابلىرى ۋە قىلىشىدىغان تالاش ـ تارتىشلىرىنى ئەسكە ئېلىپ، كۆڭۈلسىز چاغلارنى ئۇنتۇيدۇ، ئۆز تۇرمۇشىدىن رازى بولغانلىقى يۈزى،

كۆزلىرى ھەتتا لەۋلىرىگىچە ئوقچۇپ چىقىپ، خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇرىدىغان روھىي ھالەت ئۇزۇلۇپ قالمايدۇ.

ئەتىگەنلىك چايىدىن كېيىن، شاۋكەت ئۆز ئىشىغا ــ سودىسىغا ماڭدى. جۆھەر قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇپ تۇرۇشىغا رۇخسارىخان ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى:

ــ ئاشۇ كالىغا ئۇۋال بولدىغۇ، ــ دېدى ئۇ، ــ يازدىمۇ قۇرۇق سامان يەۋاتىدۇ، تىلى بولمىغىنى بىلەن ئۇنىڭمۇ خۇداسى بار ئەمەسمۇ ؟ ...

ــ ئەمىسە قانداق قىلىمىز ؟

ــ سىز ئۆيدە بىكار بولغاندىكىن بېقىپ كەلمەمسىز ؟

ــ قەيەردە باقىمەن، ئاپا ؟

ــ قەيەردە ؟ ... باقىدىغان يەر جىقىغۇ، مازارلىقتا باقسىڭىزمۇ بولىدۇ، ھاشىم داڭگالنىڭ بېدىلىكىنىڭ چۆرىسى، ئېرىق ياقىلىرىدا باقسىڭىزمۇ بولىدۇ. كەچكىچە قۇرۇق كىتاب ئوقۇغانىنىڭ نېمە پايدىسى ؟ قورساق توپىدىغان ئىشنى قىلسىڭىز ياخشى بولار ... ــ ئۇ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا كېلىنىگە قاراپ قويدى.

جۆھەر ئىشلىرىنى تېزلىكتە تۈگىتىپ، ئېغىلدىن تاغىل كالىنى يېتىلەپ چىقتى. ئەمما، رۇخسارىخانىنىڭ كېلىنىگە قاراپلا يەنە ئۆچلۈكى قوزغالدى.

ــ قولتۇقىڭىزدىكى نېمە ئۇ ؟

ــ بۇ ... كىتاب.

ــ يەنە كىتابمۇ ؟ ... كىتاب ئوقۇيمەن دەپ كالا خەقنىڭ بېدىلىكىگە كىرىپ كەتسۇن ـ ھە. قورسىقى كۆپۈپ ئۆلسە، ئۇنىڭدىن بىراقلا قۇتۇلسام دەۋاتامسىز ؟ ...

جۆھەر كۈلۈمسىرىدى:

ــ ئۇنداق ئەمەس ئاپا، كالىنى ئارقاناپ قويىمەن، زېرىكسەم ئوقارمەن دەپ ئېلىۋالدىم.

ــ كىر يايدىغان ئارقانىنى رەسۋا قىلىسىزكەن ـ دە ...

سىزنىڭغۇ پايدىڭىز تەگمەيدۇ ! ــ رۇخساربخان ئالايغىنىچە قاراپ قالدى، جۆھەر كالىنى يېتىلەپ ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

شۇنداق قىلىپ بۇ ھويلىغا كېلىن بولۇپ كەلگىنىگە ئەمدىلا ئۈچ ئاي بولغان جۆھەر ھەر كۈنى چۈشكىچە كالا بېقىپ كېلىدىغان بولدى. ئاردىدىن تۆت ـ بەش كۈن ئۆتۈپ رۇخساربخان: «قۇرۇق قولىڭىزنى سېلىپ كەلگۈچە چۆپ ئورۇغاچ كەلسىڭىز بولمامدۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن جۆھەر ھەر كۈنى بىر باغ چۆپ ئورۇغاچ كېلىدىغان بولدى. لېكىن، بۇ قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى شاۋكەتتىن يوشۇرۇپ يۈردى. شاۋكەتكە دېسە، ئۇنىڭ خاپا بولىدىغانلىقىنى، ئۆزى بىلەنمۇ، ئانىسى بىلەنمۇ ئۇرۇشىدىغانلىقىنى ئۇ ياخشى بىلەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قېيىنئانىسىنى چاقماقنامۇ بولۇپ قالاتتى.

مەھەللىدە سۆز ـ چۆچەك كۆپىنچە بىكارچى خوتۇنلاردىن تېرىلىدۇ. غەيۋەت قىلمىسا يېگەن ـ ئىچكىنى چىرايىغا چىقمايدىغان خوتۇنلار ئەرلىرى ئىشتىن يېنىپ كەلگۈچە تامىقىنى ئۇلگۈرتەلمىسە مەيلىكى، ئۇ دەرۋازا ـ بۇ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا يىغىلىۋېلىپ غەيۋەت قىلىشتىن قالمايدۇ. جۆھەر كالىنى يېتىلەپ ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، توپلىق يولدا كالىنىڭ ئاستىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ بېسىلماي تۇرۇپلا ئاشۇ خوتۇنلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى باشلىنىدۇ:

ــ رۇخساربخىنىمنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ، تېخى كەلگىلى ئۈچ ئاي بولمىغان جۆھەرگە كالا باقتۇرۇپ ... توۋا، كېلىنىگىمۇ كالا باقتۇرىدىكەن ـ ھە ...

ــ ياۋاشنى تاپسام بېشىغا نۇقتىنى سالسام، دېگەن شۇ ...

ــ ئۇنداق دېگىنىڭلار بىلەن ئوغلىنىڭ ئوقىتى سۇغا چىلاشقان ئوخشايدۇ ...

ــ شۇ ... شاۋكەتنىڭ ھەپتىدە بىرەر قېتىم تۆت سەر يېرىم جىڭ گۆشنى كۆتۈرۈپ كەلگىنىنى كۆرمەيدىغان بولۇپ قېلىۋىدۇق ...

ـــ بىز سودىگەر دېگەندەك قىلىپ، كىچىك ماشىنىلاردا قىز كۆچۈرۈپ قەۋەتلا تاراقلاپ كېتىۋىدى، تۇمشۇقى يەر تىرەپ قاپتۇ ـ دە ...

بەزى خوتۇنلار مۇنداق گەپلەرنى جۆھەرنىڭ يۈزىگە دېدى:

ـــ كېلىن بالىغمۇ كالا باقتۇرامدۇ، توۋا قىلدىم ... قېيىنئانىڭىزنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ ؟ ...

ـــ ئاپامغۇ ئۇنىمغان، ئۆزۈم ئۆيدە زېرىكىپ ئولتۇرغۇچە دەپ بېقىۋاتىمەن.

ـــ ۋىيەي ... ۋىيەي ... قويۇڭ مۇنداق سەت ئىشنى ...

ـــ ھاۋالىق يەرگە كالىنى قويۇۋېتىپ ئولتۇرىمەن، كەچكىچە كەتمەن چاپىدىغان ئىش بولمىغاندىكىن ...

جۆھەردىن بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان خوتۇنلار باشقىچە مەنىدىكى گەپ ـ سۆزلەرگىمۇ كۆچەتتى:

ـــ رۇخسارىخېنىمىنىڭ زەھەرلىك سۆزلىرىدىن بىردەم بولسىمۇ نېرى بولاي دەيدىغاندۇ ...

ـــ ئۇنداق ئەمەس، مەھەللىنىڭ قىزلىرى جۆھەر بۇۋىنى شوخ قىز ئىكەن، دېيىشىۋاتاتتى، بەلكىم بۇرۇنقى ئاشنىلىرى بىلەن شۇ يەردە ئۇچرىشامدۇ تېخى ...

ـــ شۇڭا ھاشىم داڭگالنىڭ بېدىلىكىگە ئامراق ئىكەن ـ دە، ھى ... ھى ... ھى ...

بىراق، شاۋكەت ئۇنىڭ كالا بېقىپ يۈرگەنلىكىنى بىلىپ قالدى: جۆھەر دەرس تەييارلاش بىلەن بولۇپ كېتىپ، چۈش بولۇپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى. ئۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ بىر باغ چۆپ ئورۇدى ـ دە، ئۇنى قولتۇقلاپ، كالىنى ھەيدەپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ھەر كۈنى چۈشلۈكى ئۆيگە كەلمەيدىغان شاۋكەت بۇگۈن ساندۇقتىكى پۇلنى ئېلىش ئۈچۈن ئىتتىنىڭ كەلگەنىدى. جۆھەرنىڭ شۇ ھالدا ھويلىغا كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى:

ـــ نېمە ئىش بۇ ! ... بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ ...

— نېمە ئىش بولاتتى، — دېدى جۆھەر ئىللىققىنا كۈلۈمسىرەپ، — كالىنى بېقىپ كەلدىم، شۇ...

— ئاپا، سەن ھېلى ئۇنى قوشنىلارنىڭكىگە چىقىپ كەتتى دېۋىدىڭ، بۇ مۇنداق ئىشكەنغۇ!

— بىكارچىلىقتا ئۆزى بېقىپ يۈرىدۇ، بالام.

— بىكارچىلىقتا؟ ... نەدە بىكار بولىدۇ، كادىرلىقتا ئىمتىھان بېرىشكە تەييارلىق قىلىۋاتىدۇغۇ، بىكار ۋاقىت نەدىكەن؟

— ھەي شاۋكەت، بولدى، تېرىكمەڭە، — دېدى جۆھەر، — كالا باققاچ دەرسكىمۇ قاراۋاتىمەن.

— سىزنى كىم كالا باق دېدى؟

— ھېچكىم.

— ھېچكىم؟ ... — شاۋكەت تىتىلداپ بوغۇلۇپ كەتتى.

— ئۆيدە لاغايلاپ يۈرگۈچە، باقسا نېمە بوپتۇ؟ — رۇخسارىخانىنىڭ ياپما قاپاق ئاستىدىكى كىچىك كۆزلىرى غەزەپتىن چەكچىيىپ كەتتى، — كالا بېقىش گۇناھمۇ يا نومۇس ئىشمۇ؟ نېمانچىلا ئەزۇيلەپ كېتىسەن؟

— ئەزۇيلىمىسەم، قوشنىلارنىڭمۇ كالىلىرىنى بېقىپ بەرسۇن، پادىچىلىق قىلسۇن! ... كېلىن كالا باققان نەدە بار؟ خەقلەر سۆز ـ چۆچەك تېرىمامدۇ؟ كېلىننىڭ باقالماي كالا باقتۇرۇۋاتىدۇ، دېمەمدۇ؟ ئەھلىمەھەللە، ئەل ـ ئاغىنىلىرىمنىڭ ئالدىدا يۈزۈم تۆكۈلمەمدۇ؟ ئويلىۋىدىم سەن قىلدۇرۇۋاتقان ئىش دەپ.

— مەن باقتۇردۇم، قانداق قىلسەن، ئۇ ئاساندىن چۈشكەن كۆك مونچاقمىدى ... ئەل قىلمىغاننى قىلىپ ئۇنى «سىز»دىن «سىزگە» سېلىپ يۈرسەڭ، قېيىنئاتاڭ ئاپىياق ساقىلى بىلەن كوچىلاردا مەست يۈرسە، يۈزۈڭ تۆكۈلمەيدۇ ـ دە ... ئەمدى كادىر قىلىپ تېخىمۇ بېشىڭغا چىقىرىۋالارسەن!

شاۋكەتنىڭ پۈتۈن ئەزايى بەدىنى جالاقلاپ تىترەپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، بېشى پىررىدە پىرقىراپ دەلدەڭشىپ قالدى ... ئەگەر بۇ سۆزلەرنى ئاپىسىدىن باشقا ئادەم ئېيتقان بولسا، ئىش باشقىچە بولار ئىدى.

ــ سەن قانداق ئاپا ... ئېيتقىنا، سەن قانداق ئاپا؟ ئانىنىڭ ئاغزىدىن مۇشۇنداق ئوتتۇرىغا زىددىيەت سالىدىغان سۆز چىقامدۇ ؟ بىز شۇنداق دېيىشىپ قالغان تەقدىردىمۇ، سېنىڭ بىزنى ئىناقلىقىقا دالالەت قىلىدىغان، ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان يولۇڭ يوقمۇ، ئېيتقىنا، ھەي ئاپا ! ...

رۇخسارىخان شاۋكەتنىڭ غەزەپلىنىپ ئېيتقان سۆزلىرىدىن ئوسال ھالغا چۈشۈپ قالدىمۇ ياكى كېلىنىنىڭ ئالدىدا ئوغلىنىڭ شۇنچە ۋارقىراپ كېتىشلىرىگە ئاچچىقى كەلدىمۇ، ئوغلىغا بىر قارىدى ـ دە، يانغا بۇرۇلۇپ جىم تۇرۇۋالدى. ئاچچىقىنى بېسىۋالالمىغان شاۋكەت شۇ ئاچچىقىتا يەنە نېمىلەرنى دەيتتىكىن، ئىككى ئوتتۇرىدا تەڭقىسلىقتا قالغان، ئاھانەتتىن يېرىلىپ كېتەي دېگەن جۆھەر ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ ئۆز ھوجرىسىغا ئېلىپ كىرىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ماجىرامۇ بېسىلىپ قالدى. ئاخشىمى ياتار چاغدا:

ــ بولدى، ئۆي ئايرىپ چىقىپ كېتىمىز، ــ دېدى تېخىچە ئاچچىقى بېسىلمىغان شاۋكەت.

بۇنى ئاڭلاپ جۆھەر چۆچۈپ كەتتى:

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ئاپىڭىزنى يالغۇز تاشلاپمۇ ...

ــ راسخوتىنى يەتكۈزۈپ بەرسەك بولمىدىمۇ ... سادىر سوققان جان يوق ـ دە، يۈرەكلەرنى خۇن قىلىپ بولدىغۇ !

جۆھەر مۇلايىملىق بىلەن شاۋكەتكە قارىدى. ئۇنىڭ سۆزۈك يۈزىدە، چىرايلىق كۆزلىرىدە دومسىيىش ـ رەنجىشتىن قىلچە ئەسەر يوق ئىدى.

ــ بىز ئاپىڭىزنىڭ ئاشۇ تەرەپلىرىنى يەڭمىسەك ئۆيىمىز

ئۆي بولمايدۇ، شاۋكەت، ــ دېدى جۆھەر تەمكىنلىك بىلەن، ــ نۇرغۇن ئادەملەر، ئىناق ئائىلىلەر ئاشۇنداق مەجەزلەرنى يېڭەلمەي بۇزۇلۇپ كېتىدۇ، ھەرقانداق ياخشى ئادەمدىمۇ بىر ئەسكى خۇي بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىشىمىز كېرەك.

ــ ئاپام ئىككىمىزنىڭ ياخشى ئۆتۈۋاتقانىمىزدىن خۇش بولسا بولاتتى، يا سىز ئاپامغا قاتتىق ـ يىرىك گەپ قىلمىسىڭىز، ئاپام سىزگە زەھەردەك گەپ قىلسىمۇ مەيلى دەۋاتسىڭىز ... يا مەن كۆڭلىنى رەنجىتمىسەم، بۇ قانداق ئانا ... قېنى، سىز ئېيتىپ بېقىڭا، يا مەن خاتا گەپ قىلىۋاتامدىم؟ ...

ــ شۇنداق بولسىمۇ خەق نېمە دەيدۇ؟ ئاپىسىنىڭ مەجەزى ئەسكى ئىكەن دەمدۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق دېمەيدۇ، ئەكسىچە بالىلىرى ۋاپاسىز ـ كۆيۈمسىز ئىكەن، دەيدۇ.

ــ نېمە دېسە دېمەمدۇ !

ــ ياق، ئۇنداق دېمىگەن تەقدىردىمۇ، بۇ ئىش توغرا بولمايدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئاپىڭىزنى يامانلايدىغان گەپلەرنى قىلمايسىز، سىز ئاپىڭىزنى يامان دېسىڭىز، ھېچكىم سىزگە ياخشى ئاپىسىنى بەرمەيدۇ، ئۇ ــ ئانا، بىز ــ بالا، ئانىنىڭ ئۇنچىلىك جاپاسىنى تارتمىساق بىز قانداق بالا بولىمىز ؟ ... بىز قانداق مەجەزلىك قېرىيمىز، كىم بىلىدۇ؟ !

شاۋكەت بېشىنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ، جۆھەرگە تىكىلىپ قارىدى، ئۇنىڭ ھاياجاندىن لەۋلىرى تىترەپ، تىلى گەپكە قولاشماي قالدى.

5

ئىككى كۈندىن كېيىن رۇخسارخان سالقىنلاپ ھاۋالىنىپ كېلەي دەپ، يىراق يېزىدىكى ھەدىسىنىڭ ئۆيىگە ماڭدى. ئۇ چىگىچ خىياللىرىنىڭ باش ـ ئايىغىغا يېتەلمەي، بىردەم ئوغلىغا

گۈناھ قويسا، بىردەم كېلىنىگە گۈناھ قويۇپ كېتىپ باراتتى، بولۇنغان ئىشلارنىڭ قايسىسىنى ھەدىسىگە دېيىش، قايسىسىنى دېمەسلىكنى ئويلايتتى. ھەدىسى ئۆتكەن قېتىم كىرگىنىدە: ئىككىسى ياخشى بولغاندىكەن، قالغان تەرەپلىرىنى ئويلاپ كەتمە، دېگەنىدى. بىراق ئۇ چاغلاردا مۇنداق قاتتىق ـ يىرىك گەپلەر بولۇنمىغان. نۇرغۇن ئوي ـ خىياللاردىن كېيىن ئۇ «قاغا بالام ئاپپاق، كىرپە بالام يۇمشاق» دېگەندەك، ئوغلىنىڭ ئۆزىگە گۈركىرەپ گەپ ياندۇرۇشلىرىنى، كۆزلىرىنى ئالايتىشلىرىنى كېلىنىدىن كۆردى: ئاشۇ ناياق بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاتىدۇ، بۇرۇن نەدە مۇنداق ئىش بولغان ؟ گېپىمدىن، سىزغان سىزىقمىدىن قىلچە چىقمايتتى ... ھازىر ھەدىسلا ماڭا يانىدىغان، قاپاق تۇرىدىغان بولۇۋالدى. ھەممىسى ئاشۇ قاغدالمىدىن ! كۈلگەن ئادەمدىن قورقسا بولىدۇ، دېگەن راست، ئالدىمدا قول قوۋۇشتۇرۇپ، ھىجىيىپ تۇرغان بىلەن، كەينىمدە شاۋكەتكە نېمە شۇملۇقلارنى ئۆگىتىۋاتىدۇ كىم بىلىدۇ ؟ ... دانالار: «كېلىن كەلدى، بالا كەلدى، ھەم كۆڭلى ئالا كەلدى. كۈندۈزى پۈتەر كەلدى، ئاخشىمى سۇنار كەلدى» دەپ بىكار ئېيتمىغان. ماڭا ئوخشاش بېشىغا كەلگەنلەر ئېيتقان ـ دە. بىز بۇرۇن قانداق ئىناق ئانا ـ بالا ئىدۇق ؟ ! ... كېلىن دېگەن نېمىلەرنى تىلىمەيدۇ، ئۇنىڭچە بولسا، ئاغرىپ قوپالماس بولۇپ يېتىپ قالسام، تېخى ئۆلۈپ بەرسەم، نەچچە ئېغىز ئۆي، باغلىق ھويلا ئۆزىگە ئوڭچە قالسا ... پاھ، گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىدۇ ـ دە ... ۋۇي جۇۋاينىمەك !

ئۇ يولدا ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ قالدى ـ دە، ئېغىرلاشقان ئاياغلىرىنى ئاران ـ ئاران يۆتكەپ، يېرىم سائەت يول يۈرگەندىن كېيىن، ھەدىسىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى، كېلىپلا ئۆزىنى تاشلىۋەتتى. تۇغمەس ئېغىر خىياللار ئۇنىڭ يۈرەك ئاغرىقىنى قوزغاپ قويغانىدى. چىرايىمۇ كىشى قورققۇدەك ئۆزگىرىپلا

كەتتى. ئۆيئىچىدىكىلەر ئۆڭسۈلى ئۆچۈپ، پاپىيەتەك بولۇشۇپ، دوختۇرغا ئاپىرىش ئۈچۈن ھارۋا ئىزدەپ تەرەپ ـ تەرەپكە چاپتى. ئۆيئىچىنى ئېغىر ۋەھىمە باستى.

سۈنايلىنىپ يېتىپ قالغان رۇخسارىخان كۆزىنى ئاچماي پەس ئاۋاز بىلەن:

ـــ دورامنى ئەجەب ئۇنتۇپتىمەن ... بولدى، ئاۋارە بولماڭلار، ماڭا ئارام بېرىڭلار ... ـــ دېدى. ئەمما، قىمىرلاپمۇ قويمىدى، ئورنىدىن تۇرغۇچىلىك ھالىمۇ يوق ئىدى، ھاسىرايتتى، يۈرەك سوقۇشنىڭ ئىتتىكلىكىدىن پۈتۈن بەدىنى تىترەيتتى، چىرايى بىردەم تاتىرىپ، بىردەم ئەسلىگە كېلەتتى ...

ئۆيئىچىدە ئەنسىزلىك، ۋەھىمە، جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈپ تۇرغاندا، ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپ، جۆھەر ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگىنىچە كىرىپ كەلدى:

ـــ جۆھەر بۇۋى!

ـــ جۆھەر بۇۋى كەپتۇ!

رۇخسارىخان كۆزىنى ئېچىپ، كېلىنىگە تىكىلىپ بىر قارىدى ـ دە، يەنە يۇمۇۋالدى.

ـــ ئاپام دوختۇرنى ئۇنتۇپ قاپتىكەن، شۇنى ئېلىپ چىقىشىم، ئاپام بۇ دوختۇردىن زادىلا ئايرىلالمايدۇ، يەنە قوزغىلىپتىكەن ـ دە، ـــ ئۇ قېينىئانىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇردى، ـــ ئاپا، دوختۇرنى ئەكەلدىم، ئىچىۋالسىلا، ـــ ئۆڭسۈلى ئۆچكەن جۆھەر قېينىئانىسىنىڭ يېنىغا تېخىمۇ يېقىن سۈرۈلدى ـ دە، ئۇنى يۆلەپ تۇرۇپ دورىنى ئىچۈردى، ـــ ئۇھ ... ئەمدى قورقماڭلار، ھازىرلا ئوڭشىلىپ كېتىدۇ، بۇ دورا شۇنداق تېز تەسىر قىلىدۇ.

ـــ ۋاي جېنىم بالام، بىر جېنىڭىزغا مىڭ جان بەرسۇن بالام، تازا ۋاقتىدا كەلدىڭىز، ـــ دېدى رۇخسارىخاننىڭ ھەدىسى كۆزىگە ياش ئېلىپ، ـــ بۇ جاننى قۇتقۇزىدىغان نەرسە قانداقمۇ ئېسىڭىزگە كەلگەندۇ؟

ـــ ئاپام بۇ ياقتا ماڭغاندىن كېيىن ئۆيلەرنى بېسىقتۇرۇۋېتەي دەپ ساراي ئۆيگە كىرسەم دورا ئۈستەل ئۈستىدە تۇرۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئالاقزادە بولۇپ، دورىنى ئالدىم ـ دە، سائەت ئونىڭ ئاپىتوبۇسىغا ئولگۈرەي دەپ چاپتىم، شاۋكەتكە دەپ قويۇشقىمۇ ئولگۈرەلمىدىم.

راست دېگەندەك يېرىم سائەتكە قالماي رۇخسارخان ئوڭلىنىپ قالدى ۋە بىر ئۇھ تارتىپ كۆزىنى ئاستا ئاچتى ـ دە، بېشىدا ئۆزىگە تەلمۈرۈپ ئولتۇرغان جۆھەرنى كۆردى.

ـــ ئاغرىق قويۇپ بەردى، ـــ دېدى رۇخسارخان. ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن يۈزىدە تەبەسسۇم جىلۋىلەنگەنىدى.

ـــ جېنىم بالام، ـــ دېدى جۆھەرگە قولىنى سۇنۇپ، ـــ ئەجەب قىپتىمەن ... سىز راستتىنلا گۈل ئىكەنسىز ... ـــ ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى ئىسسىق ياش تامچىلىرى بىلەن تولدى، لەۋلىرى تىترىدى.

بۇ رۇخسارخاننىڭ جۆھەر كېلىن بولۇپ كەلگەندىن بېرى ئۇنى بىرىنچى قېتىم «بالام» دېيىشى ھەم ئۇنىڭغا بىرىنچى قېتىم چىن دىلىدىن ئىللىق قارىشى ئىدى.

قېينئانىسىنىڭ سەممىي سۆزلىرىنى ئاڭلىغان جۆھەرنىڭ كۆز چاناقلىرى ئىسسىق ياشقا تولدى.

1989 ـ يىلى، غۇلجا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئىرادە

گۈلباھارغا مەھەللىدىكى ھەممە يىگىتلەرنىڭ دېگۈدەك كۆزى چۈشەتتى. «بويىتاقنىڭ ئەقلى ئىككى كۆزىدە» دېگەندەك، يىگىتلەرنىڭ ئۇنىڭ ئويناق قارا كۆزلىرىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغۇسى، قىزارغان مەڭزىدىكى بىر تال خالىغا زوقى كېلەتتى. ئوغۇل چوڭ قىلغان ئانىلارمۇ: «ئايشەمخانىنىڭ قىزى ئەجەب پاكىز بالا بولدى ـ دە، ئادەمگە نېمىدېگەن يۇقۇشلۇق ـ ھە ! شۇنداق ئىشچان، شۇنداق نومۇسچان، خۇدايىم شۇنداق كېلىنلىك قىلسا كىشىنى ...» دېيىشەتتى.

ياقۇتخان گۈلباھارنى كېلىن قىلىش ئارزۇسىدا يۈرگەن ئانىلارنىڭ ئەڭ ئالدىنقىسى ئىدى. ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم ئەۋەتكەن ئەلچىلىرى گۈلباھارنىڭ ئانىسى ئايشەمخاندىن: «بۇ ئۆمۈر سودىسى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار بىلەن مەسلىھەت قىلىشىپ بىرنېمە دەي» دېگەن جاۋابنى ئېلىپ قايتتى. ئەلچىلەر ئىككىنچى قېتىم ئالاھىدە تەزىم بىلەن ئۆيگە كىرگەندە، ئايشەمخانىنىڭ سالپىيىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. چۈنكى، گۈلباھارنىڭ قايسى كۈنى ئەلچى كەلگەندىن كېيىن بەرگەن قەتئىي جاۋابى ئانىنى بىرنېمە دېيىشتە ئىككىلەندۈرۈپ قويغانىدى. نېرى ـ بېرى گەپلەردىن كېيىن، ئەلچىلەرنىڭ بىرى ئايشەمخانغا يېقىن ئولتۇرۇپ:

ـــ تولا كاجلىق قىلمىسىلا، ئايشەمخان، بولغۇسى قۇدىلىرىنىڭ بېلى چىڭ، قىزلىرىغا تولغىما ئالتۇن بىلەزۈك سالىمەن، دەپ ئات چېپىپ يۈرىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ ھە، ئالتۇن بىلەزۈك ؟ !

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى ئەلچى غادىيىپ، ـــ ياقۇتخان ئوقەتكە ئېپى بار، قول ئىلكىدە بار ئايال، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئوغلى مەتكېرىم ئوقەت قىلىشتا ئانىسىنى بېسىپ چۈشىدۇ. پۇلنى پۇلغا چاقىدۇ، قىزلىرىنى ئۇنىڭغا ياتلىق قىلسىلا ئۆمۈرۋايەت خاتىرجەم بولىدىلا ئەمەسمۇ.

ئالتۇن بىلەزۈككە مەست بولغان ئانا قىزىنىڭ رازىلىقىنى ئالمايلا ئەلچىلەرگە ماقۇللۇق بېرىۋەتتى. تۇيۇقسىز كەلگەن ئامەت ئۇنى ئېسەنگىرىتىپ قويدى. ئەلچىلەرنى چاي بىلەنلا يولغا سېلىپ، ئالدىراپ ھەدىسىنىڭ ئۆيىگە ماڭدى. قايسى كۈنى ھەدىسى بىلەن بۇ خۇسۇستا ئۆزئارا كېلىشكەنىدى.

گۈلباھارنىڭ پىكىر ـ خىيالى باشقىچە ئىدى. ئۇنىڭ تولۇق ئوتتۇرىنى تۇتۇپ ئۆز يېزىسىدا قايتا تەربىيە ئېلىۋاتقىنىغا ئىككى يىل بولغانىدى. ئۇ: «ھازىر ئىلگىرىكىدەك ئەپلەپ ـ سەپلەپ ئوقۇشقا كىرىدىغان چاغ ئەمەس، شۇڭا نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنىشكە توغرا كېلىدۇ. ئىلىم ـ پەنگە يۈرۈش قىلىشنىڭ، ئېلىمىزنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ پارلاق يولى ئېچىلدى. مەدەنىيەت نامراتلىقى بىزنى قانچىلىك بوزەك ئەتمىدى ؟... مەن ئوقۇيمەن، چوقۇم ئوقۇيمەن، ئالىي مەكتەپكە بارىمەن، ئىلىم ـ پەن ئاسمىنىدا ئەركىن پەرۋاز قىلىمەن ...» دەپ ئويلايتتى.

ئايشەمخان ھەدىسىنى باشلاپ ئۆيگە كىرگەندە، گۈلباھار ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۇستەلنى قويۇۋېلىپ، ماتېماتىكا ھېسابلىرىنى ئىشلەۋاتاتتى.

ـــ ئوقۇ، ئوقۇ كىتابىڭنى، ئون يىل ئوقۇپمۇ ئولتۇرۇشۇڭ مۇشۇ، ـــ دېدى چوڭ ئاپىسى تەنە قىلىپ. ئايشەمخان كۆرپىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇردى. گۈلباھار كىتاب ـ دەپتەرلىرىنى يىغىشتۇردى ـ دە، ئۇستەلگە داستىخان سالدى.

تەبىئىيكى، گۈلباھارنى ئوقۇشتىن سوۋۇتۇش چاي ئۈستىدىكى گەپنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى ئىدى. گۈلباھارغىمۇ

ئىككىسىنىڭ نېمە دەيدىغانلىقى ئايان ئىدى. ئاخىر چوڭ ئاپىسى ئالتۇن بىلەزۈكىنىڭ گېپىنى چىقاردى. گۈلباھار كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

ــ مېنى ئالتۇن بىلەزۈك تەلەيلىك قىلالمايدۇ، ئەگەر مېنى بەختلىك، تەلەيلىك بولسۇن دېسەڭلار ئوقۇشۇمنى ئوقۇغىلى قويۇپ بېرىڭلار ، ــ دېدى

ــ ئادەمنىڭ قولىغا بەخت قۇشى بىرلا قېتىم قونىدۇ، ــ دېدى چوڭ ئاپىسى، ــ بەخت قۇشى قولۇڭغا قونۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ، غەنىيمەت بىل، ئۇنى ئۇچۇرۇۋەتمە قىزىم.

ــ ياق، بۇ بەخت قۇشى ئەمەس، ــ قىزنىڭ قارا كۆزلىرى جىددىي تۇس ئالدى، ــ بۇ مېنىڭ پۇت ـ قولۇمنى چۈشەيدىغان، نادانلىقتا قالدۇرىدىغان ئاپەت قۇشى، ئۇنداق قۇشنى قەتئىي ئۇچۇرۇۋېتىمەن !

ئايشەمخانىنىڭ ئاق سېرىق يۈزىنى غەم قورۇقلىرى قاپلىدى. ئۇ قىزىنىڭ جاۋابىدىن قوقاستا پۇچىلانغاندەك تولغاندى، لېكىن ئۆزىنى بېسىۋېلىپ تۇرۇپ دېدى:

ــ ئۇنداق قىلما بالام، بالا دېگەن ئاتا ـ ئانىنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان.

ــ ياق، ئوقۇيمەن دېدىم ئوقۇيمەن.

چوڭ ئاپىسىمۇ كۆندۈرۈشكە كىرىشتى:

ــ ھەرقانچە ئوقۇساڭمۇ، مەرۇپ مەزىنىنىڭ بالىسىچىلىك ئوقارسەن، بۇ يەر تۇرماق، بېيجىڭدىمۇ ئوقۇدى، ئات ئايلىنىپ ئوقۇرنى تاپىدۇ دېگەندەك، ئايلىنىپ كېلىپ يەنە ئېتىزىنى تاپتى.

ــ بۇ گەپلىرىڭ كونىراپ قالدى، چوڭ ئاپا.

ــ شۇنچە ئوقۇدۇڭ، مۇشۇ يەرلەردىمۇ ساڭا تۇشلۇق ئەپەندىچىلىك چىقىپ قالار.

قىزنىڭ ئاچچىقى كېلىپ چىرايى جىددىي تۇس ئالدى ـ دە،

زەردە قىلىپ دېدى:

ــ ئەپەندىچىلىك دېگەنچۇ قارا، يۇگۇرۇپ قوپۇپلا قىلغىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس، ئۇنىڭغا بىلىم كېرەك، بىلىم!

چوڭ ئاپىسىنىڭمۇ ئاچچىقى كەلدى، شۇنچە سۆزلەپ قىلچە گېپىنى يېگۈزەلمىگەنلىكى هار كەلدى. ئەلەمدىن چىرايى تاتىرىپ، بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى.

ــ قېنى ئوقۇپ باققىنىڭنى كۆرەي، ــ ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى، ــ پارتىيە ئاتا ـ ئانىسى رازى بولمىسىمۇ ئوقۇسۇن، دەپ ئېيتقانمۇ؟

ــ هەئە، پارتىيە ياخشى ئوقۇپ، نادانلىقتا قارشى كۈرەش قىلسۇن دېگەن!

ــ ئاغزىڭنى يۇم!

گۈلباهار ئەمدى جاۋاب ياندۇرۇشقا بولمايدىغانلىقىنى سېزىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، تالاغا چىقىپ كەتتى.

ــ كۆردۈڭمۇ هەدە، بۇنىڭ ئەلپازىنى، ــ دېدى ئايشەمخان غەزەپتىن ئېغىر تىنىپ، ــ پەيلىدىن هەر بالا كېلىدۇ بۇنىڭ، بالا ئەمەس، بالانى تۇغۇپتىمەن.

ــ ئەجەب ساددا ئىكەنسەن، ــ دېدى هەدىسى ئايشەمخانىنىڭ ئېسىگە بىر ئىشنى سېلىپ، ــ ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، ئۆزۈڭنى باهارنىڭ دادىسىغا بېرىدىغان چاغدا: «تەگمەيمەن، قېرىغا تېگەتتىممۇ، ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالمەن ...» دەپ بىزگە سالمىغان كۇنلەرنى سېلىپ كەتكەنىدىڭ، رايىڭغا قارىماي تويۇڭنى قىلىپ قويدۇق، كۆندۈڭغۇ، تەييارلىقىڭنى قىلىۋەر، گەپكە كىرمەي هەددىمۇ؟ «نىكاهنىڭ مېهرى ئىسسىق» دېگەن گەپ بار، نىكاه قىلىپ قويساقلا ئۆي بولۇپ كېتىدۇ، جېدەل قىلىشتىن قورقما، بۇ ئۇنىڭ هەيۋە قىلىپ قويغىنى، تېرە تاراقشىتىپ قانداق قىلالايتتى؟!

※ ※ ※

هازىر بۇ ئائىلىدە ئىككى ئىش ئۈستىدە جىددىي تەييارلىق قىلىنىۋاتاتتى. بىرى، ئايشەمخانىڭ قىزىنى تالالىق قىلىش تەييارلىقى، يەنە بىرى گۈلباھارنىڭ ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىش تەييارلىقى. تويدا قىز تەرەپتىن بولىدىغان چىقىملارنىڭ ئورنىنى قىلىش ئايشەمخانىڭ بېشىنى قانچىلىك قاتۇرغان بولسا، ئىمتىھان تەييارلىقىدا دۇچ كەلگەن قىيىن مەسىلىلەرگە جاۋاب تېپىش گۈلباھارنى شۇنچە گاڭگىرىتىپ قويدى. ئايشەمخان چاي ئىچۈرىدىغان كۈنى قۇدىلىرىغا نېمىلەرنى ئاپىرىش توغرىسىدا ھەدىسىنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىش ئۈچۈن قوزغالغاندا، گۈلباھارمۇ بۇ يەردىن ئالتە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى گۈڭشې ئوتتۇرا مەكتىپىدە كونسۇلتاتسىيە ئاڭلاش ئۈچۈن ئىشكىتىن چىقتى.

ئانىسىنىڭ تەييارلىقىدىن ئەلۋەتتە گۈلباھارنىڭ خەۋىرى بار ئىدى. ئەمما، ئۇنى توختىتىپ قېلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئۇ ياخشى بىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بېشىنى ئىچىگە تىقىپ دەرسىنى جىددىي تەييارلاۋەردى. بىر كۈنى ئاخشىمى ئايشەمخان ئويغىنىپ كېتىپ چىراغنىڭ تېخى ئۆچمىگەنلىكىنى، گۈلباھارنىڭ كىتابقا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قىزىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇنىڭ جۇدەپ سارغىيىپ كەتكەن يۈزلىرىگە قاراپ ئىچى سىيرىلدى ـ دە، قىزىنىڭ ماڭلىيىغا چۈشكەن قاپقارا چاچلىرىنى كەينىگە قايرىپ ھەسرەتلىنىپ پىچىرلىدى: «بىچارە قىزىم، ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىمەن دەپ ئورۇقلاپ قورايغىلا ئوخشاپ قالدىڭ. ئىمتىھاندىن ئۆتسەڭ، ئاناڭ سېنى ئۇ ئالىي مەكتەپنىڭگە يولغا سالاتتىمۇ ؟ تويىنىڭ پولۇسى دەم يەپ قالدى، ئۆيۈڭنى تۈتۈپ، ئېرىڭنىڭ تېپىپ بەرگىنىنى يەپ ـ ئىچىپ، ئويناپ ـ كۈلۈپ ئۆتۈشىنىڭ كويىدا بولساڭچۇ !»

※ ※ ※

بولغۇسى تويناك «رەھمەت ـ تەزىمى» ئۆتۈپ، «چاي ئىچۇرۇش» ۋاقتى يېقىنلاپ قالدى. گۈلباھارمۇ تەييارلىقىنى تۈگىتىپ، ئىمتىھان ئېلىنىدىغان كۈننى كۈتۈپ قالغانىدى. كۈنلەر بىرەم ئالدىراڭغۇلۇق بىلەن، بىرەم سۈرەلمىلىك بىلەن ئۆتمەكتە ئىدى.

ئايشەمخان ۋە ئۇنىڭ ھەدىسىنىڭ ئەندىشىلىك كۈنلىرى باشلاندى. «رەھمەت ـ تەزىمغۇ تېپتىنچلا ئۆتۈپ كەتتى، چاي ئىچۇرۇلىدىغان كۈنى گۈلباھار چاتاق چىقىرىپ، مەھەللە ـ يۇرت ئالدىدا بىزنى ئوسال قىلمىسىلا بولاتتىغۇ ...» دېگەن ئەندىشە ئۇلارنى بىئارام قىلاتتى.

ـــ ھەرھالدا ئالدىدىن بىر ئۆتكۈزۈۋېتەيلى، ھەدە، ـــ دېدى ئايشەمخان ھەدىسىگە مەسلىھەت سېلىپ، ـــ ئادەم دېگەن خام سۈت ئېمىپ چوڭ بولىدىغان نېمە، نادانلىق قىلمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ.

ئايشەمخان ھەدىسى بىلەن ئۆيگە كىرگەندە، گۈلباھار يەنە ئۇستەل ئۈستىگە كىتاب ـ دەپتەرلىرىنى يېيىپ بىرنېمىلەرنى يېزىپ ئولتۇراتتى.

ـــ تېخىچىلا مۇشۇ كويدىمۇ سەن، جېنىم بالام، ـــ دېدى ئۇ، ـــ بولدى قىل، خىيالىلىرىڭنى يىغىشتۇر، ئەمدى قۇدىلار چاي ئىچۇرۇشكە كەلمەكچى.

گۈلباھار ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ھەرە چاققاندەك چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ـــ قاچان ؟ ـــ ۋارقىرىدى ئۇ.

ـــ ئالدىمىزدىكى سەيشەنبە كۈنى، قىزىم، ـــ دېدى چوڭ ئاپىسى.

ـــ ئالدىمىزدىكى سەيشەنبە، ـــ دەپ پىچىرلىدى قىز. ئۇنىڭ

ئورۇقلاپ سارغايغان چىرايى بىردىنلا جىددىي توسكە كىردى:

ــ نېمە قىلساڭلار ئۆزۈڭلارنىڭ ئىشى، ئەمدى مەن بىلەن مەسلىھەت قىلماڭلار، سەيشەنبە كۈنى مەن بۇ يەردە بولمايمەن، ــ دېدى ئۇ غەزەپ بىلەن قولىنى سىلكىپ.

ــ شۇنداق، قىزىم، ــ دېدى ئانىسى يۇرىكى ئورنىغا چۈشكەندەك بىرئاز خاتىرجەم بولۇپ، ــ چاي ئىچۈرگەن كۈنى قۇدىلار سېنى كۆرسە، ئەجەب قېلىن قىز ئىكەن دەپ قالمامدۇ!

ــ ناھىيەگە، سالامەتلەرنىڭكىگە كېتىمەن.

ــ ئۇنداق قىلساڭ تېخى ياخشى، تولا كىتاب ئوقۇپ ئىچىڭ پۇشۇپمۇ كەتكەندۇ، بىر ـ ئىككى كۈن دوستلىرىڭنىڭكىدە ئويناپ، ئىچ ـ قارنىڭنى بوشىتىپ كەل.

سەيشەنبە كۈنى ياقۇتخان ئىككى ھارۋىغا چۈشكەن ئايالىلار بىلەن چاي ئىچۈرۈشكە كەلدى. چاي ناھايىتى چوڭ ئۆتكۈزۈلدى. ئەكەلگەن نەرسىلىرى شۇنداق كۆپ ئىدى، ھويلا خۇددى توي بولغاندەك قىزىپ كەتكەندى ...

لېكىن، ئايشەمخان «تۇنۇگۈن گۈلباھار ئۆيدىن ئاچچىقلىنىپ چىقىپ كەتكەن، «تۆگىنىڭ مازار بىلەن نېمە ئىشى، دېگەندەك، جاھىل قىز ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەندە بىزنى بىر ياقتا قايرىپ قويۇپ، يۇرتنىڭ ئالدىدا شەرمەندىچىلىككە قويمىغىيدى ...» دەپ ئەنسىرەپ ئولتۇرالماي ھەدىسىنى بىر چەتكە تارتىپ ئۆز ئەندىشىسىنى ئېيتتى:

ــ ھەدە، شۇنداق ياخشى ئىشلارغۇ بولۇۋاتىدۇ، بىراق گۈلباھارنىڭ بىرەر ئېزىتقۇسى بولسا ...

ــ ئەجەب دەككە ـ دۈككىگە چۈشىدىكەنسەن، گۈلباھار ئەقىللىك قىز، ئۇنداق قىلمايدۇ، خاتىرجەم بولغىن، ــ دېدى ئۇ.

چاي ئىچۈرۈشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە مۇنداق ئىشلار بولۇپ ئۆتتى: گۈلباھار كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ تۇرۇپ، پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىسى ھەلىمە مۇئەللىمگە ئوقۇشقا بېرىشقا ئانىسىنىڭ

كاجلىق بىلەن توسقۇنلۇق قىلىۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ، ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

ــ بولدى، يىغلىماڭ، مەن بۇ ئىشقا ئارىلىشاي، ــ دېدى ھەلىمە مۇئەللىم قىزغا ھېسداشلىق بىلدۈرۈپ، ــ ئانىڭىز ئوقۇمىغان ئايال، بەلكىم نادانلىقتىن شۇنداق قىلىۋاتقاندۇ.

ئوقۇتقۇچىسىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە، ئايشەمخان بىلەن ئاۋۇال گۈڭشې مائارىپ كادىرى، ئاندىن ئايالالار مۇدىرى سۆھبەتلەشتى. لېكىن، ئايشەمخان زادى گەپ يېمىدى. ئاخىر ھەلىمە مۇئەللىم ئۆزى بېرىپ سۆزلەشتى. سۆھبەت دەسلەپتە سىلىق بولدى، كېيىن يېرىكلىشىشكە ئۆتتى:

ــ قىز چوڭ قىلغان ئادەم ئوقۇتامدۇ، ئەرگە بېرەمدۇ ئۆزىنىڭ ئىشى، ــ دېدى ئايشەمخان زەردە بىلەن، ــ سىلەرنىڭ بۇ ئىشقا ئارىلىشىدىغان نېمە ھەققىڭلار بار ؟ !

ــ بىز ئارىلىشىپ يامان ئىش قىلمىدۇق، گۈلباھار ئالىي مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇسا، دۆلىتىمىزنى زامانىۋىلاشتۇرۇشتا ياراملىق كىشى بولۇپ يېتىشىدۇ، ئۇ چاغدا كىمنىڭ قىزى دېسە، سىلىگىمۇ شان ـ شەرەپ ئەمەسمۇ !

بۇ گەپمۇ ئايشەمخانىنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى:

ــ بولدى، سىز ئارىلىشىپ ئاۋارە بولماڭ، ئۇنداق شان ـ شەرەپتىن قىزىمنىڭ ئالدىمدا تۇرغىنى مىڭ ئەلا !

شۇ ئەسنادا پەيدا بولغان ئايشەمخانىنىڭ ھەدىسى قايناپ كەتتى:

ــ گۈلباھارنى كىم سوۋۇتۇۋاتىدىكىن دېسەك، سۇ بېشىدىن لاي ئىكەن ـ دە، سىلەر قىزىمىزنى ئاتا ـ ئانىڭىنىڭ گېپىنى ئاڭلىما، دەپ ئوقۇتۇپتىكەنسىلەر ـ دە !

ھەلىمە مۇئەللىم گۈلباھار بىلەن باشقىچە سۆزلىشىشنىڭ لازىملىقىنى، ئەمدى بۇلارغا گەپ قىلىشنىڭ ئورنى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ياندى.

ــ گۈلباھار، ــ دېدى ئوقۇتقۇچىسى ئەتىسى، ــ پارتىيە

سىزگە ئوخشاش زېرەك ياشلارنى ئىلىم ـ پەن ئۆگىنىشكە چاقىرىۋاتىدۇ، ئىككىلەنمەي ئىمتىھانغا تەييارلىنىۋېرىڭ. مەن ناھىيەلىك مائارىپ ئىدارىسىدىكىلەر ۋە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشقا كەلگەنلەر بىلەن سۆزلىشىمەن، ئىمتىھاندىن ئۆتسىڭىزلا بۇنى ئاشكارا ئېلان قىلمايدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن چاي ئىچۈرۈشنىڭ، ئىمتىھان بېرىشنىڭ تەييارلىقى تەڭلا ئېلىپ بېرىلدى.

مانا ئەمدى گۇلباھارنى توي خېتى ئېلىشقا قىستاش باشلاندى.

ـــ مەن سېنى نى ـ نى ئارمانلار بىلەن بېقىپ چوڭ قىلدىم، ـــ دەيتتى ئايشەمخان كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ، ـــ تولا كاجلىق قىلماي ماقۇل دېگىن، ئانا قارىغىشىنى ئالساڭ ئىلگىرى باسمايسەن، قىزىم.

ـــ بىلگىنىڭلارنى قىلىڭلار، ـــ قىز يۈزىنى ئۆرۈدى.

ـــ ماقۇل دېگىن، بالام، مەن سېنىڭدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى بولاي، بىز سېنى يامان كۈن كۆرسۇن دەيمىزمۇ ؟ !

گۇلباھار بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى، چوڭ ئاپىسى:

ـــ ھوي، نېمە بولدى ساڭا، تاڭگا چىشلىۋالدىڭمۇ، گەپ قىلساڭچۇ ! ـــ دېدى.

ـــ ماقۇل !

ئايشەمخانمۇ، ھەدىسىمۇ شۇ سۆزنى ئاڭلاپ يەلكىسىدىن تاغ چۈشكەندەك خۇشال بولۇپ، تېرىسىگە سىغماي قالدى.

ـــ ناۋاتتەك سۆزۈڭدىن ئايلىنايي، ئالتۇن بالام، ـــ دېدى ئانىسى خۇشاللىقىدا ئىككى كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ.

ـــ ئەمما شەرتىم بار، ـــ دېدى گۇلباھار جىددىي قىياپەتتە، ـــ پۇلنى ئۆزۈم خەجلەيمەن، كىيىملىكنى ئۆزۈم ئېلىپ، ئۆزۈم

تىكتۇرمەن !

ــ ئۇنداق قىلساڭ تېخى ياخشى، ــ دېدى چوڭ ئاپىسى ئېچىلىپ، ــ خالىغىنىڭچە بولسۇن ...

ــ كۆيۈ ئوغلۇڭلارغا تىكتۇرىدىغان كىيىمىنىڭ پۇلىنىمۇ ماڭا بېرىسىلەر.

ــ ھە، مەيلى، ئىككىڭلارنىڭ كىيىمىنى ئوخشاش قىلىپ تىكتۇرسەڭ تېخىمۇ ياخشى.

※ ※ ※

گۈلباھار شەھەردە دۇكان ئاربلاپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ يانچۇقلىرى ياقۇتخانىنىڭ تويلۇق كىيىم ـ كېچەكلەر ئۈچۈن، ئانىسى ئايشەمخانىنىڭ بولغۇسى كۆيۈ ئوغلىنىڭ كىيىمى ئۈچۈن بەرگەن پۇللىرى بىلەن تولغانىدى. قىز بىر ماگىزىندىن چامادان ئېلىپ يەنە بىر ماگىزىنغا قاراپ كېتىۋاتقاندا، تۇيۇقسىزلا مەتكېرىم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. قىز نېمە قىلارىنى بىلەلمەي، تۇرغان ئورنىدا قېتىپلا قالغانىدى.

ــ سودىگەر قۇتلۇق بولسۇن، گۈلباھارخان، ــ دېدى مەتكېرىم ۋە قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ ھەجايىدى، ــ ئەكىلىڭ چامادانىنى، مەن كۆتۈرۈۋالاي، قىينىلىپ قالىسىز ...

ــ بولدى، ئاۋارە بولماڭ.

ئۇچىسىغا بېغىر رەڭ سوكۇنىدىن يالاڭ چاپان كىيىپ، بېشىغا يوغان چاقماقلىق قىزىل گەرس ياغلىق تاڭغان قىز ئۇنىڭ كۆزىگە خۇددى بىر پارچە ئوت بولۇپ كۆرۈنگەنىدى. مەتكېرىم قىزغا تېخىمۇ يېقىن كېلىپ:

ــ سودىنى بىللە قىلايلى، ــ دېدى.

ــ سىز ماڭا ئەگىشىۋالسىڭىز، قانداق سودىلىق قىلىمەن؟ ــ دېدى قىز قاپاقلىرىنى تۇرۇپ.

— مەسلىھەتلىشىۋالايلىمىكىن دېگەنىدىم.

— مېنى ھېچنېمە ئالالمايدىغان دۆت دەپ ئويلىغانمىدىڭىز؟ قورقماڭ، پۇلىڭىزنى ئاياپ خەجلەشنى بىلىمەن.

— ئۇنداق ئويلىمايمەن، بىراق سودىنى پۇختا قىلساق دەيمەن — دە.

— ئۇنداق بولسا باشقا بىرىنى تېپىپ پۇختا سودا قىلىۋېلىڭ، ئېلىڭ پۇلىڭىزنى، — گۇلباھار ئاچچىقلىنىپ يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى.

مەتكېرىم ئاران ماقۇل كەلتۇرگەن قىزنى يالتايتىپ قويماي دەپ ئويلىدى ـ دە، دەررۇ كەينىگە داجىدى:

— ياق، ياق، — دېدى ئۇ ئالدىراپ، — بولدى، ئۆزىڭىز ئېلىڭ، قاندىقىنى ئالسىڭىز مەيلى، — ئۇ شۇنداق دەپلا ئۆز يولىغا ماڭدى. ئالتە ـ يەتتە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن، دەرھال كەينىگە بۇرۇلۇپ:

— ھەرھالدا دىتلاپ ئېلىڭ، — دېدى.

شەھەرنى كەچكى شەپەقنىڭ گۈزەللىكى قاپلىدى. شەھەر ۋاڭ ـ چۈڭلىرى خېلىلا بېسىلغان بولۇپ، كىشىگە راھەت بېغىشلايدىغان سالقىنلىق يېيىلغانىدى. شەھەرنىڭ كەچلىك گۈزەل مەنزىرىسىگە مەستلىكى كەلگەن گۇلباھار ئۇزۇن كەتكەن ئاسفالتلىق يولىنى بويلاپ كېلىپ، بىر يان كوچىغا بۇرۇلدى.

گۇلباھار تەقەززالىق بىلەن كۇتكەن كۈن ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە گۇلباھار ئېيتقۇسىز خۇشاللىق ئىچىدە يۇزلىگەن ساۋاقداشلىرى بىلەن ئۇرۇمچىگە — ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا ماڭدى ! نەق شۇ پەيتتە، پوچتالىيونمۇ گۇلباھارنىڭ ئانىسىغا يازغان خېتىنى ۋە ياقۇتخانىڭ پۇلىنى ئېلىپ يېزىغا ماڭدى.

گۇلباھارنىڭ ئانىسىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«قەدىرلىك ئاپا !

مېنى ئىزدەپ ئاۋارە بولما، مەن ئۇرۇمچىگە — ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كەتتىم. بىلسەڭ، بۇ ئەسلىدە خۇشال بولارلىق ئىش، پارتىيەمىز بىز ياشلارنى ئىلىم ـ پەن ئىگىلەپ، قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك دۆلەت قۇرۇش كۇرىشىگە تېگىشلىك ھەسسە قوشۇشقا چاقىردى. بۇنىڭغا ئاۋاز قوشماسلىق بىز ياشلار ئۈچۈن نومۇس ئەمەسمۇ ؟ ! قىزىم تۇزكورلۇق قىلدى، مېنى يەرگە قارىتتى، دەپ يېغلىشىڭ مۇمكىن. بىراق ئاپا، سەن كەلگۈسىنى ئويلا، سەن مېنى بېقىپ چوڭ قىلغان كۆيۈمچان ئانامسەن، مەن بۇنى بىلىمەن، مەنمۇ سېنىڭ مېھرىبان قىزىڭمەن. ئەمما، ئۇلۇغ ۋەتەنىمىزنى گۈللەندۇرۇشكە تېگىشلىك ھەسسە قوشماي كۆڭلۈم ئارام تاپمايدۇ !

ياقۇتخانلارنىڭ پۇلىنمۇ قايتۇرۇۋەتتىم. ئاپا، پاتِ يېقىندا مېنىڭ قىزىم ياخشى ئويلاپتىكەن، ئەجەب ئىرادىلىك قىز تۇغۇپتىكەنمەن دەيدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن !»

1987 ـ يىلى ئۆكتەبىر، غۇلجا

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى ئادرېسى

قىز قەلبى

بۇگۈن مايسەم ئېيتقۇسىز خۇشال. چۈنكى، ئۇ ئۇرۇمچىدىن كەلگەن بىر كىشىدىن ئۆمەرجاننىڭ يەنە ئۈچ كۈندىن كېيىن كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلىدى. ھاياجان ئىچىدە يۈرەكلىرى تېپچەكلەپ، خۇشاللىقىنى پۈتۈن يېزىدىكىلەرگە بىلدۈرگۈسى كەلدى. ئۇ تۆت ئايدىن بېرى ئۆمەرجاندىن بىر پارچىمۇ خەت تاپشۇرۇۋالمىغانىدى. «ئەسلىدە ئۇ كېلىدىغان بولغاچقا، خەت يازمىغانكەن ـ دە»، مايسەم شۇنداق ئويلاپ، بۇ خۇش خەۋەرنى دوستى خاسىيەتكە ئېيتىشقا ئالدىرىدى.

ھازىر تازا بۇغداي پىشىشقى ۋاقتى، ئېتىزدا ئورما ئورۇش قىزىغان چاغ. مايسەم ھەيدىگەن كومبايىنىنىڭ دېڭىزدەك دولقۇنلىنىپ تۇرغان بۇغدايلىق ئىچىدە گۈپۈلدەپ مېڭىۋاتقانلىقى ئۇنىڭ بارلىق خۇشاللىق، ھاياجانلىرىنى ئىپادىلەپ تۇراتتى.

ــ ھارما، قىزىم ! ــ دەيتتى كەنت باشلىقى مايسەمگە زوقلىنىپ قاراپ، ــ يېقىندىن بۇيانقى غەيرىتىڭگە ھېچنېمە تەڭ كەلمەيدۇ جۇمۇ، ــ مۇنداق چاغلاردا مايسەم ئۆز كۆڭلىدىكى سېغىنىش تۇيغۇلىرىنى باشقىلار تۇيۇپ قالغانىدەك، ھۆپپىدە قىزىرىپ كېتەتتى. قانداقلا بولسۇن ئۇچ كۈننى ئۆتكۈزۈش مايسەمگە ئاسانغا چۈشمىدى. بۇ ئارىلىقتا مۇنۇ شېئىر ئۇنىڭ يادىغا پات ـ پات كېلىپ تۇراتتى:

يىللارنى ئۆتكۈزدۇم لېۋىمنى تەمشىپ،
بىراق ئاي سانىماق تەس ئىكەن ئاندىن.
ھەپتە سانىغاندا خىيالچان بولۇپ،
كۈنلەرگە ئۆتكەندە ئۈيقۇدىن قالدىم.

ئۆمەرجان كەلگەن كۈنى مايسەم ئېتىزدىن كېلىپلا ئالدىراشلىق بىلەن يۈز - كۆزلىرىنى يۇدى، تېخى يېقىندىلا تىكتۇرگەن ئەتلەس كۆڭلىكىنى كىيىپ، بېشىغا ھاۋا رەڭ نېپىز ياغلىقىنى چىگدى - دە، ئەينەكنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئۆمرىدە ئەينەككە سانسىز رەت قارىغان، بىراق بۈگۈنكىدەك نازۇك تۇيغۇ، قىزىق ھېسسىياتتا قارىمىغانىدى. ئەينەكتىن ئاپتاپتا كۆيۈپ پىشقان يۈزىنى، قويۇ كۆزىگە سايە تاشلاپ تۇرغان قېلىن كىرپىكلىرىنى كۆرۈپ، ئۆز - ئۆزىگە زوقلىنىپ ئىللىققىنا كۈلۈپمۇ قويدى. خاسىيەت يېتىپ كېلىش بىلەن، ئۇلار خۇشال ھالدا ئۆمەرجانلارنىڭكىگە قاراپ ماڭدى.

مايسەم بىلەن خاسىيەت ھويلىغا كىرگەندە، پەتچىلەرنىڭ ئايىغى ئەمدى ئۈزۈلگەن بولۇپ، ئۆمەرجان كاۋا بارىڭى ئاستىدا ھاردۇق ئېشى ئىچىۋاتاتتى. ئۇ ھودۇقۇپ - تەمتىرەپ قىزلارنى قارشى ئالدى.

— ئولتۇرۇڭلار قىزلىرىم، ئولتۇرۇڭلار، — دېدى ئۆمەرجاننىڭ ئانىسى باھارخان پايپېتەك بولۇپ، — بىر چىرايلىق كەپسىلەر، ئۆمەرجانغا ھاردۇق ئېشى ئەكەنىدىم، ئېغىز تېگىڭلار.

— خوش - خوش، بىزمۇ ئاش ئۈستىدىنلا كەلدۇق، — دېدى قىزلار. باھارخان بۇلتۇر ئۆمەرجان كېلىپ، مايسەم كۆرۈشكىلى كەلگەندىمۇ مۇشۇنداق خۇشال بولۇپ كەتكەنىدى. بىراق، ئۆمەرجاننىڭ ھازىرقى بىر قىسما سوغۇق قارىشى مايسەمنىڭ كۆڭلىگە تەگدى. ئارىدا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىدى.

قىزلار بىرئاز ئولتۇرغاندىن كېيىن، نېمە دېيىشىنىمۇ بىلەلمەي سالپىيىپ يېنىشتى. مايسەم بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا ئازابلىق خىياللار بىلەن ئاستا كېتىپ باراتتى. ئۇ ئۆمەرجانىنى مۇنداق قىياپەتتە كۆرىمەن دەپ ئويلىمىغانىدى. ئۆمەرجاننىڭ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن ئۈچ كۈندىن

بىرىقى خۇشاللىقى، ئوتتەك ھېسسىياتى مانا ئەمدى ئولتۇرۇۋاتقان ئايدەك ئاستا ـ ئاستا يوقلىۋاتقانلىقىنى سەزدى.

ـــ نېمە بولدۇڭ مايسەم، بېشىڭ چۇشۇپلا كەتتىغۇ؟ ـــ دېدى خاسىيەت.

ـــ كۆرمىدىڭمۇ، قاپقىنى ئاچمىغىنىنى ...

ـــ ئاپىسىدىن ئىزا تارتقاندۇ، ئايرىم كۆرۈشكەندە ئوچۇق ـ يورۇق سۆزلىشىۋالارسىلەر.

ـــ بولدى، كۆڭلۈمنى ياسىما.

دوستىنىڭ گەپلىرى مايسەمگە تەسەللى بولالمىدى.

تۇن ئۆزىنىڭ قارا پەردىسىنى پۈتۈن ئەتراپقا يايغان چاغدا، مايسەم ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى ـ دە، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتكەنكى ئىشلار بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

※ ※ ※

ئۆمەرجان بىلەن مايسەم بىر مەھەللىدە چوڭ بولغان، بىرىنچى سىنىپتىن تارتىپ ئۇچىنچى سىنىپقىچە بىللە ئوقۇغان. ئۇلار قەدىناس دوستلاردىن ئىدى. ئاخىر بېرىپ بۇ قويۇق دوستلۇق ئىككىسىدە تەڭلا مۇھەببەت پەيدا قىلىشقا باشلىغان ... ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىنمۇ ئىككىلىسى ئۆتۈپ كېتىشكەنىدى.

بىر كۈنى ئۇلار مەھەللىنىڭ ئايىغىدىكى يوغان بىر تۈپ سۇۋادان تۈۋىدىكى ئېرىق بويىدا يانمۇيان ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتى.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى ئۆمەرجان، ـــ بىزنىڭ تەقدىرىمىز ئاخىرىغىچە بىللە بولسۇن، ئوقۇشنى تۈگىتىپ ...

مايسەمنىڭ يۈرىكى تېز ـ تېز سوقۇشقا باشلىدى.

ـــ قانداق دەيسىز ؟ ـــ دېدى ئۆمەرجان يەنە كۆزلىرىنى قىزغا تىكىپ تۇرۇپ، ـــ مەن ئىككىمىزنىڭ مەڭگۈ بىللە

بولۇشمىزنى خالايمەن ...

قىزنىڭ يۈزلىرى ھۆپپىدە ئوت ئېلىپ كەتتى. ئۆمەرجان ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالغانىدى. قىز قولىنى تارتىۋالماي، خۇمارلاشقان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا يەر تېگىدىن نازلىنىپ قارىدى ـ دە، بېشىنى ئۆمەرجانىنىڭ يەلكىسىگە قويدى ...

كۇنلەر ئالىي مەكتەپكە مېڭىش تەييارلىقى بىلەن ئۆتۈۋاتقان چاغدا، مايسەمنىڭ ئائىلىسىگە چوڭ بەختسىزلىك كەلدى: مايسەمنىڭ دادىسى ئاغرىپ قېلىپ ئۇچ كۇندىن كېيىن تۇيۇقسىزلا قازا قىلدى. مايسەمنىڭ بىرنەچچە كۇنگىچە كۆز يېشى قۇرۇمىدى. مايسەم قانچىلىك قايغۇغا چۆمگەن بولسا، ئۆمەرجانمۇ شۇنچىلىك قايغۇغا چۆمۈپ، خۇددى ئۆز دادىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ئازابلاندى.

ئەمدى مايسەمنىڭ ئوقۇشقا بېرىش ـ بارالماسلىقى بىر قانىتىدىن ئايرىلغان بۇ ئائىلىدىكىلەرنىڭ بېشىنى قاتۇرىدىغان بىر مەسىلە بولۇپ قالدى. تىرىكچىلىك ئەمدى قانداق بولىدۇ ؟ ئانىسى ئاغرىقچان، ئىككى سىڭلىسى تېخى كىچىك، ئۇلارنى تاشلاپ قويۇپ ئوقۇشقا كېتىش مۇمكىنمۇ ؟ ئاخىر مايسەم ئوقۇشقا بولغان تەلپۈنۇشىنى زورغا بېسىپ، ئالىي مەكتەپكە بارماسلىق قارارىغا كەلدى. مايسەمنىڭ شۇنداق قارارغا كېلىشى ئۆمەرجانغا ناھايىتى ئېغىر كەلدى، لېكىن نېمە چارە ؟

ئۆمەرجان ئوقۇشقا مېڭىش ئالدىدا مايسەم بىلەن ھېلىقى سۇئالدان تۇڭدە يەنە ئۇچراشتى.

ئاشلىقلار يىغىلىپ بولغان چاغ ئىدى. ئېڭىزلىقلاردا مالار ئوتلاپ يۈرەتتى. قۇرۇقدىلىپ قالغان ئېتىزلار مايسەمگە ناھايىتى كۆڭۈلسىز كۆرۈنەتتى. ئەنە، ئىككىسى سۆزسىز ئولتۇرۇشىدۇ. ھەر ئىككىسى نېمىدەپ سۆز باشلاشنى بىلمەيدۇ. مايسەمنىڭ كۆزلىرىگە يىغا يامىشىپ تۇراتتى. شۇنداق جىمجىت ھالدا ئۇلار خېلى ئۇزاق ئولتۇرغاندىن كېيىن، مايسەم بېشىنى كۆتۈرمەستىن:

— شۇنداق قىلىپ ئەتە ماڭىدىغان بولدۇڭلارمۇ ؟ — دېدى ئارانلا.

— مېنىڭغۇ سىزنى تاشلاپ ھەرگىز كەتكۈم يوق، بىراق ئوقۇش ئارزۇيىمىز ئاران ئەملگە ئاشقاندا بارغىنىم ياخشىمىكىن دەيمەن.

— شۇنداق، — دېدى مايسەم بېشىنى كۆتۈرۈپ، — جانلا ئامان بولسا، ئۇچ ـ تۆت يىل دېگەن ھېچ گەپ ئەمەس، سىز بولسىڭىزمۇ ئوقۇۋېلىڭ.

— ھەرھالدا ئېغىر ... — ئۆمەرجان گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمەي يەرگە قارىۋالدى.

— ياخشى كۈنلەر تېخى ئالدىمىزدا، خاتىرجەم ئوقۇپ كېلىڭ، — دېدى مايسەم ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — بىراق چوڭ شەھەرلەرگە بېرىپ، مېنىڭدەك سەھرالىق قىزنى ئۇنتۇپ قالامسىزكىن ؟ ...

ئۆمەرجان ئىتتىك بۇرۇلۇپ قىزغا قارىدى.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز ؟ بۇ گەپ ئاغزىڭىزدىن قانداق چىقتى ؟

— شۇنداق دېگۈم كېلىپ قالدى.

— مۇنداق ئويلارنى ھەرگىز ئويلىماڭ، مېنىڭ قەلبىمگە ۋاپاسىزلىق سىغمايدۇ، مەن سىزنى جېنىمدىن ئارتۇق كۆرىمەن، مايسەم !

مايسەمنىڭ كۆزلىرىگە ياش كەلدى.

— ماڭا ئىشەنمەيدىغان ئوخشىمامسىز ؟

— ياق، ئۆمەرجان، سىزگە ئىشىنىمەن، ھەرھالدا مېنى ئۇنتۇپلا قالمىسىڭىز بولدى.

ئايرىلىش مىنۇتلىرى ئېغىر كەلدىمۇ ياكى ئوقۇشقا بارالماسلىق ئېغىر بىلىنىدىمۇ، ئەيتاۋۇر قىزنىڭ كۆز چاناقلىرىدىن ياش تامچىلىرى تۆكۈلۈشكە باشلىدى.

ئەتىسى ئۆمەرجان بىرنەچچە ساۋاقداشلىرى بىلەن ئۇرۇمچىگە يولغا چىقتى. مايسەم ئۇلار چوشكەن ماشىنا كۆزدىن غايىب

بولغۇچە پەرەڭ ياغلىقىنى سىلكىپ ئۇزىتىپ قالدى.

كۈنلەر ھەپتىلەرنى، ھەپتىلەر ئايلارنى قوغلاپ ئۆتىۋەردى. مايسەم كەنتىنىڭ ياراملىق ئەمگەك كۈچى بولۇپ قالدى. ئۆمەرجان كېتىپ بىر ئايدىن كېيىن، ئۇ قول تىراكتورى ھەيدەشنى ئۆگىنىۋالدى. ئازراق بىكار ۋاقىت تاپسىلا گۈڭشې تىراكتور پونكىتىغا كىرىپ، ماشىنىلارنى رېمونت قىلىشقا ئۆزلۈكىدىن قاتناشتى. تولۇق ئوتتۇرىنى ياخشى نەتىجە بىلەن تۈگەتكەن بۇ قىز ئۈچۈن زاپچاسلارنىڭ ھەربىكەتلىنىش قانۇنىيىتىنى ئىگىلەش ئانچە قىيىنغا چۈشمىدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە ماشىنىلارنىڭ تىلىنى خېلى ئوبدانلا بىلىۋالدى.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، گۈڭشېغا يېڭىدىن ئىككى كومبايىن ئەكېلىندى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان مايسەم گۈڭشې پارتكومىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ:

ـــ شۇجى، كومبايىننىڭ بىرىنى ماڭا بېرىڭلار، ـــ دېدى قەتئىيلىك بىلەن.

ـــ قىينىلىپ قالامسىزكىن ؟ ـــ دېدى شۇجى كۈلۈمسىرەپ.

ـــ نېمە؟ ـــ مايسەم ھاياجانلىنىپ سۆزلەپ كەتتى، ـــ مېنى ھەيدىيەلمەيدۇ دېمەكچىمۇ سىز، ئوغۇللار قىلالىغان ئىشنى قىزلار نېمىشقا قىلالمايدىكەن؟! مەن چوقۇم ھەيدىيەلەيمەن.

مايسەم كومبايىننىڭ رولىنى قولىغا ئېلىپ، نۇرغۇن قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، ئاخىر ياخشى كومبايىنچى بولۇپ قالدى. قىزغا ھەممىسىنىڭ ھەۋىسى كېلىدىغان بولدى.

«قىز بولسا شۇنداق بولسا، ـــ دەيتتى كىشىلەر، ـــ بەختىخاننىڭ ھەقىقەتەن بەختى كەلدى، بەزى ئەرلەر قىلالمىغان ئىشنى شۇ قىز قىلىۋاتىدۇ. دادىسىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىندۈرمەيۋاتىدۇ ...» مەھەللىدە مايسەمنىڭ ھۆرمىتى كۈندىن ـ كۈنگە ئاشماقتا ئىدى. شۇنداق ئىشچان، پەملىك قىزنى كېلىن قىلىۋېلىش ئارزۇسىغا چۈشكەن ئانىلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى.

ئۆمەرجان ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىن، مايسەم ئونىڭدىن قانائەتلەنگۈدەك خەتلەرنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۆمەرجان خەتلىرىدە، ئوقۇشىنىڭ تولىمۇ كۆڭۈللۈك بولۇۋاتقانلىقى، ئوقۇغۇچىلىق هاياتىنىڭ قاينىق ـ جۇشقۇن ئۆتۈۋاتقانلىقى، بۇ كوللېكتىپ هايات ئىچىدە مايسەمنىڭ يوقلۇقىغا بەكلا ئېچىنىدىغانلىقى، ئونى دائىم سېغىنىدىغانلىقى هەققىدە يازاتتى. مايسەمۇ جاۋاب خەتلىرىدە، ئۆمەرجاننى تىرىشىپ ياخشى ئوقۇشقا دەۋەت قىلىپ، ئۆزىدىمۇ سېغىنىش ئوتلىرىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ئۇلغىيىۋاتقانلىقى هەققىدە يازاتتى. بۇ چاغلاردا هەر ئىككىسىنىڭ مۇهەببىتى بۇلاق سۈيىدەك سۈزۈك ئىدى.

هازىر مايسەمنىڭ دۇم يېتىۋېلىپ ئۆپكىلەپ يىغلاشلىرىغا سەۋەب بولۇۋاتقان ئىشلار ئەنە شۇ ئىدى.

ئۆمەرجان هەر قېتىمقى خېتىدە: مەن سېنى سېغىندىم، ساڭا ئاخىرىغىچە سادىقمەن، ۋاپاسىزلىق قىلىمىگە سىغمايدۇ، دېگەن ئەمەسمىدى ؟ مايسەم بۇگۈن كۆرۈشكىلى كەلگەندە، ئۇنىڭ ئۆز مەشۇقىغا چىرايىنى ئاچماسلىقىغا سەۋەب بولۇۋاتقان ئىشلار نېمىدۇ؟

※ ※ ※

ئۆمەرجان ئوقۇشقا كېلىپ، ئىككىنچى يىلىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، ئۆزى بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغان هۆرىيە دېگەن بىر ساۋاقدىشى قىزلار تارىخىدا ئاز ئۇچرايدىغان بىر ئىش قىلدى. هۆرىيە ئۆمەرجانغا ئۆز مۇهەببىتىنى ياپتا گەپلەر بىلەن بىلدۈرۈپ بىر پارچە خەت يازدى. ئۆمەرجان خەتنى ئېلىپ، ئۇنسىز خىيالغا پېتىپ يۇردى. هۆرىيەنىڭ ئويناق كۆزلىرى، خۇش پىچىم بوي ـ بەستى، يارىشىملىق كىيىنىشلىرى بارغانسېرى ئۆمەرجاننىڭ قەلبىدە ئىشق ئوتى پەيدا قىلىشقا باشلىدى. كەلگۈسىدىكى ئىشلارنى ئويلىماي بولمايتتى. «قانداق قىلسام بولار؟ ئوقۇشنى تۇگەتسەم، دۆلەت بىرەر چوڭ شەھەرگە

تەقسىم قىلسا، مايسەمنى شۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرغىلى بولارمۇ ؟ ئۇ ئۆزىنىڭ شۇ كېلەڭسىز كومبايىنى بىلەن ئېتىزدىن باشقا قەيەرگىمۇ يارىشار؟ ئۇ چاغدا ئۆمرۈم شۇ دېھقان قىزى بىلەن ئۆتەرمۇ ؟ ھۆرىيەچۇ ؟ ئۇ ئۆزۈمگە ئوخشاش ... قانداق قىلسام بولار ... »

ئۆمەرجان بىلەن ھۆرىيە مەكتەپ باغچىسىدا، رەڭمۇرەڭ ئېچىلغان گۈللەر يېنىغا ئورنىتىلغان ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتاتتى. بۇ يەرگە ئۆمەرجان قىزنى باشلاپ چىقتىمۇ ياكى قىز ئۆمەرجاننى باشلاپ چىقتىمۇ ئۇنىسى بىزگە قاراڭغۇ. ھەرھالدا ئۆمەرجان بۇگۈن ھۆرىيەنىڭ ئۆزىگە يازغان ياپتا خېتىنىڭ مەنىسىنى، يەنى ھۆرىيەنىڭ مەيلىنى ئوچۇق ئۇقماقچىدى، ئۆمەرجان ئاخىر ئاردىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، گەپ باشلىدى:

ــ سىز ئۇسسۇلنى ياخشى ئوينايدىكەنسىز، ــ دېدى ئۆمەرجان ھۆرىيەنىڭ قاچاندۇر بىر چاغدا ئوينىغان ئۇسسۇلىنى ئېسىگە ئېلىپ.

ــ مېنىڭ ئۇسسۇل ئوينىغىنىمنى سىز قاچا كۆرگەن ؟ ــ دېدى قىز ھەيران بولۇپ.

ــ ھېلىقى كۆڭۈل ئېچىش كېچىسىدىچۇ.

ھۆرىيە بىرئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن گەپنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ئۇسسۇلنى ياخشى ئوينىغان بىلەن ... بىراق، بىز كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئالالمايمىز ـ دە ! ... ــ دېدى.

ــ قانداق كۆڭۈل ئىكەن ئۇ، شۇنداق چىرايلىق ئوينىسىمۇ ئېرىمەيدىغان ؟

ــ ئۆزى بىلەر ...

ئۆمەرجان ئۆز مۇھەببىتىنى شۇنچە ئاشكارا بىلىندۇرۇپ تۇرغان ھۆرىيەنىڭ بۇ گەپلىرىگە قانائەت ھاسىل قىلماي يەنە گەپ تاشلىدى:

— مەن سىزنىڭ ئۇسسۇلىڭىزنى مەڭگۈ كۆرۈشنى خالايتتىم.

— مەيلىڭىز ...

ئەمدى ئۇنىڭدىن ئارتۇق سۆزلەرگە ھاجەت قالمىغاندى. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆمەرجان مايسەمنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇدى ـ دە، ھۆرىيە بىلەن قەدىردان بولۇشۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئاياغ ئىزى چۈشمىگەن ئۇرۇمچىنىڭ كوچىلىرىمۇ ئاز قالدى.

※ ※ ※

شۇنداق قىلىپ، ئۆمەرجاننىڭ يېزىغا كېلىشى مايسەم ئۈچۈن ھېچقانداق خۇشاللىق ئېلىپ كەلمىدى. ئۇ ئۆمەرجان ئىككىسىنىڭ تالاي قېتىملىق شېرىن سۆھبەت ـ ۋەدىلىرىگە، ئىسسىق نەپەسلىرىگە گۇۋاھچى بولۇپ قالغان ھېلىقى بىر تۈپ سۇۋادان تۈۋىگە كېلىپ ئۇزاق يىغلىدى ...

ئۇ ياشقا تولغان كۆزلىرى بىلەن سۇۋادانغا باشتىن ـ ئاياغ تىكىلدى. خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش يەكىە ـ يېگانە تۇرغان بۇ دەرەخ ئۇنىڭغا قانداقتۇر بىر مۇڭ بىلەن ھەسرەتلىنىپ شۇنىرلاۋاتقاندەك بىلىندى ...

مايسەم غەمكىن كۆزلىرىنى يىراقلاردىكى ئاقىرىپ كۆرۈنگەن تاغلارغا تىكتى. ئۇ مەيۇس ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، پۈتۈن ئەزايى بەدىنىنىڭ بوشىشىپ كەتكەنلىكىنى سەزدى ۋە مەھەللە تەرەپكە قاراپ تۇرۇپ قالدى: «ياق، — دەيتتى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ، — بۇنداق بوشىشىپ كەتكىنىم نېمىسى ؟ مەن ئوي ـ خىياللىرىمنى نېمىگە سەرپ قىلىۋاتىمەن ؟ ...»

مايسەم مەھەللىگە قايتىپ كەلدى. ئۇ قەلبىدىكى ھەممە دەردلىرىنى كۆز ياشلىرى بىلەن چىقىرىۋەتكەندەك قەدەملىرىنى يېنىك ئېلىپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ ھاياتقا تەلپۈنۈشى، ئارزۇلىرى ھەسرەتلىرىدىن ئۈستۈن كەلگەنىدى. ئۇ بۇ بىرقانچە يىلدىن بېرى ئۆزىگە قەدىناس بولۇپ قالغان قىپقىزىل رەڭلىك

كومبايىننىڭ قېشىغا كەلدى ـ دە، رولىغا چەبدەسلىك بىلەن سەكرەپ چىقتى.

※ ※ ※

ئۆمەرجان ناھايىتى خۇشال ئىدى. ئۇ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى. ھۆرىيە بىلەن پات ـ پات ئۇچرىشىپ ۋاقىتنى چاغ ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ ئوقۇشنى تۈگىتىپ، ھۆرىيە بىلەن بىر يەرگە خىزمەتكە چىقسا، ئۆز تۇرمۇشنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشكە ئىشەنچى كامىل ئىدى.

لېكىن، شۇ كۈنلەردە ئۆمەرجاننىڭ دادىسىنىڭ تارىخىدا مەسىلىسى بارلىقى ئېنىقلانغانلىق توغرىسىدىكى خەۋەر مەكتەپكە يېتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئارزۇلىرىنى داۋالغۇتۇۋەتتى. كۈتمىگەندە پەيدا بولغان بۇ خەۋەر ھۆرىيەنى قاتتىق ئويغا سېلىپ قويدى. كەلگۈسىنى ئويلىغانسېرى قىزنىڭ كۆز ئالدىدا ئۆمەرجاننىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتى غۇۋالىشىشقا باشلاپ، كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلغاندەك بولدى. ئۇ ھەر خىل ئوي ـ خىياللار بىلەن بىر ھەپتىنى گاڭگىراپ ئۆتكۈزدى. باشقىلاردىن قايتا ـ قايتا سۈرۈشتۈرگەندە، ئۆمەرجاننىڭ دادىسىنىڭ تارىخىي جىنايىتى ئېنىقلىنىپ، خىزمەتتىن ھەيدەلگەنلىكى راست بولۇپ چىقتى. «بىر ئىشپىيونىنىڭ ئوغلى بىلەن ئۆتكۈزگەن ھاياتىمنىڭ ئاخىرى نېمە بولار ؟ ـــ دەپ ئويلىدى قىز، ـــ گۈلدەك ياشلىقىمنى ئۆزۈم خازان قىلايمۇ ... شۇكۇر، ھېلىمۇ ياخشى بۇرۇنراق بىلىپ قالغىنىم ...» ھۆرىيە ئاخىرقى قارارغا كەلدى ـ دە، ئۆمەرجانغا ئىككىلىك خەت يازدى:

«ئۆمەرجان !

سىزنىڭ ئائىلىڭىزنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى ئىككىمىزنىڭ ئۆمۈرلۈك بولۇشىمىزغا كۆلەڭگە سېلىپ قويدى. مەن سىزدىن مۇناسىۋىتىمنى ئۈزۈش قارارىغا كەلدىم. مەندىن رەنجىمەڭ!

ـــ ھۆرىيە»

مەكتەپتە ئۆمەرجاننىڭ دادىسى توغرۇلۇق گەپ ـ سۆزلەر تارقىلىپ، ئۆمەرجانغا بولغان قاراشلارمۇ ئۆزگىرىپ قالدى. ئۆمەرجان دادىسىنىڭ تارىختا شۇنداق جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىكىنى زادى ئاڭلىمىغان، «راست شۇنداقمىدۇ، ــ دەپ ئويلايتتى ئۇ ئىشەنگۈسى كەلمەي، ــ ئۇنىڭ دادىسى پېشقەدەم ئوقۇتقۇچى ئەمەسمىدى، نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىپ باردۇ ـ ھە ؟»

«كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، دادىسى توغرىسىدىكى ئىشلار ئۇنىڭغا قانچىلىك ئېغىر بىلىنگەن بولسا، كۈتمىگەندە قىزدىن ئالغان خەت ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر بىلىندى. ئۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي ئېغىر قايغۇغا چۆكتى. قىزنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭغا يالۋۇرسۇنمۇ ؟ ياق، ئېغىر كۈنلەردە يۈز ئۆرۈگەن قىز ساڭا قانداقمۇ ئاخىرىغىچە ھەمراھ بولالىسۇن ؟ !

ئۆمەرجان ئەلەم ئوتىدا كۆيۈپ تولغاندى، بىر ـ ئىككى ھەپتە ئىچىدىلا جۈدەپ سارغىيىپ كەتتى. لېكىن، ئۆمەرجاننىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ ئىشلار ئۇنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويدى. ئۇ ۋاپاسىزلىقنىڭ قانچىلىك قاتتىق دەرد ـ ئەلەملىرىنى كەلتۈرىدىغانلىقىنى چۈشەندى. ئۇ كەلگۈسىدە ماڭا بەخت ئاتا قىلىدۇ، دەپ ئويلىغان ھۆرىيە ھازىر ئۇنىڭ كۆزىچىلا باشقا يىگىتلەرگە سۈركىشىپ يۈرەتتى. «نومۇسسىز» دەيتتى ئۇ ئىچىدە ھۆرىيەگە قاراپ. بىراق ئۇنىڭ ئۆزىچۇ ؟ مايسەمۇ ئۇنى «نومۇسسىز» دەپ ھەقلىق رەۋىشتە تىللىغان بولغىيدى ... ئۆمەرجان كېچىلىرى خىيالغا چۆككەندە، ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يېزىسى، يېزىدىن ئېتىزلارغا كەتكەن يوللار ۋە ھېلىقى بىر تۈپ قەدىردان سۈۋادان كېلىدىغان بولدى ...

※ ※ ※

ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپمۇ كەتتى.

ناھەقچىلىكتىن پاجىئە ۋە دەرد ـ ئەلەملەرگە ئۇچرىغان مىڭلىغان ـ مىليونلىغان ئائىلىلەرگە خۇشاللىق خەۋەرلىرى

كەينى ـ كەينىدىن كېلىشكە باشلىدى. كىشىلەر كۆڭۈل ئازادىلىكىگە ئېرىشتى. ئۆمەرجانىڭ ئائىلىسىگىمۇ شۇنداق خەۋەر كەلگەنىدى.

ئۆمەرجانىڭ دادىسى ئاقىلىنىپ، ئۆز خىزمىتىگە قايتىپ كىرىشتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندا، ئۆمەرجان يەلكىسىدىن ئېغىر تاغ غۇلاپ چۈشكەندەك يېنىك ھېس قىلدى. ئوقۇشلار تۈگەپ، ئۆمەرجان يۇرتىغا قايتتى.

ناھىيەگە كەلگەندىن كېيىن، مائارىپ ئىدارىسى ئۇنى ئۆز گۇڭشېسىنىڭ ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچىلىققا تەقسىم قىلدى. ئۇ ماشىنىغا ئولتۇرۇپ گۇڭشېغا قاراپ يولغا چىقتى. تونۇش يەرلەر ئۇنىڭ كۆزىگە شۇنچە ئىللىق كۆرۈنەتتى. ئۇ يول بويى ئۇزۇلمەس خىياللار بىلەن كەلمەكتە ئىدى: «... داۋالغۇلۇق يىللاردا مېنىڭمۇ ھاياتىم داۋالغۇپ ئۆتتى، كۆڭلۈمدە ئۇنتۇلماس ئىزلارنى قالدۇرغان ئاجايىپ ئىشلارمۇ بولدى ... ئەمدى شۇنىسى يامانكى، مايسەم بىلەن يەنە بىر يەردە ياشايدىغان بولدۇق. ئۇنىڭغا قايسى يۈزۈم بىلەن قارايمەن ؟ باشقا يەرگە يۆتكىلىپ كەتسەم بولارمۇ ؟ تېخى ئىشلىمەي تۇرۇپلا، شۇنداق تەلەپلەرنى قويۇش قىيىن ـ دە ... ياق، ئالدىغا بارسام، خاتالىقىمنى بوينۇمغا ئالسام، نېرى تۇر دېمەس، ھەرھالدا قىز بالىغۇ ...»

شۇنداق ئازابلىق خىياللار بىلەن ئۇ گۇڭشې تىراكتور پونكىتىغا كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى.

ئۆمەرجانىڭ كۆزى بىردىنلا ئۆزىدىن خېلى يىراقلىقتىكى ئانىسى بىلەن مايسەمگە چۈشۈپ قالدى ـ دە، كۆزلىرىگە ئىشەنمىدى. مايسەم چېلەكلەرنىڭ ئېغىرلىقىدىن پۇشۇلداپ كەتكەن ئۆمەرجاننىڭ ئانىسىنىڭ مۇرىسىدىن ئەپكەشنى ئېلىۋاتاتتى.

ئۆمەرجان «مايسەم مېنى كۆرسە قاپاقلىرىنى تۇرۇپ، يۈزۈمگە تۇكۈرەر، ھەتتا بىزنىڭ ئائىلىدىكىلەرگە قاراپمۇ قويماس ...» دەپ ئويلىغانىدى. بىراق، ئۇنىڭ ئاغرىقچان ئانىسىغا كۆيۈنۈپ،

مۇرىسىدىن ئەپكەشنى ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بىر تەرەپتىن خىجالەت بولسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن باشقىچە قارىشىمۇ كېلىپ قالدى.

ئۆمەرجان ئىككى ھەپتىدىن بېرى، ئاللىقاچان ئۇزۇلگەن مۇھەببەت رىشتىسىنى باغلاش ئۈچۈن تەمشىلىپ يۈرەتتى، قايسى كۈنى ئانىسىمۇ ئەتەي ئۇنىڭغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ: «كېلىن قىلسا، شۇنداق قىزنى كېلىن قىلسا، كىشىدە نە ئارمان؟! بېشىمىزغا ئېغىر كۈنلەر چۈشكەن چاغدىمۇ مۇئامىلىسى ئوخشاشلا بولدى، نېمىدېگەن تەمكىن قىز ئۇ» دېگەنىدى.

ئاخىر ئۆمەرجاننىڭ تەكلىپى بىلەن مايسەم ھېلىقى سۈۋادانىنىڭ تۈۋىگە كەلدى. قىزنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى ئۆمەرجاندا ئېنىق ھالدا بىر ئۈمىدنى پەيدا قىلىپمۇ قويدى.

— شۇنداق مايسەم، — دېدى ئۆمەرجان سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرماقچى بولۇپ، — مېنى ئەپۇ قىلىڭ، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ناھايىتى خىجىلمەن.

قىز كۆزىنى بىر نۇقتىدىن ئالدى ـ دە، ئۆمەرجانغا نەشتەردەك تىكىلدى، لېكىن گەپ قىلمىدى.

— بىز بىر ـ بىرىمىزنى ياخشى بىلىدىغان، مىجەز ـ خۇلقىمىزمۇ بىر ـ بىرىمىزگە ياقىدىغان قەدىناسلاردىن ئىدۇق، شۇڭا بۇرۇنقى ئوتلار ئۆچمىگەندۇ، دەپ ئويلايمەن، — دېدى ئۆمەرجان، — مېنىڭ باسقان قەدەملىرىم ...

— بولدى، — دېدى قىز دەرھال، — ئۆتكەن ئىشلاردىن تولۇق خەۋىرىم بار، ئەمدى كونا دەردلەرنى قوزغىماڭ، مەن سىزنىمۇ، ئۆتكەن ئىشلارنىمۇ تولۇق ئۇنتۇدۇم.

ئۆمەرجان تولغىنىپ كەتتى. كۆزلىرىنى ئىختىيارسىز يەرگە تىكتى. ئۇنىڭدا پەيدا بولغان ئۈمىد ئۇچقۇنلىرى قاراڭغۇلۇققا كىرىپ، ئۆزىدىن بارغانسېرى يىراقلاپ، غايىب بولۇپ ئۆچمەكتە ئىدى. ئۇ خىجىللىقتىن بېشىنىمۇ كۆتۈرەلمەي ئۆزىنى ئاقلاشقا ئۇرۇندى:

ـــ مۇھەببەتلىشۇاتقان قىز ـ يىگىتلەر ئوتتۇرىسىدا يا ئۇنداق، يا مۇنداق ئىشلار بولۇپ قالىدىغۇ ؟ !

ـــ سىز مۇھەببەتنى بىلەمسىز، ئۆمەرجان، ـــ دېدى مايسەم ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ، ـــ مەن بۇ يەرگە ئوتتۇرىمىزدىكى ئۇزۇلگەن مۇھەببەت رىشتىسىنى قايتا باغلاش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى سىزگە ئاخىرقى بىر ـ ئىككى ئېغىز سۆزۈمنى ئېيتىپ قويۇش ئۈچۈنلا كەلدىم. ئۆز ۋاقتىدا مەن سىزنى ھەرقانداق ئادەمگە تەڭلەشتۇرمەپتىكەنمەن. مۇھەببەت نازۇك ھەم ساپ نەرسە، ۋاپاسىزلىق ئۇنىڭ بىلەن چىقىشالامدۇ ؟ ئۇجمە كۆڭۈل بولۇپ، شاختىن ـ شاختا قونۇپ يۈرۈش ـــ ھەرقانداق ئادەمنى پەسلەشتۇرىدۇ، ئېيتىڭا، ئۇنداق ئادەم بىلەن ئۆمۈرلۈك بولۇشنى كۆڭۈل كۆتۈرەرمۇ ؟ ! ... لاي سۇلار ئېقىپ تۇگىدى، ئۆمەرجان، ئەمدى ئاقالمايدۇ !

ئۆمەرجاننىڭ يۈزى خۇددى ئۇششۇك تەگكەن يوپۇرماقتەك قارىيىپ كەتتى ۋە پۈتۈن ئەزايى بەدىنى بوشىشىپ، تۇرغان ئورنىدا لاسسىدە ئولتۇرۇپلا قالدى.

مايسەم تېز ـ تېز قەدەم تاشلاپ ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كەتتى.

مايسەم ئاخىرقى قېتىم تۇنجى ساپ مۇھەببەتنىڭ گۈۋاھچىسى بولغان ھېلىقى قەدىردان سۇۋادانغا كۆز تاشلىغاندى، ئۇنىڭ يوپۇرماقلىرىنىڭ يېنىك ئۇرۇلۇۋاتقان شامالدا ئاستا ـ ئاستا تۆكۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆردى ...

1990 ـ يىلى، غۇلجا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئۇچ قېتىم دۇدۇقلىغاندىن كېيىن ...

ئىدارە بويىچە خاتا دېلو، ئۇۋال قىلىنغان دېلو، يالغان دېلولارنى تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىشتا، هازىرغىچە ئىشلەنمەي كېلىۋاتقان دېلو بار. بۇ دېلونى بۆلۈم باشلىقى ئاتاۋۇللا تۇرغۇزغان، ئۇ چاغدا ئۇ بۆلۈم باشلىقى ئەمەس، بەلكى ئادەتتىكى بۆلۈم ئەزاسى ئىدى. مۇشۇنداق دېلولار تۇرغۇزۇلۇپ كۆپ ئۆتمەي ئۇ بۆلۈم باشلىقلىقىغا كۆتۈرۈلگەن.

ئىدارە باشلىقى بىر كۈنى ئاتاۋۇللانى چاقىرىپ:

ــ بۇ دېلونى ئۆز ۋاقتىدا سىز تۇرغۇزغانكەنسىز، ئەمدى قۇرۇق گەپلەرگە ئىشىنىپ كەتمەي، ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، تېز ئارىدا بىر ياقلىق قىلىۋېتىڭ، ــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، ئون نەچچە يىل بۇرۇن ئاتاۋۇللا ئۆزى ئىشلەپ پۈتكۈزگەن بۇ دېلونى يەنە قولغا ئالدى.

تۇنۇگۈن ئىدارە باشلىقى بۇ خىزمەتنى ئاتاۋۇللاغا تاپشۇرغاندا، ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى. بۈگۈن بۇ دېلونى ۋاراقلاپ قايتىدىن كۆرۈۋاتقان چاغدا قوللىرى تىترەشكە باشلىدى، هېلىمۇ ياخشى تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ، بۇ كىشىنىڭ ئاساسىي سىياسىي جىنايەتلىرىدىن باشقا يەنە «جىددىي مەسىلىلەر»مۇ چىقىپ قالدى.

«خۇداغا شۈكۈر، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ خۇددى يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان تاغ ئاغدۇرۇلۇپ كەتكەندەك بولۇپ، ــ هېلىمۇ پۈت تىرەپ تۇرالىغۇدەك ئىش چىقىپ قالدى، بولمىسا قانداقمۇ قىلاتتىم ؟» ئۇ پىشانىسىدىن پۈرقىراپ چىققان سوغۇق تەرنى يېڭى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ ئىدارە باشلىقىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـــ بۇ دېلونى ئاغدۇرۇۋەتكىلى بولمايدىكەن، ـــ دېدى خۇددى گۆھەر تېپىۋالغان ئادەمدەك خۇشال بولۇپ.

ـــ قېنى، قانداق ؟

ـــ بۇ كىشىنىڭ ئاساسىي مەسىلىسىنى ئاغدۇرۇلۇپ تۇرمىدىن بوشىتىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۇرگىلى بولمايدىكەن.

ئىدارە باشلىقى قولىدىكى قەلەم بىلەن ئۈستەلنى ئاستا چېكىپ، ئويلانغان ھالدا سورىدى:

ـــ قانداق جىنايەتلەر بىلەن خىزمىتىدىن ھەيدىلىپ تۇرمىگە ئېلىنغان ؟

ئاتاۋۇللا دۇدۇقلاپ جاۋاب بەردى:

ـــ سىياسىي مەسىلىلىرى ھەم باشقا مەسىلىلىرى بىلەن.

ـــ سىز مېنىڭ گېپىمنى چۈشىنىۋاتامسىز ؟

ـــ مەن ... مەن تەپسىلىي كۆردۈم.

ـــ ئۇنىڭ تۇرمىدىن چىقىش ـ چىقماسلىقى، خىزمىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىش ـ كەلمەسلىكى توغرىسىدا ھازىرچە ئويلانماڭ، بۇ پارتىيەنىڭ سىياسىتى بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

ـــ باشقا مەسىلىلىرىنىمۇ بوش چاغلاشقا بولمايدىكەن، ـــ دېدى ئاتاۋۇللا يەنە.

ـــ قېنى ئەكېلىڭە، مەن كۆرۈپ باقاي.

ئىدارە باشلىقى ئۇنىڭ قولىدىن دېلونى ئېلىپ كۆرۈشكە باشلىدى. ئاتاۋۇللا ئۇنىڭدىن ئۆز كۆڭلىگە ياقىدىغان سۆزلەرنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تەلمۈرۈپ تۇراتتى. ئىدارە باشلىقى دېلودىكى بىرىنچى مەسىلىنى كۆرۈۋېتىپ سورىدى:

ـــ «قايتۇرما ھېساب ئالغۇچى ئۇنسۇر» دېگىنىڭىز نېمە مەنىسى نېمە ؟

ـــ ئۇ دادىسىدىن قالغان قورۇ ـ جايىنىڭ ئۆزگەرتىلىشىگە قارشى چىققان، قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان.

ـــ ئۇنىڭ مىراسقا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى يوقمىكەن ؟

ئاتاۋۇللا دۇدۇقلاپ قالدى.

— خوش، مۇنۇ ئىككىنچى مەسىلە «ئىستىلدا چىرىك» دېگىنىڭىزچۇ ؟

— ئۇ، كېچىسى بىر ئايالنىڭ دېرىزىسىنى چەككەن.

— چەككەندە نېمە ئىش بولغان ؟

— نېمە بولغانلىقىنى ئېنىقلاشقا ئۇلگۇرەلمەي قالغان، لېكىن ئۇنىڭ ئۇستىدە گۇمانلار كۆپ ئىدى.

— سىزچە، ئۇنى گۇمان بىلەن بىر ياقلىق قىلمۇەتسە بولارمۇ ؟

ئۇ يەنە دۇدۇقلاپ قالدى.

— ئۇنداق بولسا، مۇنۇ ئۇچىنچى مەسىلە «چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر» دېگەن قانداق ئىش ؟

— ئۇ چەت ئەل بىلەن خەت ـ ئالاقە قىلىشقان.

— قانداق خەت ؟ ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق خېتىمۇ ياكى ئاخبارات خاراكتېرىدىكى خەتمۇ ؟

ئاتاۋۇللا بۇ قېتىمقى دۇدۇقلاپ قالدى، لېكىن تەن بەرمەي سۆزلەشكە تەمشەلدى:

— ئۇ چاغدىكى ئالدىراشلىقتا بۇ مەسىلىنىمۇ ئېنىقلاشقا ئۇلگۇرەلمەي ...

— بولدى قويۇڭ، — دېدى ئىدارە باشلىقى ئۇنىڭ سۆزىنى ئۇزۇپ ۋە غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — سىز مۇشۇنداق قاراشلىرىڭىز بىلەن بۇ دېلونى بىر ياقلىق قىلالمايدىكەنسىز، بولدى، بۇنى باشقا ئادەم ئىشلەيدۇ !

ئاتاۋۇللا تالاغا چىقىقاندا پۈتۈن ئەزايى بەدىنىنىڭ تەرلەپ، هالسىزلىنىپ كەتكەنلىكىنى سەزدى ۋە ئۆيىگە كىرىپ كەتتى ـ ده، خىيالغا چۆكتى: «مېنى هوقۇقتا، ئابرۇيغا ئىگە قىلغان ئاشۇنداق دېلولار ئەمەسمىدى؟ ! ئەمدى بۇلار ئاغدۇرۇلۇپ كەتسە، مېنىڭ هوقۇق ـ ئىناۋىتىم پۈت تىرەپ تۇرالامدۇ ؟ ... ئاھ ! ... خۇدا !»

ئۇ يوغان تىكلىمە ئەينەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پۈرلىشىپ كەتكەن يۈزىنى، ياشقا تولۇپ مۆلدۈرلىگەن كۆزىنى، ئۆسۈپ كەتكەن چاچلىرى ئارىسىدىن قۇيۇلۇۋاتقان تەر تامچىلىرىنى كۆردى ... ئۇ قولىغا قونغان بەخت قۇشىنىڭ ئۇچۇپ كېتىپ بارغانلىقىغا تولغىنىپ، ئەلەملىك ئوتلار ئىچىدە قاتتىق بىر ئۇھ تارتتى ـ دە، كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى.

1980 ـ يىلى فېۋرال، غۇلجا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

رۇستەم

يۈزگە يېقىن ئادەمدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا قارىماي، كۆزلىرىدە غەلىبە ئۇچقۇنلىرى چاقنىغان باتالىيون كوماندىرى يېزىۋاتقان خېتىنى داۋاملاشتۇرۇشقا باشلىدى.

«... ئۇ پەقەت ئەسىرگە ئوخشىمايدۇ. شۇنچىلىك چىداملىق ۋە روھلۇقكى، ئىككى سائەتلىك قىينىاش، سوراق قىلىش جەريانىدا زادىلا باش ئەگمىدى، شۇنىڭغا قارىغاندا بۇ ئالتە ئوغرىنىڭ مۇھىم ئادەمى بولسا كېرەك. ھۆرمەتلىك قوماندان، سىزنىڭ ‹قانچىلىك چىقىم تارتساڭلارمۇ ئوغرىلارنىڭ بىرەر ئادەمىنى بولسىمۇ تىرىك قولغا چۈشۈرۈڭلار› دېگەن يوليورۇقىڭىز بويىچە، بۇ ئوغرىنى ئۆزۈم قولغا چۈشۈردۈم. بۇنىڭ پوچىلىقىنى قارىمامسىز، بىز ئۇلارنى ھەممە تەرەپتىن قاپسىپ، شىددەت بىلەن ئىلگىرىلەپ كېلىۋاتقان چېغىمىزدا، ئۇ باشقا ئادەملىرىنى چېكىنىدۈرۈۋېتىپ، ئۆزى يالغۇز بىز بىلەن ئېلىشتى. مەن قوشۇنغا ئۇنى تۆت تەرەپتىن قورشاپ، تىرىك تۇتۇشنى بۇيرۇدۇم ـ دە، ئۆزۈم بىر گۈرۈپپا ئادەم بىلەن ئۇنىڭ كەينىدىن كېلىپ، ئۇنى پەم بىلەن تىرىك تۇتۇشقا مۇۋەپپەق بولدۇم ... ئەسىرنى ئالدىمغا سېلىپ سۇلتان ئۇۋەيس مازىرىغا كەلگىنىمدە، باشقا ئوفىتسېرلار مېنى تەبرىكلىشىپ: ‹بەختىڭ بار ئىكەن، بەختىڭ. تېخىمۇ شان ـ شەرەپكە ئىگە بولىدىغان بولدۇڭ› دېيىشىپ كەتتى. ئۇرۇشنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك غەلىبىسىنىڭ تېزرەك قولغا كېلىشى ئۈچۈن ئەسىرنى دەرھال ئالدىنىزغا يوللىدىم ...»

ئۇ يازغان خېتىگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن، ئۇنى نېرىراق سۈرۈپ قويدى ـ دە، خوتۇنىغا خەت

يېزىشقا كىرىشتى ۋە خېتىنىڭ ئاخىرىنى مۇنداق تۇگەتتى.

« ... چىرايلىقىم، مەن ئۇرۇشقا ماڭىدىغان چاغدا مېنى ھەشەمەتلىك ئۇزىتىشقىنى ئېسىڭدىدۇ ؟ زىياپەتتە قوماندان قولىغا قەدەھ ئېلىپ، ئۇمىدلىك كۆزلىرى بىلەن ماڭا بېقىپ، ئەگەر ئۇرۇشتا غالىب بولۇپ قايتىسىڭىز، ھېچبولمىغاندا ئوغرىلارنىڭ بىرەر ئادىمىنى تىرىك قولىغا چۈشۈرسىڭىز، مەرتىۋىڭىزنىڭ يەنە قانچىلىك ئۆسىدىغانلىقىنى يادىڭىزدىن چىقارماڭ، دېگەن ئەمەسمىدى ؟ مەن قوماندانىنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئىشنى قىلالىدىم. مېنى تەبرىكلە، ئوغرىلارنىڭ مۇھىم بىر ئادىمىنى قولىغا تىرىك چۈشۈردۈم. ئەمدى مېنىڭدىن پۈتۈنلەي خاتىرجەم بولساڭ بولىدۇ. پات ـ يېقىندا باشقىلارنىڭ ئىچىنى ئادىتىپ، پولكوۋنىك ئۇنۇڭانىنى تاقاپ، داغدۇغا بىلەن قايتىدىغان ئېرىڭنى كۈتۈۋېلىشقا ئوبدان تەييارلىق قىل ! ...»

1944 ـ يىلى كەچ كۈزدە چوڭ قاراسۇدا بولغان ئۇرۇشتا نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ رۇستەم ئىسمىلىك جەڭچىسىنى قولغا چۈشۈرۈۋالغان گومىندالڭ قوشۇنىنىڭ باتالىيون كوماندىرى ئىلى قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ قوماندانىغا ۋە خوتۇنىغا غەلىبە مەستلىكى ئىچىدە يازغان خېتىنى ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشتۇردى. ئۇ ئىككى پارچە خەتنى چىرايلىق قاتلاپ ئىككى كونۋېرتقا سالدى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى.

قاراڭغۇ چۈشۈپ ئەل ئايىغى بېسىلغاندىن كېيىن ئىشىك ئالدىغا بىر ماشىنا كېلىپ توختىدى. ماشىنىغا لىق يۈك بېسىلغانىدى. قولى باغلانغان رۇستەمنى ماشىنىدىكى يۈكنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇشتى. ئۇنىڭ ئىككى يېنىغا مىلتىق تۇتقان ئىككى ئەسكەر جايلاشتى. ماشىنا گۈرۈلدەپ ئوت ئالدى. ھېلىقى باتالىيون كوماندىرى شوپۇرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئوفىتسېرنى يېنىغا تارتىپ:

ــ مەن ئېيتقان سۆزلەرنى ئۇنتۇپ قالما، قوماندانغا: بۇ ئوغرىنى باتالىيون كوماندىرى ئۆزى ئەسىرگە ئالدى، دېگىن.

خەتنى ئوبدان ساقلاپ يەتكۈز، ئۇقتۇڭمۇ ! يەخەس بولۇڭلار، يوللاردىمۇ ئوغرىلارنىڭ ئادەملىرى بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر ئالدىڭلارنى توسۇپ قالسا، بوشاڭلىق قىلماي، دەسسىتىپ ئۆتۈپ كېتىڭلار ... ــ دېدى.

ماشىنا گۈرۈلدەپ مېڭىپ قىزىل كۆتەلدىن چىقتى ـ دە، تۆۋەنگە ــ دۆڭمازار تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى. كېچىنىڭ سوغۇق شامىلى نەشتەردەك سانجىلاتتى. رۇستەم ئاسماندىكى سانسىزلىغان يۇلتۇزلارغا قاراپ خىيال بىلەن كېتىپ باراتتى. «مېنى نەگە ئېلىپ بارار ؟ ... ئەلۋەتتە، ئىلى قوماندانلىق ئىشتابىغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇ يەردە دەرھال سوراق قىلىدۇ. مېنىڭدىن جاۋاب ئالمەن دەپ ئۇخلىماي چۈش كۆرۈشمە. ھېلىغۇ ئۇرۇپ باشلىرىمنى يارىدىڭ، بەدەنلىرىمنى قىيما ـ چىيما قىلىشساڭمۇ باش ئەگمەيمەن، ھامان بىر ئۆلۈم. لېكىن، ئۆلتۈرگەن دۈشمىنىم بەك ئاز بولۇپ قالدى ـ دە، ئىسىت ! ...»

ماشىنا دۆڭمازاردىن ئۈزاپ چىقاندا، رۇستەمنىڭ سول تەرىپىدىكى ئەسكەر مىلتىقىنى تۇتقىنىچە ئۇخلاپ قالدى. ئوڭ تەرىپىدىكى ئەسكەر بولسا كۆزىنى چەكچەيتكىنىچە ئەتراپقا قاراپ ئولتۇراتتى. ماشىنا كاتاڭلاردىن سىلكىنىپ ئۆتۈپ بارغانسېرى ئىتتىكلەپ كېتىپ باراتتى، رۇستەمنىڭ خىياللىرى داۋاملاشماقتا ئىدى. «... شەھەرگىمۇ ئاز قالدۇق. بىكاردىنلا ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ ؟ ھېچ بولمىغاندا يەنە بىرىنىڭ جېنىنى ئېلىپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ئىدى ...»

رۇستەم قولغا چۈشۈپ قېلىشتىن بۇرۇن يەتتە دۈشمەننى ئېتىپ ئۆلتۈرگەن بولسىمۇ، يەنە نۇرغۇن ئارمانلىرى ئىشقا ئاشماستىن، زىممىسىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىلەرنى ئادا قىلىپ تۈگەتمەستىنلا قولى باغلىنىپ قالغانغا بەكمۇ تىت ـ تىت بولاتتى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يېزىسى، يالغۇز ئانىسى كەلدى. نىلقا

تاغلىرى ئارىسىدىكى پارتىزانلارغا يېزىدىن ئوقلار بەش كىشى كېلىپ قوشۇلغانىدى. «ھېچ بولمىسا بەشىمىزدىن بىر - ئىككى كىشى ساق قالار، ــ دەپ ئويلايتتى رۇستەم، ــ ئاپام بۇ يەردىكى ئىشلىرىمدىن خەۋەر تاپار، ئوغلۇم ئەجرىمنىڭ ئەھدىسىدىن چىقىپتۇ، دەپ رازى بولار، خەير، ئاپا ... ئاخىرقى قېتىم مۇنۇ يېنىمدىكى مەخلۇقنى گەۋدەم بىلەن ئورۇپ چوشۇرۇپ ئاندىن ئۆلەي، شۇنداق قىلىشقا نېمىشقا بولمايدىكەن ...»

ماشىنىنىڭ ئۈستىدىن بىر قوش ئوچوپ ئوتۇپ كەتتى. رۇستەم چوڭقۇر ئوھ تارتىپ يەنە خىيالغا پاتتى. «تۇندە ئوچقان يالغۇز قوش ئۆز توپۇڭدىن نېمىشقىمۇ ئايرىلىپ قالغانسەن ؟ يېگانە ھالدا قەيەرگە سەپەر قىلغانسەن ؟ ئېھتىمال ساڭا بىرەر پالاكەت كەلگەندۇ ياكى يالغۇز ئوچوشنى خالايدىغانسەن ؟ مەنچۇ ؟ مەنمۇ ئۆز سېپىمدىن ئايرىلىپ قالدىم. سەپداشلىرىمنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئوچۇن قىيما - چىيما بولۇشقا رازى بولۇپ كېتىپ بارىمەن ...»

ماشىنا گۇرۇلدەپ يۇرمەكتە ئىدى. رۇستەم ئىككى يېنىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ - قاراپ قويياتتى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئەسكەرنىڭ بىرى قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەن بولۇپ، يەنە بىرى تېخىچىلا ئويغاق ئىدى. ماشىنا ئونياريۇزى ئەتراپىغا كېلىپ، بىر كىچىك دۆڭگە يامىشىپ، سۇرئىتى ئاستىلىغاندا، رۇستەم مۇگدەپ ئولتۇرغان ئەسكەرنى كۇچەپ بىر مۇرىدىدى - دە، ئىككىسى بىراقلا ماشىنىدىن دومىلاپ چوشۇپ كەتتى.

رۇستەم ھېلىقى ئەسكەرنىڭ ئۈستىگىلا چوشكەنىدى. «ۋاي !» دېيىشكىمۇ ئۇلگۇرەلمىگەن دوشمەننى ئۇ قاتتىق دىسلىدى. بوينىنى ئىككى پوتى ئارىسىغا ئېلىپ قاتتىق قىسىشقا باشلىدى. ئەسكەر پوتلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ تېپىرلايتتى، بىردەملىك قاتتىق ئېلىشىشتىن كېيىن، ھېلىقى مەخلۇق خارقىراپ سوناياللىنىپ ياتتى ... رۇستەم ئورنىدىن توۇرۇپ ھېلىقى يالغۇز قوش قايتىپ كېلىدىغاندەك يەنە ئاسمانغا قارىدى. ئاسماندا سانسىز يولتوزلار

جىمىرلايتتى.

بۇ چوڭ يولدىن يەنە گومىنداڭ ھەربىي ماشىنىلىرى ئۆتۈپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئابايىقى ماشىنىدىكى ئۇخلاپ قالغان ئەسكەر ئويغىنىپ قالسىمۇ، چۈقان سېلىپ ماشىنىنى ئارقىغا قايتۇرۇپ يېتىپ كېلىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

رۇستەمنىڭ يانغان كۆزلىرى يولنىڭ چېتىدىكى يالغۇز دەرەخكە چۈشتى، دەرەخنىڭ يېنىغا بېرىپ كەينىچە تۇردى ـ دە، قولى باغلانغان تاسمىنى دەرەخ قوۋزىقىغا كۈچ بىلەن سۈركەشكە باشلىدى. يەتتە ـ سەككىز مىنۇت ھەپىلەشكەندىن كېيىن، تاسما قىرقىلىپ ئۈزۈلدى. رۇستەم چوڭقۇر نەپەس ئالدى ـ دە، قولىنىڭ بېغىشلىرىنى ئۇۋۇلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنلىرى سىرقىراپ ئاغرىيتتى. ئۇ پۈتىنى سۆرەپ مېڭىپ كېلىپ، ئۆلگەن ئەسكەرنىڭ مىلتىقىنى تارتىۋالدى، بېلىدىن ئوقدانلىرىنى يېشىۋېلىپ يولغا چىقتى. شۇ چاغدا شەھەر تەرەپتىن ماشىنا چىرىغىنىڭ يورۇقى كۆرۈندى. رۇستەم تېزلىكتە يول بويىدىكى قوناقلىق ئىچىگە ئۆزىنى ئېلىپ، ماشىنىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ياتتى.

ماشىنا ئۆلگەن ئەسكەرنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىپ، يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا توختىدى. كابىنكىدىن ھېلىقى ئوفىتسېر رەڭگى ئۆچكەن ھالدا ئالدىراپ چۈشتى. ماشىنا ئۈستىدە ئولتۇرغان ئەسكەرمۇ ئالاقزادىلىك بىلەن يەرگە سەكرىدى.

ئوفىتسېر ئۆلگەن ئەسكەرنىڭ يېنىغا كېلىپ جىلە بولۇپ، ئۇنىڭ جەسىتىنى بىرنەچچىنى تېپىۋەتتى ۋە ماشىنىدىن چۈشۈپ تىترەپ تۇرغان ئەسكەرگە قاراپ:

ــ ئېپلاس ! ... سەنلەرنىڭ نەرىڭ ئەسكەر ؟ ! ئەمدى باتالىيون كوماندىرىغا نېمە دەيمىز ؟ قوماندانلىقنىڭ ئالدىغا قايسى يۈزىمىز بىلەن بارىمىز ؟ ! ــ دەپ ۋارقىراپ كەتتى ـ دە، ئاچچىقىدا ھېلىقى ئەسكەرنىڭ كاچىتىغا بىرنەچچىنى سالدى. تېخىمۇ ئەسەبىيلىشىپ يەنە بېلىدىن تاپانچىسىنى

سۇغۇرۇۋالدى.

چىرايىدا قان قالمىغان ئەسكەر تىزلاندى.

ـــ ھۆرمەتلىك ئوفىتسېر ... خۇ ... خۇ ... خۇدا ھەققى ...

ئارقا ـ ئارقىدىن ئېتىلغان ئىككى پاي ئوق ئەسكەرنى يىقىتتى. ئوفىتسېر يەرگە بىر تۈكۈردى ـ دە، ماشىنىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ ماشىنا چىرىغىنىڭ يورۇقىدىن يىراقلىماي تۇرۇپلا دۇمبىسىدىن ئوق يېدى. قوماندان بىلەن باتالىيون كوماندىرىنىڭ ئايالىغا تاپشۇرىدىغان ئىككى پارچە خەتنى مىجىقلاپ تۇتقان ئوفىتسېر سەنتۇرۇلۇپ توختاپ، كەينىگە قارىغاندى، ئىككىنچى ئوق ئۇنى ئوڭدىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى. كۈتۈلمىگەن بۇ ئىشتىن ئالاقزادىلىككە چۈشكەن شوپۇر ھېچنېمىگە قارىماي، ماشىنىسىنى ئوت ئالدۇرۇپ تىكىۋەتتى.

رۇستەم مىلتىقىنى مەھكەم تۇتقان پېتى چوڭ يولغا چىقىپ، شوپۇر ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي ھەيدەپ كېتىپ بارغان ماشىنىغا كۈلۈمسىرەپ قارىدى. ئوفىتسېرنىڭ قولىدىكى ئاجايىپ تەنتەنە بىلەن يېزىلغان ئىككى پارچە خەتمۇ رۇستەمنىڭ خاتاسىز ئاتقان ئوقى تېگىپ پاختەكنىڭ تۈكىدەك توزۇپ كەتكەنىدى.

1983 ـ يىلى نويابىر، غۇلجا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

سازەندە دېھقان

1

سازەندە ـــ ئولتۇرۇش، مەشرەپ، توي ـ تۆكۈنىنىڭ گۈلى. كىشىلەرنىڭ ناخشا ـ سازغا بولغان تەشنالىقىنى سازەندىنىڭ چالغان پەدىلىرى، ئېيتقان ناخشىلىرى قاندۇرىدۇ، شۇڭا كىشىلەر سازەندىلەرنى قەدىرلىشىدۇ.

بىزنىڭ ساۋۇتۇم ئەنە شۇنداق سازەندىلەرنىڭ بىرى. ئۇنىڭ كەسپى دېھقان، بىراق ئائىلىنىڭ تىرىكچىلىكى شۇنىڭغا قارىغىنىغا باقماي، ئۇ ھەر كۈنى ئولتۇرۇش، مەشرەپلەردىن قالمايدۇ. بارماي قالسا ئىچى پۇشىدۇ. ئەگەر ئىككى ـ ئۈچ كۈندە بىرەر يەردىن باغاق كەلمەي قالسا، چىرايى تۇتۇلۇپ، ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن خوتۇن ـ بالىلىرىنى تىللايدۇ ياكى كىچىچە قۇرۇق يۆتىلىپ ئۇخلىيالماي چىقىدۇ.

ساۋۇتۇم تۇل خوتۇننىڭ يالغۇز ئوغلى. ئۇ ئون بەش يېشىدىن تارتىپ ساز چېلىشقا خۇمار بولۇپ، دادىسىدىن قالغان بىر ئەسكى دۇتارنى چېلىپ چوڭ بولغان، ئانىسى ئوغلىنىڭ سازغا بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ بىر تەمبۇر ئېلىپ بەرگەن. ئۇ يىگىرمە ياشقا كىرگەندە كىشىلەرنى ھاياجانلاندۇرالايدىغان، كەيپىنى كۆتۈرەلەيدىغان ئۇستا سازەندە ـ ناخشىچى بولۇپ يېتىشكەن ۋە ئۇنىڭ نامى بۇ ئەتراپتىلا ئەمەس، شەھەرلەرگىمۇ تارقىلىپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەممە ئىشنى تاشلاپ، ئويۇن ـ تاماشا، ناخشا ـ سازنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتكەنىدى.

بىر كۈنى ئۇنىسى ئالدىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

ـــ بالام، دادائىنىڭ تۇققىن تۇغۇچى تۈگىدى، ياشلىقىدا ئويىنىۋالسۇن دەپ قويۇپ بەردىم، ئەمدى تۆت بالاڭنى، بىزنى

ئويلا، ئويننما دېمەيمەن، يولى بىلەن ئويىنا، ئېتىزغا چىق، ئىشلە، ئۆيمىزگە چاشقان كىرسە يامانلاپ كېتىدىغان ھالغا كېلىپ قالدۇق، ــ دېدى.

كەچقۇرۇنلۇقى ئۇ تەمبۇرىنى قولتۇقلاپ ھويلىدىن چىققاندى، ئۇنىڭغا يونۇغاندەك قوشنىسى قاسىم بوۋاي مۇنداق دېدى:

ــ «ئويىنساڭ تۇزۇك ئويىنا، ھەر ئىشنىڭ يولى بىلەن» دەپ ناخشا ئېيتىسەنۇ، ئۆزۇڭ ئەمەل قىلمايسەن، ھېلىمۇ ياخشى ئىشچان قىز مېرۋانەمگە ئۆيلىنىپ قاپسەنكەن، بولمىسا ئاپاڭ ئاغزىڭغا چايناپ سېلىپ بېرىدىغان نانمۇ تاپالماي قالاتتىكەن، بالام ...

قاسىم بوۋاينىڭ سۆزى ئۇنىڭ يۈرىكىگە نەشتەردەك ئۇرۇلدى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، پۈتلىشىپ يىقىلغىلى تاس قالدى. پېشانىسىدىن پۈژۈلداپ سوغۇق تەر چىقتى، ئۇ قانداقتۇر تېز قوزغالغان روھىي ئازاب دولقۇنىدا تەۋرىنىپ، باشقا كوچىغا كىرىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قالدى ...

ئۇ ئولتۇرۇشقىمۇ بارماي ئۆيىگە ياندى.

ساۋۇتۇم ئازابلىنىپ ئۇخلىيالمىدى. ئانىسىنىڭ نەسىھەتى، قاسىم بوۋاينىڭ ئاچچىق سۆزى يۈرىكىنى پىچاقتا تىلغانداك ئېچىشتۇردى. ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلدى، تولغاندى ... يېنىدا ياتقان خوتۇنى ئۇنىڭ ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ياتاتتى. ئاخىر ئۇ خوتۇنىنى نوقۇدى:

ــ مېرۋان، مېرۋان ...

ــ ھە، نېمە دەيسىز، مەن ئويغاق.

ــ ماڭا قارا ...

ئۇ بولۇنغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى ـ دە، ئاخىرىدا:

ــ بولدى، ھوشۇمنى تاپمىسام ... نومۇسقا قاپتىمەن، ــ دېدى ئاچچىق ئەلەمدە.

ــ مەنمۇ كۆڭلىگە كېلىپ قالمىسۇن دەپ ئاغرىتىپ

ئېيتمىدىم، قاسىم بوۋاينىڭ سۆزى ئاچچىق بولسىمۇ، سىزگە دورىدەك سۆز بوپتۇ، ــ دېدى مېرۋانەمۇ.

ــ ئەتىدىن باشلاپ ئولتۇرۇشقا بارمايمەن، ھەرقانچە يۇزلۈكى بولسىمۇ ...

ــ ۋىيەي ... ساز چېلىشنى تاشلىۋېتەتتىڭىزمۇ، يولى بىلەن بارسىڭىز بولىدىغۇ ...

ــ يولى بىلەن ؟ ... قوي !

يېزىدا ساۋۇتۇمنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسىغا، يۇرەكنى تىترەتكۈچى سازىغا ئوت ـ كاۋاپ بولۇپ يۇرگەن قىزلار كۆپەيگەن ۋە بەزى ھېسسىياتچان قىزلار ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىغان كۈنى كېچىچە تولغىنىپ ئۇخلىيالمايدىغان چاغلاردا، شۇلارنىڭ ئىچىدىن مېرۋانەم ئۇنىڭ ئاشۇ ناخشا ـ سازىغا كۆيۈپ تۇرۇپ تەگكەنىدى. ئەگەر ساۋۇتۇم ساز چېلىشنى تاشلىۋېتىدىغان بولسا، ئاشىق قىزنىڭ بۇلبۇلنى قوندۇرغان نازۇك شېخى سۇنىدۇ ـ دە ! ...

2

ئولتۇرۇش، مەشرەپلەردىن قول ئۈزگەن ساۋۇتۇم بۈگۈن بىرىنچى قېتىم ئەزالار بىلەن ئىشقا چىقتى. بۇ يېڭىلىق ھەممىنى ھەيران قالدۇردى ۋە ئۆزئارا گۇدۇڭلىشىپ قىلىشقان پاراڭلار كۆپەيدى:

ــ داپ داراڭلىغان، ئېشەك ھاڭرىغان يەردە يۇرىدىغان نېمىگە ئەمگەك خۇشياقارمۇ ؟

ــ موزاينىڭ يۈگۈرۈشى سامانلىققىچە ...

ــ كۆرىمىز، ئەتىلا قۇيرۇقىنى خادا قىلىدۇ بۇ شىلدىر ـ شىلدىر ياڕەي ...

راسا ئورما ۋاقتى ئىدى. ساۋۇتۇم بىرىنچى كۈنى بىر مو يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇدى، ئىككىنچى كۈنى بېلىنىڭ زىڭىلداپ

ئاغرىشلىرىغىمۇ چىداپ بىر يېرىم مو، ئۇچىنچى كۈنى ئىككى مو ئورۇدى. ئون كۈنگىچە بىر يېرىم مودىن چۈشمىدى. ئەزالار بىلەن بىللە ئىشلەشنىڭ كۆڭۈللۈك ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ ھېس قىلىپ قالدى. ناخشا ئېيتىپ، چاقچاق قىلىپ كۆڭۈللۈك ئىشلىدى. دەم ئېلىش ئارىلىقلىرىدا دورامچىلىق، قىزىقچىلىقلارنى قىلىپ كۆپچىلىكنى ھارغۇچە كۈلدۈردى. شۇنداق قىلىپ مەشرەپ ـ ئولتۇرۇشلارنىڭ گۈلى، ئېتىز ئىشىنىڭ ھۆرۈنى ئاتالغان ساۋۇتۇمغا كىشىلەرنىڭ مېھرى چۈشۈپ قالدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئەمگىكىگە نومۇر بېرىش ۋاقتىدا بىر كۆڭۈلسىزلىك تۇغۇلدى. ئەسلىدە بەلگىلىمە بويىچە بىر يېرىم مو بۇغداي ئورۇغان ئادەمگە ئون نومۇر بېرىلەتتى، بىراق ساۋۇتۇمغا يەتتە نومۇر بېرىلدى.

ــ نېمە ئۈچۈن ؟ ــ دەپ سورىدى ھاڭ ـ تاڭ قالغان ساۋۇتۇم.

ــ بىرىنچىدىن، ــ دەپ چۈشەندۈردى گۇرۇپپا باشلىقى، ــ سەن ئورمىنى ئىنقىلاب ئۈچۈن ئورۇمايى، تۆت بالاڭ ئۇچۇن ئورۇدۇڭ، ئىككىنچىدىن، بىزنىڭ ئەمگىكىمىزنىڭ مەنىسىنى بۇراپ، كۈلكە ـ چاقچاقنى ئارىلاشتۇردۇڭ ...

ــ ئەمگەكنى تۇرمۇشۇمنى ياخشىلايمەن، بالىلىرىمنى باقىمەن دەپ قىلمىسا، شەيتاننى سەمرىتىمەن، دەپ قىلامدۇ !

ئەزالار پاراققىدە كۈلۈپ كەتتى.

ــ مانا، مانا، ــ دېدى گۇرۇپپا باشلىقى، ــ ئىدىيەڭ تېخىمۇ ئاشكارىلاندى. ھەرقانچە ياخشى ئىشلىگەن بىلەن ئىدىيەڭ توغرا بولمىسا، ئەمگىكىڭ بىر تىيىن ...

ــ ياخشى ئىشلىگەنلەر خارلىنىپ، بېلىنى سىلاپ يۈرگەنلەر ياشىرىدۇ، دېگىنە !

ــ بىز سوتسىيالىزم ئۈچۈن ئىشلەيمىز.

ــ قۇرۇق گەپ بىلەن سوتسىيالىزم قۇرغىنىڭنى كۆرەي ...

قوي كۆزلىرى يېنىپ، سوزۇنچاق ئېڭىكى تىترەپ كەتكەن ساۋۇتۇم ئېرىق قىرىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— كېتىۋەر، سېنىڭدىن كىم يامانلايتتى ئەخمەق، — دېدى گۈرۈپپا باشلىقى پەرۋاسىزلارچە.

«ئەخمەق» سۆزىنى ئاڭلاش بىلەنلا ساۋۇتۇمنىڭ بەل ئاغرىقلىرى، خاپىلىقلىرى تارقاپ كەتتى ـ ده، مۇنۇ بىرنەچچە ئېغىز سۆزنى خۇددى تاپانچىنىڭ ئوقىدەك تاراسلىتىپ ئېتىۋەتتى:

— ئىشلىگەننى ئۆرۈۋېتىپ گەپ ساتقاننى يۆلىگەن ئەخمەق، يالغان ـ قۇرۇق گەپ بىلەن سوتسىيالىزم قۇرىمەن دېگەن ئەخمەق.

دېھقانلار تېخىمۇ قاتتىق كۈلۈپ كېتىشتى. شۇ سۆزلىرى بىلەن ساۋۇتۇمنىڭ ئون نەچچە كۈنلۈك ئەمگىكىنىڭ ھاردۇقى چىقتى ـ ده، ئۇدۇل ئۆيگە يېنىپ كەلدى.

شۇ كۈنلەردە ئولتۇرۇشلارغا چاقىرىپ كەلگەن باغاقلارغا كۆز قىرىنىمۇ سالمايدىغان ساۋۇتۇم، بۇگۈنكى كۆڭۈلسىزلىكتىن كېيىن كەچ كىرىشى بىلەنلا، توپا بېسىپ تۇرغان تەمبۇرىنى قولتۇقىغا قىستى ـ ده، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

3

مانا ئەمدى ساۋۇتۇمنىڭ ئولتۇرۇشلارغا بارمايدىغان كۈنى قالمىدى. ئۇ ئۆيدىن بىر چىقىپ كەتسە، ئىككى ـ ئۈچ كۈندە ئاران كېلەتتى. تويغا چاقىرىلسا، باش چۈشۈرگۈسىدىن تارتىپ، چىللاقلىرىنى تۈگىتىپ بىراقلا يانىتتى. شەھەرگە كىرىپ كەتسە مەھەللىدىن ـ مەھەللىگە يۆتكىلىپ ئۆيگە بىرنەچچە كۈنگىچە قايتمايتتى.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، شەھەردىن ئىككى ژېلىسىپىتلىك يىگىت چىقتى ـ ده، بىرى ساۋۇتۇمنى ژېلىسىپىتنىڭ كەينىگە ئولتۇرغۇزۇپ، يەنە بىرى تەمبۇرىنى كۆتۈرۈپ شەھەرگە ئېلىپ ماڭدى. ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغان

بوۋايلار ئۇنىڭ كەينىدىن گەپكە چۈشتى:
ــ دېھقانچىلىق قىلىدىغان نەرسە ئەمەس بۇ.
ــ ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە قالمايدۇ، دەپ بىكار ئېيتمىغان.
ــ «بۇقىنى كالام دېمەڭ، سازەندىنى بالام ...» دەپ تېپىپ ئېيتقان ــ دە.
ــ ئىشقىمغۇ بىر ئوبدان كىرىشىپ قېلىۋىدى، ھەي، شۇلار ... مېرۋانەم مىڭ پالاقلىغان بىلەن قۇچاقتا بالىسى تۇرسا، قانچىلىك ئىش قىلالايدۇ، يامان بولدى، مۇشۇ بالىنىڭ يولىنى قىلىدىغان ئىشتى.
ساۋۇتۇمنىڭ يولىنى قىلىدىغان ئادەملەر چىقتى. ياش بوغالتىر ئەترەت باشلىقىغا بىر كۇنى مۇنداق دېدى:
ــ ساۋۇتۇمنىڭ يولىنى قىلىدىغان ئىشتى ؟
ــ يولىنى قىلغاننى كۆتۈرەلەيدىغان نېمىمۇ ئۇ.
ــ قويۇپ بەرسەك قەرزگە بوغۇلۇۋېرىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، بىزمۇ بىرەر چارە قوللانساق دەيمەن.
ــ خوش، نېمە چارە ؟
ــ كىمدىكىم ئۇنى چاقىرسا، ئەترەتكە بەش سوم تۆلىسۇن، بىز ئۇنى ئىككى گۇڭ ھېسابلىساق.
ــ ئۆزى ئۇنامدۇ ؟
ــ مەن ئۇنىتاي.
ــ مەيلى.
ساۋۇتۇم بۇ تەكلىپكە تەسلىكتە كۆندى. كۆنمىگەنمۇ بولاتتى. بوغالتىر: تەشكىل ساڭا كۆيۈنۈۋاتقاندىكىن، ئۇنىڭ قەدرىنى بىل، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى.
ھاجىتى چۈشكەن كىشىلەر بەش سوم تۇرماق، ئون يۈەنگىمۇ تەييار ــ دە. مانا ئەمدى ئولتۇرۇشقا چاقىرىدىغانلار ساۋۇتۇمنىڭ رەڭگىرويغا، كەيپىنىڭ خۇش ياكى خۇشى يوقلۇقىغا قارىمايدىغان بولدى. ئەترەتكە بەش سوم تۆلەپ ئۇنىڭ قەغىزىنى ئېلىۋالسىلا ئىش پۈتەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ساۋۇتۇمنىڭ

ئىشكى ئالدىدىن ۋېلىسىپىت، ئېشەك ھارۋىلىرى ھەتتا ماشىنىلارمۇ ئۇزۇلمەيدىغان بولدى. ئۇزاق ئۆتمەي، ئۇ ئەترەت ئالدىدا يۇز ـ ئابرۇيلۇق ئادەمگە ئايلىنىپ قالدى.

بىر كۈنى ساۋۇتۇم شەھەردىكى كاتتا بىر ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىندى. ئۇ دەسلەپتىلا «ئۆزھال» مۇقامىنىڭ مۇقەددىمىسىنى، مەشرەپنى ۋە بەش داستان، مەرغۇللىرىنى چېلىپ تۇگەتتى. ئاندىن چاقچاق باشلىنىپ كەتتى. چاقچاق خېلى داۋاملىشىپ سۇسلىشىپ قېلىۋىدى، ئاق يۇزلۇك ياشقىنا بىر يىگىت ساۋۇتۇمنىڭ يېنىغا سىلجىپ كەلدى:

ـــ مۇڭ ئاڭلايلى، مۇڭ، ـــ دېدى ئۇ ساۋۇتۇمنىڭ قولىغا تەمبۇرنى تۇتقۇزۇپ، ـــ چال، ساۋۇتۇم، بىكارغا چالمايسەن، ئاران بىر سوملۇق چالدىڭ تېخى، قورقما، جىقراق چالساڭ، ئوشۇقىنى بېرىمىز.

ساۋۇتۇمغا چاقچاق قىلغان يىگىتنىڭ لەقمى «تۆشۈك» ئىدى. ساۋۇتۇم ئۇنىڭغا چاقچاق بىلەن جاۋاب ياندۇردى:

ـــ تۆشۈكتىن توختىمىغان پۇللار جىق ـ دە.

ئولتۇرۇشتىكىلەر قاتتىق كۈلۈشتى. ساۋۇتۇم كەينى ـ كەينىدىن بىرنەچچە چاقچاق قىلىۋەتتى:

ـــ تۆشۈكۈڭنى پۇل بىلەن يامىۋال !

ـــ چاشقان كىرىپ پۇللىرىڭنى يەپ بولدىمۇ يا !

... ...

قىيقاس كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، ھېلىقى يىگىت تېرىكىپ قالدى.

ـــ چاقچىقىڭنى قوي، ـــ دېدى ئۇ سەپرايى ئۆرلەپ، ـــ بىز سېنى بەش سومغا چاقچاق قىلىدۇ، دەپ سېتىۋالمىغان، ساز چالىدۇ، دەپ سېتىۋالغان. بىلىپ قوي، سەن بەش سومنىڭ قۇلى، چالماي ھەددىڭ ئەمەس !

سورۇن بۇزۇلدى. بۇ گەپ ساۋۇتۇمغىلا ئەمەس، باشقىلارغىمۇ ئېغىر كەلدى. ئولتۇرۇشتىكىلەر ياش يىگىتكە ھۇرپىيىشتى، خورلۇقتىن پۈتۈن ئەزايى تىترەپ، چىرايى تاتىرىپ كەتكەن

ساۋۇتۇم، ئايالى تۇخۇم سېتىپ يىغىپ پايپاق ئالغاچ چىقىپ، دەپ بەرگەن بەش سوم پۇلنى ئۇنىڭ بېشىغا قەھر بىلەن ئاتتى ـ دە، سورۇندىن چىقىپ كەتتى.

4

شۇنىڭ بىلەن ئەترەتتىكىلەرنىڭ ساۋۇتۇمنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش چارىسىمۇ بىكار بولدى. ئۇ ئىچىملىك ـ چېكىملىكلەرگە راسا بېرىلدى. تەمبۇردىن داۋىملا مۇڭلۇق سادا، ئېغىزدىن ھەسرەتلىك ناخشا ئاڭلىنىدىغان بولدى. ئانىسىنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ قىلغان نەسىھەتلىرى بىلەن ئاچچىق ـ ئاچچىق سۆزلىرىمۇ قۇلىقىغا كىرمىدى. مېرۋانەمنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرى پىلدىرلاپ، گىرده نانەك قىزىل يۈزى ئۇشۇك تەگكەن يوپۇرماقتەك قاريداپ ـ كۆكىرىپ كەتتى. ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ: «سازەندىگە تەگمە بالام، دېسەك ئۇنماي، خان زۆھرە بىلەن خان تاھىردەك ئاشىق ـ مەشۇق بولغىنىڭغا توي ئەمدى، مۇشۇ تارتقۇلۇقۇڭ بار ئىكەن ...» دېگەن تەنە ـ تاپىلىق سۆزىدىن قېچىپ، چوڭ ئۆيىگىمۇ بارمايدىغان بولدى. بىر كۈن توق بولسا، بىر كۈن ئاچ دېگۈدەك ئۆتۈۋاتقان كۈنلىرىگە ۋە بالىلىرىنىڭ قىيىالىڭاچ ھالىغا ئېچىناتتى ـ دە، ھەممە دەردلىرىنى كۆز يېشى بىلەن چىقىرىۋالاتتى. لېكىن، ئۇ كۆز يېشىنى بىرىگە كۆرسەتكەن ۋە ئازابلىق كۈنلىرىدىن زارلانغان ئەمەس، ھەتتا قېيىنئانىسىغا چىش يېرىپ قاتتىق ـ يىرىك گەپمۇ قىلمىغان. شۇڭا، ساۋۇتۇمنىڭ ئانىسى كېلىنىدىن رازى ئىدى. «خۇدايىم مېنى ھېچنېمىدىن ئېيتمىسىمۇ، كېلىنىدىن ئېيتىپتىكەن» دەپ ئويلايتتى ئۇ ھەمىشە.

بۇ ئائىلىنىڭ پېشايۋانلىرىغا كەپتەرلەرمۇ كەلمەيدىغان، ئۆيلىرىگە قارلىغاچ ئۇۋىمۇ سالمايدىغان بولۇپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھېيىت كېلىپ قالدى. ھېيىت ھەممە كىشى شاد ـ

خۇراملىققا چۆمىدىغان، ئۇرۇق ـ تۇغقان، ئاغىنە ـ بۇرادەرلەر بىر ـ بىرىنى يوقلايدىغان، ئارازلىشىپ قالغانلارمۇ ئىناقلىشىپ قالىدىغان كۈن. بىراق، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھېيت بىلەن تەڭلا بېشى قاتتى، تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغاندا، ئانىسى قاتتىق ئۇخلاۋاتقان ئوغلىنى ئويغاتتى:

ـــ قوپ، بالام، ـــ ئاننىڭ غەمكىن كۆزلىرى ساۋۇتۇمغا تىكىلدى، ـــ ئۆگۈنلۈككە ھېيت، قانداق قىلىمىز؟ بالىلىرىڭ يالىڭاچ، ئۆيدە بىر چىمدىم ئاق ئۇن، يە بىر تېمىم ماي يوق، رەھمەتلىك داداڭنىڭ روھىغا ئاتاپ يېتمۇ سالالمايدىغان ئوخشايمىز ...

ئۇيقۇسىغا قانماي ئۆنىدەرەپ تۇرۇپ كەتكەن ساۋۇتۇم كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ:

ـــ ئەتىرەتتىن ھېيتلىق ماي، ئۇن بېرىدىكەن، دەپ ئاڭلىۋىدىمغۇ، ـــ دېدى.

ـــ بىزدەك قەرزدارلارغا ھېچنېمە بەرمەيدىكەن. تۇنۇگۈن مېرۋانەم خالتىنى قۇرۇق ياندۇرۇپ كەلدى. كۆڭچىلىكىڭ ئالدىدا ئۆلمەپتۇ، ئۇنىڭ بېرى بوپتۇ. توۋا قىلدىم، خۇدايىم، شۇنداقمۇ كۈنلەرگە قالىدىكەن كىشى.

ساۋۇتۇمنىڭ چىرايى كېسەل تارتقان كىشىدەك سارغىيىپ پۈرۈشتى. ئۇ، ئانىسىنىڭ مەيۈس ۋە ئازاب ئۇچقۇنلىرى قاپلىغان يۈزىگە، بالا ئېمىتىپ يەرگە قاراپ ئۇنسىز ئولتۇرغان خوتۇنىغا، يىرتىق كىيىملىرىنىڭ يوچۇقىدىن بەدەنلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان بالىلىرىغا قارىدى. شۇ چاغدا يۈرىكىنىڭ قەيەردۇر بىر يەرلىرى خۇددى ئامبۇر بىلەن قىسقاندەك ئازابلىق ئاغرىدى. لېكىن، ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. ئاخىرىدا يەنە ئۇنى تەڭقىسلىقتىن ئانىسى قۇتۇلدۇردى. ئاخىرەتلىكى ئۇچۇن ئېلىپ قويغان ئون بەش مېتىر ئاق خەسىنى ساندۇقىدىن ئېلىپ ساۋۇتۇمغا ئۇزارتتى:

ـــ مە، بالام، سېتىپ چىق ...

ساۋۇتۇمنىڭ بەدەنلىرى بوشىشىپ كەتتى، كۆزلىرىگە يىغا

ياماشتى:

ــ ئاپا، بولدى، تەمبۇرۇمنى ساتمەن، مۇشۇ مەھەللىدىلا ئالىدىغانلار بار، ــ ئۇ قوزۇقتىكى تەمبۇرىنى قولىغا ئالدى.

مېرۋانەم ئورنىدىن تۇردى:

ــ ياق، تەمبۇرنى ساتماڭ، ماۋۇ ئۇزۇكۇمنى سېتىڭ!

ساۋۇتۇمنىڭ يادىغا مېرۋانەم بىلەن يار بولۇشۇپ، سۈتتەك ئايدىڭ كېچىدە ئاشۇ ئۇزۇكنى ئۇنىڭ قولىغا سېلىپ قويغان شېرىن خاتىرىلىك چاغلىرى كەلدى.

ــ ئۇزۇكنى ساتمايمەن، تەمبۇرنى ساتمەن ...

ــ تەمبۇرنى ساتسىڭىز مەن بۇ ئۆيدىن كېتىمەن!

ساۋۇتۇمنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى. ئۆينىڭ كەينىدىكى باغقا چىقتى ـ دە، ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى، ئۇ شۇ چاغقىچە تەمبۇرنىڭ سېھرىلىك، مۇڭلۇق ئاۋازى بىلەن تالاي ـ تالاي ئادەملەرنى يىغلىتىۋەتكەن، ئۆزى چالغان سازدىن قانچىلىك مۇڭلانغان، ھاياجانلانغان بولسىمۇ، بىر قېتىممۇ يىغلىمىغان. بۇگۈنچۇ؟ تۇرمۇشنىڭ رەھىمسىز قولى ياقىسىدىن قاتتىق بوغقاندا، ئۇ ئاشۇ يۇرەكنى تىترەتكۈچى ساداسىزمۇ يىغلىۋەتتى ... ھېيت ــ بالىلىرىغا يېپىيېڭى كىيىملەرنى كىيدۈرىدىغان، قوللىرىغا پۇل تۇتقۇزىدىغان شاد ـ خۇراملىق كۈن ئەمەسمىدى، باشقا بالىلار كوچىلاردا قىيغىتىپ ئويناپ يۈرسە، ساۋۇتۇمنىڭ بالىلىرى بوينىنى قىسىپ شۇمشەرەپ تۇرسا، ئۇ قانداق چىدايدۇ؟

ساۋۇتۇم ئىلاجسىزلىقتىن مېرۋانەمنىڭ پۇلغا يارىغۇدەك ئەڭ ئاخىرقى نەرسىسى ــ ئۇزۇكىنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى.

5

ھۇزۇر ـ ھالاۋەت ئۇچۇن تەر تۆكۈشنى راھەت بىلىدىغانلارنىڭ بەختى ئېچىلدى. يەرلەر دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىلدى.

ساۋۇتۇمغا ئوزاقى يىلى ئېچىلغان يەردىن مەھەللىگە يېراق كۆتۈرمە ئېرىق ياقىسىدىن بىر پارچە يەر تەقسىم قىلىندى. كەچقۇرۇنلۇقى ئۇ دىمىقىدا ناخشا ئېيتىپ ھويلىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، قوشنىسى قاسىم بوۋاي ئۇنى توختاتتى:

— مەيەرگە كەل، بالام، — دېدى ئۇ، — قانچە مو يەر تەگدى ساڭا ؟

— يىگىرمە بەش مو.

— ھۇششەرە، ئاز يەر ئەمەس، مانا ئەمدى ناخشا ئېيتىپ ئىشلەپ، ئۇچار قۇشلارنى ئۈسسۈلغا سېلىۋەتسەڭمۇ بولىدىغان چاغ كەلدى، خوش، نېمە قىلماقنى ئويلاۋاتسەن ؟

— يىگىرمە موسىغا بۇغداي، بەش موسىغا قوناق تېراي دەۋاتىمەن.

— دېھقان ئۇچۇن شۇنداق ياخشى زامانلار كەلگەندە، ئەمدى كۆتۈرۈلمىسەڭ، قاچان كۆتۈرۈلسەن، ساڭا ئىككى ئېغىز مەسلىھەتىم بار ئاڭلامسەن ؟

— ئاڭلايمەن قاسىم بوۋا.

— ئۆيۈڭنىڭ كەينىدىكى بېغىڭ چامامدا ئۇچ مودىن ئاشىدۇ، ھېچنېمە چىقمايدىغان قاريياغاچلارنى نېمە قىلىسەن ؟ يىقىت، سات، پۇلىغا ياخشى ئېشەك بىلەن ھارۋا كېلىدۇ. كىشىلەر يىراق دەپ قويىتاشقا بارمايدۇ، ھارۋا يولى يوق دەيدۇ. ئۇ يەردە تىنىچ ياتقان ئوغۇت بار. ئەتىگەنرەك ماڭساڭ، كۈنىگە بىر ھارۋا ئەكىلەلەيسەن، يېرىڭگە چاچ، بېغىڭغا تاۋۇز تەر، ئېرىنمەي ھەر پىلەكنىڭ يېنىغا يىگىرمە ـ ئوتتۇز قېتىم بار، شۇ چاغدا كۆرىسەن كارامەتنى.

ساۋۇتۇم بوۋاينىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئەتىسىلا سازغا ئامراق ئاغىنىلىرىدىن ئۇچ ـ تۆتنى باشلاپ كىردى ـ دە، بېغىنىڭ ئەتراپىدىكى چوڭ ـ كىچىك قاريياغاچلارنىڭ ھەممىسىنى كەستى. ئۇچ كۈنگىچە قارا تەرگە چۆمۈلۈپ، كۆتەكلىرىنى قومۇرۇپ چىقاردى. كېسىلگەن ياغاچلارنى بازارغىمۇ ئەكىرمىدى،

مەھەللىدىلا خەۋىدارى چىقتى، بىرى شوتىلىققا، بىرى لاپاسقا، بىرى لىم ياغاچلىققا ئالدى. ساۋۇتۇم بۇ پۇلغا يارىتىپ تۇرۇپ ئېشەك ئالدى، ھارۋا ياساتتى ـ دە، يىراق يەردىن ئوغۇت توشۇشقا كىرىشتى.

ھايات زوقىنى قوزغايدىغان ئەتىيازنىڭ ئىللىق ئاپتىپى باشلانغان چاغلاردا، ئۇ مايسا بولغان بۇغدايلىقنىڭ قىرىنى سوقتى، يان ئېرىقىنى ئالدى، بىرىنچى سۇدىن كېيىن مېرۋانەم بىلەن بېغىغا ئىشلەشكە كىرىشتى. تاڭ ئاتماستا ــ تورغايلار چۇۋۇلداپ سايراشقا باشلىغاندا، ئۇلارنىڭ كەتمىنى گۈپۈلدەپ چېپىلىشقا باشلايتتى. شۇنداق قاتتىق ئىشلەپ، بىر ھەپتە ئۆتكەندە تاۋۇزلۇقنىڭ چۆنەكلىرى تارتىلىپ بولدى.

ھېلىقى چاغلاردا ساۋۇتۇمنى كايىغان، زاڭلىق قىلغان بوۋايلارنىڭ ئەمدى پاراڭلىرىمۇ ئۆزگىرىپ قالدى:

ــ قولىدا كەتمەن توختايدىكەن بۇنىڭمۇ.

ــ دېھقان بالىسى ـ دە ...

قەدىرلىك ئوقۇرمەنلەر، ساۋۇتۇم ئەمدى ساز چېلىشتىن، ئولتۇرۇشلارغا بېرىشتىن ۋاز كەچتىمۇ، دەپ سورارسىلەر. ئۇنىڭ بۇ ھەقتە قانداق قارارغا كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرەي:

بىر كۈنى ساۋۇتۇم پۇچقاقلىرىنى تۇرۇۋېتىپ، بۇغدايلىقىغا دان سۈيى تۇتۇۋاتاتتى. مەھەللە تەرەپتىن بىر جىپ ماشىنا كۆرۈندى ـ دە، توپا ـ چاڭ كۆتۈرۈپ، ئۇدۇل ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. ماشىنىدىن بىرى ئىنچىكە بۇرۇت قويۇۋالغان، يەنە بىرى پاخما چاچلىق ئىككى يىگىت چۈشتى. ئۇلار ساۋۇتۇمنى شەھەردىكى بىر ئولتۇرۇشقا چاقىرىپ چىققانلىقىنى ئېيتتى.

ــ رەھمەت، ئولتۇرۇشقا بارالمايمەن، ــ دېدى ساۋۇتۇم كەتمەن سېپىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ، ــ ئىشىم ئالدىراش.

ــ جۇرۇ ھوي ... ئىش دېگەن ئۆلگەندە تۈگەيدۇ، ئالايىتەن كىچىك ماشىنا ئېلىپ چىقتۇق ساڭا.

— ئايروپىلان ئېلىپ چىقساڭلارمۇ بارالمايمەن.
— مانىڭ يوغانچى بولۇپ كەتكىنىنى.
ساۋۇتۇم سىلىق گەپ بىلەن ئۆز ئەھۋالىنى چۈشەندۈردى:
— مەن نېنىمنى دېھقانچىلىقتىن تېپىپ يەيمەن، ئاغىنىلەر، ئۆزۈمنىڭ ھەۋىسى، ئاغىنىلەرنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن شەنبە كۈنىدىن باشقا كۈنى ئولتۇرۇشقا بارالمايمەن.
— بىزمۇ شەنبە قىلايلى دېگەن، ئۇرۇمچىدىن كەلگەن مېھمانىنىڭ ئىشى ئالدىراش ئىكەن.
— مېھمانىنىڭ ئىشىنىڭ ئالدىراشلىقىغا قارايسىلەر ـ يۇ، مېنىڭكىگە قارىمامسىلەر؟ مەن مېھمانغا ساز چېلىپ بەرسەم، ئۇ مېنىڭ سۈيۈمنى تۇتۇپ بەرمەيدۇ ـ دە.
— نېمانچىۋالا قىلىسەن، بىزنىڭمۇ سېنى رازى قىلغۇچىلىكىمىز بار.
ساۋۇتۇمنىڭ سارغۇچ چاچ ـ ساقاللىرى كىرپىنىڭ تىكىنىدەك تىك ـ تىك بولۇپ، قوي كۆزلىرى ياندى:
— بىلىپ قوي، ھازىر مەن بەش سومنىڭ قۇلى ئەمەس، يىگىرمە بەش مو يەرنىڭ خوجايىنى ! ...
ئۇ دولىسىغا كەتمەننى سالغان پېتى، سۇنى شالاقلىتىپ كېچىپ كېتىپ قالدى.

6

ساۋۇتۇم كەچلىك تامىقىنى ئالدىراش يېيىشكە باشلىدى. چۈنكى، قاسىم بوۋاينىڭكىگە كېچىكىپ قالسا، ئەلۋەتتە ئۇيات ـ دە، شۇ چاغدا ئوتتۇرانچى ئوغلى تالادىن كىرىپ كەلدى. ئۇ ئايىغى بىلەن بىر پاتمان لاينى سۆرەپ كىرگەنىدى.
— قارىغىنا، بەتىنكەڭنى، يەرنىڭ ئەركەك ـ چىشىسىغا قارىماي مېڭىپ، — دېدى ساۋۇتۇم، — ھە، نەگە باردىڭ ؟
— مومام ھەسەل ئەكېلىپ بەر، دېگەن. ماگىزىنىنىڭ ئالدى

پاتقاق ئىكەن.

ــ موماڭ ھەسىلىدىن بېرەمدۇ ساڭا ؟

ــ بېرىدۇ.

ــ ۋاييەي ... مومىسىنىڭ سېرىق مېيىنىمۇ تەڭ يەۋاتىدۇ بۇ، ــ دېدى مېرۋانەم گەپ قىستۇرۇپ.

ساۋۇتۇم ئوغلىغا:

ــ ماڭ، موماڭنى چاقىر، ــ دېدى.

ئانىسى كىردى.

ــ قارا، ئاپا، ــ دېدى ساۋۇتۇم، ــ قوناق سەككىز يۈز ئەللىك جىڭدىن ئايلىنىپتۇ، ئىككى تونىنا ئۆتكۈزدۇم، بۇ تۆت يۈزسوم دېگەن گەپ، قانچىلىك كىرىم بوپتۇ، مېرۋان ؟

ــ توققۇز يۈز سومغا بۇغداي ساتتۇق، ئالتە يۈز ئەللىك سومغا تاۋۇز ساتتۇق، ھەممە چىقىمنى چىقىرىۋەتسەك، بىر مىڭ بەش يۈز سوم كىرىم بوپتۇ. ئۇرۇقلۇق، ئوزۇقلۇقلىرىمزنى ئېلىپ قويدۇق. تاۋۇزدىن يەنە ئازراق بار. ھە راست، تۆت ھارۋا سامان ساتتۇق.

ساۋۇتۇم تامىقنى يەپ بولۇپ، قوزۇقتىن تەمبۇرىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقتى ـ دە، ئالدىراپ قاسىم بوۋاينىڭ ھويلىسىغا كىردى. قاسىم بوۋاي ئۇنى نەۋرىسىنىڭ سۈننەت تويىنىڭ كەچكى ئولتۇرۇشىغا چاقىرغانىدى.

ــ سېنىڭ شەنبەڭگە قاراپ، ئولتۇرۇشنى ئۇچ كۈن كېچىكتۈردۇم. نەغمە ـ ناۋاسىز ئولتۇرۇش ــ گۆشى يوق لەڭمەندەك بىرنېمە، بالام، ــ دېدى ئۇ ساۋۇتۇمغا.

ــ سېنىڭكىگە شەنبە بولمىسىمۇ كىرىۋېرەتتىم.

ــ ياق، ياق، ھەرگىز شەرتىڭنى بۇزغۇچى بولما. ئاشۇ شەرتىڭ، تىرىشچانلىقىڭ قازىنىڭنىمۇ، چۆمۈچۈڭنىمۇ ماي قىلىدۇ ئەمەسمۇ، بالام.

قاسىم بوۋاينىڭ ئۆيىدىن يېرىم كېچىگىچە نەغمە ـ ناۋا بىلەن چاقچاق ئاۋازى ئۇزۇلمىدى.

مېرۋانەم بۇگۈن قاسىم بوۋاينىڭ تامىقىغا يارەملەشكىلى كىرگەنىدى. ئۇ ئېرىنىڭ سازى بىلەن ناخشىسىنى كۆڭلى يايرىغان ھالدا ئاڭلىدى. بولۇپمۇ «يار سېنىڭ دەردىڭ»، «ئالتۇنۇم»، «گۈل مەشۇق» ناخشىلىرىنى ئاڭلىغاندا، بىرنەچچە يىلدىن بېرى ئەسلەشتىن قالغان، ئەمما شۇ ناخشىلار بىلەن يۇرىكىگە ئوت چۈشۈپ، تالاي كېچىلەرنى ئۇخلىماي ئۆتكۈزگەن ئۆزىنىڭ قىزلىق مەزگىلى كۆز ئالدىدا گەۋدىلىنىپ، ۋۇجۇدى شادلىققا چۆمدى.

مۇنار

1

مۇنارنىڭ يېزا ياشلىرىغا ئارىلاشماسلىقى ــ «مۇنار توك»، «مۇنار سەرىمەس»، «مۇنار بۇدۇمەت» دېگەن لەقەملەرنىڭ چىقىشىغا سەۋەب بولغان. لېكىن، ئۇنىڭ ياخشى يېرى بۇ لەقەملەرگە تېرىكمەيتتى. يېزىدىكى بەزى قىزىقچى ئادەملەرنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، ئۇ تېرىكىشنىمۇ بىلمەس ئىدى. ئۇ پادا باقاتتى. ئېتىگەندە قاپقىنى سېلىپ، پادىلىرىنى مەھەللىدىن قانداق ھەيدەپ چىقىپ كەتسە، كەچقۇرۇنلۇقىمۇ شۇنداقلا قاپقىنى سېلىپ قايتىپ كېلەتتى.

بۇ يېزىنىڭ ياشلىرى ھەر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى مەسچىت ئالدىدىكى قۇچاق يەتمەيدىغان باراقسان سېدە ئاستىغا توپلىشىۋېلىپ، تا يېرىم كېچىگىچە پاراڭ ـ چاقچاقلار بىلەن، قىزىقچىلىقلار بىلەن ئولتۇرۇشاتتى. چىراغلار ئۆچكەندىن كېيىن، بەزىلىرى تام ياقىلاپ دېرىزىلەرنى مارىشاتتى، بەزىلىرى نان ياققان ھويلىلارغا چۈشۈپ، تونۇرغا كۆمۈپ قويغان كاۋىلارنى ئوغرىلاپ كېلىشەتتى.

بىزنىڭ مۇنار بۇ ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسىدا يوق ئىدى. ئۆيىدىن چىقمايتتى ياكى كىتابخۇمار تاغىسىنىڭكىگە كېتىپ خەت ئۆگىنەتتى، ھېكايە ئاڭلايتتى. بەزىدە تاغىسى نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرىدىن سۆزلەپ بېرىپ، ئۆيدە قاتتىق كۈلكە ـ قىيقاس كۆتۈرۈۋەتكەندە، مۇنار ھېچنېمە ئاڭلىمىغاندەك قاراپلا ئولتۇراتتى ياكى مىيىقىدا كۈلۈمسىرەپ قويىاتتى. شۇڭا يېزا ياشلىرى: «مۇنارنىڭمۇ ئارزۇ ـ ئارمىنى بارمىدۇ ؟ دېسە،

ئانىسىمۇ: ئوغلۇمنىڭ كۆڭلى ئېرىيدىغان كۈنمۇ كېلەرمۇ ؟» دەپ ئارمان قىلاتتى.

خەيرىيەت، شۇ يىلى ئون بىرىنچى ئايدا ئىلىدا گومىنداڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى ئىنقىلاب پارتلىدى. ئىنقىلابچىلار گومىنداڭنىڭ غۇلجا شەھىرىدىكى قوماندانلىق ئىشتابىنى ئالغان، كۈنىنىڭ ئەتىسى مۇنار پادا بېقىشنى تاشلاپ، يېزىسىدىن بىرىنچى بولۇپ شەھەرگە كىردى. ئۆزىنى ھەربىيلىككە تىزىملىتىپ، قولىغا بەشئاتار ئالدى. شۇ چاغقىچە مىجەزىنى ھېچكىم بىلىپ يەتمىگەن مۇنارغا كىشىلەر ھەيران بولۇپ ياقىسىنى تۇتۇشتى:

— توۋا، مۇناردا شۇنچىلىك جۈرئەت بار ئىكەن ـ دە ! ...

— ھە، ئەمدى بىلدۇق، بۇدۇمەتنىڭ مۇڭگۈزى ئىچىدە ئىكەن ئەمەسمۇ ! ...

— خۇدا ئۇنىڭ دىلىغا شۇنچىلىك ئۇلۇغ ئىشنى ساپتىكەن ـ دە ! ...

تۇرمۇشتا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ تەقدىرى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ ۋە مەلۇم ئىش ئۈستىدىكى مۆلچەرىمۇ بەزى ھاللاردا ئەكسىچە بولۇپ چىقىدۇ.

مۇنار غۇلجىدىكى ئېغىر ـ يېنىك ئۇرۇشلارنىڭ ھەممىسىگە قاتنىشىپ، كۆكسىگە «پىدائىي»لىق ئوردېنىنى ئاسقان يىلى 1945 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا ئۆز پولكى بىلەن داۋاملىق ئىلگىرىلەپ شەرققە يۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كىشىلەر چۈشىنىپ بولمايدىغان كۆڭلىگە يەنە قانداق سىرلارنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى كىم بىلسۇن؟ !

2

بىرەر ئورۇن ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، ئۆيلىرىگە خەت يېزىشىش جەڭچى ـ ئوفىتسېرلار ئىچىدە ئادەتكە ئايلانغان. ئەنە،

بىرلىرى ئاتا ـ ئانىسىغا: ئانا، سېنىڭ بەرگەن ئاق سۈتۈڭنى ئاقلاۋاتىمەن، دەپ؛ بىرلىرى خوتۇنىغا: مېنىڭ يوقلۇقۇمنى بىلىندۈرمەي، بالىلارغا ياخشى قارا، دەپ؛ بىرلىرى سېغىنغان يارىغا: جانغا تاقىلىۋاتقان ئۇرۇش ئىچىدىمۇ، سەن كۆز ئالدىمدىن كەتمىدىڭ، دەپ خەت يېزىشىۋاتىدۇ.

ھەممىسى خەتلىرىنى يېزىپ بولۇشتى، پەقەت ئىككىلا ئادەم يېزىپ بولالمىدى. بۇ خەتلەرنىڭ مۇئەللىپلىرى بىر ـ بىرىگە تۇپتىن ئوخشىمايدىغان ئىككى ئادەم ئىدى. بىرى مىللىي ئارمىيەنىڭ ئاددىي جەڭچىسى نۇرمۇھەممەت، يەنە بىرى گومىنداڭنىڭ «يوغان باش گېنېرال» دەپ ئاتىلىدىغان يالڭ فامىلىلىك گېنېرالى. بۇلارنىڭ ئوخشايدىغان يېرى ھەر ئىككىسىنىڭ چىرايى مەيۇس ۋە غەمكىن.

نۇرمۇھەممەت قولىغا قەلەمنى ئېلىپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. ئويلىغانسېرى ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلاتتى ... ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئىس ـ تۈتەكلەر قاپلىغان ئۇرۇش مەيدانى ـــ جەڭنى ئېلىش ئۈچۈن باشلانغان ئۇرۇش بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى. بۇ دەل 1945 ـ يىلنىڭ ياز ئايلىرى ئىدى. ئۇ خېلى ئۇزاق ئويلىنىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن يېرىملاشقان خېتىنى داۋاملاشتۇردى:

«بىزدىن قۇربان بېرىشلەر كۆپ بولدى، ئالدىمىزدىكى ئېغىزلىككە جايلاشقان قەۋەتلىك پوتەي تۆشۈكىدىن ئەجەل ئوقلىرى توختىماي ئۇچۇپ كېلەتتى. پوتەينى پارتلىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن بىرقانچە جەڭچىمىز ئارقا ـ ئارقىدىن قۇربان بولدى، ئاخىر كومانىرىمىز ئالتە كىشىدىن تەركىب تاپقان بىر گۇرۇپپىنى ئەۋەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە مەن ۋە سىلەرنىڭ ئەزىز ئوغلۇڭلار مۇنارمۇ بار ئىدى. بىز يەر بېغىرلاپ ئالغا سىلجىيتىتۇق. پوتەيگە يېقىن بېرىۋېلىشىمىز ئۈچۈن قىسىملىرىمىز پوتەيگە قارىتىپ ئۇزۇلدۇرمەي ئوق ئاتماقتا ئىدى. ھەربىر مىنۇتتا ئۆلۈم پۇراپ تۇرغان مۇشۇنداق جىددىي

پەيتتە، بىر چامدام ئالغا ئىلگىرىلەش زور غەلىبە ھېسابلىناتتى.

بىز ئالتىمىز شۇنداق چاققانلىق بىلەن ئىلگىرىلەپ كېتىپ بارغىنىمىزدا ئارىمىزدىن بىرىگە ئوق تېگىپ، ئورنىدىلا يېتىپ قالدى. بەشىمىز ئىلگىرىلىدۇق ... تۆتىمىز ئىلگىرىلىدۇق ... ئاخىرىدا مۇنار ئىككىمىز قالدۇق. ئاستىمىز قۇم، يولىمىز يۇلغۇنلار ئارىسى ... بىز كىچىك ـ كىچىك قۇم بارخانلىرى ۋە يۇلغۇنلار دالدىسىدا ئىلگىرىلەۋاتىمىز. قەيەرگە ئىلگىرىلەپ بارساق، شۇ يەردىكى قۇمنى قىستا ساپلىق گۈرجىكىمىزدە قېزىپ، كىچىككىنە ئاكوپ ياساپ ئۆزىمىزنى پاناھلايتتۇق. شۇنداق قىلىپ بىر كىچىك قۇم دۆڭىنىڭ كەينىگە ئۆلاشتۇق، بومبا ئاتساق پوتەيگە يەتمەيدۇ. يەتكەن تەقدىردىمۇ، بىر ـ ئىككى بومبا بىلەن پوتەينى بىر تەرەپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، بىر قەۋىتى گۈمۈرۈلۈپ چۈشسە، ئىككىنچى، ئۈچىنچى قەۋەتلىرى ئوخشاشلا ئىشلەۋېرىدۇ. مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە، مۇنار ماڭا كەسكىن قىلىپ:

ـــ نۇرمۇھەممەت، نۇرغۇن سەپداشلىرىمىز قۇربان بولدى، مەن جېنىمنى ئاتىدىم، ئاشۇ پوتەينى پارتلاتمىغۇچە قايتمايمەن، ئەگەر مەن ئۆلۈپ كەتسەم، ئەھۋالىمنى ئاتا ـ ئانامغا ئېيتىپ قوي ... ـــ دېدى.

ـــ مۇنار، نېمە بولساق، ئىككىمىز تەڭ بولايلى، بىللە ئىلگىرىلەيلى، ـــ دېدىم مەن.

بۇ جىددىي پەيتتە ھەقىقەتەنمۇ تالىشىپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز ئىدى. مۇنار مەندىن ئۈچ بومبا ئالدى، ئۆزىنىڭكىنى قوشۇپ، سەككىز بومبىنى ئوڭدا يېتىۋېلىپ قورسىقىغا تاڭدى.

ـــ قېنى، بومبا تاشلاپ چاڭ ـ توزان كۆتۈر، ئاپتوماتىكنى توختاتماي سايرات، مەن كەتتىم، ـــ مۇنارنىڭ كۆزلىرى ئوتتەك يېنىپ كەتكەنىدى.

ئۇ ئالغا سىلجىدى، مەنمۇ دەرھال غەزەپ بىلەن ئىككى بومبىنى تاشلاپ، پوتەي ئالدىدىن قويۇق چاڭ ـ توزان

كۆتۈرۈۋەتتىم ۋە ئاپىتوماتىمنى تاراسلىتىپ قويۇپ بەردىم. مۇنارنىڭ ماڭا دېگەن سۆزىنى كەينىمىزدە تاقەتسىزلىنىپ تۇرغان پۇتۇن جەڭچىلەرمۇ ئاڭلىغاندەك، ئۇ ئىلگىرىلەش بىلەن تەڭلا، خۇددى تاراسلاپ يېغىۋاتقان قاتتىق يامغۇردەك پوتەيگە ئوق ياغدۇرۇۋەتتى.

مۇنار تېز ئىلگىرىلەپ پوتەينىڭ يېنىغا باردى ـ دە، تۆشۈكتىن ئۈچى چىقىپ توختىمايلا ئېتىلىپ تۇرغان پىلىموتنىڭ ئىستوۋۇلىنى تۇتتى ! ... يۇرىكىم يېرىلىپ كېتەي دېدى. مەن ئۇنى مۇنداق قىلمىدۇ، دەپ ئويلىمىغانىدىم. ئۇ ئىستوۋۇلىنى تۇتقىنىچە چوغدەك قىزىپ كەتكەن ئېغىزىنى قورسىقىغا تىرەپ تۇرۇۋالدى. نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي، ئىككى كۆزۈمنى چىڭ يۇمۇۋالدىم. كۈچلۈك پارتلاش ساداسى يەر ـ زېمىننى تىترىتىۋەتتى ... كۆزۈمنى ئاچسام، جاھىللىق بىلەن قاقشاپ ئوت ئېچىۋاتقان پوتەي پۈتۈنلەي گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەنىدى.

بىزنىڭ قىسىم ھۇجۇمغا ئۆتتى.

بىز يۈگۈرۈشۈپ بېرىپ، پەستە پىلىموت ئىستوۋۇلىدىن ئاجىرالمىغان ئىككى قولنى كۆردۇق. بۇ، مۇنارنىڭ كۈچلۈك قوللىرى ئىدى. پىلىموتنىكىمۇ ئۇ تۇتۇپ قالغان ئىستوۋۇلىدىن باشقا بۆلەكلىرى يوق ئىدى.

ھېلىمۇ ئېسىمدە: مۇنار ئىككىمىز بىللە پادا باقاتتۇق. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇنار ماڭا: «نۇر، بىزنىڭ ئۆمرىمىز پادا بېقىش، كالا تېزىكىگە مىلىنىپ، ئەرزىمەس ئىشلار بىلەنلا ئۆتەمدۇ، قولىمىزدىن نېمىشقا چوڭ ـ چوڭ ئىشلار كەلمەيدۇ ؟ ... شۇنچىلىك چوڭ ئاق ئۆستەڭنى چاپتۇرغانمۇ چورۇق ھېكىم ئاتلىق بىر ئاددىي ئادەم ئىكەنغۇ، قايسى كۈنى تاغام ئوقۇپ بەرگەن ‹بۇ مېنىڭ ياش غۇنچە گۈلۈم ئېچىلاتتى› دېگەن شېئىرنى يازغانمۇ كىچىكلا بالا ئىكەنغۇ. نۇزۇگۇم قىز بالا تۇرۇپمۇ قالتىس جەڭلەرنى قىپتىكەنغۇ ...» دېگەنىدى. شۇ چاغدا

مەن يېزىمىزدا «بۇدۇمەت»، «سەرىمەس» ئاتالغان مۇناردىن شۇنچىلىك گەپنىڭ چىققانلىقىغا غەلىتىلىك ھېس قىلغانىدىم. مانا بۇگۈن شۇ مۇنار شۇلاردەك قالتىس ئىش قىلدى، يەلكى ئۇلاردىنمۇ قالتىسراق ئىش قىلدى ! بۇ ئىشنى بىزنىڭ يۇرتتىن، سىلەرنىڭ ئائىلىدىن چىققان مۇنار قىلدى. مەن مۇنار بىلەن پەخىرلىنىمەن، سىلەرمۇ پەخىرلىنىڭلار، يۇرتىمىز پەخىرلەنسۇن ! ھازىر پۈتۈن قىسىمىمىز، پۈتۈن مىللىي ئارمىيە پەخىرلەنمەكتە !... قىلغان ئىشىدىن كىشىلەردە پەخىرلىنىش تۇيغۇسىنى ياندۇرۇش ھەممىلا ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس. ۋەتەن، خەلق قايغۇسىنى، ئارزۇ ـ تىلەكنى، ئىرادىسىنى ھەقىقىي چۈشەنگەن كىشىلا، ئاشۇنداق ھەممە كىشى پەخىرلەنگۈدەك ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلالايدۇ. مەردلىك، خەلق ئازادلىق يولىدىكى جان پىدالىق ــ مۇنارنىڭ تا ھازىرغىچە يېزىمىزدىكىلەر بىلىپ يەتمىگەن مىجەزى، دۇنيادا بۇنىڭدىن ئارتۇق ئۇلۇغ مىجەز بولامدۇ ؟ !»

نۇرمۇھەممەت خېتىنى توختاتتى ۋە ھاياجاندىن سىلكىنگەن كۆكسىگە قولىنى قويدى. مەردلىك بىلەن قۇربان بولغان سەپدىشىڭنى ئەسلەش ــ ھەم پەخىرلەنگۈدەك، ھەم مەيۇسلەنگۈدەك ئىش ئىدى.

يوغان باش گېنېرالمۇ پۇشۇلداپ ئولتۇرۇپ يېزىۋاتقان خېتىنى ئاخىرلاشتۇرۇۋاتاتتى:

«... شۇنداق قىلىپ، جىڭدىلا ئەسىرگە چۈشۈپ قالدىم. نېمىلا بولسۇن، ھەرھالدا بۇلار ھەربىي قائىدە ـ قانۇنىنى بىلىدىكەن. مېنى ئۆلتۈرمىدى، تېخى كۈتۈۋاتىدۇ. مەن، غۇلجىنى يەتتە كۈندە ئالىمەن، دەپ ئاتلىنىپ چىققاندا، ئۆزىنى مۇنداق مەردلىك بىلەن پىلىموت ئېغىزىغا تۈتۈپ بېرىدىغان ئەزىمەتلەرنىڭ بارلىقىنى ئويلاپمۇ باقماپتىكەنمەن، ئەگەر بۇلارنىڭ ھەربىر ئادىمى مۇشۇنداق مەردلىك، جان پىدالىق بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغان بولسا، ھېلىغۇ مەن ئىكەنمەن، مەنلا ئەمەس،

هەتتا بىزنىڭ ئۇرۇشىمىزغا يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان ئۇرۇمچىدىكى باش قوماندانىمىز جۇ شاۋلياڭمۇ ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن.»

نۇرمۇھەممەتنىڭ چىرايىدا غەمكىنلىك، مەيۈسلۈك ئەكس ئېتىپ تۇرسىمۇ، يېزىۋاتقان خەتلىرىدىن پەخىرلىنىش ۋە ئىشەنچ ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ خېتىنى مۇنداق ئاخىرلاشتۇردى:

«سىلەر مەرھۇم دوستۇم مۇنارغا ئىسىم قويغان چاغدا، ئۇنىڭ خاتىرە مۇنارىسى تىكلەنگۈدەك ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىشىنى ئويلىمىغان بولغىيدىڭلار، مانا مۇنار شۇنداق ئۇلۇغ ئىش قىلدىكى، يېقىن كەلگۈسىدە ئۇنىڭ ئۈچۈن مەڭگۈ يىقىلماس خاتىرە مۇنارىسى تىكلىنىدۇ!»

1984 ـ يىلى نويابىر، غۇلجا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئاكا ـ ئۇكىلار

بۇ ئاكا ـ ئىنى ئۇچەيلەننىڭ جېدىلى دادىسىنىڭ يەتتە نەزىرىدىن باشلانغان. بۇگۈن توپتوغرا يىگىرمە كۈن بولدى. بۇ جەريانىدا ئۇلار ئىنسابىنى، ئىزا ـ نومۇسنى، قېرىنداشلىقنى قايرىپ قويدى. بولۇپمۇ چوڭ ئوغۇل رەخمىتۇللانىڭ ئەلپازىنى كۆرگەن كىشىلەر «توۋا» دېيىشىپ ياقىسىنى تۇتۇشتى:

ـــ يائاللا خۇدايىم، ئادەم نەپسانىيەتچى بولۇپ كەتسە، ھەرقانداق رەسۋاچىلىقتىن يانمايدىكەن ـ دە !

ـــ بىر ئەمچەكنى تەڭ تالىشىپ ئېمىپ چوڭ بولغان بالىلار بىر پارچە يەر ئۈچۈن بىرى ئىتقا، بىرى مۈشۈكىكە ئايلاندى ـ ھە ! ...

ـــ بۇلارغا ئاتا ـ ئانىسىدىن قورۇ ـ جاي ئەمەس، بالايىئاپەت مىراس قاپتىكەن ...

بۇگۈنكى جېدەل ئاۋۇال ئۆيدە باشلانغان، ئاندىن قورۇغا، قورۇدىن كوچىغا چىقتى. جېدەلدىن پۈتۈن مەھەللە تەۋرەپ كەتتى. رەخمىتۇللا كىچىك ئىنىسى ئەبەيدۇللانى قورۇدىن قوغلاپ چىقىپ، دەرۋازىنىڭ ئالدىدا تۇتۇۋالدى ۋە يوغان مۈشتلىرى بىلەن گالاچلىتىپ ئۇرۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ھەربىر مۈشتى ئىنىسىنىڭ مەيدىسىگە، ئاچ بىقىنلىرىغا بازغانىدەك ئېغىر تېگەتتى:

ـــ مانا ماۋۇ مەن ئۇچۈن، ماۋۇ سەيدۇللام ئۈچۈن ! ... ماۋۇ نەپسىڭ ئۈچۈن !

ئەبەيدۇللام چىرقىراپ كەتتى:

ـــ بولدى، جېنىم ئاكا، مىراسىمدىن كەچتىم، ساڭا ئۆتۈندۇم ... قويۇۋەت مېنى ...

ئەبەيدۇللانىڭ ئورۇق، قارىقۇمچاق ئايالى ئۆيدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتى:

ــ ۋۇي ئاكا ! ... نېمانچە ئۇرىسىز، دۇمباقمۇ بۇ ! ...

ــ يوقال، كۆسەي !

ــ ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ سۆيىدە ئاقتىم، ئوتىدا كۆيدۈم، كۆسەي بولسامۇ بولغاندىمەن.

ــ چىغ پاچاقنىڭ گېپىنى تېخى، سېنىڭ بۇنىڭغا ئارىلىشىدىغان ھەققىڭ يوق !

ــ ئاتا ـ ئانىڭىزنى سىز باقالمىدىڭىز، مەن باقتىم، ئۆلەر چېغىدا، سىزنىڭ بوغما پاچاق خوتۇنىڭىز ئاغزىغا بىر تېمىم سۇ تېمىتىشقا يارىمىدىغۇ !

رەخمىتۇللا ئىنىسىنىڭ ياقىسىنى قويۇۋېتىپ، ئايالىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۆسكىلەڭ قاشلىرى ھۇرپىيىپ، چوڭ كۆزلىرى دەھشەتلىك يانغاندى.

ــ سەن تېخى مېنى سوراقىغا تارتماقچىمۇ ؟ ــ ئۇ ئىنىسىنىڭ ئايالىنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى، ــ مانا ئەمىسە !

ئولاشقان ئادەملەر ئەبەيدۇللانىڭ يىغلامسىراپ تۇرغان ھالىتىگە ئېچىنىشتى. ئۆز ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى ئىللىك ئالمىغان، ئىنىسىغا شەپقەت قىلىشنىڭ ئورنىغا ياۋايىلارچە ۋەھشىيلىك، زورلۇق قىلىۋاتقان بۇنداق ئاكىغا لەنەتلەر بىلدۈرۈشتى. ئاخىر مەھەللە ئاقساقاللىرى ئارىغا چۈشۈپ جېدەلنى بېسىپ قويدى.

ئەتىسى ئوغۇللارنىڭ كەنجىسى ئەبەيدۇللا مەھەللە مۇتەۋەللىرىنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سالدى. چوڭ ئاكىسى بىلەن ئوتتۇرانچى ئاكىسىنىمۇ چاقىرتىپ كەلدى. ئۇ ھازىرغىچە بىر ياقلىق قىلىنمىغان جېدەلنىڭ سەۋەبىنى يۈرت ئەھلى چۈشىنىپ تۇرسىمۇ، يېڭىباشتىن يەنە ئوتتۇرىغا قويدى.

يۈرت ئەھلىلىرى جىمجىتلىققا چۆكۈپ، ئۇن ـ تىنسىز

ئولتۇرۇپ كېتىشتى. بۇلارنىڭ مۇنداق ئۇزاقتىن - ئۇزاق ئولتۇرۇپ كېتىشلىرىنىڭمۇ سەۋەبى بار ئىدى. ئاكا - ئىنى ئۇچەيلەن دادىسىدىن مىراس قالغان قورۇ - جايىنى تالىشىپ، يىگىرمە كۈندىن بېرى جېدەل قىلىشتى، قورۇنى، مەھەللىنى بېشىغا كىيىشىپ ۋاڭ - چۇڭ كۆتۈرۈشتى، تىللاشتى، مۇشتلاشتى ... كىشىلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلۈپ ئېيتقان نى - نى ياخشى گەپلىرى ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. بولۇپمۇ چوڭ ئوغۇلنى پەيلىدىن ياندۇرالمىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمە دېيىش كېرەك ؟ جېدەل چىقىرىۋاتقانلار كىچىك بالىلار ئەمەس، ئوغۇللارنىڭ چوڭى رەخمىتۇللا ئەللىك ياش، ئوتتۇرانچىسى سەيدۇللا قىرىق بەش ياش، كەنجىسى ئەبەيدۇللا قىرىق ياش.

ئاخىر، ئېغىر تەڭلىكتىن كېيىن، ئاقساقاللارنىڭ بىرى مۇنداق دېدى:

— بىز سىلەرنىڭ ئىناق، ياخشى ئۆتۈشۈڭلارنى تىلەيمىز، داداڭلار ئابدىرىماخۇننىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىشىڭلارنى دالالەت قىلىمىز.

ئابدىرىماخۇن ۋاپات بولۇشتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى مۇشۇ ئولتۇرغان يۇرت چوڭلىرىنى ئۆيىگە چاقىرىپ مۇنداق دەپ ۋەسىيەت قىلغان: «ئەمدى ئۆرە بولالمايدىغان ئوخشايمەن، كۆزۈمنىڭ ئوچۇق ۋاقتىدا ۋەسىيەت قىلىۋېتەي، چوڭ ئوغلۇمنى ئۆزۈم ئۆيلەپ، بىر قۇر جابدۇق بىلەن چىقىرىۋەتكەن، رازى قىلغان. ئوتتۇرانچىسىنىمۇ شۇنداق قىلغان، كەنجىسىنى بولسا، قولۇم قىسقا بولۇپ قېلىپ ئۆيلىيەلمىگەن. ئۇ ئۆزى پۇل تېپىپ ئۆزى ئۆيلەندى. ئۇنىڭغا كەلگەندە ئاتىلىق قەرزىمنى ئادا قىلالمىدىم. بالىلارنىڭ ئانىسى تۇغۇپ كەتكىلى بىر يىل بولدى، يىگىرمە يىلدىن بېرى بىز بۇۋاي بىلەن مومايىنى كەنجى ئوغلۇم ئەبەيدۇللام ئوبدان باقتى، كۆتتى، ئۇنىڭدىن رازىمەن. قالغان ئىككىسىنىڭ بىز قېرىلارغا قولى يەتمىدى. يىگىرمە يىلدىن بېرى بېشىمىزغا چۈشكەن ئاپىتاپقا بىر قېتىمۇ سايىۋەن

بولالمىدى. ھەي ئاتىلار، بالىلارغا قانات قېقىپ، ئۇنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولغان ئاتىلار، بالىلىرىمىز ئىچ كۆيەرلىكىمىزنى، مېھرىمىزنى بىلسىچۇ كاشكى ... قۇشقاچقا قاراڭلار، بالىسىنى تۇتۇۋالساق، قانچىلىك ئازابلىنىپ ۋېچىرلاپ كېتىدۇ ؟ ... بوپتۇ، ئادەممىز، ئاتىمىز، يەنىلا بالىلارنى ئەپۇ قىلىمىز. لېكىن، يۈرت چوڭلىرى ئاڭلاپ قېلىڭلار: قورۇ ـ جاي ئەبەيدۇللامغا قالىدۇ، بۇ قورۇ ـ جاينى ئۆز پېشانە ـ تەرىمدىن بىنا قىلغان، ئاتىلىق سۈپىتىم بىلەن ئەبەيدۇللامغا ئاتا قىلدىم، مۇبادا باشقىلىرى مەندىن كېيىن دەۋا قىلسا، دەۋاسى باتىل بولغاي».

ــ بۇ قورۇ ـ جاينى رەھمەتلىك ئابدىرىماخۇننىڭ ئۆزى سالغانلىقى راست، ــ دېدى ئارىدىكى ئېغىر جىملىقنى بۇزۇپ ئولتۇرغانلاردىن بىر بوۋاي، ــ ئۇنىڭ ئەبەيدۇللامغا ئاتا قىلغانلىقىمۇ راست. شۇنداق ئىكەن، قالغان ئىككىڭلارنىڭ ئۇنى تالىشىدىغان ھەققىڭلارمۇ يوق.

رەخمىتۇللانىڭ يۈزى تاتىرىپ، چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ كەتتى.

ــ دادام ۋەسىيەت قىلغان يەردە مەن يوق، ــ دېدى ئۇ بوۋايغا ئالىيىپ.

ــ سەن بولمىساڭ بىز بار، ئىككى ئىنىڭ بار. ئىككى ئىنىڭغا ئىشەنمىسەڭ، بىزگىغۇ ئىشىنەرسەن ؟ ! بىز خۇدا ئالدىدا گۇناھكار بولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن ھەق گەپنى قىلدۇق. گەپ قىلساڭچۇ، سەيدۇللام، ــ دېدى بوۋاي ئوتتۇرانچى ئوغۇلغا قاراپ، ــ شۇ يەردە سەنمۇ بار ئىدىڭغۇ ؟

بوۋاينىڭ سوئاللىرى ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسىنىڭ يۈرىكىگە زىختەك سانجىلىۋاتاتتى.

ــ مەنغۇ بار، بىراق دادامنىڭ شۇنداق دېگىنىنى ھېچ ئەسلىيەلمەيۋاتىمەن، ــ دېدى سەيدۇللا يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي.

— يائاللا ! — ياقسىنى تۇتتى سورۇندىكىلەر، — ئۇ دېگەن دادا، بىز دېگەن بالا دېۋىدىڭغۇ ؟

سەيدۇللا بېشىنى كۆتۈردى، يۇزىدىن، مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزىدىن ئۇنىڭ ئوڭايسىزلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. تامىقىنى زورغا قىرىپ قويۇپ، نېيىتىنىڭ نەق ئۆزىنىلا ئېيتتى:

— مىراسقا ھەممىزنىڭ تەڭ ئىگە بولۇشىمىز قانۇنلۇق ئىش، ئۇ چاغدىكى ئىشنى سۈرۈشتۇرۇپ نېمە قىلىسىلەر؟ نەق ئىشنى دېسەكلا بولىدۇغۇ ...

ئۇنىڭغا تەرەپ ـ تەرەپتىن سوئاللار يېغىپ كەتتى:

— ئاتا ـ ئانىغا قاراشمۇ قانۇنىي ئىش ئەمەسمۇ ؟

— سەن تېنىۋالغان بىلەن جامائەتنىڭ ھەممىسى گۇۋاھ بولالمامدۇ ؟ ...

— ئۇنداق قىلماڭلار، بالىلىرىم، — دېدى ھېلىقى بوۋاي، — سىلەر ئاكا ـ ئۇكىلار، بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈك ـ تىرىكىگە ئىگە بولىدىغان ئادەملەر، ھەر ئىككىڭلارنىڭ قورۇ ـ جايى بار، ئەبەيدۇللام ئاتا ـ ئاناڭلارنى باقمەن، كۆتمەن دەپ ...

رەخمىتۇللا تاقەت قىلىپ تۇرالماي، زەھەرلىك كۈلدى ـ دە، بوۋاينىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى:

— بىز قورۇ ـ جايىنى پېشانە تەرىمىز بىلەن قىلغان، باشقىلارنىڭ ئارىلىشىشقا ھەققى يوق !

ئۆينىڭ تۆردە ئولتۇرغان سەكسەن ياشلىق تام قوشنا بوۋاي ئاكا ـ ئۇكىلارنىڭ قىلمقىلىرىغا بىر تەرەپتىن غەزەپلەندى، بىر تەرەپتىن ئېچىندى ئەتىمالىم:

— ماڭا قاراڭلار، بالىلىرىم، — دېدى ئۇ رەخمىتۇللا بىلەن سەيدۇللاغا قاراپ، — راستىنى راست دېمىسەك يامان بولىدۇ، مانا مەن سىلەرنىڭ ئەللىك يىللىق تام قوشنىڭلار، ھەممە ئىشلاردىن خەۋىرىم بار، يىگىرمە يىلدىن بېرى ئەبەيدۇللام ئاتا ـ ئاناڭلارنى ئاز باقتىمۇ ؟ ... ھېيت ـ ئايەم كەلسە، ئۆزى

كىيمىسىمۇ بوۋاي بىلەن مومايغا يېڭى كىيىملەرنى كىيدۈرۈپ قويياتتى، ئاپا، دادا، كۆڭلۈڭلار نېمىنى تارتىدۇ، دەپ سوراپ تۇراتتى. ئەبەيدۇللام دان توشۇپ بەرگۈچى كەپتەر، ئۇلار گويا باچكا ئىدى ... دۇنيادا ئاتا ـ ئانىغا كۆيىدىغان بۇنىڭدىن ئارتۇق بالا بولماس، ئالدىڭلاردىلا دەي: سىلەر ئىككىڭلار نېمە قىلدىڭلار؟ ئابدىرىماخۇن سىلەرنىمۇ ئىزدەپ باقىقانمۇ ؟ ! يىگىرمە يىلدىن بېرى داداڭلارنىڭ بېشىغا بىر شاپاق بۆك، ئاپاڭلارنىڭ ئۇچىسىغا بىر چىت كۆڭلەك كىيدۈرۈپ قويالىدىڭلارمۇ ؟ ...

ـــ باققان بولسا ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى باقتى، بىزگە نېمە راپاۋەتچىلىك قىپتىكەن ؟ ـــ دېدى رەخمىتۇللا كۆزىنىڭ ئاق پاختىسىنى چىقىرىپ.

ـــ سىلەرنىڭمۇ ئۆز ئاتا ـ ئاناڭلار ئەمەسمۇ !

ئەبەيدۇللانىڭ ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنى كۆيۈنۈپ، ھۆرمەتلەپ باققانلىقى راست. نۇرغۇن ئائىلىلەردە ئۇ بالىلار ئۇچۇن ئۇلگە قىلىنىپ تىلغا ئېلىناتتى ۋە شۇ خىسلىتى، ئەجرى بىلەن مەھەللىدە ھۆرمەتكە ئىگە ئىدى. بايىتىن بېرى ئۇ ئۆز ئەقىدىسىنىڭ ئاكىلىرى تەرىپىدىن ئېتىبارغا ئېلىنمىغىنىغا كۆڭلى ئېزىلىپ، ئاران چىداپ ئولتۇرغان بولسىمۇ، ھازىر چوڭ ئاكىسىنىڭ «بىزگە نېمە راپاۋەتچىلىك قىپتىكەن» دېگەن سۆزىگە چىداپ تۇرالمىدى:

ـــ ھەي، رەخىم ئاكا، ـــ دېدى ئۇ غەزەپتىن جالاقلاپ تىترەپ، ـــ مەن ساڭا راپاۋەتچىلىك قىلمىدىمما ؟ قېرىنداشلىقنى يەتكۈزەلمىدىمما ؟ ھېلىقى يىللى ئاغرىپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغىنىڭدا سېنى ئۇچ ئايغىچە باقمىدىممۇ؟ سەن ئۇچۇن قانچىلىك سەدىپارە بولۇپ كەتتىم، كېسەل كارىۋىتىڭنىڭ ئاستىدا داق يەردە يېتىپ، كېچە ـ كېچىلەپ ساڭا قارىمىدىممۇ ؟ سەن ئۇچۇن قان ـ قان يىغلاپ كەتمىگەنمىدىم ؟ ... بالىلىرىم ھەر كۈنى ئۆيۈمدىن تاماق توشۇمىدىمۇ ؟ قارا قوزامنى سويۇپ تېرىسىگە ئالمىدىممۇ ؟ تولا

يېتىپ يانپاشلىرىڭ تېشىلىپ كەتكەندە، كېچىلەپ بايانداىغا چىقىپ، بىر پۇت تېرىقنى ئۆشنەمگە ئارتىپ ئەكىلىپ، ئاستىڭغا سېلىپ بەرمىدىممۇ ؟ ... مۇشۇ ئىشلارنى بويىغا يېتىپ قالغان بالىلىرىڭ قىلالمىدىمۇ ؟ ساڭا كۆيۈنۈپقىنا قارىيالمىدىمۇ؟ ... بۇلار يۇزىدىن بىرى تېخى ... ــ ئۇنىڭ غەزەپلىك ئۇچقۇنلار چاچرىغان كۆزى ئوتتۇرانچى ئاكىسىغا تىكىلدى، ــ ھەي، سەيدى ئاكا، سەن جاي سالغاندا، قىرىق كۈن ئىشلەپ بەرمىگەنمىدىم ؟ كۈنلۈكچىلىرىڭگە ھەر كۈنلۈكى بىر ژاڭ تاماق مېنىڭ ئۆيۈمدىن بولمىغانمىدى ؟ سەككىز تال لىم ياغچىڭنى جاغىستايدىن ئېشەك ھارۋام بىلەن تۆت كۈن توشۇمىغانمىدىم ؟ ... مېنى مىننەت قىلدى دەپ قالماڭلار، دېيىشكە مەجبۇر بولدۇم، مۇشۇلار راپاۋەتچىلىك ئەمەسمىكەن ! ...

ئەبەيدۇللانىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىدىن ئاچچىق ياشلار تارامىلاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئەمما، ئىككىسىنىڭ بۇنىڭغا كۆڭلى ئېرىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە غەزىپى ئۆرلەپ، كۆزلىرىدىن نەپرەتلىك ئۇچقۇنلار چاچرىدى. ئۇنىڭ شۇنچە خەقنىڭ ئالدىدا ئاكىلىرىنى سۆكۈشى بولۇپمۇ رەخمەتۇللانىڭ ئوغۇسىنى تېخىمۇ قاينىتىۋەتتى. ئۇ ئىنىسىنى ئېزىق چىشىغا ئېلىپ چاينىاپ پۈركۈۋەتكۈسى ياكى دەسسەپ چەيلىۋەتكۈسى كەلدى. ئامال قانچە، ئۆي كىشىلەر بىلەن لىق تولغان. ئۇنداق بولمىغاندا، ئۇ ئىنىسىنى قايسى كۈندىكىدەك كوچىغا سۈرۈپ چىقىپ راسا دۇمبالىغان بولاتتى ـ دە. «خەپ، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ مەن ساڭا ئاتا يوللۇق ئاكا ئەمەسمىدىم، نېمانچىۋالا ئەزۋەيلەپ كېتىسەن ۋۇي ئەقلىنى نەپسىگە مىنگەشتۈرگەن ھارىمى ...»

ــ بولدى، ــ دېدى ئابايىقى بوۋاي كەسكىن ھالدا، ــ ئابدىرىماخۇننىڭ ۋەسىيىتى ئىناۋەتلىك، قورۇ ـ جاي ئەبەيدۇللاغا تەئەللۇق !

سورۇن ئەھلى ئاتا ۋەسىيىتىنىڭ ئىناۋىتى ئۈچۈن

قوللىرىنى دۇغاغا كۆتۈرمەكچى بولۇۋىدى، بىراق بۇ گەپ رەخمەتۇللانىڭ گۇرەنلىرىنى كۆپتۈردى، چوڭ كۆزلىرىنى ئالايتتى، قوللىرىدا ۋەھشىي كۈچ پەيدا قىلدى، قېرىنداشلىقنى ئۇنتۇدى ۋە ئاخىرىدا دادىسىنى ھاقارەتلەتكۈزدى:

ــ ئادەم قېرىغاندا ئالجىپ، قالايمىقان ۋەسىيەتلەرنى قىلىۋېرىدۇ، ئۇنىڭ نېمە ئىناۋىتى بولسۇن ! ــ دېدى ئۇ قولىنى كۈچ بىلەن پۇلاڭلىتىپ.

ــ ياغاللا ! ...

سورۇن ئەھلى ھەيران بولۇشۇپ، ئىككىنچى قېتىم ياقىسىنى تۇتۇشتى.

رەخمەتۇللا بىلەن سەيدۇللانىڭ ئۆز دادىسىنىڭ ئۆلۈش ئالدىدا قىلغان ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىشىغا سورۇن ئەھلىنىڭ كۆزى يەتمىدى. ئىككى ساقەتتىن بېرى قىلىنغان تاشنى ئېرىتكۈدەك ياخشى سۆزلەر، دالالەتلەر، شۇنچە ئېنىق دەلىل ـ ئىسپاتلار ئېتىبارغا ئېلىنمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن سورۇن ئەھلىدىن ياشراق بىرى رەخمەتۇللا بىلەن سەيدۇللاغا قاراپ مۇنداق دېدى:

ــ ئىككىڭلارنىڭ ئۆز دادىڭلارنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلماسلىقىڭلار، بىزنى مۇنداق ھېساب ـ كىتاب قىلىشقا مەجبۇر قىلدى: يىگىرمە يىلدىن بېرى ئەبەيدۇللانىڭ بوۋاي بىلەن مومايىنى باققانلىقى راست. شۇڭا، ئالدى بىلەن بېقىش ھەققىنى ھېسابلايمىز، ئەڭ كەم ھېسابلىغاندا، يىلىغا ئۈچ يۈز سوم راسخوت قىلىندى دېسەك، يىگىرمە يىلدا قانچە بولىدۇ ؟

ــ ئالتە مىڭ سوم، ــ دېدى قاتاردىكىلەردىن بىرى ئۇنلۈك ۋارقىراپ.

ــ مۇشۇ ئالتە مىڭ سوم ئۈچۈن، ــ دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ قورۇ ـ جايىنىڭ قالغان قىسمى ئەبەيدۇللامغا تەئەللۇق بولماسمۇ ؟

سورۇن ئەھلىنىڭ كۆزلىرى رەخمەتۇللا بىلەن سەيدۇللاغا

تىكىلدى. بۇ ئۆتكۈر تىكىلىشلەردىن: ئەمدى نېمە دەيسىلەر ؟ بۇنىڭدىنمۇ تېنىۋالغىلى بولماس، بۇنىڭدىن ئارتۇق لەت بولۇشمۇ بولماس، دېگەن مەنىلەر چېچىلاتتى. ئارىغا بىردەم جىملىق چۆكتى. قۇشقاچ تىلىدەك قىسقا يۆتىلىشلەر باشلاندى. لېكىن، رەخمىتۇللا بۇ غەزەپلىك تىكىلىشلەرگە پىسەنتمۇ قىلماي، ئاۋازىنى قويۇپ بەردى:

ـــ مۇنداق ھېساب ـ كىتابنى بىزمۇ قىلالايمىز، بىر ئېغىز ئۆينىڭ يىللىقىنى يۈز سومدىن ئىجارىگە قويسا، يىگىرمە يىلدا قانچە بولىدۇ ؟

ـــ ئىككى مىڭ سوم بولىدۇ، ئاكا، ـــ دېدى سەيدۇللا جانلىنىپ ۋە ئاكىسىنىڭ ئويلاپ تاپقان ئەقلىگە قايىل بولۇپ ھاياجانلىنىپ كەتتى.

ـــ يەنە بار، ـــ دېدى رەخمىتۇللا تېخىمۇ كۈچەپ، ـــ ھويلىدا يىگىرمە تۈپ ئالما بار، ھەربىر تۈپ ئالمىنىڭ مېۋىسىنى كەم دېگەندە ئون بەش سومدىن ساتقان بولسا يىگىرمە يىلدا قانچە بولىدۇ ؟

سەيدۇللا بۇنىمۇ دەرھال ھېسابلاپ بولدى:

ـــ يىگىرمە يىلدا ئالتە مىڭ سوم بولىدۇ، ئاكا. جەمئىي سەككىز مىڭ سوم بولدى، ـــ دېدى ئۇ تېخىمۇ خۇشال بولۇپ.

چوڭ ئاكىسى تېخىمۇ جانلاندى ـ دە، ئەبەيدۇللاغا قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ:

ـــ ئىككى مىڭ سومنى قاچان قايتۇرىسەن ؟ ـــ دېدى.

سورۇندىكىلەر ئۇچىنچى قېتىم ياقىسىنى تۇتۇشتى ۋە تەرەپ ـ تەرەپتىن ئىككىسىنىڭ يۈرىكىگە ئاچچىق ۋە تەنىلىك سۆزلەرنى نەشتەردەك سانجىشقا باشلىدى:

ـــ بىز شۇ چاغقىچە ئەبەيدۇللامنىڭ ھويلىدىكى ئالمىنى ساتقىنىنى كۆرمىگەن ...

ـــ ھەر يىلى كۈزدە باغنىڭ ئالمىسىدىن سىلەرمۇ سېۋەت ـ سېۋەتلەپ ئېلىپ كېتەتتىڭلارغۇ، يا سىلەرگىمۇ ساتقانمۇ ؟ ...

ـــ ئاۋۇ بەش يىللىق كۆچەتلەردىن نېمە چىقار ؟ ...

تېخى ئۇچ يىل بولدى، بىر ئېغىز ئۆيىنى يۇز سومدىن ئىجارىگە قويغىلى ...

ـــ رەھمەتلىك ئابدىرىماخۇن ئۆز ئۆيىنى ئەبەيدۇللامدىن ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرغان ـ دە ! ...

تاپسىدا شۇمشىيىپ ئولتۇرغان ئەبەيدۇللا ئاكىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنى ئويلاپ قالدى: قايسىبىر يىلى ئاكىسى ئوغلىنىڭ سۈننەت تويىنى قىلغاندا، ئۇ ئالتە ياشلىق بىر قوي، ئاكىسى بىلەن يەڭگىسىگە بىر قۇردىن كىيىملىك ئېلىپ چىققان؛ كېيىن ئۆزى ئوغلىنىڭ سۈننەت تويىنى ئۆتكۈزمەكچى بولغاندا، يەڭگىسى: ئاۋۋال ئاتا ـ ئانىنى، ئاندىن ئاكا ـ ھەدىنى رازى قىلغۇلۇق، رەسىم ـ قائىدە شۇنداق، دەپ تاپىلىغان. شۇ بويىچە ئۇ ئاكىسى بىلەن يەڭگىسىگە يەنە بىر قۇردىن كىيىملىك قويغان. يەنە بىر يىلى ئاياغ كىيىم قىس بولۇپ كېتىپ، ئەبەيدۇللا ئاكىسىغا تېرە زاۋۇتىدىن تونۇشلار ئارقىلىق بىر ئۆتۈك ئېلىپ بېرىشنى ئۆتۈنگەندە، ئاكىسى ئادەتتىكى يىگىرمە ئىككى سوملۇق ئۆتۈكنى، چەت ئەلدە ئىشلەنگىنىدىن ئالدىم، دەپ ئوتتۇز بەش سومغا ئۆتكۈزگەن. يەنە بىر يىلى ئاكىسى ئۇنىڭ بىر توخۇسىنى بېقىپ بېرەي دەپ ئەكېتىپ، «ئوغرى ئالدى» دەپ سويۇپ يەۋالغان، بۇ ئىشلارنى ئۇ باشقىلاردىن بىلىپ قالغان.

مۇشۇنداق تالاي ئىشلار ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بىر ـ بىرلەپ تىزىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

ئەبەيدۇللا قېرىنداشلىقنى ئەلا بىلىپ، ئۇ ئىشلارنى سۈرۈشتۈرمىگەن، لېكىن ئۇلار سۈرۈشتۈرۈۋاتىدۇ، يېپىدىن يېڭىسىگىچە سۈرۈشتۈرۈۋاتىدۇ ... قېنى، ئاتا يوللۇق ئاكا بولغىنى، قېنى سەن ئۇچۇن ئۆپكىسىنى قېقىۋاتقىنى، قېرىنداشلىق قايرىلىپ قالدىغۇ، ئاتا ۋەسىيىتى ئىلىك ئېلىنمىدىغۇ ! ...

قورۇ ـ جاي ماجىراسى كۆڭۈلدىكىدەك ھەل قىلىنمىدى.

بۇنى شۇنداقلا تاشلاپ قويۇشقىمۇ بولمايتتى. چۈنكى، ماجىرا بارغانسېرى چوڭىيىشى، ھەتتا ئۆلۈم ۋەقەسى يۈز بېرىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، يۇرت ـ جامائەت قورۇ ـ جاينى بۆلۈش قارارىغا كېلىشتى. ئاردىدىن بىرى ئەبەيدۇللاغا مۇنداق دېدى:

ـــ بوپتۇ بالام، كۆكسى ـ قارنىڭنى كەڭ تۇت، سەن يەنە كۆكلەيسەن، دۇنيادا ئاتا ـ ئانىنى باققاندىنمۇ ئۇلۇغ ئىش يوق، پۈتۈن يۇرت ـ جامائەت سېنىڭدىن رازى. لېكىن، ئاتا ـ ئانىنىڭ ۋەسىيىتىنى ئاڭلىماي، ۋىجدان، نوموس ئازابىغا، كىشىلەر ئالدىدا لەنەتكە قېلىپ دۇنيادىن ئۆتكەنلەرمۇ بولغان. تىرىكلىكتە بۇركۇتمۇ ياشايدۇ، قاغا ـ قۇزغۇنمۇ ياشايدۇ، بىراق قىممىتى ئوخشاش بولمايدۇ، قېنى، جاينى بۆلەيلى.

«بۆلۈش» سۆزىنى ئاڭلاش بىلەنلا رەخمىتۇللانىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى. نۇرغۇن تالاش ـ تارتىشلاردىن كېيىن قورۇ ـ جاي ئۈچكە بۆلۈندى. ئۆيلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئۈچ پۇڭ يەر ئەبەيدۇللاغا، ئالتە پۇڭلۇقتىن باغ يېرى رەخمىتۇللا بىلەن سەيدۇللاغا تەگدى. خەت ـ توختام قىلىندى. دۇئا قىلىنىپ يۇرت ـ جامائەت تارقاپ كېتىشتى. شۇنىڭ بىلەن يىگىرمە كۈن داۋام قىلغان جېدەل بېسىلىپ، مەھەللە ئىچى خاتىرجەم بولۇپ قالدى. بىراق، رەخمىتۇللا ھويلىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قالغان ئىنىسىغا قاراپ:

ـــ ئەمدى نەپسىڭگە قاندىڭمۇ، تويمىغۇر ھارىمى؟ ـــ دەپ تىللاپ چىقىپ كەتتى.

خەيرىيەت، بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، يەرنىڭ سودىسى قىلىندى. ھەر ئىككىسىنىڭ باغلىق يېرى ئىككى مىڭ سومغا توختالدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئەبەيدۇللا: «مەن قەپەسكە سولانغاندەك تارچىلىق ئىچىدە قالدىم، ئاكىلىرىم يەرنى ماڭا بەرسۇن، پۇلنى نەق بېرەي» دەپ ئادەم ئەۋەتتى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەر ئىككىسىنىڭ باشقىدىنلا ئوغىسى قاينىدى. رەخمىتۇللا:

ـــ يەرنى ئەبەيگە ساتقۇچە، ئىتقا قىشلىق ساراي سالدۇرۇپ بېرىمەن، ـــ دېدى.

ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سەيدۇللامۇ:

ـــ يەرنى ئۇنىڭغا بەرگۈچە، ئېشەكلەرگە بەزمىخانا قۇرۇپ بېرىمەن ! ـــ دېدى.

بىرىنچى تام سوقۇلۇشقا باشلىدى. رەخمىتۇللا يېرىملاشقان تامنىڭ تۆپىسىگە چىقىپ تاش ئۇرۇۋاتاتتى. سەيدۇللا بولسا توپا تاشلاپ بېرىۋاتاتتى، ئەبەيدۇللا ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى:

ـــ ئاكا، ـــ دېدى ئۇ مىسكىن ئاۋاز بىلەن، ـــ تام مۇشۇ بىر تۇپ ئالمىغا توغرا كېلىپ قالدى ...

ـــ ھە، توغرا كېلىپ قالسا قانداق قىلاي ؟

ـــ يېرىم غېرىچ نېرىراق سوقساڭ، مۇشۇ ئالما ساق قالسا، دادام ئۆز قولى بىلەن قويغان يىگىرمە يىللىق كۆچەت ئىدى.

ـــ نېمە دېدىڭ ؟ يەنە بىر دەپ باققىنا ؟ ـــ ئاكىسىنىڭ كۆزلىرى دەھشەتلىك ئالىيىپ كەتتى، ـــ قۇيرۇقۇڭنى ئىتتەك شىپاڭلىتىپ يەنە كەلدىڭمۇ تويمىغۇر ھارىمى ! ـــ ئۇ تام ئۈستىدىن سەكرەپلا چۈشتى، ئىنىسى خۇددى كىچىك بالىدەك قاچتى. پۈتۈن ئەزايى بەدىنى جالاقلاپ تىترەپ كەتكەن رەخمىتۇللا ئىنىسىنى كوچىغىچە سۈرۈپ چىقتى. شۇ ئاچچىقى بىلەن قورۇغا قايتىپ كىردى ـ دە، ئابايىقى يىگىرمە يىللىق باراقسان ئالمىنى پالتا بىلەن چاناپ يىقىتىۋەتتى.

شۇنداق قىلىپ، ئەبەيدۇللانىڭ ئىككى ئاكىسى ئالتە پۈتۈلۈقتىن يېرىنى باشقىلارغا سېتىۋەتتى. ئەبەيدۇللا دەسلەپتە تار ھويلىدا نەپەس ئالالمايۋاتقان ئادەمدەك قىينالدى. لېكىن، ئاستا ـ ئاستا كۆنۈپمۇ قالدى. ئادەم ھەممە نېمىگە كۆنىدۇ، كۆنمەي نېمە ئىلاج؟ بېشىنى سىلاش ـــ ئۇنىڭ مېھرىبان ئاتا ـ ئانىسى بىلەن پۈتكەنىكەن.

قەدىرلىك ئوقۇرمەن، ئېھتىمال، سىز بۇ ئاكا ـ ئۇكىلار قېرىنداشلىقتىن كېچىپ، ئادا ـ جۇدا بولۇپ كەتتىمۇ؟ دەپ

سورارسىز. مىراس ماجىراسى تۈگەپ، ئارىدىن ئۈچ ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، مۇنداق بىر ئىش بولۇپ ئۆتتى:

بىر كۈنى ئەبەيدۇللا چوڭ ئاكىسى رەخمىتۇللانىڭ تۈيۈقسىز ئاغرىپ قېلىپ، دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى. ئۇ شۇ ھامان ئۆيىگە چاپتى. ئۇ دەرۋازىدىن كىرگەندە، خوتۇنى ھويلىدا كىر يۇيۇپ ئولتۇراتتى.

ــ كىرىڭنى قوي، ئاكام يەنە دوختۇرخانىدا يېتىپ قاپتۇ، ــ دېدى ئۆڭسۈلى ئۆچكەن ئەبەيدۇللا.

ــ ھېچ ئاغرىمايدىغانىدەك، تۇغقان كىرەك بولمايدىغانىدەك قىلىۋاتاتتى، يەنە ئاغرىپتۇ ـ دە.

ــ بول چاپسان، شورپا سېلىپ بەر، يوقلاپ كېلەي.

خوتۇنى كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئىرىگە «پاللىدە» قارىدى.

ــ قارايسەنغۇ ؟ ــ دېدى ئۇ خوتۇنىغا ئالىيىپ.

ــ ھە، ماڭىلا ئالىيىڭ، تاياقنى ئاكىڭىزدىن يەپ ...

ئەبەيدۇللا ئۇششاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلدى:

ــ قانداق قىلىمىز، تاياقنى سەنمۇ يېدىڭغۇ، ئاكا ئەمەسمۇ، قېرىنداشلىقتىن كېچىپ كەتكىلى بولامدۇ ؟ مەن ئاكامنى يامان دېسەم، باشقىلار ياخشى ئاكىسىنى بەرمەيدۇ ـ دە، ئۇ ھەرقانچە قارا كۆڭۈل بولسىمۇ، مېنىڭ قېرىندىشىم !

ــ ئاپارغان تامىقىڭزنى بېشىڭىزغا ئاتسىچۇ ؟

ــ يەنە ئاپىرىمىز، قېرىنداشنىڭ راھىتىنىلا كۆرمەيسەن، جاپاسىنىمۇ تارتىسەن، ئۇنىڭ دەردىنى تارتمىسام، مېنىڭ قېرىنداشلىقىم نەدە قالىدۇ ؟

1984 ـ يىلى، غۇلجا

پەلتو ئېلىش ھەققىدە ھېكايە

قىشنىڭ ئاپتاپلىق بىر كۈنى ئىدى. قوتانغا كىرىپ قويلىرىغا ئوت ـ چۆپ چېچىپ چىققان ھېيىتباقى پېشايۋاندا زوڭزىيىپ ئولتۇردى ـ دە، شالاڭ بۇرۇتلىرىنى ئۈچ تال بارمىقىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ئويناشقا باشلىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىردەم جانلىنىش، بىردەم مەيۇسلىنىش روھىي ھالىتى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. لەۋلىرى چۈشىنىكسىز بىر نېمىلەرنى پىچىرلايتتى. شۇ ھالەتتە ئۇ خوتۇنى ئاڭلىسىمۇ ھەيران قالغۇدەك خىياللارغا بېرىلىپ كەتكەنىدى:

«ئەمدى پەلتو كىيىمەن، دېھقانغا پەلتو ياراشمامدىكەن؟ دادامۇ دېھقان تۇرۇپ قىشتا پەلتو، يازدا كاستۇم كىيەتتىغۇ؟ كىشىلەر مېنى دادامغا قالتىس ئوخشايسەن، دېيىشىدۇ. راست ئەمەسمۇ، ئات يۈزلۈكلۈكۈم، چۆچۈرىدەك قۇلاقلىرىم، يارىشملىق بۇرۇتلىرىم، قىڭغاقتەك قامۇشارلىرىم، تېخى كۈلكە، يۆتەللىرىمگىچە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايمەن. ئاكامۇ، ئىنىلىرىمۇ قىلچە ئوخشىمايدۇ، خۇدايا توۋا، تۆت ئوغۇلنىڭ ئىچىدە مەنلا ئەينەن دادامنىڭ ئۆزى بوپتىمەن. روزا تۇتۇشلىرىمىزنىڭ ئوخشاشلىقىچۇ تېخى. دادام زوغا قوپاتتى، نىيەت قىلاتتى ـ يۇ، چۈشلۈكى ئامبارغا كىرىپ، قېتىققا نان چىلاپ يەۋالاتتى. كەچتە مەھەللە ئاقساقاللىرىغا قوشۇلۇپ ئىپتارغا ئېيتقان يەرلەرگە بېرىۋېرەتتى. بامدات، خۇپتەن نامىزىغا ـــ مەسچىتكە چىقمايتتى، يا ئۆيدە ئوقۇمايتتى، مۇنداقمۇ ئوخشاشلىق بولىدىكەن ـ ھە؟ بىراق تاپقان ـ تەرگىنىنى مەكتەپكىلا بېرەتتى، مۇشۇ ئىشلا ماڭا ئوخشىمايدۇ. ئەمما، دىراپتىن پەلتو كىيىۋالىدىغان بولسام، دادامنىڭ ئۆزىلا

بولمەن ـ دە، كۆرگەنلەر ھېيتباقنىڭ دادىسى تىرىلىپ كەلگەنمۇ نېمە دېيىشىپ كېتەر ...»

يېشى ئەللىكتىن ئاشقان ھېيتباقنىڭ خىياللىرى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا ئۆيىدىن ئايالى چىقىپ قالدى ـ دە، كايىدى:

ـــ ئۇتتۇرۇۋەتكەن ئادەمدەك نېمانچە خىيال بۇ ؟

ـــ خىيال دېگەنمۇ لەززەتلىك نەرسە خوتۇن، تاماكىدەك خۇمارى تۇتىدۇ، سەن ئەخمەق ئۇنىڭ لەززىتىنى بىلەمسەن ؟ ـــ دېدى ئۇ خوتۇنىغا سىكار يان قاراپ، ـــ بىراق، ئۇنىڭ مەنىلىكى، مەنىسىزى بولىدۇ، مېنىڭ خىياللىرىمنى ئۇقسىڭ، ئەقلىڭنى ئەمدى تېپىپسەن، دەپ يايراپ كېتىسەن.

ـــ پاھ ـ ھا، ئىلىنىڭ يايلاقلىرىنى قولغا ئاپتىلا ـ دە، خىياللىرىدا قويلارنى نەچچە تۇمەنگە يەتكۈزۈۋەتتىلمۇ نېمە ؟

ـــ بۇگۈن يەتمىسە ئەتە يېتىدۇ، «كۆرۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس» دەپتىكەن، قوينى ئەللىككە يەتكۈزۈپ قويۇۋىدۇق، مەيدىمىزگە گۈل تاقىدى. كوچىكىدەك چېپىۋېرىدىغان بولساق، تېخى ئاسماندىمۇ ئۇچۇرىدۇ، دېگىنە !

گۈلشەربخان كۈلۈپ كەتتى ـ دە، بىگىز قولى بىلەن ئېرىنىڭ بېشىنى نوقۇپ قويۇپ:

ـــ راستتىنلا مەنىلىك خىيال سۈرۈۋاتقان ئوخشىمامىلا، نېمە قىلاي دەۋاتىلا ؟ ـــ دېدى.

ھېيتباقى شالاڭ بۇرۇتلىرىنى چىمدىپ بۇراپ، چىشىنىڭ ئېقىنى كۆرسەتتى ـ دە، گۈلشەربخاننىڭ قولىدىن تۇتۇۋالدى ۋە ئۇنى يېنىغا تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ ئاستا دېدى:

ـــ دىراپتىن پەلتو كىيەي دەۋاتىمەن.

ـــ نېمە ؟ ... ـــ خوتۇنى چۆچۈپ كەتتى، ـــ نېمە دەيدۇ بۇ ئادەم ...

گۈلشەربخان ئورنىدىن تۇرۇپ، قاقاقلاپ شۇنداق قاتتىق كۈلدىكى، ھېيتباقنىڭ ئۆزىمۇ ۋە ئۇنىڭ ئالدىدا دانلاپ يۈرگەن

توخۇلارمۇ، پىشايۋاندا بويۇنلىرىنى كۆپتۇرۇپ بۇقۇلداۋاتقان كەپتەرلەرمۇ چۆچۈپ كەتتى.

ــ سىلى پەلتو كىيسىلە، ياغاچ ئادەمگە دۇردۇن ـ تاۋار كىيدۇرۇپ قويغاندەك مەھەللىدە قىيقاس چىقىپ كېتەر ...

گۇلشەربخانىڭ يۈرەككە سانجىلىۋاتقان كۇلكىسى تېخىچە بېسىلمىغانىدى. ھېيتباقىنىڭ بۇرۇتلىرى تىكەنلىشىپ، ئۇنىڭ ئاستىدىكى قېلىن كالپۇكلىرى تىترەپ كەتتى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ خوتۇنىغا گۆلەيدى:

ــ نېمانچە ناينىاقلايسەن قېرى ئالۋاستى ! ماڭا مەھەللىدە قانچىلىك ھۆرمەت، ئىززەت ـ ئىكراملارنىڭ قىلىنىۋاتقانلىقىنى بىلەمسەن ؟ توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغلاردا مەن بارمىغۇچە داستىخان سېلىنمايدۇ؛ مەھەللىدە جىنازا چىقسا، مەن يېتىپ بارمىغۇچە پاكار مەزىنمۇ «سالات جىنازا» دەپ ۋارقىرىمايدۇ ھازىر ...

خوتۇنى ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

ــ ياشىنىپ قالدى دەيدىغاندۇ ؟

ــ شۇنىڭ ئۈچۈن دۆت دەيمەن ـ دە سېنى، مېنىڭدىنمۇ ياشانغانلار بارغۇ؟ مەرتىۋەمگە يارىشا ئىش كۆرمىسەم بولامدۇ ؟ دادام پەلتو كىيگەندە كىم كۇلگەن ؟ بىلىمەن، مەن پەلتو كىيسەم سەن كۇلىسەن.

گۇلشەربخان ئېرىنىڭ تېرىكىپ قالغانلىقىنى سېزىپ، نېمىشقا كۇلگەنلىكىنىڭ سەۋەبلىرىنى بىر ـ بىرلەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

ــ مېنىڭ دەۋاتقىنىم، ــ دېدى ئۇ مۇلايىملىق بىلەن، ــ سىلى كەچكىچە قويلار بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرىدىغان ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە خاڭغا كۆمۈرگە چىقمامدىلا، يەم ـ بوغۇز، ئوت ـ چۆپ توشۇمامدىلا، مۇرىلىرىگە تاغار ئالمامدىلا ؟ ...

ــ بولدى، بولدى، ــ دېدى ھېيتباقى خوتۇنىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ۋە قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، ــ مەن ئۇنى ئۇچامغا ھەمىشە

ئارتىۋالاتتىممۇ؟ يولىدا، ئورنى كەلگەندە كىيىمەدىم، كىم ساڭا كۆمۈر توشۇغاندا، تاغار كۆتۈرگەندە، قويلارغا يەم بەرگەندە، چۆپ چاچقاندا كىيىمەن، دەپتۇ ؟ !

ـــ مۇنداق دېسىلە، گۈلىگە گۈل، خىلىغا خىل كەلتۈرمەن دېسىلە، «چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە» دېگەن گەپ بار. كىيگەنگە يېتەمدۇ، قولىمىزنى قاياققا سوزساق، شۇ ياققا يېتىدىغان بولۇپ قالدۇق، كىيىسىلە.

گۈلشەربخان ئاۋۇالقى گەپلىرىدىن يېنىپ، كۈلۈمسىرەپ قويدى ـ دە، ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ھېيتباقى خۇمارى تۇتۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ، تاماكا يۆگەپ چەكتى ۋە بۇرۇتلىرىنى بارماقلىرى ئارىسىغا ئېلىپ يەنە ئويناشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا توخۇلىرى دانلاپ يۈرەتتى. چار خوراز ھېيتباقى خوتۇنىنىڭ مەسخىرىسىنى بىرلا گۆلىيىپ يەڭگەندەك، مېكىيانلارغا قانات سۆرەپ، مەغرۇرلىنىپ تۆتۆتلىسە، پېشايۋاندىكى كەپتەرلەر ئۇنىڭ ئۈي ـ پىكىرلىرىگە تەنتەنە قىلىۋاتقاندەك بۇقۇلدايتتى.

ھېيتباقى پېشايۋاندا لەززەتلىك ئوي ـ خىياللارنى سۈرۈپ يەنە خېلى ۋاقىتقىچە ئولتۇردى. بالىسى تاماق تەييار بولغانلىقىنى خەۋەر قىلمىغان بولسا، ئۇ تاتلىق خىيالىنى بۇزمىغان بولاتتى. ئۇ ئورنىدىن ئالدىرىماي تۇردى ۋە ئاۋۇال قوتانغا كىرىپ بورداۋاتقان قويلىرىغا يەنە ئوت ـ چۆپ چاچتى، ئاندىن قويلىرىنىڭ دۇمبىسىنى سىلاپ ھەجىيىپ قويدى ـ دە، ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ھېيتباقى ئائىلىسى ـــ تۆت يىلدىن بېرى قوي بورداپ، كۈندىن ـ كۈنگە رونىق تېپىۋاتقان بىردىنبىر ئائىلە ئىدى. ئۇ بىرىنچى يىلى يىگىرمە قوي بوردىغانىدى، ئوبدانلا تاپاۋەت قىلدى. «پۇلنى پۇل تاپىدۇ» دېگەندەك، تاپاۋىتى كۈندىن ـ كۈنگە ئاۋۇدى. ئۇ بۇ يىل ئەللىك قوي بورداۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ھازىر ئىككى ئات ھارۋىسى، ئىككى نەسىللىك، ئىككى يەرلىك ـــ تۆت

موزايلىق سىيىرى، يۇزدىن ئوشۇق توخۇسى بار؛ ئوتتۇرانچى ئوغلىغا يېزا ماگىزىنىنىڭ بىقىنىدىن ئېچىپ بەرگەن بىر بوتكا دۇكانمۇ بار؛ كىچىك ئوغلى ھەر كۈنى سەھەردە مەكتەپكە مېڭىشتىن بۇرۇن ئون بەش - ئون ئالتە سوملۇق سۇت سېتىپ كېلىدۇ؛ گۈلشەرىخان يوغان قەۋەتلىك كاتەكتىن ھەر كۈنى ئېتىكىگە يەتمىش - سەكسەن تۇخۇم سېلىپ چىقىدۇ ...

مانا، شۇنىڭ بىلەن ئۇ يېزىدا «ۋاي ھېيتباقى، ۋاي ھېيتباقى» بولۇپ قالدى. كىشىلەر «پۇلنى پۇل تاپىدۇ» دېسە، ئۇ ھازىر «ياق، پۇلنى ئەقىل تاپىدۇ، پۇل تاپقان ئادەم ئەقىلمۇ تاپىدۇ، يېنىڭدا ئون سوم بولسا، ئون سومغا تۇشلۇقلا ئەقلىڭ بولىدۇ، ئەگەر يېنىڭدا مىڭ سوم پۇلۇڭ بولىدىغان بولسا، ساڭا مىڭ سومدىن نەچچە ھەسسە ئۈستۈن ئەقىل تولىدۇ» دەيدىغان بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ ئۆز بايلىقىغا، «ۋاي ھېيتباقى» بولۇپ قالغانلىقىغا مۇناسىپ ھالدا پەلتو كىيىش قارارىغا كەلگەندى. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ پەلتو كىيىش ئارزۇسى، مۇھىمى، كىشىلەرنىڭ مۇنۇ دەۋەتلىرىدىن كېيىن پەيدا بولغانىدى. بىر كۈنى بىر سورۇندا بىرى:

— ھېيتباقى، بېيىپ قالدىڭ، بىزنىڭ يېزىدىنمۇ پەلتو كىيىدىغان دېھقان چىقسۇن، بىز پەلتو كىيەيلى دېسەك، قولىمىز قىسقىلىق قىلىدۇ، — دېگەنىدى. ھېيتباقى ئۇنىڭغا دەرھاللا جاۋاب بەردى:

— بىزگە پەلتو كىيىشنى كىم قويۇپتۇ؟ كەچكىچە كالا تېزىكى، قوي مايىقىنىڭ ئارىسىدا يۈرسەك.

— داداڭ رەھمەتلىك ئاسباخۇنكام قىشتا پەلتو، يازدا كاستۇم كىيىپ يۈرەتتى، شۇ ئادەممۇ دېھقان ئىدىغۇ ؟

— پەلتو دېگەننى ئەمدى باللىرىمىز كىيسە يارىشىدۇ. بىز پەلتو كىيسەك، قىرچاڭغۇ ئاتقا گۈللۈك يوپۇق ياپقاندەك بىر ئىش بولار ! ؟

يەنە بىر دېھقان گەپكە ئارىلاشتى:

— قىرچاڭغۇ دەمسىنا، ئۇستىدە تۇخۇم توختىغۇدەك دېگىنە، بۇرۇتلىرىڭ مايلىشىپ پارقىراپ كەتتى، سەن كىيىمەي كىم كىيىدۇ ؟ بايلىقتا داداڭدىن ئېشىپ كەتتىڭ، داداڭ قىلغانىنى سەن نېمىشقا قىلالمايسەن ؟

— قويۇڭلار، سۆلەتۇازلىقنى دالالەت قىلماي ...

ھېيتباقى ئەل ـ ئاغىنىلىرىنىڭ شۇنچە كۈچەپ بەرگەن تەكلىپلىرىنىڭ ھېچقايسىسىغا كۆنمىدى. بىراق، بىر مەھەل ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى دالالەتلەرنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى ـ دە، پەلتو كىيىپ يۇرۇشكە قىزىقىپ قالدى. كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، بۇ توغرۇلۇق ئۇ خوتۇنى گۇۋلىشەرىخان بىلەن بىرمۇنچە دەتالاش قىلدى.

※ ※ ※

ھېيتباقى ئىرگىلو ھارۇسىنى ھەيدەپ شەھەرگە ماڭدى. ئىككىنچى ئايىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى چىقىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، سوغۇق تېخى بوشىمىغانىدى. ئۇنىڭ بۇرۇتلىرىنى، قاش ـ كىرپىكلىرىنى، تۇمشۇقىنى ئورىۋالغان دىكا تاشلىق ئۇزۇن جۇۋۇسىنىڭ قېلىن يۇڭلىرىنى ئاپپاق قىروۋ باغلاپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاتلىرىنى «دىرت، چۇ ...» دەپ قويياتتى ـ دە، يەنىلا ئويلايتتى: ئىچىم مايلاشقان بىلەن تېشىم تېخى پارقىرىمىدى، تېخىچىلا كۆرەك جۇۋۇلىق، كۆتەك ھارۇلىق دېھقانمەن، قانچە قىلسامۇ زامانغا لايىقلىشالمىدىم. ئەمدى خادىك ھارۇا قىلىشىم كېرەك، ئۇنىڭغا مۇنۇ يۇرۇشلۇك جەدە قاشقىنى قاتسام، بوينىغا قوڭغۇراق ئاسسام ... مانا، گۇلگە گۈل كەلدى دېگەن شۇ. خادىكنىڭ ئوقىغا لىسور بېكىتەيمىكىن ؟ خادىك ئۇستىگە كۆزلەرنى قاماشتۇرىدىغان ھېلىقى قىزىل گىلەمنى سالغىنىم ياخشىمۇ ياكى ھازىرچە تېكىمەت كىگىز سېلىپ تۇرسام بولامدۇ؟ پەلتو كىيگەن ئادەم كۆتەك ھارۇدا ئولتۇرسا،

تاز گۈل قىسۇالغاندەك بىر ئىش بولار ...

ئويلىغانلىرىڭ كۆڭلۈڭگە ياقسا، ئۇنىڭ لەززىتى تەڭداشسىز بولىدۇ. ھېيتباقى شۇنداق لەززەتلىك خىياللار بىلەن شەھەرگە يېتىپ كەلگەنلىكىنى تۇيماي قالدى. ئۇ ھارۋىسىنى دەڭگە قويۇپ، ئاتلىرىغا بوغۇز ۋە چۆپ بەرگەندىن كېيىن ماگىزىن ئارىلاشقا ماڭدى. ئۇ بىرقانچە ماگىزىنغا كىرىپ نۇرغۇن پەلتولارنى كۆردى، كىيىدى، لېكىن بۇ پەلتولارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا يارىمىدى: بىرىنىڭ رەڭگىنى ياقتۇرمىسا، يەنە بىرىنى تار كۆردى؛ بىرىنى كېلەڭسىز كۆرسە، يەنە بىرىنىڭ يانچۇقىدىن ئېۋەن تاپتى. ئاخىر يېڭى ئاچقان كۆتۈرمە ماگىزىندىن كۆرگەن تۆمۈر رەڭلىك بىر پەلتو دىتىغا ياراپ قالدى ـ دە، كىيىپ كۆردى. ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى، كەڭ ـ تارلىقى تازا دەل كەلسىمۇ، پىرىكازچىك يىگىتتىن ئەتەي سورىدى:

ـــ قانداقراق كەلدى، ياراشتىمۇ ئۇكا ؟

ـــ پاھ، قالتىس ياراشتى، ئۆزىڭىزنىڭكىلا ئىكەن.

ـــ ئۆيگە كىرسەم يەڭگەڭ تونۇمايى قالارمۇ يا ؟

ھېيتباقى پىخىلداپ كۈلدى. پىرىكازچىك يىگىتىمۇ چاقچاق بىلەن جاۋاب بەردى:

ـــ پەلتوغا ئورىۋالسىڭىز تازا تونۇيدۇ.

جايىدا ياندۇرۇلغان چاقچاقتىن ھېيتباقى قاقاقلاپ شۇنداق ھۇزۇر قىلىپ كۈلدىكى، شالاڭ سارغۇچ بۇرۇتلىرى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى ۋە ئېڭىكىنىڭ ئۇچلۇقلۇقى بىلىنمەي قالدى.

ـــ بوپتۇ، ئالاي، ـــ دېدى ئۇ بۇرۇتىنى سىلاپ، ـــ باھاسى نەچچە ؟

ـــ بىر يۈز سەكسەن سوم.

ـــ بولار يېرىنى دېسەڭە ئۇكا ! ؟

ـــ بۇ سېتىقچىنىڭ مېلى ئەمەس ئاكا، ھۆكۈمەتنىڭ، باھا بىر.

ـــ ئانچە قىممەتقۇ ئەمەس ئىكەن، بىراق ...

ھېيتباقى ئويلىنىپ قالدى، ئۇنىڭ كاللىسىغا يېڭى بىر ئوي كەلگەنىدى:

ــ ماقۇل ئۇكا، بازار ئەمەسمۇ، بىر ئارىلاپ كېلەيلى.

ــ ئىختىيارىڭىز، ئەمما شاڭخەينى ئارىلاپ كەلسىڭىزمۇ بۇنىڭدىن ئېسىلىنى تاپالمايسىز.

«ماۋۇ ئەخمەقلىقمىنى قارىمامدىغان، تاس ـ تاماس قالدىما ئېلىۋەتكىلى، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ ماگىزىنىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، ــ بىر يۈز سەكسەن سومغا ئورۇق قويدىن تۆتىنى ئالسام، ئالتە ئاي باقسام، پەلتو دېگەن ئۇنىڭ پايدىسىغىلا كەلمەمدۇ ؟ ھەي ، ھەي، دىت ئىشلەتمەسەڭ، تۇگمەس ھەسرەتتە قالسەن، ھېيتباقى ! ...»

شۇ خىياللاردىن كېيىن ھېيتباقى ھېچنەگە بۇرۇلماي، ئۇدۇل مال بازىرىغا كەلدى ـ دە، بازار ئەھۋالىنى، قويلارنىڭ باھا ـ نەرخىنى سۈرۈشتۈردى. ئاخىر ئۆزى دېگەندەك ئورۇق قويدىن تۆتىنى سېتىۋالدى ـ دە، ھارۋىسىغا بېسىپ، مىيىقىدا كۈلگىنىچە يېزىسىغا ياندى، بۇ دەل چۈش قىيلغان چاغ بولۇپ، ئەتىگەنكى سوغۇق خېلىلا بوشاپ، ھاۋا ئىللىپ قالغانىدى. ئۇ بۇگۈنكى سودىسىنى دىت ئىشلىتىپ قىلغانلىقىدىن خۇش بولۇپ، كەيپى كۆتۈرۈلگەن ھالدا ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ ماڭدى: ۋاق يېتىپ قالدى، بازار ئەھۋالىغا قارىغاندا، بورداۋاتقان قويلىرىمنى بىر يۈز ئەللىك سومدىن ساتالايدىكەنمەن، ئۇن زاۋۇتى، ماي زاۋۇتى قۇرىمەن، قايسىسىنى ئاۋۋال قۇرسام بولار ؟ توخۇلارنى ئىككى يۈزگە يەتكۈزسەم بولغۇدەك، تۇخۇم ئىتتىك ئىكەن، ھاڭۋاقتىلىق قىلماي، بازارغا پات ـ پات كىرىپ تۇرسام بولغۇدەك ...

ئۇ شۇنداق شېرىن خىياللار مەستلىكىدە يېزىسىغا بىرەمدىلا يېتىپ چىقتى. ئاتلىرىنى «ۋا، ۋا، ۋا» دېگىنىچە ھويلىسىغا گۈلدۈرلەپ كىرىپ كەلگەندە ئۆيدىن ئىتتىك چىققان گۈلشەربخان ھارۋىغا قاراپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ هوي ئادەم، پەلتو قېنى ؟

مۇلايىم قىياپەتتە كۈلۈمسىرىگەن ھېيتباقى ھارۇندىكى قويلارنى كۆرسەتتى:

ـــ مانا !

ـــ ئوھوش، تولا چاقچاق قىلماي، ئالغان پەلتولىرىنى كۆرسەتسىلىچۇ، ـــ دېدى گۈلشەرىخان ئېرىنىڭ ئالغان پەلتوسىنى كۆرۈشكە ئالدىراپ.

ـــ چاقچاق قىلغىنىم يوق، خوتۇن، ـــ دېدى ھېيتباقى ئابايىقى قىياپىتىنى بۇزماي، ـــ ئويلاپ باقسام، پەلتونى يالغۇز مەنلا كىيسەم قاملاشمىغۇدەك. شەھەرلىكلەرنى كۆرسەك، ئاغزىڭ ئېچىلىپلا قالغۇدەك قەۋەتلا پۇزۇر بولۇپ كېتىپتۇ.

ـــ ۋاييەي، مۇنۇ ئادەمنىڭ دەۋاتقان گېپىنى. شەھەرنىڭ ئادەملىرىگە بىز تەڭ كېلەلەيتتۇقمۇ ؟ ! ...

ـــ بولدى ... بولدى، ـــ دېدى ھېيتباقى ھارۇندىن قويلارنى چۈشۈرۈۋېتىپ، ـــ شەھەرلىكلەرمۇ بىزگە ئوخشاش ئادەم. ھازىر جاھان كەڭرى، قولىمىزنى قايىاقتا سۇنساق يېتىدۇ. مۇنۇ تۆت قوينى ئالتە ئايلا باقساق، پايدىسىغا ساڭىمۇ، ماڭىمۇ پەلتو كېلىدىكەن ...

ـــ نېمە دەيدىغانلا، ماڭىمۇ پەلتو كىيدۇرمەكچى بولۇۋاتامدىلا؟

ـــ ئىشەنمەمسەن خوتۇن ؟ دادامنى دورىسىملا ھېساب ئەمەس ـ دە، دادام ئۆزىلا پەلتو كىيىپتىكەن، مەن بالىچاقا ھەممىمىز تەڭ كىيەيلى دەۋاتىمەن؛ دادام مەكتەپلەرگىمۇ ئاز ـ تولا يارىدىم قىلاتتىكەن، كۆرۈپ تۇر، يەنە ئىككى ـ ئۈچ يىلدىن كېيىن مەن بۇ مەھەللىگە يېپيېڭى بىر مەكتەپ سېلىۋېتىمەنمۇ تېخى ...

گۈلشەرىخان ئېرىنىڭ سۆزىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي يۇگۈرۈپ يېنىغا باردى ـ دە، ئۇنىڭ كىيىملىرىدىكى چاڭلارنى قېقىشقا باشلىدى.

1986 ـ يىلى ئاپرېل

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ۋاپا

كەچ كۈزنىڭ يامغۇرى ئادەمنىڭ تازا جېنىنغا تېگىدۇ ـ دە ! بەزىدە بىرلا يېغىپ كەتسە، ئىككى ـ ئۈچ كۈنگىچە توختىمايدۇ، سىمىلداپ ياغقىنى ياغقان. ئۇ كىشىنى شۇنداق بىزار قىلىۋېتىدۇكى، ئىلاھىم، يامغۇر دېگەن ئەبەدىي ياغماس بولۇپ كەتسىكەن، دەپ ئويلاپ قالىسەن. سىرىق توپلىق يوللاردىكى پاتقاق ئايىغىڭنىڭ چەمىنى يۇلۇۋالىدىغاندەك چاپلىشىۋالىدۇ. شۇنداق پاتقاقلىق يوللاردا ھارۋا سۆرىمەك ئاسانمۇ؟ ! ئۇ ئالتە ـ يەتتە يىلدىن بېرى تالاي قېتىم قار ـ شىۋىرغاندا، تونۇرنىڭ تەپتىدەك ۋىلىلداپ تۇرغان ئىسسىقتا، پاتقاقلىق يوللاردا ھارۋا سۆرىدى، لېكىن بىر قېتىممۇ زارلانغىنى، قاپىقىنى تۇرگىنى يوق.

بۇگۈن ئەتىگەن ياغقان يامغۇر كەچكە يېقىن توختىدى. يامغۇر توختىشىغىلا ئۇ خوتۇنىنى ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ ھويلىسىدىن چىقتى، بوسۇغىدىن ئاتلاپ چىقىشىغىلا يەنە پاتقاقلىق يولغا دۇچ كەلدى. ئىككى يۈز مېتىردەك يول مېڭىپلا چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلدى. بىراق، ئازراق دېمىنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈنمۇ توختىمىدى، چۈنكى خوتۇنىنىڭ ئىچ ئاغرىتىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلاتتى. شۇڭا ھېرىپ، تەرلەپ ـ پىشىپ كەتسىمۇ چاندۇرماي مېڭىۋەردى. ئۇ خوتۇنىنىڭ كىنو كۆرۈشكە ئىنتايىن ئامراقلىقىنى ۋە كىنو كۆرۈپ كەلسە ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ قالىدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى. ناۋادا كىشىلەر ئۇنىڭدىن: دۇنيادا سېنى تازا خۇشال قىلىدىغان ئىش قايسى ؟ دەپ سوراپ قالسا، ئۇ ئىككىلەنمەيلا: مېھرايىنى كىنوغا ئاپىرىش، دەپ جاۋاب بەرگەن بولاتتى. ئۇ ئۆزىمۇ مېھراي بىلەن

كىنوغا بېرىش ـ كېلىش جەريانىدا تېپىشىپ قالغان. مېھرايىنىڭ كىنوغا ئامراقلىقىنى ئۇ مېھرايىنى يېڭىدىن تونۇغان چاغلاردىلا بىلەتتى. شۇڭا ئۇ يولىنىڭ پاتقاقلىقىغا، مېھرايىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، ئۇنى ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ كىنوغا ئېلىپ باراتتى.

مېھراي شەھەرلىك پېداگوگىكا مەكتىپىنى پۈتكۈزۈپ، يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچى بولۇپ چىقتى. يېزىنىڭ يېنىدا بىر كىچىك كۆمۈر كان بار ئىدى. مېھراي مەكتەپ يېنىدىكى بىر ئېغىزلىق ئۆيدە ئۆزى يالغۇز تۇراتتى. ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان بىرلا نەرسىسى ـــ كىنو ئىدى. ئۇ يالغۇزلۇقىغا قارىماي، ھەر كۈنى دېگۈدەك بۇ يەردىن ئىككى كىلومېتىر يىراقلىقتىكى كۆمۈر كان كىنوخانىسىغا باراتتى، شۇ كۈنلەردە كۆمۈر كاندا ئىشلەيدىغان ئىلياس ئىسىملىك بىر يىگىت ئۇنى ئەگىيدىغان بولۇپ قالدى. بىراق، مېھراي بۇنىڭدىن بىخەۋەر ئىدى. ئىلياس ھەر كۈنى چۈشتە ئىشتىن چۈشۈپلا مەكتەپكە يۈگۈرەيتتى. ئۇ يېتىپ كەلگەندە ئوقۇغۇچىلار مەكتەپتىن قايتىشىۋاتقان بولاتتى، بەزىدە ئۇ كۆرىمەن دەپ كەلگەن ئادىمىنى كۆرەلمەي ئارمان بىلەن كېتىپ قالاتتى، بەزىدە ئۇنى يا سىنىپتىن چىقىۋاتقان، يا بۆلۈمگە كىرىپ كېتىۋاتقان ۋە ياكى ئوقۇغۇچىلارغا بىرنېمە دەۋاتقان ھالدا كۆرەتتى. ئەمما، يېقىنراق كېلەلمەيتتى. يېقىنراق كېلەلمىسىمۇ، كۆرگىنىگە رازى بولۇپ يانىاتتى. كۆرۈش تەشنالىقىدا تۇرغان كىشىگە كۆرمىگەندىن كۆرگەن ياخشى ـ دە !

قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۇ تامىقىنى ئالمان ـ تالمان يەپلا مەكتەپكە يەنە كېلەتتى. بىراق، قىز تۇرىدىغان ئۆينىڭ دېرىزىسىدىن يورۇق كۆرۈنمەيتتى. كېچىسى نەگە كېتىدىغاندۇ ؟ بىرقانچە كۈنگىچە ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ دېرىزىسىدىن يورۇق كۆرۈنمىدى. بۇنداق چاغلاردا كۆڭلىگە ھەرقىسما ئويلار كېلىپ ئەندىشىگە چۈشەتتى. بىر كۈنى ئۇ ساقلاپ تۇرۇش قارارىغا

كېلىپ، ئېرىق بويىدا دەرەخكە يۆلىنىپ ئولتۇردى. ئەگەر يۇرىدىغان ئادىمى بولسا بۇگۈنگۈ مەلۇم بولار، تاكى ئاقۇچە بولسىمۇ قاراپ تۇرۇش كېرەك. ئۇ بىرنەچچە تال تاماكا چەكتى. زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋېرىپ پۇتلىرى كۆيۈشۈپ كەتتى. ۋاقىت ناھايىتى ئاستا ئۆتۈۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئۇ كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىگە تەقەززالىق بىلەن قارايتتى. قاچان كېلەر ؟ يالغۇز كېلەرمۇ ياكى ... ئۇ ھەرقانداق شەپىلەرگە سەگەكلىك بىلەن قۇلاق سالاتتى. يىراقتىن قارا قۇر بىرنېمە كۆرۈنسە، شۇمىدۇ دەپ يۈرىكى دۈپۈلدەپ كېتەتتى. لېكىن، يېقىنراق كەلگەندە باشقا بىرى بولۇپ چىقاتتى. دۇنيادا ئادەم كۆتۈشتىنمۇ ئېغىر ئىش بولمايدىكەن. ئۇ ۋاقىت سۈرئىتى مۇشۇنداق ئاستا ئۆتىدىغان، ئادەمنى ھەرقىسما ئەندىشىلىك ئويلارغا سالىدىغان ئەنسىز كېچىلەردىن قانچىنى ئۆتكۈزگەندۇ ؟ بۇنداق كېچىلەر بۇگۈنلا ئۆتۈۋاتقىنى يوققۇ ؟ ئادەم دېگەن ئارزۇ بىلەن ياشايدۇغۇ، ئۇ ئارزۇسىغا، ئويلىغىنىغا چاپسانراق يەتسە نېمە بولار ؟ ئادەم دۇنياغا قايغۇنىڭ، ئەندىشىنىڭ، ئازابلىق تەلمۈرۈشنىڭ ئاچچىق تەمىنى تېتىش ئۈچۈنلا كەلمەيدۇغۇ؟ !

بىر چاغدا ئۇ، كوچىدا ۋاڭ ـ چۇڭ قىلىشىپ، بىر توپ ئادەمنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ كىنودىن يانغان يېزىلىق ئادەملەر ئىكەنلىكىنى قىياس قىلدى. «شۇلارنىڭ ئارىسىدا بارمىدۇ ؟ ئىلاھىم، بار بولۇپ قالسىكەن ... ئۇ زەن سېلىپ قاراشقا باشلىدى. راست بار ئىكەن، ئەنە، ئەنە، توپقا قوشۇلماي، يولنىڭ چېتى بىلەن كېلىۋاتىدۇ. خۇدايا شۈكۈر، ئۆزى يالغۇز كېلىۋاتىدۇ.» ئىلياسنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كەتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنىمۇ ئۆزى تۇيماي قالدى. كىشىلەرنىڭ كىنودىن ئالغان تەسىراتلىرى ئۇستىدە بەس ـ بەس بىلەن سۆزلىشىۋاتقانلىقلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى.

مېھراي مەكتەپ تەرەپكە بۇرۇلدى. ئىلياس ئازراق ئارىلىق قالدۇرۇپ ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى. بىراق بۇ يول قىسقا ئىدى.

قىز كەينىگە قاراپمۇ قويماي، ئۇدۇل ياتقىغا كىرىپ كەتتى ۋە ھايال ئۆتمەي ياتاق دېرىزىسىدىن يورۇق كۆرۈندى، ئىلياس يورۇقتىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپ: «ئەمدى بىلدىم، ھەر كۈنى كېچىسى نەگە كېتىدىكىن دېسەم، كىنوغا بارىدىكەن ـ دە، كىنو كۆرۈشكە شۇنچىلىك ئامراق ئىكەن ـ دە، مېنىڭ دۆتلۈكۈمنى قارىمامدىغان، كىنوخانا بىزنىڭ كاننىڭ ئۆزىدە تۇرسا، شۇ يەرگىلا كىرسەمچۇ ...» دەپ ئويلىدى.

ئىلياس دېرىزىنىڭ يېنىغا بېرىشقا ۋە ئۆيئىچىگە قاراپ بېقىشقا جۈرئەت قىلماقچى بولدى. بىراق، دېرىزىگە پەردە تارتىلغانىدى. پەردىنىڭ يوچۇقلىرىغۇ باردۇ، شۇ يەردىن بولسىمۇ قاراپ باقسا بولماسمۇ؟ ئەمما، قىز تۇيۇقسىز تالاغا چىقىپ قالسا نېمە دېگۈلۈك؟ ئاخىر ئۇ دېرىزىنىڭ يېنىغا بېرىشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي، يورۇق دېرىزىگە تەلمۈرۈپ خېلى ئۇزاق قاراپ تۇردى. پەقەت چىراغ ئۆچكەندىلا خۇددى بىر نەرسىدىن كۆڭلى قالغان ئادەمدەك پەرىشان ھالدا كەينىگە ياندى.

ئۇ، ئەتىسى كەچقۇرۇنلۇقى كىنوخانىغا كىردى. ئادەملەر تېخى شالاڭ ئىدى. ئۇنىڭ ئۈمىد بىلەن يانغان كۆزلىرى مېھرابنى ئىزدەپ، تۆت ئەتراپقا تېز ـ تېز باقاتتى. پاھ ... مېھراي كىنوخانىغا ئىلياستىن بۇرۇنلا كىرگەنكەن. ئالدىدىن سانىغاندا، قاتار ئورۇندۇقلارنىڭ يەتتىنچىسىدە ئولتۇرۇپتۇ. ئىلياسنىڭ پۈتۈن ئەزايى بەدىنى ئوت ئالغاندەكلا يېنىپ كەتتى، بىراق قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمايى، ئىككى رەت كەينىدە ئولتۇردى. ھەممە ئورۇنلار ئادەملەر بىلەن لىققىدە تولغاندا، ئۇ، قىزنىڭ يېنىدا ئولتۇرمىغىنىغا پۈشايمان قىلدى. چۈنكى، قىز كۆرۈنمەي قالغانىدى، پەقەت بېشىنى كۆتۈرگەندىلا ئاران ـ ئاران كۆرەلەيتتى. «ھەي كۆڭۈل، ھەي كۆڭۈل، نېمانداق ئارىسالدى بولىدىغانسەن؟ بىردەم يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتىن ئەيمىنىسەن، بىردەم نېمىشقا بارمىغاندىمەن دەپ ئۆز ـ ئۆزۈڭنى كايىيسەن، سېنىڭ بىر تۇرغۇنۇڭ بارمۇ زادى؟

نېمانچه قورقىسەن؟ سەنمۇ بىر يىگىتقۇ، ئوغۇل بالىمەن دەپ بېلىڭنى باغلاپ يۈرسەنۇ، ئاشۇ مەيلىڭنى تارتىپ تۇرغان قىزنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئىككى ئېغىز يۈرەك سۆزۈڭنى قىلالمايسەن؟ ... بۇركۇتتىن ئۇركۈگەن توشقاندەك قېچىپ يۈرسەڭ، قىز: قاچماڭ، مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرۇڭ، دەمدۇ؟ ئۇ تېخى سېنى كۆرگىنىمۇ يوق. كۆرگەن بولسىمۇ، سەپسېلىپ قاراپ باققىنىمۇ يوققۇ! ... خەپ، خۇدايىمنىڭ كۈنى جىققۇ، ئەتىمۇ كېلەر!...» ئۇ شۇنداق ئويلىدى.

ئەتىسى ئۇ ئىككى يانچۇقىنى لىققىدە گازىرغا تولدۇرۇپ كىنوخانىغا يەنە كىردى. ئۇنىڭ مېھرايىنى ئىزدىگەن كۆزلىرى ئۈياق ـ بۇياققا تىكىلىشكە باشلىدى، لېكىن قىزنى تاپالمىدى. ئاخىر ئۇ، قىزنىڭ تېخى كىرمىگەنلىكىنى جەزملەشتۇرگەندىن كېيىن، تۇنۇگۈن قىز ئولتۇرغان يەرگە بېرىپ ئولتۇردى. خېلى ۋاقىت ئۆتۈپمۇ كەتتى، قىزدىن تېخىچە دېرەك يوق، بۇگۈن كەلمەي قالامدۇ، تېخى.

ئىلياس ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ، چەتكە چىقىپ كەتتى ۋە ئادەملەرگە سەپسېلىپ قارىدى. ئاخىر ئۇ، مېھرايىنىڭ تۇنۇگۈنكى رەتتىن ئۇچ رەت كەينىدە ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ھېلىمۇ ياخشى، قىز ئولتۇرغان يەردە ئىككى ـ ئۈچ ئادەم سىغقۇدەك بوش ئورۇن بار ئىدى. ئۇ خۇشاللىقىدا قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قالدى ـ دە، سەل ئارىلىق قالدۇرۇپ قىزنىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

كىنو باشلىنىپ كەتتى.

ئىلياس شەپكىسىنى كۆزىگە چۆكۈرۈپ كىيىۋالغاندى. ئۇ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قىزغا قاراپ ـ قارap قويياتتى، قىز بولسا، ئېكرانغا تىكىلىپ ئولتۇراتتى. بىر چاغدا ئىلياس يانچۇقىدىكى گازىرنى يادىغا كەلتۈردى ـ دە، قولىنى دەررۇ يانچۇققا سالدى. بىراق، نېمىشقىدۇر تارتىۋالدى. گازىرنى چىكىلدىتىپ چاقسا قانداق بولار؟ قىزغا تەڭلىسىچۇ؟ ئالسىغۇ ياخشى، ئالماي

قالسىزە، قالتىس ئۇيات ـ دە، بىراق نېمىلا بولسا تەڭلەپ باققان ياخشىمىكىن، ياق دېسىمۇ تەڭلەۋېرىش كېرەك، بىر قېتىم تەڭلىگەنگە ئالىدىغان قىز نەدە؟ شۇنىڭ بىلەن ئوتتۇرىدا گەپ باشلىنىپ قالامدۇ تېخى، ئەگەر نېمانداق بىزەڭ بالىسىز دەپ قالسا، ئىشىنىڭ تۇگىگىنى شۇ ـ دە.

ئىلياس شۇنداق باش ـ ئايىغى يوق خىياللارنى سۈرۈپ، گازىرنى قىزغىمۇ بېرەلمەي، ئۆزىمۇ چاقالماي ئولتۇردى. بىر چاغدا كىنو توختاپ قېلىپ چىراغ ياندى.

ـــ ۋىيەي ... ـــ دېدى قىز ئەندىككەندەك ئىلياسقا بۇرۇلۇپ قاراپ، ـــ تازا جىددىي يېرىگە كېلىۋىدى، نېمە بولغاندۇ؟

ـــ لېنتا ئۈزۈلدى ـ دە.

ـــ كۈندىلا شۇنداق بولۇۋاتىدۇ ـ ھە؟

ـــ كىنو قويۇشنى چالا ـ بۇلا ئۆگىنىۋالغان نەرسىتى ئۇ، ھېلىمۇ قويۇۋاتىدۇ، بۇنداق ئادەم لېنتىنى كاردىن چىقىرىدۇ، دەڭە، ـــ ئۇ سۆزلەپلا كەتكىنىنى ئۆزىمۇ تۇيماي قالدى.

ـــ سىزمۇ مۇشۇ كۆمۈر كاندا ئىشلەيدىكەنسىز ـ دە؟

ـــ ھەئە.

ئىلياس قىزىرىپ كەتتى. قىزىرىپ كەتسىمۇ خۇشال بولدى. چۈنكى، مېھراي ئالدى بىلەن ئۆزى گەپ ئاچتى. كونا تونۇشلاردەك ھېيىقمايلا گەپ سورىدى. يېقىنلىشىشنى ئويلاۋاتامدۇيا؟ ئۇمۇ نەۋاقتىن بېرى ئۆزىگە سەپسېلىپ يۈرگەنمىكەنە؟ ... ۋاي ئىسىت، كوچىلاردا سۆرىلەپ، دېرىزىلەرگە تەلمۈرۈپ يۈرگۈچە، بۇرۇنراق كىنوغا كىرىدىغان ئىش ئىكەن ... ئىلياسنىڭ خىياللىرى چوڭقۇرلاشقانسېرى يۈرىكىگە چۈشكەن ئوت لاۋۇلداپ يېنىشقا ۋە قىزغا ئۇمىد بىلەن «لاپ ـ لاپ» قاراشقا باشلىدى. ئەمما، قىز پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن كىنوغا بېرىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىلياسنى ئاللىقاچان يادىدىن چىقىرىۋەتكەنىدەك، ئۇنىڭغا بىرەر قېتىممۇ قاراپ قويمىدى.

خەيرىيەت، كىنومۇ تۈگىدى. ئىلياس كوچىغا چىقىقاندا ئۆيى

تەرەپكە ماڭماي، قىزنىڭ كەينىدىن ماڭدى، ماڭغاندىمۇ بەش ـ ئالتە قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ ماڭدى. قىز كەينىگە قارىمىدى، پەقەت مەكتەپكە قايرىلىدىغان جايغا كەلگەندە، كەينىگە بىر قاراپ قويدى ـ دە، تېز ـ تېز مېڭىپ ئۇدۇل ياتقىغا كىرىپ كەتتى.

ئۆگۈنمۇ شۇنداق بولدى. ئۇ ئاۋۇالقىدەكلا قىز ئولتۇرغان يەرگە بېرىپ ئولتۇردى. لېكىن، كىنو تۈگەپ كەتكۈچە ئۇنىڭغا بىر ئېغىز گەپ قىلىشقىمۇ پېتىنالمىدى. كىنودىن قايتقاندا بولسا، يەنە بەش ـ ئالتە قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ كەينىدىن ماڭدى. بۈگۈن قىز سەل خۇدۇكسىرەپ قالدى بولغاي، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپ، كەينىدىن كېلىۋاتقان كىشىنىڭ شەپكىسىنى كۆزىگىچە چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ھېلىقى كۆمۈر كان ئىشچىسى ئىكەنلىكىنى بايقىۋالدى ۋە قەدەملىرىنى تېز ـ تېز ئېلىپ ماڭدى. ئىلياسمۇ ئۆزى سەزمىگەن ھالدا، قىزنىڭ ئىزىنى بېسىپ مېڭىۋەردى. مېھراي مەكتەپكە ئون نەچچە قەدەم قالغاندا بىردىنلا كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە:

ـــ نېمانداق كەينىمگە كىرىۋالىسىز ؟ ...سايەمدەك ئەگىشىپ ... ـــ دېدى زەردە بىلەن.

ئىلياس ئۈن ـ تىنسىز يەرگە قاراپ تۇراتتى.

ـــ يولىڭىز قاياقتا سىزنىڭ؟

ئىلياس بېشىنى كۆتۈرمەي پىچىرلىغاندەك جاۋاب بەردى:

ـــ يولۇم كەينىمدە قالدى.

ـــ ئەمىسە، بۇ ياقتا نېمە قىلىسىز؟

ـــ سىزنى ياتقىڭىزغا ئەكېلىپ قويماي دەپ ...

ـــ نېمە دەيدىغاندۇ ؟ ـــ مېھراي چۆچۈپ غودۇڭشىدى، ـــ كۆردىڭىزمۇ، مېنى شۇنچە نۇرغۇن كىشى ئەكېلىپ قويۇۋاتىدۇ. سىز ئاۋارە بولمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، رەھمەت سىزگە !

مېھراي شۇنداق دېدى ـ دە، كۆزدىن غايىب بولدى. ئىلياسنىڭ بەدىنىدىن چېپىلداپ تەر قۇيۇلدى. ئۇ قەدەملىرىنى يۆتكىيەلمەي، قىزنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. قىزنىڭ

چاقماقتەك سۆزلىرى ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە جارانگلايتتى: «يولىڭىز قاياقتا ؟ نېمانداق كەينىمگە كىرىۋالىسىز ؟ ئاۋارە بولماڭ ! ...»

ئۇ ھېچ ئۇخلىيالمىدى. مېھرايىنىڭ قاش ـ كىرپىكلىرىنىڭ تايىنى بولمىسىمۇ، يۈزىنىڭ ئاقلىقى، چىرايىنىڭ يېقىملىق، ئوماقلىقى، كىشىگە دائىملا كۈلۈمسىرەپ قاراشلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى. «مۇھەببەت دېگەن مۇشۇ ئوخشايدۇ ـ ده، ـــ دەپ ئويلايتتى ئۇ، ـــ بىلدىم، ئادەمنى ھەر كويغا سالىدىكەن، يېگەن ئېشىم زەھەر بولدى، كىيگەن تونۇم كېپەن بولدى»، دېگەنلەر راست دەپتىكەن. مانا ئۇيقۇم كەلمەيدىغان، ئىشلىرىم قولاشمايدىغان بولدى، كاشكى، گەپلىرى سىلىقراق بولسىچۇ، بوپتۇ، ھەرھالدا كۆڭلۈمنى بىلدۈرۈۋالدىم، ئەمدى دەرد بولۇپ قالمايدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن كۆزىگە كۆرۈنمىسەملا بولدىغۇ، كىنوغىمۇ كىرمەي، بىزەڭ ئىكەن دەپ قالمىسۇن ...»

ئىلياس ئاغزىدا شۇنداق دېگىنى بىلەن ئاران بىر كۈنلا چىدىدى، ئىككىنچى كۈنى يەنە كىنوغا كىردى، بۈگۈن يېڭى كىنو بولغاچقا، ئادەم ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزنى ناھايىتى تەسلىكتە تاپتى، بىراق يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمىدى. كىنو تۈگەپ ئىشىكتىن چىققۇچە، مېھراي قىستا ـ قىستاڭچىلىقتا قالدى. بەزى ياش يىگىتلەر ئۇنى ئەتەي قىستايتتى. شۇ ئارىلىقتا ئىلياس نەدىندۇر پەيدا بولدى ـ ده، قىزنى قىستاۋاتقانلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، مېھرايىنى قوغدىغىنىچە ئىشىكتىن چىقىرىپ قويدى. ئەمما، سىرتقا چىققاندا، كەينىدىن مېڭىشتىن ئېھتىيات قىلىپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى ،ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە قىزىنىڭ: «نېمانداق ئەگىشىۋالىسىز، ئاۋارە بولماڭ !» دېگەن سۆزلىرى جارانگلىغاندەك قىلاتتى. شۇ ھالدا ئۇ كىنوخانىنىڭ ئالدىدا ئۇزاقچە تۇرۇپ قالدى. لېكىن، ئۇنىڭ قەدەملىرى ئۆزىگە بويسۇنمىغاندەك، ئىختىيارسىز ھالدا قىزنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. قىز ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېلىۋاتقان

ئادەمنىڭ كىملىكىنى ئالىلىقاچان بىلىپ بولغانىدى. شۇڭا ئۇ مەكتەپكە يېتىپ كېلەي دەپ قالغاندا توختىدى ـ دە:

ـــ ئەجەب ئۆزىڭىزنى بىلمەيدىكەنسىز ! ـــ دېدى.

ـــ ياماڭ ئادەملەر چېقىلىپ قويمىسۇن دەپ، سىزنى قوغداپ كېلىۋاتىمەن، ـــ دېدى ئىلياس قورۇنۇپ تۇرۇپ.

ـــ كىنوخانىنىڭ ئىشىكىدە مېنى قوغدىغىنىڭىزغا رەھمەت، لېكىن كەينىمگە مۇنداق كىرىۋالسىڭىز بولمايدۇ ـ دە، مەن بىر ئوقۇتقۇچى تۇرسام، سانسىزلىغان كۆزلەر ماڭا تىكىلىپ تۇرىدۇ ... ـــ ئۇنىڭ ئاۋازى ئۆزگەردى، ـــ زادى مەندە نېمە ئىشىڭىز بار، گېپىڭىز بارمۇ ؟

ـــ يوق ئەمەس ...

ئاچچىقى كېلىپ تۇرغان مېھراي قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى. ئېتىڭىز نېمە سىزنىڭ ؟

ـــ ئىلياس.

ـــ ماقۇل، ئىلياس، قېنى، گېپىڭىز بولسا يۇرۇڭ، ياتىقىمغا كىرىپ دەڭ.

ئىلياس هودۇقۇپ، ئېسىنى يوقاتقان ئادەمدەك بولۇپ قالدى. ئۇھ ... يوپيورۇق ياتاقتا يۈزمۈيۈز ئولتۇرۇپ قانداقمۇ گەپ قىلغىلى بولار ... هە، بىلدىم، مۇھەببەت دېگەن ئازاب، هودۇقۇش، سوراقتا تارتىلىش، دەككە يېيىش ئىكەن ـ دە ! بۇ سۆزمەن قىز جاۋۇلداپ كەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟ ...

ئىلياسنى سۇر بېسىپ كەتكەندى. ئۇ قورۇنغان هالدا قىزنىڭ ياتقىغا كىردى.

ـــ قېنى، يۇقىرى ئۆتۈڭ، ۋاي ـ ۋۇي، ياتىقىمنىڭ قالايمىقانلىقىنى قاراڭ، هەيران قېلىۋاتامسىز، هەر كۈنى تۆت سائەت دەرس ئۆتىمەن، بىر دەستە تاپشۇرۇق دەپتەرلەرنى تەكشۈرىمەن، ئاتا ـ ئانىلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزىمەن. ۋالىبول ئويناىمەن، گېزىت كۆرىمەن، رومان ئوقۇيمەن، تېخى كىنو دېسە جېنىمنى بېرىمەن، شۇڭا ياتقىمنى بېسىقتۇرۇۋېلىشقا چولامۇ

تەگمەيدۇ.

مېھرايىنىڭ ئاغزى بېسىقماي سۆزلەپ كەتتى، سۆزلىگەندىمۇ كونا دوستلىرىغا سۆزلىگەندەك ئوچۇق ـ يورۇق، سەممىي سۆزلەيتتى.

بىراق، ئىلياسنىڭ ئەندىشىسى بارغانسېرى كۆپىيىۋاتاتتى: «گېپىڭنى ئېيتمامسەن، دېسە نېمە دېگىلى بولار ؟ سەن بىر ئېغىز گەپ قىلغۇچە، ئۇ ئون ئېغىز گەپ قىلسا، تېخى گەپلىرى نەشتەردەك ئۆتكۇر، زەھەردەك ئاچچىق تۇرسا ... ۋاي ئىسسىت ... كىرمەيدىغان ئىش ئىكەن، قايسى شەيتان ئازدۇرۇپ ئەكىرگەندۇ؟ ... ئەمدى چىقىپ كەتمەك تەس، ئابايىقى گېپىلا كۇپايە ئىدى ـ دە ! ...» ئىلياسنىڭ ۋەھىمىلىك خىياللىرى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا راست دېگەندەك مېھرايىنىڭ يۈرەكنى تىترىتىدىغان چاڭىلداق ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ ئولتۇرىسىزغۇ، مېھمانغا كەلگەن ئادەمدەك، گېپىڭنى ئېيتمامسىز ؟

ئىلياس قىزىرىپ يەرگە قارىدى. ئۇنىڭ بىرنېمە دېيىشكە ئوڭايسىزلىنىۋاتقانلىقى مۆلدۈرلەپ تۇرغان قوي كۆزىدىن، بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەۋاتقان بۇغداي ئۆڭ چىرايىدىن بىلىنىپ تۇراتتى. كۆڭۈلده ئىسسىق تۇيغۇ پەيدا قىلغان قىزغا ئۆز مۇھەببىتىنى ئىزهار قىلىشنىڭ يەر ئاستىدىن كۆمۈر ئېلىشتىن نەچچە ھەسسە ئېغىر ئىكەنلىكىنى ئۇ تازا چوڭقۇر ھېس قىلدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە قىز ئوقيادەك قادىلىپ تۇرۇپتۇ، قانداق گەپ ئاچقىلى بولار ـ ھە !

ــ مەن ... سىزنى ... راست گېپىمنى دېسەم ...

ئۇ گېپىنىڭ يېرىمىنى دەپ بولغۇچە پېشانىسىدىن تەر چىقىپ كەتتى. مېھرايمۇ ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى بىلىپ بولدى.

ــ بولدى، راست گېپىڭنى قويۇڭ، سىز شۇنداق ئويلاپسىز، بىراق مەن ئۇنداق ئىشلارنى ئويلاپ باققىنىمۇ يوق

هەم ئويلاشنىمۇ خالىمايمەن، ئوچۇق گەپنىم شۇ، شۇڭا بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا ئەگىشىۋالماڭ، كىشىلەر كۆرسە سەت ـ دە ! ... گەپنىمگە خاپا بولماڭ، ئەممۇ تونۇشۇپ قالدۇق، ئۆز يولىدا سالاملىشىپ يۈرەيلى.

مانا ئەمدى ئىلياسنىڭ پېشانىسىدىنلا ئەمەس، خۇددى قاتتىق ئەمگەك قىلغان ئادەمدەك بويۇنلىرىدىن، قولاق چۆرىلىرىدىن چېپىلداپ تەر ئېقىشقا باشلىدى ۋە ناھايىتى ئوڭايسىزلانغان ھالدا ئورنىدىن تۇردى:

ــ ۋاقتىڭىزنى ئالدىم، قوپال گەپ قىلىپ قويغان بولسام، كەچۈرۈڭ.

ــ ياق، قوپال ئەمەس، ئادەتتىكى گەپ ئۇ. قىز بالا بويىغا يەتسە نۇرغۇن ئادەمنىڭ كۆزى چۈشىدۇ ـ دە. قىزلىق ئۆيگە قىرىق ئاتنىڭ بوينى باغلاقلىق، دېگەن گەپنى ئاڭلىغان بولغىيدىڭىز، قوپال ئەمەس، بۇ ئېيتىشقا تېگىشلىك گەپ، ئەمما بۇ ئىككى تەرەپ تەڭ رازى بولۇشسا ئەمەلگە ئاشىدىغان، بولمىسا ئۆز پېتىچە قالىدىغان ئىش، بۇنىڭغا خاپا بولىدىغان ئىش يوق.

ئىلياس چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، مېھراي: «توۋا، ئەجەب نومۇسچان، ئەدەپلىك يىگىتكىنە !» دەپ ئويلاپ قالدى ۋە چىراغنى ئۆچۈرۈپ ياتقان چاغدىمۇ ئىلياسنىڭ پېشانىسىدىن ئېقىۋاتقان تەرنى سۈرتۈۋېتىشنىمۇ ئۇنتۇپ، يالۇڭۇرغاندەك كەچۈرۈم سورىغان قىياپەتلىرى كۆز ئالدىدىن نېرى كەتمىدى.

مېھراي ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپلا، ئاخشام ئىلياسقا قاتتىق گەپ قىلىپ قويغىنىغا ئۆكۈندى: «ۋاي خۇدايىمەي، نېمانچىۋالا قاتتىقلىق قىلغاندىمەن، دۇنيادا سىلىق ـ سىپايە گەپ قۇرۇپ كەتكەندەك. بۇغداي نېنىڭ بولمىسىمۇ، بۇغداي سۆزۈڭ يوقمۇ دېگەندەك، بىر ئادەمنىڭ رايىنى قوپاللىق قىلمايمۇ ياندۇرغىلى بولاتتىغۇ، بىچارە يىگىت، نېمە بولۇپ كەتكەندۇ، قانچىلىك ئازابلانغاندۇ ؟ ... شۇنچىلىك نومۇسچان ئىكەنا، بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالدى، ئوڭايسىزلىنىپ كەتكىنىچۇ، تېخى ...

كوچىلاردا يولۇقۇپ قالسا كەچۈرۈم سوراپ قويايچۇ» دەپ ئويلىدى.

ئۇ كۈنبويى بىئارام بولۇپ يۈردى. چۈشتىن كېيىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى تەكشۈرۈشكە قولىمۇ بارمىدى. رومان ئوقۇغۇسى، يا ۋالىبول ئويىنىغۇسىمۇ كەلمىدى. ئەمما، كەچقۇرۇنلۇقى بولسا كىنوغا كۆڭلى تارتىپ قالدى. بىراق، كىنوخانىدا ئىلياس كۆرۈنمىدى. ئاردىدىن ئون بەش كۈن ئۆتكەن بولسىمۇ، ئىلياسنى بىرەر قېتىمىمۇ ئۇچرىتالمىدى. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى نېمىشقىدۇر مەيۈسلۈك قاپلىۋالدى. كىنوغا كىرسە ئۈياق ـ بۇياقلارغا قاراپ، كىشىلەر ئارىسىدىن ئىلياسنى ئىزدەيدىغان بولۇپ قالدى. كىنودىن قايتقاندا، كەينىدىن بىرنىڭ كېلىۋاتقان شەپىسىنى ئاڭلىسىلا يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كېتەتتى ـ دە، كەينىگە قايرىلىپ قارايتتى. بىراق، ئۇ ئىزدىگەن ئادىمى ئەمەس بولۇپ چىقاتتى. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئىلياسنى كۆرۈش تەشنالىقى ئېشىپ بارماقتا ئىدى: «ھەرقانچە ياخشى يىگىت بولسا، شۇنچىلىك بولار، ـــ دەپ ئويلايتتى ئۇ، ـــ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويسام، قارىسىنىمۇ كۆرسەتمەيۋاتقىنىنى قارىمامدىغان. ئۇ شۇنچىلىك نومۇسچان، مەغرۇر يىگىت ئىكەن ـ دە.»

ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتكەندە مېھراي كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغان ئادىمى بىلەن كۇچىدا ئۇچرىشىپ قالدى. ئەسلىدە قىز ئۆز ۋاقتىدىكى قوپاللىقى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى، بىراق:

ـــ ئالتىنچى ئاينىڭ پاقىسىدەك يوقاپلا كەتتىڭىزغۇ ؟ ـــ دېدى ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

ئىلياس ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ سىزگە كۆرۈنمەسلىك ئۈچۈن قېچىپ يۈردۇم، ـــ دېدى.

ـــ ۋىيەي ... سىز شۇنچىلىكمىدىڭىز؟ ـــ مېھراي ئىلياسنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى، ـــ بىر ئېغىز گەپكە

ماقۇل دەيدىغان قىزلار تېخى تۇغۇلمىغاندۇ ؟ ...
— سىزنىڭ ئۇ چاغدىكى گەپلىرىڭىز ...
— گېپىم قوپال بولغىنى بىلەن، كۆڭلۈم سەمىمىي.
ئىلياس قىزغا ھەيران بولۇپ قارىدى:
— مەن سىزنى خاپا قىلىپ قويغىنىمغا ئۆكۈنۈپ يۈردۈم.
— ئەسلىدە مەن ئۆكۈنۈپ يۈردۈم.
ئىلياس قىزنىڭ سەمىمىيلىك ۋە نازۇك تۇيغۇلار ئەكس ئېتىپ تۇرغان يۈزىگە تىكىلىپ قارىدى:
— ئەمىسە، مېنى خۇشال قىلىشنى ... ئويلامسىز ؟
— شۇنداق، — مېھراي ئەندىكىپ جاۋاب بەردى، — سىزنىمۇ، ئۆزۈمنىمۇ خۇشال قىلىشنى ئويلاۋاتىمەن ...

※ ※ ※

ئىلياس مېھرايىنى ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ كىنوغا ئاپاردى. ئۇ مېھرايىنى خۇددى كىچىك بالىنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ كىنوخانىنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىردى ۋە كىنو تۈگىگەندە يەنە شۇنداق كۆتۈرۈپ ئاچىقىپ ھارۋىغا ئولتۇرغۇزدى.
ئۇلار قايتىپ كېلىۋاتقاندا يەنە يامغۇر يېغىپ، يول تېخىمۇ پاتقاق بولۇپ كەتتى. يولنىڭ بەزى يەرلىرى ماي تۆكۈۋەتكەندەك تېيىلغاق ئىدى. بەزى يەرلەردە ئىلياسنىڭ پۇتى ئوشۇقىغىچە لايغا پېتىپ قالاتتى. ھارۋا نەچچە قېتىم كاتاڭلارغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار ئاخىر مىڭ تەسلىكتە ئۆيگە يېتىپ كېلىۋالدى. بۇگۈن ئۇ ئىلگىرىكى چاغلاردىكىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ جاپا تارتتى، پۈتۈن ئەزايى بەدىنىدىن شۇرقىراپ تەر ئاقتى. ئەگەر مېھرايىنى ئىچ ئاغرىتىپ، ئازابلىنىپ قالارمىكىن دېمىسە، ئۇ ئۆيگە كىرىپلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىۋەتكەن بولار ئىدى. شۇنداقتىمۇ مېھراي ھەممىنى سېزىپ ئولتۇردى، ئازابلاندى، تولغاندى ...
ئىلياس مېھرايىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئەكىرىپ، يۇمشاق دىۋانغا

ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ چاي دەملىدى. بىر پەتنۇسقا نان، تاتلىق ـ تۇرۇملارنى سېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى.

ـــ قورسىقىڭىز ئاچقاندۇ، ئۇسساپمۇ كەتكەنسىز ؟ ـــ دېدى ئىلياس چىنىگە چاي قۇيۇۋېتىپ.

مېھراي ئېرىگە ئىچ كۆيەرلىك ۋە مىننەتدارلىق بىلەن تىكىلدى ـ دە، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى.

ـــ ۋۇي ... نېمىشقا يىغلايسىز ؟ ... كىنو سىزگە قالتىس تەسىر قىپتۇ ـ ھە ؟

ـــ ياق، ئىلياس ... مۇشۇ ھالىمدا، سىزنىڭ مېھرىبانلىقىڭىزنى، كۆيۈمچانلىقىڭىزنى قانداقمۇ ياندۇرارمەن؟ ! ...

ـــ بولدى قويۇڭ، ئەقىللىك ئۇچ بالا تۇغۇپ بەردىڭىز، بالىلارنى تەربىيەلەۋاتىسىز، تېخى كېلەر يىلدىن باشلاپ ئىنگلىزچە ئوقۇتمەن دەۋاتىسىز، ياندۇرۇش دېيىلسە، بۇنىڭدىن ئارتۇق ياندۇرۇش بولامدۇ ؟ سىزنى بېشىمغا ئېلىپ كۆتۈرسەممۇ ئەرزىيدۇ، مېھراي !

مېھراي تېخىمۇ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىغا كۆڭۈلنى مەيۇسلەندۇرىدىغان ئېغىر قايغۇ ـ ھەسرەتلەر يوشۇرۇنغانىدى.

ئۇلار توي قىلغاندىن كېيىن، كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك ئىناق ئۆتۈشكەنىدى. مېھراي ھەر كۈنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى تەكشۈرۈپ بولۇپ كەچ قايتاتتى، تۇگىمەي قالسا ئۆيگە ئەكېلەتتى. قىش ۋاقتىلىرىدا بالدۇرلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەچكە، ئىلياس ۋېلىسىپىتكە مىنىپ ئۇنىڭ ئالدىغا باراتتى. لېكىن، شۇنداقتىمۇ ئۇلار كىنودىن قالمايتتى. مېھراي بەزى كۈنلىرى كىنودىن قايتىپ كېلىپ، يېرىم كېچىگىچە تاپشۇرۇق دەپتەرلەرنى كۆرەتتى. مۇنداق چاغلاردا ئىلياس ھەرقانچە ئۇيقۇسى كەلسىمۇ، مېھرايىنى زېرىكىپ قالمىسۇن دەپ، بىرنېمىلەرنى باھانە قىلىپ ئۇخلىمايلا

ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئۆيى كۆمۈركانىڭ ئائىلىلىكلەر قورۇسىدا ئىدى. ئىلياس كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلىگەن چاغلاردا، مېھراي ئۇ ياخشى كۆرىدىغان تاماقلارنى ئېتىپ، راسا قورساق ئاچىدىغان ۋاقىتقا ئۇلگۇرتۇپ، ئىلياسنىڭ ئىش ئورنىغا ئېلىپ باراتتى. ئىلياس ئىش ئارىلىقىدا بىر قېتىم تاماق بېرىلىدىغانلىقىنى، تاماق توشۇيمەن دەپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمەسلىكنى قايتا ـ قايتا ئېيتسىمۇ، لېكىن مېھراي: سىز ياخشى كۆرىدىغان تاماقنى ئېتىپ بېرەتتىمۇ، دەپ ئۇنمايتتى. ئىلياس مەلۇم ئىش بىلەن سىرتلارغا چىقىپ كېتىپ ۋاقىتدا قايتالماي قالسا، مېھراي تامىقىنىمۇ يېمەي، ئۇنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

ـــ يەۋەرسىڭىز بولمامدۇ، ـــ دەيتتى ئىلياس.

ـــ بىللە يېمىسەك گېلىمدىن تاماق ئۆتمەيدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بېرەتتى مېھراي.

بەزى چاغلاردا ئۇ لەڭمەن پىلتىلىرىنى سوزماي شۇ پېتى ئېلىپ قويىاتتى.

ـــ نېمە ئاۋارىچىلىك بۇ؟ ـــ دەيتتى ئىلياس، ـــ تاماقنى پىشۇرۇپ ئېلىپ قويسىڭىز، ئىسسىتىپ يەۋەرمەمدىم.

ـــ ياق، چۆپى ئېزىلىپ كېتىدۇ، چۆپى ئېزىلىپ كەتكەن لەڭمەننى ئىشتىها بىلەن يېيەلمەيسىز.

ئۇلارنىڭ ئىناقلىقى، بىر ـ بىرىگە قىلىدىغان ھۆرمىتى نۇرغۇن ئائىلىلەردە ئۇلگە بولۇپ تىلغا ئېلىناتتى. ئۇلار ھەش ـ پەش دېگۈچە ئىككى بالىلىق بولدى. مېھراي ئۇچىنچى بالىسىنى تۇغقاندىن كېيىن پالەچ بولۇپ قالدى. بېلىنىڭ تۆۋىنى ھېچنېمىنى سەزمەيتتى. شەھەردىكى چوڭ دوختۇرخانىدا ئالتە ئاي يېتىپمۇ ساقىيالمىدى. ئىلياس ئۇنى داۋالىتىش ئۈچۈن ئاپارمىغان يېرى قالمىدى. نۇرغۇن قەرزلەرگە بوغۇلۇپ كەتسىمۇ، بېيجىڭ، شاڭخەيلەردىكى دوختۇرخانىلارغا، قەشقەر، خوتەنلەردىكى مەشھۇر مىللىي تېۋىپلارغا، ھەتتا كورلىدىكى

مۇڭغۇل تېۋىپقىمۇ ئاپىرىپ كۆرسەتتى. ھېچقايسىسىنىڭ دوختۇرىسى پايدا قىلمىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئىلياس پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن مېھرابنى ئوبدان كۆتۈشكە، بالىلىرىنى ياخشى بېقىشقا كىرىشتى. مېھرابنىڭ بېلىنىڭ تۆۋىنى سەزمەس بولغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئاستىنى ھەر كۈنى تۆت ـ بەش قېتىم قۇرۇقدايتتى، بالىلىرىنى يۇيۇندۇراتتى، كىر يۇياتتى، تاماق ئېتەتتى. قىسقىسى، ئائىلىدە ئەرمۇ، ئايالمۇ قىلىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تەنھا ئۆزى قىلاتتى. قىلمايمۇ ئامال يوق ئىدى. لېكىن، ئۇ مېھرابنىڭ كۆڭلىنى ئاياشنى ئەڭ مۇھىم ئىش قاتارىغا قويغانىدى. شۇڭا ئۇ رېزىنكە چاقلىق بىر قول ھارۋىسى سېتىۋالدى ـ دە، مېھرابنى قول ھارۋىسىغا سېلىپ، ھەپتىسىگە ئىككى ـ ئۈچ قېتىم كىنوغا ئاپىرىدىغان بولدى.

مېھراي بارغانسېرى خىيالچان، كەم سۆز بولۇپ كېتىۋاتاتتى. چىرايىمۇ ياداپ قالغانىدى. كۆزلىرىدىن غەمكىنلىك ئالامەتلىرى بىلىنىپ تۇراتتى. «روھىي ئازاب ئۆلۈمدىن ئېغىر، ــ دەپ ئويلايتتى ئىلياس، ــ ئۇنى قىلچە رەنجىتمەسلىكىم، كۆڭلىگە كېلىدىغان ئىشلارنىڭ شەپسىنىمۇ چىقىرىپ قويماسلىقىم كېرەك. چىرايىم سەللا تۇتۇلۇپ قالسا، ئۇ تۈگىمەس ئازابقا قالىدۇ ...»

ئىلياس ھەرقاچان: مېھراي ئازابلىنىپ قالمىسىكەن، دەپ ئويلايتتى. يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن، ئىلياس مېھرابنى ئۇنىمىغىنىغا قويماي كۆتۈرۈپ ئېلىپ ھارۋىغا سالدى:

ــ ئۇچ يىل بولدى، سىز شەھەرنى كۆرمىگىلى، بىر كۆرۈپ كېلىڭ. شەھىرىمىز ھازىر تونۇغۇسىز دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتتى دەڭە، كۆرمىسىڭىز ئارماندا قالىسىز.

ئۇ ھارۋىنى سۆرەپ يۈرۈپ كەتتى.

مېھراي ئىلياسنىڭ ھارۋىنى كاتاڭلاردىن ئەپچىللىك بىلەن ئەگىتىپ ئۆتۈپ يېنىك سۆرەپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بەزىدە

ئېگىزلىكلەرگە كۆچەپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچ ئاغرىتىپ، خۇددى ئۇنىڭغا ئېغىرلىق چۈشۈرمەيدىغاندەك گەۋدىسىنى ئالغا سۈرۈپ ئولتۇراتتى.

— قاراڭ، ماۋۇ گۈللەرنىڭ ئېچىلىپ كەتكىنىنى، — دېدى ئىلياس هارۇنى توختىتىپ. گۈللۈك خۇددى رەڭدار گىلەمدەك چاقناپ تۇراتتى. چىرايلىق مەنزىرە كىشىنىڭ زوقىنى قوزغاپ روهىنى كۆتۈرىدۇ. لېكىن، مېهراي مەيۈسلىنىپ قالدى. مەيۈسلىنىۋاتقىنىنى ئىلياس تۈيۈپ قالسا، ئۇ نېمە بولۇپ كېتەر؟ مېهرايىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرمەن دەپ، ئۇنى ئالتە كىلومېتىر يەردىن سۆرەپ ئەكەلگەن ئەمەسمىدى ! ... مېهراي مەيۈسلۈكىنى يوشۇرۇپ، يۈزىگە تەبەسسۇم يۈگۈرتكەن هالدا گۈللۈككە قاراپ:

— پاھ ... ئېسىللىكىنى، جىمى گۈزەللىك مەشەدىكەنغۇ، — دېدى.

— قاراڭ، ئۇدۇلىڭىزدىكى سەككىز قەۋەت بىنا — بانكا، — دېدى ئىلياس، — بۇرۇنقى ئورنى ئېسىڭىزدە بارمۇ ؟

— بولمايچۇ، — دېدى مېهراي بىنانىڭ نەقىشلىرىگە زوقلىنىپ قاراپ، — بۇرۇن بۇ يەردە پاكار ـ پاكار دۇكانلار بار ئەمەسمىدى.

— ئوڭ تەرىپىڭىزگە قاراڭ، ئۇ سودا ساراي، بىر ۋاقىتتىلا بەش يۈز ئادەم كىرىپ، بىمالال سودا قىلىپ چىقالايدۇ. سول تەرىپىڭىزدىكى شەرقچە بىنا — كىتابخانا، كىتاب جاۋەنلىرىنىڭ ئالدىدا پوكەي يوق، خالىغان كىتابنى ئۆزىڭىز ئېلىپ كۆرۈپ، ئالماقچى بولسىڭىز كاسسىرنىڭ ئالدىغا بېرىپ پۇلىنى تۆلەپ ئەكېتىسىز. بۇرۇنقى ئورنىنى ئەسلىيەلىدىڭىزمۇ ؟

— ھەئە، گۈللۈك دەڭنىڭ ئورنى.

ئىلياس مېهرايىنى مەركىزىي كوچىلارنى ئايلاندۇرۇپ، ئىككى سائەت سۆرەپ يۈردى، ئاندىن باغچىغا ئېلىپ كىردى. هارۇننىڭ ئۇستىدە يېنىك تەۋرىنىپ ئولتۇرغان مېهراي تار ئاسفالت

يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى گۈللەرگە قىزىقىپ قاراپ كەتتى. ھەربىر كەيزىدە بىر خىللا گۈل بولۇپ، ئۇلار رەڭ تالىشىپ بەسلىشىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار كۆل بويىغا كېلىشتى. مەجنۇنتاللارنىڭ ئەۋرىشىم نوتىلىرى كۆل سۈيىگە چىلىشىپ يېنىك تەۋرىنەتتى. قولۇاقلارغا ئولتۇرۇپ تاماشا قىلىۋاتقان ئادەملەر ئاشۇ تاللارنىڭ ئارلىرىدا ئۇزۇپ يۈرۈشەتتى. شوخ قىزلار ئىككىنچى قولۇاقتىكى يىگىتلەرگە سۇ چېچىشاتتى.

— قولۇاقتا سېلىپ ئويناتايمۇ ؟ — دېدى ئىلياس مېھرايغا كۈلۈمسىرەپ قاراپ.

— ھەئە، ئىككىمىز ئىككى قولۇاقتا ئولتۇرۇپ سۇ چېچىشايلى، — دېدى مېھرايمۇ كۈلۈپ.

ئۇلار قېلىن قارىياغاچلىقلار ئارىسىغا كېلىپ توختىدى، ئىلياس يېمەكلىكلەر ئەكەلدى. ئىككىسى چۈشلۈك تامىقىنى شۇ يەردە — ھارۇننىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ يېيىشتى ـ دە، ئاندىن قايتىشتى.

— بۈگۈن بۇرۇنراق ئۇخلايلى، — دېدى ئىلياس، — ئادەم كۆپ نەرسىلەرنى كۆرۈۋەتسىمۇ ھېرىپ كېتىدىكەن.

— راست، سىز بەك ھېرىپ كەتتىڭىز، ئارام ئېلىڭ، مەن ئازراق ئىنگلىز تىلى ئۆگىنەي.

— ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىمەن دەپ مېنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، يەنە ...

مېھراي ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى دەرھال ھېس قىلغانىدى:

— ياق، ياق، سۇرىدىغان خىياللىرىمۇ يوق، سىز ئۇخلاۋېرىڭ، ئۆگىنىشنى مانا باشلىدىم:

— سەنكيو ۋەرى ماچ① .

ئىلياس قاتتىق ھېرىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن يېتىپلا ئۇخلاپ قالدى. مېھراي بىردەم ئىنگلىز تىلى ئۆگەندى ـ دە، ئىلياسنىڭ

① رەھمەت سىزگە.

پەرەز قىلغىنىدەك، يەنە ئازابلىق خىياللارغا بېرىلىپ كەتتى: ئاھ ... خۇدا، نېمە قىلغان گۇناھلىرىم ئۈچۈن مېنى مۇشۇنداق قىلىپ قويغانسەن، شۇنچە يىل ئوقۇپ، ئارانلا ئۆچ ـ تۆت يىل ئىشلىدىم. يەتتە ئەزايىم ساق بولغان بولسا، گۈرسۈلدەپ مېڭىپ، چاڭىلداپ دەرس ئۆتمەسمىدىم، شەھەرنىڭ شۇ گۈزەللىكلىرىنى كۆندە بولمىسمۇ، كۆندە كۆرمەسمىدىم، قولۇاقلارغا چۈشۈپ ئويناماسمىدىم، بالىلىرىمنى يېتىلەپ، باغچىلارغا، كىنولارغا بارماسمىدىم ... ئىلياس، جېنىم ئىلياس، دۇنيادا ئىلياستەك ۋاپادار ئەر بارمىدۇ ؟ مۇشۇ بەختسىزلىكىمنى ماڭا بىلىندۈرمەيۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بىر قېتىممۇ قاپىقىنى تۈرگىنىنى بىلمەيمەن. بىر قېتىممۇ تاپا ـ تەنە، قاتتىق ـ يىرىك گەپ قىلغىنى يوق. ساق ۋاقتىمدىكىدىنمۇ ئوشۇقراق كۈتۈۋاتىدۇ، ھۆرمەتلەۋاتىدۇ، ۋاي ئىسسىت، كاشكى، ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرىنى ياندۇرالسامچۇ ! بۇنىڭدىنمۇ ئوشۇق ئەلەم، ئازاب بارمىدۇ ؟ ... ھازىر مېنىڭ قولۇمدىن نېمە كېلىدۇ ؟ تىل ئۆگىنىشتىن باشقا ھېچنېمە كەلمەيدۇ، قانداق قىلىمەن، ئىلاجىم يوق !

مېھرابىنىڭ كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈلەتتى. بەزىدە ئۆپكىلەپ كەتسە، بەزىدە دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتەتتى. بەزىدە ھەمىشە خۇشخۇي يۈرىدىغان ۋە ھازىر كۈلۈمسىرىگەندەك ئۇخلاپ ياتقان ئېرىگە، ئوماق بالىلىرىغا زوقلىنىپ قارايتتى؛ ئىلياس بىلەن مەكتەپنىڭ يېنىدىكى قويۇق ئورمانلىقتا پىچىرلىشىپ ئۆتكۈزگەن شېرىن پەيتلىرىنى، كىنوخانىدىكى گازىر چېقىشىپ ئولتۇرغان مەزگىللىرىنى ... ئەسلەيتتى.

ئازابلىق خىياللار ئۇنىڭغا بىر كېچە ئۇيقۇ بەرمىدى. پەقەت تاڭغا يېقىنلا ئۇخلاپ قالدى. ئەتىسى بالىلىرى مەكتەپكە، ئېرى ئىشقا ماڭغاندىن كېيىن ئۇ ئويلىنىپ قالدى ـ دە، ئىلياس ئىشتىن كەلگۈچە خېمىر يۇغۇرۇپ، كۆكتاتلارنى ئاقلاپ قويماقچى بولدى. كۆكتاتلار نېرىقى ئامبار ئۆيده ئىدى. ئۇ ئاۋۇال

كۆكتاتلارنى ئاچىقماقچى بولۇپ ئولتۇرۇپ، ئېڭىشىپ، ئىككى قولى بىلەن يەرنى تىرىدى، قوللىرىنى بىر - بىردىن ئالغا يۆتكەپ، ئاندىن دۇم ياتتى - دە، يەر بېغىرلاپ ماڭماقچى بولدى. ئۇ ئىككى قولىنىڭ جەينىكىنى يەرگە تىرەپ گەۋدىسىنى ئالغا سىلجىتتى. جەينىكى يەرگە تىرىلىپ قاتتىق ئاغرىپ كەتكەندىن كېيىن، بىلىكىنى يەرگە چىڭ بېسىپ تۇرۇپ يەنە مىدىرلىدى. قاتتىق كۈچەپ كەتكەنلىكتىن پېشانىسىدە مونچاق - مونچاق تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى. ئاندىن ئېڭىكىنى يەرگە تىرەپ يەنە ئالغا سىلجىدى، لېكىن بىر مېتىرەدەكمۇ ئىلگىرىلىيەلمىدى. شۇ چاغدىلا ئۇ ئىككى پۇت جانسىز بولسا، ئالغا سىلجىش ئىنتايىن قىيىن بولىدىغانلىقىنى ئەلەم بىلەن ھېس قىلدى. شۇنداقتىمۇ بۇ ھەرىكەتنى توختاۋسىز داۋام قىلدى، پۈتۈن ئەزايى بەدىنى چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنىمۇ بىلمەيتتى. بىر چاغدا كۆزلىرى ئۈيقۇغا كېتىۋاتقان ئادەمدەك ئاستا - ئاستا يۇمۇلۇشقا باشلىدى. شۇنداقتىمۇ ھەرىكەت، توختاش، يەنە ھەرىكەت، يەنە توختاش ئۈزۈكسىز داۋام قىلدى ...

ئۇنىڭ قىزى تۇرغۇنئاي مەكتەپتىن يېنىپ ئۆيگە كىرگەندە، ئاپىسىنىڭ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ھوشسىز ياتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئاپىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ يىلان چېقىۋالغاندەك ۋارقىرىۋەتتى:

ـــ ئاپا ! ... جېنىم ئاپام ! ...

قىزنىڭ كۆزىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈلۈپ كەتتى. مېھرىبانىڭ كۆزى ئېچىلغاندەك قىلدى - يۇ، يەنە يۇمۇلدى. تۇرغۇنئاي نېمە قىلارنى بىلەلمەي، قورقۇپ ۋارقىراپ كەتتى - دە، دادىسىنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى. دادىسىمۇ ئىشتىن چۈشۈپ ئالدىراپ كېلىۋاتاتتى.

ئىلياس بىلەن تۇرغۇنئاي يۈگۈرۈشۈپ ئۆيگە كىرگەندە، مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەن ئىلىيار، بەختىيارمۇ قورقۇشۇپ

چۇقان كۆتۈرۈشمەكتە ئىدى. مېھراي كۆزىنى ئېچىپ بالىلىرىنى بەزلىدى:

ــ قورقماڭلار، ئەقىللىك بالىلىرىم ... ھېچنېمە بولمىدىم، ئۇيقۇلۇقتا يىقىلىپ چۈشكەن ئوخشايمەن.

ئىلياس مېھرايىنى كۆتۈرۈۋېلىپ دۇڭانغا ئولتۇرغۇزدى ـ دە، ئۇنىڭ قاناپ كەتكەن تىرناقلىرىغا، قىزىرىپ كەتكەن بىلەكلىرىگە ۋە تېرىلىرى تىتىلغان جەينەك، ئېڭەكلىرىگە ھەيران بولۇپ قارىدى، لېكىن گەپ قىلماستىن دورا قۇتىسىنى ئالدى ـ دە، مېھرايىنىڭ زەخمىلەنگەن يەرلىرىگە دورا سۈرتتى. ئاندىن ئۆزى خېمىر يۇغۇرۇشقا تۇتۇندى، قىزىنى كۆكتات ئاقلاشقا بۇيرۇدى. تاماق پىشتى، يېيىشتى. ئىلياس ئۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمىدى. پەقەت كەچتە بالىلىرى ئۇيقۇغا كەتكەندىلا، ئۇ ئايالىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى قىستاپ سورىدى، مېھرايمۇ بولغان ئىشنى ئەينەن ئېيتىپ بەردى.

ــ ئۇنداق قىلىسىڭىز خاپا بولمەن، ــ دېدى ئىلياس مېھرايىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ــ مېنى خۇشال قىلمەن دېسىڭىز، مېنى ھەممە ئىشلارغا بۇيرۇڭ، مەن سىز ئۈچۈن قانچە كۆپ ئىش قىلسام، شۇنچە خۇش بولىمەن.

ــ جېنىم ئىلياس، ــ مېھراي ئىختىيارسىز ھالدا بېشىنى ئېرىنىڭ مەيدىسىگە قويدى، ــ سىز يالغۇز، بالىلار تېخى كىچىك، قايسىبىر ئىشلارغا ئۇلگۈرۈپ بولالايسىز ؟

ــ ئېيتتىمغۇ، مەن ھەممىگە ئۇلگۈرىمەن، كۆڭۈل خالاپ ھەم ئارزۇلاپ قىلغان ئىش ئادەمگە قىلچە ئېغىر بىلىنمەيدۇ، سىز پەقەت كۈتۈشكىلا موھتاج. بۇنى مەنمۇ، كىچىككىنە بالىلىرىڭىزمۇ ياخشى چۈشىنىدۇ !

ئىلياسنىڭ شۇ سۆزلىرىدىن بەدەن ـ بەدەنلىرى سۆيۈنگەن، ھاياجانلانغان مېھراي كۆز چاناقلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان ياشلىرىنى توختىتىۋالالمىدى ۋە تىترەۋاتقان قولى بىلەن ئېرىنىڭ مەڭزىلىرىنى سىلاشقا باشلىدى.

مېھرايىنىڭ كاللىسىغا ئۇزاقتىن بېرى بىر خىيال كىرىۋالغانىدى. ئۇ بۇ خىيالدىن بەزىدە ئەندىكسىپ قورقۇپ كېتەتتى، ئالاقزادە بولاتتى، كۆزلىرى ياشقا تولۇپ پىلدىرلايتتى، قارا بېسىپ ئويغىنىپ كەتكەن ئادەمدەك، يۇرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالاتتى. يەنە بەزىدە شۇ خىيالدىن خۇشال بولۇپ قالاتتى، بىر ئىشنى باشلاپ ئۇنىڭدىن كۆڭۈلدىكىدەك نەتىجىگە ئېرىشكەن ئادەمدەك يېنىك تىناتتى: «مېنىڭ پالەچ بولۇپ قالغىنىمغا ئالتە يىل بولدى، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ لېكىن ئىلياستىن ئاتمىش يىل سۆزلەپمۇ تۈگەتكىلى بولمىغۇدەك ياخشىلىق كۆردۈم. ئىلياسنىڭمۇ بەختىنى، ئىستىقبالىنى، ياشلىق ھەۋىسىنى ئويلىشىم كېرەك. ئۇنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقىنى قانداق ياندۇرارمەن ؟ ... ياندۇرۇشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار ــ مەن ئۇنىڭغا ئېسىلۋالماسلىقىم، مەڭگۈلۈك يۇك بولۇۋالماسلىقىم كېرەك. مېنىڭغۇ ياشلىقىم خازان بولغان. ئىلياس تېخى ياش، ئاران يىگىرمە توققۇزغا كىردى، مېنى دەپ ئۇمۇ ياشلىقىنى بىھۇدە خازان قىلىشى كېرەكمۇ ؟ ! ... ياق، دەيمەن، بۇگۈن چوقۇم دەيمەن، مېنىڭ ياندۇرغان ياخشىلىقىم شۇ بولۇپ قالسۇن !»

بۇگۈن ئەتىگەن مېھراي ئىلياسنى ئىشقا مېڭىشتىن توختىتىپ قالدى. ئىلياسمۇ بۇگۈن مېھرايىنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ قالغانلىقىدىن بىرئاز تەشۋىشلەنگەنىدى.

ــ ئىلياس، ــ دېدى مېھراي تىترەك ئاۋاز بىلەن، ــ سىزگە دەيدىغان گېپىم بار، ياخشى ئاڭلاڭ، ئەمما «ياق» دېمەڭ، مېنى ئۆمۈر بويى خۇشال ئۆتكۈزۈن دېسىڭىز ھەرگىز «ياق» دېمەڭ، ــ ئۇ ھاياجانلىنىپ بىرئاز تۇرۇپ قالدى ـ دە، ئاندىن سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ سىز مەن ئۈچۈن ئىنتايىن ئېغىر جاپا تارتىپ كېلىۋاتىسىز، ياشلىقىڭىزنى خازان قىلىۋاتىسىز، راستىنى ئېيتاي، سىزگە ئىچىم ئاغرىيدۇ، ئازابلىنىمەن، سىزنىڭ كۆيۈمچانلىقىڭىزنى قانداقمۇ ياندۇرارمەن دەپ ھېشىم

قاتىدۇ. ساق بولسام بېشىمغا ئېلىپ كۆتۈرەتتىم سىزنى ...
مېھراي ئۆپكىلەپ يىغلاپ كەتتى.
ـــ سىز ماڭا ۋە ئۆزىڭىزگە ئىچ ئاغرىتمىسىڭىز لا بولدى، شۇنداقلا قىلسىڭىز، مېنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈۋاتىدۇ، دەپ بىلمەن.
ـــ سىزگە قاراپ ئىچ ئاغرىتىش ـ ئاغرىتماسلىق مېنىڭ ئىختىيارىمدىكى ئىشمۇ ؟ مېنى ئىچ ئاغرىتىشتىن، ئازابلىنىشتىن قۇتۇلدۇرىمەن دېسىڭىز، ئىككىمىز چىرايلىق ئاجرىشايلى ... ياق، سىز كۈلمەكچى، مەن راست گەپنى قىلۋاتىمەن، مەنغۇ خاراب بولغان ئادەم، سىزنىمۇ خاراب قىلماسلىقىم، ئۆزۈمۇ ئىنساب قىلىشىم كېرەك. سىز تېخى ياش ئەمەسمۇ، ياشلىق تەلەپ قىلىدىغان ھەممە نەرسىدىن مەھرۇمەن، ياشلىقىڭىزغا ئۇۋال قىلماسلىقىم، ئۆزۈمنىلا ئويلىماي، سىزنىمۇ ئويلىشىم كېرەك ـ دە !
ئىلياس كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:
ـــ سىزگە كەلگەن بۇ كېسەل سىز ئاتايىن تېپىۋالغان كېسەل ئەمەس، بىزنىڭ ئائىلىگە كەلگەن پېشكەللىك. سىز بىلىپ قويۇڭكى، ئادەم ئۆزىنى بىلسە ئادەم، مېنىڭ ئادەملىكىم مۇشۇ پېشكەللىكىنى يېڭىشتە بىلىنىدۇ، بولمىسا مەن قانداقمۇ ھەقىقىي ئادەم بولالايمەن؟ !
مېھراينىڭ بەدەنلىرى ئوت ئېلىپ ھاياجانلىق ھېسلارغا چۆمۈلدى:
ـــ بولدى ئەمدى، مەن سىزدىن ئۆلگۈچە رازى ... تۇرغۇنئاي سەككىز ياشقا كىرىپ قالدى، ئۇ ماڭا بەخۇدۇك قارىيالايدۇ ... سىز ھەممە گېپىمنى ئاڭلاپ كەلگەن، بۇ قېتىممۇ گېپىمنى ئاڭلاڭ، ئاجرىشايلى، سىزنىمۇ بەختسىز قىلىشنى خالىمايمەن ...
ـــ مۇنداق گەپلەرنى ھەرگىز ئاڭلىمايمەن، مېھراي ! مەن ئۆزۈمنىڭ ھۇزۇر ـ ھالاۋىتىم ئۈچۈن ئەمەس، پۈتۈن ئائىلىمىزنىڭ ھۇزۇر ـ ھالاۋىتى ئۈچۈن جاپا چېكىپ ياشاشنى

ئۆزۈمنىڭ بەختىم دەپ ھېسابلايمەن. سىز مېنىڭ توققۇز يىللىق سادىق ھەمراھىم، ئۇچ بالامنىڭ ھۆرمەتلىك ئانىسى، شۇڭا سىز ئۈچۈن جاپا چېكىش مېنىڭ بەختىم !

— ئىلياس ! ... جېنىم ئىلياس ! ...

مېھراي شۇ سۆزىنى تەكرارلىغىنىچە ئىلياسنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويدى. بىردەمدىن كېيىن تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتتى. ئۇ قاتتىق ھاياجانلانغانلىقتىن ھوشىنى يوقىتىپ قويغانىدى. ئىلياس ئۇنىڭ يۈزىگە سوغۇق سۇ سېپىپ ھوشىغا كەلتۈردى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئېرىنىڭ ئۆزىگە چەكسىز مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن تىكىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى ...

※ ※ ※

كەچقۇرۇنلۇقى ئۆيگە ئىككى ئوغلى ئالدىراپ ـ ھاسىراپ كىرىپ كەلدى:

— خۇش خەۋەر ! خۇش خەۋەر ! ...

— ھە، نېمە گەپ؟ — دېدى قورۇما قورۇۋاتقان دادىسى، — ئاغزىڭلار قۇلىقىڭلارغا يېتىپتۇغۇ.

— بۇگۈن «كۆۋرۈك» دېگەن كىنونى قويىدىكەن، قالتىس سوقۇش دەيدۇ.

— دەرسىڭلارنى ئوقۇمامسىلەر ؟

— ئەتىكى دەرسىمىزنى ئوقۇۋېتەيلى دەپ، شۇڭا كەچ قايتتۇق.

— ئاپاڭلارنى ئاپىرامدۇق ؟

— ئاپىرىمىز ! — ئىككىسى تەڭلا چۈرقىراشتى، — بۇگۈن ھارۋىنى بىز سۆرەيمىز، دادا.

— بۇگۈنچە مەن بارماي ...

— ياق، سەن بارمىساڭ كۆڭلىمىز يېرىم بولۇپ قالىدۇ، ئاپا. تېلېۋىزور ئالغۇچە سېنى ھارۋىغا سېلىپ ئاپىرىۋېرىمىز.

— رەڭسىزنى ئالسام ئاللىقاچان ئالاتتىم، بالىلىرىم،

قەرزلەرمۇ تۆگەپ بولغان. يەنە ئۇچ ئاي تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار، رەڭلىكىنى ئالمىز.

تېلېۋىزور ئېلىشىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، بالىلار چاۋاك چېلىشىپ سەكرىشىپ كەتتى. مېھراي يېنىك تىندى.

قاراڭغۇ چۈشكەندە ئائىلە ئەزالىرى مېھرايىنى ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ چىقىشتى. ھارۋىنىڭ ئوتتۇرىدا يەنە ئىلياس، ئىككى يېنى ۋە كەينىدە بالىلىرى. ھارۋا ئىتتىكلەپ ماڭماقتا، ئالتە يىلدىن بېرى مۇشۇنداق ئىتتىكلەپ مېڭىۋاتىدۇ، ئالتە يىلدىن بېرى ئۇلار كىنوغا بىر قېتىممۇ كېچىككىنى يوق، ئالتە يىلدىن بېرى ئۇلار ھارۋا سۆرىگىنىگە بىر قېتىممۇ زارلانغىنى، نارازى بولغىنى يوق. ئىنسانلار تېلېۋىزور دېگەن ھېكمەتلىك بىرنېمىنى ئىجاد قىلىپ، كىنونى ئۆيىدە راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ كۆرۈش ئىمكانىيىتى يارىتىپتۇ. بولمىسا، ئىلياس ھېلىغۇ ئۇچ ئاي ئىكەن، يەنە ئۇچ يىل ... ياق، مېھراي تىنىقتىن توختىغۇچە، ئۇنى مۇشۇنداق ھارۋىدا سۆرەپ كىنوغا ئاپىرىشقا تەييار!

1987 ـ يىلى ئاۋغۇست

نەۋايى ھەيكىلى ئالدىدا

1

ئارىدىن ئوتتۇز يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

ئوتتۇز يىل ئاز ۋاقىت ئەمەس، ھازىر شۇ چاغدىكى قىز ـ يىگىتلەرنىڭ تولىسىنىڭ چاچلىرىغا ئاق كىردى، يۈزلىرىگە قورۇقلار چۈشتى، كۆزلىرىدە چاقناپ تۇرغان ياشلىق ئوتلىرى ئۆچتى، ئۇلارنىڭ ئالدى ھازىر «بوۋا»، «موما» بولدى. تۇرمۇشنىڭ بۇ قانۇنىيىتىگە شۈكۈر دەيدىغانلارغىمۇ، شۈكۈر دېمەيدىغانلارغىمۇ شۇ قىسمەت كەلدى. بۇنىڭغا نېمە ئامال؟! جۈشقۇن، بەڭباش ياشلىق مەزگىللىنى قايتۇرۇپ كەلگىلى بولمايدۇ ـ دە ! ...

ئۇلار ئىككىسى گۈزەل تاشكەنت شەھىرىدە ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئوتتۇز يىلنىڭ ئالدىدىكى مۇھەببەتلىرىنىڭ قايتا قوزغىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ھەي ياشلىق، ھەي ياشلىق، سېنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىڭگە ئۇزاق يىللار بولغان بولسىمۇ، قېرىلىقنى ئۇنتۇلدۇرۇۋاتسەن ـ ھە !

بۇلارنىڭ بىرى ـــ قاسىمجان. ئۇ ئاتمىش ياشقا كىرگەن، چاچلىرى ئاقارغان، يۈزىگە يول ـ يول سىزىقلار چۈشكەن بولسىمۇ، لېكىن تېخى كۆزلىرىدىكى نۇر كەتمىگەن، ھېلىمۇ ھەركىتى چەبدەس، روھى جۇشقۇن ئىدى. يەنە بىرى ـــ گۈلسىنەم. ئۇنىڭ يېشى ئەللىككە تاقاپ قالسىمۇ، چېچىغا بىرەر تال ئاق چۈشمىگەن، ئاقۇچ يۈزى ھېلىھەم تىنىق ئاسماندەك سۈزۈك تۇرۇپتۇ. پەقەت پېشانە ۋە چىرايلىق ئېگىلىرىگە ئاندا ـ ساندا سىزىقلار تارتىلىپتۇ. ئۇنىڭ شۇ قىياپىتىنى كۆرگەن

كىشى ئۇنى ھېچقاچان قىرىق سەككىز يېشىنى ياشاپ بولغان دېمەيدۇ، كۆپ بولسا ئوتتۇز يەتتە ـ ئوتتۇز سەككىزلەردە بولۇشى مۇمكىن، دەپ قالىدۇ. ئارىدىن ئۆتكەن ئوتتۇز يىلمۇ ئۇنىڭ ياقۇت كۆزلۈك ئۇزۇكتەك چاقناپ تۇرغان ياشلىق لاتاپەتلىرىنى تېخى تەلتۆكۈس ئېلىپ كەتمىگەنىدى.

ھەر ئىككىسى گەپنى نېمىدىن باشلاشنى بىلەلمەي بىرپەس ھودۇقۇپ تۇرۇشتى.

ـــ بىز كۆرۈشمىگىلى قانچە يىللار بولغانىدۇ ؟ ـــ دېدى قاسىمجان ئايالىنىڭ تولغان كۆكسى ۋە يېرىم ئوچۇق تۇرغان ئاپپاق مەيدىسىگە يەۋەتكۈدەك قاراپ.

ـــ تۆپتوغرا ئوتتۇز يىل بولدى، ـــ دېدى گۈلسىنەم يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ، ـــ ئېسىڭىزدىدۇ، بىز ئۇچراشقان چاغ مۇشۇنداق ياز ئايلىرى ئىدى.

ـــ نېمىشقا ئېسىمدە بولمىسۇن ؟ ... ئۇ چاغدا سىز تېخى ئېچىلمىغان غۇنچە ئىدىڭىز.

ـــ گەپلىرىڭىزمۇ شېئىرغا ئوخشايدىغان بولۇپ قاپتۇ.

ـــ ئەلۋەتتە، ئۇ چاغدا سىز ئاقسۇنىڭ غۇنچىسى ئىدىڭىز، ھازىر بولسا ئەمدىلا ئېچىلغان تاشكەنت گۈلىدەك تۇرۇپسىز، ھەممە يېرىڭىز شۇ پېتى، ھېچقانداق ئۆزگەرمەپسىز، بەلكى تېخىمۇ چىرايلىقلىشىپ كېتىپسىز.

ـــ رەھمەت، سىزمۇ ياخشى تۇرۇپسىز، چېچىڭىز ئاقىرىپ كەتكەن بىلەن قىياپىتىڭىزدىن ھېلىمۇ تېتىكلىك، جۇشقۇنلۇق چىقىپ تۇرىدۇ.

ـــ سىزگىمۇ رەھمەت، سىزگە شۇنداق كۆرۈنگەن بولسام، كەچ كۈزدىمۇ ئېچىلغان ئالما چېچىكىدەك ئېچىلىدىغان ئوخشايمەن.

قاسىمجان مۇنۇ ئالدىدا گۈلدەك چاقناپ تۇرغان گۈلسىنەمگە قاراپ راستتىنلا پۈشايمان يېمەكتە ئىدى. «خۇددى ئون سەككىز ياشلىق قىزدەك تۇرۇپتۇ ـ ھە ؟ ـــ دەپ ئازابلىق خىيالغا چۆكۈپ

قالدى ئۇ، ــ مەيلى يوق ئەر بىلەن ئۆتۈپمۇ شۇنداق تۇرغان يەردە، ئەگەر شۇ چاغدا باسقان ئىزىمدىن يانمىغان بولسام، تېخىمۇ ياش تۇراتتىكەن ـ دە ! ... مۇشۇ گۈزەل گۈلسىنەم مېنىڭ خوتۇنۇم بولاتتىغۇ ! ... باشقا قونغان بەخت قۇشىنى ئالدى بىلەن شۇ ئادەمنىڭ ئۆزى ئۇچۇرۇۋېتىدىكەن، ئۆزۈم ئۇچۇرۇۋەتكەن. بۇنىڭ ئالدىدا گۈلسۈمئايىم بەئەينى ئالۋاستىنىڭ ئۆزى ئەمەسمۇ ... ھېلىقى كۇنىلەرنى ياندۇرۇپ كەلگىلى بولماسمۇ ؟ ...»

قاسىمجاننىڭ ئايالى ئېغىر يىللارنى چىدام ـ غەيرەت بىلەن يەڭگەن، ئۇ جەريانداڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىدىن، ھۆسنىدىن ئاللىقاچان كەتكەن، تېخى ئەمدىلا ئاتمىش ياشقا قەدەم باسقان بولسىمۇ، بەكمۇ مەزگىلسىز قېرىپ، يەتمىش ـ سەكسەن ياشلاردىكى مومايلاردەك مۈكچىيىپ قالغانىدى. قاسىمجان ئالدىدا تۇرغان گۈلسىنەم بىلەن ئايالىنى سېلىشتۇرۇپ كۆڭلى تېخىمۇ بەتتەر ئەسكى بولۇپ كەتتى.

ئولتۇرۇپ كېتىپ بارغان كۇنىنىڭ دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ئارىلىرىدىن چۈشكەن ئاخىرقى نۇرلىرى گۈلسىنەمنىڭ سۈزۈك يۈزىدە ئويناقتا ئىدى. قاسىمجان يۈرىكىنىڭ قات ـ قېتىدىن قوزغىلىۋاتقان شېرىن ھېسسىياتلار ئىلكىدە تولغىنىپ، گۈلسىنەمگە ئىنتىلىپ تۇراتتى. ئۇ گۈلسىنەمنى كۆرگەندە، مېنى تونۇيالارمۇ، تونۇسىمۇ قارىماي ئۆتۈپ كېتەرمۇ، دەپ ئويلىغان. ياق، ئۇنداق بولمىدى، گۈلسىنەم ئوچۇق ـ يورۇق كۆرۈشتى، ئۇنىڭغا زوقلىنىپ قاراپ كەتتى. قاسىمجاننىڭ ئەندىشىلىرى يېتىپ، يۈرىكىگە شۇئان بىر پارچە ئوت چۈشتى.

ــ كاتتا شائىر بولۇپ كېتىپسىز، ــ دېدى گۈلسىنەم ئۇنىڭغا زوقلىنىپ قاراپ، ــ ئاڭلاپ تۇردۇم، توپلاملىرىڭىزنىمۇ ئوقۇپ تۇردۇم، سىزنىڭ ئالماتادا ئىكەنلىكىڭىزنى ئۇققىنىمغا بىرنەچچە يىل بولدى.

ــ مەنمۇ سىزنىڭ تاشكەنتته ئىكەنلىكىڭىزنى ئۇققان،

ناخشىلىرىڭىزنى ئاڭلىدىم، تېلېۋىزورىدىمۇ سىزنى كۆردۈم. شۇ چاغدا قانچىلىك خۇشال بولۇپ كەتكىنىمنى، بىر خۇدا بىلىدۇ، بىر ئۆزۈم. نېمىسىنى ئېيتاي، ئۆمۈرگە ئۆكۈنۈش، پۇشايمان ھەر دائىم ھەمراھ ئىكەن. رەھمىسىز تەقدىردىن قاتتىق ئۆكۈندۈم. بىلەمسىز گۇلسىنەم، سىزنى شۇنچىلىك كۆرگۈم كەلدى، تاشكەنتكە ھەر كەلگىنىمدە ئىزدەي دەپ نەچچە تەمشەلدىم، لېكىن قورۇندۇم، قوغلىۋېتەرمىكىن دەپمۇ ئەنسىرىدىم، ئارزۇيۇمنى قورقۇنچۇم بېسىپ كەتتى.

— مېنى ئىزدىگەن بولسىڭىز، خۇشاللىقتىن بېشىم ئاسمانغا يەتكەن بولاتتى، ئېرىم ناھايىتى كەڭ قورساق ئادەم، سىزنى ئەتىۋارلاپ مېھمان قىلغان بولاتتۇق.

— ئەمدى مەن سىزنى كۆتمەن، بېشىمغا ئېلىپ كۆتۈرىمەن، — دېدى قاسىمجان قاتتىق ھاياجاندىن تىترەپ، — كىشىلەرنىڭ ئۆمۈر تارىخىدا ئوتتۇز يىلدىن كېيىن، سۆيۈملۈك ئادەمى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشى ناھايىتى كەم ئۇچرايدۇ. مۇشۇ خاسىيەتلىك ئۇچرىشىشنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ رېستورانىدا بىر ئاز ئولتۇرايلى.

گۇلسىنەم قارشىلىق قىلمىدى. قاسىمجان بىلەن تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قېلىش ئۇنىڭ ئېسىگە ئانا يۇرتىنى سېلىپ يۇرەك باغرىنى يانداۋرۇۋەتكەندى. ياشلىقنىڭ بەڭباش چېغى، لەززىتىنى ھېچنېمە بىلەن تەڭلەشتۇرۇپ بولمايدىغان مەزگىلى كۆز ئالدىغا كەلدى. ئۇ ياخشى بىلەتتىكى، ئاشۇ مەزگىل ھاياتىدىكى يېڭى، باشقىچە بىر مەزگىل بولغان. ۋاقتى قىسقا بولسىمۇ، ئەنە شۇ لەززەتلىك، ئۇنتۇلغۇسىز چاغلارنى قاسىمجان ئىككىسى يارانقان ئەمەسمىدى ... ھاياتىدىكى ئەڭ ئېسىل چاغلارنى ئېسىگە سالغان ۋە ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ تەكلىپىنى قانداقمۇ رەت قىلغىلى بولسۇن؟ ! ئۇ قاسىمجانىنىڭ بىلىكىگە قولىنى ئۆتكۈزۈپ رېستورانغا قاراپ قەدەم باستى.

— بۇ چاچلار بىكارغا ئاقارمىدى، — دېدى قاسىمجان

ئىككىسى رېستورانغا كىرىپ ئۇدۇلمۇئۇدۇل ئولتۇرغاندىن كېيىن، ــ بۇياقتا قارا باسقاندەك چىقىپ قاپتىمىز. چىقىپلا نېمە قىلىشىمىزنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدۇق. بارسا ـ كەلمەس يولنىڭ ئۆزىگىلا كىرىپ قاپتىكەنمىز، بار ـ يوقىمىزنى سېتىپ ئىككى ـ ئۈچ يىل ياشىدۇق. بولمىدى، ئاخىر كولخوزغا كىرىپ ئون بەش يىل ئىشلىدىم. ئوقۇغان كىتابلار، كۆرگەن كىنولاردىن بۇ يەرنى خۇددى بېھىشتەك تەسەۋۋۇر قىپتىكەنمىز، نەدىكىنى، ئۇ چاغلاردىكى كولخوزلار بىزنىڭ گۈڭشېدىنمۇ رودۇ، كۆتۈرەم بولغان كالىنىڭ ئۆزىلا ئىكەن، شۇنچە ئىشلەپمۇ قىردىن ئاشالمىدۇق. ھېلىمۇ ياخشى ئايالىمنىڭ قولىدىن ماشىنىچىلىق كېلەتتى، ئۇنىڭ شۇ ھۈنىرى بولمىغان بولسا، نېمە كۈنلەرنى كۆرىدىغانلىقىمىزنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن ... كېيىن يول تېپىپ ئالماتاغا كۆچۈپ كەلدۇق. «كەمبەغەل بولساڭ شەھەر تالاش» دېگەنلەر توغرا دەپتىكەن، ئالماتاغا كەلگەندىن كېيىن، تۆۋەن مائاشلىق بولسىمۇ، ھەر ئىككىمىز ئىش تاپتۇق. كىشىنىڭ ماددىي تۇرمۇشى كېپىللەندۈرۈلمىسە، مەنىۋى تۇرمۇشى ئېسىگىمۇ كەلمەيدىكەن، يوقسۇزلۇق زەنجىرى بەلنى قاتتىق بوغقان چاغلاردا چۈشكۈنلۈك ئىپادە قىلىنغان ئانچە ـ مۇنچە شېئىرلارنى يازغىنىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مەن بۇ كوچىغا كىرمىدىم دېسەممۇ بولىدۇ. ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم بوراندا قالغان قامغاقتەك دوملاپ ـ تېنەپ قاڭقىدى ... ھايات بىر قارىسىڭىز ئىنتايىن تار، كىشىنى ئامبۇردەك قىسىدىغان، بىر قارىسىڭىز ناھايىتى كەڭ، گۈزەل، ئادەمنى ئالغا ئىنتىلدۈرۈپ تۇرىدىغان نەرسە ئىكەن. ھال ـ كۈنىمىز ئۆڭشالغاندىن كېيىن ئەدەبىياتقا بولغان ھەۋىسىم قايتا قوزغالدى، قەلىمىمنى يەنە قولۇمغا ئالدىم. ئانا يۇرتىمىزدا يازغان شېئىرلىرىم بىلەن كېيىنكى يازغانلىرىمنى بىر توپلام قىلدىم. بالىلارمۇ چوڭ بولۇپ ئەسقاتتى. ھازىر بىرنەچچە توپلىمىم چىقتى، تۇرمۇشىمىزنىڭ ياخشىلانغىنىغا مانا ئەمدى تۆت ـ بەش يىللار بولدى. قېنى،

كۆرۈشكەنلىكىمىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن كۆتۈرەيلى.

ـــ ھازىر نەچچە بالىڭىز بار، قاسىمجان؟

ـــ ھەي، كەمبەغەللىكىڭ بالا تېپىشتىن باشقا خۇشاللىقى بولمايدىكەن، سەككىز بالام بار، ئانىسىنى كۆرسىڭىز، بەئەينى موماي، موماي بولغاندەكلا، كۆشەشمۇ خۇشياقماس بولۇپ قالغان سىيرىنىڭ ئۆزىگىلا ئوخشاپ قالدى.

ـــ جاپايىڭىزنى كۆپ تارتقاندۇ؟

ـــ تارتىشىنىغۇ تارتتى، بىراق ئۇنىڭدا مۇھەببەت، ھېسسىيات دېگەنلەر ئاللىقاچان ئۆلگەن ...

گۈلسىنەمنىڭ قاسىمجانغىمۇ، تېخى ئۆزى كۆرمىگەن، قاسىمجان بەئەينى موماي دەپ تەسۈرلەۋاتقان ئايالىغىمۇ ئىچى ئاغرىپ، مەيۈسلىنىپ شۇككىدە بولۇپ قالدى. قاسىمجانىنىڭ تۇيغۇن كۆزلىرى گۈلسىنەمدە قانداق ھېس ـ تۇيغۇلارنىڭ قوزغالغانلىقىنى سېزىپ، ئوشۇقچە سۆزلىۋەتكىنىگە پۇشايمان قىلدى. گۈلسىنەمدىكى بۇ ھېسسىيات ئۇلار كوچىغا چىقىپ، خېلى يەرگە بارغۇچە بېسىلمىدى. ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى، ئېلېكتىر نۇرلىرىدا ۋالىلداپ كەتكەن كوچىلاردا ئادەملەر شالاڭلاپ قالغان. ئىككىسى خىلۋەت بىر دەرەخزارلىق ئارىسىغا كېلىپ توختىدى.

ـــ مانا سىزمۇ ياخشى تۇرۇپسىز، ـــ دېدى گۈلسىنەم، ـــ ئېسىڭىزدە باردۇ، مەن سىزگە ئېرىم توغرىسىدا سۆزلەپ بەرگەن، ھازىر ئۇمۇ مەزگىلسىز قېرىپ كەتتى. ئۆيدىن تالاغا چىقمايدۇ، كىتابتىن باش كۆتۈرمەيدۇ، كۈنلەپ يوقاپ كەتسەمۇ، نەگە بارىدىڭ، نەدە تۇردۇڭ، دېمەيدۇ. بۇرۇنقى ياۋاشلىقى ھازىر زۇۋان سۇرمەسلىككە يېتىپ باردى. قەلەم تۇتۇپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان، ئۇنىڭغىمۇ شۇكۇر دەيدىغان بولۇپ قالدىم.

ـــ باشقا ئىشلارنى ئويلىمامدۇ؟

ـــ نەدىكىنى دەيسىز، ئۆمرىمىز بىر يەرگە باردى، ئالدىرىشىمىز كېرەك، دەيدۇ. ئالدىرايدىغىنى ئوقۇش ـ يېزىشلا،

تۇرمۇشتا كىشىنى خۇش قىلىدىغان ئىشلار خىيالىغىمۇ كەلمەيدۇ.

ــ بىراق ياخشى ئەسەرلەرنى يېزىۋاتىدۇ.

ــ شۇنداق، ئۇ باشقا بىر ئىش، مىجەز ـ خاراكتېر دېگەن باشقا بىر ئىش ئىكەن، ياخشى ئەسەر يازغان ئادەمنىڭ سىزگە يېقىشى ناتايىن ئىكەن. ئۇزاق يىللىق ئەر ـ خوتۇنچىلىقىمىزنىڭ ماڭا بەرگەن چۈشەنچىسى شۇ بولدى.

ــ مەن سىزنى تۇرمۇشىنى باشقىدىن قۇرغاندۇ، دەپ ئويلىغانىدىم، لېكىن ئۇنداق بولماپتۇ.

ــ ئۆز يۈرتىمىز بولسا، ئاللىقاچان باشقىدىن قۇرغان بولاتتىم، باشقىلارنىڭ يۈرتىغا چىقىپ قاپتىمىز، بۇ يەرگە چىقىپ تارتقان مىسكىنلىكىمىز، مۇساپىرلىقىمىزمۇ يېتەر، دەپ ئويلىدىم.

ــ بولدى، يۈرىكىمىزنى ئېزىپ، مۇساپىرلىقىمىزنى قوزغىمايلى، ــ دېدى قاسىمجان. ئۇلار ئىككىسى بىر ـ بىرىگە نەپەسلىرى ئۆتۈشكۈدەك يېقىن تۇرۇشاتتى. ئۇ گۈلسىنەمنىڭ قولىنى تۇتتى، ــ كۆڭۈللۈك گەپلەرنى قىلايلى، ئېيتىڭا، هازىرمۇ ياشلىقىڭزنى ئويلامسىز ؟ ئاشۇ ...

ــ ئاقسۇدا سىز بىلەن ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىم، ــ دېدى گۈلسىنەم ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ هېلىمۇ ئېسىمدە هازىرقىدەك تۇرۇپتۇ، ئۇنى ئويلىماي مۇمكىنمۇ ! ...

ــ هېلىمۇ شۇ كۈنلەرنى قەدىرلەمسىز ؟

ــ ئەلۋەتتە، مەن ئۆزۈم خالاپ قىلغان ئىشنى ئاسانلا ئۇنتۇلۇپ كېتىدىغانلاردىن ئەمەس، ياشلىقتا بېسىلغان قەدەملەر، ئۆز مەيلىڭىز بىلەن قىلغان ئىشلار يۈرەكىكە ناھايىتى چىڭ ئورناپ كېتىدىكەن.

ــ راست، راست دەيسىز، يۈرەكىكە گۈلدەك چېكىلىپ قالىدىكەن ... مەن گۈلنىڭ قەدرىنى بىلمەي، تەكەننى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنىڭ ئازابىنى يەتكۈچە تارتتىم، يۈرىكىم زېدە

بولۇپ كەتتى ... گۈلسىنەم، مېنىڭ پەرىشتەم، قولۇمدىن ئۇچۇپ كەتكەن قۇرغۇيۇم، ياق، ياق، ئۆزۈم ئۇچۇرۇۋەتكەن قۇرغۇيۇم ... ــ ھېسسىياتى قوزغىلىپ قاتتىق ھاياجانلانغان قاسىمجان نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەيتتى، ــ بىلەمسىز، مېنى ئېچىنىش، ئازاب، ئەلەم ئوتتۇز يىل قىينىدى، ئادەمنىڭ شۇنچە كۆتۈرۈشلۈك ئىكەنلىكىگە ھەيرانمەن ... كۆڭلۈمدە قاپلىشىپ تۇرغان تۇمانلارنى بۇگۈن سىز تارقاتتىڭىز ... ياشلىقىمنى سىز، پەقەت سىزلا قايتۇرۇپ كەلدىڭىز ... ئاھ، گۈزىلىم، ئومىقىم ... مەن ئۇچۇن سىز يەنىلا ئاشۇ يىللاردىكى گۈلسىنەمسىز، ماڭا قاراڭا ...

قاسىمجان ئۇنى چىڭىدە قۇچاقلىدى. ئۇنىڭ چۈشەكەۋاتقان ئادەمدەك ئېيتىۋاتقان مۇھەببەتلىك سۆزلىرى، قىزغىن ئەركىلىتىشلىرى گۈلسىنەمنى يېرىم بىھوشلانغان ئادەمدەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى، ئۇ بېشىنى ئۇنىڭ مەيدىسىگە قويدى. قاسىمجان ئۇنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۆيۈپ كەتتى.

ئۇلار قۇچاقلاشقان پېتى خېلى ئۇزاق تۇرۇشتى. قايتا يانغان ياشلىق ئوتلىرى يالقۇنلاپ كەتكەنىدى، ئۆزلىرىدىن بىرنەچچە قەدەم نېرىدا كېتىپ بارغان ئادەملەرمۇ كۆزلىرىگە كۆرۈنمەيتتى، ھەر خىل تۇيۇشلار، ۋاڭ ـ چۈڭ ئاۋازلارمۇ قۇلىقىغا كىرمەيتتى، پۈتۈن دۇنيا ئۇنتۇلۇپ كەتكەنىدى.

ــ بولدى ئەمدى ... ياشلىقىمىزنىڭ ھۆرمىتىنى شۇنچىلىك قەدىرلىگىنىمىزمۇ يېتەر، قاسىمجان، ــ دېدى گۈلسىنەم ئۇنى ئۆزىدىن ئىتتىرىپ.

گۈلسىنەم بۇگۈنكى ئۇچرىشىشتىن ئۆزىنى ئوتتۇز يىلنىڭ ئالدىدىكى قىرىق كوكۇلىلىق قىزغا ئايلىنىپ قالغانىدەك سېزىپ، مۇھەببەت مەستلىكىدىن بوشاشقان ئاياغلىرىنى ئاستا يۆتكەپ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى ۋە ئاقسۇدا ئۆتكۈزگەن ھېلىقى لەززەتلىك كۈنلىرى قايتىپ كەلگەنىدەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى.

2

ئۇلار 1955 ـ يىلى ئاقسۇدا تونۇشقاندى. ئۇ چاغدا قاسىمجان ئۇرۇمچىدە ئىشلەيتتى، ئايالى، بىر ياشلىق ئوغلى بار ئىدى. ئۇ ئاقسۇغا بىر ئايلىق خىزمەت بىلەن بارغان. بارغان كۈنى كەچتە ناخشا ـ ئۇسسۇل كېچىلىكىگە قاتناشتىپ، خۇددى «بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قاپتۇ» دېگەندەك، ناخشا ئېيتىپ چىققان گۈلسىنەمنى بىر كۆرۈپلا ياخشى كۆرۈپ قالغان. شۇ كۈنى كېچىسى تاڭ ئاتاي دېگۈچە ئۇنىڭ كېلىشكەن بوي ـ تۇرقىنى، جان ئالغۇچى سېھىرلىك كۆزلىرىنى، قىرىق كوكۈلىلىق چاچلىرىنى، يېقىملىق ئاۋازىنى، ناخشا ئېيتقان چاغدىكى نازۇ ـ كەرەشمىلىرىنى ئويلاپ چىققانىدى.

قاسىمجان كىشىلەردىن ئاساقچىلاپ سوراپ ئۇنىڭ ئەمدىلا ئون سەككىز ياشقا كىرگەنلىكىنى، بۇلتۇر ياتلىق بولغان بولسىمۇ، تېخى بالىسىنىڭ يوقلۇقىنى، ئېرىنىڭ قايسىدۇر بىر ئىدارىدە ئىشلەيدىغانلىقىنى بىلدى. لېكىن، گۈلسىنەمنىڭ بۇ تۇرمۇش هالىتى قاسىمجاننىڭ ئۇنىڭغا ئېرىشىش نىيىتىگە سايە تاشلىيالمىدى.

قاسىمجاننىڭ گۈلسىنەم بىلەن تونۇشۇشىغا پەقەت ئۇچ كۈنلا كەتتى. بىرىنچى كۈنى ئىشتىن يانغاندا، تۇيغۇن، تېتىك ياش ئارتىسكا ئۆزىنىڭ كەينىگە بىرىنىڭ چۈشكەنلىكىنى تۇيدى ۋە «ئەجەب قاملاشقان نېمىكىنە، كىمدۇ ؟» دەپ ئويلىدى. ئىككىنچى كۈنى: «ماڭا كۆڭلى چۈشۈپ قالغان ئوخشايدۇ، بولمىسا ئۆيۈمگىچە كېلەتتىمۇ، بىر نەرسە دەيدىغاندەكلا قىلىدۇغۇ ؟ ...» دەپ ئۇمىدلەندى. ئۈچىنچى كۈنى: «تېزرەك گەپ قىلسىچۇ، ئادەمنى تەقەززا قىلماي، كېچىچە چۈشەپ چىقىپتىمەن» دەپ ئۇنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتتى ۋە كەينىگە كۆلۈمسىرەپ قاراپ ـ قاراپ قويدى. دەل شۇ پەيتىنى كۈتكەن قاسىمجان ئىتتىك كېلىپ

ئۇنىڭغا گەپ ئېچىپ ئۆزىنىڭ كىملىكىنى ئېيتىپ ھەم بىرەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇش ئۈچۈن ياتاقتا تەكلىپ قىلدى، گۈلسىنەمنىڭمۇ ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قالغانلىقتىن، ئۇ ئىككىلەنمەيلا قاسىمجاننىڭ ياتقىغا باردى. قاسىمجان ئۇنىڭ شۇنچە تېز ئۇندەككە كەلگەنلىكىگە ئۆزىمۇ ھەيران قالدى. ئىككىسى بىر سائەتكە يېقىن پاراڭلىشىپ ئولتۇردى. گۈلسىنەم ئۆزىنىڭ ئاقسۇدا تۇغۇلۇپ چوڭ بولغانلىقىنى، ناخشىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، روللارغا چىقىشنى ئارزۇلايدىغانلىقىنى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئاخىرقى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئاۋازىنىڭ ياخشىلىقىدىن سەنئەت ئۆمەككە تاللانغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى، قاسىمجانمۇ ئۆزىنىڭ غۇلجىلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا كەلگەنلىكىنى، ئوقۇش تۈگىگەندىن بېرى ئۇرۇمچىدە ئىشلەۋاتقانلىقىنى، ئاقسۇغا خىزمەت بىلەن كەلگەنلىكىنى، گۈلسىنەمنى سەھنىدە كۆرۈپلا ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى ئوچۇقلا ئېيتتى.

— بىراق مەن، — دېدى گۈلسىنەم يەرگە قاراپ قانداقتۇر بىر مۇلايىملىق بىلەن، — سىز كۈتكەندەك قىز ئەمەسمەن، بىر يىلنىڭ ئالدىدا ياتلىق بولغان ... ھازىر ئېرىم بار ...

— بىلىمەن، — دېدى قاسىمجانمۇ، — بۇ تەرەپلىرىڭىز كۆزۈمگە كۆرۈنگىنى يوق، مېنىڭمۇ ئايالىم بار، ئاتا ـ ئانام زورلاپ ئېلىپ بەرگەن، لېكىن كۆڭلۈم يوق، قاتتىق پۇشايماندىمەن.

— مېنىڭمۇ شۇنداق، — گۈلسىنەم بېشىنى كۆتۈرۈپ سۆزلەشكە باشلىدى، — ئاتا ـ ئانامنىڭ زورى بىلەن تەگكەن، كۆڭۈل خالىمىغان تۇرمۇش تېتىمايدىكەن، بارغانسېرى شۇنداق تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

— ئىككىمىز ئوخشاش تەقدىرگە يولۇقۇپتىكەنمىز، كۆڭۈل خالىمىغان تۇرمۇشنى خۇدا ئۈرسۈن، ئۆيگە كىرسەم تۇتۇلىمەن، سىرتقا چىقسام ئېچىلىمەن، يىراق يەرلەرگە كەتكۈم كېلىپلا

تۇرىدۇ.

ــ راست، ئىككىمىز ئوخشاش ئىكەنمىز، ھېسسىياتلىرى-مىزمۇ ئوخشاش ئىكەن، ــ گۈلسىنەم ئېچىلىپ ھاياجانلىنىپ كەتتى.

ــ قاراڭ، بۇ ئوخشاشلىق ئىككىمىزنى بىرلەشتۈرۈپ قويۇۋاتىدۇ ... يا ئۇنداق ئەمەسمۇ ؟

ــ شۇنداق ئوخشايدۇ ...

ــ ئەلۋەتتە شۇنداق، ــ دېدى قاسىمجان ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ــ ئەمدىكى تەقدىرىمىز ... ــ قاسىمجان ئۇنىڭ قولىنى تۇتقانىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ــ ئۇنداق قىلماڭ ئادەمنى ئىزا تارتقۇزۇپ ... كېتىمەن، ــ ئۇ ئىشىككە قاراپ ماڭدى. قاسىمجان ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارىدى.

ــ توختاڭا، قاچان كېلىسىز، يا يولدا ساقلاپ تۇرايمۇ ؟

گۈلسىنەم كەينىگە بۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئويناق كۆزلىرىدىن، تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان يۈزىدىن، زىلۋا بوي ـ تۇرقىدىن رەنجىگەنلىك سېزىلمەيتتى.

ــ خوش، ئەتە كېلەي.

ئۇ نازۇك جىلۋە بىلەن چاچلىرىنى پۇلاڭلىتىپ چىقىپ كەتتى. قاسىمجان تۇرغان ئورنىدا قېتىپلا قالدى. ئۇ قاتتىق ھاياجانلانغانىدى. كۆرۈۋاتقىنىم ئوڭۇمۇ ـ چۈشۈمۇ، دەپ گاڭگىرىدى. ئۇ گۈلسىنەمنى ھەقىقەتەنمۇ ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى، بۇ مۇھەببەت يالقۇنىنىڭ بارغانسېرى ئۇلغىيىۋاتقانلىقىنى سەزمەكتە ئىدى. «ئۇنى ياتاقتا تەكلىپ قىلسام، ئاسانلا ماقۇل بولۇشنىڭ سەۋەبى بار ئىكەن ـ دە، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ ئېرىگە كۆڭۈلسىز ئىكەن، ئەگەر ئۇ خالىسا، باشقىدىن ئائىلە قۇرىمەن، ئۇنىڭغا ئېرىشىشىم ــ بەختىمنىڭ ئېچىلغانلىقى.»

ــ ئاتا ـ ئانىنىڭ زورى بىلەن ئەرگە تەگكەن قىزلارنىڭ ئىچىدىمۇ ئېرىگە كۆڭلى چۈشۈپ قالىدىغان ئىشلار بولىدۇ، ــ

دېدى گۈلسىنەم ئەتىسى قاسىمجاننىڭ ياتقىدا ئولتۇرۇپ، ــ كۆڭلۈمدۇ چۈشۈپ قالار ئىدى، لېكىن ئۇ ھېسسىياتسىز ئادەم ئىكەن. خىزمەتكە باردىدۇ، كېلىدۇ، يېرىم كېچىگىچە كىتاب ئوقۇيدۇ، شېئىر يازىدۇ، مېنىڭ بىلەن، ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىم بىلەن كارى بولمايدۇ. ئەسلىدە مەن، ئۇ مېنىڭدىن ئون نەچچە ياش چوڭ بولسىمۇ بوپتىلا، شائىر ئىكەنغۇ، ھېسسىياتلىق، شوخ، تېتىك ئادەمدۇ، ياشلىقنى قەدىرلەشنى بىلمىدىغاندۇ، دەپ تەگكەن. نەدىكىنى دەيسىز، ئۇنداق ئالامەتلەر دورىلىققىمۇ تېپىلمايدىكەن، بەئەينى ياغاچ ئادەمنىڭ ئۆزى، تېگىپ كەتسىڭىز ئۆرۈلىدۇ، يۆلەپ قويسىڭىز تۇرىدۇ.

ــ شۇنداق، تۇرمۇشتا ئۆزىنىڭ ياشلىقىنى، ھەمراھىنىڭ ھەۋەس ـ تەلەپلىرىنى قەدىرلىمەيدىغان ئادەملەر بولىدۇ، ــ دېدى قاسىمجان ئۇنىڭ ئۇششاق ئۆرۈلگەن چاچلىرىنى بارماقلىرى ئارىسىغا ئېلىپ، ــ ئۇنداق ئادەملەر كىشىنى بۇرۇقتۇرما قىلىدۇ، قىينايدۇ، ئازابلايدۇ. يامان يېرى ئۇنداق ئادەملەردە سىزنىڭ نېمىدىن ئازابلىنىۋاتقانلىقىڭىزنى سېزىش ھېسسىمۇ بولمايدۇ.

قاسىمجاننىڭ دەۋاتقانلىرى گۈلسىنەمنىڭ دەردلىرى ئىدى.

ــ راست دېدىڭىز، ئۇ مېنىڭ نېمىدىن قىينىلىۋاتقانلىقىمنى سەزمەيدۇ ... ئەر دېگەن ئائىلىدە ھەر جەھەتتىن ئايالدىن ئۈستۈن تۇرۇشى، قەھرىمۇ، زەھىرىمۇ بولۇشى، سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويسا ئەدەپلىشى، قىسقىسى، باشقۇرۇشى كېرەك ـ دە. يوقاپ كەتسەم نەگە باردىڭ دېمىسە، يېرىم كېچىدە كەلسەم سۈرۈشتۇرمىسە، ئۇنىڭ نېمىسى ئەر؟ ! ھەددىدىن زىيادە ياۋاش، لايغەزەل ئادەمنى قانداقمۇ ئېرىم بار دېگىلى بولىدۇ ؟ ھاراق ـ شاراب، تاماكىدىمۇ يوق، يېنىغا كەلسىڭىز گۈدەك قىزلارنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ، ــ ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلىگەندەك مۇنۇنى قوشۇپ قويدى، ــ شائىرمىش تېخى ...

قاسىمجان گۈلسىنەمنىڭ چاچلىرىنى سىلاپ ئەركىلىتەتتى.

ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ خۇمارلىشىۋاتقانلىقىنى، چوڭقۇر تىنىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، سۈزۈك لېۋىگە، زىننىخلىق مەڭزىلىرىگە، بىردەم ئېچىنىش، بىردەم سۆيۈنۈش يانغان كۆزلىرىگە، ئاپپاق بويۇن، ئوچۇق مەيدىلىرىگە، يالتىراق چاچلىرىغا ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئۇزاق سۆيدى، چىڭ قۇچاقلىدى ... ئۆزىنى بىر بىلىپ، بىر بىلەلمەي قالغان گۈلسىنەمدە شۇئان سېلىشتۇرما پەيدا بولدى: ئۇ ئېرىنىڭ ئالدىغا ئەركىلەپ بارسا، ئېرى ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ياكى مۇرىلىرىنى سىلاپ قويياتتى. ئۇنىڭغا ئىنتىلگەن چاڭقاق لەۋلىرى چاڭقاق پېتى، ياشلىقىنىڭ ئۇنىڭدىن زارىقىپ كۈتكەن تەلەپلىرى تېپچەكلەپلا قالاتتى. شۇ تۇرقىدىچۇ ؟ شۇ تۇرقىدا ئوتتەك يانغان بەدەننىڭ ئىلكىدە، سۆيۈشىدە، قۇچاقلىشىدا ... ئۇ تۇرمۇشنىڭ مۇندىقمۇ شېرىن يەرلىرى بولىدىغانلىقىنى، كىشى ۋۇجۇدىنى ھۇزۇرلاندۇرۇۋېتىدىغانلىقىنى ھاياتىدا تۇنجى قېتىم سەزمەكتە ئىدى.

مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يېتىش ئۈچۈن قاسىمجان خوتۇنىنى قويۇۋەتمەكچى، گۈلسىنەم ئېرىدىن ئاجراشماقچى بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسى تۇي قىلىپ، قاسىمجان گۈلسىنەمنى ئۇرۇمچىگە ئەكەتمەكچى بولۇپ مەسلىھەتلەشتى. ئۇشتۇمتۇت يانغان مۇھەببەت ئوتلىرى ئىككىسىنى شۇ قارارغا كەلتۈردى، ئۇلار ۋاقىتنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. بىرى ئېرىنى، بىرى خوتۇنىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇدى، ئەمما شۇ كۆڭۈللۈك چاغلاردا بىر پېشكەللىكنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى ھەر ئىككىسى بىلمەيتتى.

قاسىمجاننىڭ ئۇرۇمچىگە ماڭىدىغان ۋاقتى يېقىنلاشقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، گۈلسىنەم قاسىمجانغا كەچتە قويۇلىدىغان ئويۇننىڭ بېلىتىنى ئەكىرىپ بەردى. سەھنىدە بىر مۇزىكىلىق دىراما ئوينىلىۋاتاتتى. گۈلسىنەم يېتىم قىزنىڭ رولىدا ئىدى. ئەنە، ئۇ ئۆزىنى تۇرمىگە چۈشۈپ، شۇ يەردىن قېچىپ چىققان ئاشىقى مالاي يىگىتكە ئاتتى. يىگىت ئۇنى باغرىغا باستى،

باشلىرىنى سىلىدى ... قاسىمجاننىڭ پۈتۈن بەدىنلىرىدە شۇئان كۈنچىلىك ئوتلىرى يانىدى، غەزىپى كەلدى، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، پۈت ـ قوللىرى تىترەپ، ئورنىدا ئولتۇرالماي قالدى: «ئۇنىڭ كەسپى ـــ ماڭغان يولى مۇشۇ ئىكەن ـ دە ... ئۇنى يىگىتلەر مىجىقلايدىكەن، قۇچاقلايدىكەن، ـــ دەپ غالىلداپ تىترىدى ئۇ، ـــ قانداق چىداش مۇمكىن، مۇمكىن ئەمەس، ئۇنى ئالمايمەن، ھەرگىز ئالمايمەن !»

قاسىمجان گۈلسىنەمنى مۇشۇ سەھنىدە كۆرۈپ، ياخشى كۆرۈپ قالغان، يەنە مۇشۇ سەھنىدە ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈدى، يىرگەندى، ئويۇنىنىڭ ئاخىرىغىچە تاقەت قىلالماي كۈلۈبتىن چىقىپ كەتتى.

گۈلسىنەم ئۇنىڭغا بىلەت ئەكىلىپ بەرگەنلىكىگە قاتتىق پۇشايمان قىلدى، كۆز ياشلىرىنى توختىتىۋالالمىدى. ئەنە ئىككىسى قاسىمجاننىڭ ياتقىدا، گۈلسىنەمنىڭ كۆزلىرى ياش، قاسىمجان غەزەپلىك. بىرىنىڭ ۋۇجۇدىدىن غەزەپ ـ نەپرەت، ئۆچلۈك، يەنە بىرىنىڭكىدىن بولسا ئازاب، ئەلەم، يېلىنىش تۆكۈلۈپ تۇراتتى.

ـــ ياق ! ـــ دەيتتى قاسىمجان ۋارقىراپ، ئۇنىڭ ئەسەبىيلەشكەن يۈزىدە قانىنىڭ دىدارى قالمىغانىدى، ـــ سىزنى كۆرگەنلا يىگىتلەر قۇچاقلاپ مىجىقلايدىكەن، بۇنى مەن كۆتۈرەلمەيمەن !

ـــ نېمىشقا چۈشەنمەيدىغانسىز؟ ـــ دەيتتى گۈلسىنەم مۆلدۈرلەپ، ـــ بۇ مېنىڭ كەسپىم، ۋەزىپەم، ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قىلغىنىم ئەمەسقۇ، سىز ئاڭلىق ئادەم تۇرۇپ ...

ـــ قۇرۇسۇن مۇنداق ئاڭلىقلىق ! بولدى، يېپىق قازان يېپىق پېتى قالسۇن !

ـــ قاسىمجان، جېنىم قاسىمجان ... ماڭا ئىچىگىز ئاغرىسۇن ! ـــ ئۇ ئىتتىك كېلىپ قاسىمجاننى قۇچاقلىۋالدى، ـــ دۇنياغا كۆز ئېچىپ، بەختىمنى سىزدىنلا تاپتىم، سىزنى

قانچىلىك ياخشى كۆردىڭىز ... مېنى چۈشىنىڭ، قاسىمجان ! ...

گۈلسىنەمنىڭ يالقۇنلۇق مۇھەببىتى بىلەن قۇچاقلىشى ۋە ئۇنىڭ يۈرىكىدىن قاقشاپ چىقىۋاتقان سۆزلىرى ئۇنى بىرئاز ئېرىتتى:

ــ بوپتۇ ئەمىسە، كەسپىڭىزنى ئۆزگەرتىڭ.

ــ ياق، قاسىمجان، ياق، مەن كەسپىمنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرىمەن، ئۇنداق قىلماڭ، كەسپىمنى ھۆرمەت قىلىڭ، قۇلىڭىز بولاي ! ...

ــ نېرى تۇرۇڭ !

قاسىمجان ئۇنى ئىتتىرىۋەتتى. گۈلسىنەم ئۇنىڭغا كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ، يېلىنىپ تىزلاندى:

ــ ماڭا رەھىم قىلىڭ، قاسىمجان، جېنىم قاسىمجان ... مېنى تۇتۇۋېلىڭ، كۆزۈم قاراڭغۇلىشىۋاتىدۇ ! ...

بىراق، قاسىمجان ئۇنى تۇتۇۋالمىدى، ئۇ ئەتىسىلا ئاقسۇدىن كەتتى. گۈلسىنەم قاڭغىر قاقشاپ قالدى. ئۇ قاسىمجاننى «مەن ئۈچۈن ئوتقا كىر» دېسە كىرگۈدەك، «سۇغا چۈش» دېسە چۈشكۈدەك دەرىجىدە ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. قاسىمجان كەتكەندىن كېيىن ھەتتا ئۇ كەسپىمنى نېمىشقىمۇ ئۆزگەرتمىگەندىمەن، ئۆزگەرتكەن بولسام، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالماس ئىدىم، دەپ پۇشايمانمۇ يېدى ۋە ئۇزاق يىللارغىچە ئۇنى ئەسلەپ يۈردى. ئارىدىن ئوتتۇز يىل ئۆتۈپ، تاشكەنت شەھىرىدە تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالغاندا، گەرچە ئۇ تاشلاپ كەتكەن بولسىمۇ، قانداقتۇر بىر كۈچىنىڭ تەسىرىدە ئۇنىڭغا يەنە بېرىلىپ قالدى. شۇنداق بولۇشىنىڭ ۋە ئۇنىڭ قۇچاقلاش ـ سۆيۈشلىرىگە باش ئېگىشىنىڭ سەۋەبلىرى مۇشۇ ئىدى.

بۈگۈنمۇ ئۇ خىلۋەت مېھمانخانىدا قاسىمجان بىلەن ئىككى سائەت بىللە بولۇپ كۆڭلى كۆتۈرۈلگەن ھالدا ئۆيىگە يانىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى لەززەتتىن يايراپ، پۈتۈن تۇرقىدىن ــ زىننىخلىق

مەڭزىلىرىدىن، قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرىدىن، چىرايلىق كۆزلىرىدىن، قاپقارا چاچلىرى، قويۇق كىرپىكلىرىدىن زوق، ئىپتىخار، شادلىق يېغىپ تۇراتتى. ئادەمنىڭ قىز ـ قىنىغا پاتماي قالىدىغان چاغلىرى، پۈتۈن بەدەننى لەززەتلىك ئېقىم قاپلاپ كەتكەن مەزگىللىرى نېمىشقا قىسقا بولىدىغاندۇ؟ ئادەم بىر ئۆمۈر مۇشۇنداق تۇيغۇدا ئۆتسە، دۇنيانىڭ راھىتىنى تەلتۆكۈس كۆرگەن بولمامدۇ، ئارمانسىز ياشمامدۇ؟ !

گۈلسىنەمنىڭ شېرىن ئوي ـ خىياللىرى خۇددى تاشكەنت كېچىسىدەك گۈزەل ئىدى. كوچىدىن ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۆتۈۋاتقان ماشىنىلارنىڭ يېنىك سىگنالىرى ۋە ئاندا ـ ساندا ئۇچراپ قالىدىغان ئادەملەرنىڭ پاراڭلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمەس ئىدى. ئىككى ياش يىگىتنىڭ ئۇنىڭغا ئاتايىن سۈركىلىپ ئۆتكەنلىكىگە ئۇ گەپمۇ قىلمىدى، باشقا ۋاقىتلاردا بولسا، ئىككى ئېغىز قاتتىق گەپ قىلغان ۋە بەلكى ئىككى كاچات ئۇرغانمۇ بولاتتى. ئارتۇقچە خۇشاللىق، ئۆزىنى بىلەلمەي قېلىش ئادەمنى غەيرىي ئىشلارنى سەزمەيدىغان، سەزسىمۇ كەچۈرۈۋېتىدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويىدۇ. گۈلسىنەم قەدەملىرىنى ئاستا تاشلاپ قاياقتا مېڭىۋاتقانلىقىنى بىلمەي كېتىپ باراتتى.

ئۇ شۇ ھالدا كېتىۋېتىپ بىردىنلا توختاپ قالدى، ئەتراپقا سىنچىلاپ قارىدى، ئۆيىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۆيى خېلى كەينىدە قاپتۇ. ئۇ كەينىگە يېنىپ ئۆز كوچىسىغا بۇرۇلدى، بۇرۇلۇپلا يولنىڭ چېتىدە دەرەخلەر ئارىسىدا بىر يىگىت بىلەن بىر قىزنىڭ قۇچاقلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، توختىدى: «قىزىمۇ نېمە ئۇ، ئاۋۇسى ھېلىقى ھارىمىدەك قىلىدۇغۇ ! ـــ گۈلسىنەمنىڭ بەدىنىگە بىردىنلا تىتىرەك ئولاشتى، ئوبدان سەپسېلىپ قاراپ باقايچۇ، شۇلار بولۇپ قالمىسۇن يەنە ...» ئۇ كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، دەرەخنى دالدا قىلىپ ئۇلارغا قارىدى. ئېلېكتىر نۇرلىرى دەرەخلەر ئارىسىدا ئالا كۆلەڭگىلەر پەيدا قىلغانىدى. يىگىت قىزنى قۇچاقلاۋېلىپ

هەدەپ سۆيمەكتە ئىدى. گۈلسىنەمنىڭ ھېلىلا يايراپ كەتكەن بەدەنلىرى بىردىنلا شۇركۈنۈپ، بىرى تۈيۈقسىز كاچىتىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالغاندەك كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ كەتتى.

غەزىپى ئۆرلەپ ئېتىلىپ بارغانچە قىزىنىڭ چاچلىرىنى يۆگەپ راسا سالغۇسى، ئاۋۇ ھارىمنىڭ يۈزلىرىگە تۈكۈرگۈسى كەلدى. بىراق ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، قىزىنى چاقىردى. قىزى ئاپىسىنىڭ ئۈنىنى تونۇپ، دەرھال ئۈنىڭ ئالدىغا كەلدى.

چىرايىدىن شادلىق يېغىپ تۇرغان قىزىنى كۆرگەن گۈلسىنەمنىڭ غەزىپى تېخىمۇ ئېشىپ، ئۈنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى. يىگىت گۈلسىنەمنى تونۇپ بەدەر قاچتى. ئانا قىزىنىڭ بىلىكىدىن قاماللاپ تۇتۇپ سوراققا ئالدى.

— كىم ئۇ ؟

— ئىسمەت.

— شۇمكىن دېۋىدىم ...

— ھەئە، ئاشۇ ئىسمەت.

— ئىسمەتكە تېخى تويمىغانمىدىڭ، ئۆزىنى بىلەلمەي قالغان رەسۋا ! ... ھوي بۇزۇق ! گەپ قىلە ! ...

قىز ئاپىسىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئاستا قارىدى. قىزىنىڭ كۆزىدە بىر تامچىمۇ ياش كۆرۈنمەيتتى.

— گەپ قىل دەۋاتىمەن !

— ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ.

— ياخشى كۆرىدۇ ؟

— ھەئە، ياخشى كۆرىدۇ، — قىزنىڭ چېھرىدە ئىشەنچ ئۇرغۇپ تۇراتتى.

— ئايالىنىچۇ ؟

— ئۇنى ياخشى كۆرمەيدۇ، ئاپا.

— ياخشى كۆرمەيدۇ ؟ ... ياخشى كۆرمىگەن ئادەم بىلەن ئۇچ يىلدىن بېرى ئۆي تۇتامدا ـ ھە ! ... سېنى تاشلىۋېتىپ ئۇنى ئالغان ئادەمگە ئالدىنىپ ئۆزۈڭنى بۇلغاۋاتامسەن ـ ھە ! ...

— ئۆزى شۇنداق دېگەن، راست، ئۇ يالغان ئېيتمايدۇ ... مەنمۇ ... مەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، ئاپا ! ...

— هوي، غۇرۇرى يوق لالما ! ... — گۈلسىنەم جالاقلاپ تىترەپ كەتتى، — ئۆز قەدرىنى يەرگە ئۇرغان نومۇسسىز ! ... ياخشى كۆرىمەن دەپ قويسا، شۇنىڭ قورچىقى بولۇپ يۈردۈڭمۇ، قىزلىق نومۇسۇڭ، ئادەملىك غۇرۇرۇڭ نەگە كەتتى رەسۋا ؟ ... ئىككىنچى شۇنىڭغا ئەگىشىپ باق، پۇتلىرىڭنى چېقىۋەتمەيدىغان بولسام !

گۈلسىنەم يول بويى قىزىنى نوقۇشتۇرۇپ، سىلكىپ ئۆيگە ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئابايىقى خۇشاللىقلىرى نەلەرگىدۇر غايىب بولدى، چىرايى تاتىرىپ كەتتى. بېشى ساڭگىلاپ، شۇمشىيىپ قالغان قىزى ئۇن ـ تىن چىقارماي، ئۆز خانىسىغا كىرىپ كەتتى. گۈلسىنەم بىردەم نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تۇردى ـ دە، ئاستا ياتاق ئۆيگە ماڭدى.

ئۇ ياتاق ئۆيگە نېمىشقىدۇر تارىخىدا بىرىنچى قېتىم ئېھتىيات بىلەن كىردى. ئېرى يېنىك پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى. گۈلسىنەم كارىۋاتنىڭ لېۋىگە كېلىپ ئولتۇردى. ئۆيئىچىمۇ، تالا ـ تۇزمۇ جىمجىت ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى نامەلۇم خورلۇق، ئېچىنىش تۇيغۇسى بىلەن ئەسكى بولدى. ئۆز ـ ئۆزىگە ئېچىنىش، خورلۇق تۇيغۇسى تەبىئەتنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمىتى، ئىنئامى. ئاشۇ تۇيغۇ ئىنسانلارنىڭ ئۆز قەدىر ـ قىممىتىنى، غۇرۇرىنى ئۆزىگە هېس قىلدۇرىدۇ. ئەسكىلىك، ئىنسابسىزلىق، پەسكەشلىكتىن بەزدۇرۇپ، ئۇنى توغرا يولغا، روهىي گۈزەللىك، ساپلىقىغا ئېلىپ كېلىدۇ. گۈلسىنەم گويا چايان چېقىۋالغاندەك ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى: «مەن نېمە قىلىۋاتىمەن؟ نېمە ئىش قىلىپ قويدۇم ؟ — ئۇ جالاقلاپ تىترەپ كەتتى، كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى، — ئۇنى تىللىدىم، ئۇردۇم، نېمىشقا ئۆزۈمنى تىللىيالمىدىم، ئۇرالمىدىم ؟ ... مەنمۇ، مېنى تاشلاپ كەتكەن، تۇكۇرۇپ تاشلىۋەتكەن ئادەمگە

ئەگەشتىمغۇ، شېرىن گەپلىرىگە ئېرىپ كەتتىمغۇ ... مەن خورلانمىدىمۇ، مېنىڭ بىساتىمدا ئۆز ـ ئۆزۈمگە ئۆكۈنۈش، ئېچىنىش تۇيغۇسى يوقمۇ ... قېنى مەندىكى نومۇس، ۋىجدان، ئىنسابى ؟ ...»

گۈلسىنەمنىڭ كۆزىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈلدى. ئۇ ئېرىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى. ئىچى ئېچىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ گېلىغا ئەلەملىك ئاغرىق تىقىلىۋالغاندەك قىينىلاتتى، كۆز ئالدى بارغانسېرى قاراڭغۇلىشىپ، ئىياغلىرى ماغدۇرسىزلىنىۋاتاتتى.

ئۇ كەينىگە ئاستا بۇرۇلۇپ، كارىۋىتىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە يېشىنمەيلا ياتتى. ئەمما، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى، ئۇخلاپ قالسام بولاتتى، دېگەننىمۇ ئويلىمىدى، ئۇياق ـ بۇياققىمۇ ئۆرۈلمىدى، كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ، قېتىپ قالغاندەك ياتتى. ۋاقىت ئاستا ـ ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى، تاڭ يورۇشقىمۇ ئاز قالدى، لېكىن ئۇ يەنىلا ئويغاق. چۈنكى، ئۇنىڭ تاپىنىدىن تارتىپ تا بېشىغىچە ئېچىنىش، خورلۇق تۇيغۇلىرى يېنىپ كەتكەنىدى.

3

قاسىمجان گۈلسىنەم بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن تاشكەنتكە پات ـ پات كېلىدىغان بولۇپ قالدى. ھەر كەلسە، گۈلسىنەم بىلەن ئۇچراشمىغۇچە كەتمەيتتى.

قاسىمجانىڭ بۇ قېتىم تاشكەنتكە كېلىشى ئۆزىنى نەچچە ۋاقىتتىن قىينىاپ كەلگەن ئوي ـ خىيالىنى گۈلسىنەمگە ئېيتىش ئۈچۈن ئىدى. ئۇلار نەۋايى كوچىسىدا ئۇچرىشىپ قالدى. گۈلسىنەم قاسىمجانىڭ كۆزىگە ھەر قېتىمقىدىنمۇ چىرايلىق، ياش كۆرۈندى. بۇرۇنقى قىياپەتلىرىنى ئېسىگە سېلىپ، ئۇ بېشىغا چىمەن دوپپا كىيىۋالغانىدى. ئۇچىسىدا مەيدىسى يېرىم ئوچۇق كۆڭلەك، كۆكسى ھېلىقى چاغدىكىدەك

يەنىلا كۆتۈرەڭگۈ، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى.

ـــ چېچىڭىزنى نېمىشقا بويىۋالدىڭىز، قاسىمجان ؟ ـــ دېدى گۈلسىنەم ئىللىق تۇستە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ، ـــ ئاقىرىپ تۇرۇشى ئۆزىڭىزگە قالتىس يارىشىپتىكەن.

ـــ باشقىلارنى دوراپ باقتىم، ـــ قاسىمجان ئوڭايسىزلىنىپ ئۇنىڭ كۆزىگە قارىيالماي قالدى.

ـــ بولماپتۇ، يارىشىملىق نەرسىلەرنى دورىسا بولىدۇ، قاسىمجانغا ئوخشىماي قاپسىز.

ـــ سىزگە مۇھىم بىر گېپىم بار ئىدى، ـــ دېدى قاسىمجان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ـــ كەچتە خالىيراق بىر يەردە ئۇچراشساق ؟

ـــ ھازىر دەۋېرىڭ، بىزنىڭ گېپىمىزگە كىم دەخلى قىلاتتى ؟

ـــ ھازىر دېسەممۇ بولىدۇ، ـــ قاسىمجاننىڭ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ تىترىشى، ئوڭايسىزلىنىشىدىن گۈلسىنەم بىرقىسما روھىي ھالەتنى سەزدى.

ـــ بۇرۇنمۇ تۇرمۇشىڭىز كۆڭۈلسىز ئىدى، ـــ دېدى قاسىمجان قىسقا جىملىقتىن كېيىن تەسلىكتە، ـــ مېنىڭمۇ شۇنداق، ھېس قىلىشىمچە، ھازىرمۇ تۇرمۇشىڭىز كۆڭۈللۈك ئەمەس، مېنىڭمۇ شۇنداق. ئۆتكەندە مېنىڭدىن ئۆتۈپ كەتتى، مېنى كەچۈرۈڭ، ئەمدى تۇرمۇشىمىزنى قايتىدىن باشلىساق، قالغان ئۆمرىمىزنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزسەك، دەيمەن. بەختىمىنىڭ ئالدىمدا ئىكەنلىكىنى ئەمدى ھېس قىلىۋاتىمەن.

گۈلسىنەم كۈلدى. قاسىمجان ئۇ قىياس قىلغان گەپلەرنى دېگەنىدى. شۇڭا سوئال نەزىرىدە ئۇنىڭغا قاراپ:

ـــ مەن ھازىرمۇ ئارتىس، بۇ كەسپىمنى ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە قىلماقچىمەن، قانداق قىلىسىز ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەمدى مەيلى ... بۇرۇنقى نادانلىقىمغا ھازىرغىچە پۇشايمان قىلىمەن.

ـــ پۇشايمانىنى مەن قىلسام بولىدۇ، مۇھەببەتنى چۈشەنمىگەن ئادەمگە كۆڭۈل بەرگەنىكەنمەن. تالاي يىللارنى ئازابلىنىپ سىزگە كۆڭۈل بەرگەنلىكىمنىڭ دەردىنى تارتىپ ئۆتكۈزدۈم. ئۇ ھېسلىرىم ئەمدى ئۆلدى، كۆڭۈلسىز تۇرمۇشقىمۇ كۆنۈپ قالدىم.

گۈلسىنەم شۇنداق دەۋاتسىمۇ، يۈزىدە ئىللىق تەبەسسۇم، كۆزلىرىدە مۇھەببەتلىك ئۇچقۇنلار يەنىلا چاقناپ تۇراتتى.

ـــ ئازابنى سىزلا ئەمەس، مەنمۇ تارتتىم، بەلكى ئېغىرراق تارتتىم. ياشلىقىمىزنىڭ ھۆرمىتىنى ئەمدى قىلساقمۇ كېچىكمەيمىزغۇ ؟ ـــ قاسىمجاننىڭ كۆزلىرى يېنىپ، بەدەنلىرىنى بىر خىل لەززەتلىك سېزىم قاپلاپ كەتكەندى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۈپكۈندۈزدە، ئوچۇقچىلىقتا، كىشىلەر ئارىسىدا تۇرغانلىقىنى ئۇنتۇلۇپ قېلىۋاتاتتى.

ـــ مەن ياشلىقىمنىڭ سىز بىلەن بىللە ئۆتكەن كۈنلىرىنى، لەززىتى چەكسىز بولغان مىنۇتلىرىنى قەدىرلەيمەن. ئۇ مېنىڭ ھاياتىمدىكى ئەبەدىي ئۇنتۇلماس چاغلار. بىراق، ئەمدى شۇ كۈنلەرنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئۇزاق يىللىق ھەمراھمىنى، ھەمراھىمنىڭ پۈشتىدىن تامغان ئىككى بالامنى ئۇنتۇلۇپ قالسام بولماس، قاسىمجان ؟

ـــ ئادەم ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزىنى ئويلىشى كېرەك.

ـــ ئۇنداقتا، ئۆزىنى دەپ قەدىناسىنى، بالىلىرىنى خارلىسا بولىدىكەن ـ دە، سىز شۇنداق ئويلاپسىزكەن ـ دە ؟

ـــ ئەمدى، مۇھەببەت شۇنداق بولىدىكەن، ئۇ قېرىمايدىكەن ! ...

ـــ قويۇڭ مۇنداق گەپلەرنى، ـــ گۈلسىنەم بىرئاز تاتاردى، كۆزلىرىدىكى يېقىملىق نۇرلارمۇ ئۆچتى، ـــ مەندە تۇنجى مۇھەببەت ئويغاتقان ئادەم، دەپ سىزنى ھۆرمەت قىلسام، ئاشۇ چاغلارنىڭ قەدرىنى قىلسام، مېنى باشقىچە چۈشىنىپ قاپسىز ـ دە ... مۇھەببەت قېرىمايدىكەن، دەيسىزا، سىز مۇنداق سۆزنى قىلىشقا مۇناسىپ ئەمەس، سىزدىكى ھازىرقى ھېسسىيات

مۇھەببەت ئەمەس، بەلكى شەھۋانىي ھەۋەس ! بىز خاتا قەدەم باستۇق، قاسىمجان، ئاددىيسى ئىنساب قىلىشىمىز كېرەك ئىدى ...

ـــ ياق، ياق، ئۇنداق ئەمەس ... مەن قايتا يانغان مۇھەببىتىم ئۈچۈن ھەممىدىن كېچىشكە تەييار ...

ـــ قاسىمجان، ـــ دېدى ئۇ مىيىقىدا كۈلۈپ، ـــ بىز كىممىكى يېنىدا تۇرۇۋاتىمىز، قاراپ بېقىڭا ؟

قاسىمجان بۇ سۆزگە دەسلەپ ھەيران بولدى، كېيىن ئەتراپىغا ھەم ئېگىزگە قاراپ، نەۋايىنىڭ ھەيكىلىگە ـــ ئۇلۇغ زاتنىڭ سىيماسىغا كۆزى چۈشتى.

ـــ نەۋايىنىڭ يېنىدا تۇرۇپتىمىز، ـــ دېدى ئۇ گۈلسىنەمنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنەلمەي.

ـــ شۇنداق، ئۇلۇغ زاتنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتىمىز، ـــ دېدى ئۇ دېكلاماتسىيە قىلىۋاتقاندەك دانىمۇدانە سۆزلەپ، ـــ ئۇ پۈتۈن ئۆمرىنى ۋاپا، ئىنساب، مۇھەببەتنى كۈيلەشكە سەرپ قىلغان. سىزمۇ شائىرغۇ، مۇشۇ ئۇلۇغ شائىرنىڭ روھىنى قورۇندۇرماڭ، مۇشۇ ئۇلۇغ ئۇستازنىڭ ھۆرمىتىنى بولسىمۇ قىلىڭ.

قاسىمجان بىرنېمە دېمەكچى بولدى ـ يۇ، كېكەچلەپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ مەن سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىزنى ئوقۇغان، مېنىڭچە، شائىر دېگەن ئۆزىنىڭ يازغىنىغا ئالدى بىلەن ئۆزى ئەمەل قىلىشى كېرەك. يازغىنى بىلەن قىلغىنى ئوخشىمايدىغان شائىردىن خەلق مەڭگۈ يىرگىنىدۇ، مەن سىزدىن يىرگەندىم !

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ، قەدەملىرىنى تېز ـ تېز ئېلىپ يۇرۇپ كەتتى.

※ ※ ※

گۈلسىنەمنىڭ ئاچچىق سۆزلىرى قاسىمجاننىڭ يۈرىكىگە تەگدى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، پۈتۈن ئەزايى بەدىنى بوشىشىپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى ۋە ھەيكەلگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ

قالدى. ئۇ شۇ هالدا قانچىلىك ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى بىلمەيتى. بىر چاغدا كۆزىنى ئاستا ئاچتى، ئادەملەر خىيالىي گەۋدىلەردەك كۆرۈندى. يۈز ـ كۆزلىرىدىن تەر قۇيۇلۇۋاتقانلىقىنى ئاران سەزدى. ئۇ شۇنچىلىك بوشىشىپ كەتكەنىدىكى، گەۋدىسىنى كۆتۈرەلمەي قالغانىدى.

ئەتىسى ئۇ ئايروپىلان بىلەن ئالماتاغا قايتتى. بىراق، هالى ئوسال ئىدى، تۇنۇگۈندىن تارتىپ گېلىدىن هېچ نەرسە ئۆتمەيدى. يول بويى ئالماتالىق ئىككى يىگىت ئۇنىڭ هالىدىن خەۋەر ئېلىپ دورا ئىچۈرۈپ كەلگەنىدى. ئايروپىلاندىن چۈشكەندىن كېيىن ئۇلار قاسىمجاننى كىرا ماشىنىسىغا سېلىپ قويدى.

قاسىمجان دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە كىرا ماشىنىسىدىن تولىمۇ تەستە چۈشتى ـ دە، دەرۋازىدىن كىرىپلا «گۈپ»لا قىلىپ يىقىلدى. هويلىدا باراڭ ئاستىدا تاماق يېيىشۋاتقان ئايالى، بالىلىرى يۈگۈرۈشۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى:

ـــ دادا، نېمە بولدۇڭ، دادا ؟

ـــ لەۋلىرىڭ گەز باغلاپ كېتىپتۇغۇ، ئۇسسۇزلۇق ئىچ، دادا ...

قاسىمجان كۆزىنى يېرىم ئېچىپ «ياق» دەپ بېشىنى چايقىدى.

ـــ دادامىلارنىڭ پات ـ پات بېشى ئاغرىپ قالىدىغان، ـــ دېدى ئايالى ئالاقزادە بولۇپ، ـــ دورىسىنى ئەكېلىڭلار.

قاسىمجان يەنە بېشىنى چايقىدى.

ـــ دائىم بېشىڭىز ئاغرىسا، شۇ دورىنى ئىچىپ ئوڭىلىنىپ قالاتتىڭىزغۇ؟

ـــ ياق، ـــ دېدى قاسىمجان بېشىنى كۆتۈرۈپ ۋە كۆزلىرىنى كۇچ بىلەن ئېچىپ، ـــ ئۇ دورىلار ... مېنى ساقايتالمايدۇ ... قوي ئۇ دورىنى ...

قاسىمجانىڭ ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ ئېيتقان سۆزلىرىگە ئانىمۇ، بالىلارمۇ هەيران بولۇشۇپ، بىر ـ بىرىگە قاراپلا قېلىشتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئانا خاراكتېرى

مەن ئانا مېھرى، ئانا خاراكتېرى توغرىسىدا يازماقچى بولدۇم. بۇ چوڭ تېمىنى ئىپادىلىمەك قىيىن. بىراق، بەزىبىر تۇرمۇش ئۇزۇندىلىرى چوڭ تېمىلارنىمۇ ئېچىپ بېرەلىشى مۇمكىنغۇ دېگەن ئويغا كەلدىم.

1

ئەڭ دەسلەپ ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئۇزاق يىللار بولغان ئانام ئېسىمگە كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ هاياتى، بولۇپمۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى كۆز ئالدىمدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتتى:

بىر كۈنى ئانام ئاغرىپ قېلىپ، ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالدى. ئۇنىڭ تېخى ئەللىككىمۇ تولمىغان مەزگىلى ئىدى. ئۇ پات ـ پات ئاغرىپ قالاتتى، لېكىن دوختۇرغا كۆرۈنۈشكە، دورا ئىچىشكە قىيىنچىلىق ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى يېتىپ قېلىشى بۇرۇنقىغا زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇ بۇرۇن ئاغرىپ قالسا، بىرەر ئىككى كۈن يېتىپلا تۇرۇپ كېتىدىغان، بۇ قېتىم يېتىپلا قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تامىقى بارغانسېرى ئازلاپ، ئۈسسۈزلۇق ئىچىپ هالسىراپ كەتتى. پۈتلىرىنىڭ ئىشىشىۋاتقانلىقى بىلىندى. دوختۇرنى ئۆيگە باشلاپ كىردىم. ئۇ تەكشۈرۈپ كۆرۈپ:

ـــ بالىستتا يېتىپ داۋالانغىنى ياخشى، ئاغرىقى خېلىلا بار، ـــ دېدى. لېكىن ئانام بۇرۇنقىدەكلا:

ـــ بولدىلا، ئەتىگىچە ياخشى بولۇپ قالىمەن، ـــ دەپ ئۇنمىدى. دوختۇر ئۇنىڭغا قىممەت باهالىق ئىككى خىل دورا

يېزىپ بەردى. مەن شەھەرنى بىر كۈن ئايلىنىپ، ئاشۇ ئىككى خىل دورىنى ئاران تېپىپ كەلدىم. ئانام دورىنى بىر ھەپتە ئىچكەن بولسىمۇ، كېسىلى ياخشىلانمىدى، ئەكسىچە بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، پۈتلىرى ئىششىپ كەتتى، ئاخىر ئۇنى دوختۇرغا كۆرسىتىشكە كۆندۈردۈم ـ دە، تەسلىكتە ھارۋىغا سېلىپ، دوختۇرخانىغا ئېلىپ باردىم. ئانام ماڭالمايتتى. ئۇنى ھاپاش قىلىپ، كېسەل كۆرۈش بۆلۈمىگە ئېلىپ ماڭدىم. ئۇ ئۇستىخانلىق، بەستىلىك ئايال بولغاچقا، مەن ھاسىراپ ـ پۈشۈلداپ كەتسەم كېرەك ئەتمالىم، ئانام:

ـــ ۋاي جېنىم بالام، مېنى كۆتۈرىمەن دەپ، قىينىلىپ كەتتىڭىز ـ ھە ؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق، ئاپا، قىينالمىدىم، ـــ دېدىم مەن يالغان ئېيتىپ.

ـــ زورۇقۇپ قالمىسىڭىز بولاتتىغۇ ...

دوختۇر ئۇنىڭ بالىنىستا يېتىشى كېرەكلىكىنى ئېيتىۋىدى، ئانام:

ـــ بالام يالغۇز، قىينىلىپ قالارمىكىن، ـــ دەپ تۇرۇۋالدى. دوختۇرنىڭ بىردىنلا جۇدۇنى تۇتتى. ئۇ ئاچچىقلىنىپ:

ـــ بالىنىستا يېتىپ داۋالانمىسىڭىز قەتئىي بولمايدۇ ! ـــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ بالىنىستا يېتىشقا نائىلاج كۆندى. داۋالاش تېز، جىددىي ئېلىپ بېرىلىشقا باشلىدى. دوختۇرلار ھېلىدىن ـ ھېلى كىرىپ ـ چىقىپ تۇراتتى. بىراق، شۇنچە نۇرغۇن تېببىي ياردەملەر بېرىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئانام كۈندىن ـ كۈنگە بوشاپ كېتىپ باراتتى. ئىككى ھەپتە ئىچىدە چىرايى بىرقىسما بولۇپ، مەڭزى ئىچىگە كىرىپ، كۆزلىرى پىلدىرلاپ قالدى. قوللىرىنىڭ تومۇرلىرى كۆكىرىپ كەتتى، ئانامغا مومام قارايتتى، مەن ئەتىگەندە، كەچتە كېلىپ تۇراتتىم. بىر كۈنى كەچتە كەلسەم، ئانامنىڭ مىجەزى بەكلا بوشاپ قاپتۇ، بۇنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بۇزۇلدى. كۆزۈمگە ياش كەلدى. مەن يېشىمنى كۆرسەتمەسلىك

ئۇچۇن زالغا چىقىپ كەتتىم. بىچارە ئانام، مېھرىبان ئانام، ـــ دەپ ئويلىدىم مەن، ـــ دادامدىن يىگىرمە ئۇچ يېشىدا تۇل قاپتىكەن، بىزنى ئۆگەيلىك تارتىپ قالمىسۇن، دەپ قايتا ياتلىق بولماي، ياشلىقىنى، پۈتۈن كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى بىزگە قۇربان قىلىۋەتتى ... ئەمدى ئاغزىمىز ئاشقا يەتكەن چاغدا ... خىياللىرىمنى داۋاملاشتۇرۇشتىن قورقۇپ، ياشلىرىمنى ئېرتىپ، ئۆزۈمنى بىر قۇر ئوڭشاپ ياتاقتا يېنىپ كىردىم، ئۇ ماڭا نۇرسىز كۆزلىرىنى تىكىپ ئۇزاقىچە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مېھرىبانلىق، بىزدىن قىيالمايۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ھالى ئوسالىشىپ كېتىۋاتقان ئادەم بېشىدا قاراپ تۇرغانلارنى قورقۇتۇپ قويماسلىققا، ئۇلاردا ئىشەنچ پەيدا قىلىشقا ئىنتىلىدىكەن. ئۇ ئۆزىنى ياخشىلىنىۋاتقاندەك كۆرسىتىشكە تىرىشىپ، كۈچەپ تۇرۇپ جىلمىيىپ قويياتتى.

ـــ تاماقتىن قىينىلىپ قېلىۋاتقانسىز، تايىنلىق، ـــ دېدى ئۇ ماڭا زەئىپ ئاۋازدا.

ـــ ياق ئانا، قىينالمىدىم، مەندىن غەم قىلماڭ. تاماقنى مەكتەپ ئاشخانىسىدىن يەۋاتىمەن.

ـــ ياقىلىرىڭىز كىر بولۇپ قاپتۇغۇ، بالام؟

ـــ ھەدەم كۆڭلەكلىرىمنى يۇيۇپ بەرگەن، يۆتكىۋالىمەن دەپ ئۇنتۇلۇپ قاپتىمەن.

ئۇ قىلچە ئۆزىنى، ئاغرىقىنى ئويلىمايتتى، غېمى بىزدىلا ئىدى. مەن بالىغا بولغان كۆيۈمچانلىقىنىڭ ئانىنىڭ ئۆز جېنىدىنمۇ ئارتۇق بولىدىغانلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىم.

ئاردىدىن ئۇچ كۈن ئۆتۈپ، ئانام تاماقتىنمۇ، گەپتىنمۇ قالدى، كۆزىنىمۇ ئاچالمايتتى. بىز ھەممىمىز ئۇنىڭ بېشىغا ئولاشتۇق. ئۇنىڭ كۆزىنى ئېچىشىنى، بىرەر ئېغىز گەپ قىلىشىنى ـــ ئاخىرقى گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلىۋېلىشنى زارىقىپ كۈتەتتۇق.

لېكىن ئۇ گەپمۇ قىلمايتتى، كۆزىنىمۇ ئاچمايتتى، ئۇ

مومامنىڭ: «ھەي جېنىم بالام، نۆۋەت مېنىڭ ئىدى، نېمە تەقدىردۇ بۇ، كۆزىڭىزنى ئېچىڭا، بالىلىرىڭىزغا بىر قاراڭا» دېگەن ئېچىنىشلىق زارلاشلىرىغا جاۋابمۇ قىلمىدى، ئۇنىڭ تىنىقى پەسلەپ كەتكەندى. بىز يىغا ـ زار قىلىشىپ كەتتۇق، شۇ ئارىلىقتا ئايال دوختۇر كىرىپ، بۇ ئېچىنىشلىق مەنزىرىنى كۆردى ـ دە:

ـــ كۆزىڭىزنى ئېچىڭ، قاراڭ بالىلىرىڭىز سىزگە قاراپ تۇرىدۇ، ـــ دېدى.

بىلمىدىم، ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، بىر چاغدا ئۇ چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ، كۆزىنى كۇچ بىلەن ئاچتى، ئاچقاندىمۇ يوغان ئاچتى. گويا پەسلەپ كېتىپ بارغان لەگلەك بىردىنلا كۆتۈرۈلگەندەك بىزدە ئۈمىد پەيدا بولدى. ئۇ ماڭا، ھەدەمگە تىكىلىپ قارىدى ۋە گەپ قىلماقچى بولۇپ، قانسىز لەۋلىرىنى جۈپلەشتۈردى، ئاندىن ئاستا ئاچتى، شۇ چاغدا ئۇنىڭ تىلى كۆرۈندى. كەينىدىن يەنە جۈپلىشىپ قالدى. مەن بۇ جانسىز ھەرىكەتلەردىن: «بالام» دېگەن ئۇقۇمنى چۈشەندىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ يۈمۈلغان كۆزلىرى قايتا ئېچىلمىدى، ئۇ جان ئۈزگەنىدى.

يېرىم كېچە ئىدى. ئۇنى قول ھارۋىسىغا سېلىپ ئۆيگە ئاچقىتۇق. يولدا كېلىۋاتىپ، مومام ماڭا يىغلاپ تۇرۇپ:

ـــ ئاپىڭىز ئارماندا كەتتى. قايسى كۈنى ماڭا: «ئوغلۇم جاپا تارتىپ قالىدىغان بولدى، ئۆيلەپ قويغان بولساق، تۇرمۇشتا قىينالمايتتى» دېگەنىدى، ـــ دېدى. ئانامنىڭ ئۆلەر ھالىدىمۇ مېنىڭ غېمىمنى قىلغانلىقىدىن يۈرەك ـ باغرىم ئۆرتىنىپ كەتتى ...

مېنىڭ يۈرىكىمدە بىر داغ قالغانىدى، بۇ نېمە داغ ؟ مەن ئۆمرۈمدە ئانامنى قىلچە رەنجىتمىگەن، ئۇنى ھۆرمەتلەپ، كۈتۈپ كەلگەنىدىم، ئۇنى رازى قىلىشنىلا ئويلايتتىم، ياشلىق قىلىپ ئېچىپ قويۇپ سەل قىزىرىپ قالسام ياكى ئېچىپ قويغانلىقىم

بىلىنىپ قالغۇدەك بولسا، ئانام ئوغلۇم مېنى ھۆرمەت قىلمىدى دەپ قالارمۇ، دېگەن ئوي ـ خىيالىلار بىلەن بويىتاق ئاغىنىلىرىمنىڭ ياتقىدا قونۇپ قالاتتىم. ئەمما، بىر كۈنى مۇنداق بىر ئىش بولۇپ قالدى: مەكتەپتە بىرى بىلەن قاتتىق تاكالىشىپ قالدىم. ئۆيگە كىرسەم، ئانام قورۇما قورۇۋاتقانكەن، تېخىچە تاماق تەييار بولماپتۇ ـ دە، دەپ ئويلاپ ئۆزۈمنى باسالماي ئۇچامدىكى كاستۇمنى يېشىپ، ئۇنى كارىۋاتقا ئاچچىق بىلەن ئاتتىم. ئانام مېنىڭ ئاچچىق قىلىۋاتقانلىقىمنى سېزىپ: «مانا بالام، خېمىرمۇ تىندى، ھازىرلا سوزىمەن» دەپ ئالدىراپ بىردەمدىلا تاماق تەييار قىلدى. بۇ قىلغىنىمغا شۈكۈر پۈشايمان قىلدىم. ئۇ ئوتتۇز يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىش بولسىمۇ، مېنى ھازىرغىچە قاتتىق ئازابلاپ كەلمەكتە. مەن تۇرمۇش يولۇمدا نۇرغۇن ئازابلارنى تارتقان، ئۇلار ئۇنتۇلۇپ كەتتى، لېكىن ئاشۇ ئازابنى بۇگۈنگىچە ئۇنتۇلغىنى يوق، يۈرىكىمدىكى داغ ئاشۇ ئازابتىن قالغان.

مانا بۇلار بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلار. لېكىن، بۇنىڭدىن ئانا مېھرى، ئانا خاراكتېرى تولۇق ئېچىلىپ كەتمىگەن بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا، ئۆزۈم كۆرگەن بىر ئىشنى يازسام، بەلكىم ئىپادىلىمەكچى بولغىنىم تولۇقراق ئايان بولار، دېگەن ئويدىمەن.

2

بىزنىڭ ھاشىر ئىسمىلىك بىر قوشنىمىز بار ئىدى. ئىككىمىز ياخشى ئۆتەتتۇق. ئۇلار بىر ئائىلىدە ئانىسى، ئايالى، ئۈچ ئوغلى بولۇپ ئالته جان بار ئىدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئائىلىسى خاتىرجەم ئەمەس ئىدى، پات ـ پات جېدەل ـ ماجىرا چىقىپ تۇراتتى. ھاشىرنىڭ تۆۋەن مائاشى بۇ ئائىلىنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكى، كىيىم ـ كېچەكنى قامدىيالمايتتى. جېدەل ـ ماجىرا كۆپرەك مۇشۇ ئىشتىن تۇغۇلاتتى. مەن بارا ـ

بارا هاشىرنىڭ ئاپىسىنىڭ بۇ ئائىلىدە ئارتۇقچە ئادەم بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدىم. تاماق ۋاقتىدا ئاپىسى شىرەگە كەلسىمۇ ـ كەلمىسىمۇ تاماق يېيىلىۋېرەتتى. ئەگەر قولۇم ـ قوشنىلارنىڭكىگە چىقىپ كېتىپ، يېنىپ چىققان ۋاقتى تاماق ئۈستىگە تۇغرا كېلىپ قالسا، ھاشىرنىڭمۇ، ئايالى خاتىگۈلنىڭمۇ قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ كېتەتتى. ئەكسىچە ئۇ بىرەر يەرگە كېتىپ، ئىككى ـ ئۈچ كۈن تۇرۇپ قالسا، ھەر ئىككىسى ئېچىلىپ كېتەتتى. ھاشىرنىڭمۇ، خاتىگۈلنىڭمۇ چىرايىدا ئەكس ئېتىپ قالمىدىغان مۇنداق روھىي ھالەتلەرنى دائىم دېگۈدەك كۆرۈپ تۇراتتىم، تېخى مەن پات ـ پات ھاشىرنىڭ نېمە ئىشلار تۇپەيلىدىندۇ ئاپىسىغا كايىۋاتقانلىقىنى، ھەتتا بەزىدە تىللاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالاتتىم. بىر قېتىم كېچىسى ھاشىرنىڭ تۆت ياشلىق ئوتتۇرانچى ئوغلى ئامراقلىق قىلىپ مومىسى بىلەن بىللە ياتماقچى بولغاندا، ھاشىر:

ـــ ھە، باي بولاي دەمسەن، ـــ دېدى ئوغلىغا، ئوغلى ھېچنېمىنى چۈشەنمەي دادىسىغا قارىدى. ھاشىر يەنە:

ـــ ھەي دۆت، شۇنمۇ ئۇقمىدىڭمۇ ؟ مومالڭ بىلەن بىللە ياتسالڭ پىتقا باي بولسەن، دەۋاتىمەن، ـــ دېدى.

مەن ھاشىر بىلەن بىردەم پاراڭلىشىپ چىقاي، دەپ بۇ ئۆيگە كىرگىنىمگە يۈز مىڭ پۈشايمان قىلدىم ...

ھاشىرنىڭ ئاپىسى قاچانلا بولسا، غەمكىن يۈرەتتى. يۈزىگە چۈشكەن ھەربىر تال قورۇق، كۆزلىرىدىكى پىلدىرلىغان نۇر، تۇرقىدىكى مەيۇسلۇك ئۇنىڭ قايغۇ، ئەلەم ـ ھەسرەتلىرىنى سۆزلەۋاتقاندەكلا قىلاتتى. ئۇ ئۆز ئۆيىدىمۇ ھېچقانداق نەرسىگە ئىگە ئەمەس ئىدى. ساندۇقتا يۈرەكلىك قول سالالمايتتى. بىر پارچە نانىنى بەخۇدۇك ئېلىپ يېيەلمەيتتى، كۆڭلى تارتقان تاماقنى ئەتكۈزەلمەيتتى، ھەتتا ئاغزىدىن چىقىرىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى. ئوچاقتا ئوت قالاشنىمۇ كېلىنىدىن سورايتتى. ھەرقاچان كېلىنى بۇيرۇغان ئىشلارنىلا قىلاتتى. كېچىكتۈرۈپ

قويسا دەشنام يەيتتى، مومايىنى مەن كۆپ چاغلاردا، كوچىلاردا، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردا ئوتۇن تېرىپ يۈرگەن ھالدا كۆرەتتىم.

بىر كۈنى ھويلىدا تۇيۇقسىز جېدەل چىقىپ كەتتى، ۋاڭ ـ چۈڭنى ئاڭلاپ، ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتىم، ھاشىر ئاپىسىنى پېشايۋان تۈۋرۈكىگە نىقتاپ، گېلىنى بوغۇۋاتقانىكەن، ئۇنىڭ ئاغزىدىن تىل ـ ھاقارەتلەر قار ـ يامغۇر بولۇپ تۆكۈلۈۋېتىپتۇ:

ـــ سەن كىچىك بالىمۇ، ئۆلىمەيدىغان قېرى ! كۈندە پېشانىمىزنى تەرلىتىپ ئولتۇرۇپ بىر ۋاخ تاماق يەيمىزغۇ ـ ھە! مۇشۇ قېرى جېنىڭ بىلەن ماڭا ئوخشاش بىر تەخسە لەڭمەن يەيسەنغۇ ئاچ كۆز ! سېنى تويدۇرغىلى بولارمۇ، يە يەيدىغىنىڭنى يەپ، كىيىدىغىنىڭنى كىيىپ بولمىغانمىدىڭ، نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرگۈچە ئۆلسەڭ بولمامدۇ، دەججال !

مەن ئىتتىك كېلىپ، ھاشىرنىڭ تومۇرلىرى كۆپۈپ چىققان قولىنى ئاپىسىنىڭ گېلىدىن سىلكىپ چۈشۈرۈۋەتتىم. ئاپىسى يېرىم ھوشسىزلىنىپ شۇئان يىقىلىپ چۈشتى. يۈزلىرى پوكاندەك قىزارغان، بويۇن تومۇرلىرى كۆپكەن، كۆزلىرى تېشىغا پولتىيىپ چىقىپ دەھشەتلىك يېنىپ كەتكەن ھاشىر ئاپىسىغا قاراپمۇ قويمايتتى. پۈتۈن تۇرقىدىن ئەسەبىيلىك چاچراپ تۇراتتى. ئايالى خاتىگۈل كۆز ئالدىدا ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىگەندەك بۇ ياققا قايرىلىپمۇ قويماي، قازان بېشىدا بىر نېمىلەرنى قىلىپ يۈرەتتى. ھاشىرنىڭ قورقۇپ كەتكەن ئالتە ياشلىق چوڭ ئوغلى مومىسىنىڭ يۈزىنى سىلاپ يىغلاۋاتاتتى. مەن مومايىنىڭ بېشىنى يۆلىدىم. مومايىنىڭ كۆزىدىن ئاققان بىر تامچە ياش قورۇق چۈشۈپ كەتكەن مەڭزىدە توختاپ قالغانىدى. ئىچىم سىيرىلىپ، ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ، چىدىيالماي قالدىم، بېشىم پىرقىراپ كەتتى. مەن ئۆمرۈمدە كۆرمىگەن بىر ئىشنى كۆرۈۋاتاتتىم.

ـــ خەيرىنىساخان ھەدە، كۆزلىرىنى ئاچسىلا ...

ئاڭغىچە چىرايىدا قان قالمىغان ئايالىم كېلىپ مېنىڭ

قولۇمدىن موماينى ئالدى ـ دە، پىشانىسىغا يېيىلغان ئاپپاق، يىپەكتەك يۇمشاق چاچلىرىنى كەينىگە قايرىپ يۇز ـ كۆزلىرىنى سىلىدى. ئۇنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، يىغلىۋېتىشكە ئاز قالغانىدى. موماي كۆزىنى ئاستا ئاچتى. ئايالىم ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ پېشايۋان ئۈستىدىكى بۇگلۇككە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

ــ نېمە بولدى، هاشىر، بۇ نېمە قىلغىنىڭ ؟ ــ دېدىم مەن ئۆزۈمنى ئاران ـ ئاران بېسىپ. ئۇ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپلا كەتتى:

ــ قارىمامسەن، ئاداش، ــ ئۇ هازىرغىچە جالاقلاپ تىترەيتتى، ئۆڭى ئۆچكەن ئىدى، چىشلىرى غۇچۇرلايتتى، ــ بىردەم كۆڭلىكىم قالمىدى دەۋاتقان، بىردەم تويمىدىم دەۋاتقان، نېمە قىلىپ بەرسەم بولىدۇ بۇ قېرىغا ! ئىتنىڭ ئۆلۈكىدەك كوچىغا ئاچىقىپ تاشلىۋەتكىنىم يوققۇ، ئاتا ـ ئانىسىنى باقالماي، ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىۋەتكەن نى ـ نى ئوغۇل بالىلارنى كۆرمىدۇقمۇ؟ يا مەن شۇنداق قىپتىمەنمۇ! ؟ هېلىمۇ قولۇمدىن كېلىشچە بېقىۋاتمەنغۇ. شۇنىڭغا شۈكۈر قىلسا بولمامدۇ !

لەۋلىرى گەز باغلاپ چىرايى مۈردىدەك بولۇپ كەتكەن موماي يېرىم چىنە سوغۇق سۇ ئىچكەندىن كېيىن، تىلى ئاران گەپكە كەلدى:

ــ هەي، جېنىم بالام قادىر، ــ دېدى ئۇ ماڭا يىغلامسىراپ، ــ ئىككى كۆڭلىكىم بار، كۆرۈۋاتىسىلەر، ئۇچامدا تۇرغۇدەك هالىمۇ قالمىدى، هېلىمۇ نەزىر ـ چىراغقا بارسام مومىڭنىڭ كۆڭلەكلىرىنى سوراپ كىيىپ بارىمەن. تۆت مېتىر چىت ئەكېلىپ بەر بالام، ئۆزۈم قولۇمدا تىكىۋالاي، دېۋىدىم، شۇ گېپىم ئوشۇق كەتتىمكىن، ئاخشام قورسىقىم ئېچىپ كېتىپ ئۇخلىيالماي، تاختىبېشىدىن بىر بۇردا نان ئېلىپ يېۋىدىم، ئۇنى خاتىگۇل كۆرۈپ قالغان، يا شۇ ئىشىم ئوشۇق كەتتىمكىن، هېچ بىلەلمىدىم، بۇگۈن ...

هاشىر ئۇنىڭ ئاغزىدىن گېپىنى تارتىۋالدى:

ــ ئاخشاملىما ـ هە، ئاخشاملىما؟ دائىم نان ئوغرىلاپ يەيدىغىنىڭ يالغانما ؟

ــ قورسىقىم تويمىغاندىكىن، يېسەمۇ يېگەندەك، بالام ئادەم قېرىغاندا شۇنداق بولىدىكەن.

ــ سېنىڭدەك ئاچ كۆزنى كۆرمەپتىكەنمەن.

ــ راست بالام، ئاچ كۆز دېسەڭمۇ، تويماس دېسەڭمۇ راست ... خۇدايىم بالىلارنىڭ قولىغا قېلىشقا نېسىپ قىلمىغاي.

هاشىرنىڭ ئاپىسىنىڭ كېسىلى ـ كېچىكىنىڭ كونىراپ كەتكەنلىكى راست ئىدى. ئۇ توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغقا بارسا دائىم مومامنىڭ كۆڭلىكىنى سوراپ كىيىپ باراتتى. بەزىدە مومام ئۇنىڭ ئاپىرىدىغان بوسۇغىلىرىنىمۇ بېرەتتى. قايسى كۈنى خاتىگۈل تونۇر بېشىدا نان يېقىۋېتىپ، بىر تونۇر نان ياقسام ئۇچ كۈن يەتمەيدۇ بۇ گۆرده، يا چوڭى چوڭ بولۇپ، نەپسىنى تارتمىغان، يا كىچىكى، دېگەندى. شۇ چاغدا خەيرىنىساخان هەدەم تونۇر بېشىدا كېلىنى بىلەن بىللە ئىدى. ئۇنىڭ تەنلىك، ئاچچىق گەپلىرى سۆزسىزكى، خەيرىنىساخان هەدەمگە قارىتىلغانىدى. بۇ ياۋاش مومايغا قىرىچە ـ يېنىچە تېگىپ تۇرۇش خاتىگۈلنىڭ ئادىتىگە ئايلانغانىدى، ئۆتكەنده بىر قېتىم هاشىر بىلەن پاراڭلىشىپ چىقاي دەپ ئۇلارنىڭكىگە كىرىۋىدىم، تاماق ئۈستىگە كىرىپ قاپتىمەن. ئۇلار تامىقىنى ئەمدى يەي دەپ تۇرۇپتىكەن، مەن تاماق يەپ كىرگەنىدىم، ئۇنىمىغىنىمغا قويماي، خاتىگۈل ماڭا يېرىم تەخسە لەڭمەن سېلىپ قويدى. خەيرىنىساخان هەدەمگىمۇ يېرىم تەخسە لەڭمەن سېلىپ بېرىپتۇ. تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار ماڭا يەنە زورلىدى، مەن ئاتايىن: ماڭا مۇشۇمۇ ئارتۇق بولۇپ كەتتى، خەيرىنىساخان هەدەمگە سېلىپ بېرىڭلار، دېدىم. خەيرىنىساخان هەدەم يا يەيمەن، يا يېمەيمەن، دېمىدى (بەلكىم يەيمەن دېيەلمىسە كېرەك). ئەمما بىرەرىمۇ: ئاپا، يەمسەن دەپ قويمىدى. خاتىگۈل

گېپىمنى ئاڭلىماسقا سالدى. ھاشىر بولسا ئاپامنىڭ يەيدىغىنى شۇنچىلىك دېدى. مومانىڭ ماڭا مۇلايىم قىياپەتتە لاپ ـ لاپ قىلىپ قاراشلىرىمۇ شۇنىڭدىن دالالەت بېرىپ تۇراتتى. نېمىشقا كىرگەندىمەن، نېمىشقا مۇشۇ ئېچىنىشلىق مەنزىرىنى كۆرگەندىمەن، دەپ ئويلىدىم. قىلماقچى بولغان پاراڭلىرىم ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ كەتتى. ھاشىر گەپ قىلىۋاتاتتى، لېكىن كاللامغا كىرمەيتتى. خۇددى بىرى گېپىمنى بوغۇۋالغاندەك قىينىلىشقا باشلىدىم. خاتىگۇل ماڭا چاي قىلىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتاتتى. ئاشۇ چاينى ئىچكۈچە زەھەر ئىچكىنىم ياخشى، دەپ ئويلىدىم ـ دە، ھاشىرنىڭ شۇنچە تۇتۇۋېلىشلىرىغا ئۇنمىماي، ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم. ئۆيگە كىرىپ يېرىم كېچىگىچە ئۇيقۇم كەلمىدى. بىچارە مومانىڭ بېشىنى ئىچىگە تىقىپ ئاشۇ يېرىم تەخسە لەڭمەننى ئۇن ـ تىنسىز يېيىشلىرى، ئارىلاپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىشلىرى، ماڭا قاراشلىرى، بۇ ئىشلار خىيالىغىمۇ كىرمىگەن ھاشىرنىڭ شۇنداق خاتىرجەم ئولتۇرۇشلىرى، خاتىگۇلنىڭ تېخى ئاش سۈيىنىمۇ ئىچىپ بولمىغان تەخسىنى مومانىڭ ئالدىدىن يۇلۇپ ئېلىۋېلىشلىرى كۆز ئالدىمدىن زادىلا كەتمىدى. بىر بۇردا نان، بىر پارچە لاتا ئانا ـ بالا ئوتتۇرىسىغا شۇنچىلىك رەھىمسىزلىك، ياۋۇزلۇق ئوتلىرىنى ياقالىغانلىقىغا ئەقلىم ھەيران بولاتتى. ئانىنىڭ كۆڭلى بالىدا، بالىنىڭ كۆڭلى دالادا، دېگەن ماقالنى ئاڭلىغان ۋە ئۇنى مۇلاھىزە قىلىپ بالىنىڭ كۆڭلى دالادا دېگەندە، بۇ بالا ئاتا ـ ئانىغا، ئاتا ـ ئانا بالىغا كۆيگەنچىلىك كۆيمەيدۇ، دېگىنىغۇ دېگەنلەرنىلا خىيالىمدىن ئۆتكۈزگەن، لېكىن بۇنىڭ بۇنچىلىك قارا كۆڭۈللۈك، ياۋۇزلۇقلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقماپتىكەنمەن.

خەيرىنىساخان ھەدەم مومامغا مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ: بىر كۈنى ئۇ كېچىدە ئويغىنىپ كېتىپ، گۈدۈڭلىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ ھويلىغا چىقىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ھاشىر بىلەن

خاتىگۇل پىشايۇاندا گۆشنان يەپ ئولتۇرغۇدەك. خاتىگۇل مۇنۇ بىرنى بالىلارغا ئېلىپ قويايلى، دەۋاتقۇدەك. ئاڭغىچە ئۇلار موماينى كۆرۈپ قاپتۇ، ئەمما يا ھاشىر، يا خاتىگۇل: ئاپا، تاماق يەمسەن، دەپمۇ قويماپتۇ. ئىككىسى موماينى كۆرمەسكە سېلىپ، بېشىنى كۆتۈرمەي ھەدەپ يەۋاتقۇدەك. مومام بۇ ئىشنى ماڭا سۆزلەپ بەرگۈچە ئۆزىمۇ يىغلاپ كەتكەندى. مەن بۇ ئىشنى ئاڭلاپ: توۋا، ئاپىسىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئېتىپ يېگەن تامىقى ئۇلارنىڭ گېلىدىن قانداقمۇ ئۆتكەندۇ، دەپ قاتتىق ئازابلانغانىدىم. كىشىلەردىن ئارزۇلاپ باققان بالا مۇشۇنداق مېھرسىز، كۆيۈمسىز، قارا كۆڭۈل بولىدۇ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىۋېدىم، راست ئىكەن ـ دە، مانا كۆز ئالدىمدىن ئۆتۈۋاتىدۇ. خەيرىنىساخان ھەدەم ھاشىرنى شۇنچىلىك ئارزۇلاپ باققان ئەمەسمىدى. ئۇ ئەتىۋارلىق بالا ئىدى. نېمە دېسە، ئاتا ـ ئانىسى شۇنى قىلىپ بېرەتتى. مەھەللىدە ھېچكىمنىڭ پومزىكى، ھېچكىمنىڭ خۇرۇم سومكىسى، ھېچكىمنىڭ كانكىسى، تۆمۈر چانىسى يوق چاغدا، ھاشىرنىڭ بار ئىدى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغدىلا خۇددى باي بالىلاردەك چىبەرقۇت شىم ـ تۇجۇركا، ئۆتۈك ـ كالاچ كىيىپ يۈرەتتى. شۇنچە ئېسىل كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تالادا قىلىقسىزلىق قىلىپ لاي ـ مەينەت قىلىپ ئۆيگە كىرسە، ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى بىر كاچاتمۇ ئۇرمايتتى. مەن بالىلىق ئەقلىم بىلەن ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا سېلىشتۇرۇپ ئويلاپ كېتەتتىم: مېنىڭ ئاتا ـ ئانام قانداق ئاتا ـ ئانا ؟ ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قانداق ئاتا ـ ئانا ؟ يا بىز ئۇلاردىن كەمبەغەل ئەمەس، نېمىشقا ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلىپ بېرىدۇ، نېمىشقا مېنىڭ دېگىنىمنى قىلىپ بەرمەيدۇ ؟ تېخى مەن ئۆي ئىشلىرىنى ئۇنىڭدىن جىق قىلىمەنغۇ ؟ ...

مۇنداق يۈرىۋەرسەم بولماس، كۆڭلۈمدىكى گەپلىرىمنى ئۇنى ئاغرىتىپ تۇرۇپ ئېيتىشىم كېرەك، دەپ ئويلىدىم ـ دە، ئەتىسى ھاشىر بىلەن سۆزلەشتىم. خەيرىنىساخان ھەدەمنىڭ ئۇنى قانداق

ئارزۇلاپ باقىقانلىقىنى ھازىر خەيرىنىساخان ھەدەمنىڭ كۆرۈۋاتقان كۈنلىرىنى، تارتىۋاتقان خارلىقلىرىنى، ئۆزى بىلەن خاتىگۈلنىڭ پۈتۈن مەھەللە، قولۇم ـ قوشنىلار ئالدىدا نەپرەتكە قىلىۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ:

ـــ ئاتا ـ ئانىنى بېقىش ـ كۈتۈش بالىنىڭ قەرزى. ئاپاڭنى كۈتۈش ساڭا ئېغىر كېلىۋاتقان بولسا، بۇ قەرزنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىساڭ، بولدى ئاپاڭغا قارايدىغان، كۈتىدىغان يەر بار، ئۇنى دارىلئاجىزغا ئاپىرىپ بېرەيلى، سەن كۈتمىگەن ئانىنى ھۆكۈمەت كۈتىدۇ ياكى بولمىسا ئۆزىنى ئايرىم قىلىپ قوي، بىز يىغىش قىلىپ باقايلى، ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭ جېنىدىن ئۆتكۈزۈپ.

ئۇ پوكاندەك قىزىرىپ يەردىن بېشىنى ئالماي ئولتۇردى. ئۇن ـ تىنمۇ چىقارمىدى. مەن ئۇنىڭ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئولتۇرۇشىدىن بىرئاز خاتىرجەملىنىپ قالدىم: ئۇ قىزاردى، ئىزا تارتتى، ئازابلاندى، ئەمدى ئاپىسىنى خارلىماس، خاتىگۈلنىڭ خارلىشىغىمۇ يول قويماس، دەپ ئويلىدىم.

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتتى. چۈشلۈكى خىزمەتتىن يېنىپ كەلسەم تېخى تاماق تەييار بولمىغانىكەن، پېشايۋانغا چىقىپ كىتاب ئوقۇپ ئولتۇردۇم. بىز تۇرۇۋاتقان ئۆي ئۇلارنىڭ ئۆيىگە قىيىپاش ئۇدۇل كېلەتتى. ئۇلارنىڭ ئىشىكى ئالدىدا بىر تۈپ ئۆرۈك بولۇپ، ئۆرۈك راسا ۋايىگە يېتىپ پىشقان مەزگىل ئىدى. خەيرىنىساخان ھەدەم ئۆيدىن چىقىپ، خۇددى ئوغرىلىققا كىرگەن ئادەمدەك ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ بويى يەتكۈدەك ئۆرۈكنىڭ بىر تال شېخىنى تۈتۈپ ئىرغىتتى. ئالدىغا توكۇرلاپ بىرنەچچە تال ئۆرۈك چۈشتى. نەق شۇ چاغدا نەدىندۇر خاتىگۈل پەيدا بولۇپ قالدى.

ـــ ياللا، يائالا ... سىلىنىڭ دەستىلىرىدە ئۆرۈكلەرمۇ شېخىدا تۇرمايدىغان، ۋايىگە يېتىپمۇ پىشمايدىغان بولدى، ـــ دېدى ئۇ كۆزلىرىنى ئالايتىپ.

ـــ ۋاي جېنىم بالام، كۆزۈمگە چىرايلىق كۆرۈندى، بىر ـ

ئىككى تال يەي، دەپ ئىرغىتىۋىتىم ... ــ دېدى موماي قانداقتۇر بىر ئوڭايسىزلىنىش بىلەن كېلىنىگە قاراپ. مومانىڭ شۇ ھالىدىن پۇچۇلىنىپ يەرگە قارىۋالغانىدىم، خاتىگۈلنىڭ ئاچچىق تىلى يەنە ئاڭلاندى:

ــ سىلىنىڭ بۇ نەپسىلىرى بولىدىكەن، بىر ـ ئىككى تال ئەمەس، بىر ـ ئىككى تۇپ بولسىمۇ، بىردەمدىلا ... بىر ـ ئىككى تال دەيدۇ تېخى ... بىلىپ قويسىلا، مەنچۇ، ئۇنى بالىلارغىمۇ ئاياپ بېرىۋاتىمەن !

شۇ ئىشىنىڭ ئۈستىگە تالادىن ھاشىر كىرىپ قالدى. خەيرىنىساخان ھەدەم نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالغانىدى. خاتىگۈل قولىدىكى ئوتۇننى ئوچاقنىڭ ئالدىغا ئاچچىقى بىلەن تاشلىدى.

ــ نېمە ئىش، نېمە بولدى ؟ ــ دېدى ھاشىر بىر ئاپىسىغا، بىر ئايالىغا قاراپ، خەيرىنىساخان ھەدەم ئېڭىشىپ، بارى ـ يوقى يەتتە ـ سەككىز تال ئۆرۈكنى تېرىپ ئېلىپ، ئوچاقنىڭ بېشىغا قويدى.

ــ مانا قىزىم، بالىلار يېسۇن.

ــ ئەلۋەتتە بالىلار يەيدۇ، سىلى كىچىك بالا ئەمەس، نېمىلا بولسا يەيمەن دەپ تۇرىدىغان ! ئادەم قېرىغاندا نەپسىنى يېغىپ يۇرگۈلۈك، ــ دېدى خاتىگۈل جۇدۇن بىلەن.

ھېلىمۇ ھازىرقىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: ئاشۇ ئۆرۈكنى ھاشىرنىڭ رەھمەتلىك دادىسى قايسىبىر يىلى ئەتىيازدا تىكىۋىدى، خەيرىنىساخان ھەدەم كېچە ـ كۈندۈز دېگەندەك چېلەكلەپ سۇ قۇيۇپ، ماڭلاي تەرى بىلەن ئايىنىتىپ ئۆستۈرگەنىدى. ئۆزى ئۆستۈرگەن ئۆرۈكتىن بىرنەچچە تال يېيىش مانا ئەمدى ئۇنىڭ نەپسىنىڭ يامانلىقىغا ئايلىنىپ قالغانىدى.

ھاشىر نېمە ئىش بولغانلىقىنى سەزدى ئەتمالىم:

ــ يېگۈڭ بولسا، يە ئاپا، بالىلار يەيمەن دېسە، ئۆزلىرى

قېقىپ يېمەمدۇ، ـــ دېدى.

خەيرىنىساخان ھەدەم ماڭا كەينىنى قىلىپ تۇرغاچقا، چىرايىنىڭ قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرەلمىدىم. ئەمما، ئۇ گەپ قىلماي، كەينىگە قايرىلىپمۇ قويماي، قەدەملىرىنى ئاستا ئېلىپ، ئۆيگە كىرىپ كەتتى. زەھەرلىك تىل تاياقتىن يامان. تاياق بەدەنگە چۈشمدۇ، يارا قىلمدۇ، بىراق ساقىيىپ كېتىدۇ. زەھەرلىك تىل يۈرەككە تېگىدۇ، يارا قىلمدۇ، بىراق يۈرەك يارىسى ساقايمايدۇ. مومای ئۆيگە كىرىپ كەتتى. خاتىگۈلنىڭ ئاشۇ گەپلىرىدىن پۈتۈن ئەزايى بەدىنىم جالاقلاپ تىترەپ، قولۇمدىكى كىتابنى مجىقلاپ تۆتۈڭالغانلىقىمنى تۇيماي قاپتىمەن.

دەل شۇ چاغدا ھاشىر مېنى كۆرۈپ قالدى ۋە:

ـــ بىر ـ ئىككى تال يېگەنگە تۇگەپ قالامدۇ، سەنمۇزە ... ـــ دېدى ئۇ ئايالىغا. خاتىگۈل چالۇاقاپ، قوللىرىنى شىلتىپ سۆزلەپلا كەتتى:

ـــ قاراڭا شالاڭلاپ كەتكىنىنى. بالىلار بىلەنمۇ يەۋاتقان، تىقىشتۇرۇپمۇ يەۋاتقان، نېماندىق نەپسى بېسىلمايدىغان خوتۇن بۇ.

ـــ بولدى، ئەزۋەيلىمىگىنە ...

ـــ ھاي دېمىسىڭىز، سوپۇننىمۇ يەيدۇ، تويماس قېرى!

ـــ بولدى قىل، دەۋاتىمەن.

ھازىر ھاشىر ئاۋۇالقىدىن سەل ـ پەل ئۆزگىرىپ، مۇشۇندىق ئىشلاردا بىرئاز بولسىمۇ ئاپىسىنىڭ تەرىپىنى ئالمدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ھاشىرنىڭ تۇيتىن ئۆزگىرىشىگە مۇندىق بىر ئىش سەۋەب بولدى ئەتىمالىم: بىر كۈنى ئىككىمىز كوچا دوقمۇشىدا پاراڭلىشىپ تۇراتتۇق. يان كوچىدىن بىر ھارۋا چىقىپ كەلدى. ھارۋىدا بىر ئايال پۈتىنى تۇگۈپ ياتاتتى. ئۇستىگە ئەدىيال يېپىپ قويۇلغانىدى. ئۇنىڭ بېشىدا ياش بىر ئايال ئولتۇراتتى. بىز ئۇ

ئايالنى تونۇپ قالدۇق. ئۇ ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئىككى يىل بولغان قاسىم ئاتلىق ساۋاقدىشىمىزنىڭ ئايالى بولۇپ، ئۇچ ـ تۆت بالا بىلەن قالغانىدى، ئۇ يېزىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى. بىردەم پاراڭلاشتۇق. ھارۋىدا ياتقىنى ئۇنىڭ قېينىنىڭ ئۆيى ئىكەن. قېينىنىڭ ئاغرىپ قېلىپ، يېزا دوختۇرخانىسىدا ئىككى يىل داۋالىتىپتۇ، ئەمما ياخشىلانمىغاچقا، ئۇنى شەھەرلىك دوختۇرخانىغا ئەكىرىپتۇ.

مەن ھاشىرغا كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا ئاستا قارىدىم. چىرايىدا ئوڭايسىزلىنىش، خىجىللىق ئالامەتلىرى ئەكس ئەتكەن ھاشىر ماڭا قارىيالماي قالدى. بىر ئادەمنىڭ ئۆز سەۋەنلىكى، ئەسكى خۇي ـ ئىللەتلىرىدىن خىجىل بولۇشى ئۇنىڭ تۇزۇلۇشىدىن بېرىلگەن بېشارەت. بۇرۇنقى قېلىپتا كېتىۋەرسە، مېنىڭ ئائىلەمنىڭ ئىشىغا ئارىلاشما، قانداق قىلىشنى ئۆزۈم بىلىمەن، دېسە، نېمە دېگۈلۈك ؟ ھاشىردا كۆرۈلگەن بۇ روھىي ھالەت كىشىنى خۇشال قىلاتتى.

ئارىدىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي، بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى ھاشىر بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ چىرايى ئۆمىسە ئىدى. ئىككىمىز ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ ئولتۇردۇق. ئۇ يېنىدىن بىر بوتۇلكا ھاراقنى ئېلىپ شىرە ئۈستىگە قويدى:

ـــ ئازراقتىن ئىچەيلى، ئاداش.

مەن ھەيران قالدىم، ھاشىر ئادەتتە ھاراق ئىچمەيتتى، بەزى چاغلاردا بەك زورلاپ كەتسە، بىرەر ـ ئىككى رومكا ئىچىپ قويىدىغان. بۇگۈن ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ ؟ چىرايىمۇ بىر قىسمىلا تۇرىدۇ، تېخى ئىچمىمىز، دەپ ئۆزى كۆتۈرۈپ كىرگىنىچۇ ...

ئۇ بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېچىشقا تەمشىلىۋىدى، مەن:

ـــ ئالدىرىما، قورۇما قورۇسۇن، ـــ دېدىم.

قورۇمىمۇ كەلتۈرۈلدى، ئىچىشتۇق. ھاشىر ئىككى رومكا ئىچكەندىن كېيىن، مېنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇپ، ئويلىمىغان

يەردىن مۇنداق گەپ باشلىدى:
ـــ ساڭا كۆڭلۈمدىكى بىر گەپنى ئېيتقىلى كىردىم.
ـــ ھە، ئېيتە ؟
ـــ خاتىگۈلنى قويۇۋېتەي دەيمەن ...
ـــ نېمە ؟
ـــ راست.
ـــ چاقچاق قىلما.
ـــ راست ئاداش، قەتئىي نىيەتكە كەلدىم !
ـــ ۋاھ، بىرقىسمىلا گەپلەرنى قىلىسەنغۇ، قانداقلارچە بۇ ئويغا كېلىپ قالدىڭ ؟
مەن ھاشىرنىڭ چىرايىغا سەپسالدىم، ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەندى، كۆزلىرىدە غەزەپلىك ئۇچقۇنلار، ئىككى چېكىسى لىپىلدايتتى.
ـــ كۆڭلۈمگە تېگىدىغان، ۋىجدانىمنى ئازابلايدىغان ئىشلار كۆپەيگىلى تۇردى، ئاداش، ـــ دېدى ئۇ غەزەپلىك كۆزلىرى بىلەن ماڭا تىكىلىپ تۇرۇپ، ـــ نەچچە ئېيتتىم، خاتىگۈلنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىدىغاندەك ئەمەس.
ـــ ئارىدا ئۇچ بالا تۇرسا ؟
ـــ مەن ئۇچ بالىنى ئويلىغىنىم بىلەن ئاپام ئازابتىن، خارلىقتىن قۇتۇلالمايدىكەن، كۆرۈپ تۇرۇپسەن، ئاپامنى ئۇ قىلچە ھۆرمەت قىلمايدۇ، ئازار بەرگىنى بەرگەن. بۇنىڭغا قانداق چىدىغۇلۇق ؟
دېمىگەن گەپنى دېگىلى بولىدۇ، دېگەندەك، مانا ئەمدى ماڭا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۇنىڭغا دېيەلمەي يۈرگەن گەپلەرنى دېيىش پۇرسىتى كەلگەندى.
ـــ ھاشىر، ـــ دېدىم مەن يۈز قارىماستىن توغرىدىن ـ توغرىلا، ـــ سەن خاتىگۈلدىن رەنجىگۈچە ئاۋۋال ئۆزۈڭدىن رەنجىگىن، ئاپاڭنى سەن ئۆزۈڭ قانچىلىك ھۆرمەت قىلدىڭ ؟ ! ئاپاڭنىڭ گېپىنى بوغۇشقا قولۇڭ قانداق بارىدى ؟ شۇنچە ئېغىر

ئاھانەتلەرنى قىلىشقا تىلىڭ قانداق بارغان؟ بالىنىڭ ئانىغا ھۆرمىتى شۇمىدى ؟ تېخى ۋىجدانىم دەيسىنا، ھېلىقى چاغدا ۋىجدانىڭ نەگە كەتكەن ؟ خاتىگۈل ۋىجدانىنى يوقاتسا، ساڭا تىڭ كەپتۇ ـ يۇ، ئۆزۈڭ يوقاتقاندا تىڭ كەلمىگەنمۇ ؟

ھاشىر بېشىنى ئېچىگە تىقىپ شۇككىدە ئولتۇرۇپ قالدى ۋە پېشانىسى، بويىنى، قۇلاق چۆرىلىرىدە تەر تامچىلىرى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ئادەم دېگەن شۇنداق نەرسە: چېچىلىپ ئەسەبىيلەشكەندە گەپ قىلساڭ ئاڭلىمايدۇ، ئاچچىقتىن يېنىپ بېسىلغاندا گەپ قىلساڭ ئاڭلايدۇ، ھەتتا تەسىرلىنىدۇ.

ــ مەن شۇ ئىشلىرىمغا ئەمدى پۇشايمان يەۋاتىمەن، ئۆكۈنۈۋاتىمەن. ئۆكۈنۈشۈم ئۈنى قويۇۋەتمىگۈچە بېسىلمايدىغاندەك قىلىدۇ، چۈنكى خاتىگۈل ئەمدى گەپ يېمەيدۇ.

ــ خاتىگۈلنى شۇ يولغا باشلىغان كىم ؟ ــ دېدىم مەن ئۈنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ، ــ ئاپاڭنى خارلىغان، مۇشت كۆتۈرگەن، ئاھانەت قىلغان ئادەم ئالدى بىلەن ئۆزۈڭ ئەمەسمۇ!؟ سەن خارلىدىڭ، ساڭا ئەگىشىپ ئۇمۇ خارلىدى. سەن ھۆرمەت قىلغان بولساڭ، ئۇمۇ «ۋاي ئاپا» دەپ تۇراتتى. كونىلار: ئانا شۇنچىلىك ئۇلۇغكى، بالا ئۈنى ھاپاش قىلىپ ھەرەمگە ئۇچ قېتىم ئاپىرىپ كەلسىمۇ، يەنە بالىنىڭ قەرزى تۈگىمەيدۇ، دېيىشىدۇ. سەن ئۈنىڭ ئوندىن، يۈزدىن بىرىنى قىلدىڭمۇ ؟ ئۈنىمۇ قويۇپ تۇرايلى، ئادەتتىكىدەك مۇئامىلە قىلدىڭمۇ ؟ بالىلىقىنىڭ ئەھدىسىدىن چىقتىڭمۇ ؟ ئانا دېسە، ئادەملەرنىڭ ۋۇجۇدى سۆيگۈ ئىپتىخارغا تولۇپ تەۋرەپ كېتىدۇ، ئۈنىڭ شەنگە يالقۇنلۇق ناخشىلار ياڭرايدۇ، ئۇ ئۇلۇغلارنىڭ ئۇلۇغى ! ئېيتقىنا، سەن ھاشىر، سەن نېمە قىلدىڭ ؟ ئوچۇق ئېيتاي: ئاناڭنىڭ يۈرىكىدە ساقلايماس يارىلارنى، ئۆچمەس داغلارنى پەيدا قىلدىڭ ! قېنى ھۆرمىتىڭ، قېنى بالىلىق قەرزىڭ ؟ !

ئۇ خودىدى كېچىك بالىدەك ئۆپكىلەپ يىغلاۋاتاتتى. يۈرىكىدىكى پۇشايمان ۋە ئۆكۈنۈش، ھەسرەت ۋە ئازاب گويا تامچە ـ

تامچه ياش بولۇپ قۇيۇلۇۋاتاتتى ...

ـــ يىغلا، قاقشاپ يىغلا، ـــ دېدىم مەن ئۇنى بەزلەشنى قويۇپ، ـــ قانچە يىغلىساڭ، شۇنچە ئەرزىيدۇ، ساڭا ئازاب يىغىسى، پۇشايمان يىغىسى دورا بولۇپ قالغان !

ئۇنىڭ كۆكسىدىن ئۆرلەپ چىقىۋاتقان پىغانى ئاچچىق ھاراق تەلەپ قىلىۋاتسا كېرەك، ئۆزى قۇيۇپ كەينى ـ كەينىدىن ئىككى رومكا ئىچىۋەتتى، ئالدىدىكى قورۇمىدىن بىر چوكىمۇ ئالمىدى.

ـــ ئۇنى قويۇۋەتمىسەم، ئاپامنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرالمايمەن، ـــ دېدى ئۇ ياشلىرىنى ئېرتىپ، ـــ ئاپامنى ئەمدى ئۆزۈم كۆتىمەن، ئۇنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنى ھۆرمەتتە، راھەت ـ پاراغەتتە ئۆتكۈزىمەن، ـــ ئۇ سەل تىنىۋېلىپ قوشۇپ قويدى، ـــ بۇ ھەقىقىي گېپىم، چوقۇم شۇنداق قىلىمەن !

ئۇ تاتىرىپ، غەزەپلىنىپ ئېيتقان شۇ سۆزلىرىدىن كېيىن، يەنە كەينى ـ كەينىدىن بىرنەچچە رومكا ئىچەر، بەلكىم يەنە قاقشاپ يىغلاپمۇ كېتەر، دەپ ئويلىغانىدىم، لېكىن ئۇنداق قىلمىدى. شۇ سۆزدىن كېيىن ئورنىدىن لىككىدە تۇردى ـ دە، ئۆيدىن شامالدەك تېز چىقىپ كەتتى. مەن ئادەمنىڭ ئۆزىنى بىلمىكى تەس، ئۇ ئۆزىنى ئەمدى بىلگەن ئوخشايدۇ دەپ، ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇپ ئولتۇرۇپ قاپتىمەن.

ئەمدى موماي بىلەن سۆزلىشىش كېرەك، ھاشىرنىڭ كەلگەن قارارىغا بەلكىم ئۇ خۇش بولار، دەپ ئويلىدىم ـ دە، خاتىگۈلنىڭ ئۆيدە يوق پەيتىنى تېپىپ، خەيرىنىساخان ھەدەم بىلەن سۆزلەشتىم، ھاشىرنىڭ قانداق نىيەتكە كەلگەنلىكىنى، ئۇ نىيىتىدىن ھەرگىز يانمايدىغانلىقىنى مومايغا تەپسىلىي ئېيتىپ چىقتىم.

موماي ئاۋۇال ئېسەدەپ ئۇزاق يىغلىدى، دادىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنى قانداق جاپالارنى تارتىپ قاتارغا قاتقانلىقىنى ئېيتىپ چىقتى. لېكىن، ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى مەن ئويلىغاندىن باشقىچە بولدى:

— هاشىرغا ئېيتىڭ، بالام، ئۇنداق قىلمىسۇن، مەن خارلانسامۇ، ئازابلانسامۇ، بەش كۈنلۈكۈم قالغان مومايمەن، ئىككىسى ياخشى ئۆتسىلا بولدى، بالامنىڭ ماڭا كۆيۈشى ئۇنىڭ تۇرمۇشىنى ۋەيران قىلىۋەتسە ھەرگىز بولمايدۇ. ئانىلىق نامىمغا داغ چۈشىدۇ، — خەيرىنىساخان ھەدەم چوڭقۇر تىنىپ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ يېشى قۇرۇغان، يۈزىدىكى سان ـ ساناقسىز قورۇقلار بارغانسېرى چوڭقۇرلاشماقتا ئىدى.

مەن مۇنداق دېدىم:

— بۇ، هاشىرنىڭ ئۆز ئاغزىدىن چىقتى. ئۇ نىيىتىدىن يانىدىغاندەك ئەمەس، خەيرىنىساخان ھەدە !

— مۇبادا شۇنداق قىلسا، — ئۇ گېپىمنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەيلا سۆزلەپ كەتتى، — مەن ئۇنىڭدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى ئەمەس، ئۇچ بالىنى يېتىم قىلامدىكەن ؟ دادىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۆزىغۇ يېتىملىكتە چوڭ بولغان، ئەمدى ئۆزى ھەغدا تۇرۇپ، بالىلىرىنى يېتىم قىلسا كىم راۋا كۆرىدۇ ؟ خۇدا راۋا كۆرەمدۇ ؟ ئەل ـ جامائەت راۋا كۆرەمدۇ ؟ مەنمۇ راۋا كۆرمەيمەن! ئۇ ئەمدى مېنى ئەمەس، بالىلىرىنى ئويلىسۇن.

ئاخىرىدا مەنمۇ هاشىرنىڭ پىكرىگە قوشۇلىدىغانلىقىمنى ئېيتىۋەتتىم، موماي خاپا بولۇپ كەتتى:

— مەن سىزنى ئەقىللىك بالام، دەپ يۈرسەم، سىزمۇ كەم ئەقىل ئىكەنسىز جۇمۇڭ ! — دېدى ئۇ ئاچچىقلىنىپ.

3

ئۇ ئۆيگە ھەر كۈنى دېگۈدەك مەست، چالا مەست، ئەڭ ساق دېگەندىمۇ ئەللىك گىرامىلىق رومكىدىن ئىككىنى قېقىۋېلىپ كېلەتتى. ئۇ تىككۈچىلىك كارخانىسىدا ئىشلەيتتى. كىشىلەر ئۇنى «سەيدىن سەپرا»، «سەيدىن قان» دەپ ئاتايتتى، كېيىنرەك ئانىسىغا باش ئاتقاندىن كېيىن «سەيدىن نوچى» دەيدىغان بولدى.

سەيدىن ئىككى ئېغىزلىق ئۆيى بار، كونا، تۆكۈلۈپ تۇرغان كىچىك قورۇدا ئانىسى بىلەن بىللە تۇراتتى. ئۇ ئوتتۇز ياشتىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۆيلەنمىگەنىدى. بۇنىڭ سەۋەبى بىر تەرەپتىن، ئۇ ئۆزى ئۆيلىنىشكە ئانچە قىزىقىپمۇ كەتمەيتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئانىسى بىرقانچە لايىقلارنى تاپقان بولسىمۇ، ئۇلار سەيدىنىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈرۈپ بېقىپلا يالتىيىپ قالاتتى.

سەيدىن ئۆيدە نېمە بار، نېمە يوق دېمەي، ئانىسى بىلەن تاماق ئەتمەپسەن، دەپ ئورۇشۇپ تۇراتتى. تېخى بەزىدە لەڭمەن ئەتسە سۈيۇقئاش ئەتمەپسەن دەپ، سۈيۇقئاش ئەتسە لەڭمەن ئەتمەپسەن، دەپ كۆڭۈلسىزلىك تېرىپ تۇراتتى. مومانىڭ ئوغلىنىڭ قولىغا قاراپ ئۆتۈۋاتقىنىغا، يوقسۇزلۇق دەردىنى تارتىۋاتقىنىغا ئون يىلدىن ئاشتى، لېكىن ئۇ ئوغلىنىڭ مىجەز ـ خۇيلىرى توغرۇلۇق كىشىلەرگە چىش يېرىپ بىرنېمە دېگىنى يوق. ئەگەر باشقىلار ئۇ توغرۇلۇق سوراپ قالسا، ئۇنىڭ ئەيىبىنى يېپىپ تۇراتتى. «قاغا بالام ئاپپاق، كىرپە بالام يۇمشاق» ئىدى.

مانا شۇ ئانا ــ گۈلروزىخان ھەر كۈنى كېچىدە كېلىدىغان ئوغلىنى كۈتۈپ، چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپ ياتتى. ۋاقىت ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ ئۇيقۇسى كەلسىمۇ، ئاتايىن ئۇخلىماي ياتقىنىغا ئۇزاق بولدى، باش توخۇمۇ قىچقاردى، سەيدىن تېخىچە يوق. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ ئوغلىدىن ئەنسىرەشكە باشلىدى. ئەنسىرەش ــ گۈلروزىخاننىڭ كۆزىگە كەلگەن ئۇيقۇنى قاياقلارغىدۇر قاچۇرۇۋەتتى. گۈلروزىخان تالاي ـ تالاي كېچىلەرنى مۇشۇنداق ئەنسىزلىك، ئەندىشە بىلەن ئۆتكۈزگەن. ئۇ ئوغلى يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا دەلدەڭشىپ كىرىپ كەلسە قورقاتتى. ئەمما، يوقاپ كەتسە ئەنسىرەيتتى. بالىنىڭ قايغۇسى، غېمى، دەردى ــ ئانىنىڭ ئازابى. قىزلار «ئانا» دەپ ئاتالغاندىن تارتىپ تاكى ھاياتتىن كۆز يۇمغۇچە مۇشۇ ئازابتا ئۆتىدۇ. مۇشۇ ئازابتا چاچلىرى ئاقىرىپ، چىشلىرى سارغىيىپ، يۈزلىرىنى

قورۇق بېسىپ، مۇكچىيىپ كەتسىمۇ، ئۇنى ئازاب ھېسابلىمايدۇ. ئۇنىڭ ئۆزىگە كەلتۈرۈۋاتقان جاپاسى، ھەسرەتلىرىنى ئونتۇپ، ھامان ئۇمىدلىنىپ تۇرىدۇ. ئوغلۇمنىڭ كۆڭلىگە خۇدايىم بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئىنسابىمۇ بېرەر، ــ دەپ ئويلايتتى ئۇ، ــ تەقدىر ئۇنىڭغا تەدبىرلىك، پەملىك، ئىشلىنىڭ يولىنى بىلىدىغان بىرەر قىزنى نېسىپ قىلسا، شۇ تۈزەپ كېتىدۇ ئۇنى. تالادا، كوچا ـ كويلاردا، جامائەت سورۇنلىرىدا ھۆركىرەپ، كىشىلەرگە مۇشت كۆتۈرۈپ يۈرىدىغان، قىلدىن قىيىق كەتسە، تېرىكىپ يەر تېپىدىغان خۇيى ئەسكى ئەرلەر بار، ئەمما ئۇلار خوتۇنىنىڭ ئالدىدا مۇللام مۇشۇك بولۇپ كېتىدۇ. ھەرقانداق خۇيى ئەسكى، ئىللىتى كۆپ ئەرنىمۇ خوتۇن ئەقىللىك بولسا، تۈزەپ كېتىدۇ ...

گۈلروزىخانىنىڭ ئوي ـ خىياللىرى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا دەرۋازا ئۇرۇلدى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، ھويلىغا چىقتى ۋە تىترەپ تۇرۇپ دەرۋازىنى ئاچتى. سەيدىن بۇگۈنمۇ مەست ئىدى، ھويلىغا دەلدەڭشىپ كىرىپ كەلدى. ئانا قورقۇنچ بىلەن ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆيگە كىردى. سەيدىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى لاي ھەم سۇرۇلگەن بولۇپ، ئارانلا پۈت دەسسەپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قاپىقى كۆكىرىپ ئىشىشىپ كەتكەن ھەم يېرىلغانىدى. يېرىلغان يەردىن ئاقىقان قان مەڭزىدە توختاپ قېتىپ قالغانىدى. گۈلروزىخان ئوغلىنى شۇ ھالدا كۆرۈپ ئالاقزادە بولۇپ، تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى.

ــ نېمىمۇ بولغانسەن، جېنىم بالام؟ ــ دېدى ئانا ئوغلىغا ئىچ كۆيەرلىك بىلەن تىكىلىپ قاراپ. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ئەندىشىلىك ئۇچقۇنلار ياندى.

ــ نېرى تۇر ... ئالدىمغا دېۋەيلەپ كېلىۋالغىنىنى ... ــ سەيدىن ئانىسىنى ئىتتىرىۋەتتى، ــ سوراپ نېمە قىلاتتىڭ؟ سېنى كىم سوراقچىلىققا قويدى ؟ ــ ئانىسى ئىشىك تۈۋىدىن ئوچاقنىڭ ئالدىغچە سەنتۈرۈلۈپ بېرىپ توختاپ قالدى ۋە كۆز

ئالدى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى.

سەيدىن تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ:

ــ تامىقىڭنى ئەكەلمەمسەن، نېمىگە قاراپ تۇرىسەن ؟ ــ دېدى ئانىسىغا گۆلىيىپ قاراپ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۆلۈك كالىنىڭ كۆزىگە ئوخشاپ قالغانىدى. خۇنى قالمىغان يۇزىدىن دەھشەت يېغىپ تۇراتتى.

ــ تاماق ... تاماق ئەتمىگەن، بالام، ئىسسىق چاي دەملەپ بېرەي، يۇمشاق نان بار.

ــ نېمە ؟ !

ــ ئۆيدە گۆش يوق ئىدى.

ــ شۇنچە گۆش قېنى ؟

ــ سەن بەرگەن پۇلغا بىر جىڭ گۆش ئالغان، ئۇنىڭغا بۇگۇن تۆت كۇن بولدى.

ــ بولدى، بولدى، ئەزمەڭنى ئەزمەي، ئاچچىق ـ چۇچۇك قىلىپ سۇيۇقئاش ئەت.

گۇلروزىخان سۇيۇقئاش ئېتىشكە تۇتۇش قىلدى. ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلمىاي ئىلاج يوق ئىدى. ئۇ ئېقىۋاتقان كۆز ياشلىرىنى ئېرتىشىنىمۇ ئۇنتۇپ مۇشتۇمچىلىك خېمىر يۇغۇردى. ئوغلى تامغا يۆلەنگىنىچە خارقىراپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. ئۇ ئوغلىغا ئاستا قارىدى. ئۇنىڭ بېشى بىر تەرەپكە قىيسىيىپ قاپتۇ. شۇ ھالدا بوينى قېتىپ قالارمۇ، تۇزەپ ياتقۇزۇپ قويايمىكىن، ــ ئويلىدى ئانا ۋە تۇرۇپلا يالتىيىپ قالدى، ــ ئويغىنىپ كەتسە، بىرمۇنچە ئاھانەتلەرنى قىلىپ كېتەرمىكىن ... ئانىنىڭ ئوغلى ئالدىدا تىترىمەي ئۆتكەن كۇنلىرى ئاز. ئوغلى ھەرقانچە ئاھانەت قىلسىمۇ، ھەتتا بىر ـ ئىككى كاچات ئۇرۇۋەتسىمۇ، مەيلى، دەيتتى، گەپ ياندۇرمايتتى. ئۇ ئوغلىنىڭ قاپىقىغا قاراپ ئىش قىلغاچقا، يۇرەكئالدى بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا، ھەربىر گېپىنى ئېغىزىدىن نەچچە ئويلاپ چىقىراتتى.

گۇلروزىخان سۇيۇقئاشنى تەييار قىلىپ، ئوغلىنى ئويغاتتى.

ئۇ تەسلىكتە ئويغىنىپ شىرەنىڭ تۈۋىگە كەلدى ـ دە، ئېشىنى مالتىلاپ، ئانىسىغا قاراپ يەنە گۆلەيدى:

ـــ گۆشى يوقمۇ بۇ يۇنداڭنىڭ ؟

ـــ دېدىمغۇ بالام، ئۆيدە گۆش يوقتى دەپ ...

ـــ بولسىمۇ سالمىدىم دېگىنە ؟

ـــ ھەي سادىغاڭ كېتەي، نېمە دەيدىغانسەن ...

ـــ گۆش يوق تاماقنى ئىتقا بەر ! ـــ ئۇ ئالدىدىكى بىر ئاپقۇر ئاشىنى ئانىسىنىڭ بېشىغا ئاتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئاش گۈلروزىخاننىڭ ئالدىغا چۈشۈپ، چىنە پارە ـ پارە بولۇپ سۇنۇپ كەتتى. ئانا قورققىنىدىن قېتىپلا قالدى.

بۇ بۈگۈنلا كۆرۈلۈۋاتقان ئىش ئەمەس، مۇنداق ئىشلار كۆپ تەكرارلانغان. گۈلروزىخان كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئوغلىدىن كۈندىلىك راسخوتقا پۇل سورىمايدىغان بولغان. بەرسە ئالاتتى، بەرمىسە ئېغىز ئاچمايتتى. چۈنكى، بىر ـ ئىككى قېتىم سوراپ قويۇپ، پۇل بولمىسا جېنىمنى ئالامسەن، دەپ دېۋىلەپ كېلىپ، نۇرغۇن ئاھانەتلەرنى قىلىپ كەتكەچكە، شۇنداق ئويغا كەلگەن. ئوغلۇمنى ئۆيلىسەم كېرەك بولۇپ قالار، دەپ يىغىپ قويغان رەختلىرىنى ئوغلىدىن يوشۇرۇنچە ئانچە ـ مۇنچە سېتىپ كۈندىلىك راسخوت قىلىدىغان بولغانىدى.

بۈگۈن ئۇ يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىماي ئوغلىنى ئويلاپ ياتتى. قايسى چاغ بولۇۋىدىكىن، غەپلەت بېسىپ، ئۇخلاپ قالغىنىنى تۈيمايلا قالدى. بىر چاغدا دەرۋازا قاتتىق ئۇرۇلۇپ كەتتى. ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى ۋە ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ، يۈگۈرگەندەك بېرىپ دەرۋازىنى ئاچتى.

ـــ ئۆلدىڭمۇ ھەي قېرى ! نەكەم مەن ئۇرۇۋاتقىلى، ـــ دېدى سەيدىن قەھرى بىلەن.

ـــ ھېلىلا ئويغاق ئىدىم ...

ـــ ئويغاق تۇرۇپ ئاچمىدىڭما ؟ ـــ ئۇ دەرۋازىنى ئېتىپ ئارقىسىغا يانغان ئانىسىنىڭ ياقىسىدىن ئالدى.

ـــ كۆزۈم ئىلىنىپ قاپتۇ، سادىغاڭ كېتەي بالام، ـــ گۈلروزىخان قورققىنىدىن تىترەپ كەتتى.

ـــ مانا، ئويغاق بولساڭ ! ـــ سەيدىن خۇددى كۆچلۈك دۇشمىنىگە دۈچ كەلگەندەك ئالدىدا پىلدىرلاپ تۇرغان ئانىسىنى مۇشت بىلەن بىرنى ئۇرۇپ، ئوڭدىسىغا ئۆچۈرۈۋەتتى. موماي ئۇن چىقىرىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي يېتىپ قالدى. بېشى نېمىدۇر بىر نېمىگە قاتتىق تېگىپ كەتتى ئەتىمالىم، هوشىدىن كەتتى.

ـــ ئۆل، قېرى ! ـــ سەيدىن قولىنى بىر سىلكىپ، دەلدەڭشىگىنىچە ئۆيگە كىرىپ كەتتى ۋە ئىشكىنى قاتتىق ياپتى.

ئاچچىق شامال ئۇشقىرتىپ ئۆتتى، هويلىدىكى يالغۇز قارىياغاچنىڭ ئۇششاق شاخلىرى شۇرلىدى، قەيەردىندۇر مۇڭلۇق ناخشا ساداسى كېلەتتى. سۇنايلىنىپ ياتقان موماي بۇلارنىڭ هېچقايسىسىنى تۇيمايتتى. ئاسماندا سەيلە قىلىپ يۈرگەن ئاي بىر پارچە بۇلۇت ئارىسىغا كىرىپ كەتتى، ئەتراپنى سۇرلۇك قاراڭغۇلۇق باستى. موماي قىمىر قىلماي ياتاتتى.

گۈلروزىخان تاڭغا يېقىن هوشىغا كېلىپ، ئۆزىنىڭ هويلىدا ياتقانلىقىنى بىلدى ۋە ئاستا بېشىنى كۆتۈردى، بېشى زىڭىلداپ ئاغرىۋاتاتتى. ئۇ ئۆمىلىدى، قولى بىلەن يەرنى تىرەپ تۇردى. ئۇنىڭ هەممىلا يېرى ئاغرىۋاتقاندەك قىلاتتى. هېلى يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك بولاتتى. بېشىنىڭ قېيىۋاتقانلىقىنى ئاران هېس قىلدى. ئۇ تەمتىلەپ، تىزىغا تايىنىپ مېڭىپ ئۆيگە كىردى.

بۇ ئىشتىن ئاۋۋال قولۇم ـ قوشنىلار، ئاندىن سەيدىنىڭ تىككۈچىلىك كارخانىسىدىكىلەر خەۋەر تاپتى ۋە ئۇنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ باردى. دوختۇرلار ئۇنى بالىنستتا ئېلىپ قالدى. بىر هەپتىدىن كېيىن ئۇنىڭ ئىششىغان يۈزى، يېرىلغان كالپۇكى، زىڭىلداپ ئاغرىۋاتقان بېشى بىرئاز ياخشىلىنىپ قالدى، لېكىن يۈزىدىكى كۆك كەتمىدى، بېشىنىڭ ئىششىقىمۇ پۈتۈنلەي يېنىپ كەتمىدى. ئانا شۇ هالدا يېتىپمۇ دېرىزىدىن

كۆرۈنۈپ تۇرغان يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا قاراپ خىيالغا كەتكەنىدى: ئادەمنىڭ ئادەم بولمىقى تەس، نەۋرىلىك بولغانلاردىنمۇ قىزغىر دەسسەپ يۈرگەنلەر بارغۇ ... سەيدىن ئادەم بولۇپ كېتىدۇ ... شۇ تۇرقىدا ئۇ نەلەردە قالقىپ يۈرىدىغاندۇ، ئۆيگە كەلسە مەن يوق، ئاچ قورساق يېتىپ قالغانمىدۇ ؟ بىچارە بالام ... تېخىچە ئۇيقۇ ـ ئوچاقلىق بولمىغىنىغا جىلە بولامدىكىن ...

گۈلروزىخان بالىستتا ئون كۈن يېتىپ، ئۆيگە يېنىپ چىقتى. يېنىپ چىقىپلا، ئوغلىنىڭ بۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى قاۋاقخانىدا مەستلەر بىلەن مۇشتلىشىپ بىرىگە پىچاق سىلىپ قويۇپ، تۇرمىگە كىرىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقتى ـ ده، هوشىدىن كەتكىلى تاس قالدى.

مومايىنى ئەمدى كىم باقىدۇ، كىم قارايدۇ ؟

مەھەللە ئاساسىي قاتلام كومىتېتى ئۇنىڭغا قارايدىغان، هەر ئايدا يىگىرمە بەش سوم قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىدىغان بولدى. بىراق، مومايىنىڭ ئوغلىنى قۇرۇق قول يوقلاشقا كۆڭلى چىدامدۇ، ئۇ نېمىسى بىلەن يوقلايدۇ ؟

گۈلروزىخان موماي ئانچە باش قاتۇرۇپ كەتمەيلا ئۇنىڭ چارىسىنى تاپتى: ئۇ ئىككى كۈندىن كېيىن قاتناش بېكىتىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ چۆچۈرە سېتىشقا باشلىدى. بەلگىلىمە بويىچە ئۇ ئوغلى بىلەن هەر ئون بەش كۈندە بىر قېتىم كۆرۈشەلەيتتى. موماي شۇڭغىچە چۆچۈرە سېتىپ تاپقان پۇلىغا كىيىم ـ كېچەك ياكى يېمەك ـ ئىچمەك ئالاتتى ـ ده، شەھەردىن ئالتە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى تۇرمىگە قاراپ يول ئالاتتى.

بۇگۈن ئۇ ئۇچىنچى قېتىم قولتۇقىغا تۇگۈنچىكىنى قىستۇرۇپ، ئوغلىنى يوقلاشقا كېتىپ باراتتى. ئۇ شەھەردىن ئايرىلىپ، ئېتىزلار ئارىسىدىكى نەملىشىپ قالغان توپىلىق يولغا چۈشتى. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، يولنىڭ چېتىدە ــ ئېرىق بويىدا دەم ئېلىپ ئولتۇردى. يېنىدا شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇدىن ئوچۇملاپ ئىچتى. ئۇ هېرىپ كەتكەنىدى، قورسىقىمۇ

ئېچىپ كەتكەنىدى، پۇت ـ قوللىرىمۇ سىرقىراپ ئاغرىۋاتاتتى. ئۇ تۇگۈنچىكىنى ئېچىپ سامساندىن ئىككىنى يېدى، يەنە سۇدىن ئوچۇملاپ ئىچتى ـ دە، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ۋە ياشاڭغىرىغان كۆزلىرى بىلەن ئايىغى دۆڭلۇك ـ بىنەملىكلەرگە تۇتاشقان ساپسېرىق ئېتىزلارغا، ئۇنىڭدىن نېرىدىكى ھەيۋەتلىك ئاقباش تاغلارغا ئۇزاق نەزەر تاشلىدى. سوغۇق شامالىلار ئاستا ئۇرۇلماقتا، ئانىنىڭ يۇمشاق ئاپپاق چاچلىرى يېنىك تەۋرەنمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ ھالسىز لەۋلىرى پىچىرلىدى؛ نېمىشقا ئەسكى ئىشلار، كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بېرىدىغاندۇ ؟ شۇنچە كەڭرى دۇنيا ياخشىلىق، مېھرىبانلىق بىلەن تولۇپ كەتسە، ئادەملەر دىل ئازابى، ئەلەم، ھەسرەت تارتمىسا، نادامەت چەكمىسە بولماسمىدى ... ئۇھ دۇنيا، ئاچچىق ـ ئاچچىق ياشلارنى، ئاھۇپىغانلارنى سىڭدۈرۈپ كېلىۋاتقىنىڭغا قانچە مىڭ يىللار بولغاندۇ؟ ئەسكى ئىشلار، كۆڭۈلسىزلىكلەر يەنە قانچىلىك داۋاملىشار ؟

ئوغلىغا ئېلىپ ماڭغان سوۋغىسى كەم بولۇپ قالغانلىقتىن ئۇنىڭ كۆڭلى بىرقىسما بولۇپ قالدى ۋە غەيرەت قىلىپ ئورنىدىن تۇردى. ئانا بۇ يولنى بىرنەچچە ۋاقىتتىن بېرى مېڭىۋاتىدۇ، پۇتلىرى قاپىرىپ، كۆزلىرى خىرەلىشىپ كەتسىمۇ يەنە مېڭىۋاتىدۇ. يەنە قانچىلىك ماڭىدۇ ؟ ئۇ بۇنى بىلمەيتتى. بىلىدىغىنى ئوغلى ئاشۇ يەردىن چىققۇچە ماڭىدۇ. ماغدۇرى ئۆزۈلۈپ، مېڭىشتىن قالغۇچە تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ ماڭىدۇ. ئانىلىرى شۇنداق بولىدۇ، بالىنىڭ ئوتىدا ـــ ئۇنىڭ يولىدا ياكى نەپەستىن توختىغۇچە قىلچە زارلانماي ماڭىدۇ، جان كۆيەرلىك بىلەن ھەرىكەت قىلىدۇ.

مانا بۇ ئانا خاراكتېرى !

ئۇنىڭ مېھرى بىلەن بىز ھايات قەدرى، ياشاش ئىستىكى، تۇرمۇش گۈزەللىكىنى ھېس قىلغان، بىلگەن، چۈشەنگەن. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا ئۇنىڭ قەدرىگە يەتمەيدىغاندىمىز؟!

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بىرىڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

كىچىك يول باشلىغۇچى

1947 ـ يىلى كەچ كۈز. خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ساينىڭ قىرىدا پەيدا بولغان ئون ئىككى ـ ئون ئۈچ ياشلار چامىسىدىكى بىر بالا قان تامغان ئىزنى بويلاپ تۆۋەنگە چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇ دومىلاپ دېگۈدەك ساينىڭ تاپىنىغا چۈشتى ـ دە، ھاسىرغان ھالدا ئەتراپىغا قارىدى. ئادەمنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇ سۇنىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا قاراپ، دولقۇنلىنىپ ئىتتىك ئېقىۋاتقان تاغ سۈيىدە ــ ئۆزىدىن خېلىلا يىراقلىقتا ــ ئابايىقى ئېتىلغان ئادەمنىڭ ئېقىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ! ئۇ ئۈچقاندەك يۈگۈرۈپ، ئۇنىڭغا تېزلا يېتىشۋالدى. قولىغا بىر مېتىر كەلگۈدەك تاياق ئېلىپ سۈغا چۈشتى. ئۇنىڭ تىزىغا كەلگەن سۇ ناھايىتى تېز ئاقاتتى. ئۇ سۇ ئىچىدە، تاياقتا تايىنىپ يۈرۈپ، لاكاسلاپ قالغان ئادەمنى سۇدىن سۈزۈۋالدى ـ دە، قاشقا ئاچىقتى. بالا تېزلىك بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى تۆۋەن قىلىپ سارقىتقاندى، ئاغزى ـ بۇرنىدىن بۇلدۇقلاپ سۇ ياندى. ئۇنى ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇپ ئۇياق ـ بۇياقتا ئىرغىتتى، قوللىرىنى بىر ئۇياقتا ـ بىر بۇياقتا تاشلاپ، خېلى ئۇزاق ھەركەتلەندۈردى. ئاندىن پۈتىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ پۈكۈپ، يەنە ھەركەتلەندۈرمەكچى بولغانىدى، «ۋاي ...» دېگەن ئاۋاز چىقتى. شۇ چاغدىلا بالىنىڭ كۆزىدىكى پەرىشانلىقى يوقاپ، يۈزىگە تەبەسسۇم يۈگۈردى. بالا ئەمدى ئۇنىڭ ئوق تەگكەن يېرىگە سەپسالدى. بىرىنچى ئوق مۈرە سۆڭىكىنىڭ ئاستىدىن كىرىپ، تاغاقنىڭ يۇقىرى تەرىپىنى تېشىپ ئۆتكەن، ئىككىنچى ئوق تىزىنىڭ تۆۋىنىدىكى بۇلجۇڭ گۆشنى تېشىۋەتكەنىدى. ئوق

تەگكەن يەردىن تېخىچىلا قان سۇس ئېقىپ تۇراتتى. بالا كۆڭلىكىنىڭ ئالدى پېشىنى «جارتلا» قىلىپ يىرتىۋالدى. يارىلانغان كىشى نۇرسىز كۆزلىرىنى ئاستا ئېچىپ، كۆڭلىكىنىڭ بىر پارچىسىنى تۇتۇپ تۇرغان كىچىك بىر بالىنى كۆردى ۋە ئۇنى قەيەردىدۇر بىر يەردە كۆرگەندەك قىلدى ـ دە، ئۆزىنى ئېتىشقا ئېلىپ ماڭغاندا غىل ـ پال كۆرۈپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى.

باندىتلارغا قارشى كۈرەشتە يۈز بەرگەن بۇ ۋەقە مۇنداق باشلانغانىدى:

خۇددى تاپانىنىڭ ئاستىدىن چىققاندەك پەيدا بولغان باندىتلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئاتلانغان ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئاتلىق پولكى شىخو بىلەن شىخەنزە ئارىلىقىدىكى تاغلاردا يۆتكىلىپ يۈرۈپ ئۇرۇش قىلىۋاتاتتى. بىر كۈنى پولكنىڭ ئۈچ رازۋېدكىچىسى يېرىم كېچە مەزگىلدە ئېيىق تېغىنىڭ ئېغىزىدىن ئىچكىرىلەپ كىرگەندە، باندىتلارنىڭ قورشاۋىدا قالدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئىككى يول بار ئىدى: بىرى، ئاخىرىغىچە ئېلىشىپ قۇربان بولۇش، يەنە بىرى، قورشاۋنى بۆسۈپ چېكىنىپ چىقىپ كېتىش. رازۋېدكىچىلار گۇرۇپپىسى باشلىقىنىڭ ئويىچە، چېكىنگەندە، ئەگەر بولمىغاندا بىر رازۋېدكىچى ئىشتابقا ساق ـ سالامەت يېتىشىۋېلىشى مۇمكىن ئىدى.

ئۈچ رازۋېدكىچى تېز هۇجۇم قىلىپ، چاقماقنىلىق بىلەن قورشاۋنىڭ بىر چېتىنى بۇزۇپ چىقتى. بىراق، باندىتلار بېسىپ كېلىپ قالدى. مۇشۇ جەددىي پەيتتە، رازۋېدكىچىلار باشلىقى بۇيرۇق بىلەن ئىككى رازۋېدكىچىنى چېكىنىدۇرۇۋېتىپ، ئۆزى يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان باندىتلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ قاتتىق زەربە بەردى، لېكىن قولغا چۈشۈپ قالدى.

باندىتلار ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم باغلاپ، كۆزىنى تاڭدى ـ دە، ئاتقا ئولتۇرغۇزۇپ قاياققىدۇر ئېلىپ كەتتى. بىر سائەت چامىسى

یول ماڭغاندىن كېيىن، ئۇنى ئاتتىن چۈشۈرۈپ جىرا باغرىدىكى بىر ياغاچ ئۆيگە ئەكىردى. قولىنى يېشىپ، كۆزىگە تېڭىلغان لاتىنى ئېلىپ تاشلىدى ۋە ھايال قىلماي سوراق قىلىشقا باشلىدى. سوراق قىلىش ئىككىنچى كۈنگىمۇ ئۆتتى، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭدىن تۈزۈك جاۋاب ئالالمىدى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن، جازالاش ئۆيىدىن ئۇرۇلۇۋاتقان تاياقنىڭ ئاۋازى ۋە سەپراسى ئۆرلەپ تېرىكىپ كەتكەن سوراقچىنىڭ ئاچچىق ئۇنى تاشقىرىغا ئاشكارا ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

ــ پولك ئىشتابى قەيەردە؟ ئېيت ... !

ــ قانچىلىك ئادەمسەن؟ ئېيت ... !

ــ قانداق قوراللىرىڭ بار؟ ئېيت ... !

ــ باشلىقىڭ كىم؟ ئېيت !

تۇتقۇنىنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلىناتتى:

ــ ئۇر، جاللاتلار ! ۋەھشىي بۆرىلەر، ئۇر، مەندىن جاۋاب ئالىمەن، دەپ خام خىيال قىلىشما ! ...

جازالاش ئۆيىنىڭ ئەتراپىدا بۇغداي ئۆڭلۈك، دۇپدۇگىلەك قارا كۆزلۈك، ئۆڭسۈلى ئۆچكەن كىچىك بىر بالا ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى لىق ياش ئىدى.

بىر چاغدا جازالاش ئۆيىدىن تۇتقۇننى ھەيدەپ چىقتى. كۆتەك ئۈستىدە تاماكا چېكىپ، خىيال بىلەن ئولتۇرغان باندىت باشلىقى قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ ئۇنى توختاتتى:

ــ ھە، يىگىت، ئاخىر ئۆلۈمگە ماڭدىڭمۇ ؟ ــ دېدى ئۇ تاماكىسىنى ئاخىرقى قېتىم قاتتىق شوراپ.

ــ شۇنداق، ماڭدىم، ــ دېدى تۇتقۇن مەردانە ئاۋاز بىلەن.

باندىت باشلىقى ئۇنىڭ بېشىدىن تارتىپ، تا ئايىغىغىچە ــ تونۇغۇسىز دەرىجىدە ئىششىپ كۆكىرىپ كەتكەن يۈزلىرىگە، يول ـ يول بولۇپ تىتىلغان بەدەنلىرىگە ۋە قولاق چۆرىلىرىدىن تامچىلاپ چۈشۈۋاتقان قانغا قاردى ـ دە، بېشىنى ئېغىر ھالدا لىڭشىتىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

ـــ سېنىڭ شۇنچە قىيناشقا چىداپ، سىر بەرمىگىنىڭ ئاخىر سېنى ئۆلۈمگە ئېلىپ باردى، ياش ئىكەنسەن، لېكىن بىزدىن رەنجىمە يىگىت ! ...

باندىت باشلىقى كۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ، ئۇچما چوققىلىق تاغلارغا تىكتى ـ دە، خۇددى قېتىپ قالغان ئادەمدەك، قىمىر قىلماي ئۇزاق تۇرۇپ قالدى ۋە بىردىنلا يەنە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى:

ـــ خوش، سېنىڭ بىزگە ئېيتىدىغان ئاخىرقى سۆزۈڭ بارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ.

ـــ بار، ـــ دېدى تۇتقۇن قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، ـــ مېنى تېزرەك ئاتقۇزۇۋەت ...

ـــ تەلىپىڭ ئورۇنلۇق، بۇمۇ بىر مەردلىك، ـــ دېدى باندىت باشلىقى ۋە مىلتىقىنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ تۇرغان ئاتلىق ئەسكىرىگە بۇيرۇق قىلدى، ـــ بار، ئات، ئاشۇ قىرغا ئاپىرىپ ئات، ساينىڭ تاپىنىغا چۈشۈپ كەتسۇن، ئۆلۈكىنى قاغا ـ قۇزغۇنلار يەپ كەتكۈچە ئېقىپ كەتسۇن.

ئۇنى ساينىڭ قىرغا ئاپاردى ـ دە، ئاتتى. ئۇ ئىككى پاي ئوق بىلەن يىقىلىپ، راست دېگەندەكلا ساينىڭ تاپىنىغا يۇمىلاپ چۈشۈپ كەتتى ...

※ ※ ※

ـــ ئاۋۇال كىيىمىمنى يېشەيلى، ـــ دېدى ئۇ زەئىپ ئاۋازدا هوشىغا كەلگەندىن كېيىن.

بالا ئۇنىڭ ئوق تەگكەن ئىككى يېرىنى تېڭىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ مۇنداق دېدى:

ـــ قېنى ئەزىمەت، بىر يەرگە تېز مۆكۈنەيلى، كۈپكۈندۈز مۇنداق ئوچۇقچىلىقتا يېتىش خەتەرلىك.

بالا ساينىڭ يۇقىرىسىدا بىر ئۆڭكۈرنىڭ بارلىقىنى بىلەتتى.

ئۇ يارىدارنىڭ قولىغا تاياق تۇتقۇزۇپ، ئاندىن ئۇنى يۆلىدى. ئۇ بىر قولى بىلەن بالىنىڭ مۇرىسىگە تايىنىپ، يەنە بىر قولىدىكى تاياقنى يەرگە تىرەپ تۇرۇپ قەدىمىنى يۆتكىدى. ئۇلار سۇ ياقىسىدىكى چاتقاللىقلار ئارىسىدىن يۇرۇشكە باشلىدى. ئۇ ھەربىر قەدىمىنى ئاۋايلاپ باساتتى. ئالاھازەل ئۇچ يۈز مېتىرەك ئارىلىقنى باسقاندىن كېيىن، ئۇلارغا چاتقاللىققا ئىلىنىپ قالغان بىر جۈۋا ئۇچراپ قالدى.

ــ مانا كۆردۈڭمۇ، ــ دېدى ئۇ بالىغا، ــ بىزگە بۇنى ئاسماندىن پەرىشتە تاشلاپ بەردى.

بالا خۇشاللىقىدا ئىتتىك بېرىپ جۈۋىنى قولىغا ئالدى ـ دە، ئۇياق ـ بۇياققا قارىدى. جۈۋىنىڭ بىر يېڭى، بىر پېشى يوق ئىدى. يانچۇقىدىن ناسۋال سېلىنغان بىر كىچىك بوتۇلكا چىقتى.

ئۇلار ئېغىر چامداپ سەپىرىنى داۋام قىلدى. ئۇنىڭ مانا ئەمدىلا بالىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، نېمە ئۈچۈن ئۆزىگە خەيرىخاھلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگۈسى كەلدى:

ــ مېنىڭ يول باشلىغۇچىم، ئەمدى تونۇشايلى، ئىسمىڭ نېمە؟ ــ دېدى ئۇ بالىغا قاراپ.

ــ تاۋقىش، ــ دېدى ئۇ.

ــ مېنىڭ ئىسمىم باست، كىمنىڭ بالىسى سەن ؟

ــ مۇلداغەلنىڭ.

ــ داداڭ نەدە ؟

ــ دادام ... دادامنى ئۇلار ئېتىۋەتكەن ...

باست ھەيران بولۇپ سورىدى:

ــ كىم ئېتىۋەتكەن ؟

ــ سىزنى قىينىغان باندىتلار.

ــ ھە، مۇنداق دە.

ــ باندىتلار قايسى كۈنى سىلەرنىڭ بىر ئادەمگىلارنى تۇتۇۋېلىپ باغلاپ ئەكەلدى، سىزدىن سورىغان سوئاللارنى

ئۇنىڭدىنمۇ سوردى. ئۇ پەقەت سۆزلىمىدى. باندىتلارنىڭ باشلىقى سوراق قىلىپ قاتتىق قىينىدى، جاۋاب ئالالمىغاندىن كېيىن تۆمۈرنى قىپقىزىل قىزىتىپ، مېنىڭ دادامغا: «ئۇنىڭ كۆكسىگە باس» دېدى ...

ــ داداڭ باندىتلار ئارىسىدىمىدى ؟ ــ دەپ بالىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ سوردى باسىت.

ــ دادامنى ئۇلار ئەسكەر بولمىساڭ، ئېتىۋېتىمىز، دەپ مەجبۇرىي ئەسكەرلىككە ئېلىۋالغان. دادام قىزىغان تۆمۈرنى بېسىشقا ئۇنىمىغاندا، باشلىق تاپانچىسى بىلەن دادامنى ئېتىۋەتتى ...

بالىنىڭ كۆز چاناقلىرىغا تولغان ياشلىرى تامچىلاشقا باشلىدى.

ــ بولدى، كۆڭلۈڭنى بۇزما ئىنىم، دادامنىڭ ئۆلۈمى يامان ئۆلۈم ئەمەس ئىكەن.

ــ ئادەملەرنى قىينىماپ ياشىغۇچە، ــ دېدى تاۋقىش كۆز ياشلىرىنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ، ــ ئۆلگەن ياخشى ئەمەسمۇ، باسىت ئاغا !

بۇ كىچىككىنە بالىنىڭ سۆزلىرىدىن باسىت قاتتىق تەسىرلەندى ۋە ئۇ بارغانسېرى ئۇلغىيىپ، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھۆرمەتلىك، ئەقىللىك بىر ئادەمگە ئايلىنىشقا باشلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسى جىمجىتلىققا چۆكۈپ، ئاستا ماڭدى. ھاۋانىڭ سوغۇقلۇقىمۇ، يول ئازابىمۇ ئۇنتۇلماقتا ئىدى.

ئىككى چاقىرىمدىن ئوشۇقراق ئازابلىق سەپەردىن كېيىن ئۇلار ئۆڭكۈرگە يېتىپ كەلدى. بۇ ئۆڭكۈر ئىككى ئادەملا ئەمەس، ئۇچ ــ تۆت ئادەم پاتقۇدەك چوڭ ئۆڭكۈر ئىدى. باسىت ھۆل بولۇپ كەتكەن كىيىملىرىنى ناھايىتى تەسلىكتە سالدى. تاۋقىش ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىگە جۇۋىنى يېيىپ باسىتنى ئاۋايلاپ ياتقۇزدى ــ دە، ئۇنىڭ كىيىملىرىنى سىقتى ۋە يېيىش ئۈچۈن تاشقىرىغا ئېلىپ ماڭدى.

— توختا، تاۋقىش، — دېدى باسىت بېشىنى كۆتۈرۈپ، — سىرتقا يېيىشقا بولمايدۇ.

تاۋقىش باستىنكى نېمىشقا شۇنداق دەۋەتقانلىقىنى چۈشەنگەنىدى:

— بۇ يەرگە ھېچكىم كەلمەيدۇ، باسىت ئاغا، كەينىمىز ئېگىز تاغ، ئالدىمىز چوڭقۇرلۇق، بۇ يەردە ھايۋانلار ئىزىدىن باشقا يول يوق.

— ياق بولمايدۇ، بۇ ئىشتا سەن ماڭا بويسۇنۇشۇڭ كېرەك. تاۋقىش كېيىملەرنى ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىغا يايدى.

باسىت سۈنايلىنىپ ياتتى. بۇگۈن ئاچلىقنىڭ ئىككىنچى كۈنى. تۈرۈپ ـ تۈرۈپ ئۇنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشاتتى، يۈرىكى تۆۋەن تارتاتتى، بەدىنىدىن قانچىلىك قان ئاققانلىقىنى بىلمەيتتى، چىرايى ئاقىرىپ ـ تاتىرىپ كەتكەنىدى. ھازىرغۇ كۈن ياخشى، بىراق تاغ ھاۋاسى ئۆزگىرىشچان، كەچ كۈز مەزگىلى بولغاچقا، قېلىن قار چۈشۈپ كېتىشى مۇمكىن، ئۇنىڭ قاپقارا پارقىراپ تۇرىدىغان چىگرىن ئۆتۈكىگە باندىتلارنىڭ كۆزى چۈشۈپ، ئۇنى سالدۇرۇۋالغان، شۇ تاپتا ئۆزىنىڭمۇ، تاۋقىشنىڭمۇ پۈتى يالاڭغاق، ئۆز قىسمىغا قانداق يېتىۋېلىش ئۈنى قىينايتتى، ئازابلايتتى ...

قاراڭغۇ چۈشۈپ ئەتراپتا گويا ئۆلۈم جىمجىتلىقى ھۆكۈم سۈرگەندە، ئۇلار ئۆڭكۈردىن چىقىشتى.

— قېنى مېنىڭ يول باشلىغۇچىم، يولۇڭنى باشلا، — دېدى باسىت. ئۇلار كۈنچىقىشقا قاراپ ماڭدى. ئۇ بىر قولىدا تاۋقىشنىڭ مۇرىسىنى تۇتۇپ، ئىككىنچى قولىدىكى تاياقنى تاينىپ، قەدىمىنى ئاستا يۆتكەيتتى. تاغ ھاۋاسى سوغۇق، ئاچچىق شامال ۋىزىلداپ يۈزلەرگە سانجىلىپ ئۆتەتتى. ئۇلارنىڭ يولىغا پەقەت كېچە ئاسمىنىدىكى يۇلتۇزلارلا غۇۋا نۇر چاچاتتى. قەدەملەر ئېھتىيات بىلەن تاشلىناتتى. يالاڭغاق يۈرۈپ باقمىغان باستىنىڭ تاپىنى ھەر قېتىم بېسىلغاندا بىر

ئەندىكەتتى. چۈنكى، ساي بويىدىن ئۆڭكۈرگە كەلگۈچە، ئۇنىڭ تاپانلىرى قاپىرىپ كەتكەن، ئاۋايلىغانسېرى، ئوق تەگكەن يەرگە چاتقاللار ئۇرۇلۇپ جېنىنى قاقشاتقان، شۇڭا ئۇلار بىر سائەتتە ئاران بىر كىلومېتىردەك يول باستى.

ئۇلار شۇنداق تەمتىلەپ كېتىپ بارغاندا، يىراقتىن ئات تۇياقلىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى.

ـــ كېلىۋاتىدۇ، ئاڭلاۋاتامسەن ؟ ـــ دېدى باست توختاپ، ـــ كىم بىلىدۇ، بىزنىڭ رازۋېدكىچىلارمۇ تېخى ...

ـــ يول يۇقىرىدىن ئۆتىدۇ، ـــ دېدى تاۋقىش كىچىككىنە كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ، ـــ سىز ماۋۇ تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن بايقاپ كېلەي.

ـــ سەن بىزنىڭ ئادەملىرىمىزنى بۇ كېچىدە تونۇيالامسەن ؟

ـــ نېمىشقا تونۇمايمەن، كېچىدە كۆرۈنگەن نەرسىنى كۈندۈزى كۆرگەندەك كۆرەلەيمەن، مەن دادام بىلەن كېچىدە كۆپ قېتىم مال ئىزلىگەن ...

باست كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتتى.

ـــ ئېيتىپ بېرەيمۇ ؟ ـــ دېدى بالا جىددىي قىياپەتتە، ـــ سىلەرنىڭ ئادەملىرىڭلارنىڭ ھەممىسىنىڭ كىيىمى ئوخشاش، ئاتلىرىڭلارنىڭ ئېگەر ـ جابدۇقلىرىمۇ بىر خىل، يەنە دەپ بېرەيمۇ ؟ ئاتلىرىڭلارنىڭ يۈرۈشى بىر خىل ئەمەس ...

بالا شۇنداق دېدى ـ دە، تېزلا يۈرۈپ كەتتى. ئۇ خۇددى كېيىكلەردەك چاتقاللار ئارىسىدىن شۇڭغۇپ، چەبدەسلىك بىلەن كېتىپ باراتتى. باست ئۇنىڭ يۈرۈشلىرىگە زوقلىنىپ، رازىمەنلىك بىلەن قاراپ قالدى.

ئات تۇياقلىرىنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. باست ئۈمىد بىلەن شۇ ياققا قاراپ تۇراتتى ۋە بەزىدە تاۋقىشتىن ئەنسىرەپمۇ قويىاتتى. ئاۋازلار ئاستا ـ ئاستا يىراقلاشقا باشلىدى، تاۋقىشمۇ قايتىپ كەلدى:

ـــ باندىتلار ئىكەن.

— غەيرەت قىلايلى، تاۋقىش، ماڭايلى، — دېدى باسىت تاياققا تىرىلىپ تەسلىكتە تۇرۇپ.

— مەن ھارمىدىم، باسىت ئاغا، سىزگە قىيىن بولدى، ئەگەر چوڭ ئادەم بولغان بولسام، سىزنى ھاپاش قىلىپ، بۇنىڭدىن تېز ماڭالايتتۇق ...

— غەيرىتىڭگە باركاللا، تاۋقىش، لېكىن چىداش كېرەك.

سەپەر داۋام قىلدى. سۇبھى كۆتۈرۈلگەندە، ئۇلار مېڭىشتىن توختاپ، تاغ باغرىدىكى لەمپىدەك تۇرۇپ قالغان تاشنىڭ ئاستىغا كېلىپ ياتتى. ھېلىمۇ ياخشى، لەمپە تاشنىڭ ئەتراپى قويۇق ئارچىلىق بولۇپ، ئۇلارنى يوشۇرۇپ تۇراتتى.

ھەر ئىككىسىگە قاتتىق ھاردۇق يەتكەن، ئۇيقۇسىمۇ تازا كەلگەنىدى، بىراق سوغۇق شامال گۈرۈلدەپ ئۇرۇپ، ھەر ئىككىسىگىمۇ ئارام بەرمەيتتى. بولۇپمۇ باستىنىڭ ئوق تەگكەن يەرلىرى زىڭىلداپ ئاغرىشقا باشلىدى. ئاغرىق شۇنچىلىك ئەدىدىكى، ئۇ جېنىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى، بالىغا تۇيدۇرماسلىق ئۈچۈن لېۋىنى چىشلەپ يېتىۋالدى.

— سەن جۇۋىنى يېپىنىپ ئۇخلاۋەر، تاۋقىش، مېنىڭ ھېلى ئۇيقۇم كېلىدىغاندەك ئەمەس، — دېدى باسىت بىرھازادىن كېيىن.

تاۋقىش باستىنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ، يۈزىنىڭ ئاپپاق ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى، كۆزلىرىنىڭ تېخىمۇ نۇرسىزلانغانلىقىنى ۋە شۇنچە سوغۇقتا پېشانىسىدا مونچاقتەك بىرنەچچە تال تەر تامچىلىرىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ غەيرەت قىلىپ قاتتىق ئاغرىقنا چىداپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالدى. بالا خۇددى قوقاستا پۇچىلانغاندەك تولغىنىپ كەتتى.

— باسىت ئاغا، — دېدى ئۇ غەمكىن قىياپەتتە، — مەن ساق، قارىڭا، سوغۇق شامال ئەدەپ كېتىۋاتىدۇ، سىزنىڭ يارىڭىزغا سوغۇق تېگىپ قالسا قانداق قىلىمىز ؟ جۇۋىنى سىز

يېپىنىپ ئۇخلاڭ.

بىرنەچچە قېتىم زورلاپمۇ بالىنىڭ رايىنى ياندۇرالمىغاندىن كېيىن، ئاخىر باست جۇۋۈنى يېپىنىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ ئاغرىق ئازابىدا ئۇخلىيالمىسىمۇ، بىراق كۆزىنى يۇمۇپ تىپتىنچ يېتىۋالدى. بىر كېچە ـ كۈندۈزدىن بېرى، تىنىمسىز ھەرىكەت قىلىپ ھارغان بالا كۆڭلى ئەمىن تاپقاندىن كېيىن تېزلا ئۇخلاپ كەتتى، باست ئۇستىدىن جۇۋۈنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاۋايلاپ، تۈيدۇرماي يېپىپ قويدى. ئۆزى بولسا ئاغرىق ئازابىدا تولغىنىشقا باشلىدى، يارىلىرى لوقۇلداپ ئاغرىيتتى ... چىدىغۇسىز ئازاب تارتىپ چۈشكە يېقىن ئۇنىڭ كۆزى ئارانلا ئىلىندى. بىراق، تاۋقىش ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ جۇۋۈنىڭ ئۆزى ئۈستىدە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆز ـ ئۆزىگە قاتتىق خاپا بولدى: نېمىشقا مەن يېپىنىۋالدىم ـ ھە ؟ بايا زورلىغاندا ماقۇل دەپتىمەن ـ دە، ئىسىت ... بالا جۇۋۈنى ئېلىپ باستقا ياپقاندا، ئۇ كۆزىنى ئاستا ئاچتى.

ـــ نېمە قىلىۋاتسەن، تاۋقىش ؟ ـــ دېدى باست بېشىنى كۆتۈرۈپ، تاۋقىشنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن چىرايىدىن خاپا بولغانلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى.

ـــ مەن ئادەم ئەمەس ئىكەنمەن، ـــ دېدى ئۇ يەرگە قاراپ.

باست ئۇنىڭ نېمىگە خاپا بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ كۈلدى:

ـــ ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ ئورۇنسىز خاپا بولۇۋاتسەن، تاۋقىش، سەن ئۇخلاپ قالغاندا، مەن يېپىپ قويغان، ـــ باست ئۈسسۈزلۇقتىن قۇرۇپ، گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى يالاپ قويدى. لېكىن، تىلىدا لەۋلىرىنى نەملەشتۇرگۈدەكمۇ ھۆللۈك يوق ئىدى. تاۋقىش لىپ ـ لىپ قىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى ـ دە، جۇۋۈنىڭ يانچۇقىدىن ھېلىقى كىچىك ناسۋال بوتۇلكىسىنى ئېلىپ:

ـــ باست ئاغا، سىز بەك ئۈسساپ كېتىپسىز، مەن سىزگە

سۇ ئەكېلىپ بېرەي، ــ دېدى.

ــ ئۇسساپ كەتكىنىم راست، لېكىن سىرتقا چىقىشقا بولمايدۇ.

ــ سىز ماۋۇ تاشنى ئاغزىڭىزغا سېلىپ، تىلىڭىز بىلەن ئۇياق ـ بۇياققا ئايلاندۇرۇڭ، ئاغزىڭىزغا سۇ يىغىلىدۇ. مەن ھايال قىلماي ئېلىپ كېلىمەن، تۆۋەندە بۇلاق بار، ــ تاۋقىش ئۇرۇقچىلىك ئىككى تاشنى ئۇنىڭغا سۇندى.

ــ ھاياتمىز قىلنىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋاتىدۇ، تاۋقىش، ئويلاپ ئىش قىلمىساق بولمايدۇ، يەنە ئۇچ ـ تۆت سائەتتىن كېيىن قاراڭغۇ چۈشىدۇ. مەن ھازىر بۇ ئۇسسۇزلۇقتا چىدالايمەن، مۇنۇ ئامالىڭ بولىدۇ، ئەكە تېشىڭنى.

باست ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ـ دە، بېشىنى تاشنىڭ ئۈستىگە ئاستا قويدى. تاۋقىش جۇۋىنى ئۇنىڭ ئۈستىگە يېپىپ قويدى. سوغۇق شامال ئەدىمەكتە ئىدى. ھاردۇق يەتكەن، ئەتىگەندىن بېرى ئاغرىق قاتتىق قىينىغان باست، جۇۋىنىڭ ئىسسىقىدا ئارام ئېلىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالدى. تاۋقىش شۇ چاغدىلا ھېلىقى ناسۇال بوتۇلكىسىنى ئېلىپ، ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئەتراپقا تەكشى قاراپ چىقتى. ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈنمىگەندىن كېيىن، تۆۋەنگە ئىتتىك چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىمۇ ئۇسساپ كەتكەنىدى. بۇلاق تۈۋىگە كېلىپ، ئاۋۋال ئۆزى ئوچۇملاپ تۇرۇپ سۇزۇك بۇلاق سۈيىدىن قانغۇدەك ئىچتى. ئاندىن بوتۇلكىنىڭ ئىچىگە لاي تىقىپ، ئۇنى قايتا ـ قايتا يۇيۇشقا باشلىدى.

ــ كىم سەن؟ ...

ئويلىمىغان يەردىن تۇيۇقسىز چىققان بۇ ئاۋاز بالىنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ بوتۇلكىنى لايغا پاتۇرۇپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ كەينىدە ئەللىك مېتىر يىراقلىقتا مىلتىقىنىڭ ئىستوۋۇلىنى يەرگە قارىتىپ تېقىمدىۋالغان، بېشىغا قۇيرۇقلۇق قۇلاقچا كىيگەن ئاتلىق باندىت ئەسكىرى تۇراتتى.

ـــ بۇ ياقتا نېمە قىلىپ يۈرگەن بالىسەن ؟
تاۋقىش ھودۇقماي جاۋاب بەردى:
ـــ موزاي ئىزدەپ يۈرىمەن، ئاغا، سىز كۆردىڭىزمۇ ؟ قارا ـ ئالا موزاي، بويىندا قىسقا چۈلۈۋرى بار.
ـــ موزىيىڭ بۇ ياقتا نېمە قىلسۇن؟ سۈدىن قانداق ئۆتىدۇ ؟
ـــ بىزنىڭ موزاي ناھايىتى يامان، قايسى كۈنى مەشەدىن تېپىپ، ھەيدەپ كەتكەنىدىم.
ـــ قوي ئەخمەق، كەچ كىرگەندە، ئۆزى بارىدۇ.
ـــ بۇ ياقتا بۆرە كۆپ، يەپ قويىدۇ.
ـــ سارائ بالىغۇ بۇ ... ـــ دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە غودۇڭشىپ يۈرۈپ كەتتى ئۇ. ئۇنىڭ قارىسى يىتكەندىن كېيىن، تاۋقىش بىر پىيالە سۇ سىغدىغان بوتۇلكىسىغا سۇ ئالدى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى. بىراق، ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. شامال غەرب تەرەپتىن قاپقارا بۇلۇتلارنى ھەيدەپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ قاپىقى بىردىنلا تۇرۇلدى ـ دە، كۆڭلىگە ئەندىشە چۈشتى.
ـــ باسىت ئاغا، ھاۋا تۇتۇلۇپ كەتتى، ئەلپازى يامان، ـــ دېدى يېتىپ كېلىپ. ئاغرىق ئازابىدا ئويغىنىپ كېتىپ، تاۋقىشنىڭ يوقلۇقىدىن ئەنسىرەپ ئەندىشە بىلەن ئولتۇرغان باسىت تاۋقىشقا كايىشىمۇ ئۇنتۇپ، بۇگۈن كېچىدىكى سەپەرنى ئويلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ نۇرسىز كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلدى. راست دېگەندەك، پۈتۈن ئەتراپنى بۇلۇت قاپلاپ قار ئۇچقۇنلاشقا باشلىدى. بىردەمدىن كېيىن شۇرغان باشلاندى. قار ئۇچقۇنلىرى لەمپە ئاستىغا شىددەت بىلەن ئۇرۇلاتتى، دەھشەتلىك چىرقىراشلار ئاڭلىناتتى. ئىككىسى تۇگۈلۈپ ئولتۇردى.
قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. قار ئاللىقاچان توختىغان، ئانچە قېلىن چۈشمىگەن قارنى بورانمۇ ئۇچۇرۇپ كەتكەن، بىراق بوران ھېلىمۇ شىددەت بىلەن گۈركىرەپ تۇراتتى. سەپەرنى باشلاش كېرەكمۇ، يوق ؟ بۇ سوئال ھەر ئىككىسىنىڭ بېشىنى قاتۇرماقتا

ئىدى.

ــ باسىت ئاغا، ــ دېدى تاۋقىش خوددى كۆڭنى كۆرگەن كىشىلەردەك تەمكىنلىك بىلەن، ــ بۇنداق بوراندا مېڭىش خەتەرلىك، تاڭغىچە ھاۋامۇ ئېچىلىپ قالار، بورانمۇ توختار، ئۇ چاغدا كۈنمۇ ئىسسىپ قار ئېرىپ كېتىدۇ، شۇ چاغدا ماڭمايمىزمۇ ؟

باسىت بىر مىنۇتلۇق جىملىقتىن كېيىن مۇنداق دېدى:

ــ مۇنداق مۆلچەرلەش قىيىن، تاۋقىش، ئەتە بەلكىم بۇنىڭدىنمۇ بەتتەرەك جۇت بولۇپ كېتەر، ئەمدى بىزنىڭ بىر ئورۇندا ئۇزاق يېتىشىمىزمۇ خەتەرلىك بولۇپ قالدى، ماڭايلى !

جېنى ئارانلا قالغان ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان بۇ سۆزلەر بالىنى تېتىكلەشتۈردى:

ــ بولىدۇ، ماڭايلى، ــ دېدى بالا قەتئىيلىك بىلەن، ــ ھايۋانمۇ ئۆز جېنىنى قوتۇلدۇرۇش ئۈچۈن تېپىرلايدۇغۇ، بىز ئادەمغۇ ...

ئۇلار بىر ـ بىرىگە تايىنىپ يالاڭغىداق ئايىغلىرىنى ئاستا يۆتكىدى، ئازابلىق سەپەر يەنە باشلاندى، توختىماي چىقىۋاتقان بوران قار ئۈچقۇنلىرىنى نەلەردىندۇر ئۈچۈرۈپ كېلىپ ئۇلارنىڭ يۈزلىرىگە ئۇراتتى. كۆز ئېچىشمۇ قىيىن ئىدى. ئۇلار سەنتۈرۈلەتتى، مۇدۇرۇپ كېتەتتى. ئايىغلىرىنى ئىلاجىنىڭ بارىچە قارسىز يەرلەرگە باساتتى ۋە تاپانلىرىنىڭ ئىشىپ كەتكەنلىكىنى، يېرىلغانلىقىنى، قاناۋاتقانلىقىنى، يېرىلغان يەرلەرگە ئۇششاق تاش پارچىلىرىنىڭ پېتىپ كەتكەنلىكىنى تۇيمايتتى. مۇنداق دەھشەتلىك كېچىلەردە ھەتتا يىرتقۇچ ھايۋانلارمۇ ئۇۋىلىرىغا كىرىپ كەتكەندۇ ؟ ! لېكىن، ئۇلار قەلبىدە يانغان ئىشەنچ بىلەن مەنزىلگە قاراپ ئىلگىرىلەيتتى.

ئۇلار ۋاقىتنىڭ قانچىلىك ئۆتكەنلىكىنى بىلمەيتتى. يول يۈرۈش بارغانسېرى قىيىنلاشماقتا ئىدى. بەش بارماقنى كۆزگە تىقسىمۇ كۆرگىلى بولمايدىغان قاراڭغۇلۇقتا باسىت تايىقى

تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشۈپ، تېخىمۇ ھالسىراپ كەتتى ... ئاخىر تاغ باغرىدىكى يوغان بىر قارا تاشنىڭ دالدىسىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئىككىسى تاشقا يۆلىنىپ ئالدىنى جۈڭا بىلەن يېپىپ يېقىن ئولتۇردى. بوران تېخىمۇ ئەدىمەكتە ۋە قار ئۈچقۇنلىرىنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئۈرمىقتا ئىدى. لېكىن، تاغ بالىسى بوران توختاپ كەتسىلا يولىمىز راۋانلىشىپ كېتىدۇ، دەپ ئويلاپ، قارا كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ ئولتۇراتتى.

※ ※ ※

تاڭ قاراڭغۇلۇقىدا بوران توختىدى. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، قاڭشارلىق، ئوتتۇرا بوي، تەمبەل كەلگەن رازۋېدكا كومانىدىرى قويۇق دەل ـ دەرەخلىك ئىچىدىن ئالدىدىكى ئېگىز تاغقا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇ تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، بوينىغا ئېسىلغان دۇربۇننى كۆزىگە تۇتۇپ، ئەتراپقا تەكشى سەپسالدى ۋە غەرب تەرەپكە ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ يېنىدىكى ئىككى ھەمراھىغا دۇربۇننى سۇنۇپ:

ـــ قاراڭلار، ئاشۇ قارىيىپ كۆرۈنگەن بىر پارچە تاشقا قاراڭلار، مىدىرلاۋاتقان بىزنىڭ باست بولۇپ قالمىسۇن يەنە، ـــ دېدى.

ئىككى ئاتلىق شۇ ياقتا قاراپ قۇيۇندەك چاپتى. ھاۋا ئېچىلغاندىن كېيىنكى سوغۇقتا جۈۋىدىن چىقالماي، ئەتراپقا مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇرغان باست ئاتلىقلارنى يىراقتىنلا تونۇدى:

ـــ قارا، تاۋقىش، بىزنىڭكىلەر ! ئەنە بىزنىڭكىلەر ! ...

ـــ يېتىپ كەپتىكەنمىزغۇ ! ... ـــ دېدى تاۋقىشمۇ ھاياجانلىنىپ.

تاراسلاپ يېتىپ كەلگەن ئىككى رازۋېدكىچى ئاتلىرىدىن چۈشتى ـ دە، تاۋقىشنىڭ يۆلىشى بىلەن ئورنىدىن ئاران ـ ئارانلا تۇرغان باستقا ئۆزلىرىنى ئاتتى:

www.uyghurkitap.com

ـــ باست ! ...

ـــ باست ! ... بارمۇ سەن ! ...

پولك كوماندىرى شۇ كۈنىلا باست بىلەن تاۋقىشنى كېچىك ماشىنىغا سېلىپ، ئۆزى شىخۇغا ئېلىپ كەلدى ۋە شىخۇدىكى ھەربىي بالىستتا ياتقۇزدى. تاۋقىش بىر ھەپتە ئىچىدىلا ماغدۇرىغا كەلدى. تارقىتىپ بەرگەن يېڭى كىيىملەرنى كىيدى. بويىغا دەل قىلىپ تىكىلگەن سېرىق گىمناستوركا، گەلەپى شىم، مۇرىسىدىكى يېشىل پاگون، پۇتىدىكى قارا چىگرىن ئۆتۈك ئۇنىڭغا قالتىس ياراشقاندى. ئۇ بىرىنچى بولۇپ باست ياتقان ياتاققا قاراپ ئالدىراپ ماڭدى.

ـــ سالام، باست ئاغا !

ئۇ ئىشكتىن ئېتىلىپ كىرىپ، كارىۋاتتا ياتقان باستقا چاس بەردى. ئىككى پۇتىنى جۇپلەپ، ئوڭ قولىنى چېكىسىگە ئېلىپ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان تاغ بالىسى تاۋقىشنىڭ يېقىملىق قىياپىتىنى كۆرۈپ باستنىڭ يۈرەك باغرى دولقۇنلىنىپ كەتتى:

ـــ ئوھو ... تاۋقىش، مېنىڭ كىچىك يول باشلىغۇچىم ! ـــ دېدى باست ئىككى قولىنى بالىغا سۇنۇپ، ـــ مانا ئەمدى داداڭنىڭ ئىنتىقامىنى جەزمەن ئالالايسەن !

ـــ سىز تېزرەك ساقىيىڭ، باست ئاغا، ـــ دېدى تاۋقىش، ئۇنىڭ كىچىككىنە قارا كۆزلىرى ئوينىاپ كەتكەنىدى، ـــ ئىككىمىز بىرلىكتە باندىتلارنى يوقىتىشقا ئاتلىنىمىز !

ـــ يارايسەن، تاۋقىش، ئىرادەڭدىن ئايلىناي، ـــ دېدى باست يالقۇنلۇق ھاياجانلىرىنى باسالماي. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياش تامچىلىرى تارىلاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى، ئۇ تاۋقىشنى باغرىغا چىڭىدە باستى...

1981 ـ يىلى ئاۋغۇست، غۇلجا

ئىككى قىزنىڭ تەقدىرى

1

ئۇ قىيىن، ئىنتايىن قىيىن مەسىلىگە دۇچ كېلىپ، تەگسىز خىيالغا پېتىپ قالدى. ئۇ شۇ يېشىغىچە تالاي خىيالىارنى قىلغان، لېكىن مۇنداق ئازابلىق، چوڭقۇر خىيالغا پاتمىغان. ئۇ ھاياتىغا جاۋاب بەرمەك تەس بولغان شۇنچىلىك ئېغىر سوئالنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى ئەمدىلا سېزىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئازابىدا تولغىنىۋاتىدۇ، بىراق بۇ سوئالغا جاۋاب بەرمەي مۇمكىنمۇ ؟ دۇروس، كىشى ئۆز ھاياتىدا جاۋاب بەرمەي ئۆتۈپ كېتىدىغان نۇرغۇن سوئاللارغىمۇ دۇچ كېلىدۇ. لېكىن، بۇ ئۇنىڭ ھاياتىغا، كەلگۈسى تۇرمۇشىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىغا مۇناسىۋەتلىك سوئال. شۇڭا، ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمەي ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس !

قايسىسىغا تېگىمەن ؟

بۇ، ئايتۇرغاننى خېلىدىن بېرى قىيناپ كېلىۋاتقان سوئال. سالمىقى ئېغىر، جاۋاب بەرمىكى تەس بولۇۋاتقان سوئال. راست ئەمەسمۇ، لايىقى ئىككى تۇرسا، قايسىسىغا تېگىدۇ ؟ بىرى، ئۆزىنىڭ ساۋاقدىشى، تەڭتۇشى، بىر مەھەللىلىك تۇرغان ئىسىملىك يىگىت. ئۇلار يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنى تۈگەتكەن يىلى ــ ئون سەككىز يېشىدىن تارتىپ، ھازىرغىچە ــ يىگىرمە ئىككى يېشىغىچە بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشۈپ كېلىۋاتىدۇ. لېكىن، ئايتۇرغانىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بۇ ئىشقا قەتئىي قوشۇلمىدى. چۈنكى، تۇرغان بىر يېتىم بالا، توي قىلغۇدەك پۇلى يوق ئىدى.

ئايتۇرغانىنىڭ يەنە بىر لايىقى ــ قادىرجان ئىسىملىك ئەللىك

توققۇز ياشلىق بىر باي سودىگەر. ئايتۇرغانىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قىزىنى قادىرجانغا تېگىشكە زورلايتتى: «ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ ئېغىر ئىشىدىن، توپا ـ چاڭدىن ئەبەدىي قۇتۇلىسەن» دەيتتى ئۇلار.

بۇ باي سودىگەرنىڭ بەش بالىسى بار ئىدى. ئىككى قىزى ياتلىق بولۇپ، بىر ئوغلى ئۆيلىنىپ چىقىپ كەتكەن، ھازىر ئىككى بالىسى بىلەن بىللە تۇراتتى. قادىرجانىنىڭ ئىككى يەردە ھەشەمەتلىك قورۇ ـ جايى، ئىككى كىچىك ماشىنىسى، بىر نەچچە يەردە سودا دۇكانلىرى بولۇپ، قولىدا ئون نەچچە ئادەم ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئىككى بالىسى ئايرىم قورۇ ـ جايدا بىر ماشىنا بىلەن تۇرىدىكەن، ئايتۇرغانغا ئايرىم ئۆي تۇتۇپ بېرىدىكەن، ئوڭچە قورۇدا يەنە بىر كىچىك ماشىنا بىلەن تۇرىدىكەن. نەگە بارسا، ماشىنا تەييار، قورۇ خىزمەتچىلىرى، ئۆي خىزمەتچىلىرى ھازىر ئىكەن. ئايتۇرغانىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھاياجانلىنىپ ئېغىزلىرىدىن شۆلگەي ئېقىتىشىنىڭ سەۋەبى مانا مۇشۇ. قايسى ئاتا ـ ئانا ئۆز بالىسىنى يامان كۈنگە قالسۇن دەيدۇ، ـــ دەپ ئويلايتتى ئايتۇرغان بەزىدە، ـــ ئۇلارنىڭ مېنى بايغا زورلىشى جاپا تارتمىسۇن، بايلىقات، توق تۇرمۇش ئۆتكۈزسۇن دېگىنى، ماڭا كۆيۈنۈۋاتقىنى. بىراق، ئۇنى كۆڭلۈم تارتمىسا قانداق قىلىمەن ؟ ئەللىك توققۇز ـ ئاتمىش ياشلىق ئادەمنى ئېرىم دەمدىم ؟ دادام دەمدىم ؟ ياق، بويۇم بىلەن تەڭ ئالتۇن بەرسىمۇ ئۇنىڭغا ھەرگىز تەگمەيمەن. ئۇنىڭغا تەگكەندىن ئۆمۈر بويى ئەرسىز ئۆتكىنىم ياخشى.

قادىرجان ئەسلىدە تاماكا ـ قەغەز سېتىپ جان باقىدىغان نامرات ئادەم ئىدى. ئارىلىقتا بىر يىللىق شامال چىقىپ، كۆپلەپ پۇل تېپىش ـ باي بولۇشنىڭ يوللىرىنى ئېچىۋەتكەندە، ئۇنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ، ئوقتىتى يۇرۇشۇپ قالدى. تاماكا ـ قەغەز يايمىسى مىلىچاللارغا، مىلىچاللار پۇللۇق ماللارغا ئالماشتى. شۇنىڭدىن كېيىن بارا ـ بارا ئېسىل ماللارغا تولغان كاتتا

دۇكانلىرى پەيدا بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرىدىغان كاتتا بايغا ئايلاندى. پۇل ئۇنىڭ كۆزىنى قىزارتىپ، ئۆزىنى بىلەلمىگۈدەك دەرىجىگە ئەكەلدى. ئۆزىنى بىلەلمىگەن ئادەم قىڭغىر كوچىلارنىڭ ھەممىسىگە كىرىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن يىرگىنىچلىك ئىزلار قالىدۇ. ئۇ خوتۇنى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، بالىلىرىغا ئانا بولغۇدەك مۇڭاپىق خوتۇن تېپىشنىڭ ئورنىغا ئايتۇرغانغا كۆز تاشلىدى. ئادەم دېگەن يېڭى كىيىمگە، كۆپرەك پۇلغا ئېرىشسە، ئۇنىڭ ئويلىمايدىغان ئويى، قىلمايدىغان ئىشى قالمايدىكەن، ھاۋايى ـ ھەۋەس ئۇنىڭ كۇندىلىك تۇرمۇشىغا سىڭىپ كىرىدىكەن. ئادەم ئۆز خىلىنى تاپمىسا تۇرمۇشى بەختلىك بولامدۇ؟

ئايتۇرغان ئاتا ـ ئانىسىدىن كۆرە كۆپرەك ھەدىسىدىن رەنجىدى. ئۇ، ھەدەم مېنى قوللايدۇ، دەپ ئىشەنگەنىدى. چۈنكى، ئاتا ـ ئانىسى ھەدىسىنى ئۆزلىرىنىڭ بىر تۇغقىنىنىڭ بالىسىغا بېرىمىز، دەپ زورلىغاندا، ئۇ ئۆزى ۋەدىلەشكەن يىگىتكە قېچىپ كېتىپ تەگكەنىدى. بىراق، ئەمدىلىكتە ئۇمۇ «بۇرۇنقى ئاشىق ـ مەشۇقلار ھازىر نەدە؟ ئەر دېگەننى ياساپ كۆرگەزمىگە قويۇپ قويىدىغان نەرسىمىدى، كىم سېنى بايىاشات تۇرمۇشقا ئىگە قىلسا، ياخشى ئەر دېگەن شۇ. سۆيگىنىم، كۆيگىنىم، دەپ كۈلدە كۆمەچ بولۇپ ئۆتكۈزگەن تۇرمۇشىنىڭ نېمە لەززىتى؟» دەپ تىلىنى چاينىپ ئولتۇرىدۇ. تولا ئويلاپ ئايتۇرغانىنىڭ كاللىسى قاپاق بولۇپ كەتتى. بىر ھېسابتا ھەدىسىنىڭ دېگىنىمۇ توغرىدەك قىلاتتى. جاپا تارتماي ياشاشنى كىم ئارزۇ قىلمايدۇ؟! كىشى دۇنياغا بىرلا كېلىدۇغۇ، ھەشەمەتلىك ئۆي ـ جابدۇق، زىبۇ ـ زىننەت، ئېسىل كىيىم ـ كېچەك، كېچىك ماشىنا ... بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە نېمە بار؟ نەچچە يىل ئىشلەپمۇ، ھەتتا پۈتۈن ئۆمرۈڭنى سەرپ قىلىپمۇ ئىگە بولالمايدىغان نەرسىلەر ئالدىڭدا تۇرسا، ئۇنى نېرى تۇر، دېيىش ئۆتۈپ كەتكەن گالۋاڭلىق ئەمەسمۇ ؟ شۇنداق تۇرمۇشقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن سۆيگىنىنى

تاشلىۋەتكەنلەر ئاز ئەمەسقۇ؟! ...

ئائىلىدە ئايتۇرغانىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىش ئۈچۈن ھەر كۈنى، ھەر سائەت دېگۈدەك ئۇنىڭغا بېسىم ئىشلىتىش، زورلاش ئەۋج ئالغىلى تۇردى. ئۇنىڭ يۇرىكىگە تەرەپ - تەرەپتىن نەشتەردەك سۆزلەر تەگكىلى تۇردى. تۇزۇككىنە كىيىم - كېچەكى بولمىسىمۇ، ئۆزىنى مەغرۇر تۇتۇپ يۈرىدىغان قىزنىڭ دېمىي ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى، ئۇ كۈنلەرنى غەم - ئەندىشە، تاپا - تەنە بىلەن ئۆتكۈزسە، كېچىلەرنى ئۇنسىز يىغا بىلەن ئۆتكۈزدى. قېرى سودىگەرگە تەگسەم، پۇل - دۇنياغا تېگمەن، تۇرغانغا تەگسەم، ئۇنىڭ ئۆزىگە تېگمەن، ـــ دەپ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلايتتى ئۇ، ـــ پۇل - دۇنيا ئارتۇقمۇ، كۆڭۈل مەيلىمۇ؟ پۇل - دۇنيانى دەپ كۆڭۈل مەيلىمنى تۇنجۇقتۇرۇۋەتسەم، خالىغان ئادەمدىن مەھرۇم قالغان تۇرمۇشۇم قانداق تۇرمۇش بولار ؟ قانداق ئاقىۋەتلەرگە قالارمەن؟ ئايتۇرغانىنىڭ چىرايلىق كۆزلىرى ياشتىن، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ھالسىز - لىقتىن، بۇغداي ئۆڭ، يېقىملىق چىرايى سولغۇنلۇقتىن نېرى بولالمىدى. بىر ئاي ئىچىدە ئۇ خۇددى سولغان گۈلدەك لاسسىدە بولۇپ قالدى.

ئاخىر ئۇ ئۇنسىز غەم - ئەندىشە، ئىككىلىنىشلەرنى ئۆزىدىن ئىرغىتىپ تاشلىدى، چىرايىغا جىددىيلىك، ئىشەنچ ئوقچۇپ چىقتى. كۆڭۈل مەيلى ھەممىدىن ـــ ئاتا - ئانىنىڭ ئارزۇسى، قارغىشى، دەشنەملىرىدىن، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ سىلىق دەۋەتلىرى ھەم تاپا - تەنلىرىدىن، باي سودىگەر قادىرجانىنىڭ شان - شۆھرىتى، دۇنياسىدىن، ھەيۋەتلىك ئوچچە قورۇ - جايىدىن ۋە چىرايلىق كىچىك ماشىنىدىن ئۈستۈن كەلدى - دە، بىر كېچىدىلا نامرات يىگىت تۇرغان بىلەن قېچىپ كەتتى.

ئاتا - ئانىسى دېگىنىنى قىلىپ قىزىدىن كەچتى، ئۇنى ئىزدەپمۇ قويمىدى. بايلىقىم، شۆھرىتىم ھەرقانداق جاھىل قىزنىمۇ ئاخىر ئېرىتىدۇ، دەپ ئۆزىگە تاغدەك ئىشەنگەن

قادىرجاننىڭ ئۈمىد ـ ئارزۇلىرى كېسىلدى ـ دە، ئارىدىن بىرەر ھەپتە ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا ئايتۇرغاننىڭ دوستى نەپسەنى نىكاھىغا ئالدى ۋە ئۇنى شەھەرگە ئەكىرىپ كەتتى.

2

ئۇلار تۇرغاننىڭ تاغدىكى مالچى ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىدە بىر ھەپتە تۇرغاندىن كېيىن، تۇرغان ئالتە يىلدىن بېرى ئۆزى يالغۇز تۇرۇۋاتقان، مەھەللىنىڭ بېشىدىكى توپا قۇيۇلۇپ تۇرىدىغان، بىر ئېغىزلا كونا ئۆيى بار كۆرۈمسىز قورۇغا يېنىپ كىردى. كىرگەن كۈنىنىڭ ئەتىسىدىن باشلاپ ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ قورۇنى تۈزەشتۇرۇشكە كىرىشتى.

ئىككىسى بۇ قورۇدىكى تۇرمۇشىنى ئەنە شۇنداق باشلىدى. مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يەتكەن ئادەملەر ھەرقانچە نامرات تۇرمۇشتىمۇ ئۆزىنى بەختىيار ھېس قىلىدۇ، تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك ئۆتىدۇ، ھەرقاچان ئىناق، ئۈمىدۋار بولىدۇ. ئىككىسى بىر ـ بىرىنى ھۆرمەت قىلاتتى، بىر ـ بىرىنى ھۆرمەت قىلمىغان ئەر ـ خوتۇننىڭ بەختلىك بولالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. پۈلسىز، ھەشەمەتلىك ئۆي ـ ئىمارەتسىز، ئېسىل جابدۇقلارسىزمۇ ئۆزلىرىنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى يوقاتمايدىغانلا بولسا، ئوخشاشلا بەختلىك تۇرمۇشنىڭ ئىگىلىرى بولىدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى.

مەھەللىدە نەپسەنىڭ بەختى ئېچىلغانلىقى توغرىسىدىكى گەپلەر خۇددى شەپەرەكدەك كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغا ئۇچۇشقا باشلىدى. بۇ ئارىلىقتا نەپسە مەھەللىگە ۋالىلداپ تۇرىدىغان قىزىل پىكاپىغا ئولتۇرۇپ ئىككى ـ ئۈچ قېتىم چىققانىدى. بىرلىرى نەپسە ئولتۇرغان پىكاپنىڭ يېپىيېڭىلىقى، چىرايلىقلىقى، ئۇچقۇرلۇقى توغرىسىدا سۆزلىسە، بىرلىرى نەپسەنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ قالتىس ئېسىللىقى، ئۇنداق

كىيىملەرنىڭ تېخى ھېچكىمنىڭ ئۇچىسىغا چىقمىغانلىقىنى سۆزلەيتتى. بىرى نەپىسەنىڭ قىزىل پىكاپىنى كوچىغا توختىتىپ قويۇپ، پېتىنى بۇزماي مېڭىپ، ئەينەكلىك ماگىزىنغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن گەپ ئاچسا، يەنە بىرلىرى نەچچىلىگەن ئۆي خىزمەتچىسىنىڭ بارلىقى، ئۇنىڭ سوغۇق سۇغا قول تەگمەيدىغانلىقىدىن گەپ ئاچاتتى. مۇنداق گەپلەر ئايتۇرغانىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قۇلىقىغا يەتكىنىدە، ئۇلار ئۆزى كەلگەن بەختىنى قولدىن بېرىپ قويغان قىزىنى ئىچىدە مىڭىنى تىللىدى.

بۇ يەردە قېچىپ كەتكەن قىزلارنىڭ تويىنى قىلىپ قويىدىغان ئادەت بار، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى ئىككى ئاقساقالنى باشلاپ، ئايتۇرغانىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىغا كىردى.

ـــ بالىلار ياشلىق قىلىپ قويۇپتۇ، ـــ دېدى يېزىلىق ھۆكۈمەت باشلىقى، ـــ بالا ئەمەسمۇ، ئۇلارنى شۇنداقلا تاشلاپ قويساق بولماس، تويىنى قىلىپ قويايلى.

ـــ بىزنىڭ تويىنى قىلىدىغان بالىمىز يوق، ـــ دېدى ئايتۇرغانىنىڭ دادىسى قوپاللىق بىلەن.

ـــ بالىلارنىڭ سەۋەنلىكىگە ئارتۇقچە غەزەپلەنسەك، ئۇلاردىن ئۆچ ئالغاندەك بولۇپ قالىمىز، ئاتا ـ ئانىلار يەنىلا ئەپۇچىان كېلىمىز، بالىلاردىن ئۆچ ئالىدىغان ئاتا ـ ئانا بولماس، غەزەپلىرىنى بېسىپ، ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالسىلا ...

ـــ بولدى، ماڭا تولا ۋەز ئېيتماڭ، تۇتۇۋالىدىغان يېرى قالمىدى، ئۇ ھارىمى بىزنى قانداق رەسۋاچىلىققا قويدى، بىلەمسىز ؟

ـــ ئوبدانراق ئويلاپ باقسىلا، ئىش ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى ئۇنى ياندۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ.

ـــ مەن كۆپ گەپ قىلىشنى، سالا ـ سۈلھىنى خالىمايمەن، ـــ دېدى ئۇ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ قەتئىيلىك بىلەن، ـــ ئايتۇرغان بىزنىڭ بالىمىز ئەمەس، بىز ئۇنى ئاللىقاچان دەپتەردىن

ئۆچۈرۈۋەتكەن !

يېزىلىق ھۆكۈمەت باشلىقى يەنە گەپ قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۇ يەردىن قايتىپ چىقتى ـ دە، تۇرغان بىلەن ئايتۇرغانىنىڭ بۇرۇن ئېلىپ قويغان توي خېتىنى قولىغا تۇتقۇزدى ۋە شۇ كۈنىلا تۆت ئادەمنى چاقىرىپ، نىكاھ ئوقۇتۇپ قويدى.

كەچ كۈز كېلىپ قالغاندى. بۇ دېھقانلارنىڭ قىشنىڭ غېمىنى قىلمىغان پەيتى. ئۇ ئىككىسىنىڭ غەملەيدىغان نېمىسى بار ؟ ئىككى يېرىم مىڭ يەردىن ئالغان دارامىتى بىلەن نېمىنى غەملىيەلەيدۇ ؟ ئۇلارنىڭ كېلەر يىلى يېڭى ئاشقا يەتكۈدەك بۇغدىيىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق. ئەمىسە قىشنى قانداق ئۆتكۈزىدۇ ؟ قولىدا بار ـ يوقى يەتمىش ـ سەكسەن سوم پۇل. ھازىر ئۇنىڭ بېشىدا ئوت كۆيۈۋاتىدۇ. قىيسىيىپ قالغان لاپاستا بىرەر يۈز باغ چۆپ، بىرەر ھارۋا چىققۇدەك سامىنى بار. ئۇ قانچىلىك پۇلغا يارايدۇ ؟ قىشنىڭ غېمىنى قىلمىغانغا بىرنېمە بولسا بولىدۇ ـ دە.

بۇ ئىش ئىككىسىنىڭ بېشىنى قاتۇردى. خۇدانىڭ سۈيى، قۇرۇق ئۇن بىلەنلا قىشنى قانداقمۇ چىقارغىلى بولسۇن ؟ ئايتۇرغان تۇرغانىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، ئۆز ئۆيىدىن سېلىپ كەلگەن ئالتۇن ھالقىسى بىلەن ياقۇت كۆزلۈك ئۇزۈكىنى ساتتى. ئۇنىڭغا موزىيى ئۆلۈپ قالغان بىر سىيرىنى سېتىۋالدى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىدا ئۆتكەن كۈنلىرىدىن نەچچە ھەسسە قىيىن تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋاتسىمۇ ئايتۇرغانىنىڭ پۈتۈن تۇرقىدىن، يۈرۈش ـ تۇرۇشىدىن تېتىكلىك، چەبدەسلىك، بۇغداي ئۆڭ يۈزىدىن ئوچۇق ـ يورۇقلۇق، خۇشخۇيلۇق، چىرايلىق كۆزلىرىدىن بىر خىل نازاكەت، رازىمەنلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. قىلچىمۇ مەيۈسلۈك، پۇشايمان ئالامەتلىرى كۆرۈنمەيتتى. ئۇ يوقسۇزلۇقنىڭ ئېغىر دەردلىرى يۈرىكىگە نەشتەر بولۇپ سانجىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلسىمۇ، ئەمما

تۇرغانغا، مۇشۇ قۇپقۇرۇق، كۆرۈمسىز ئائىلىسىگە بولغان قاياقى مۇھەببەتنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرمەكتە ئىدى.

كەچ كۈزنىڭ ئاجىز نۇرلىرى قورۇنى ئىللىقتىن بىر كۈنى تۇرغان قارىياغاچ كۆتەكلىرىنى يېرىشقا تۇتۇش قىلىدى. ئۇ قاغجىراپ كەتكەن كۆتەككە پالتىنى كۈچ بىلەن ئۇراتتى. ھەر ئۇرغاندا چىگىچ كۆتەكلەر پارە ـ پارە بولۇپ كېتەتتى. تۇرغانلىق يۈز ـ كۆزى، بويۇن، قۇلاق چۆرىلىرىدىن ئاچچىق تەر تامچىلىرى شۇرقىراپ قۇيۇلاتتى. ئۇ پالتىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇرغانسېرى كۈچلىنىۋاتقاندەك، قىلچىمۇ ھارغىنلىق يەتمەيۋاتقاندەك قىلاتتى. ئايتۇرغان بىر چەتتە ئۇنىڭغا ئىشتىياقى بىلەن زوقلىنىپ قاراپ تۇردى. قارىغانسېرى ئۆز كۆزلىرىنىڭمۇ ھاياجاندىن يېنىۋاتقانلىقىنى، بەختىيار ئۇچقۇنلارنىڭ چاقناۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى ۋە بەدەن ـ بەدەنلىرىنىڭ سۆيۈنۈۋاتقانلىقىنى سەزدى.

ئۇنىڭ ئىككى يېنىغا يېرىندىلار تولۇپ كەتكەندى. ئايتۇرغان چاچراپ يىراقلا چۈشكەن يېرىندىلارنى تېرىپ كەلدى. تۇرغان توختايدىغاندەك قىلمايتتى.

ـــ ھېرىپ كەتتىڭىز، ـــ دېدى ئايتۇرغان كۆيۈنگەن ھالدا تۇرغانغا قاراپ، ـــ بولدى ئەمدى، قالغىنىنى چۈشتىن كېيىن يېرىڭ.

ـــ بۇگۈن راسا كۈچۈمگە كېلىپ قالغاندەك قىلىمەن، قورام تاش بولسىمۇ پارە ـ پارە قىلىۋېتەتتىم.

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، پالتىنى يىلتىزلىق كۆتەككە كۈچ بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى. ئايتۇرغان ئۆيگە كىرىپ چاي قاينىتىشقا ئولتۇردى. كۆتەكتىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئاۋاز يېقىملىق مۇزىكىدەك ئاڭلانماقتا، ئۇنىڭ قولى مەڭگەنده، كۆزى ئوچاقتا بولسىمۇ، ئوي ـ خىيالى تۇرغاندا ـــ سۆيۈملۈك ئادىمىده ئىدى. ئاددىي كىيىم ـ كېچەك، نامرات، كۆرۈمسىز تۇرمۇشتىنمۇ گۈزەللىك ھېس قىلىدىغان كىشىلەر بولىدۇ. ئۇنىڭ مۇھىم

شەرتى شۇ تۇرمۇشقا قانائەت قىلىش ۋە جۇپتىدىن سۆيۈنۈشتە. ئايتۇرغان ياشلىقنىڭ قۇدرىتىگە، سېھرىي كۈچىگە، ئالا تاغنى ئايرىپ، قارا تاغنى قايرىۋەتكۈدەك كارامىتىگە ھەيران قالدى ۋە راھەتلىنىپ سۆيۈندى. ئۇنىڭ شۇنداق نازۇك، يېقىملىق ھېس ـ تۇيغۇلار ئىلكىدە ياشاۋاتقىنىغا تۆت يىلدىن ئاشتى. بۇ خىل ھېس ـ تۇيغۇلار ھازىر كۈچىيىۋاتىدۇ، بەدەنلىرىنى لەرزىگە سېلىۋاتىدۇ. جورام، ئۆز دېمەتلىكىم، سۆيگەن، دىلدىن ياراتقان ئادىمىم، ـــ دەپ پەخىرلىنىشكە باشلىدى ئۇ، ـــ ئادەم ئۆمرىنىڭ ھەربىر مەزگىلىنى شۇ مەزگىل تەلەپ قىلىدىغان ۋە شۇ تەلەپكە جاۋاب قىلالايدىغان، شۇنىڭغا باب كېشى بىلەن ئۆتكۈزۈشى كېرەك. شۇنداق بولغاندا ئىنتايىن گۈزەل، نەپىس روھىي بايلىققا ئىگە بولغىلى بولىدۇ. بۇ روھىي بايلىقنىڭ ئورنىنى ھەرقانچە زور ماددىي بايلىق تولدۇرالمايدۇ. مەن ئاشۇنداق روھىي بايلىققا ئىگىمەن. ئۇستىبېشىڭ ئالتۇن، زىبۇ ـ زىننەت، تاۋار ـ دۇردۇنغا پۈركەنگەن، ئۆيلىرىڭ شاھانە بېزەكلەرگە تولغان، ئەمما قەلبىڭدە يېنىپ تۇرغان ئارزۇ ـ ئارمان، تەلەپلىرىڭ، گۈزەل ھېسلىرىڭ تۇنجۇققان بولسا، ئۇ ھالدا ئاشۇ ئالتۇن، زىبۇ ـ زىننەتلەر بوينۇڭغا چۈشكەن سىرتماق ئەمەسمۇ، بۇ، ياش گۈلۈڭنىڭ سولغانلىقى ئەمەسمۇ، بۇنداق تۇرمۇشنىڭ نېمە لەززىتى؟!

ئايتۇرغاننىڭ ھېس ـ تۇيغۇلىرى شۇنچىلىك دولقۇنلاندىكى، ئۇ ئورنىدىن ئىختىيارسىز تۇرۇپ كەتتى ۋە لۆڭگىنى ئېلىپ ھويلىغا چىقتى. تۇرغان ئاۋۇالقىدەكلا كۆتەكنى يارماقتا ئىدى.

ـــ يۈزلىرىڭىزنى ئېرىتىڭ، ـــ دېدى ئۇ لۆڭگىنى سۇنۇپ ۋە مۇھەببەتلىك كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرەپ قارىدى. تۇرغان ئىشىدىن توختاپ، يۈز ـ كۆزلىرىدىكى تەرلەرنى سۈرتتى. ئۇ قىزىرىپ، بەدەنلىرىمۇ چىلىق ـ چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەندى.

ـــ ئەمگەكمۇ يولىدا بولسۇن، تۇرغانجان ... يۈرۈڭ،

چېيىكىزنى ئىچىۋېلىڭ.
ـــ ئاز قېلىۋىدى ...
ـــ چاينى تەييارلاپ قويدۇم.
ئۇ تۇرغانىڭ بىلىكىدىن چىمدىپ تۇتۇپ تارتتى. تۇرغان پالتىسىنى تاشلاپ ماڭدى. ئايتۇرغان بىر قولىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ ھەم ئۇنىڭغا يۆلىنىپ، ئۆيگە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كىردى. كۆڭۈل مەيلى، سۆيگۈسىنىڭ ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى بەدىنىنى ياندۇرۇۋەتكەنىدى. ئۇ ھەمىشەم ئۆزىدە بىر خىل راھەت سېزەتتى. ئۆز سۆيگۈسىنىڭ ھامان قەلبىنى يېڭىلاپ گۈزەللەشتۈرۈۋاتقانلىقىنى، زېھنى ـ خىيالى، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىگىلىۋالغانلىقىنى ھېس قىلاتتى.

3

بەزى كىشىلەر ھەشەمەتلىك سارايلاردا ياشاۋاتقانلارنىڭ تۇرمۇشى دائىم بەختىيار، كۆڭۈللۈك ئۆتىدۇ؛ كۆرۈمسىز، كونا، توپا قۇيۇلۇپ تۇرىدىغان ئۆيلەردە ياشاۋاتقانلارنىڭ تۇرمۇشى قايغۇلۇق، ھەسرەتلىك ئۆتىدۇ، دەپ ئويلايدۇ، بىراق ئەمەلىيەت ھەممىنى ئەينەن كۆرسىتىپ بەرگۈچى ئەينەك. بىز باي سودىگەر قادىرجان بىلەن نەپسەنىڭ ياتاق ئۆيىگە بىر نەزەر تاشلاپ باقايلى: چوغدەك گىلەملەر ئۈستىگە دۇخاۋا تاشلىق، كىرلىكلىرىگە قىزىلگۈللەر كەشتىلەنگەن تۆشەكلەر سېلىنغان، ئاپپاق مامۇق تەكىيىلەر قويۇلغان، قىزىل لامپۇچكىدىن چېچىلىۋاتقان نۇردىن ئۆيئىچى ۋالىلدايدۇ، قىسما ـ قىسما شولىلار نازغىنە ئويناىدۇ، ناۋات رەڭ پەردىلەر يېنىك تەۋرىنىدۇ، ئۆيئىچىدە يېقىملىق پۇراقلار گۇپۇلدەيدۇ ... ئەنە قادىرجان بىلەن نەپسە تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇشىدۇ. قادىرجانىڭ خىرەلەشكەن كۆزلىرى تېلېۋىزور ئېكرانىدا بولسىمۇ، خىيالى ئاللىقاياقلاردا بولۇپ، پات ـ پات چوڭقۇر ـ چوڭقۇر تىنىدۇ.

يېنىدىكى ياش، گۈزەل خوتۇنىغا قايرىلىپمۇ قويمايدۇ، بىرەر ئېغىز سۆزمۇ قىلمايدۇ. چىرايى ئۇششۇك تەگكەن يوپۇرماقتەك رەڭسىز. سىرتتىن قارىغان كىشى ئۇنىڭغا قانداق پېشكەللىكنىڭ ياكى قانداق دەردۇبالانىڭ يېپىشقانلىقىنى، ئۇنىڭ قانداق ئوتتا كۆيۈپ يېنىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ. ئۇنى تېلېۋىزور كۆرۈۋاتىدۇ، دېگەندىن كۆرە، قانداقتۇر بىر ئېغىر ئەلەمدە تولغىنىۋاتىدۇ، دېگەن تۇزۇكرەك. قارا بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ كەتكەن چىرايىدىن دەم خاپىلىق، ئېچىنىش ئىپادىلەنسە، دەم ئەلەم، غەزەپ ئەكس ئېتىدۇ. ئۇ خىيالىدا بىرلىرى بىلەن ئېلىشىۋاتامدۇ ياكى ئامالسىزلىقتىن ئاچچىق ھەسرەت چېكىۋاتامدۇ، بۇنى بىلىپ بولمايتتى. بۇ ئۆيدە نە ئىللىقلىق ـ خۇشخۇيلۇقتىن، نە قىزغىن پاراڭ، راھەتلىنىشتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى.

چىرايىدىن كىشىنى بىزار قىلىدىغان، بۇرۇقتۇرمىلىق قوزغايدىغان ئالامەتلەر ئىپادىلىنىپ تۇرغان قادىرجان ئورنىدىن تىزىغا تايىنىپ، ئېغىرلاشقان گەۋدىسىنى تەستە كۆتۈرۈپ ئاستا تۇردى. پىكىرلىرى شۇنچىلىك چېچىلغان ۋە قالايمىقانچىلىكى، كاللىسىغا قانداق ئوي ـ خىيالارنىڭ كىرىپ ـ چىقىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ قىزغۇچ شوللار ئىچىدە خۇددى خىيالىي، جانسىز گەۋدىدەك مۇڭىيىپ تۇراتتى. ئۇ شۇ ھالدا بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، ئېغىرنىزلىك بىلەن يېشىنىشكە باشلىدى ۋە كىيىملىرىنى قالايمىقان تاشلاپ قويۇپ ياتتى. نەپىسە كىنونى ئاخىرىغىچە ـــ تېلېۋىزور ئېكرانىدىكى ئىككى ياشنىڭ نۇرغۇن خەتەر، پۇتلىكاشاڭلارنى يېڭىپ، مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يېتىپ، قاينىاق مۇھەببىتى بىلەن بىر ـ بىرىنى قۇچاقلاپ سۆيۈشۈشلىرىگىچە كۆردى ـ دە، ئۇنى ئۆچۈرۈۋېتىپ، ئېرىنىڭ يېنىغا كىرىپ ياتتى. ئۇمۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىناتتى.

ياشلىقنىڭ ئۆزىگە خاس، يارىشىملىق شوخلۇقلىرى بولىدۇ. بىراق، كۆڭۈل مەيلىنى يايرىتىدىغان قىلىقلار بۇ ئۆيدە نېمىشقا تېپىلمايدۇ ؟ ھازىرغۇ قادىرجانىڭ بۇ قېتىم ئېچىرىدىن

ئاچىققان مالىلىرىدىن سەكسەن مىڭ سوم زىيان بولۇپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدىچۇ ؟ نەپسەنىڭ قادىرجانغا تېگىپ، بۇ ئۆيگە كەلگىنىگە توقۇز ئاي بولدى، ھازىرقى ئىشلارسىزمۇ ئۇ كۆڭۈل مەيلىنى، شوخلۇق - تېتىكلىكلىرىنى، ياشلىققا تەئەللۇق بولغان يارىشىملىق قىلىقلىرىنى تۇنجۇقتۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ، زارىقىپ كۈتكەن نەرسىلىرىنى سېغىنىپ ئۆتۈۋاتىدۇ، كۈتكەن نەرسىسىگە ئېرىشەلمەسلىكنىڭ ئازابىدا تولغىنىۋاتىدۇ ... بۇنى كىمگە ئېيتىپ، كىمگە يىغلىغىلى بولىدۇ ؟ داۋاسىز دەرد دېگەن مۇشۇ ئەمەسمۇ !

ـــ نېمانچىلا ئۇھ تارتىش بۇ، ـــ دېدى قاتتىق بۇرۇقتۇملىقتا قالغان نەپسە بوغۇلۇپ، ـــ سودا دېگەندە بىرەدە زىيان تارتىش، بىرەدە پايدا ئېلىش كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان ئىشقۇ ...

قادىرجان خوتۇنىغا ئالىيىپ قارىدى.

ـــ سەكسەن مىڭ سوم دېگەن ئاز پۇلمۇ ؟ ـــ دېدى ئۇ، ـــ بورداشقا قوي ئالساڭ، ئورۇق قويدىن ئىككى مىڭى كېلىدۇ، ئىككى مىڭ قوي بەش - ئالتە قورۇ بولىدۇ، بەش - ئالتە قورۇ قويى بار ئادەم كاتتا چارۋىدار ھېسابلىنىدۇ. كاتتا چارۋىدار پۈتۈن مېلىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ئىش بۇ !

نەپسە ئۇنىڭغا ياتلىق بولىدىغان چاغدا تېشىپ تۇرغان دۇنيا ئىچىدە غەمسىز، يايراپ ئۆتىمەن، ئۆمۈر بويى ماڭا يوقسۇزلۇق، قايغۇ - ئەلەم ھەمراھ بولالمايدۇ، دەپ ئويلىغان بولغىيدى. ئۇ مۇشۇ ئۆيگە كىرگەن كۈندىن باشلاپلا يېشى يەتكەن ئادەمنىڭ ئۆزىگە ھەرگىز مۇھەببەت ئاتا قىلالمايدىغانلىقىنى بىلگەن، ئەمما بوپتۇلا، نامراتلىقتا پۇچىلانغان كۆڭلۈمنى پۇل - دۇنيا بىلەن خۇش قىلىپ ئۆتىمەنغۇ، دەپ ئۆزىگە تەسەللى بەرگەنىدى.

مانا ئەمدى يوقلۇق - يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتمىغان بىلەن قايغۇ - ئەلەمدىن قۇتۇلالمايۋاتىدۇ، پۇل - دۇنيانىڭ

راھەتسىدىن كۆرە ھەسرەتىنىڭ ئېغىر بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىۋاتىدۇ، مۇشۇنداقلا بولسا، بۇ ئۆينىڭ ئارزۇلىغۇدەك نېمىسى قالىدۇ؟! ئارزۇلىغان نەرسىلەرنىڭ تەتۈرى بولىدىغانلىقىنى ئۇ خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدىغۇ ...

ـــ بولغۇلۇق بولدى، ـــ دېدى نەپىسە ئاچچىقى بىلەن، ـــ ئۇھ تارتقانىنىڭ نېمە پايدىسى ئۆمۈرنى خورىتىپ؟!

ـــ دەۋاتقان گېپىڭنى قارا، ئۇھ تارتماي مۇمكىنمۇ، يۈرەك ـ باغرىڭ كۆيۈپ كېتىۋاتسا ...

ئىككىسى جىمىپ كەتتى، جىمىپ كەتكەن بىلەن ئىككىسى ئىككى خىل خىيالدا تولغىنىۋاتاتتى: بىرى مۇھەببەتكە زار بولۇپ ئازابلىنىۋاتسا، بىرى پۇل ـ دۇنيا ئىشقىدا كۆيۈۋاتاتتى.

ئەتىسى ئۇلار ئۇيقۇسىزلىقتىن قاپىقى ئىششىپ، چىرايلىرى سالپىيىغان ھالدا بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچتى. ئېرى بازارغا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، نەپىسەمۇ كوچىغا چىقىپ كەتتى.

※ ※ ※

تىرىشىپ ـ تىرمىشىش، چارە ـ تەدبىرلىك بولۇش تۇرمۇشنى ياخشىلاشنىڭ يولى. تۇرغان بىلەن ئايتۇرغان بار ـ يوقى ئىككى يېرىم مو يېرىگە بۇغداي تېرىش بىلەن تۇرمۇشنى ياخشىلاپ كەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى، قوشۇمچە كۆكتاتچىلىق قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ھېس قىلىشتى. شۇڭا، ئۇلار بىر يېرىم مو يېرىگە كۈزگى بۇغداي تېرىپ، بىرمو يېرىنى ئېلىپ قالغان. بۇگۈن ئەتىيازنىڭ ئىللىق ئاپتىپى يەر ـ جاھاننى ئوبدانلا قىزىتقان كۈنى ئىككىسى بىرمو يېرىگە لازا ـ پەمىدۇر كۆچۈرۈشنى، ھويلىسىنىڭ ھەممە يېرىگە جاڭدۇ تېرىشنى مەسلىھەتلىشىپ ئولتۇرغاندا، ئىشىك ئالدىغا بىر كىچىك ماشىنا كېلىپ توختىدى ـ دە، ھايال بولماي قورۇغا چىرايلىق كىيىنگەن ياش بىر ئايال كىرىپ كەلدى.

— ۋۇي ... نەپسە، بارمۇ سەن؟ — ئايتۇرغان ئۇنىڭ بۇ ئۆيگە كېلىشىنى خىيالىغمۇ كەلتۈرمىگەنىدى.

— مېنى يوقلاپ قويايمۇ دېمەيسەن، مەن يوقلاپ كەلدىم سېنى، قانداق ئەھۋالىڭ ؟

ئايتۇرغان بىلەن نەپسە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. نەپسەنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىدىن تارقالغان ئۆتكۈر ئەتىر پۇرىقى ھويلىنى بىر ئالدى. ئايتۇرغان ئۇنى ئۆيگە باشلىدى.

— ھەي، باي ئاكىنىڭ ئەھۋالى قانداقراق، نەپسە ؟ — تۇرغان ئادەت يۈزىسىدىنلا سوراپ قويۇۋىدى، نەپسە سۆزلەپلا كەتتى:

— قويۇڭ، بايلىقى قۇرۇسۇن، سودىگەر دېگەن ئاجايىپلا بىر تائىپە ئىكەن، بىر زىيان تارتسا، بىرلىك ئېتىدىن چۈشۈپ كېتىدىكەن. بۇ قېتىم چوڭراق زىيان تارتۇىدى، بىر قېرى تېخىمۇ قېرىپ تۈگىشىپلا كەتتى.

ئۇچەيلەن تەڭلا قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى.

نەپسە ئايتۇرغاننىڭ تۇتقان ئۆيگە سەپسالدى. ئۆيئىچى قۇرۇق دېگۈدەكلا ئىدى. ئۆيگە ئىككى پارچە تىتىلىپ كەتكەن كىگىز سېلىنغان، سىرى ئۆچۈپ كەتكەن ساندۇق ئۈستىگە كونا ئورۇن ـ كۆرپىلەر تىزىپ قويۇلغان، ئويۇقتا بىرنەچچە تال چىنە ـ قاچا تۇراتتى. ئۆيئىچى ئىللىق، پاكىز ئىدى. نەپسە خىيالغا كەتتى: ئۇنىڭ قورۇسىدىكى خىزمەتچى خوتۇننىڭ ئۆي جاھازلىرىمۇ بۇ ئۆينىڭكىدىن ياخشىراق ئىدى. شۇنچىلىك نامراتچىلىق يېغىپ تۇرغان بۇ ئۆيدە ياشاۋاتقان تۇرغان بىلەن ئايتۇرغاننىڭ چىرايلىرىدا نە غەمكىنلىك ـ مەيۇسلۇك، نە ھەسرەت، قايغۇ ئەكس ئەتمەي، شادلىق، مەغرۇرلۇق يېغىپ تۇرغانلىقىغا ئۇ ھەيران قالدى: توۋا، مۇنۇ ئايتۇرغاننىڭ تۇتقان ئۆيىنى، مېھمان كەلسە باشلىغۇدەك يەنە بىر ئېغىز ئۆيمۇ، تارتىپ سالغۇدەك يېڭىراق بىر پارچە كىگىزمۇ، تۆت ئادەم كەلسە چاي بەرگۈدەك چىنە ـ قاچىسىمۇ يوق ئىكەنە، ئوننىچى

سىنىپنى تۆگىتىدىغان يىلى قىزلار بىلەن پاراڭلىشىپ، ئۆي ـ ئوچاقلىق بولساق، كىشىلەرنىڭ ھەۋىسى كەلگۈدەك ئۇنداق ئۆي تۇتمىز، مۇنداق ئۆي تۇتمىز، دېيىشىپ كېتىۋىدۇق، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمىز شۇنچىلىك كۆپ، گۈزەل ئىدى. بۇنىڭ ئۈچىدە ئاشۇ ئارزۇ ـ ئارمانلارنىڭ قىلچىلىك دىدارىنىمۇ كۆرگىلى بولمايدۇغۇ ...

تۇرغان ھويلىغا چىقتى.

ـــ قانداق قىلارمىز، ئۆيدە گۆشمۇ يوق، قۇرۇق چاي بېرىمىزمۇ ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ كەينىدىن ھويلىغا چىققان ئايتۇرغان.

ـــ تۇخۇمۇ يوقمۇ ؟

ـــ ئەتىگەن ئۆيدە بار تۇخۇملارنى ماگىزىنغا ئۆتكۈزۈپ چاي ئېلىپ كېلىۋىدىم ... ھە، توختاڭ، مېنى لاپاسقا چىقىرىپ قويۇڭا، ئۆتكەندە شۇ يەردىن بەش ـ ئالتە تال تۇخۇم تېپىپ چۈشكەنىدىم.

تۇرغان ئايتۇرغانىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ، تامنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ قويدى. ئۇ تەمتىلەپ مېڭىپ، لاپاسقا چىقتى، چېچىلىپ كەتكەن قۇرۇق چۆپلەر ئارىسىدىن ئىككى دانە تۇخۇم تاپتى ـ دە، خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە يېنىپ تامنىڭ ئۈستىگە كېلىپ:

ـــ ئەمدى قانداق چۈشەرمەن ؟ ـــ دېدى تۇرغانغا كۈلۈپ قاراپ.

ـــ قورقما، ئۆزۈڭنى ماڭا ئات.

ئايتۇرغان راستتىنلا ئۆزىنى ئاتتى ـ دە، بىر قولىدا تۇرغاننىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ، پۇتىنى يەرگە قويدى.

نەپىسە دېرىزىدىن ئۇلارنى كۆرۈپ ئولتۇرغانىدى. ئۇ ئەر ـ خوتۇنچىلىق تۇرمۇشىدا باشقىچە بىر روھىي ھالەتنى ـــ ئۆزلىرىدە زادىلا كۆرۈلۈپ باقمىغان مەنزىرىنى كۆرگەنىدى. ئۇنىڭ كۆرگىنى تۇرغان بىلەن ئايتۇرغان ئىككىسىنىڭ كۈچلۈك ئىشتىياقى، جاسارەت ـ جۇرئەتكە ئىنتىلگەن ياشلىقى،

ياشلىقنىڭ شوخ، قاياق مۇھەببىتى، بىر - بىرىنى ھەقىقىي ئىنسان سۈپىتىدە كۆرۈۋاتقانلىقى ھەم بىر - بىرىگە كۆرسىتىۋاتقان مېھرىبانلىق، ھۆرمەت، كۆيۈمچانلىق ئالامەتلىرى ئىدى. نەپسە ئۆزىنىڭ ياشلىقىنى مەنسىز، لەززەتسىز ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى، ئەڭ قىممەتلىك مەزگىلىنى شامالغا ئۇچۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ چوڭقۇر تىندى ۋە بەدەن - بەدەنلىرىدىن خورلۇق، ئازابلىق ھېس - تۇيغۇلارنىڭ قوزغىلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق سەزدى. شۇنىڭدىلا ئۇ ئابايىقى سوئاللارغا جاۋاب تاپقاندەك بولدى ۋە بىرنەرسىنى چۈشەنگەن قىياپەتتە بېشىنى مەنىلىك لىڭشىتتى. شۇنىڭدىن كېيىن نەپسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى، چاي ئىچىۋېتىپمۇ، ئايتۇرغانىنىڭ كۆڭۈللۈك سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپمۇ زۇۋان سۈرمەي، ئازابلىنىپ ئۇھ تارتتى ۋە بۇ يەردىن تېزرەك چىقىپ كېتىشكە ئالدىرىدى.

4

تۇرمۇشتىن زارلايدىغانلارمۇ، يايرايدىغانلارمۇ بولىدۇ. لېكىن، بۇنى تۇرمۇش مەئىشتىنىڭ قانداقلىقى بەلگىلىمەيدۇ. بایاشات تۇرمۇش كەچۈرۈۋېتىپمۇ قاقشاپ ئۆتىدىغانلار، نامرات تۇرمۇش كەچۈرۈۋېتىپمۇ يايراپ ئۆتىدىغانلار بولىدۇ. بۇنىڭغا ھەيران قېلىش ھاجەتسىز. ئەلمىساقتىن تارتىپ ئىنسانلار شۇنداق ياشاپ كېلىۋاتامدۇ؟!

بەش يىل — كىشىلەرگە ئوخشىمىغان ھەر خىل قىسمەتلەرنى ئاتا قىلغان بەش يىل غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كەتتى. تۇرغان بىلەن ئايتۇرغانىنىڭ تۇرمۇشىدا ئانچە زور ئۆزگىرىش بولمىدى. بولدى دېيىلسە، ئۇلار ھازىر ئىككى بالىلىق بولدى. ئالتۇن ھالقا بىلەن ياقۇت كۆزلۈك ئۇزۇكنى سېتىۋالغان سىيىرىغا بىر تايىنچا، بىر موزاي قوشۇلدى. ئايتۇرغان

سىيرىلىپ ـ جۈدەپ قالدى. مەڭزىدىكى قىزىللىقىمۇ يوقاپ، پېشانە، ئېڭەكلىرىگە بىرنەچچە تال سىزىقلار تارتىلدى. دادىسى ھازىرغىچە پەيلىدىن يانمىغاچقا، ئۆز ئۆيىگە بارالمايتتى. دادىسى يوق چاغلاردا ئانىسى يوشۇرۇنچە كېلىپ قىزىنى يوقلاپ كېتەتتى. تۇرغانىنىڭمۇ مەڭزى ئىچىگە كىرىپ، چىرايى قاردىاپ قالدى. ئەمما، ئۇلار ئۆتكەن كۈنلىردىن زارلانمىدى، كىشىلەرگە ھال ئېيتمىدى، تۇرمۇشىنىڭ ئاخىر بىر كۈنى ياخشىلىنىشىغا ئىشەنچ قىلغاچقا، چىرايلىردا ھەمىشەم ئۈمىدۋارلىق، جۇشقۇنلۇق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

ئاخىر ئۇلار ئاز يەر بىلەن، ئاشلىق تېرىش بىلەن تۇرمۇشنى ياخشىلاشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى، بىر ئىلاج قىلىپ يەر كۆپەيتىش لازىملىقىنى، تېرىقچىلىق قىلىشتا، بولۇپمۇ كۆكاتچىلىقتا مۇقىملىشىپ قالغان كونا ئادەتلەرگە يېپىشۋالماي، يېڭى ئۇسۇللارنى ئىككىلەنمەي قوبۇل قىلىش ھەم ئۇنى ئىشلىتىش كېرەكلىكىنى ھېس قىلىشتى.

ــ ئۇمىدسىزلىك كىشىنى چۈشكۈنلۈككە ئېلىپ بارىدۇ، ــ دېدى ئايتۇرغان ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن تۇرغانغا، ــ راست، تۇزۇك رونىق تاپالمىدۇق، ئەمما بوشىشىپ كەتسەك بولمايدۇ. پەمىدۇر كۆچىتىنى 5 ـ ئايدا كۆچۈرسەك قانداق رونىق تاپمىز ؟

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلاۋاتىمەن، ــ تۇرغان گېزىت قەغىزىدە قوپال ئورالغان كۆك تاماكىسىنى تۇتاشتۇردى، ــ بازاردا پەمىدۇرنىڭ بىر كىلوسى يىگىرمە تىيىنغا چۈشكەندە، بىزنىڭ ئاران پىشتى، ئۇ يېڭى چىققاندا بەش سوم ئىدى.

ــ دېھقانلارنىڭ يېڭى يولدا مېڭىشى، يېڭىلىقنى قوبۇل قىلىشى تەس، راۋانلىشىپ قالغان يولدىن چىققۇسى كەلمەيدۇ، ئىلگىرىلىيەلمىسە، ئۇنى ئۆزىدىن كۆرمەيدۇ. بىزمۇ بىلىپ تۇرۇپ ئۇچ ـ تۆت يازنى شۇنداق ئۆتكۈزۈۋەتتۇققۇ.

ــ راست، بۇرنىمىزغا ئەمدى سۇ كىردى، بولدى، كىگىز ئالىمىز دەپ يىغقان پۇلغا سولياۋ يوپۇق ئالايلى. قار كەتتى،

ئېتىزلار قارايدى، لازا ـ پەمىدۇر كۆچىتىنى ھازىر تىكىپ يوپۇق ياپساق، جۇدۇن ـ چاپقۇن، توقاللاردىن ئامان قېلىپ، بىزنېگىمۇ پەمىدۇرلىرىمىز بالدۇر پىشىمامدۇ. يەنە بىر گەپ، يېزىلىق ھۆكۈمەت شورلۇق جىلغىنى مېنىڭ يەر قىلىۋېلىشىمغا بەردى. كۇچىنىپ بىر ھەپتە ئىشلەپ، جىلغىنىڭ ئاستىنى تۆزلەپ، يانباغرىدىن ئىككىدىن ئېرىق ئالسام، تۆت مودىن جىقراق ياخشى يەرگە ئايلىنىدۇ.

ـــ ئۇ يەر شورلۇق تۇرسا ؟

ـــ ئىككى قېتىم سۇ ئاقتۇرۇۋەتسەك، شورنىڭ ھېچنېمىسى قالمايدۇ. سورتلۇق شاپتۇل كۆچىتىنى تىكمىز، ئىككىنچى يىلى مېۋىگە كىرىدىكەن، ئۇچىنچى يىلى خېلىلا ياخشى ھوسۇل بېرىدىكەن، بۇ مەشۇر بوۋاينىڭ مەسلىھەتى.

ئايتۇرغانىنىڭ كۆز ئالدىدا رونىق تېپىش ـــ تۇرمۇشنى ياخشىلاشنىڭ پارلاق يولى، گۈزەل مەنزىرىلەر ئېچىلغانىدەك بولدى، ھېلىقى كىچىككىنە شورلۇق جىلغىدا كاتتا شاپتۇللۇق باغ بىنا بولغانىدەك، ھەممىدىن بۇرۇن پەمىدۇرلىرى قىزىرىپ پىشىپ كەتكەنىدەك، غايىبانە گۈزەل مەنزىرىلەردىن كۆزلىرى قاماشتى، ھاياجانلاندى ...

ئۇنىڭ تۇرغان بىلەن ئۆيۈ ـ ئوچاقلىق بولغىنىغا بەش يىل بولاي دەپ قالدى. ئۇلار تېرىقچىلىقنى ھەر يىلى يېڭى بىر ئۇمىد بىلەن باشلايتتى. ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرى يىغىشتۇرۇلغاندا، قاداق باسقان قوللىرى ئۇمىد قىلغىنىدەك تۇزۇكىكىنە پۇل كۆرمەيتتى. ئۇمىدىنى ئىككىنچى يىلغا باغلايتتى، يەنە شۇ بۇرۇنقى ھالەت كۆرۈلەتتى. شۇ تەكرارلىنىشلار مانا بەشىنچى يىلىنىڭ تېرىقچىلىق مەۋسۇمىغا ئۇلاشتى، لېكىن ئۇمىدى ئۇزۇلمىدى. ئۇلار ھەربىر يىلغا يېڭىدىن ـ يېڭى ئىشەنچ بىلەن كىرىپ كەلگەنىدەك، بۇ يىلقى تېرىقچىلىقىمۇ يېڭى ئۇمىد، ئىشەنچ بىلەن كىرىپ كەلدى.

تۇرغان ئېتىزغا چىقىپ كېتىپ، ئايتۇرغان قاچا ـ

قومۇچلارنى يۇيۇپ ئولتۇرغاندا، هويلىغا تېتىك قەدەملىرى بىلەن نەپىسە كىرىپ كەلدى. ئۇ روھلۇق، خۇشال ئىدى. ئايتۇرغان ئۇنى خۇشال قارشى ئالدى. ئىككىسى پاراڭ بىلەن خېلى ئۇزاق ئولتۇرۇپ قالدى.

ــ كۇنلىرىڭ قانداق دەمسەن ؟ ئېرىم يەتمىش ياشقا كىرەي دېدى، ئۇ ھازىر ھالسىز بوۋاي. ھالسىز بوۋاي بىلەن ئۆتۈۋاتقان كۇنلىرىم قانداق بولاتتى، ــ ئايتۇرغانىڭ ئۆيىگە يەنە قىزىل پىكاپىغا ئولتۇرۇپ كەلگەن نەپىسە چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ھېچقانداق ھېيىقماي، قورۇنماي، ئۇنىڭ سوئالىغا چاڭىلداپ جاۋاب بەرمەكتە ئىدى، ــ سەن يىرگىنىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىۋاتىمەن. شۇنداق قىلماي ئىلاجىم يوق، دوستۇم. ئۇ قېرىغا تەگكەن كۇنۇمدىن باشلاپ، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرىغانىدىم، نەپرەتلەنگەنلەر ئەسلىدە ماڭا كۆيۈنگەنلەر ئىكەن.

نەپىسەنىڭ بۇ ئۆيگە كەلمىگىنىگە ئۇچ يىل بولغان. ئۇ ھازىر بۇرۇنقى نەپىسە ئەمەس، پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى چاغلاردا چىرايى، يۈرۈش ـ تۇرۇشىدا ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان غەمكىنلىك ـ مەيۇسلۇكتىن ئەسەرمۇ قالماپتۇ. شۇنداق سۆزمەن، چاڭىلداق، ئەركىن بولۇپ كېتىپتۇ.

ــ نېمىلەرنى دەۋاتىدىغانسەن، نەپىسە؟ ــ دېدى ئايتۇرغان ئۇنىڭ چۆرىسى كۆكىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنىڭ ئىچىگە قاراپ، ــ دېگەن گەپلىرىڭگە مەن ھەيرانلا قېلىۋاتىمەن، ئۆزۈڭ نەپرەتلەنگەن ئىشنى قانداقمۇ قىلغىلى بولىدۇ ؟

ــ سەن ھەيران قالىدىغان ئىشلار كۆپ، دوستۇم، پۈل ـ دۇنيالىرىم يېتىپ ـ ئاشقۇدەك بار، قولۇمنى قايىقا سوزسام، شۇ ياققا يېتىدۇ، موھتاجلىق كۆرمەي ياشاۋاتىمەن، بىراق ماڭا مۇھەببەت، لەززەت بېرىدىغان ئادەمىم ھالسىز، خۇددى قۇرۇپ كېتىۋاتقان قېرى قارىياغاچتەك تۇرسا، قانداق قىلاتتىم. ئىككى يىگىتىم بار، شۇلار بىلەن ئويناىمەن، ئۇلارغا پۇل بېرىمەن ...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، كۆزلىرى پارقىراپلا قالغان ئايتۇرغان ياقىسىنى تۇتتى.

ــ ياقاڭنى تۇتسەنغۇ، ــ دېدى نەپسە سۇس كۈلۈمسىرەپ، ــ بېشىڭغا كەلمىدى، بىلمەيسەن، شۇنداق قىلماي قانداق قىلىمەن؟ يا ئۇنىڭدىن كۆڭلۈم سۇ ئىچمىسە، يا ياشلىقىم تەلەپ قىلىدىغان نەرسىلەر ئۇنىڭدا بولمىسا ... ئىككى تەرەپ تەڭ ياخشى كۆرسە، ئوتتۇرىدا مۇھەببەت پەيدا بولىدىكەن، مەن ياخشى كۆرمەي، بايلىققا قىزىقىپ تەگكەن، دادامدىن چوڭ ئادەمنى ياخشى كۆرۈشۈمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، مانا ئاخىر مۇشۇ كۈنگە قالدىم.

ــ شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ يولغا نېمىشقا ماڭغانسەن، دوستۇم؟ ئەر دېگەن بىزگە ئوخشىمايدۇ، قېرىپ كەتسىمۇ ئەرغۇ ؟

ــ ۋاي، نېمە دەيدىغانسەن، ئۇنىڭدىن كۈندۈزى كۆرىدىغىنىم ئۇگدەك، كېچىسى ئاڭلايدىغىنىم خورەك تۇرسا، شۇنداق قىلماي نېمە ئىلاجىم ؟ قىلچە ئۆكۈنۈشۈم يوق.

نەپسە قورۇنماي، غەممۇ تارتماي شۇنداق دېدى ـ دە، كەتمەكچى بولۇپ ئورنىدىن قوزغالدى.

ــ ئولتۇر، بىر چاغلاردا پۇرچاق سالغان سۈيۇقئاشنى ياخشى كۆرەتتىڭغۇ، شۇنى ئېتىپ بېرىمەن.

ــ پۇرچاق سالغان سۈيۇقئاشقا ئامراقلىقىم تېخى ئېسىڭدە بار ئىكەن، شۇنداق ئىچكۈم بار ئىدى، بىراق ئالدىرايمەن، سېنى سېغىنىپ قاپتىكەنمەن. كۆرۈشۈپلا چىقاي دەپ كېلىشىم، باردىغان يېرىم بار، ساقلاپ قالدۇ، ــ نەپسە ئۆزىچىلا كۈلۈپ كەتتى، ــ ياشلارنى ساقلىتىپ قويساڭ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالىدىكەنسەن، خوش.

ئايتۇرغان دوستىنى ئۇزىتىپ قويۇپ، ئۆيگە يېنىپ كىردى ـ دە، كىچىك ئوغلىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، چوڭقۇر خىيال بىلەن ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ يۈزىدە بىردە تاتىرىش، بىردە قىزىرىش ئالامەتلىرى كۆرۈلسە، كۆزلىرىدە

بىرده غەزەپ ـ نەپرەت، بىرده ئازاب ـ ئېچىنىش ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى. ئۇ ئاستا پىچىرلىدى: مەن نامرات بولسىمۇ، كۆڭلۈم خالىغان ئادەمنىم بىلەن بىللە بولغاچقا، نەپسىنىڭ ئاشۇ قىلىقلىرىدىن يىرگىنىۋاتىدىغاندىمەن، كىم بىلىدۇ، شۇ كۈنگە مەنمۇ قالغان بولسام، ئۇ باسقان قەدەمنى مەنمۇ بېسىشقا مەجبۇر بولارمىدىم تېخى، بىچارە نەپسە ياخشى قىز ئىدى، بىراق پۇل ـ دۇنياغا باش ئەگدى، شۇنى دەپ ئەرگە تېگىپ، چۈشكۈنلەشتى، كىشىلەرنىڭ يىرگىنىچ، قارغىشىغا قالدى ... ئۇھ، كۆڭلۈم، ئىنسانلىق غۇرۇرىنى يوقاتمىغان، پەس ئارزۇ ـ ھەۋەسلەرگە بېرىلمىگەن كۆڭلۈم، سەندىن خۇشالمەن، سېنى ئەلا بىلگىنىم مېنى بۇلغىنىشتىن ساقلاپ قالدى. شۇكۇر خۇدايىم، شۇكۇر، ئۆمرۈمدە ساپ، تازا، پاكىز ئۆتۈۋاتىدۇ، كۇلۇپ يايراۋاتىدۇ ... مېنى كىم بايلىقى يوق دەيدىكەن ؟ ھەرقانداق زور ماددىي بايلىققا تەڭلەشتۇرۇپ بولمايدىغان گۈزەل، قىممەتلىك مەنىۋى بايلىقىم بار !

1992 ـ يىلى، ئۈرۈمچى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

قانلىق داغ

بالىستتا ياتقان ئاغرىقلار ماڭالمىغۇدەك بولسىلا بىر - بىرىنىڭ ياتاقلىرىغا كىرىپ تۇرىدۇ. ئون ئالتە - ئون يەتتە ياشلار چامىسىدىكى بۇ قىز ياتقان ياتاقتا قايسىبىر ئاغرىق كىرىدىكەن، ئۇلاردا ھامان ئېچىنىش پەيدا بولاتتى. كىرگەنلەر قىزنىڭ كۆڭلىنى ياساپ چىرايلىق گەپلەرنى قىلسىمۇ، لېكىن ئۆزلىرىنىڭ گەپلىرىگە ئۆزلىرى ئىشەنمەيتتى ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئاغرىقىنى ئۇنتۇپ، قىزنىڭ ھاياتىنى ئويلاپ كېتەتتى. ئېغىر ئازابتا قىينىلىپ ياتقان قىزغا كىمنىڭمۇ ئىچى سىيرىلمىسۇن؟! كاشكى ئۇ ئۆزىدە پەيدا بولغان بىرەر ئاغرىق بىلەن ياكى باشقىلار تەرىپىدىن بىرەر زىيانكەشلىككە ئۇچراش بىلەن ياتقان بولسىچۇ ... توۋا، توۋا، مۇنداقمۇ ئىشلار بولىدىكەن - ھە ! ... «يېنىكلىك ــ شەيتانلىق، ئېغىرلىق ــ راھمانلىق» دەپ كىممۇ ئېيتقان بولغىيدى؟ !

جان ئاچچىقىدا قىلىنغان ئىش ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقىدىن، ئۇنىڭ زىيىنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىدىن قىزنىڭ ئانىسى مايسىخان چوڭقۇر ئازابتا قالغانىدى، ئادەملەرنىڭ گويا يىرتقۇچ ھايۋانغا ئايلىنىپ قالىدىغان چاغلىرىمۇ بولىدىكەن، شۇنداق مەزگىلدە كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي، يىرتقۇچلارچە ھۆركىرەپ، قاتتىق ئەسەبىيلىك ئىلكىدە قانلىق ھەرىكەتلەرگىمۇ ئۆتۈپ كېتىدىكەن. ئەگەر ئۇ شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ ئادەملىكىنى بىلىپ، ئۆزىنى بېسىۋالغان بولسا، مۇنداق ئېغىر ئازابتىمۇ قالمىغان بولار ئىدى.

قىزى بېشىنى ئېگىز قىلىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالغانىدى.

ئۇنىڭ ئاق ـ سۈزۈك يۈزى بارغانسېرى سۈزۈلۈپ، قىپقىزىل، نېپىز لەۋلىرى سۈس ھال رەڭگە كىرىپ، قارلىغاچ قانتىدەك قېشى، قاپقارا قايرىلما كىرپىكلىرى ئاق يۈزىگە ئاجايىپ سېھرىي گۈزەللىك ئاتا قىلغاندى. مايسىخان قىزىنىڭ بۇ يەردە ياتقاندىن بېرى كۆندىن ـ كۈنگە چىرايلىقلىشىۋاتقانلىقىدىن دەھشەتلىك قورقۇنچتا قالدى: «ھەي ... بۇ ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى ئەمەس، ـــ دەپ تولغىناتتى ئۇ ئەندىشىگە چۈشۈپ پىچىرلاپ، ـــ قىزىمدىن ئايرىلىپ قالامدىم نېمە ... خۇدا، ئۇلۇغ خۇدا، گۈناھىمنى مەغپىرەت قىلغايسەن، قىزىم تېخى ياش ...» ئۇ ئۆزىنىڭ ھەسرەتلىك خىيالىدىن، ئازابلىق نالىسىدىن تېخىمۇ ئالاقزەدىلىككە چۈشەتتى. ئۇنىڭ قىزىنىڭ بېشىدا مۇشۇنداق ئازابلىنىپ، قورقۇنچ بېسىپ ئولتۇرغىنىغا بىر ئايدىن ئاشتى. بىر ئايدىن بېرى ئۇ قانغۇدەك ئۇخلىغىنى، كۆڭلى تارتىپ تاماق يېگىنىمۇ يوق. ئۇمۇ مەيلىتى، دوختۇرلار شۇنچە كۆڭۈل قويۇپ، بارلىق ئامال ـ چارىلەرنى ئىشلىتىپ ئۇنى داۋالاۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ ياخشىلانماي، كۈندىن ـ كۈنگە ئوساللىشىۋاتقاچقا، ئاننىڭ ھەربىر كۈنى ئەلەم، ئازاب، پۇشايمان، ئاللىقانداق قورقۇنچ بىلەن ئۆتمەكتە ئىدى. بەزى كۈنلىرى قىزى ياخشىلانغاندەك قىلىپ ئۇمىد ئاتا قىلسا، بەزىدە بىردىنلا ئۆزگىرىپ، ئەندىشە پەيدا قىلاتتى. ياخشى ـ يامان ئوي ـ پىكىرلەر ئاننى مادارىدىن كەتكۈزۈۋېتەي دەپ قالغانىدى.

مايسىخان قىرىق ياشلارغا ئەمدىلەتىن كىرگەن، خۇددى ئەرلەردەك قاۋۇل، ئىشچان، سودا ـ سېتىققا پىشىق ئايال. ئۇ شەھەرگە تۇتاش كىچىك يېزىدىن بىر كىلومېتىر يىراقلىقتىكى يالغۇز جاڭزىدا دېھقانچىلىق قىلىدۇ. دېھقانچىلىق قىلغاندىمۇ، ئون بەش مو يېرىنىڭ ئۇچ مو يېرىگە بۇغداي تېرىپ، قالغان ئون ئىككى مو يېرىگە ئوغلى، مۇشۇ قىزى بىلەن كۆكتات تېرىيدۇ. باشقىلار بىر مو يەردىن ئۇچ يۈزدىن ئالتە يۈز جىڭغىچە بۇغداي ئالسا، ئۇ مىڭ جىڭدىن ئاشۇرۇپ ئالىدۇ. باشقىلار بىر تۇپ

پەمىدۇردىن بىر، بىر يېرىم كىلوگرامدىن ئىككى كىلوگرامغىچە پەمىدۇر ئالسا، ئۇ ئۇچ كىلوگرامدىن تۆت كىلوگرامغىچە پەمىدۇر ئالىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ كۆكتاتلىرى باشقىلارنىڭ كۆكتاتلىرىدىن ئون بەش - يىگىرمە كۇن بۇرۇن بازارغا كىرىدۇ. تېخى ئۇ ھەر كۈندىكى كۆكتاتلىرىنى باشقىلارغا بىراقلا ئۆتكۈزۈۋەتمەي، ئوغلى بىلەن ئىككىسى ئىككى ئېشەك ھارۋىدا پارچە سېتىپ تۈگىتىدۇ. شۇڭا، ئۇلار بازاردىن يانچۇقلىرىنى پۇلغا تولدۇرۇپ قايتىدۇ. ئەسلىدە ئۇلارنىڭ يېرى توققۇز مو ئىدى، تاشلىنىپ قالغان دۆڭلۇكتىن ئالتە مو يەر ئېچىپ، يېرىگە قوشۇۋالغاندىن كېيىن، ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغا يېتىشەلمەي، مۇشۇ ئاغرىق ياتقان قىزىنى مەكتەپتىن چىقىرىۋالغان. شۇنىڭدىن بېرى ئۇلار يېزىدىكى ئەڭ ھاللىق ئائىلىلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىپ قالغان.

ھازىر 8 - ئاينىڭ ئاخىرقى مەزگىلى بولۇپ، كۈزلۈك ئوتياشلارنىڭ ئوتىقىنى قولدىن چىقىرىدىغان، ئوغۇت بېرىدىغان ئالدىراش پەيتى. كۆكتات تېرىشتىن تارتىپ ئۇزۇشكۇچە بولغان مۇھىم ئىشلارغا قاتتىق ئەھمىيەت بېرىدىغان، ياخشى ئۇنۇم بېرىدىغان چارە - تۇجۇپىلەشلەرنىڭ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتمەيدىغان مايسىخانىنىڭ ئېسىدىن ئۇ ئىشلار ئاللىقاچان كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس - يادى، قايغۇسى، قىزىدا ئىدى. چۈنكى قان ـــ جان دېگەن گەپ بار، نېمە چارە؟! قىزىدىن ھازىرغىچە قان توختىمايۋاتاتتى، قىزى ئۇخلاپ قالسا، ئانا بىرئاز خاتىرجەملىنىپ ئارام ئالغاندەك بولۇپ قالاتتى. ئويغاق بولسا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئەكس ئېتىپ تۇرغان مەيۇس ئۇچقۇنلارنى، كىرپىكلىرىنىڭ ھالسىز ھەرىكەتلىرىنى كۆرۈپ، قاتتىق بىئارام‌لىقتا چۈشۈپ قالاتتى.

قىز كۆزىنى ئۆندىرىگەندەك ئىتتىك ئاچتى ۋە شۇئان بوشىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇن - تىنسىز يېتىشى، كۆزىنىڭ قىيا ئوچۇق تۇرۇشى، ئىككى مەڭزىدىكى قىزىللىقنىڭ تارتىشىپ

قالغاندەك كۆرۈنۈشى، كىشىنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى ھالىتىنى ئەسلىتەتتى. مايسىخان بىرنەرسىدىن چۆچۈگەندەك ئالاقزەدە بولۇپ، قىزىغا ئاستا ئېڭىشتى.

ــ زىبىگۈل، بۇگۈن قانداقراق سەن، قىزىم ؟ ــ ئانىنىڭ چىرايىدىن ئەنسىزلىككە چۈشكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ بۇگۈنما ؟ ... بۇگۈن خېلىلا ياخشى، ئاپا ... ــ زىبىگۈلنىڭ كۆز چاناقلىرىدا ئىككى تامچە ياش يالتىرىدى. ئۇ ھېلىلا چۈش كۆرگەنىدى: توختى بىلەن ئۇلۇغ دەريادا ئۈزۈپ يۈرگۈدەك، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا ھۈزۈرلىنىپ ئۈزۈۋاتقاندا دەھشەتلىك بىر قاينامغا كىرىپ قاپتۇدەك، توختى ئۇنى قاينامدىن ناھايىتى تەسلىكتە تارتىپ چىقىرىپ، قىرغاقتا يېقىنلاشقاندا، ئالدىدىن چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، بىر شىر چىقىپ قاپتۇدەك، ئىككىسى قورقۇپ ئىلاجسىز ئۆزلىرىنى دەريانىڭ تاشلاپتۇدەك ...

ــ يىغلىما قىزىم، ياخشى بولۇپ كېتىسەن، ــ دېدى مايسىخان ئۇنىڭ يېشىنى ئېرتىپ.

ــ قورقماڭ، ئاپا ... ياخشى بولۇپ كېتىمەن، چوقۇم ياخشى بولۇپ كېتىمەن ...

زىبىگۈل ئاپىسىغا ھەرقاچان شۇنداق دەپ تەسەللى بېرەتتى. ئاپىسىنىڭ بىر ئايدىن بېرى پايپېتەك بولۇپ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىغا، كۈندىن ـ كۈنگە قۇرۇپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئىچى ئاغرىيتتى ۋە ئۇ بەزى كۈنلىرى ئاپىسىنىڭ تالاغا چىقىپ، يىغلاپ كىرىدىغانلىقىنىمۇ سېزەتتى ھەم ئاپىسىنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ يۈرگەنلىكىدىن، قاچانلا كۆزىنى ئاچسا ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغانلىقىدىن قاتتىق تەسىرلىنەتتى.

ــ مېنىڭدىن ئۆتۈپ كەتتى، بالام، سېنىڭ مۇشۇ ھالىغا چۈشۈپ قېلىشىڭغا مەن سەۋەبچى بولدۇم، قوزام ... ــ مايسىخان تارامىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى، ــ ئاچچىقىنىڭ ئەقىلىنى كېسىۋېتىدىغانلىقىنى زادىلا ئويلاپ باقماپتىمەن، ئىسىت،

ئىسىت ...

— جېنىم ئاپا، ئۇنداق دېمەڭ ... — زىبىگۈل چوڭقۇر — چوڭقۇر تىنىپ سۆزلەيتتى، — سىز مېنى موھتاجلىق كۆرمەي ياشىسۇن، بەختلىك بولسۇن دەيتتىڭىز ... غېمىمنى يەيتتىڭىز ...

— جېنىم بالام، ئالتۇن بالام ... — قىزىنىڭ ئاغزىدىن چىققان شۇ گەپلەر ئانىنىڭ يۈرەك — باغرىنى ئۆرتىۋەتتى.

— مېنىڭدىن ئۆتۈپ كەتتى، سېنىڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىڭغا مەن سەۋەبچى.

قىزىنىڭ ئۆلۈم ئازابىدا قىينىلىپ يېتىپ قېلىشىغا راستتىنلا ئاپىسى سەۋەبچىمۇ ؟

زىبىگۈل سەككىزىنچى سىنىپنى تۈگىتىدىغان يىلى باھاردا توختى بىلەن تونۇشۇپ بىر — بىرىگە كۆڭۈل بېرىشتى، ئايرىلمايمىز، دەپ قاتتىق ۋەدىلەشتى. ئۆمۈر تارىخىدا يېڭى بىر بەت ئاچقان قىز باشقىچە بىر دۇنياغا كىرىپ قالغاندەك، ھايات گۈزەللىكى، ياشاشنىڭ يېقىملىقلىقى ۋە لەززىتىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆمۈرلۈك جۈپ تاپقانلىقىدىن شۈنچىلىك خۇشال بولدىكى، ئاپىسى قىممەت باھالىق كىيىم — كېچەك ئېلىپ بەرگەندىمۇ، ساۋاقلىرىدىن يۈز نومۇر ئالغاندىمۇ مۇنچىلىك يايراپ كەتمىگەنىدى، ئۆزىنى تۇتۇپ يۈرۈش، كۈندە نەچچە قېتىم ئەينەككە قاراش ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ، قەيىرىمدە نۇقسانىم باردۇر، دەپ ئۆز — ئۆزىنى تەكشۈرۈپ يۈرىدىغان بولدى. بۇ، گۈللەر راسا ئېچىلغان، بۇلبۇللار مەست بولغان چاغلار ئىدى. تەبىئەت گۈزەللىكىگە ئانچە ئېرەنمۇ قىلمايدىغان، قۇشلارنىڭ سايرىشىغا ئانچە قىزىقمىمۇ كەتمەيدىغان قىز مانا ئەمدى گۈل — گىياھلارنى كۆرسە، روھىي گۈزەللىكلەرنى ھېس قىلىدىغان، سەھەر شامىلى چىقسا، بەدەن — بەدەنلىرىنىڭ يايراۋاتقانلىقىنى سېزىدىغان، بۇلبۇللار چاقىلداپ سايرىسا، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ مەست بولىدىغان بولۇپ قالدى. بىر

قىز بىرى بىلەن يۈرسە، ئۇنى ئاڭسىز ھالدا ياكى مەقسەتلىك ھالدا يېيىۋېتىدىغان ئۇنىڭ دوستلىرى بولىدۇ.

قىزنىڭ ئانىسى مايسىخان زىبىگۈلنىڭ توختى بىلەن يۈرۈۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ ئەرۋاھى ئۇچۇپ كەتتى:

— ھوي جۇۋاينىمەك، توختى بىلەن يۈرۈۋېتىپسەنغۇ، — دېدى بىر كۈنى ئانىسى چېچىلىپ، — بېشىڭنى ھەرە چېقىۋالدىمۇ، ئون يەتتىگە كىرەر - كىرمەي تۇرۇپ بۇ نېمە قىلىق ؟

زىبىگۈل قىزىرىپ يەرگە قاراپ تۇراتتى، مايسىخان غەزەپ بىلەن قولىنى شىلتىپ سۆزلىمەكتە ئىدى:

— «قىزىڭ ئاشىق بولسا يەرگە باق» دېگەندەك مېنى خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋا قىلماقچىمىدىڭ ؟ ... پايتىمسىنى تەتۈر ئوراپ يۈرگەن بىكار تەلەپنى قانداقمۇ كۆڭلۈڭ تارتتى - ھە ؟

— مەن يۈرمىدىم، بىللە ماڭسا يۈرگەن بولامدۇ ... — زىبىگۈل تىرنىقىنى تاتىلاپ يەردىن بېشىنى ئالمايتتى.

— يۈرمىدىم ؟ ... يۈرمىسەڭ، جىگدىلىكتە نېمە ئىش قىلىشىسەن ؟ كىنودىن يېنىپ كۆچەتلىككە كىرىپ كېتىشەمسەن؟ شەھەرگە كىرگەن ئادەم باغچىغا نېمىگە كىرىشتىڭ؟ تاللىقىنىڭ دالدىسىدا نېمە ئىش قىلىشتىڭ ؟ ئېيتە، قانجۇق !

زىبىگۈل قورقۇپ، لاسسىدە بوشاپ، ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى ۋە: «كىممۇ دېگەندۇ، كۆرۈپ قالغانەكلا گەپلەرنى قىلىۋاتىدا» دەپ ئويلىدى.

— سەن توختىنىڭ كىملىكىنى بىلمەيتتىڭما؟ دادىسى تۇردىنىڭ تىرىكتاپلىقىنى ئۇقمامسەن ؟ — مايسىخان قىزىنىڭ كۆڭلىنى سۇۋۇتۇش ئۈچۈن قەھرى بىلەن ئېغىر گەپلەرنى قىلىشقا باشلىدى، — ئىككى بويتاق بىر پارچە يېرىنى ئەپلەپ تېرىيالماي، كۆكلەم كېلەر - كەلمەي، ئۆيمۇئۆي كىرىپ ئۇن

تىلەيدىغانلىقىنى كۆرمىگەنمىدىڭ ؟ ئۇنىڭ نېمىسىگە ئاشىق بولغانسەن؟ مەينەتچىلىك يېغىپ تۇرغان چىرايىغىمۇ ؟ تۆكۈلۈپ تۇرغان كىيىم ـ كېچىكىگىمۇ ؟ ئۆرۈلەي دەپ قالغان ئۆيلىرىگىمۇ ؟ گەپ قىلە، تاڭگا چىشلىۋالدىڭمۇ، ھەي كۆڭلى پەس ! ...

ـــ ماقۇل.

ـــ نېمىگە ماقۇل ؟

ـــ يۇرمەي.

ـــ مېنى ئالدىساڭچۇ ؟

ـــ ئۆلتۈرۈۋەت.

مايسىخان چوڭقۇر تىندى.

ـــ قېنى، ئىككىنچى سەن شۇ كوچىغا كىرىپ باق، پۇتلىرىڭنى چېقىۋەتمەيدىغان بولسام ! ...

بۇ زىبىگۈلنىڭ يىللىق ئىمتىھان بېرىۋاتقان مەزگىلى ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ توختى بىلەن كۆرۈشمىدى. مايسىخان كۆكتاتچىلىق ئىشلىرىغا يېتىشەلمەي، شۇ يىلى قىزىنى مەكتەپتىن چىقىرىۋالدى. ئەمما، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى زىبىگۈلنىڭ توختىنى سېغىنىشى كۈچەيىشكە باشلىدى. ئۇنى كۆرمەسلىككە يۇرىكىنىڭ چىدىمايدىغانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلدى. ئىشق ـ مۇھەببەت شۇنچىلىك سېھرىي كۈچ ـ قۇدرەتكە ئىگە ئىدىكى، ئۇ توختىنىڭ نامرات ـ كەمبەغەللىكىنى، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ تايىنى يوقلۇقىنى، ئۇنىڭ ئۆرۈلۈپ كېتەي دېگەن كونا ئىككى ئېغىزلىق ئۆيىنى، قوراي بېسىپ كەتكەن ۋەيرانە ھويلىسىنى زىبىگۈل خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمىدى. ئۇ ھامان زىبىگۈلنىڭ كۆڭلىدىن ئورۇن ئالغان يىگىتى بولۇپ قېلىۋەردى.

زىبىگۈل توختى بىلەن ئۇچرىشىپ كۆڭلىگە ئارام تاپتى. مايسىخان بىر كۈن تۇرۇپ، بىر كۈن ئىككى ئېشەك ھارۋىغا لىق كۆكتات بېسىپ ئۇنى ساتقىلى ئوغلى بىلەن بازارغا كېتەتتى.

قىزنىڭ توختى بىلەن ئۇچرىشىشى دەل مۇشۇ مەزگىلدە، ئۆز ئۆيىدە بولاتتى.

بۇگۈن توختى مايسىخان بازارغا مېڭىپ، خېلىدىن كېيىن زىبىگۈلنىڭ يېنىغا كىرگەنىدى. زىبىگۈل چاي قىلدى. ئىككىسى چاي ئىچىشىپ ئولتۇرۇپ كەلگۈسى كۈنلەر توغرىسىدا پاراڭغا چۈشۈپ قالدى.

ــ ئاپام بەك جاھىل، ــ دېدى زىبىگۈل مۇلايىملىق بىلەن، ــ ئۇنىماي تۇرۇۋالسا قانداق قىلارمىز ؟

ــ قاچىمىز، ــ توختىنىڭ قارامتۇل يۈزىدىن، قارا كۆزلىرىدىن خاتىرجەملىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، ــ بىرنەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن يۈمشاپ قالىدۇ، ئۆتكەنگە سالاۋات قىلىدۇ، شۇنداق بولۇۋاتىدۇغۇ.

ــ قېچىپ قۇتۇلۇپ كەتسەكمۇ ياخشى، ئەمما سىز بىلمەيسىز، ئاپام شۇنداق جاھىل، ئاچچىقى يامان، ئەگەر تۇتۇلۇپ قالساق، مېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن يانمايدۇ.

بىردىنلا ھارۋىنىڭ تاراقلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى. زىبىگۈل ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

ــ ۋىيەي ... ئاپامۇ نېمە ؟ ... بازاردىن مۇنداق بۇرۇن قايتمايدىغان ... يۈرىكى قاتتىق ئۆرۈپ كەتكەن زىبىگۈل ئۆيدىن چىقىپلا، ئاپىسىنىڭ دەرۋازىدىن ئېشىك ھارۋىنى تاراقلىتىپ ھەيدەپ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. مايسىخان سەھەر بازارغا ماڭغاندا قىزىغا پەمىدۇر، لازا، پېدىگەنلىرىگە سۇ تۇتۇشنى تاپىلاپ قويغان، سۇ تۇتۇلدىمۇ، تۇتۇلمىدىمۇ، دەپ ئەنسىرەپ، كۆكتاتلىرىنى ئۇلۇغۇچە سېتىۋېتىپ، ھەر كۈندىكىدىن خېلىلا بۇرۇن قايتىپ كەلگەنىدى.

ــ ھە، نېمە بولدۇڭ؟ چىرايىڭنىڭ ئۆڭى يوققۇ، پەمىدۇر، لازىلارغا سۇ تۇتماپسەن ــ دە ؟

ــ ياق ... سۇنى ئېچىپ قويغان ...

— تېخىچە قارىمىدىم، دېگىنە ؟

— ھازىر قاراپ باقاي، دەپ تۇراتتىم ...

مايسىخان ئېشەكنى چىقىرىشقا تۇتۇندى ... ئۆپكىسى ئاغرىغا تىقىلىپ قالغان زىبىگۈل يا ئاپىسىغا يارەملىشىشنى، يا ئۆيگە كىرىپ كېتىشنى بىلەلمەي، ئالاقزەدىلىككە چۈشۈپ قالغانىدى. شۇ ئارىلىقتا توختى ئۆيدىن ئاۋۇال بېشىنى، ئاندىن ئۆزىنى چىقاردى.

— ۋۇي، توختىغۇ بۇ !

توختى مايسىخانىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپلا قاچتى. مايسىخان قولىدىكى چۈلۈۋۈرنى تاشلاپ، ئۇنى قوغلىدى. توختى ئوچۇق دەرۋازىدىن چىققانچە يول بىلەن ئەمەس، ئېتىز ئارىلاپ قۇيۇندەك چىقىپ كەتتى. مايسىخان ئۇنى خۇددى ياش يىگىتلەردەك چىدەمسىلىك بىلەن قوغلىماقتا ئىدى. لېكىن، توختى ئۇزاپ كەتتى. مايسىخان كۇچەپ ئىككى ـ ئۈچ يۇز مېتىردەك يەرگىچە قوغلاپ بېرىپ، يېتىشۇبلىشقا كۆزى يەتمىگەندىن كېيىن توختاپ قالدى.

— خەپ، توختى، بىر قوشۇق قېنىڭنى ئىچمىسەم ! ... — دېدى مايسىخان ھاسىراپ تۇرۇپ. توختىنىڭ قارىسى يىتكەندىن كېيىن، ئۇ شۇ ئاچچىق ئەلەم، ھەسرىتىدە كەينىگە ياندى ـ دە، قورۇغا كىرىپ كەلدى ۋە شۇ كىرگەنچە، قورقۇپ قېتىپلا قالغان زىبىگۈلنى قاتتىق ئۇرۇۋەتتى. ئۇرغاندىمۇ خۇددى ئەرلەردەك ئىشلەپ قاتقان قوللىرى بىلەن ئىككى مۇشتلاپ ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزلىرى، مەيدە ـ دۇمبىلىرى ۋە ئاچچىقىنىلىرىغا ئالا قويماي ئۇردى. قىزى يىقىلدى. ئۇ ئاغزى ـ بۇرنى قانغا بويىلىپ، يېرىم ھوشسىزلىنىپ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يېتىپ قالغان قىزىنى قولىدىن سۆرەپ ئۆيگە ئەكىرىپ تاشلىۋەتتى.

— قايسى يۈزۈڭ بىلەن ئۇنى ئۆيگە باشلاپ كەلدىڭ، رەسۋا؟! ... ئويلىغىنا، مەن سېنى يامان كۇنگە قالسۇن دەۋاتمەنمۇ، — بەدەنلىرى تىترەپ، ئاچچىقى بارغانسېرى ئۆرلەۋاتقان مايسىخان

قەھرى بىلەن سۆزلىمەكتە ئىدى، ــ موھتاجلىق كۆرگۈك، قىينىچىلىق تارتقۇك كەلدىمۇ ؟ ئۇ سېنى پىتى بىلەن باقامدۇ ؟!

زىبىگۈل بىر ھەپتە يېتىپ ئورنىدىن تۇردى. مايسىخان كۆكتاتلىرىنى بازارغا ئۆزى ئاچىقمايدىغان بولدى. زىبىگۈل توختىنى بىردەمدۇ ئېسىدىن چىقارمىدى. قارشىلىق ئۇنىك توختىغا بولغان مۇھەببىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتكەندى. «يار ئۈچۈن يېگەن تاياقنىك يارىسى يوق» دېگەنلەر توغرا دەپتىكەن، ئۇمىد، ئىشەنچ ئۇنى چاپسانلا ئەسلىگە كەلتۈردى. ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتكەندە، مايسىخان: «قىزىم ئەمدى ئۇنى ئېسىدىن چىقىرىۋەتكەندۇ، بوسۇغا ئاتلاپ سىرتقا چىققىنى يوق، ھېلىقى يېتىم ئوغلاقنىكىمۇ قارىسى كۆرۈنمىدى» دەپ ئويلىغان كۈنى زىبىگۈل توختى بىلەن ئۆز ئۆيىنىك كەينىدە كۆرۈشتى. بۇ تازا چاشكا مەزگىلى بولۇپ، مايسىخان ئۆيدە ئۇخلاۋاتقان، ئاكىسى ئېتىزدا ئىشلەۋاتقان پەيت ئىدى. ئۇلارنى ھېچكىمۇ كۆرمىدى. كۆرۈشۈش ۋاقتى قىسقا بولدى. زىبىگۈل ئۆزىنى يەكشەنبە كۈنى بىر دوستىنىك چايغا چاقىرىپ قويغانلىقىنى ئېيتىپ، چايغا بېرىش ئارىلىقىدا ئۇنىك بىلەن كۆرۈشمەكچى بولدى. توختى كۆرۈشىدىغان جاينى كېلىشىپ قويۇپ قايتتى.

زىبىگۈل چايغا مېڭىپ يېرىم سائەت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا مايسىخان ئولتۇرالماي قالدى: «چايغا بارمەن، دەپ ھېلىقى شۇم بىلەن كۆرۈشەمدۇ يا، ــ دەپ گۇمانلاندى ئۇ، ــ دوپپامغا جىگدە سېلىپ يۇرمىسۇن يەنە، كۆڭلۈمگە كەلگەن ئىش بولماي قالمايدىغان، ئېغىرلىق قىلماي.» مايسىخان ئۆيدىن شامالدەك تېز چىقىپ يولغا چۈشتى ـ دە، بىردەمدىلا مەھەللىگە يېتىپ كەلدى. چاي قىلغان قىز باشقا قىزلارنىك كېلىپ بولغانلىقىنى، زىبىگۈلنىك تېخى يېتىپ كېلەلمىگەنلىكىنى ئېيتتى. مايسىخاننىك بېشىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى: «يەنە ئالدىنىپتىمەن ـ دە، ... ئىككىسى كۆرۈشمەكچىكەن ـ دە، ئۇلار چوقۇم جىگدىلىكتە، خەپ زىبى، خەپ ! ... مايسىخاننىك پۇتۇن ئەزايى

بەدىنى جالاقلاپ تىترەپ كەتتى، كۆزلىرى ياندى، ــ ئاشىق ـ مەشۇقلۇقۇڭنى بۇرنۇڭدىن بۇلاق قىلمايدىغان بولسام، تېخىچە بۇرنۇڭغا سۇ كىرمەپتۇ ـ دە، خەپ زىبى ! ... »

مايسىخان جىگدىلىككە قاراپ خۇددى يوگۇرگەندەك قەدەمىلىرىنى تېز ـ تېز ئېلىپ ماڭدى. ئۇ يىراقتىنلا جىگدىلىكتە ئىككى ئادەمنىڭ تۇرغانلىقىنى ئىلغا قىلدى ـ دە، كۆتۈرۈمە ئېرىقنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ ئۆسكىلەڭ ئوت ـ چۆپلەرنى دالدا قىلىپ ماڭدى، يېقىنلاپ كېلىپ چۆپلەر ئارىسىدىن ئۇلارغا قاراپ ۋە ئۇلارنى ئېنىق كۆردى: قىزى توختىنىڭ بوينىغا ئىككى قولىنى گىرەلەشتۈرۈپ سېلىپ، بىر نېمىلەرنى دەپ چاپلىشىپ تۇراتتى. مايسىخان ئۆز كۆزلىرىگە ئىشىنەلمەي داڭ قېتىپ قالدى، پۈتۈن بەدەنلىرىدىن ئوت يېنىپ كەتتى ۋە «رەسۋالار» دەپ ۋارقىرىۋېتىشكە ئاز قالدى. ئۇ گەۋدىسىنى پۈكۈپ، ئېرىقتىن ئېھتىياتلىق بىلەن ئۆتۈپ، تۈتۈۋېلىشقا تۆت ـ بەش مېتىر قالغاندا، ئۇلار تۈيۈپ قالدى، توختى قاچتى، مايسىخان قوغلىدى.

ــ توختا، جۇۋاينىمەك ! توختا دەيمەن ! ...

مايسىخان ئۇنى خېلى يېرگىچە قوغلىدى، توختى تۇتۇق بەرمىدى، ئۇ ئىلاجسىز كەينىگە ياندى. قاتتىق قورقۇپ كەتكەن كىشى قېچىشنىمۇ ئونتۇپ قالىدىكەن، زىبىگۈل قاچقان بولسا بەلكى قۇتۇلۇپمۇ قالار ئىدى. ئۇ ئاپىسىنىڭ چىرايىدىن دەھشەت يېغىپ تۇرغانلىقىغا كۆزى چۈشكەندىلا قاچتى، بىراق پەيتنى ئۆتكۈزۈپ قويغانىدى، يەتتە ـ سەككىز ماڭدامدىن كېيىن، ئاپىسى ئۇنى تۇتۇۋالدى ۋە چېچىدىن يۆگەپ تۇرۇپ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە ئۇرۇشقا باشلىدى. ئاجىز قىز ھوشسىزلىنىپ يىقىلدى. مايسىخانىڭ ئاچچىقى بېسىلغانىدى، ئۇ شۇ ئاچچىقىدا ئالدىدا سۇنايلىنىپ ياتقان قىزىنىڭ دوۋسۇنىغا قاتتىق ئاياغنىڭ تۇمشۇقى بىلەن بىرنەچچىنى تېپىۋەتتى ـ دە، ھاسىراپ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ سېنى بۇ دۇنياغا بىنا قىلغانمۇ ئۆزۈم، يوق قىلىدىغانمۇ ئۆزۈم، ئۆل بۇزۇق ! ...

ئۇ قىزىدىن قان كەتكەنلىكىنى كۆرمىگەن بولسا، يەنە ئۇرار ئىدى، قانىنى كۆرۈپ توختاپ قالدى. ئەمما پىسەنتمۇ قىلمىدى. زىبىگۈل هوشىنىمۇ بىلەلمەي، قىمىرمۇ قىلمايلا ياتاتتى، چۆچۈلغان چاچلىرى يۈزىگە يېيىلغانىدى، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، يېرىلغان يەرلىرىدىنمۇ قان تامچىلاۋاتاتتى. بىردەمدىلا كۆزلىرىنىڭ چۆرىلىرىمۇ كۆكىرىپ كەتتى.

مايسىخان قىزىنى تاشلاپ ماڭدى. بىر نەچچە قەدەم مېڭىپ، كەينىگە يانىدى ـ دە، ئۇنى ئۆلۈكنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ ئۆيگە يېنىپ كەلدى. بىر هەپتىگىچە قان توختىمىغانلىقى ئۈچۈن ئاخىر ئۇنى بالىنىستا ياتقۇزۇشقا مەجبۇر بولدى. دوختۇرلار ياش قىزغا ئىچ ئاغرىتىپ، كۆڭۈل قويۇپ، بارلىق ئامال ـ چارىلەر بىلەن داۋالاۋاتقان بولسىمۇ، قان توختىمىغاچقا، مايسىخان ئېغىر ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ قىزىنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ، ئالاقزەدىلىككە چۈشۈپ ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنىڭ سەۋەبلىرى مۇشۇ ئىدى.

ئەنە، هالسىز زىبىگۈل كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ قېتىپ قالغاندەك ياتىدۇ، ئاپىسى ئېغىر ئەندىشىدە ئۇنىڭغا تىكىلىپ ئولتۇرىدۇ. قىزىنىڭ كۆڭلى هېچنېمىنى تارتمايدۇ. بىراق «تىرىق» قىلغان ئاۋاز ئاڭلانسىلا، قىز ئىشىككە ياكى بېشىنى بۇراپ دېرىزىگە تەلمۈرۈپ قارايدۇ. مۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ تېگى ـ تېگىدىن سۇزۇلۇپ كەتكەن يۈزىدە جانلىنىش، سەل ـ پەل خىرەلەشكەن چىرايلىق كۆزلىرىدە ئۈمىد يانىدۇ. مايسىخان قىزىنىڭ نېمىگە تەلمۈرۈپ، نېمىنى كۈتۈۋاتقانلىقىنى، نېمىگە تەشنا بولۇۋاتقانلىقىنى سېزەتتى ۋە ئۆزىدە ئازاب هېس قىلاتتى.

قىزىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش، خىياللىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن مايسىخان ئىچ كۆيەرلىك بىلەن:

— زىبىگۈل، كۆڭلۈڭ نېمىنى تارتىدۇ، بالام ؟ ... پېتىر مانتا ئەكىرىپ بېرەيمۇ، گۆشنان يېگۈڭ بارمۇ؟ يا ئۆپكە ـ ھېسىپ يەمسەن؟ — دېدى. ئانا مۇنداق سوئاللارنى كۈتىدە دېگۈدەك سورايتتى، قىزى ياق، دەپ بېشىنى لىڭشىتاتتى. بۈگۈن ئۇنىڭ ئاپىسىغا ئىچى ئاغرىپ قالدى ئەتىمالىم، ئۇنىڭمۇ كۆڭلىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ قېلىشىنى ئويلاپ، يېگۈسى بولمىسمۇ:

— بوپتۇ، ئاپا، ئۆپكە ـ ھېسىپ ئەكىرسەڭ ئەكىرگىنە، ئازراق يەپ باقاي، — دېدى.

مايسىخان قىزىغا قاراڭاتقاندىن بېرى بىرىنچى قېتىم كوچىغا چىقتى. ئۇ چىقىپ كېتىپ ھېچقانچە ۋاقىت ئۆتمەيلا، ئىشكىتە توختى پەيدا بولدى. زىبىگۈل راست كۆردۈمۇ، يالغانمۇ دەپ بېشىنى ئىتتىك كۆتۈردى.

— توختى !

— زىبىگۈل ! — توختى زىبىگۈلنىڭ بېشىغا كەلدى:

— ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ ؟

— مەن سىزنى كۆرەلمەيدىغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلىۋىدىم، — زىبىگۈل ئۇنىڭ قولىنى تۇتتى.

— بىر ئايدىن بېرى كۈندە دېگۈدەك كېلىپ تۇردۇم، ھويلىدىكى گۈللۈكنىڭ ئۇ تەرىپىدە تۇرۇپ دېرىزىدىن قارايمەن، ئاپىڭىزنى كۆرىمەن ـ دە، ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىپ قالىمەن.

— كىرىۋەرسىڭىز بولمامدۇ. ئاپام ھازىر يۇمشاپ قالدى.

توختى زىبىگۈل دوختۇرخانىغا كىرىشتىن بۇرۇن مايسىخاننىڭ ئۆزىنى كوچىدا كۆرۈپ قېلىپ: «توختا جۇۋاينىمەك، قىزىمنى يولدىن چىقارغان ھارىمى» دەپ قوغلاپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپ:

— ياق، ئاپىڭىزدىن شۇنداق قورقىمەن ... سىزنى كۆرۈشنىڭ، يوقلاشنىڭ ھېچ ئىلاجىنى قىلالمىدىم، — دېدى.

توختى بىر سومكا نەشپۈت ئېلىپ كىرگەندى. ئۇنىڭ ئىچىدىن بىرنى ئېلىپ، ئالمىنى بىلەن سۈرتۈپ، زىبىگۈلگە

تەڭلىدى:

ـــ مەڭ، يەپ بېقىڭا.

ـــ كېيىن يەيمەن.

ـــ مەن يېگىنىڭىزنى كۆرۈپ تۇراي.

ـــ ئەمىسە، سىزمۇ يەڭ، مەنمۇ كۆرۈپ تۇراي.

ئىككىسى تەڭ چىشلىشىپ نەشپۈت يېيىشتى. توختى ئىشىككە قاراپ ئالدىراپ تۇراتتى. ئۇ بىردەم ئولتۇرۇپلا زېرىگۈل بىلەن خوشلىشىپ ماڭدى.

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن قورقماي كىرىۋېرىڭ.

ـــ ماقۇل، ـــ توختى كۈلۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. زالغا چىقىپلا قىزىنىڭ شۇ ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىدىن ـــ قورايدەك قۇرۇپ كەتكەنلىكىدىن ئىچى ئۆرتىنىپ يىغلىۋەتتى.

※ ※ ※

ئۆلۈم ئازابىدا قىينىلىپ ياتقان ۋە ئۆزىدە ئۈمىد قالمىغان ئادەمدە بىر ئارمان بولىدۇ. زېرىگۈلدە بىر ئارمان: توختىنى بىر كۆرۈپ ئۆلۈپ كەتسەم مەيلىدى، دەيدىغان ئارمان قالغانىدى. ئۇ بۇگۈن شۇ ئارمىنىغا يەتتى. ئارمىنىغا يەتكەنلىكىدىن ئىچكى خۇشاللىقلىرى تېشىغا تېپىپ چىقتى، شۇ ئارلىقتا مايسىخان بىر ئاپقۇر ئۆپكە ـ ھېسىپنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى ۋە قىزىغا بىرلا قاراپ ھەيران قالدى. قىزىنىڭ چىرايىدا ھەر كۈنى، ھەر سائەت ئەكس ئېتىپ تۇرغان غەم، مەيۈسلۈك قاياقلارغىدۇر ئۇچۇپ كېتىپ، تامدەك ئاقارغان يۈزىدە، خىرەلەشكەن كۆزىدە قانداقتۇر بىر شادلىق، يېقىملىق نۇرلار چاقناپ كەتكەنىدى. ئۇ چوكا ئېلىش ئۈچۈن تومپۇچكىنىڭ تارتمىسىنى ئېچىپ، ئۇنىڭدا لىققىدە تۇرغان نەشپۈتلەرنى، تومپۇچكىنىڭ ئۈستىدىكى ئىككى تال نەشپۈت شۆپۈكىنى كۆرۈپ، غەل ـ پاللا ئۆتۈپ كەتكەن بىر ئىشنى ئەسلىدى: ئاتايا ئۇ بالىنىست ھويلىسىدا ـــ

گۈللۈكنىڭ ئۇ تەرىپىدە توختىنى كۆرگەنىدەك قىلغان، لېكىن ئۇ ئەمەستۇ، بۇ يەرگە كېلىدىغان ھەددىمۇ دەپ ئويلاپ، ئالدىراپ كوچىغا چىقىپ كەتكەنىدى. «ھە، شۇ ئىكەن ـ دە، مېنىڭ يوق ۋاقتىمدا كىرىپتۇ ـ دە، ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ـــ توۋا، ئۇنى بىر كۆرۈپ، ئېچىلىپ، كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ، تۇزۇلۇپلا قاپتا ... بىلدىم، ئاھىڭغا يەتسەم، مەيلىڭگە قويۇپ بەرسەم بوپتىكەن ... ھېلىمۇ تۇزۇلۇپ قالسا‌ڭ، ئاشۇ جۇۋاينىمەككە چېتىپ قويارمەن، بولمىسا، سېنىڭدىن ئايرىلىپ قالىدىغان ئوخشايمەن، قىزىم ...»

مايسىخاننىڭ ئوي ـ خىياللىرى قانچىلىك چوڭقۇرلاشقاسېرى ئۇنىڭ ئازابلىرىمۇ شۇنچىلىك چوڭقۇرلىشىپ بارماقتا ئىدى. نەچچە كۈندىن بېرى بېشىنى كۆتۈرەلمەي ياتقان قىز ئاپىسى ئەكىرگەن ئۆپكە ـ ھېسىپنى ئولتۇرۇپ يېيىشكە باشلىغاندا، مايسىخان يەنە خىيالغا كەتتى: ئىشق ـ مۇھەببەت دېگەن شۇنچىلىك سېھىرلىك، قۇدرەتلىك نەرسە ئىكەن ـ دە، نېمىشقا ئۇنىڭغا سەل قارىغاندىمەن ؟ ... ئۇنى تىل، ئاھانەت، تاياق بىلەن ئۆچۈرۈۋالغىلى بولىدۇ، دەپ ئويلاپتىمەن، ياق، ئۇنداق قىلغىلى بولمايدىكەن، ئۇ خۇددى كېچە ـ كۈندۈز توختىماي، دولقۇنلىنىپ ئېقىپ تۇرغان دەريا ئىكەن، ئۇنى توپا تاشلاپ ھەرگىز توسۇۋالغىلى بولمايدىكەن؛ ئۇ لاۋۇلداپ تۇرغان كۈچلۈك يالقۇن ئىكەن، ئۇنى سۇ چېچىپ ئۆچۈرۈۋالغىلى بولمايدىكەن ... ھېلىقى «غۇنچەم»① دېگەن ئويۇننى كۆرۈۋىدىم، شارۋان ئاغىچا② ئاغرىق ياتقان غۇنچەمگە③ : «نۇرنى④ ئاغزىڭدىن چۈشۈرمەيسەنغۇ، تىلىڭ كېسىلمىسۇن يەنە» دېسە، «تىلمىنى كېسىپ تاشلىساڭلار، دىلمدا ياد ئېتىمەن» دېۋىدى، نېمىشقا شۇنىڭ تېگىگە يەتمىگەندىمەن؟ نېمىشقا مۇشۇ ئىشلارنى قىياس قىلمىغاندىمەن ؟...

---

① «غۇنچەم» ـــ زۇنۇن قادىرنىڭ شۇ ناملىق دىرامىسى.

② شارۋان ئاغىچا،

③ غۇنچەم،

④ نۇر ـ نۇرۇم ـــ «غۇنچەم» دىرامىسىنىڭ پېرسوناژلىرى.

دۇنيادا ياخشى نەرسە پۇل، بايلىق دەپ يۈرۈپتىمەن، ياق، ئۇنى بېسىپ چۈشىدىغان نەرسە بار ئىكەن ...

ياشاش، تۇرمۇشنى كۆڭۈلدىكىدەك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تاشلانغان قەدەملەرنىڭ ــ قىلىنغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ راۋان، توز، توغرا چىقىۋەرمەيدىغانلىقىنى چۈشەنگەن مايسىخان ئېغىر پۇشايماندا قالدى. پۇشايمان ئازابىنىڭ ئىنتايىن كۈچلۈك بولىدىغانلىقىنى ئۇ ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ھېس قىلماقتا ئىدى. مايسىخاننى شۇ تۇرقىدا پۇشايمان ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن تۇغۇلغان ھەسرەت قىينىماقتا ئىدى.

مايسىخان شۇ كۈنى كېچىچە قىينىلىپ چىقتى. زىبىگۈلمۇ كېچىچە قانغا مىلىنىپ چىقتى. ئەتىگەندە:

ــ ئاپا، ھېلىقى نەشپۈتتىن بىرنى ئېلىپ بەرگىنە، ــ دېدى زەئىپ ئاۋازدا، ــ يەپ باقاي ...

ــ مانا، قىزىم، ــ مايسىخان بىر تال نەشپۈتنى ئېلىپ پاكىز سۈرتۈپ قىزىنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

ــ تۇنۇگۈنكىدىن بۇگۈن تاتلىق بولۇپ قاپتۇ.

ــ شۇنداق قىزىم، يەنە يە، نەشپۈت تۇرغانسېرى تەملىك بولۇپ كېتىدۇ.

ــ دوختۇرخانىغا كىرگەندىن بېرى ... يېگەنلىرىمنىڭ ئىچىدە ... ئەڭ تەملىكى مۇشۇ ئىكەن، ئاپا ...

مايسىخان ئازابلىنىپ يەرگە قارىدى. زىبىگۈل كۈچەپ گەپ قىلغاچقىمۇ تەرلەپ كەتكەندى، ئۇ بىر قولىنىڭ كارىۋاتتىن ساڭگىلاپ قالغانلىقىنى تۇيمايتتى.

ــ ئاپا، ــ دېدى قىز شۇرلىغاندەك بوش ئاۋازدا. ئاپىسى ئۇنىڭغا قارىغاندى، ئۇ قاپقىنى تۇرۇپ بىر قارىدى ـ يۇ، كەينىدىن سۇس كۈلۈمسىرىدى ۋە كۆز چاناقلىرىغا ياش تولدى، ــ ئاپا ... جېنىم ... ئاپا ... ــ ئۇنىڭ تىنىقى پەسلەپ كەتتى.

زىبىگۈلنىڭ ئاخىرقى گېپى شۇ بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ سۆزىدىن قالدى، كۆزىنىڭ قارىسىمۇ كەينىگە كەتتى.

مايسخان داد ـ پەريات كۆتۇرۇپ دوختۇرلارنى باشلاپ كىردى. ئۇلار يەنە قان بېرىۋىدى، ماڭمىدى. سۇنئىي نەپەسلەندۇردى، بارلىق ئامال ـ چارىلەرنى ئىشقا سالدى. قىز قايتا كۆز ئاچمىدى ـ دە، يېرىم كېچە مەزگىلىدە ئالەمدىن ئۆتتى.

مايسخان قىزنىنى قۇچاقلاپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىدى. باشقا ئاغرىقلارمۇ، باغرى قاتتىق هېسابلىنىدىغان دوختۇر ـ سېستىرالارمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى ... دۇنيانىڭ خۇۋلۇقىنى كۆرمەي، ئون گۈلنىڭ تېخى بىرى ئېچىلماي كەتكەن قىز ئۈچۈن كىممۇ ياش تۆكمىسۇن؟!

ـــ توختاپ تۇرۇڭ، ـــ دېدى قىزنىنى كۆتۇرۇپ بىلىكىگە ئالغان مايسخانغا يېنىدىكىلەردىن بىرى، ـــ تاڭ ئېتىشقا ئاز قالدى، تاڭ ئاتسۇن، بىز هارۋا تېپىپ كېلەيلى، شۇنچە يەرگە قانداق كېتەلەيسىز ؟

ـــ ياق، كۆتۇرۇپ ئاچىقىپ كېتىمەن، هېلىغۇ ئۇ يەر ئىكەن، نەچچە كۈنلۈك يول بولسىمۇ، كۆتۇرۇپ كېتەلەيمەن، مۇشۇنداق باغرىمغا بېسىپ ماڭمەن، قىزىم تېخى باغرىمغا قانمىغان !

مايسخان يولنى توسقانلارغا بوي بەرمەي، قىزنىنى شۇ كۆتۇرگەنچە كۆتۇرۇپ ئۈنلۈك يىغلاپ ياتاقتىن چىقىپ كەتتى:

ـــ دۇنيانىڭ راهىتىنى كۆرمەي كەتكەن قىزىم ... قىزىلگۈلدەك توزۇغان قىزىم ...

مايسخان جىمجىت كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەنە شۇنداق دەپ ناله قىلىپ كېتىپ باراتتى. هازىر كېچىمۇ، كۈندۈزمۇ، ئۇ بۇنى ئويلاپمۇ قويغىنى يوق، يۈرىكىدىن ئىختىيارسىز ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ئاشۇ هەسرەتلىك سۆزلەرنى تەكرار ـ تەكرار ئېيتاتتى، ئاۋازى بىرده بوش، بىرده قاتتىق چىقاتتى.

ـــ مايسخان هەده، ئەكىلىڭ زىبىگۈلنى مەن كۆتۇرۈپ ماڭاي، هېرىپ كەتتىڭىز ...

مايسخان كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپ، كوچا ئېلېكتىرىنىڭ نۇرىدا ئۆزىگە قاراپ تۇرغان كىشىنى تونۇدى:

ـــ توختىمۇ سەن ... ۋۇي جۇۋاينىمەك، قىزىم ساڭا ئاشىق بولمىغان بولسا، مۇشۇ قىسمەتكە قالمايتتى، يوقال كۆزۈمدىن ! ـــ ئۇ توختىنىڭ كۆزىدىن مۆلدۈرلەپ ئېقىۋاتقان يېشىغىمۇ، پۈتۈن مۇھەببىتى بىلەن سوزغان قولىغىمۇ قارىماي، قەدىمىنى چوڭ ـ چوڭ ئېلىپ يۇرۇپ كەتتى. توختىمۇ ئون بەش ـ يىگىرمە قەدەم نېرىدىن ئۇنىڭدىن قالماي ئەگىشىپ مېڭىۋەردى.

مايسىخانىنىڭ نالىسى تەكرارلانماقتا ئىدى:

ـــ دۇنيانىڭ راھىتىنى كۆرمەي كەتكەن قىزىم ... قىزىلگۈلدەك توزۇغان قىزىم ...

※ ※ ※

مايسىخان ئولتۇرغان يېرىدە ئولتۇرۇپلا قالىدىغان، تۇرغان يېرىدە تۇرۇپلا قالىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك قىزىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى قولىغا ئالاتتى، پۇرايتتى، يىغلايتتى ... قىزىنىڭ ئەتىگەندە چايىنى چالا ـ بۇلا ئىچىپ مەكتەپكە مېڭىشىنى، چۈشتە قورسىقىم نەۋاق ئېچىپ كەتكىلى، دەپ كىرىپ كېلىشىنى، ئۆزى بىلەن تەڭ ئوتياش ئوتاشلىرىنى، ئاپا، سەن ھېرىپ كەتتىڭ، كىچىككىنە ئارام ئېلىۋال، تاماقنى مەن ئېتەي، دېيىشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. ئۇ قىرىق ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، قىزى ئالەمدىن ئۆتكەن بىر ئايدىن بېرى جۇدەپ، قۇرۇپ، خۇددى ئاتمىش ـ يەتمىشلەردىكى مومايلاردەك مۇكچىيىپ، سەۋدايى ئادەمدەك بىرقىسىملا بولۇپ قالدى. ئۇ ھەر پەيشەنبە كۈنى قەبرىستانلىققا بېرىپ، قىزىنىڭ بېشىدا يۇكۈنۈپ ئولتۇراتتى. ئۆزى بىلىدىغان ئۇششاق سۆرىلەرنى ئوقۇيتتى. قايتىپ كېلىپ ياغ پۇرىتاتتى. ھەر پەيشەنبە كۈنىدىكى مۇشۇ ئىشلار ئۇنىڭ ئۆكسۈگەن كۆڭلىگە بىرئاز ئارام بېرەتتى.

ئۇ قەبرىستانلىققا قاچانلا بارسا، يېڭى ئۆزۈلگەن بىر دەستە

گۈلنىڭ قىزنىڭ قەبرىسىگە سانجىپ قويۇلغانلىقىنى كۆرەتتى. ئۇ بۇ گۈللەرنى قويۇۋاتقانلار قىزىمنىڭ دوستلىرىمىدۇ، ياكى توختىمىدۇ، دەپ ئويلايتتى. بۇگۈن بۇ ئىش ئايان بولدى:

مايسىخان قەبرىستانلىققا يېتىپ كېلىپ، قىزنىڭ قەبرە بېشىدا بىرنىڭ يۈكۈنۈپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ يېقىنلاپ كېلىپ ئۇنى تونۇدى، بۇ توختى ئىدى. قەبرىگە يەنە بىر دەستە گۈل سانجىپ قويۇلۇپتۇ. توختى مايسىخاننى كۆرۈپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى ـ دە، كەينىگە داجىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشلىق ئىدى.

ـــ قاچما بالام، قاچما ... ئادەمنى ئادەم قاچۇرۇش ئەڭ ياماں ئىش ئىكەن، ـــ مايسىخاننىڭ ياشلىرى قۇرۇپ كەتكەن بولۇپ، كۆزىنىڭ ئاستى، ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەن مەڭزىلىرىدە ياش دېغى قېتىپ قالغانىدى، ـــ ھەي جېنىم بالام، سىلەرنىڭ ئىشلىرىڭلارغا نېمىشقا ئارىلاشتىم ؟ ... ئۇلۇغ دەريانى كىم توسالىغان ؟ ... خاتا قىلغانلىقىمنى قىزىم دوختۇرخانىدا ياتقاندىلا بىلدىم. ھازىرچۇ ؟ يۈرىكىمنىڭ تېڭى تۆگىگەندە تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەندىم ... سېنى كۆرسەم، ئۇنى كۆرگەندەك بولۇپ قالىمەن، گۈللىرىڭنى كۆرسەم ئىككىڭلارنى بىللە بولغاندەك سېزىمەن ...

توختىنىڭ ياش يۇقى كۆزلىرىگە يەنە ياش كەلدى ـ دە، تارىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى.

ـــ يىغلا بالام، يىغلا، يىغلىۋال. ياش ئىچ ـ قارنىڭنى بوشىتىدۇ، ھەسرەتلىرىڭنى يېنىكلەشتۈرىدۇ. سەن يىغلىساڭ، مەن ئۆرتىنىمەن، قانچە ئۆرتەنسەم، گۇناھىم شۇنچە يېنىكلىگەندەك تۇيۇلىدۇ، يىغلا ... ھېلىقى چاغدا ـــ زىبىگۈلنى كوچىدا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقىنىمدا، سەن: مەن كۆتۈرۈپ ماڭاي، دېۋىدىڭ، نېمىشقا ئۇنىمىغاندىمەن؟ قىزىمنى ھاياتلىقىدا خۇش قىلالمىدىم، جان ئۈزگەندە بولسىمۇ خۇش قىلسام بولماسمىدى ...

شۇ چاغدا سەن كۆتۈرۈپ ماڭغان بولساڭ، روھى خۇش بولۇپ قالماسمدى، ئىسىت ـ ئىسىت ...

ئىككىسى قەبرىستانلىقتىن ياندى.

مايسىخانىنىڭ يۇرىكىدە تۇگمەس پۇشايماندىن ئۆچمەس داغ قالدى. بۇ داغ ساقىيامدۇ، ساقايمامدۇ ياكى ئۇنى قىزىنىڭ يېنىغا تېزلا ئېلىپ كېتەمدۇ، ئۇ بۇنى بىلمەيتتى.

تىرىك ئۆلۈك دېگەن مۇشۇمدۇ ؟

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئارزۇ

1

كىشىلەرنىڭ ئارزۇلىرى ھەر خىل بولىدۇ، بىر ئادەمنىڭ ئېيتقۇسىز شېرىن ئارزۇسىنىڭ ئىككىنچى بىر ئادەم ئۈچۈن ئەھمىيەتسىز بىرنەرسە بولۇپ تۇيۇلۇشى تەبىئىي ھال. لېكىن، بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ نېمە كارى؟! ئۇ ئۆز ئارزۇسىنىڭ ئىشقىدا يېنىپ، كۈنلەرنى، ئايلارنى، يىللارنى ئۆتكۈزىۋېرىدۇ. مەن سىلەرگە بىزنىڭ بوستانگۈلنىڭ قانداق ئارزۇنىڭ ئىشقىدا يېنىۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ بېرەي:

ئۇ بىرەر يىگىتنىڭ ۋېلىسىپىتىنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇشنى ئۇزاقتىن بېرى ئارزۇ قىلاتتى. بۇ ئارزۇ ئۇنىڭدا ئون ئالتە يېشىدىلا تۇغۇلغان، ھازىر ئۇ ئون سەككىز ياشقا كىردى. بىراق، ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشمىدى، ئاشمىسىمۇ ئارزۇسىدىن يانمىدى. ئۇ كۆڭلى چۈشكەن يىگىتنىڭ ۋېلىسىپىتىنىڭ كەينىدە پۇتىنى ئالماشتۇرۇپ ئولتۇرسا، ۋېلىسىپىت ئۈچقاندەك چاپسا، تېخى يىگىتنىڭ دۇمبىسىگە بېشىنى قويۇۋالسا ياكى يىقىلىپ چۈشمەسلىكنى باھانە قىلىپ ئۇنىڭ بېلىدىن تۇتۇۋالسا ... پاھۇي ... بۇنىڭ لەززىتىگە نېمىمۇ تەڭ كېلەلىسۇن؟ !

ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭغا بىلىپ ئىسىم قويغانمىكىن ؟ بوستانگۈل: بوستان چاچلىق قىز، قارا كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرىدۇ. ئاپپاق مەڭزىدىكى بىر تال خال مەڭگەن ئوتتىدا پىشقان توغاچنىڭ يۈزىدىكى سىيادانەك ئۇنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقان. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇنىڭغا نېمىشقا بىرەر يىگىتنىڭ كۆزى چۈشمەيدىغاندۇ ؟ ئاشۇ غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كېتىپ بارغان

ۋېلىسىپىتلىك يىگىتلەرنىڭ كۆزى قارىغۇمىدۇ ؟ ...

بوستانگۇل ۋېلىسىپىتنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ كېتىپ بارغان قىزلارنى كۆرسە ئۇھ تارتىپ قويياتتى. كاشكى، ئۇ قىزلار چىرايلىق بولسىچۇ، قاراڭلار، ئاۋۇ چاقماق كۆڭلەكلىك، كېلىشكەن يىگىت كەينىگە نېمانچە سەت قىزنى ئولتۇرغۇزۇۋالغاندۇ ؟ بۇرنى پۇچۇق، ئاغزى كالاچىتەك ... ھېلى غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كەتكىنىچۇ تېخى، ئورا كۆز، دوقا ماڭلاي ... راستتىنلا بەختىنىڭ كۆزى قارىغۇ ئىكەن. بەختنى نەگە بارسەن، دېسە، دوقا ماڭلايغا، دېگىنى ئەجەب توغرا ئىكەن ـ دە !

بوستانگۇل بىر كۈنى كۆز باغلانغان چاغدا ئۆيىگە كېتىپ باراتتى، كەينىدىن بىر يىگىت ۋېلىسىپىتىنى ئاستىلىتىپ يانداپ كەلدى:

ـــ كەچ قاپسىز، ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قويماي، كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ.

بوستانگۇل قايرىلىپ قاراپ، ۋېلىسىپىت ئۈستىدە ئولتۇرغان پاخما چاچلىق يىگىتكە بىر نەزەر تاشلىدى ـ دە، چۆچۈپ كەتتى: ئۆيىڭىزگە دەپ قويۇپ، نەلەرگە ئەكېتىدۇ كىم بىلىدۇ، يا تونۇمىسام، ... تېخى ئولتۇرغۇدەكمەن، بېشىمنى ھەرە چېقىۋالمىغان، ئولتۇرۇڭ، دېسىلا ئولتۇرىدىغان ... قىز شۇلارنى ئويلىدى ـ دە، گەپ قىلمايلا ئېرىقتىن ئاتلاپ، كوچىنىڭ چېتىگە ئۆتۈپ كەتتى. ھېلىقى يىگىتمۇ باشقا گەپ قىلماي، ۋېلىسىپىتىنى ئىلدامليتىپ، بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى.

بىراق، بوستانگۇل بۇ قىلىقىغا ئۆكۈندى: يامان بالا بولغان بولسا، ئالدىمنى توسۇپ ئەسكى گەپلەرنى، سەت قىلىقلارنى قىلماسمىدى، مېنىڭ قاپىقىمغا قاراپ خالىمايۋاتقانلىقىمنى چۈشىنىپ، يولىغا راۋان بولغان بالا ئەلۋەتتە ئەخلاقلىق بالا بولىدۇ ـ دە، چېچىغا قاراپ نېمانچە قورقۇپ كەتتىم، ۋاي ئىسىت، ئۆزى كەلگەن بەخت قۇشىنى ئۇچۇرۇۋەتكىنىم ...

بوستانگۇل شۇنداق ئارىسالدى خىياللار بىلەن دەرۋازىسىنىڭ

ئالدىغا كېلىپ قالدى. لېكىن، ئۆيگە كىرىپ كەتكۈسى كەلمەيتتى. ھېلىقى پاخما چاچلىق، ژېلىسىپىتلىك يىگىت كەتكەن تەرەپكە قاراپ تۇردى. ئۇ ھېلى قايتىپ كېلىدىغاندەك، «كېلىك، ئولتۇرۇڭ، سەيلە قىلىپ كېلىمىز» دەيدىغاندەك تۇراتتى. قانچە تەلمۈرسىمۇ قارىسى كۆرۈنمىدى، تۇرغانسېرى ئۈمىدسىزلىنىپ، كۆزلىرىدە غەمكىن ئۇچقۇنلار يانىدى، خورسىنىشتىن لەۋلىرى تاتاردى. ئاپپاق مەڭزىدىكى بىلىنەر ـ بىلىنمەس زىنىخى ئوچۇق بىلىنىشكە باشلىدى ۋە ئاخىر تىت ـ تىت بولۇپ تېرىكىپ قالدى: راستتىنلا مەيلى بولسا، يېنىپ كەلمەسمىدى، ئەگىمەسمىدى، بىرىنچى گېپىنى بىلەنلا ئولتۇراتتىممىكىن، شۇنىمۇ بىلمەيدۇ، دۆت ...

ئۇ دەرۋازا قانىتىنى قاتتىق يېپىپ، ئۆيگە دومسايغان پېتى كىرىپ كەلدى. بىر ماشىنا ئالمىنى ئورۇمچىگە ئاپىرىپ سېتىپ كەلگەن دادىسى ھوشۇرئاخۇن، ئانىسى، ئۇكىلىرى سۈيۈقئاش ئىچىپ ئولتۇراتتى. دادىسىنى كۆرۈپ بوستانگۈلنىڭ چىرايى ئېچىلدى:

ـــ قاچان كەلدىڭ، دادا ؟

ـــ ھېلى كەلدىم، قىزىم.

ـــ سېتىپ بولدۇڭمۇ ؟

ـــ ھەئە.

ـــ قانچە پايدا ئالدىڭ ؟ ـــ بوستانگۈلنىڭ ئەڭ قىزىقىدىغان سوئالى مۇشۇ ئىدى.

ـــ ئاران ئالتە يۈز سوم.

ـــ ئۇھ، خۇدايىم، بەختىم بار ئىكەن، بەختىم. ئەمدى ماڭا ژېلىسىپىت ئېلىپ بېرىسەن.

ـــ بەختىگە ئالدىرىما، قىزىم، ـــ ھوشۇرئاخۇن ئاش سۈيىدە نەملەنگەن قارا بۇرۇتلىرىنى ئىككى يېقىغا سىلاپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، ـــ دەسمايەم تېخى ئۇچ مىڭ سومغا يەتمىدى. ئوزۇقلۇقتا ئېلىپ قويغان بۇغداينىمۇ، سامان

مەڭگەنلەرنىمۇ سېتىپ، ئۇچ مىڭ سومدىن ئاشۇرۇۋېلىپ، ئورۇمچىگە ئۇچ ـ تۆت قېتىم قاتنىۋالاي.

ـــ نەچچە يىل بولدى، مەن سىلەرگە ۋېلىسىپىت دېگىلى ؟

ـــ ئۇ چاغلاردا قولىمىز قىسقا ئىدى، ھازىر سەل ئۇزاردى، مانا ئەمدى دۇمبىمىز ئاپتاپ كۆرۈۋاتىدۇ، سەن قوشنىلارنىڭ ۋېلىسىپىتىنى ئۆگىنىپ تۇر، قىزىم، كېيىنچە دېگىنىڭنى ئېلىپ بېرىمەن.

ـــ ئاللىقاچان ئۆگىنىپ بولدۇم، ھازىر سېنىمۇ ئېلىپ يۈرەلەيمەن.

ـــ ما شەيتانىنىڭ چاقىنالىقىنى، ئۇچىمەن دېگىنە، ئۆزى، ئۇچ، قىزىم، ھۆكۈمەت دېگىنىڭ ئالىقانىنى كەڭ ئېچىۋەتتى، ئەمدى ھەممىمىز ئۇچىمىز.

ـــ يىغىۋالسا، تويىسەن ... ۋېلىسىپىتمۇ يوق، يەيدىغىنىڭمۇ يوق.

ـــ نېمە ! ؟ ـــ ھوشۇرئاخۇنىڭ بۇرۇتلىرى داردىيىپ كەتتى، ـــ يىغىۋالسا ؟ كىم يىغىۋالىدۇ ؟ ئۇنى يىغىۋالغۇدەك ھۆكۈمەت بارمۇ، ئۆزى ؟

ـــ بولماي نەگە كېتىپتىكەن ؟

ـــ ھازىر ھۆكۈمەت دېگىنىڭ يوق، بولسىمۇ خەق بىلەن كارى يوق، قارا، نېمە كارامەتلەر بولۇۋاتىدۇ، مايمۇن ئوينىتاڭمۇ مەيلى، توڭ قاغىنى سايراتساڭمۇ، چەللىدە ئات چاپساڭمۇ مەيلى، پۇل تاپساڭلا بولدى، ئۆزى.

ـــ بۇ، نېمىنى قىلالىساڭ شۇنى قىل، دېگەنلىك ئەمەسمۇ، دادا ؟

ـــ ھەببەللى، ـــ ھوشۇرئاخۇنىڭ تېنى يايراپ، ئىككى جاۋغىيىغا تۆكۈرۈك كۆپۈكلىرى يىغىلدى، ـــ كۆرمىدىڭمۇ ئەمەت ئەپچىلەمنى ؟ ئۇن زاۋۇتى قۇردى، ماي زاۋۇتى قۇردى، خۇمدىنىدىن كېچە ـ كۈندۈزلەپ ئۈزۈلمەي تۈتۈن چىقىۋاتىدۇ، ماشىنا ـ تىراكتورلىرى گۈرۈلدەپ ئۇيان ـ بۇيان چېپىۋاتىدۇ،

قولىدا بەش ـ ئون ئادەم ئىشلەپ تۇرۇۋاتىدۇ، قانداق، ھازىر ھۆكۈمەت يوق دېگىنىم توغرىمىكەن ؟

ـــ يوق دېگۈچە، ھۆكۈمەتنىڭ مەجەزى ئۆزگەردى دېسىلە، ـــ دېدى خوتۇنىمۇ گەپكە ئارىلىشىپ.

ـــ ئىككىسى بىر گەپ.

ھوشۇرئاخۇن ئۇلارنىڭ دېگىنىگە كۆنمەيتتى، ئۆزىنىڭ گېپىنى ئىسپاتلاشقا تىرىشاتتى ۋە بۇنىڭدىن كەينى ـ كەينىدىن بىرنەچچە دەلىللەرنى كەلتۈردى.

ـــ ئەمەت ئەپچىلەم شوپۇرىنى ماشىنىنىڭ ئوقىنى سۇندۇردۇڭ، دەپ ئۇردى، بېشىنى ياردى، سوراقچى چىقتىمۇ، ئۆزى ؟ قوشنا تۇڭگاننىڭ ئۆيىنى ئوغرى ئالدى، قايسى ساقچى ئىزدىدى؟ ئىتلىرىنى پۈرىتىپ قويۇپ يوقاپ كەتتى، قانداق، ھۆكۈمەت بارمىكەن ؟

ـــ شوپۇرىمۇ خاڭغا كۆمۈرگە ماڭدىم، دەپ ئۆزىنىڭ ئىشىغا مېڭىپ شۇ پالاكەتكە يولۇقۇپتۇغۇ؟

ـــ پۇل يوغىنىتىۋاتىدۇ ئۇنى، بولمىسا ئادەم تۇرماق ئىشكىنىمۇ ئۇرالمايتتى.

بوستانگۇل بۇنداق تالاش ـ تارتىشلارغا قىزىقمايتتى، ئۆز ئارزۇسىنىڭ غېمىدە ئىدى. ياشلىقتا پەيدا بولغان ئارزۇنى ئۆچۈرگىلى بولامدۇ؟ ! ۋېلىسىپىت دېگەن ئىككى چاقلىق، ئۇستىگە مىنىۋالسىلا ئۇچىدىغان جانىۋار تۇرسا، كىمنىڭ ئىشقىنى ياندۇرمايدۇ؟! قىزنىڭ پۇتۇن ئەس ـ يادى شۇنىڭدا ئىدى.

ـــ بولدى، ـــ دېدى ئۇ، ـــ بۇدا ئۇرۇمچىگە بېرىپ كەلسەڭ ئېلىپ بېرەمسەن زادى ؟

ـــ سەل ـ پەل تەخىر قىلىپ تۇر، قىزىم، ـــ دېدى دادىسى قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، ـــ ئازراق بېيىۋالاي، پۇلىنى پۇلغا چاقمەن، يولۇم بار، پۇلۇم كەملىكى قىلىۋاتىدۇ، ئالدىرىما، ۋېلىسىپىت تۇرماق موتو دېسەڭمۇ ئېلىپ بېرىمەن، ئۇ چاغدا

ئۇچىسەن، ئۆزى !

بوستانگۈلگە ۋېلىسىپىتلىك بىرەر يىگىتنىڭ كۆزى چۈشمىگەندىن كېيىن، ۋېلىسىپىت ئېلىش ۋە ئۆزىمۇ ھېلىقى يىگىتلەردەك غۇيۇلداپ چېپىش قارارىغا كەلگەندى.

2

بۇ ئارىلىقتا ھوشۇرئاخۇن ئۇرۇمچىگە تۆت ـ بەش قېتىم قاتنىدى. ھەر قېتىم قايتىپ كەلگەندە، بوستانگۈل دادىسىنىڭ بۇرۇتلىرىدا خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلەنگەنلىكىنى بايقايتتى، لېكىن تېخىچە ۋېلىسىپىتكە ئىگە بولالمىدى. كەچ كۈز كەلدى، قىشمۇ ئۆتتى، يەنىلا ئارزۇسىغا يەتمىدى. ئارزۇسىغا يەتمىگەنسىرى ۋېلىسىپىتلىك قىزلارنى كۆرسە يەرگە قارىۋالىدىغان بولدى. ئۆيگە كەلدىمۇ تاكى يېرىم كېچىگىچە «توخۇنىڭ چۈشىگە دان كىرىدۇ» دېگەندەك، ئويلايدىغىنى، چۈشەيدىغىنى ۋېلىسىپىت ئىدى. ھازىر ئۇ ۋېلىسىپىتنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇش ئارزۇسىدىن بەزگەن. قاراڭلار، ئۇنىڭدا پەيدا بولغان يېڭى خىياللارنى: ئۇ، دادىسى ئۇرۇمچىدىن ئېلىپ كەلگەن يېپىيېڭى ۋېلىسىپىتكە مىنىدۇ، غۇيۇلداپ ئۇچىدۇ، تالاي ۋېلىسىپىتلىكلەردىن ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئۇنى قوغلىغانلار خۇددى كېيىككە يېتىشەلمىگەن بۆرىدەك كەينىدە قالىدۇ. ئۇ پەقەت خەلق باغچىسىغا كىرگەندە، ئىككى تەرىپى گۈل ـ چېچەكلەر بىلەن بېزەلگەن تار ئاسفالتلىق يولدىلا ئاستا ماڭىدۇ. ۋېلىسىپىتتىن چۈشىدۇ، ئۇنى دەرەخكە يۆلەپ قويۇپ قۇلۇپلايدۇ ـ دە، بېغىغا كىچىك شارچە بېكىتىلگەن ئاچقۇچىنى شىرىقلىتىپ يۇرۇپ باغ ئىچىنى سەيلە قىلىدۇ، گۈللەرگە زوقلىنىپ قارايدۇ، ئاندىن يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا مەغرۇرلىنىپ ئولتۇرىدۇ. ۋېلىسىپىتلىك، قاملاشقان بىر يىگىت بىر ئۇياققا ـ بىر بۇياققا ئۆتۈپ، ئۇنى ئەگىشكە باشلايدۇ. بىرنەچچە قېتىم ئۆتكەندىن

كېيىن، ئۇمۇ ۋېلىسىپىتىنى دەرەخكە يۆلەپ قويۇپ، ئۆزى ئولتۇرغان ئورۇندۇقنىڭ بىر چېتىگە كېلىپ ئولتۇرىدۇ ۋە ئۇنى هاياجانغا سېلىپ بىرنەچچە ئېغىز مەنىلىك گەپ قىلىدۇ، بوستانگۇل تىترەپ كەتسىمۇ كۈلۈمسىرەپ يەرگە قارىۋالىدۇ...

خىيال دېگەنمۇ ياخشى نەرسە ـ دە! ئازابلىق بولسىمۇ، تەلپۈنۈپ تۇرغان يۈرەكتە ئۇمىد پەيدا قىلىدۇ. شۇنداق خىيالنىڭ كەينىگە كىرگەن ئادەملەرنىڭ ئاياغلىرى قەيەرلەرگە بېسىلمايدۇ دەيسىز؟ ئۆيدىن كوچىغا چىقىدۇ، كوچىدىن يەنە بىر يەرلەرگە بارغۇسى كېلىدۇ. ئۆزى چىقمىغان تەقدىردىمۇ، خىيالى چىقىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، غايىبانە ئۇمىدتە بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ چىققىنى تۈزۈك.

بوستانگۇل كوچىغا چىقىدىغان، كوچا ئايلىنىپ خەلق باغچىسىغا بارىدىغان بولۇپ قالدى. بارغانغا نېمە بوپتۇ؟ ئانىسىنى ئالداپ پالانى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە بارىمەن، پۇستانى يەرگە بېرىپ كېلەي، دەپ باغچىغا كېلىدىغان قىزلار ئازمۇ ؟ !

باھارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى ئىدى. بوستانگۇل باغچىغا كەلدى. بۇ ئۇنىڭ بەشىنچى قېتىم كېلىشى. ئۇ قەدەملىرىنى شۇنچە ئاستا باسسىمۇ، ئىككى تەرىپى غۇچچىدە گۈللۈك ئاسفالتلىق يوللار تۇگەپ كېتىپ باراتتى. بىر ماڭغان يول بىلەن يەنە ماڭسا، كىشىلەر نېمە دەپ قالار؟ سەت ـ دە. ئۇ بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ كۆل بويىغا باردى، هايۋانات ئۆيىگە كىردى، ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى ۋە خاتىرە ئۆيىنى زىيارەت قىلدى. لېكىن، بۇلارنىڭ هېچقايسىسى ئۇنى قىزىقتۇرالمىدى. ئاخىر، قانداقتۇر ئوڭايسىزلىق هېس قىلسىمۇ، بايىلا كېلىپ ئولتۇرغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا يەنە ئولتۇردى. كىشىلەر ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. ئەمما، بۇ قېتىم بىر يېڭىلىق كۆرۈلدى: چاقماق شەتلەڭگىدىن كۆڭلەك كىيگەن، چېچىنى ئادەتتىكىچە ياستۇالغان، بۇغداي ئۆڭلۈك بىر يىگىت بوستانگۇلنى ئەگىپ قالدى. يىگىت

يىراقتىن قىزغا تىكىلىپ قاراپ كېلەتتى ـ يۇ، يېقىن كەلگەندە، يەرگە قاراپ ئۆتۈپ كېتەتتى. قىزچۇ؟ ئۇ يىراقتىن كۆرۈنگەندە قارىماي ئولتۇراتتى ـ دە، يېقىن كەلگەندە تازا تىكىلىپ قارايتتى.

يىگىت ئۇچىنچى قېتىم ئايلىنىپ كېلىشىدە، قىزغا يېقىن كەلدى ـ دە، بۇرۇلۇپلا ئۇ ئولتۇرغان ئۇچ كىشىلىك ئورۇندۇقنىڭ بىر چېتىدە ئەيمىنىپرەك ئولتۇردى. بۇ ھال قىزنىڭ نەۋاقتىكى شېرىن خىياللىرىنىڭ نەق ئەينەن كۆرۈنۈشى بولدى، شۇڭا ئۇ كۈلۈۋەتتى. يىگىت بولسا، كېلىپ ئولتۇرۇپ قالغىنىغا خجالەت بولۇپ قىزىرىپ كەتتى. بوستانگۈل ئۆز كۈلكىسى بىلەن بۇ تارتىنچاق يىگىتنى خجالەت قىلىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە، ئۆزى گەپ باشلىدى:

ـــ قىزىلگۈل بار يەردە بۈلبۈل بولىدۇ دەيدىغان، ئاۋازى ھېچ ئاڭلانمايدۇغۇ؟

يىگىت قىزنىڭ ئۆزىگە گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ھەم كۆزلىرىدە ئىللىق تەبەسسۇم جىلۋىلەنگەنلىكىنى بىلدى ـ دە، خجالەتچىلىكى بىرئاز بېسىلدى.

ـــ بۈلبۈل دېگەن بۇنداق ۋاڭ ـ چۈڭلۇق يەردە سايرىمايدۇ، ـــ دېدى ئۇ يەرگە قاراپ.

ـــ ھە، مۇنداق دەڭ.

ـــ ئۇ ناھايىتى جىمجىت يەرنى ھەم مۇڭلۇق چېلىنغان سازلارنى ياخشى كۆرىدۇ.

ـــ سىز بۈلبۈلنىڭ خىسلەتلىرىنى ناھايىتى ياخشى بىلىدىكەنسىز.

ـــ نۇرغۇن ئادەم بىلىدۇ، شۇ تۇرقىدا باغنىڭ يۇقىرىسىدا سايراۋاتقان بولۇشى مۇمكىن ...

ـــ باغنىڭ يۇقىرىسى خالىيراق، ۋاڭ ـ چۈڭسىز يەر ئىكەن ـ دە؟

ـــ شۇنداق، ئاڭلىغۇڭىز كېلىۋاتامدۇ؟

— بۇ يەردە بىكار ئولتۇرغۇچە، ئاڭلىغان ياخشى — دە.

— ئەمەسە، يۇرۇڭ، ئاڭلاپ كېلەيلى، ئۇ يەرلەر تېخى بۇ يەردىنمۇ گۈزەل.

ئىككىسى باغچىنىڭ يۇقىرىسىغا قاراپ ئاستا مېڭىشتى. بوستانگۈلدە يەنە يېڭى ئويلار پەيدا بولدى: بۇ قانداق بالىدۇ؟ كىيىم — كېچەكلىرى غەلىتە ئەمەس ئىكەن، ئۆزىمۇ تارتىنچاقتەك قىلىدۇ، بىراق، چىرايى دېگەندەك ئەمەس ئىكەن ... مەيلى ئەمەسمۇ، گەپ چىرايىدىمۇ ... بىراق ۋېلىسىپىتى يوق ئوخشايدۇ — دە، بار بولسا مىنىپ كېلەر ئىدى ...

يىگىت گەپ ئېچىشقا تەمشىلىپ كېتىۋاتاتتى، ئۇن — تىنسىز مېڭىش ئەپسىز — دە. بىراق، دەيدىغان گەپلىرى تىلىنىڭ ئۇچىغا كەلگەندە، نېمىشقىدۇر قىزىرىپ كېتەتتى. مۇنداق پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويۇشقا تېخىمۇ بولمايتتى، ئۇنىڭ بۇ قىز بىلەن تونۇشۇشنى ئارزۇلاپ يۈرگىنىگە قانچە ئايلار بولغاندۇ؟ ... ئۇ تەسلىكتە ئېغىز ئاچتى:

— مەن سىز بىلەن تونۇشۇشنى ئارزۇلاپ يۈرەتتىم، بۈگۈن ...

— ۋىيەي ! ... — قىز خودىدى سوغۇق سۇ سېپىلگەن كىچىك بالىدەك ئەندىكىپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، — مەن سىزنى كۆرمەپتىكەنمەن.

— سىز تونۇماسلىقىڭىز مۇمكىن، ئەمما مەن سىزنى ئۇزاقتىن بېرى بىلىمەن.

قىز گەپلىرىنى قىزىرىپ ئاران دەۋاتقان يىگىتنىڭ بېشىدىن تا ئايىغىغىچە سەپسېلىپ قارىدى، يەنە شۇ ھالەت: كىيىملىرى ئاددىي، نومۇسچان يىگىت.

— سىز كىم بولىسىز؟

— مەن ئېلىشات، چويۇن زاۋۇتىدا ئىشلەيمەن. سىز بوستانگۈلغۇ دەيمەن؟

— ھەئە، مەن بوستان.

— ئۆزىڭىز بوستانگۈل تۇرۇپ، بۈلبۈلنى بىلمەيدىكەنسىز — دە؟

قىز كۈلۈۋەتتى ۋە قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى: «ياۋاشنىڭ مۇڭگۈزى ئىچىدە دېگەندەك، بۇ ياۋاشنىڭمۇ خېلى تىلى بار ئىكەن ــ دەپ ئويلىدى قىز، ــ قاراڭلار، ياپتا گەپلىرىنى.»

ئۇلار باغچىنىڭ يۇقىرىسىغا كېلىپ قالدى. بۇلبۇل ئاۋازلىرى ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئاڭلىناتتى. بۇ يەر ئۇلار بېسىپ كەلگەن رەتلىك گۈللۈكلەرگە ئوخشىمايتتى. قىسما ـ قىسما گۈللەرنىڭ غۇچچىدە ئېچىلىپ كەتكەنلىكى، ئۆسكىلەڭ ئوت ـ چۆپلەرنىڭ كۆپلۈكى، قالايمىقان ئۆسكەن سۆگەت ـ تاللارنىڭ، قاريياغاچلارنىڭ باراقسانلىقى بىلەن تەبىئىي گۈزەل ئىدى. بوستانگۈل ئەتراپىقا زوقلىنىپ قاراپ كەتتى ۋە شۇنچىلىك تەبىئىي گۈزەل، ئازادە، جىمجىت يەردە نېمىشقا بۇلبۇللار چاڭىلداپ سايراپ كەتمەيدىغاندۇ، دەپ ئويلىدى ـ دە:

ــ شۇنچە چىرايلىق يەردە بۇلبۇل ئەجەب ئاز ئىكەنا؟ ــ دېدى.

ــ ئاز ئەمەس، ــ دېدى ئېلىشات كۈلۈمسىرەپ، ــ بۇلبۇل دېگەن كېچىدە، سەھەردە قالتىس سايرايدۇ دەڭە، هازىر هاۋا ئىسسىپ كەتتى ئەمەسمۇ.

ــ شۇنداقمۇ؟ ... مەن بۇلبۇلنىڭ سايرىشىنى بەك ياخشى كۆرىمەن.

ــ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك خۇشتار بولسىڭىز، كەچقۇرۇنلۇقى كېلىمىز، پاھۇي، ئۇ چاغدىكى سايرىشىنى ئاڭلىسىڭىز يايراپ كېتىسىز، خۇددى يېقىملىق مۇزىكا ئاڭلىغاندەك. قانداق، كېلەلەمسىز؟

ــ قاچان؟

ــ بۈگۈن يا ئەتە.

قىز ئىچىدە هېساب چىقىرىۋاتقاندەك پىچىرلىدى ـ دە:

ــ ياق، شەنبە كۈنى كېلەي، ــ دېدى.

ۋەدە شۇ بولدى. ئىككىسى باغچىدىن كوچىغا چىقمايلا

ئايرىلدى. بوستانگۇلنىڭ كېلىش ۋاقتىنى كەينىگە سۈرۈشىدە سەۋەب بار ئىدى. شەنبىگىچە ئېلىشاتنىڭ كىملىكىنى سۈرۈشتۈرۈش قارارىغا كەلدى: «كىم بىلىدۇ، ــ دەپ ئويلايتتى قىز، ــ ئالدامچىمۇ، راستتىنلا چويۇن زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسىمۇ، ئاتا ـ ئانىسى كىم؟ ... قۇرغۇيۇڭ بولاي، پاختىكىڭ بولاي، دەپ ئايىغىدا سېغىزخان چىقىپ قالامدۇ تېخى، نومۇسچان ئادەمدىنغۇ ئالدامچى چىقمايدىغان ... شۇنداقتىمۇ سۈرۈشتۈرەي، قىزلارنى ئالداپ، زار ـ زار قاقشىتىۋەتكەنلەر ئازمىدى؟ ...»

ھەرقىسما ئوي ـ خىياللارغا بېرىلگەن بوستانگۇل، ئېلىشاتنىڭ ۋېلىسىپىتىنىڭ يوقلۇقىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ، ئەدەپلىك كۆرۈنگەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ، ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. ئەتىسىدىن باشلاپ ئېلىشاتنى سۈرۈشتۈرۈشكە كىرىشتى. ئىككى كۈن ئىچىدىلا ئۇنىڭ يالغۇز ئوغۇل ئىكەنلىكىنى، ئانىسىدىن باشقا ھېچنېمىسىنىڭ يوقلۇقىنى، ئۆزى ھېس قىلغاندەك تارتىنچاق، ئاق كۆڭۈل بالا ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتى ـ دە، كۆڭلى ئەمىن تاپتى ۋە شەنبىنىڭ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتى. بىراق، ۋېلىسىپىتىنىڭ يوقلۇقىنى ئويلىسىلا كۆڭلى بىرقىسما بولاتتى: قېنى، بارمۇ ـ يوق، شەنبە كۈنى بىلىمەنغۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ.

شەنبىمۇ كەلدى، قاراڭغۇ چۈشتى. چىرايلىق ياسانغان بوستانگۇل دوستۇمنىڭكىگە چايغا بارىمەن، دەپ ئاپىسىنى ئالداپ، ئۇدۇل باغچىغا كەلدى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئادەتتىن تاشقىرى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ ھەربىر دەرەخ ئاستىغا زېھىن سېلىپ قارايتتى.

ــ سالام، بوستانگۇل!

ئاسماندىن چۈشكەندەك، ئالدىدا پەيدا بولغان ئېلىشاتنى كۆرۈپ مەڭدەپ قالدى:

ــ سىز ... ئېلىشاتمۇ سىز ... ــ قىزنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى ۋە ھاياجاندىن باش ئۇستىدە ساڭگىلىشىپ تۇرغان

يوپۇرماقلاردەك تىترەشكە باشلىدى. ئۇنىڭدا ئوتتەك ئىسسىق ھېس ـ تۇيغۇلار قوزغىلىپ كەتكەندى ... شۇنداقتىمۇ، يانغان كۆزلىرى ۋېلىسىپىت ئىزدەپ تۆت ئەتراپقا تېز ـ تېز تىكىلەتتى.

ـــ نېمىگە قاراۋاتىسىز؟

ـــ ھېچنېمىگە.

ـــ قورقۇۋاتامسىزيا؟

ـــ ياق، ـــ ئۇنىڭ ئاۋازى ئەمدى ئۇزۇك ـ ئۇزۇك چىقتى، ـــ سىزنىڭمۇ ... ۋېلىسىپىتىڭىز ... يوقمۇ؟

ـــ يوق، ـــ ئېلىشات سەل خىجىل بولدى ئەتمالىم، ـــ مەن تېخى ئىشقا ئورۇنلاشقىلى ئۇچ ئاي بولدى، ئاپام «ۋېلىسىپىت ئېلىۋال» دەپ بانكىغا پۇل قويۇۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

بوستانگۇل شۇئان دادىسىغا ئاچچىقى كەلدى: قاراڭغۇلار، ئېلىشاتنىڭ ئانىسىنىڭ كۆيۈمچانلىقىنى، ئوغلىغا ۋېلىسىپىت ئېلىپ بېرىمەن، دەپ پۇل يىغىۋېتىپتۇ، دادامنىڭ نەچچە مىڭ سوم پۇلى بار تۇرۇقلۇق، ماڭا تېخىچە ئېلىپ بەرمىدى، ئەتە، ئۆگۈنى تۇگىمەيدۇ ...

قىز شۇلارنى ئويلاپ، ئېلىشاتنىڭ يول باشلىشى بىلەن باغچىنىڭ يۇقىرىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ بۇگۈن بۇلبۇلنىڭ ئاۋازىنى، ياق، توغرىسى ئېلىشاتنىڭ ئاۋازىنى ـــ ئۇنىڭ يۇرەك سۆزىنى ئاڭلىماقچى. ئۇلار بۇلبۇللار تەرەپ ـ تەرەپتىن چاڭىلداپ سايراۋاتقان ھېلىقى يەرگە بارغاندا، ئېلىشات خىلىدىن بېرى كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن سۆزلىرىنى ئېيتتى. ئېلىشاتنىڭ يۇرەك سۆزلىرى بوستانگۇلگە بۇلبۇلنىڭ ئاۋازىدىنمۇ يېقىملىق ئاڭلاندى ...

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ھەر شەنبە ئاخشىمىنى مانا مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزىدىغان بولدى.

3

بوستانگۇل ئۆمرىدە بۇگۈنكىدەك خۇشال بولمىغانىدى.

چۈنكى، دادىسى ئۇرۇمچىدىن قىزىغا ئاتاپ يېپىپتىكى ۋېلىسىپىت ئېلىپ كەلگەن. دادىسىنىڭمۇ خۇشاللىقى قىزىنىڭكىدىن قېلىشمايتتى.

— مېنىڭ سوم دېگىنە، قىزىم، مېنىڭ سوم! بۇ قېتىم مېنىڭ سوم پايدا ئالدىم! ئاسان ئەمەس، بىر ئايلىقچى بىر يىلدا ئاران تاپىدىغان پۇلنى مەن بارى - يوقى سەككىز كۈندىلا تاپتىم، شۇڭا ئىككىلەنمەيلا ئېلىۋەتتىم.

ھوشۇرئاخۇنۇڭ ئۆزى تۇرماق بۇرۇتلىرىمۇ كۈلۈپ كەتكەندى.

قىز - قىزىغا پاتماي قالغان بوستانگۈل:

— ئېپىڭ بار - ده سېنىڭ، ئەمەت ئەپچىلەمنى يولدا قويىسەن. ئەكەل، شۇ تۇرقىدا كوچىلارنى بىر ئايلىنىپ كەلمىسەم خۇمارىم يېشىلمەيدۇ، جۇمۇ، — دېدى.

بوستانگۈلنىڭ ئۇدۇل چويۇن زاۋۇتىغا بارغۇسى ۋە ئۇ يەردىن ئېلىشاتنى ئېلىپ، ۋېلىسىپىتكە مىنگىشىپ باغچىغا كىرگۈسى كېلىپ، ئۆزىنى بېسىۋالالماي قالغاندى.

— ئالدىرىما، قىزىم، — دېدى ھوشۇرئاخۇن، — تېخى بۇ تايچاقنىڭ پۇتىغا قۇلۇپ سالمىز، بويىنىغا نومۇر ئاسمىز، بولمىسا تۇتۇق بەرمەيدۇ بۇ!

— تۇتۇق بەرمەي ھەددىمۇ، ئەمىسە قاچان ئالمىز؟

— ئالمىز، ئالدىرىما ... ھەي، ھەي ... ئارزۇ دېگەن ئادەمنى تىنچ قويمايدۇ - ده، ئۆزى. بوپتۇ، ئارزۇلۇق بول، بۇمۇ بىر خىسلەت. ئادەم دېگەن ئارزۇلۇق بولمىسا، تۆت ئاياغلىقلاردىن نېمە پەرقى قالىدۇ. كىشى ئارزۇسىغا يەتسە، دۇنيادا ياشىغىنىغا مېنىڭ مەرتىۋە رازى بولىدۇ ئەمەسمۇ. ئارزۇيمىزغا يەتمەي، ھېلىقى تەتۇر سېۋەتتە[1] قانچە - قانچە يىل قىينالمىدۇقمۇ، ئۆزى!

---

① بۇ يەردىكى دېھقانلار گۈڭشېنى «تەتۇر سېۋەت» دەپ ئاتايتتى.

هوشۇرئاخۇننىڭ بۇ قېتىم مىڭ سوم پايدا ئېلىشى، قىزىغا ئاتاپ ئۇرۇمچىدىن ۋېلىسىپىت ئېلىپ كېلىشى بوستانگۇلىنىلا ئەمەس، ئانىسىنىمۇ، ئۇكىلىرىنىمۇ ئىنتايىن خۇشال قىلىۋەتكەندى. هويلىدا ۋېلىسىپىت ئەمەس، گويا بىر كىچىك ماشىنا تۇرغانىدەك زور خۇشاللىق تەنتەنە قىلاتتى. چۈنكى، قىزىنىڭ تەشنالىقى خېلىدىن بېرى پۈتۈن ئائىلىنىڭ تەشنالىقىغا ئايلانغانىدى.

هوشۇرئاخۇن بۇ قېتىمقى سودىسىدا «غازىنىڭ گۆشىنى يېسەك، ئۆردەكنىڭ پېيىدا بول» دېگەندەك، ئۇرۇمچىگە يەنە بېرىشنىڭ يولىنى ئېچىپ قويۇپ كەلگەن. بۇدا ئۇ ياغاچ ئاپارماقچى.

ــ ئۇرۇمچىدە ئاشخانا ئېچىۋاتقانلارغا ياغاچ تازا لازىم بولۇۋېتىپتۇ، ــ دېدى ئۇ بۇرۇتىنى سىلاپ تۇرۇپ، ــ يېزىدىن ئۆتكەندە يۈز تۈپ دەرەخ سۆزلەشكەن، لېكىزىدەكلىرىنى ئوتتۇز سوم، بادرىلىرىنى ئون بەش سوم، چەنزىدەكلىرىنى ئۈچ ــ تۆت سومدىن ئالىدىكەن، هەربىر تۈپىتىن كېمىدە ئون سوم قالىدىكەن، بۇدا بىر قاتىۋالسام، گەپ يوق مىڭ سوم قومۇرىمەن، ئۆزى.

ــ ۋىيەي، ئۇ دەرەخلەرنى ئۇرۇمچىگە قانداقمۇ يەتكۈزەرسەن، دادا؟

ــ نېمە دەۋاتقىنىڭ، كوڭكا دېگەن تاغنىمۇ يۆتكەپ كېتەلەيدۇ، دەيمەن. ماڭا قارا، ئۆگۈنلۈككە يېزىغا بىر چىقىپ كەلسەم، شۇنىڭدىن كېيىن، ۋېلىسىپىت سېنىڭ، ئۈچ، چاپ ...

ــ ئەسكى قىلىپ بېرىدىكەنسەن ــ دە؟

ــ ئەسكى قىلىپ؟ دېگەن گېپىنى، ۋېلىسىپىتىڭ سىلىقلىنىپ ئۇچىدىغان بولىدۇ، دەيمەن.

خەيرىيەت، ۋېلىسىپىتنى بىرىنچى قېتىم هوشۇرئاخۇن مىنىپ يېزىغا چىقتى. ئۇ دەرەخ ئىگىسى بىلەن سۆزلىشىپ، هەربىر تۈپ دەرەخ باهاسىغا كېلىشىپ قايتقۇچە قاراڭغۇ چۈشۈپ

كەتتى. دېھقان ئۇنى قونۇپ قېلىشقا زورلىمىۋ ئۇنىماي يولغا چىقتى.

ـــ ئاستىمدا دۆلدۈل تۇرسا، ھېلىلا ئۆزۈمنى ئۆيدە كۆرمەمدىم، ـــ دېدى ئۇ.

يېڭى ۋېلىسىپىت ئۈستىدە ئولتۇرغان ھوشۇرئاخۇن ئاسقالت يولدا شامالدەك غۇيۇلداپ چاپماقتا ئىدى ۋە ئارىلاپ دىمىقدا غىڭشىپ ناخشا ئېيتاتتى:

تاۋا كەسكەن قايچىمكەن،
دۇردۇن كەسكەن قايچىمكەن،
پەمسىزلەرنى داغدا قويۇپ،
پۇل تاپقانلار نوچىمكەن.
... ...

ئۇ يېزىنىڭ كېچىلىك ساپ ھاۋاسىنى سۈمۈرۈپ، روھى كۆتۈرۈلگەن، خۇشخۇي ھالدا غۇيۇلداپ چېپىپ كېلىۋاتاتتى. يولنىڭ چېتىدىكى قويۇق دەرەخلىك ئارىسىدىن بىرى تۇيۇقسىز چىقىپلا ۋارقىرىدى:

ـــ توختا!

ھوشۇرئاخۇن چۆچۈپ ۋېلىسىپىتىنى ئاستىلاتقانىدى، كەينىدىن يەنە بىرى چىقىپ، قۇلاق تۈۋىگە بىر مۇشت ئۇرۇپ، ئۇنى ۋېلىسىپىتتىن ئۇچۇرۇۋەتتى. ئۇ ھېچنېمىنى ئۇقالماي قالدى، پەقەت چاقماق چاققاندەك، كۆزىدىن «ۋال» قىلىپ بىر ئوت يانغانلىقىنى، ئاندىن كۆزى قاراڭغۇلىشىپ، بېشىنى كۆتۈرەلمەيۋاتقانلىقىنىلا ئاران ـ ئاران ھېس قىلالىدى ... ھېلىمۇ ياخشى، كۆمۈرگە ماڭغان ھارۋىكەشلەر كېلىپ قېلىپ، ئۇنى يۆلەپ ھارۋىسىغا باستى ـ دە، يېزا دوختۇرخانىسىغا يەتكۈزۈپ قويدى. دوختۇرنىڭ ئېيتىشىچە، بېشى يېرىلىپ، كۆپرەك قان چىقىپ كېتىپتۇ، باشقا يېرى ساق ئىكەن.

بۇ خەۋەر ئەتىگەندە ھوشۇرئاخۇنۇمنىڭ ئائىلىسىگە ئاڭلاندى. ئايالى ئالاقزەدىلىكە چۈشۈپ يېزىغا، بوستانگۇل ساقچى ئىدارىسىگە ماڭدى، پۈتۈن ئائىلە ئەنسىزلىك ئىچىدە قالدى.

چۈشتىن كېيىن يېزىغا قايتىپ چىققان بوستانگۇل يېزا دوختۇرخانىسىدا، بېشى ئاپپاق داكا بىلەن تېڭىلغان دادىسىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئۆڭسۈلى ئۆچتى.

ــ دادا ! ... ــ قىز دادىسىغا ئۆزىنى ئاتتى ۋە مەيدىسىگە بېشىنى قويۇپ ئۆپكىلەپ يىغلاپ كەتتى. ھوشۇرئاخۇن قىزىنىڭ بېشىنى سىلاپ كۈلۈمسىرىدى:

ــ قورقما، قىزىم ... ھېچقىسى يوق، ئازراق ھارام قان چىقىپ كەتتى، ئۆزى.

ــ مەن ساقچىغا خەۋەر قىلدىم، ــ دېدى بوستانگۇل كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ.

ــ ئەخمەق بالا ئىكەنسەن، ــ دېدى دادىسى يۈزىنى ئۆرۈپ، ــ ئىككى ــ ئۈچ كۈندە ئوڭلىنىپ كېتىمەن، ئۆزى. ۋېلىسىپىتىڭ باش ــ كۆزۈڭنىڭ سەدىقىسى، ھەممە بالا ــ قازا شۇنىڭ بىلەن كەتتى ئەمدى.

ــ نېمە دەۋاتقىنىڭ بۇ، ساقچىلار «تېپىلىدۇ، خاتىرجەم بولۇڭلار» دېدى.

ــ بۇنداق ئىشلار كۆرمىڭ، بۇنى سۈرۈشتۈرىدىغان ساقچى نەدە تۇرۇپتۇ؟ بېشىم ئامان بولسا ئۇنداق ۋېلىسىپىتتىن نەچچىنى ئېلىپ بېرىمەن تېخى.

ــ ساقچى دېگەن پۇقرالارنىڭ مال ــ مۈلكىنى قوغدايدۇ، بۇنداق ئىشلارنى سۈرۈشتۈرمىسە خەلق قانداق خاتىرجەم بولىدۇ، دادا؟

ــ ئەجەب چۈشەنمەيدىكەنسەن، ئوغرىنى تۇتۇپ ئاپىرىپ بەرسەڭ، ئىككى ئېغىز قاتتىق گەپ قىلىپ چىقىرىۋېتىڭاتسا ...

ــ گۇناھىغا قارايدۇ ئەمەسمۇ، بۇلاڭچىلارنى بوش قويمايدۇ.

— هه، ماقوۇل، سېنىڭ راست.

بوستانگۇل يېزىدىن مەيۇسلىنىپ قايتتى، ئاران قولى يەتكەن ۋېلىسىپىتىنىڭ بۇلاپ كېتىلگەنلىكى قىزغا قاتتىق تەسىر قىلغان، ئەگەر قۇلىقىدىكى ئالتۇن ھالقىسى يىتىپ كەتكەن بولسا، مۇشۇنچىلىك مەيۇسلىنىپ كەتمەس ئىدى. ۋېلىسىپىت ئۇستىدە غۇيۇلداپ ئۇچۇش ئۇنىڭ ئىككى ـ ئۈچ يىلدىن بېرى ئويلاپ كېلىۋاتقان شېرىن ئارزۇسى ئەمەسمىدى، بىرەر قېتىم مىنىپ كوچىلارنى ئايلىنىۋالسىچۇ كاشكى ... تېخى بۇ خۇش خەۋەرنى ئېلىشاتقا يەتكۈزگىنىچۇ، ئىسىت، ئىسىت ... بۇنداق بولار دەپ كىممۇ ئويلىغان؟ ... بۇ ئىش گويا مەي باغلىغان شاپتۇلنى ئۈزۈپ ئاغزىغا سالاي دېگەندە، قولىدىن چۈشۈپ كېتىپ، ئېزىلىپ كەتكەندەك بىر ئىش بولدى ـ دە !

بوستانگۇلنىڭ مەيۇسلۇكى ئۇزاققا بارمىدى. خۇش خەۋەرنى بۇنداق تېز كېلىدۇ، دەپ ھېچكىم ئويلىمىغان ... ۋېلىسىپىتىنىڭ تېپىلغانلىقىنى ئاڭلىغان بوستانگۇل پىشىپ قالغان تاماقنىمۇ قارىماي، ئاپتوبۇسنىڭ مېڭىش ۋاقتىنىمۇ كۈتمەي، سەككىز كىلومېتىر يىراقلىقتىكى يېزىغا قاراپ يولغا چىقتى. شۇنداق تېز ماڭغان قىز ئىككى سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە يېزىغا يېتىپ چىقتى.

— دادا، خۇش خەۋەر ! ... — قىز بالىست ئىشىكىدىن كىرىپلا ۋارقىرىۋەتتى، ئۇيقۇدا ياتقان دادىسى چۆچۈپ كۆزىنى ئاچتى.

— نېمە بولدۇڭ قىزىم، ۋارقىرىغان سەنمۇ؟

— ۋېلىسىپىت تېپىلىپتۇ !

— شۇ گەپمىدى ... نېمانچە خۇش بولۇپ كەتكەنسەن، بىر كاللەك ئالتۇن تېپىۋالغان ئادەمدەك ...

— تېپىلمايدۇ، باش ـ كۆزۈڭنىڭ سەدىقىسى دەۋاتاتتىڭ، تېپىلدىغۇ مانا؟

— تېپىلىدۇ، تېپىلماي نەگە بارىدۇ، ئۆزى.

ـــ ۋىيەي ... بۇ كۈندە ئوغرىنى ئىزدەيدىغان ھۆكۈمەت نەدە، دېۋىدىك، قانداق، ھۆكۈمەت، ساقچى بارمىكەن؟

ـــ ساقچىلار تېپىپتۇمۇ؟

ـــ ساقچى تاپماي كىم تاپىدۇ؟ ئىككى ساقچى ئىككى كۈن ئىزدەپ تېپىپتۇ، دوختۇرخانىنىڭ چىقمىنىمۇ شۇلارغا تۆلىتىدىكەن تېخى.

ـــ ساقچىلارمۇ ئايلىقىغا مونەك ـ مونەك پۇل ئېلىۋاتقاندىكىن، تاپىدۇ دېگىنە. بەلەن ئىش بوپتۇ، ھۆكۈمەت، ساقچىلار بىزنى مۇشۇنداق قوغداپ بەرسە، بىر يىلدىلا خۇددى ھۇسەنباينىڭ ئۆزى بولىمەن دېگىنە، قىزىم، ئۇ چاغدا ساڭا كىچىك ماشىنىمۇ ئېلىپ بېرەلەيمەن.

ئاتا ـ بالا ئىككىسىنىڭ گېپى تېخى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا، ياتاقتا ساقچى كىرىپ كەلدى.

ـــ ھوشۇرئاخۇن سىز بولامسىز؟

ـــ شۇنداق، مەن، ئۆزى.

ـــ بۇلاڭچىلار مەشەدىن تۇتۇلدى، ۋېلىسىپىتىڭىزنى سامانغا كۆمۈپ قويغان يەردىن تاپتۇق، ئەنە، ئىشىك ئالدىدا يېپىيېڭى تۇرۇپتۇ.

ـــ رەھمەت، ئۇكام، خىزمەت دېگەن مۇنداق بولىدۇ، ئەمما خىزمىتىڭلارنى يەردە قويىدىغان ئادەم ئەمەسمەن، دوختۇرخانىدىن چىقساملا، مۇكاپاتنى مەندىن ئالسىلەر، ئۆزى.

ساقچى كۈلدى.

ـــ رەھمەت، خەلقنى رازى قىلساقلا، بىزگە مۇكاپات دېگەن شۇ!

بوستانگۈل ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ كوچىغا چىقتى. ئۇ ۋېلىسىپىتىغا يېنىش ـ يېنىشلاپ قارايتتى. شۇ تاپتا ھەممە نەرسە ـــ ئادەملەرمۇ، دەل ـ دەرەخلەرمۇ، ئۇچار قۇشلارمۇ ئۇنىڭغا كۈلۈپ قاراۋاتقاندەك بىلىنمەكتە ئىدى. مانا ئۇ ھازىرلا ئۇچماقچى، ئۇدۇل ئېلىشاتنىڭ يېنىغا بارماقچى، بىراق خۇددى

ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئالدىدا ئېلشات پەيدا بولۇپ قالدى، قىز ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى:

ـــ سىز ... سىز ...

بوستانگۈلنىڭ هاياجانلىنىپ كەتكەنلىكىنى بايقىغان ئېلشات كۈلۈمسىرىدى:

ـــ سىزنىڭ كەينىڭىزدىن چىقتىم، خۇشاللىقىڭىزغا ۋاقىتدا شېرىك بولاي دېدىم.

قىز تېخىمۇ هاياجانلىنىپ، خۇددى كىچىك بالىدەك ئەندىكىپ كەتتى.

ـــ سىز كىرىپ كېتىۋېرىڭ، مەن كەينىڭىزدىن كەچلىك ئاپتوبۇستا كىرىمەن، ـــ دېدى ئېلشات.

ـــ ياق، بىللە كىرىپ كېتىمىز، ـــ ئېلشاتنى تاشلاپ قويۇپ كىرىپ كېتىشكە قىزنىڭ كۆڭلى ئۇنىمايتتى، ـــ سىزنى بەخۇدۇك ئېلىپ يۈرەلەيمەن، ئۇچىمەن دەڭە، قېنى ئولتۇرۇڭ.

ئېلشات ۋېلىسىپىتنىڭ كەينىدە ئولتۇردى، بوستانگۈل غۇيۇلداپ يۈرۈپ كەتتى.

يېزىنىڭ كۇن ئولتۇرۇش ئالدىدىكى سالقىنلىقى تارقىلىپ، ئىللىق شامالىرى ئۇلارنىڭ يۈزلىرىنى يەلپۈپ ئۆتمەكتە. ئىككىسىنىڭ مىنگىشىپ كېتىپ بارغانلىقىنى تەبرىكلىگەندەك، سان ـ ساناقسىز يوپۇرماقلار يېقىملىققىنا چاۋاك چېلىشماقتا ئىدى ... ئېلشات بېشىنى بوستانگۈلنىڭ دۇمبىسىگە ئاستا قويدى. قىز هاياجانلىنىپ، ئىختىيارسىز قوزغالغان هېسلىرىنى ئاران ـ ئاران بېسىۋالدى. ئۇنىڭ كۆتكىنى مۇشۇ ئىدى. ئۇ بەختلىك ئىدى. ئۇ ئارزۇسىغا يەتكەنىدى !

ئەتتەڭ ... شەهەرنىڭ دەرەخلىرى كۆرۈنۈپ قالدى ـ دە ...

ئېھ ... يوللار، ئۇزارساڭچۇ، قىزنىڭ شۇ تاپتىكى ئارزۇسىنى چۈشەنسەڭچۇ، بوستانگۈل كېچىچە يول بېسىپ ئۆز ئارزۇسىنىڭ قەنتىنى چاقسۇن، ئۇزار يوللار !

غەزەپ

1

ئۇلار ئىككىسى سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى. ھەر قېتىملىق يىغىنلاردا بىللە بولۇپ قالىدۇ. شۇنداق بىللە بولۇپ قېلىش ھەر ئىككىسىنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمىغان، بىراق تۇرمۇشتا ئۆزۈڭنىڭ ئۇيى ـ خىيالىغا، خاھىشىڭغا قارشى كېلىدىغان ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدىكەن، سەن قانچىلىك نەپرەتلىنىپ يىرگەنسەڭمۇ تەتۇر قىسمەت دۇچ كېلىپ قالىۋېرىدىكەن، قاقشىغانلار قاقشاپ، يايرىغانلار يايراپ ئۆتىۋېرىدىكەن. بۇنىڭغا نېمە ئامال؟

ئۇلار بىللە بولۇپ قالغان چاغلاردا بىرىنىڭ كۆزىدىن غەزەپ ـ نەپرەت ئۇچقۇنلىرى چاقنىسا، بىرىنىڭ كۆزىدىن ئوڭايسىزلىنىش، خۇشامەت يانىتتى ۋە ھەر ئىككىسى بىر ـ بىرىدە پەيدا بولغان بۇ خىل روھىي ھالەتلەرنى بايقىشاتتى.

ـــ ئاۋۇتجان، شۇ چاغدا سىز بىر تال ئوقنى ئاياپ قالمىغان بولسىڭىز، مەن بۇ دۇنيادا يوق ئىدىم جۇمۇڭ، ـــ دېدى ھالاۋىدىن قانداقتۇر بىر ئوڭايسىزلىنىش بىلەن ھىجىيىپ، ـــ كۆرىدىغان كۇنۇم بار ئىكەن، قاراڭ، ھازىر ھۇزۇر ـ ھالاۋەتتە مەن.

ـــ شۇ ئىشىمغا ھازىرمۇ ئۆكۈنمەن، ـــ دېدى ئاۋۇت ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ تۇرۇپ، ـــ مېنى ھازىرغىچە قىينىۋاتقان بىر ئىش بار، بىلەمسىز، مېنىڭ روھىمغۇ ئەمەتكە يۈز كېلەلمەيدۇ!

ھالاۋىدىن ئاۋۇتنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنىپ سوئال كۈلۈمسىرىدى:

ـــ تەقدىر شۇنداق، ئاۋۇتجان، تەقدىر ...

— مېنى ئازابلايدىغىنى نەق شۇ تەقدىر.

يىغىن مۇزاكىرىسىنىڭ ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىش ۋاقتىدا ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇشۇنداق سۆزلەر بولۇۋىدى. بۈگۈن ئىككىسى بىر يەردە ئولتۇرۇپ قېلىشقانىدى. مۇزاكىرە زالى ئىنتايىن پاكىز بولۇپ، پولارمۇ، چوڭ ـ كىچىك تەشتەكلەردىكى گۈللەرمۇ، پىكۇسلارنىڭ ئالقاندىن يوغان يوپۇرماقلىرىمۇ چاقناپ، پارقىراپ ـ ژالىلداپ تۇراتتى. يۇمشاق دىۋانلاردا ئولتۇرۇشقانلار چىرايلىق كۇتكۇچى قىزلار هېلىدىن ـ هېلى قۇيۇپ تۇرغان پۇراقلىق چايلارنى ئىچىشىپ پىكىر بايان قىلىشاتتى. تالادا قار يېغىۋاتسىمۇ، مۇزاكىرە زالى باهارەك يېقىملىق، راهەت ئىدى.

چۈشلۈك تاماق ۋاقتى بولدى. دۈگىلەك ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشقانلار تائاملارغا قول سوزۇشاتتى. بۇ يەردە هەرقانچە يېسەڭمۇ تۈگىمەيدىغان ئېسىل تائاملار بولىدۇ، قۇۋۇەتلىك تائاملارنى كەينىدىن ئىچكەن ژاژىلداپ تۇرغان پۇلار سىڭدۈرۈۋېتىدۇ. هالاۋىدىن نېرىقى ئۈستەلدە ئاۋۇتقا قارىمۇقارشى ئولتۇرغانىدى. ئۈستەل ئۈستىدە دورا ـ دەرمەكلىرى تېتىغان هەر خىل قورۇمىلار، پىشۇرۇلغان ئۈستىخانلىق گۆشلەر، پولۇ، پېتىر مانتىلارنىڭ كۆپلۈكىدىن چىنە قويغۇدەك يەر قالمىغانىدى. هالاۋىدىن تاماق يېگەچ يېنىدىكىلەرگە بىرنېمىلەرنى دەيتتى، بەلكىم ئالدىدىكى تاماقلارنىڭ ئوخشىغانلىقى، ئېسىللىكىنى ماختاۋاتسا كېرەك، يېنىدىكىلەرنىڭ گەپلىرىگە بېشىنى لىڭشىتىپ، قەددىنى ئېگىپ جاۋاب قىلاتتى. ئىككى جاۋىغىيىدىن شۆلگەيلىرى ئېقىۋاتقانلىقىنى تۇيمايتتى. ئۇنىڭ هەربىرىدىن بىرقىسما قىلىقلار چىقىپ تۇراتتى. شۇ ئارىلىقتا كاۋاپ كەلتۈرۈلدى. كاۋاپنى ئۇ بىراقلا سىيرىپ ئاغزىغا سالدى، كاۋاپنىڭ تاتلىقى قالغان بارماقلىرىنى يالىدى. شۇ قىلىقلارنى كۆرۈپ ئولتۇرغان ئاۋۇتنىڭ كۆڭلى ئىلەشتى ۋە بىردىنلا

جۇدۇنى تۇتتى: «ھەي، جان باقار ئابدال، ئاشۇ تائاملارنى يېگۈچە زەھەر يېسەك، كىمگىلا بولسا خۇشامەت قىلىپ، ھەجىيىپ يۈرگۈچە ئۆلۈۋالساك بولمامدۇ، ــ دەپ ئويلاۋاتاتتى ئۇ. ئۇنىڭ ئويلىرى بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىپ بارماقتا ئىدى، ــ بۇنىغۇ بوپتۇ دەيلى، ئۇ گۇناھى، تىل قىسىنچىلىقى بار ئادەم، شۇڭا ھېيلە بىلەن، خۇشامەت، قۇلچىلىق بىلەن ياشاۋاتىدۇ. گۇناھى، تىل قىسىنچىلىقى يوق ئادەملەردىنمۇ خۇشامەتچىلىكنى كەسىپ قىلىۋالغانلار كۇرمىكاك ـ كۇرمىكلاپ تېپىلىدۇغۇ، بۇ نېمە قىلىق؟ ... ئادەمنىڭ قەدىر ـ قىممىتى نېمىدە؟ ئۆزىنىڭ ئادەملىكىنى چۈشىنىشتە، ئۆزىنى بىلىشتە ئەمەسمۇ ! سېنى خۇدا ياراتقان چاغدا، باشقىلارغا ئوخشاش ساقىمۇ ئادەمىيلىك، غۇرۇر، مەغرۇرلۇقنى، ھالال ۋە پاكىز ياشاشنى بەخش ئەتمىگەنمىدى؟! بىرەر مەنپەئەتكە، پۇل، ھۇزۇر ـ ھالاۋەتكە، ھوقۇق ـ مەنسەپكە ئېرىشىش ئۈچۈن ئاشۇ ئېسىل خىسلەتلەرنى چۆرۈۋەتسەك، ئۆزۈڭدە ئازاب، خورلۇق ھېس قىلمامسەن؟ قېنى سېنىڭ ئادەملىكىڭ؟ قېنى سەندىكى غۇرۇر ۋە ۋىجدان؟ ھەي خۇشامەتچى، كىشىلەرنىڭ يىرگىنچ، نەپرەت ـ لەنەتلىرى ساقا خۇددى قامچىدەك تاراسلاپ تېگىۋاتسىمۇ، بېشىڭنى كۆتۈرۈپ يۈرگىنىڭگە ھەيرانمەن، ئۇچاقىغا كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيىپ، بوينۇڭغا گالىستۇك تاقاپ كوچىلاردا، ئاشكارا سورۇنلاردا مەغرۇر، چېتىڭگە چۆپ قوندۇرماي يۈرگىنىڭنى كۆرگەن كۆزلەر ئۆزۈڭنىڭ ئادەملىكىڭنى ئۇنتۇپ، كىملەرگە باش قويۇپ، تاپىنىنى يالاپ يۈرگىنىڭنى كۆرمىدى دەمسەن؟ ... ئۇيات، نومۇس قىل ...»

قەدىرلىك ئوقۇرمەنلەر، سىلەر شۇ تۇرقىدا بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا نېمە ئىشلار بولۇپ ئۆتكەندۇ؟ ئاۋۇت ھالاۋىدىندىن نېمىشقا شۇنچىلىك نەپرەتلىنىدىغاندۇ؟ نېمانچىلا ئۆچلۈك قىلىدىغاندۇ؟ ھالاۋىدىن نېمانچە خۇشامەت قىلىپ، ھەجىيىپ يۇرىدىغاندۇ؟ بۇ يەردە نېمە سىرلار باردۇ؟ دېگەن سوئاللارنى

قويۇپ ئويلاۋاتقانسىلەر، توغرا، سىلەردە شۇنداق سوئاللار تۇغۇلدى، سوئاللىرىڭلارغا جاۋاب بېرەي، بۇنىڭدىن سەل كەم قىرىق يىل بۇرۇنقى بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بەرسەم، سوئاللىرىڭلار جەزمەن يېشىلىدۇ.

2

1950 ـ يىلى باھار مەزگىلى ئىدى. ئاۋۇت شۇ چاغدا مىللىي ئارمىيەنىڭ قانلىق جەڭلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، كۆكسىگە «باتۇرلۇق» ئوردېنى تاقىغان، يىگىرمە بەش ياشلار چامىسىدىكى قەيسەر روتا كوماندىرى ئىدى. ئۇ ئۆز قىسمى بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا يۆتكىلىپ، ئۇزاق ئۆتمەي، مۇنتىزىم ئارمىيەدىن ئالمىشىپ، ناھىيەلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەنگەنىدى.

ئۇ يېڭى خىزمەتكە چۈشكەندە كۈنلەر تىنچ ئۆتۈۋاتاتتى. بىرەر ۋەقە ـ دېلولارمۇ يۈز بەرمىگەنىدى. سىرتتىن قارىغاندا ساقچى ئىدارىسىدىكىلەر جىمجىت يۇرۇۋاتقاندەك كۆرۈنگىنى بىلەن ئىچكى جەھەتتە يېڭى باشلىق ئاۋۇت ئىدارىدىكىلەرنى تەشكىللەپ، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن يېڭىلا ئۆتكۈزۈۋالغان ناھىيەنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى، چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلارنىڭ سىياسىي قىياپىتى، ئىجتىمائىي ئورنى، قىلغان ـ ئەتكىنى قاتارلىق ئىشلىرىنى ئىگىلەۋاتاتتى. ئەھۋال ئىگىلەشمۇ ئاسانغا چۈشمەيۋاتاتتى. چۈنكى، بۇ ناھىيە تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغان بولسىمۇ، ئازاد بولۇشنىڭ ئالدىدا ئىداردىكى مۇھىم ماتېرىيال ـ ئارخىپلار كۆيدۈرۈۋېتىلگەنىدى.

يېڭى ھاكىمىيەتنىڭ تىكلەنگەنلىكى ۋە بىر قاتار ياخشى ئىشلارنىڭ قىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئاستا ـ ئاستا بۇرۇنقى ئىشلار ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ كەلگۈچىلەر كۆپەيگىلى تۇردى. ئاۋۇتنىڭ بۆلۈمى ئەرز قىلىپ كەلگۈچىلەردىن خالىي

بولمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. بۇ خىزمەتنىڭ ئەمدى جىددىي باسقۇچقا كىرگەنلىكىدىن ــ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ باشلانغانلىقىدىن دېرەك بەرمەكتە ئىدى.

كەلگۈچىلەرنىڭ كۆپى بۇرۇنقى گومىنداڭ ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ھالاۋىدىننىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلاتتى. بىرى: «ھالاۋىدىن ئىنىمنى قىزىل پاچاقلارنىڭ[1] تەشۋىقاتىنى قىلدىڭ، دەپ قىيناپ ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى بازارغا ئېسىپ، سازايى قىلغان» دېسە، بىرى: «ھالاۋىدىن جۇجاڭ كېچىسى بىرنەچچە ئادەمنى بىلەن ئۆيىمىزگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئۆزلىرى ساندۇقنىڭ كەينىگە بىر بولاق قەغەزنى تاشلاپ قويۇپ: مانا ئۆيۈڭدىن ھۆكۈمەتكە قارشى تەشۋىقات چىقتى، دەپ مال ـ مۈلكىمىزنى بۇلاپ چىقىپ كەتكەن، ئوغلۇم قارشىلىق قىلسا، شۇ يەردىلا ئېتىۋەتكەن» دەيتتى. يەنە بىرى: «خوتۇنۇمنى بىر ئىشنى ئېنىقلايمىز، دەپ تۇتۇپ كېتىپ، بىر ئاي خوتۇن قىلىپ، ۋىلايەتتىن باشلىقلار كەلسە، ئۇلارغا تارتۇق قىلىپ، ئۇلار كەتكەندىن كېيىن، ئۆلۈكىنى يار بېشىدىن تاپتۇق» دېسە، يەنە بىرى: «بىر كۈنى ھالاۋىدىن جۇجاڭ دۇكانغا كېلىپ، بازار باھاسىنى بۇزۇپسەن، دەپ بىر ھارۋا ماتا ـ چەكمەننى بۇلاپ كېتىپ، كېيىن ئۇنى ئۆز ئادەملىرى بازاردا ئاشكارا سېتىپ، پۇلىنى بۆلۈشۈۋالغان» دەيتتى.

ئۇنىڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلغۇچىلار بارغانسېرى كۆپىيىۋاتاتتى. يامان يېرى، ھالاۋىدىن قېچىپ كەتكەنىدى. نەگە قاچتى؟ كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، بىر ئاينىڭ ئالدىدا تاڭ ئېتىشتىن سەل بۇرۇن ئاق بوز ئېتىغا مىنىپ، تەكلىماكان قۇملۇقىغا ــ توغراقلىققا كىرىپ كەتكەن.

ئاۋۇت ئۇزاق ئويلاندى، ئاخىر ئۇنىڭ كەلگەن قارارى: تەكلىماكان قۇملۇقىغا ئىز قوغلاپ كىرىش، ئۇنى قەتئىي تۇتۇپ ئەكېلىپ، تېگىشلىك جازاسىنى بېرىپ، خەلقنىڭ ئەنتىنى

① قىزىل پاچاقلار ــ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىلىرىنى دېمەكچى.

ئېلىپ بېرىش بولدى.

ئەتىسى ئۇ شۇ يەرلىك يېڭى ساقچى ئەمەت بىلەن ئىككى ئاتلىق بولۇپ، ئىككى كۆزنگە لىققىدە نان تولدۇرۇلغان خۇرجۇننى، سۇ قاچىلىرىنى غانجۇغلاپ يولغا چىقتى. ئۇلار قۇملۇقتا ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى ھاۋانىڭ قىزىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىشتى. قاياقتا مېڭىش كېرەك؟ ئوڭغىمۇ ـ سولغىمۇ؟ ... ھالاۋىدىن ئەلۋەتتە قۇملۇقتا ئىچكىرىلەپ ماڭسا «بارسا كەلمەس» يولغا كىرىپ قالىدىغانلىقىنى بىلىشى مۇمكىن. قۇملۇقتا ئادەم تۇرماق، بىرەر ھايۋاننىڭمۇ ئىزى كۆرۈنمەيتتى. ئەمەتنىڭ يول كۆرسىتىشى بويىچە، ئوڭغا بۇرۇلۇپ بىرەر سائەتتەك ماڭغاندىن كېيىن، يىراقتىن قاراقۇر بىرنېمە كۆرۈندى. خېلى ماڭغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھېچ يېقىنلىمىدى.

ــ ئالدىمىزدا كۆرۈنگەن نېمە ئۇ، ئەمەت؟ ــ دېدى ئاۋۇت ئات ئۈستىدە سىكىار يان ئولتۇرۇپ.

ــ توغراقلىق.

ــ ھېچ يېتەلمەيمىزا؟

ــ يېرىم كۈن ماڭساق يېتىمىز.

ــ شۇنداقمۇ؟

ــ قۇملۇق ئىچى تىلسىملىق بولىدۇ.

ئاۋۇت ئۆز قىسمى بىلەن جۇڭغارنىڭ قۇملۇق، دەشت ـ دالالىرىنى تالاي كەزگەن، لېكىن مۇنداق كۆز يېتىم يەرگە يېرىم كۈن ماڭغان ئەھۋاللارنى ھېچ ئەسلىيەلمىدى.

ــ قورسىقىڭ قانداق، ئاچتىغۇ دەيمەن ؟ ــ دېدى ئاۋۇت ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ.

ــ ئېچىپ قالدى.

ــ مېنىڭمۇ ئاچتى، قورسىقىمىزنى تويدۇرۇۋالايلى.

ئۇلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، ئوزۇقلىنىشقا ئولتۇردى. سەھەر يولغا چىققانلىقى ئۈچۈن قورساقلىرى راستىنلا ئېچىپ كەتكەنىدى. ئاۋۇت تىنماي بېشىنى سىلكىۋاتقان ئاتلارغا نەزەر

تاشلىدى ـ دە، ئەمەتكە قاراپ:

ـــ سۇنى ئاز ئىچەيلى، مۇشۇ قاچىلاردىكى سۇنى ئاتلارغا بېرەمدۇق، تېخى، ـــ دېدى.

ـــ قورقماڭ ئاۋۇتكا، ئالدىمىزدىكى توغراقلىقتا سۇ بار.

ئۇلار يولغا چىقتى. ئىسسىق تەپتىدىن قۇملۇقتىن «ۋىل ـ ۋىل» قىلىپ يالقۇن كۆتۈرۈلەتتى. «تومۇزلاردا بەئەينى تونۇر بولۇپ كېتىدىكەن ـ دە بۇ يەر» دەپ ئويلىدى ئاۋۇت. ئۆز ۋاقتىدا، 1945 ـ يىلى كۈزدە ئۇلارنىڭ قىسمى شىخەنزىنى ئىشغال قىلغان چاغدا ئاۋۇت رازۋېدكىچى ئىدى. ئۇ رازۋېدكىغا چىقىپ، قومۇشلۇق ـ چاتقاللىقلارنى تالاي قېتىم كەزگەن. شۇ چاغلاردا ھېچ ئويلىمىغان يەردىن ـــ چوشقىلار خارتىلداپ قاچقان يەرلەردىن ئۆزلىرىگە قارىتىپ ئوق چىقىپ قالغان. ئۆزلىرى بېسىپ ئۆتۈپ كەتكەن يەرلەردىن دۇشمەن پەيدا بولۇپ قالغان. ئۇ شۇ ئىشلارنى ئويلاپ، قۇم بارخانلىرى ئەتراپىغا، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۇچراپ تۇرىدىغان يۇلغۇن، سۆكسۆكلەر ئارىلىرىغا دىققەت قىلىپ كېتىپ باراتتى. «شىلدىر» قىلغان ئاۋاز چىقسىلا ئېگەرنىڭ يېنىغا چۆكەتتى ـ دە، تاپانچىسىنى سۇغۇرۇپ ئالاتتى.

ئۇلار چۇشتىن ئۆتۈپ، كۈن خېلىلا قايرىلغان چاغدا، توغراقلىققا يېتىپ كەلدى. نېرىدا ئۆي كۆرۈندى. ئىككىسى ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، ئالدى ئېچىۋېتىلگەن يالاڭ چاپانلىرىنىڭ ئىزمىلىرىنى ئېتىپ، شەپكىلىرىنى تۈزەپ كىيىپ، ئۆيگە يېقىنلاپ كەلدى. ئىككىسىنىڭ ئالدىغا ئېگىز بويلۇق، ئاپپاق ساقاللىق، كۆرۈنۈشىدىن تىمەنلىكى بىلىنىپ تۇرغان بىر بوۋاي چىقىپ كەلدى.

ئاۋۇت بىلەن ئەمەت بوۋايغا سالام قىلدى.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ئاتىتىن چۈشۈڭلار، بالىلىرىم، ـــ دېدى بوۋاي ئۇلارغا سەپسېلىپ قاراپ، ـــ تايىنلىق، ھالاۋىدىن دېگەن مۇناپىقنى ئىزدەپ كەلدىڭلار.

ئەمەت بوۋاينى تونۇپ قالدى. ئۇ بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن

ئوتۇنغا چىقىپ، ئېشىكى يېتىپ كېتىپ، بۇ يەرگە ئىزدەپ كەلگەندە، بوۋاينى كۆرگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى. ئىككىسى بوۋاينىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ئاۋۇال قېتىق ئىچتى، ئاندىن قوقاستا قىزىرىپ پىشقان نان بىلەن چاي ئىچتى. بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئاۋۇت بۇ يەرگە كېلىش مەقسىتىنى ئېيتتى.

ــ ئېيتقانلىرى توغرا، هالاۋىدىننى ئىزدەپ كېلىشىمىز. پۈتۈن ناهىيە خەلقى ئۇنى تۈتۈپ كېلىپ جازالاپ بېرىشىمىزنى قاتتىق تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، سىلى ئۇنى مۇشۇ ئەتراپتا كۆردىلىمۇ؟ ئاق بوز ئاتلىق.

ــ ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ، ئاق بوز ئېتىنىمۇ تونۇيمەن، ئۇ مۇشۇ ئەتراپقىلا ئەمەس، ئاق بوز ئېتىغا مىنىپ بىزنىڭ ئۆيگە ناماز دىگەر ۋاقتىدا كەلگەن. بۇرۇنمۇ كەلگەن.

ئاۋۇت جانلاندى:

ــ شۇنداقمۇ؟

ــ شۇنداق بالام، ئۇنىڭ كەلگىنىگە ھەپتە ـ ئون كۈن بولدى. ئۆزى ئۇۋ قىلىپ كەلدىم دەيدۇ ـ يۇ، ئەمما بىرنەرسىدىن ئۇركۈپ، قورقۇپ تۇرىدۇ. چىرايىنىڭ ئۆڭى يوق، كۆزلىرىدىن ئەنسىزلىك چىقىپ تۇرىدۇ. بىر قوزامنى سويدۇرۇپ يېدى، قوندى.

ــ قاياققا كەتكەنلىكىنى كۆرمىدىلىمۇ؟

ــ كۆرەلمىدىم. قىزىق، كەچتە ئېتىنى سۇۋۇتۇپ ئوتقا قويدۇق، بىراق ئېگىرىنى ئېلىشقا ئۇنىمىدى. ئۆيگە ئورۇن سېلىپ بەرسەك، ئۇنىماي، قىزىپ كەتتىم، دەپ ئۆگزىگە چىقىپ ياتتى. سەھەردە قوپۇپ قارىسام، كېتىپ قاپتۇ.

ــ ئەمىسە قاياققا كەتكەندۇ؟

ــ قاياققا كېتەتتى، ئۇدۇل كېتىدۇ. ئوڭغا بۇرۇلۇپ ماڭسا، يۇرتقا يېقىنلاپ قالىدۇ، سولغا بۇرۇلۇپ ماڭسا، قۇملۇقتا ئىچكىرىلەپ كېتىدۇ. يۇرتتىن قېچىپ چىققان ئادەم يۇرتقا

يېقىنلىمايدۇ ـ ده، قۇملۇققىمۇ كىرمەيدۇ. ئۇدۇل ماڭسا، يالغۇز جاڭزىغا ماڭىدۇ، جەزمەن ئۇدۇل كەتتى. ئۇ بۇ يەرلەرنى ياخشى بىلىدۇ، ئۇنىڭدىن نېرىغا ئۆتەلمەس.

ــ يالغۇز جاڭزىغا قانچىلىك ۋاقىتتا يېتىپ بارغىلى بولار؟

ــ يالغۇز جاڭزا ئەسلىدە ئېشەكلىك ماڭسا، بىر كۈنلۈك يول، ئاتلىققا ئۇنچە كەتمەس.

ئاۋۇت ئويلىنىپ قالدى ۋە قانداق قىلىمىز، دېگەندەك قىلىپ ئەمەتكە قارىدى. بوۋاي ئۇنىڭ بۇ مەنىلىك قارىشىنى سەزدى بولغاي، مۇنداق دېدى:

ــ بۇگۈن يالغۇز جاڭزىغا يەتكىلى بولمايدۇ، مەشەدە قونۇڭلار، ئەتە ئەتىگەن ماڭساڭلار، بەلكىم چۈش پېشىندا يېتىپ بارسىلەر.

ــ كېچىدە بارساق ياخشىراق بولاتتى.

ــ ئاتلىرىڭلار ھېرىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇملۇق يول ـ ئېزىتقۇلۇق يول، كېچىدە ماڭغىلى بولمايدۇ.

ئىككىسى بوۋاينىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدى. ئەمما، خۇپيانە ھالدا يېرىم كېچىگىچە بىرى، تاڭ ئاتقۇچە يەنە بىرى ئۇخلايدىغان بولۇپ كېلىشىۋالدى.

ئىككىسى ئەتىسى سەھەر يولغا چىقتى.

بىيابان قۇملۇق ئىچىدە زېرىكىشلىك ئىز قوغلاش ئاخىرلىشىپ، يالغۇز جاڭزىغا بىر كىلومېتىردەك يول قالغاندا، ئۇلار ئاتتىن چۈشۈشتى. ئاۋۇتنىڭ ئويى بويىچە ئەڭ بولمىغاندا قاش قارايغان مەزگىلدە يېتىپ كەلگەن بولسا، ياخشى بولغان بولاتتى. خەيرىيەت، كېلىپ قالدى. ئەمدى ھەربىر قەدەمنى ئېھتىيات بىلەن بېسىشقا توغرا كېلەتتى. ئاسمان ئاستى تىنچ بولغان بىلەن ئۇستى شامالىق ئىدى. يۇندى رەڭ ئاسمان بارغانسېرى سۇزۇلۇۋاتاتتى. ئىككىسى ئاتلىرىنى يېتىلەپ ئوڭ تەرەپتىكى شالاڭ توغراقلىقنى دالدا قىلىپ ماڭدى. ھاۋا قىزىپ كەتكەچكىمۇ يا ئۇچار قۇش، يا چۆل ھايۋانلىرى كۆرۈنمەس

ئىدى. ئۇلار سەھەر يولغا چىققان، شۇ چاغدا ئاۋۇت ئۇچرىغان توشقان، قاغىلارنى ئاتقان. ئەمدى شۇ قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ قالدى. چۈنكى، تاپانچىسىدا بىر تاللا ئوق قالغانىدى. ئۇلار يالغۇز جاڭزىغا يېقىنلاپ قالدى. ئاۋۇت يېنىدىكى تاپانچىسىنى، ئەمەت مۇرىسىدىكى مىلتىقىنى قوللىرىغا ئالدى. جاڭزىغا يېقىنلاپ كېلىپ، ئاتلىرىنى توغراق شېخىغا باغلىدى. ئەمەت نېرىدا ــ جاڭزىنىڭ ئوڭ يېنىدا بوز ئاتنىڭ باغلاقلىق تۇرغانلىقىنى كۆردى، ئەگەر يول بىلەن كەلگەن بولسا، ئۇ كۆرۈنمەس ئىدى.

ــ مانا مەشھەد ئىكەن، تازا ئۇستىدىن چۈشۈپتىمىز، ــ دېدى ئەمەت باشلىقىغا بوش ئاۋازدا شۇرلاپ، ــ ئەنە بوز ئېتى.

قىزىق يېرى شۇكى، جاڭزا جىمجىت بولۇپ، گويا ئۇلۇم جىمجىتلىقى ھۆكۈم سۈرەتتى. ئۇلار بۇ ئەھۋالدىن ئەجەبلىنىپ قالدى ــ دە، قورۇ ئىچىنى كۆزەتتى. يەنە جىمجىتلىق، ھېچقانداق تەۋىش ئاڭلانمايتتى، ھەممە نەرسە مۇڭلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئىككىسى ئەندىشىلىك تۇيغۇدا قورۇنىڭ ئىچىگە ئاستا كىردى. تام ياقىلاپ مېڭىپ، قوتان ــ ئۆگزىلەرگە قارىدى. قورۇ ئىچىدە تۆت ئېغىز ئۆينىڭ بارلىقى مەلۇم بولدى. «ئېتى بۇ يەردە تۇرسا، ئۇ قايىقمۇ بارالار؟ ــ دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئاۋۇت، ــ پىيادە قانچىلىك يول باسالايتتى؟ قاپاقباش، ئېتىنى تۇزۇكرەك يەرگە يوشۇرۇپ قويۇشقىمۇ ئۇلگۇرەلمەپتۇ ــ دە، ئېتىنىڭ بارلىقى ــ ئۆزىنىڭ بارلىقى، دېمەك ئۇ بىزنىڭ كېلىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرۈپ قالغان.»

ئىككىسى بىرىنچى ئۆيگە كىردى. ئۆيگە كىگىز سېلىنغان، پاكىز سۈپۈرۈلگەن، مېھمان كېلىدىغاندەك كۆرپىمۇ سېلىپ قويۇلغان. ئۇلار قورالىرىنى تەڭلىشىپ، ئىككىنچى ئۆيگە كىرىشتى. بۇ ئۆيمۇ ئادەمسىز، جىمجىت بولۇپ، كىگىز ئۈستىگە ئانارگۈللۈك گىلەم سېلىنغان، ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا يوتقان ــ كۆرپىلەر تىزىپ قويۇلغانىدى. ئىككىسى ئۇچىنچى

ئۆيگە كىرگەندە، ئۆزلىرىنى سۇر باسقانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ئۇ ئادەمسىز ئۆيلەردىن قانداقتۇر بىر دەھشەت يېغىپ تۇراتتى. قەيەردىندۇر تۇيۇقسىز ئوق چىقىپ كېتىدىغاندەك، قەيەردىندۇر بىرى پەيدا بولۇپ ئۆزلىرىگە ئېتىلىدىغاندەك غايىبانە كۆرۈنۈشلەر پەيدا بولۇشقا باشلىدى. بىرىنچى ئۆيدىن باشقا ئۆيلەرنىڭ ئىشىكى ئېچىدىن بولۇپ، بىرىنچى ئۆيگە كىرگەن ئادەم ئاشۇ ئۆيدىنلا باشقا ئۆيلەرگىمۇ كىرەلەيتتى. بۇ ئۆي كىگىز ـ كېچەكسىز، ئۆيدە تىكلەكلىك بىرنەچچە تاغار، ھارۋىنىڭ كونا جابدۇقلىرىدىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. ئۇلار ئەمدى تۆتىنچى ئۆيگە كىرسە، ھەممە ئۆيلەرگە كىرىپ بولغان بولاتتى. تۆتىنچى ئۆينىڭ ئىشىكى تار بولۇپ، ھىم يېپىلمايتتى. بۇ ئىشىككە كەلگەندە، ھەر ئىككىسىدە قورقۇنچ، ئەندىشە پەيدا بولدى. قانداق قىلىمىز؟ دېگەندەك بىر ـ بىرىگە چەكچىيىپ، ئاستا قاراشتى. ئەمەت ياندا تۇرۇپ، قولىنى سوزۇپ، ئىشىكنى كەينىگە ئىتتىرىۋەتتى. ئۆيئىچى راستىنلا كىشى ئەيمەنگۈدەك قاپقاراڭغۇ ئىدى. ئىككىسى ئىككى ياندا تامغا چاپلىشىپ تۇراتتى. بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، ئاۋۇت ۋارقىرىدى:

ـــ قورالنى تاشلا ! كەڭچىلىك قىلىمىز.

ئۆيئىچىدىن سادا چىقمىدى، بىرەر تېۋىشمۇ ئاڭلانمىدى. ئۇلارنى سۇر بېسىپ كەتتى.

ئاۋۇت يەنە ۋارقىرىدى:

ـــ كۇن كۆرىمەن دېسەڭ، چىق بۇياققا !

يەنە جاۋاب يوق، قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۆيدە ئادەم بارمۇ ياكى ئۇلار ئادەمسىز ئۆيگە ۋارقىراۋاتامدۇ؟

ـــ ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ؟

تېرىكىپ جىلە بولغان ئاۋۇت ئۆيگە كىرمەكچى بولۇپ بۇرۇلغاندى، ئەمەت ئۇنى توختىتىۋالدى:

ـــ توختاڭ، جۇجاڭ، مەن كىرەي.

ئەمەت دەھشەت يېغىپ تۇرغان بۇ قاراڭغۇ ئۆيگە ئاستا

كىردى. «تاڭ!» قىلىپ بىر پاي ئوق ئېتىلدى. ئوق ئاۋازى بىلەن تەڭلا ئاۋۇت ئۆزىنى ئۆيئىچىگە ئاتتى. ئەمەت سەنتۇرۇلۇۋاتاتتى. ئاۋۇتنىڭ كۆچلۈك بارماقلىرى تېزلىكتە بىر گەۋدىنى گەجگىسىدىن قامالىۋالدى. ئۇ يەنە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ تاپانچا تۇتقان قولىنى بېغىشىدىن قاتتىق سقىۋىدى، تاپانچىسى يەرگە «تاراق» قىلىپ چۈشۈپ كەتتى. ئاۋۇت ئۇنى ئىتتىرىۋەتمەكچى بولدى ـ يۇ، شۇئان مېڭىسىگە مۇنۇ خىيال كەلدى: «ئوقۇمغۇ بىر تال قالدى، بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك نۇرغۇن ئىشلارمۇ بار، ئاتماي.» ئاۋۇت ئۇنى قامالالاپ تۇتقىنىچە بېرىقى ئۆيگە ئېلىپ چىقتى ـ دە، قولىغا كويزا سالدى. ئاندىن ئەمەتنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ئاۋايلاپ يەرگە قويدى. ئۇ جان ئۈزۈپ بولغانىدى. غەزىپىنى باسالمىغان ئاۋۇت بازغانىدەك ئېغىر مۇشتۇمى بىلەن يەردە سۇنايلىنىپ ياتقان ئەمەتكە قارىيالماي قالغان هالاۋىدىنىڭ ياڭىقىغا بىرنى سالدى. ئۇ ئىككى پۇكلىنىپ ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا تىقىلىپ قالدى.

ــ ۋۇي، خاۋارىش! ئۆلتۈرگەن ئادەملىرىڭ تېخى ئاز بولۇپ قالغانمىدى؟! تۇر ئورنۇڭدىن!

ئاۋۇتنىڭ كۆزلىرى يېنىپ كەتكەنىدى. ئەينى يىللىرى جىڭدىكى ئۇرۇشتا دۇشمەن پوتىينى پارتلىتىش ئۈچۈن، ئۆزىدىن ئالدىن ماڭغان سەپدىشىغا ئوق تېگىپ قۇربان بولغانىدا، ئەجەل ياغدۇرۇۋاتقان ئوت توچكىلىرىغا تىكىلگەن كۆزلىرى مۇشۇنداق يانغانىدى. شىخەنزىدە رازۋېدكىچىلىك قىلىۋاتقاندا، يېقىنلا يەردىن تۈيۇقسىز ئېتىلغان ئوقتىن هەمراهى قازا قىلىپ، ئۇ دۇشمەننى قوغلاپ تۇتۇپ، كۆكسىگە ئاپتوماتنى تەڭلىگەن چاغدا كۆزلىرى مۇشۇنداق يانغانىدى!...

هالاۋىدىنىڭ يېرىلغان ياڭىقىدىن قان ئېتىلىپ چىقماقتا ئىدى. ئۇ جەينىكىنى تىرەپ ئورنىدىن تەسلىكتە تۇردى.

ــ ماڭ، هويلىغا چىق، سېنى پۈتۈن ناهىيە خەلقىگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئۆزۈم ئاتىمەن!

ئۇ خام سېمىز گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ ئاران ماڭدى. شۇ چاغدا قوتان تەرەپتىن ئىگىز بىغاندەك بىر خىل ئاۋاز ئاڭلاندى. ئاۋۇت ئەمەتنى بىلىكىگە ئېلىپ ھويلىغا چىقتى ـ دە، ئۇنى يەرگە قويۇپ، قوتانغا كىردى. ئۇ يەردە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى. ئايلىنىپ كەينىگە ئۆتتى. ئۆتتى ـ دە، چۆچۈپ كەتتى. ئۇچ ئادەم يوغان ياغاچقا باغلاپ قويۇلغان بولۇپ، ئېغىزلىرى تېڭىۋېتىلگەنىدى. ئۇ ئۇلارنى بوشتىپ ئېلىپ چىقتى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى ـــ بوۋاي ـ موماي، ئۈچىنچىسى ياش يىگىت ئىدى.

ـــ سىلەرنى باغلىغان مۇشۇ قاپاقباشمۇ؟

ـــ تاپانچىسىنى تەڭلەپ باغلىۋالدى، تاس قالدى ئېتىۋەتكىلى ...

ھالاۋىدىنىڭ پۇتۇن ئەزايى بەدىنى تىترەپ تۇراتتى. بوۋاي بىلەن موماي ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپ قالدى. ياش يىگىت ھالاۋىدىنى ئۇرۇپ ـ دەسسەپ، چەيلەشكە باشلىدى.

ـــ سېنى باققانىنىڭ سازايىمۇ، جاللات؟ ! ...

ـــ بولدى ئۆلتۈرۈپ قويما، كېرىكى بار ئۇنىڭ.

ئاۋۇت ئۇنىڭغا قادىلىپ:

ـــ تېخى ئۇچ جانىنىڭ جېنىغا زامىن بولاتتىڭكەن ـ دە، ـــ دېگەنىدى، ھالاۋىدىن:

ـــ سىلەرنى جاڭزىدا ئادەم يوق ئىكەن، دەپ ئۆتۈپ كېتەرمىكىن دېگەنىدىم، ـــ دېدى.

ـــ بىزنى ئۆز ئادەملىرىڭدەك گالۋاڭ كۆرگەنمىدىڭ؟ ھەي قاپاقباش ! قولۇڭدا قورالىڭ تۇرۇپ، بىز جاڭزىغا كىرمەستە نېمىشقا ئاتمىدىڭ، بىزنى كۆرۈپتىكەنسەنغۇ؟

ـــ قورقۇپ كەتتىم.

ـــ كېرىكىڭ چىقىپ قالدى، بىر تال ئوقۇمنى ئاياپ قالدىم. بولمىسا ئۆزۈڭنى جەھەننەمدە كۆرەتتىڭ، خەير، بىرنەچچە كۈن ياشايدىغان بولدۇڭ، ئەمەتنى ئاتمىغان بولساڭ ئۇزاقراق ياشايتتىڭ.

ھالاۋىدىن سوراقتا ئۆزىنىڭ قىلمىشلىرىنى تەلتۆكۈس

ئېيتقاندىن باشقا پۈتۈن ناھىيەدىكى ئىشچى-يونلارنىڭ تىزىملىكىنى، ئۇلارنىڭ ئۆتكۈزگەن جىنايەت- شۇملۇقلىرىنى، كىملەرگە باغلانغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئىشلەتكەن ئادەملىرىنى، ۋە ۋىلايەتلىك ساقچىنىڭ ئۆزلىرى ئارقىلىق قىلغان ئەتكەنلىرىنى تولۇق ئېيتىپ چىقتى. ئەمەلىيەتمۇ ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاپ، نۇرغۇن سىرلىق تۈگۈنلەرنىڭ يېشىلىشىگە ئوڭايلىق يارىتىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قېلىپ، يىگىرمە يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغاندى.

ئاۋۇتنىڭ ھالاۋىدىنغا ئۆچلۈك قىلىپ نەپرەتلىنىشىنىڭ سىرى مانا مۇشۇ ئىدى.

3

بۇگۈن يىغىنىڭ ئاخىرقى كۈنى. چۈشتىن كېيىن كاتتا زىياپەت بېرىلدى. يېمەك ـ ئىچمەك ئىنتايىن مول بولدى. زىياپەتتىن ھالاۋىدىنمۇ، ئاۋۇتمۇ تازا بابىغا كېلىپ، شىركەيپ بولۇپ چىقتى. ئىككىسى ياتاقتا چىققاندىن كېيىن، يەنە ئاز ـ ئازدىن ئىچىشىپ پاراڭغا چۈشتى. ئوتتۇز نەچچە يىلدىن كېيىنكى بۇگۈنكى كۈندە ئىككىسىدە ئۆزگىرىش زور ئىدى. ئاۋۇتنىڭ چاچلىرى پۈتۈنلەي ئاقىرىپ، پېشانىسى، كۆزلىرىنىڭ ئەتراپى، ئېڭەكلىرىگە قويۇق قورۇقلار چۈشۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما چىرايىدىن ساغلام، جۈشقۇنلۇقى، تېتىكلىكى چىقىپ تۇراتتى. ھالاۋىدىنىڭ سېمىز گەۋدىسى ۋىجىكلەپ، يۈزىنىڭ تېرىلىرى ساڭگىلاپ، قورۇقلىرى چوڭقۇرلاپ كەتكەن، كۆزلىرىمۇ خىرەلىشىپ قالغاندى.

ـــ ھالاۋىدىن، ـــ دېدى ئاۋۇت، ـــ سىزنىڭ مۇزاكىرىدىكى سۆزلىرىڭىزگە ھەيران بولۇپ قالدىم ...

ـــ قايسى سۆزلىرىمگە ھەيران بولىسىز، ئاۋۇتجان؟

ـــ سۆزلىرىڭىز بىر خىللا.

ـــ خوش؟

ـــ ھۆكۈمەتنىڭ بىزدىن كۈتىدىغىنى: ھازىرقى ئىسلاھات، يولغا قويۇلۇۋاتقان ئىقتىسادىي سىياسەت، ئىگىلىك تەرەققىياتى، ئىلىم ـ پەن، مەدەنىي ـ مائارىپ، قانۇن، جەمئىيەت تەرتىپى، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە مەسلىھەت ـ پىكىر بېرىش، تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش ئەمەسمۇ، سىز نېمە ئوتتۇرىغا قويۇلسا، ماختاپلا ئولتۇرىدىكەنسىز؟

ـــ توغرا سىياسەتلەر ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتسا، ھەممە ئىش جايىدا بولۇۋاتسا، نېمە دېگۈلۈك، ئاۋۇتجان؟ ... قويۇڭا بۇ گەپلەرنى، قاراڭ بۇ ھاراقنىڭ ئېسىللىقىنى، ئىچەيلى، قانغۇدەك ئىچەيلى.

ئىككىسى يەنە بىر رومكىدىن كۆتۈرۈشتى. ھالاۋىدىنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كېتىپ باراتتى.

ـــ يولغا قويۇلۇۋاتقان سىياسەت، بەلگىلىمىلەردە سەۋەنلىكلەرنى يوق دېگىلى بولمايدۇ، ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەردە كېڭىشىمىز، ئاڭلاۋاتىسىزغۇ، قانداق ياخشى تەكلىپلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقىنىنى، شۇنىڭ بىلەن تولۇقلىنىدۇ ئەمەسمۇ، سىياسىي مەسلىھەت تۈزۈمىنىڭ مەنىسى شۇ.

ـــ شۇنداق، شۇنداق، مەنىسى شۇ ... ھاراقنا سۇس ئىكەنسىز، ئاۋۇتجان. قاراڭا بۇ ھاراقنىڭ ئېسىللىقىنى، قۇيۇڭا، قانغۇدەك ئىچەيلى، ئەتىدىن باشلاپ نەدە دەيسىز مۇنداق ھاراقلار؟!

ئىككىسى يەنە ئىككى رومكىدىن ئىچىشتى. ھالاۋىدىن مەست بولۇپ قالدى.

ـــ ھەي ھالاۋىدىن، ھالاۋىدىن، نېمىلا دېسە، ماختاپ ئولتۇرماي، ئۆزىڭىز ئاڭلاپ يۈرگەن خەلقنىڭ كۆڭلىدىكى

گەپلەرنى قىلىڭ. تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇڭ، بىر كىشىلىك هوقۇقىڭىزنى ئىشلىتىڭ ـ دە !

ـــ هەي ئاۋۇتجان، هوقۇق دەيسىزا، مەندە هوقۇق نېمە ئىش قىلسۇن؟! ـــ ئۇ دەلدەڭشىپ ئورنىدىن تۇردى، ياشاڭغىراپ قالغان كۆزلىرى ياندى، ـــ بىلەمسىز، مەن هازىر بىر چۈمۈلە، دان توشۇپ، ئۇچەككە كىرىپ ياتسامىلا بولدى.

ئاۋۇتنىڭ بىردىنلا ئاچچىقى كېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

ـــ ئۆلۈمتۇكنىڭ گېپىنى ...

ـــ راست، مەن هازىر ئۆلۈمتۇك ... ـــ ئۇ سەنتۈرۈلۈپ، شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ سۆزلەشكە باشلىدى، ـــ ئىسىت ئۇ چاغلار ... ئۇ چاغلاردا مەن قانداق ئادەمتىم، بىلەمسىز؟ ... هە، سىز بىلمىسىز، بىر ئادەمنى ئات، دەپ ئاتىقۇزۇۋېتەلەيتتىم، خەقلەرنىڭ چىرايلىق خوتۇنلىرىنى تارتىپ ئەكېلىپ خوتۇن قىلالايتتىم ... بىر كىشىلىك هوقۇقۇمنى شۇ چاغلاردا ئىشلەتكەن، شۇ چاغلاردا ئىشلەتكىنىم راستقۇ، هازىرچۇ؟ هازىر مەن بىر چۈمۈلە، جان ساقلاپ يۈرگەن ئۆلەرمەن چۈمۈلە، ئاباياپ مېنى سىز خۇشامەتچى دېدىڭىز، راست، خۇشامەت قىلمىسام، ئېيتىڭا، قانداق پۇت دەسسەپ يۈرىمەن؟ خۇشامەتمۇ بىر هۈنەر، مۇشۇ هۈنەر مېنى ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ، كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈۋاتىمەن ...

ئاۋۇتتا يانغان كونا ـ يېڭى غەزەپ ـ نەپرەت ئۇنىڭ قوللىرىنى، بارماقلىرىنى هەركەتكە كەلتۈردى ـ دە، مۇشتۇمى تۈگۈلۈپ تەييار بولدى.

هالاۋۇدىن سەنتۈرۈلۈپ ئۇنىڭغا يېقىن كەلدى.

ـــ مېنى سۆزلىتىپ نېمە قىلىسىز، ئاۋۇتجان؟ راست گەپنى قىلسام سىزنىڭمۇ كۈنىڭىز چاغلىق، سىز نېمىگە ئېرىشتىڭىز؟ ... بولدى، بۇ گەپلەرنى ئېغىزغا ئالمايلى، ئىچەيلى، قۇيۇڭە هارىقىڭىزدىن، بۇنىڭدىن پەيزىسى يوق، قۇيۇڭا ئىچەيلى.

كېمىچى

1

كېمىچى قايغۇلۇق تۇستە دولقۇنلۇق دەريا‌غا تىكىلىپ تۇراتتى. كىشىلەردە خۇشاللىق قوزغىغان خاسىيەتلىك ئىش ئۇنىڭدا نېمىشقا قايغۇ قوزغىدى؟

دۇرۇس، دەسلەپتە ئۇمۇ خۇشال بولغان. دەريا‌غا سېلىنىۋاتقان كۆۋرۈك پۈتۈپ، ئۇ قات بىلەن بۇ قات تۇتاشتۇرۇلغاندا، نەچچە مىڭلىغان كىشىلەر بىلەن ئۇمۇ قىن ـ قىنىغا پاتماي قالغان. ئۆزىنى باسالماي چۇقان سېلىپ تەنتەنە قىلغان. ئەمما، ياخشى ئىشنىڭ ئاخىرى ئۆزىگە قايغۇ ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان.

خۇشاللىقىنىڭمۇ، قايغۇنىڭمۇ سەۋەبى بولىدۇ، ئەلۋەتتە. تېخى بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدىلا دەريادىكى قاتناش قورالى ئەنە ئاۋۇ قىرغاققا چىقىرىپ قويۇلغان كېمە ئىدى. ئۇياق ـ بۇياقتا ئۆتكۈچى ئادەملەر، ئات ـ هارۋىلار، ماشىنىلار ئاشۇ كېمە بىلەن ئۆتەتتى. كېمە توختاپ قالسا، دەريانىڭ ئىككى تەرىپىدە سانسىزلىغان ئادەملەر كۈنلەپ تۇرۇپ كېتەتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە بۇ قاتتىن ـ ئۇ قاتقا ياكى ئۇ قاتتىن ـ بۇ قاتقا توي ـ تۆكۈن، ئۆلۈم ـ يېتىم خەۋىرىنى يەتكۈزۈشكە، زۆرۈر ھەم ئالدىراش ئىشلىرىنى بېجىرىشكە ۋە يەنە جىددىي ئاغرىقلارنى شەھەرگە ئەكىرىشكە ماڭغانلارمۇ كۆپ بولاتتى. بەزىدە دەريا ياقىسىدا ساقلاۋېرىپ ئۆلۈپ كەتكەن ئاغرىقلارنى، كېمىنىڭ پۈتۈشىگە تاقەت قىلالماي، يوغان بىر باغلام قومۇشنى دەريا‌غا تاشلاپ، شۇنىڭ بىلەن ئۆتمەكچى بولۇپ جېنىدىن ئايرىلغانلارنى

ئاز دەمسىز؟ مۇشۇنداق پاجىئەلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ قاتتىق ئېچىنغان، ئازابلانغان كېمىچى بۇگۈن كۆڭرۈك پۈتۈپ، كىشىلەر خاتىرجەم، راۋان قاتناۋاتقاندا نېمىشقا خۇشال بولمىسۇن؟!

بىراق، كۆڭرۈك پۈتۈش بىلەن ئۇنى ئىشىدىن ئايرىپ دەم ئېلىشقا چىقارماقچى بولۇشتى. ئۆمرى دەريا بىلەن هەپىلىشىپ ئۆتكەن ئادەمنى خۇددى ئەخلەت سانداۋقىغا تاشلىغاندەك مەزگىلسىز ئىشتىن بوشتىپ قويسا، ئۇنىڭ قايغۇرماسلىقى، ئىچ ـ ئىچىدىن يېنىپ ئازابلانماسلىقى مۇمكىنمۇ؟ !

بۇگۈن ئەتىگەن ئۇ دەريا باشقۇرۇش باشقارمىسىغا كىرىپ ئۆز تەلىپىنى يەنە قويغاندا، ئۇ يەردىكى تەلەتى سۆرۈن كادىرنىڭ قاپىقى تېخىمۇ تۇرۇلۇپ كەتتى.

ـــ هەي باستكا، نېمانداق غەرەز ئۇقمايدىغان ئادەمسىز !؟ ـــ دېدى تەلەتى سۆرۈن كادىر ئۇنىڭغا گۆلىيىپ، ـــ بېشىڭنى تاشقا ئۇرسىڭمۇ بەربىر ئىشتىن بوشايسىز، ئۇقتىڭمۇ؟ ... ئەمدى گەپ تۇگىدى.

ـــ مۇنداق ئاسان تۇگەيدىغان گەپ يوق، ـــ دېدى باست كېمىچىمۇ، ـــ ئوتتۇز تۆت يىل دەريادىن ئايرىلماي ئۆتتۇم. ئوتتۇز تۆت يىل دەڭە ! سىزنىڭ يېشىڭنىزدىنمۇ جىق يىل ئۇ.

ـــ شۇنداق، ئۇزاق يىل ئىشلىدىڭىز، ئەمدى دەم ئېلىڭ دەۋاتىمىزغۇ؟ !

ـــ دەم ئېلىپ كەتكۈدەك قېرىپ كەتكىنىم يوق مېنىڭ، ئەمدى ئەللىك ياشقا كىردىم، ئۇكا.

ـــ قىرىق ياشقا كىرگەن بولسىڭمۇ، ئىش يوق دېدىم، يوق ! ـــ ئۇ ئاچچىقى بىلەن ئۇستەل تارتمىسىنى تاراقلىتىپ ئېچىپ، قاتلاپ قويۇلغان گېزىتتىن بىرنى ئالدى ـ دە، ئالدىدا تۇرغان ئادەمگە پەرۋامۇ قىلماي، ئۇنى ئوقۇغان بولۇپ ئولتۇرۇۋالدى.

باست كېمىچىنىڭ ئۇنىڭغا قاراپ قوللىرى تىترەپ كەتتى.

جاندىن ئۆتكەۋدەك ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ چىقىپ كەتمەكچىمۇ بولدى. لېكىن «ئېغىرلىق ــ راھانلىق» دېگەن گەپ بار، دەپ ئويلاپ، ئۆزىنى بېسىۋالدى. يېنىدىن كۆك تاماكىسىنى چىقىرىپ تىترەپ كەتكەن قوللىرى بىلەن گېزىت قەغىزىدە قوپال قىلىپ تاماكا يۆگىدى. ئۇنى تۇتاشتۇرۇپ كەينى ـ كەينىدىن ئىككى ـ ئۈچ قېتىم قاتتىق ـ قاتتىق شورىدى.

ــ ھەي ئۇكا، ــ دېدى ئۇ ئاچچىق ئىسنى ئاغزى ـ بۇرنىدىن پۇرقىرىتىپ چىقىرىپ، ــ مەن سىلەرگە ئەمەل بېرىڭلار، دېگىنىم يوققۇ، كۆۋرۈكنىڭ قاراۋۇللۇقىنى قىلاي دەۋاتىمەن.

ــ كۆۋرۈكنىڭ قاراۋۇللۇقىنى ئەمدى ھەربىيلەر قىلىدۇ.

ــ بىزدىنمۇ قىلار؟ ...

ــ گەپ بىر، قۇلاق ئىككى!

ــ بۇرناكۇن چوڭ باشلىققا ئېيتسام، «بىز سېنى ئۆزى تەلەپ قىلغان دەپ ئويلاپ قاپتىمىز، ئىشلەيمەن دېسەڭ، ئويلىشايلى»، دېدىغۇ؟!

ــ نېمانداق تولا گەپ قىلىسىز ئادەمنىڭ ئىچىنى ئىلەشتۇرۇپ، ــ دېدى كادىر ئورنىدىن تۇرۇپ گۇركىرەپ، ــ شۇنچە چىرايلىق گەپنى ئاڭلىماي بېزىرىپ ئولتۇرغىنىنى، چىقىڭ بۆلۈمدىن، بۇ سالا قىلىدىغان جاي ئەمەس!

ئۇ ئىتتىك كېلىپ كېمىچىنىڭ غولىدىن ئىتتەردى:

ــ چىقىڭ دەيمەن!

ــ ھوي، نېمانچە غالۋارەيسەنۇي نان قېپى، ئالدىڭدا تۇرغان ئىت ئەمەس، ئادەم!

ــ ئىتنىمۇ چاغ دېسە كېتىدۇ.

خورلۇق جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن باست كېمىچى بىردىنلا ئۆرلىگەن غەزىپىنى باسالماي قالدى ـ دە، ئەلپازىنى بۇزۇپ ئالدىغا كەلگەن كادىرنىڭ ياڭىقىغا كېلىشتۇرۇپ بىر مۇشت سالدى. ئۇ سەنتۇرۇلۇپ بېرىپ، ئىش ئۈستىلىگە تىرىلىپ توختاپ قالدى. مۇشت ئۇنىڭغا ئوبدانلا تەگكەنىدى، ياڭىقى

ئىشىپ چىقتى، ئەمما باست كېمىچىگە مۇشت باندۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

باست كېمىچى يەرگە چۈشۈپ كەتكەن تاماكىسىنى ئېلىپ، پۈرقىرىتىپ چەككىنىچە، بۆلۈمدىن ئالدىرىماي مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

بىر مۇشت ئۇنىڭ ئىشتىن ئۈزۈل ـ كېسىل ھەيدىلىشىگە سەۋەب بولدى. بۇمۇ مەيلى ئىدى، بىراق ھېلىقى قاپىقى ياماق: «كۆڭرۈكنى ھەربىيلەر قوغدايدۇ» دەۋاتاتتى، لېكىن ئىككى ياش يىگىت قاراۋۇللۇققا قويۇلۇپتۇغۇ؟ ئەنە ئۇلار كۆڭرۈكنىڭ بېشىدا يەڭلىرىگە قىزىل بەلگە تاقاپ يۈرۈپتۇ. ئۇنىڭغا ئەلەم قىلغىنى ئەمدى دەريادىن ئايرىلىپ قالغانلىقى. شۇ تۇرقىدا ئۇ ئۆزىنى خۇددى سۇدىن ئايرىلغان بېلىقنىڭ تېپىرلاۋاتقىنىدەك ھېس قىلماقتا ئىدى.

ـــ «ئادەملەر كۈنلىرىنى ئۆز خاھىشى، سۆيگەن كەسپى، ئارزۇ قىلغان ئىشى بىلەن تەر تۆكۈپ ئۆتكۈزسە، ئۇنىڭ ئۇنۇمى كۆرۈلۈپ ئۇ ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ رازى قىلالايدۇغۇ ... شۇنىمۇ چۈشەنمەيدىغانلار قانداقلارچە ئادەملەرنى باشقۇرىدىغان ئىشلارغا قويۇلۇپ قالىدىغاندۇ؟ ئۇلارنىڭ كۆپسەپ تۇرۇپ ئېيتىۋاتقان گەپلىرىگە قانداق سىرلار يوشۇرۇنغاندۇ ـ ھە؟ تېخى بۇ ئىنقىلابنى تۈتۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرىدىغان يىللارمىش.»[1]

ئۇ تېخىچە ئاچچىق تاماكىسىنى پۈرقىرىتىپ چېكىپ، ياۋۇز كەلكۈنلىرىدىن تارتىپ قەھرىلىك دولقۇنلىرىغىچە ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان دەريانى كۆز تىكىپ تۇراتتى.

چىڭقىچۇش مەزگىلى، ئاپتاپ بەدەننى كۆيدۈرگۈدەك دەرىجىدە قىزىق ئىدى. يېڭىلا توختىغان يولۇچىلار ئاپتوبۇسىدىن ئالدىراپ

① بۇ 1970 ـ يىللاردىكى سىياسىي شوئار ئىدى(ت).

چۇشۇپ، ئۇسسۇزلۇقىنى بېسىش ئۈچۈن بىر چەتتە تاۋۇز يەپ ئولتۇرغان ياش يىگىت باسىت كېمىچىنىڭ شۇ ھالىتىگە قىزىقىپ قاراپ قالدى. ئۇنىڭ ئېگىز، قاتاڭغۇر بەستى، غەزەپ ئەكس ئېتىپ تۇرغان كۆزلىرى، داردىيىپ كەتكەن بۇرۇتلىرى، ئالىقىنى پالاقتەك كەڭ قوللىرى ئۇنى ئۆزىگە تارتقانىدى.

ياش يىگىت ئۇنى قىچقاردى:

ـــ ھەي تاغا، كېلىڭ، تاۋۇز يەڭ، ئۇسسىغانسىز؟

باسىت كېمىچى ئۆزىنى چاقىرغان ياش يىگىتكە تىكىلىپ قاراپ كەتتى ـ دە، ئالدىرىماي مېڭىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى، گەپمۇ قىلماي زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ئالدىدىكى تاۋۇزدىن ئىككى تىلىم يەپ، ئېغىزىنى ئالىقىنى بىلەن سىيرىپ ئېيتتى. ئۇنىڭ چىرايىدا ئەكس ئېتىپ تۇرغان خاپىلىق، غەزەپ تېخىچە يىتمىگەنىدى. ئۇ قىزىل، كۆك، يېشىل تاۋاردىن قۇراشتۇرۇپ تىكىلگەن، مايلىشىپ، كىرلىشىپ كەتكەن موخورکا خالتىسىنى چىقىرىپ تاماكا يۆگەشكە باشلىدى.

ـــ ئىسسىقتا قورساق ئانچە ئېچىپ كەتمەيدىكەن، ـــ دېدى ياش يىگىت ئاپپاق قول ياغلىقى بىلەن ئېغىز ـ بۇرنىنى ئېيتىپ، ـــ ئەمما ئۇسسۇزلۇق ئادەمنى قىينايدىكەن.

ـــ تەشنالىق يامان.

ـــ خاپا كۆرۈنىسىزغۇ، تاغا؟ بېشىڭىزغا ئېغىر كۈن كەلدىمۇ، قانداق؟ ـــ دېدى ياش يىگىت ئۇنىڭدىن زۇۋان چىققانلىقىغا خۇشال بولۇپ.

باسىت كېمىچى ئۇن چىقمىدى.

ـــ ئادەمنىڭ بېشىغا ئويلىمىغان يەردىن پالاكەت، پېشكەللىك، كۆڭۈلسىزلىك كېلىپ قالىدۇ، ـــ دېدى ياش يىگىت خۇددى كۆپنى كۆرگەن ئادەمدەك تەمكىن قىياپەتتە، ـــ بەزىلەر ئۇنى سەۋرىچانلىق بىلەن يېڭىدۇ. بەزىلەر ئۇنى سىڭدۈرەلمەي ئۇنسىز ئازابتا قالىدۇ، ئۆزىنى يوقىتىپمۇ قويىدۇ.

ئۇ يەنە ئۇن قاتمىدى.

ــ كىشىنىڭ ھالىغا يېتىدىغان ئادەمنى تاپماقمۇ تەس. ئادەملەر ھامان ئۆزىنىلا ئويلايدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى ياش يىگىت ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

ــ ئۇكا، سەن كىم بولىسەن؟ ــ كېمىچى ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قىزىقىپ قالدى.

ــ گېزىت مۇخبىرىمەن.

ــ مۇنداق دېسەڭا، ئۇكا.

ــ مۇشۇ كۆۋرۈك پۈتۈپ قاتناش باشلانغاندا بىر كىچىك خەۋەر يازغانىدۇق. ئەمدى بۇرۇنقى قاتناشنىڭ جاپا ـ مۇشەققىتى بىلەن ھازىرقى قاتناشنىڭ راھەت ـ پاراغىتى توغرىسىدا تەپسىلىي خەۋەر يازماقچىمىز. مەن شۇنىڭغا چىقتىم.

ــ بۇرۇنقى قاتناشنىڭ جاپا ـ مۇشەققىتى، دېدىڭما؟

ــ شۇنداق، كېمە قاتنىشى توغرىسىدا. دەريا‌غا كېمە سېلىنىشتىن بۇرۇن كىشىلەرنىڭ نېمىلەر بىلەن قاتنىغانلىقى توغرىسىدا تولۇق مەلۇماتلار ئىگىلىمەكچىمەن، ــ ياش يىگىت باسىت كېمىچىگە قاراپ سورىدى، ــ ئاكا، سىز مۇشۇ ئەتراپتىن بولامسىز؟

ــ مۇشۇ ئەتراپتىن دېگىنىڭ نېمىسى ! ؟ نەق مۇشۇ دەريانىڭ ئوستىدىن بولىمەن.

ــ سىز ... ئىسمىڭىز؟ ...

ــ باسىت.

ــ ھوي، توختاڭا، ــ مۇخبىر جانلاندى، ــ «مەشھەد باسىت كېمىچى دېگەن ئادەم بار، ئۇ ھەممىنى بىلىدۇ» دېۋىدى، شۇ ئادەم سىز بولۇپ قالماڭ يەنە؟

ــ شۇنداق، باسىت كېمىچى دېگەن مەن بولىمەن.

ــ قاراڭا، بۇ تەلىيىمىنىڭ ئوڭدىن كېلىپ سىزنى ئاسانلا ئۇچراشتۇرۇپ قويغىنىنى، ــ مۇخبىر ئالقانلىرىنى بىر ـ

بىرىگە سۈركىدى.

دەريا بويىدا ئادەملەر كۆپ ئىدى. خالىيراق يەردە پاراڭلىشىش ئۇچۇن مۇخبىر يىگىت ئۇنى نېرىدىكى باراقسان سۆگەت ئاستىغا باشلىدى، باسىت كېمىچى ئۇنىماي ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ كەتتى.

باسىت كېمىچى دەريا ياقىسىدىكى كىچىككىنە قورۇدا، كۆرۈمسىز، پاكار ئىككى ئېغىز ئۆيدە تۇرىدىكەن. ئۇنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش ئېگىز بويلۇق ئايالىدىن باشقا بىرەر بالىسىمۇ يوق ئىكەن. ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ ئوتتۇز ئىككى يىللىق ئۆمرى بالىسىز ئۆتۈپتۇ.

ئىككىسى بىرەر پىيالىدىن چاي ئىچكەندىن كېيىن، ئۆتكەن ئىشلارنى ۋاقىت يېرىم كېچىدىن هالقىغان مەزگىلگىچە سۆزلەپ تۇگەتتى.

مۇخبىر ئۇنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدى.

ـــ سىزنىڭ جانىنى ئالىقىنىڭىزغا ئېلىپ تۇرۇپ قىلغان هېلىقى ئىشلىرىڭىزدىن باشقارمىدىكىلەرنىڭ خەۋىرى يوقمۇ؟ ـــ دېدى مۇخبىر ئەتىسى شەھەرگە مېڭىش ئالدىدا.

ـــ نېمىشقا خەۋىرى بولمايدۇ؟ ! بىزنىڭ چوڭ باشلىقىمىز مەن بىلەن يىگىرمە يىل پالاق ئۇرغان.

ـــ بولىدۇ، باسىت ئاكا، مېنى ئوبدان ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلىدىڭىز. مەن مۇخبىرلىق قىلىپ يۈرۈپ شەھەردىكى باشلىقلارنىڭ هەممىسى بىلەن دېگۈدەك تونۇشۇپ كەتكەن. سىزنىڭ ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغانلىقىڭىزنىمۇ ئۇلارغا ئېيتىمەن. سىز خاتىرجەم بولۇڭ، سىزدەك ئادەمنى ئىشتىن هەيدىۋېتىش ئۇنداق ئاسان ئەمەس.

ئىككىسى خوشلاشتى.

مۇخبىرنىڭ ئىگىلىگەن ئىشلىرىنىڭ ئىچىدىن باستىنىڭ قانداق قىلىپ كېمىچى بولۇپ قالغانلىقى ۋە ئۇنىڭ جېنىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ تۇرۇپ قىلغان ئىشلىرى مېنىڭ دىققىتىمنى ئۆزىگە تارتتى ـ دە، ئۇنى ئوقۇرمەنلەرگە سۆزلەپ بەرگۈم كەلدى.

www.uyghurkitap.com

2

باسىت ئون ئالته ياشقا كىرگەنده ئاتا ـ ئانىسىدىن ژاقىتسىز ئايرىلىپ قالدى. ئۇ ئەمدى كۈننى قانداق ئېلىش كېرەك؟ بىر پارچە يېرىمۇ يوق، بولغاندىمۇ ئۇنى جوڭقۇرۇپ كېتەلمەيدۇ. ئۇ ئۇزاق ئويلانغاندىن كېيىن، شەھەرگە كىرىپ ئىشلەش قارارىغا كەلدى: «شەھەر دېگەن ئاۋات، چوڭ يەر دېيىشىدۇ. ماڭا تۇشلۇق ئىشمۇ تېپىلىپ قالار، جېنىمنى شۇ يەردە جان ئېتىپ كېتەرمەن»، دەپ ئويلىدى ـ ده، يېزىدىن مېھرىنى ئۈزۈپ يولغا چىقتى. ئىككى سائەتتەك پىيادە يول يۈرۈپ دەريا بويىغا كەلدى.

دەريا بويىدا ئۇ قاتقا ئۆتۈش ئۈچۈن كېمە ساقلاپ تۇرغان ئادەملەر، ھارۋىلار نۇرغۇن ئىدى. شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. دەريا دولقۇنلىنىپ ئاقماقتا ئىدى. بېلىقئالغۇچىلار قاناتلىرىنى تۇركەش قىلىپ ئۆزلىرىنى سۇغا ئۇرماقتا، كىشىلەر ژاركىراپ ـ ژاركىراپ سۆزلەشمەكتە ئىدى. تەقەززالىقتا خېلى ژاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، كېمە قوزغالدى. ئەنە ئۇ، بۇ قاتقا كېلىۋاتىدۇ. ئۈستىدە نۇرغۇن ئادەملەر، ئات ـ ئۆكۈز ھارۋىلار. قورقۇنچ ئىچىدە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغان باسىت كېمىنىڭ كەينىدە بىر ئادەمنىڭ ئۇزۇن پالاقنى سالماق بىلەن سۇغا ئۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئاشۇ پالاق ئۇرۇلمىسا، كېمىنىڭ ماڭمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. كېمە قىرغاققا يېقىنلاشقانسېرى ئادەملەر قىمىرلاشقا باشلىدى.

ئۇ ھازىر كېمىگە چىقىدۇ. ئۇ قاتقا ئۆتىدۇ، شەھەرگە ماڭىدۇ. ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن كېمىلەرگە يولۇقىدۇ، نېمە ئىش قىلىدۇ؟ قىلغۇدەك ئىش چىقامدۇ، نەلەرده يېتىپ ـ قوپىدۇ، ئۆزىنى نېمىلەر كۈتۈۋاتىدۇ؟ بۇنى بىلمەيدۇ. ئەمما، ئۆزىگە بىرلا ئىش ئېنىق: ئۇ قاتقا ئۆتۈش، خالتىسىدىكى توقاچتىن بىرنى

سۇغا چىلاپ يەپ شەھەرگە مېڭىش.

كېمە قىرغاققا يېتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىقىنىدىكى ئۇزۇن تۆمۈر زەنجىر يەرگە ئورنىتىلغان تۆۋرۈككە باغلىنىپ ـ باغلانمايلا كېمىدىكىلەر چۈشۈشكە، قىرغاقتىكىلەر ئالدىراپ چىقىشقا باشلىدى. كېمىچىنىڭ:

ـــ ئۆلۈشىمسەنۇي ئۆلگۈرلەر ! ئالدىراشمىساڭمۇ چىقىشسەن. تويغا ماڭغاندەك ئالدىرايدا ! ـــ دېگەن قوپال ۋارقىراشلىرىغا ھېچكىممۇ پەرۋا قىلمايتتى.

باست، كېمىچىنىڭ گەۋدىلىك بەستىگە، تىكلىشىپ كەتكەن قويۇق قاشلىرىغا، قارىچۇغىنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرىگە، ئېچىلىپ تۇرغان پالاقتەك كەڭ ئالىقانلىرىغا تىكىلىپ قارىدى، ھەممىنىڭ كەينىدىن ئۇمۇ كېمىگە چىقتى ـ دە، كېمىنىڭ كەينىدىكى بالداقىغا يۆلىنىپ تۇردى. ھارۋىكەشلەر ئات ـ ئۆكۈزلىرىنىڭ بېشىدىكى نوختىلىرىنى تۇتۇپ تۇرۇشتى.

تۆمۈر زەنجىر يېشىلىپ، كېمە قوزغالدى. بايا تىن بېرى گۈرۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان شامال ھېلىلا يورانغا ئايلىنىدىغاندەك قىلاتتى، كېمىچىنىڭ كۆزلىرى ياندى.

باست كەينىگە بۇرۇلۇپ سۇغا تىكىلدى. سۇ يۈزى داۋالغۇماقتا، كېمىنىڭ ئىككى يېنىدىن شىددەت بىلەن ئۇرۇپ كەلگەن دولقۇنلار پۈكۈلۈپ، پالاقنىڭ ئاستىغا شۇڭغۇپ قاتتىق شارقىرىماقتا. ئۇ گويا ئاغزىنى يوغان ئاچقان ئەجدىھادەك، ھەممە نەرسىنى يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك قىلاتتى. باستىنىڭ بېشى پىرقىراپ كەتتى ـ دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ كۆزلىرىنى چىڭىدە يۇمۇۋالدى. بورانغا ئايلانغان شامال كېمىنىڭ ئۈستىدىكىلەرنى ئورنىدىن يۇلۇپ ئېلىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى.

بىردىنلا داد ـ پەريات كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. باست دەرھال كۆزىنى ئېچىپ، ئۇ قاتتىن ـ بۇ قاتقا تارتىلغان، كېمىنى تارتىپ تۇرىدىغان نوغۇچتەك تومۇقتىكى سىم تانابقا بېكىتىلگەن

غالىتەك سېپىنىڭ ئۈزۈلۈپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. كېمە سۈنىڭ ئۈستىدىكى ھۆكۈمرانلىقىنى يوقىتىپ، ئىختىيارىنى دەريا-تارتقۇزۇپ قويغانىدى. ئۇ ئەمدى كېمىنى دۈم كۆمۈرۈۋېتىلمۇ-تىك يارلىقىنىڭ ئاستىغا شىددەت بىلەن ئاپىرىپ ئۈرۈپ، ئادەم-ھەم ئات ـ ئۇلاغلارنى يوتۇۋېتىلمۇ، ئىختىيار ئۈزىدە ئىدى.

داد ـ پەريادلار، ئېچىنىشلىق نالىلەر، يىغا ـ زارلار ئۈزۈكسىز كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن قىرغاقتىكى ئادەملەر مەيلىنى يوقاتقان كېمە بىلەن تەڭ يۇگۈرۈشمەكتە ئىدى. كېمە بىردە پىرقىراپ، بىردە داۋالغۇپ ـــ پۇلاڭلاپ ئاقاتتى. كېمىچى كېمىنىڭ ئېقىشىغا قاراپ، پالاقنى بىردەم ئوڭدىن، بىردەم سولدىن ئۇراتتى. بەزىلەر ئات ـ ئۇلاغلىرى، ھارۋىلىرىغا قارىماي ئۆزلىرىنى سۇغا ئاتماقتا ئىدى، باشقا-لارنى چەكچەيتىپ، كېمىچىنىڭ قارا تەرگە چۆمۈلۈپ، پالاقنى پەم بىلەن ئۇرۇشقا، چاققان، جۇشقۇن روھىي ھالىتىگە قارا-پىلا قالغانىدى.

كېمە ئاقماقتا، كېمىچى پالاقنى ھەدەپ ئۇرماقتا، كېمىدىكىلەر قىرغاقتىكىلەرگە قاراپ ھاياتتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ ۋارقىراشماقتا.

ـــ بىزگە دۇئا بېرىڭلار، دۇئا ! ...

ـــ خەير ئاغىنىلەر، ئۇ دۇنيادا كۆرۈشەيلى ! ...

قىرغاقتىكىلەرمۇ ئۇلارغا تەسەللى بېرەتتى:

ـــ ئىمانىڭلار سالامەت بولسۇن، ئامىن ! ...

ـــ خەير ئاغىنىلەر، شېھىت كەتتىڭلار، ئامىن ! ...

قىرغاقتىكىلەرمۇ يىغا ـ زار قىلىشماقتا ئىدى. ئۇلار قۇتقۇزۇۋالايلى، دەپ دەريادا ئۈزۈپ ھالىدىن كەتكەنلەرگە ئۈزۈن تاياقلارنى، چەنزىلەرنى سۇناتتى. كېمىنىڭ داۋالغۇشى بىلەن سۇغا چۈشۈپ كەتكەن ئات ـ ئۆكۈزلەر قىرغاققا چىقىشماقتا ئىدى.

كېمىچى تېخىچىلا قارا تەرگە چۆمۈلگىنىچە پەم بىلەن كۈچەپ

پالاق ئۇرماقتا ئىدى.

باسىت ئۆلۈمنىمۇ، سۇغا غەرق بولۇپ كېتىشنىمۇ ئويلىمىدى. ئۇ كېمىچىنىڭ ئاجايىپ جاسارىتىگە، ئورۇن يۆتكەپ پالاق ئۇرۇشلىرىغا داڭ قېتىپ قاراپ قالغانىدى. كېمىچى تېخىمۇ كۈچلىنىۋاتقاندەك پالاقنى تېز - تېز ئۇرۇشقا ئۆتتى، كېمە بارغانسېرى قىرغاققا يېقىنلاشماقتا. ئاخىر ئۇ ئورنىنى تېز - تېز يۆتكەش، پالاقنى كۈچ بىلەن بۇراپ ئۇرۇش ئارقىلىق كېمىنى دەريانىڭ لېۋىدىكى پاتقاققا پاتۇرۇپ توختىتىۋالدى.

كۆكۈللەر تىندى - دە، بىردىنلا قىيقاس - چۇقان كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۆلۈم دەھشىتىدىن كۆزىنى يۇمۇپ دۇرۇت ئوقۇۋاتقانلار كۆزلىرىنى ئاچتى. ئېسىدىن كېتىپ قىيسىيىپ قالغانلار ئېسىگە كەلدى. قىرغاقتىكىلەرنىڭمۇ، كېمىدىكىلەرنىڭمۇ كۆزلىرىدىن تارامالاپ ياش قۇيۇلۇشقا باشلىدى ...

— يارايسەن، ئىسمائىل كېمىچى. ئاتاڭغا رەھمەت!

— خۇدايىم بىر جېنىڭغا مىڭ جان بەرسۇن!

كىشىلەر ئۇنىڭغا تەرەپ - تەرەپتىن يۇرەكتىن ئېتىلىپ چىققان تەشەككۇر، رازىمەنلىكلىرىنى ئىزهار قىلىۋاتقاندا، هالىدىن كەتكەن ئىسمائىل كېمىچى دەريانىڭ قىرغىقىدا كۆزىنى يۇمۇپ، تېز - تېز نەپەس ئېلىپ ئوڭدا ياتاتتى.

كىشىلەر ئاستا - ئاستا تارقىلىپ كېتىشتى. ئەما، باسىت قولىدىكى خالتىسىنى مىجىقلاپ تۇتقىنىچە ئۇنىڭغا قاراپ، ئۇنىڭ تېزرەك كۆزىنى ئېچىشىنى هەم تېزرەك ئۆيىگە كېتىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى.

— «دەريادىن ئۆتىمەك ئاسان ئەمەس ئىكەن. كېمە بولمىسا بولمايدىكەن. كېمە بولسىمۇ مۇنۇ ئادەم بولمىسا يەنە بولمايدىكەن ... كېمىچىلىك كىشىلەرنىڭ هاجىتىدىن چىقىپلا قالماي، مۇشۇنداق پالاكەت باسقاندا كىشىلەرنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇپ قالىدىغان ئاجايىپ ئۇلۇغ ئىش ئىكەن، — دەپ ئويلاۋاتاتتى باسىت، — راست ئەمەسمۇ، مۇنۇ ئىسمائىل كېمىچى بىزگە باشقىدىن جان

بەردىغۇ ...»

ئىسمائىل كېمىچى كۆزىنى ئېچىپ، ئالدىدا ئۆزىگە قاراپ تۇرغان بالىنى كۆرۈپ:

ــ سەنمۇ كېمىدىن چۈشتۈڭمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەئە، مەنمۇ ئۆلگىلى تاس قالدىم.

ــ نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟

ــ سىز ھېچنېمە بولمىغانسىز؟

ــ مېنىڭدىن ئەنسىرەۋېتىپسەن ـ دە، ئەنسىرىمە، مۇنداق ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ ... قانداق، كېمىچى بولۇش ئاسان ئىشمىكەن؟

ــ تەس ئىش ئىكەن ھەم ياخشى ئىش ئىكەن.

ئىسمائىل كېمىچى ئۇنىڭ گېپىگە قىزىقىپ قالدى ـ دە، بالىنىڭ ئۆسكىلەڭ بويىغا سەپسېلىپ قارىدى ۋە بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ ئولتۇردى. دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىنىغا كۆز تىكتى. بوران بىرئاز پەسلەپ قالغانىدى. ئۇ يېنىدىن موخورکا خالتىسىنى چىقىرىپ ئالدىرىماي تاماكا يۆگىدى ۋە سەرەڭگە چېقىپ، ئوتنى ئىككى ئالىقىنى ئارىسىغا ئېلىپ تۇرۇپ تاماكىسىنى تەسلىكتە تۇتاشتۇرۇپ چەكتى.

ــ خوش، ئۆزۈڭ نەگە ماڭدىڭ؟

ــ شەھەرگە.

ــ ئالدىراش ئىشقا ماڭغان ئوخشىمامسەن؟

ــ ياق، ئىش ئىزدەپ كېتىپ بارىمەن.

ــ ئىش ئىزدەپ؟

ــ ھەئە.

ــ كىمنىڭ بالىسى سەن؟

ــ ئاتا ـ ئانام ئۆلۈپ كەتكەن ... ئۆز ئالدىمغا دېھقانچىلىق قىلالمىدىم. شەھەردە جېنىمنى جان ئەتكۈدەك بىرەر ئىش چىقىپ قالار، دەپ مېڭىشىم.

ــ ھە، مۇنداق دە، سەن يالغۇز بالىمىدىڭ؟

ـــ هەئە، بىر تاللا.
ـــ شەھەردە ئۇرۇق ـ تۇغقان، تونۇشلىرىڭ بارمۇ؟
ـــ يوق.
ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ ئىسمائىل كېمىچى ئويلىنىپ تاماكىسىنى كەينى ـ كەينىدىن بىرنەچچە قېتىم شوربدى، ـــ سەن خاتا مېڭىپسەن. سەن ھازىر ماڭساڭ، شەھەرگە قاراڭغۇ چۈشكەندە بارىسەن. خوش، نەدە ياتىسەن؟ كىمنىڭ ئالدىغا بارىسەن؟ شەھەردە ئىش ئىزدەپ يۈرگەن نى ـ نى ئوغۇل بالىلار بار، ئۇلارنىڭ ئالدىدا سەن بىر رەزگى نوتا. ساڭا قورۇسدىكى يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلىرىنى قىلدۇرىدىغان بىرەر باي ئۇچراپ قالسىغۇ ياخشى ئىدى، لېكىن شۇنداق باينىڭ ئۇچراپ قېلىشىغا كۆزۈڭ يېتەمدۇ؟ نەگە دوقۇرىسەن؟
باست ئويلىنىپ قالدى.
ـــ «كۆرمىگەن يەرنىڭ ئوي ـ چوڭقۇرى تولا» دېگەن گەپ بار. يېنىڭدا بەلكىم بەش ـ ئون تەڭگە يامىقىڭمۇ باردۇ، ئۇمۇ تۇگەيدۇ، قانداق قىلىسەن؟ نەلەردە تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرىسەن؟ ئۇكا، بۇ نىيىتىڭدىن يان.
ـــ ئەمىسە قانداق قىلىمەن؟
ـــ نەچچە ياشقا كىردىڭ؟
ـــ ئون ئالتىگە.
ـــ ئېتىڭ نېمە؟
ـــ باست.
ـــ خوش، باست، قانداق قىلاتتىڭ، مېنىڭ كەينىمگە چۈش. بويۇڭمۇ بار ئىكەن، ئىككى يىلدا راسا قاۋۇل كېمىچى بولىسەن. قانداق دەيسەن؟
ـــ مەيلى.
ـــ ئوبدان ئويلاپ «مەيلى» دە، مەن يەنە يولۇڭنى توسقان بولۇپ قالماي. شەھەرگە چۈشۈپ بايقاپ باقمەن، دېسەڭمۇ بولىدۇ. ساڭا لايىق ئىش چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، بولمىسا

قايتىپ چىقساڭمۇ بولىدۇ. مەن گېپىمدىن يېنىۋالمايمەن.

ــ بولدى، كېمىچى بولاي.

ــ بولىدۇ ئۇكا، ماڭىمۇ ساڭا ئوخشاش ھەمراھ يارەمچى كېرەك. خالىتاڭدىكى نېمە ئۇ؟

ــ نان.

ــ قورسىقىڭ ئاچتىمۇ؟

ــ ئاچتى.

ــ ئەمىسە بۇياققا قارا، ــ ئىسمائىل كېمىچى ئورنىدىن تۇرۇپ، قولى بىلەن كۆرسىتىپ دېدى، ــ ئاشۇ مەھەللىگە كىر، ئوڭ تەرەپتىن سانىغاندا بەشىنچى قورۇ بىزنىڭ قورۇ. ئۆيگە كىرىپ يەڭگەڭگە: مەن ئىسمائىل كېمىچىگە شاگىرتلىققا كىردىم، چاي بېرىڭ، دېسەڭ، راسا قايماقلىق ئەتكەنچاي ئېتىپ بېرىدۇ. ماڭ، يۈگۈر، چاي ئىچىپ كەل.

3

ھايات ئۇنىڭ يولىنى ئۆزگەرتىۋەتتى. ئۇ كېمە بويىغا كەلگۈچە شەھەردىكى كېيىنكى تىرىكچىلىكى، ھايات يولىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىدىن قايغۇرۇپ، ئەندىشىلىك خىيالىلاردا بولغان. ئويلىمىغان يەردىن ئۇچرىشىپ قالغان ئىسمائىل كېمىچىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى، ئۆزىگە كۆرسىتىۋاتقان ئاتىدارچىلىقلىرى، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى قايغۇ، ئەندىشىلىرىنى كۆتۈرۈۋەتتى. ھايات يولى ئېچىلىپ يۇرىكىدە ئۈمىد پەيدا بولدى. بىراق، ئۇنىڭ ئاخىرقى گېپى كۆڭلىدە ئەندىشە، قورۇنۇش قوزغاپ قويدى. «ئۆيگە بېرىپ چاي ئىچىپ كەل، دېگىنى نېمىسى؟ كۆرمىگەن، تونۇمىغان ئادەمنىڭ ئالدىغا قانداق كىرىدۇ؟ قايسى ئېغىزى بىلەن ‹ماڭا چاي بېرىڭ› دەيدۇ؟ ئۆزى باشلاپ ئەكەلسە، ئۆيدىكىلىرى بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويسا ياخشى بولماسمىدى؟ ... لېكىن، ئۇ دېگەنىكەن كىرمەي بولمايدۇ.

مىجەزى چۈس ئادەمدەك قىلىدۇ، شۇنچە خەقنى كۆزىچىلا تىللىغان يەردە مېنى ئايلاپ قويماتتىمۇ، ۋارقىراپ ـ جارقىراپ كەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟»

باسىت بار ـ يوقى تۆت توقاچ سېلىنغان خالتىسىنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ، بوينىنى باغلىغاندەك ئاستا ماڭدى. ئۆزى ئىختىيار قىلمىسىمۇ قەدەملىرى ئۇنى مەھەللىگە ئېلىپ كىردى. ئۇ دەرۋازىلارنى ساناپ مېڭىپ، بەشىنچى قورۇ ئالدىدا توختىدى. يۇرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتاتتى. دەرۋازا ئالدىغا بارىدى، دەرۋازىنىڭ بىر قانىتىنى ئىتتىرىش ئۈچۈن قولىنى سوزدى ـ يۇ، تۇيۇقسىز ھەرە چېقىۋالغاندەك ئىتتىك تارتىۋالدى. كەينىگە بۇرۇلۇپ مەھەللىگە ئىچكىرلەپ كىردى ۋە بىردەمدىلا مەھەللىنىڭ سىرتىغا چىقىپ قالدى. ئۇ يەنە كەينىگە بۇرۇلدى. بەشىنچى قورۇغا يېقىنلاپ كەلدى. شۇ مىنۇتتا كۆز ئالدىغا ئىسمائىل كېمىچى كەلدى ـ دە، ئەمدى چوقۇم كىرىمەن، دەپ ئويلىدى. بىراق، دەرۋازىغا بۇرۇلۇشقا جۈرئەت قىلالماي ئۆتۈپ كەتتى.

باستىنىڭ قورسىقى ئېچىپ كەتكەندى. قانداق قىلىش كېرەك؟ يېنىپ ئاشۇ قورۇغا كىرىش كېرەكمۇ ياكى ئىسمائىل كېمىچىنىڭ ئالدىغا ئاچ قورساق بېرىش كېرەكمۇ؟

ئۇ بىردەم ئىككىلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن، دەريا بويىغا چۈشتى. يېتىمنىڭ كۆڭلى مىسكىن بولىدۇ. بىردىنلا ئۇنى يىغا تۇتتى ـ دە، تارىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى. ئۇ ياشلىق كۆزلىرى بىلەن ئالدىدا دولقۇنلىنىپ ئېقىۋاتقان دەريانى تىكىلدى. بۇران پەسلىگەندىن كېيىن، دەريا ئۈستىدە بېلىقئالغۇچىلار يەنە پەيدا بولغانىدى. ئۇ كۆز ياشلىرىنى ئاران توختىتىپ، يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇدى. خالتىسىدىن بىر تال توقاچنى ئېلىپ، سۇغا چىلاپ يەپ، قورسىقىنى تويدۇردى ـ دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئىسمائىل كېمىچىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىسمائىل كېمىچى كېمە بويىدا ئىدى.

— خالتاڭنى ئۆيگە قويۇپ قويساڭ بولامدۇ؟ — دېدى ئۇ غودۇڭشىپ، — نېنىنى بىرى يەۋالىدىغاندەك يانداۋۇرۇپ كەلگىنىنى بۇنىڭ.

باست ئۇن چىقمىدى.

— ھە، يەڭگەڭ چاي ئېتىپ بەردىمۇ؟

— ھەئە.

— قورسىقىڭ توپدىمۇ، يە ئىزا تارتىپ ئولتۇردۇڭمۇ؟

— توپدى.

— ياخشى خوتۇن ئۇ، بىلىپ قالىسەن. بالىلارغا ئامراق. نېمىشقا دېمەيسەنغۇ؟ سەن بىلمەيسەن، ئۇكا، تۇنجى ئوغلىمىز بولغان بولسا سېنىڭدەك بۇ يىل ئون ئالتىگە كىرگەن بولاتتى.

— ئۆلۈپ كېتىپتىكەن ـ دە؟

— بىر ياشتىن ئاشقاندا ئۆلۈپ كەتكەن. ئەر كىشى چىدىغان بىلەن ئايال چىدىمايدىكەن. تاس قالغان ساراڭ بولۇپ قالغىلى. سېنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كەتتى ـ دە، ئۇ.

ئىسمائىل كېمىچى قويۇق قارا قېشىنى يىمىرىپ قويۇپ، يىراقتا نەزەر تاشلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە قايغۇ، ئېچىنىش، غەزەپ ئالامەتلىرى ئۇچقۇندايتتى. گەۋدىلىك بەستىدە ئابايىقى ھارغىنلىقىنىڭ ئەسىرىمۇ قالمىغاندى. ئۇ سۈرلۈك تۇستە نەلەرگىدۇر تىكىلىپ بىرھازا تۇرغاندىن كېيىن، كەينىگە شارتتىدە بۇرۇلۇپ مېڭىپ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. باستىنى يەنە ئەندىشە چۇلغىۋالدى. ئابايا ئۆيگە كىرمىگىنىگە پۇشايمان قىلىۋاتاتتى.

كېمە بويىغا ئۇياق ـ بۇياقتىن كېلىپ يىغىلىپ قالغان كىشىلەر بۇگۈنكى پالاكەت ـ پېشكەللىكتىن قايغۇرۇشتىن كۆرە، قاتناشنىڭ ئۈزۈلۈپ قالغانلىقىدىن ئەپسۇسلىنىپ سۆزلەشمەكتە ئىدى.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئىسمائىل كېمىچى پەيدا بولدى.

ـــ ئاشۇ سىمغا بېكىتىدىغان، ـــ دېدى ئۇ دەريانىڭ بۇ قېتىمدىن ـ ئۇ قېتىمغا تارتىلغان تۇم سىم ئارغامچىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ـــ غالتەكنىڭ سېپىنى ئوڭشاش، كېمىنى سۆرەپ ئەكېلىش كېرەك. كېمىنى بىر ـ ئىككى كىشىنگىچە ماڭدۇرمىساق بولمايدۇ. قارا، ئەلنىڭ دەۋرەپ كەتكىنىنى، ئەلنىڭ قارغىشىغا قېلىش يامان، ئەلنىڭ قارغىشىغا قالساڭ، كۆكلىيەلمەيسەن. جۇر ئۆيگە قايتايلى. ئەتە ئىشقا كىرىشىمىز. سېنىڭ بىرىنچى ئىشىڭ بۇزۇلغاننى قانداق تۈزەشنى كۆرۈشتىن باشلىنىدىغان بولدى. بۇمۇ ياخشى بولدى، دېگىنە.

كەچ كىرىپ قالغانىدى. ئىككىسى ئۆيگە ماڭدى. باستىنلا يۇرىكى يەنە ئۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئىسمائىل كېمىچىنىڭ چوڭ ـ چوڭ قەدەملىرىگە يېتىشەلمەي، يۈگۈرگەندەك كېتىپ باراتتى.

ـــ مېنىڭ بۇ شاگىرتىمغا ئابايا ئوبدان چاي ئېتىپ بەرگەنسەن، ئىززەت !؟ ـــ دەپ ئۆيگە كىرىپ كەلدى ئىسمائىل كېمىچى.

ـــ نېمە دەۋاتىدىغانسىز؟ ! ـــ دېدى ئىززەتخان ھاڭ ـ تاڭ قېلىپ، ـــ بۇ شاگىرتىڭىزنى ئەمدى كۆرۈۋاتىمەن.

ـــ نېمە !؟ ... ئابايا چاي ئىچىپ كەلدىغۇ؟ ...

ـــ باشقا ئۆيدىن ئىچكەن ئوخشايدۇ.

ـــ مەن ئۆينى ئېيتىپ بەردىمغۇ، نەدىن ئىچتىڭ؟ ـــ دېدى ئۇ تېخىچە يەردىن كۆزىنى ئالماي بوسۇغىدا ئۆرە تۇرغان باستقا قاراپ، ـــ باشقا ئۆيگە كىرىپ كەتكەن ئوخشىمامسەن؟

ـــ ھېچنەدىن ئىچمىدىم.

ـــ نېمە دەيدۇي مۇنۇ !؟ ئابايا، ئىچىپ كەلدىم، دەيسانا؟

باست ئۇن چىقمىدى.

ـــ ئۆزىڭىز باشلاپ كەلسىڭىز بولمامدۇ؟ تونۇمىغان ئۆيگە كىرىشتىن ئىزا تارتتى ـ دە، ـــ دېدى ئىززەتخان.

ـــ ۋاي تاۋى نازۇكەي، تېخى نومۇسچان ئىكەنسەن ـ دە، مايا‌قا‌قا ئۆت، تاشلا خالتاڭنى.

باست خالتىسىنى سۈپىنىڭ بىر چېتىگە قويۇپ، ئىززەتخاننىڭ زورلىشى بىلەن ئىسمائىل كېمىچىنىڭ يېنىغا بېرىپ قورۇنۇپ ئولتۇردى. ئىسمائىل كېمىچى ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالغان يېتىم بالا بولۇپ، ئىسمىنىڭ باست ئىكەنلىكىنى، ئۆزىگە قانداق قالغانلىقىنى، ئەمدى ئۇنىڭ ئۆزىگە ئەگىشىپ كېمىچى بولۇشقا بەل باغلىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

دەسلەپتە ھاڭ ـ تاڭ قالغان ئىززەتخان بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىچ ـ ئىچىدىن سۆيۈندى. تەبەسسۇم يانغان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاردى. «خۇدايىم ئاھۇزارىمىزغا يېتىپتۇ ـ ده» دەپ ئويلىدى. ئۇلارنىڭ ئون تۆت ـ ئون بەشلەرگە كىرىپ قالغان قىزى باھارگۈل بۇ ئېگىز بويلۇق، يەردىن كۆزىنى ئالماي قورۇنۇپ ئولتۇرغان يوچۇن بالىغا يەر تېگىدىن قاراپ ـ قاراپ قويياتتى. ئۆيدە لەڭمەن ئېتىلىۋاتقان بولۇپ، ئىززەتخان سوزۇۋاتاتتى، باھارگۈل قازان بېشىدا ئىدى. باست خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بۇگۈن يۈز بەرگەن ئىشلاردىن ھەم قورقۇپ، ھەم ھەيران بولۇپ ئولتۇراتتى.

ـــ ئەمدى بىزنىڭ ئوغلىمىز بولدۇڭ، ـــ دېدى ئىسمائىل كېمىچى تاماكىسىنى كىگىزنىڭ قېتىغا سۈركەپ ئۆچۈرۈپ، ـــ بىرنەچچە كۈن ئۆيدە تۇر، كېمە بويىدىكى بوتكىنى تۈزەشتۈرىمىز، شۇ يەردە يېتىپ ـ قوپسەن. قورقامسەن يا؟

ـــ ياق.

ـــ مەنمۇ ئون ئالتە يېشىمدا يالغۇز قالغان. ئاستا ـ ئاستا كۆنۈپ قالسەن. ئەمدى كېمە بويىنىڭ خوجايىنى بولسەن.

ـــ خۇدايىم بىر تال ئوغۇل بېرىپ، ئۆزى ئېلىپ كېتىۋىدى، ـــ دېدى ئىززەتخان تەخسىلەرگە ئاش سېلىۋېتىپ، ـــ مانا چوڭ قىلىپ ياندۇرۇپ بېرىپتۇ ـ ده، «تىلىسەڭ تاپارسەن» دېگەن راست گەپ ئىكەن.

ـــ چوڭ قىلىمەن، دەپ سېنى ئاۋارە بولمىسۇن دېدى ـ ده.

بىر تاللا قىزى بار بۇ ئائىلىگە باستىنىڭ كېلىپ قوشۇلۇشى ئىسمائىل كېمىچىنىمۇ، ئىززەتخانىنىمۇ، باھارگۈلىنىمۇ خۇشال قىلدى.

4

ئىككى كۈندىن كېيىن كېمە ئىشقا چۈشتى. باست بىر ھەپتىگىچە ئىسمائىل كېمىچىگە ئەگىشىپ، ئەتىگەندە ئىشقا كېلىپ، كەچتە ئۆيگە قايتىپ يۈردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ دەريا بويىدا ـــ بوتكىدا يالغۇز ياتىدىغان بولدى. كەچ كىرىپ كېمە توختىشى بىلەن دەريا بويىدا بىرمۇ ئادەم قالماي، ئەتراپ سۈرلۈك تۈسكە كىرىپ قالاتتى. ئۆيگە بېرىپ تاماق يەپ قايتقۇچە قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتەتتى ـ دە، بوتكىغا كىرىپ چىراغنى يېقىۋالغۇچە جېنى ئالدىرايتتى. دەسلەپكى كېچىلەرنى قورقۇش، ئەندىشىدە ئۆتكۈزدى. كېچە جىمجىتلىقىدا شۇرلاپ يېتىپ كەلگەن شامال، دەريا شارقىرىشىنىڭ تۈيۈقسىز ئۆزگىرىشى، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئاڭلىنىپ قالىدىغان غەيرىي ئاۋازلار ئۇنى قورقۇنچقا سالاتتى. قانداقتۇر دەھشەتلىك مەخلۇقلار بوتكىغا بېسىپ كىرىپ كېلىدىغاندەك تۈيۈلاتتى ـ دە، ھاسىراپ تەرلەپ كېتەتتى.

ئۇ تىرىكچىلىك، تۇرمۇش يولىغا مانا مۇشۇنداق كىرىپ كەلدى. كېيىنكى كۈنلىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى قىياس قىلالمايتتى. ئۇ بەزى تىنچ كېچىلىرى تەگسىز خىياللارغا پېتىپ قالاتتى. «چوڭلار ئوغۇل بالىنىڭ بېشىغا ھەر خىل ئىشلار كېلىدۇ دەيدىغان، راست ئىكەن. ماڭا ھېلىتىنلا كېلىشكە باشلىدى. ئون ئالتە ياشقا كىرەر ـ كىرمەيلا قارا يېتىم بولۇپ قالدىم. مانا ئەمدى يالغۇزدىن ـ يالغۇز جېنىمنى يەپ، ۋەھىمە قوزغاپ تۇرىدىغان بۇ كەپىدە يېتىپتىمەن. ھېلىمۇ ياخشى ئىسمائىلكامغا ئۇچراپ قاپتىمەن، بولمىسا نەلەردە تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرەتتىمكىن؟! ... يەنە قانداق كۈنلەرگە قالىمەن،

نېمىلەرنى كۆرىمەن، كىم بىلىدۇ؟! ...»

ۋاقىت ئۇچقاندەك تېز ئۆتىدىكەن. باستىنىڭ كېمە ئۇستىدە يۈرگىنىگە مانا ئىككى يىل بولۇپ قالدى. ئۇ ھازىر ئۇستا كېمىچى. ئىسمائىل كېمىچى بولمىسىمۇ، ئۇ كېمىنى مۇستەقىل ھەيدەپ، باشقۇرالايدۇ. ئۇنىڭ كۈنلىرى پۈتۈنلەي دېگەندەك دەريا ياقىسى، كېمە بويىدا ئۆتۈۋاتىدۇ. بۇرۇنلاردا ئۆيگە تاماققا بارماي قالمايتتى، ھازىر ئارىلاپ ـ ئارىلاپ بارمايدىغان بولۇۋالدى. بۇنىڭدىن ئىسمائىل كېمىچى، ئىززەتخان خاپا بولغان بىلەن باھارگۈل خۇشال، ئۇنى تاماققا كەلمىسىكەن، دەپ ئويلايدۇ. ساقلاپ ـ ساقلاپ كەلمىگەندىن كېيىن ئاپىرىپ بېرىدۇ ـ دە، قىز تاماق ئاپارغان چاغدا كېمە بويىدا بىرمۇ ئادەم قالمىغان مەزگىل بولۇپ، باسىت بوتكىدا ياكى بوتكا ئالدىدا يالغۇز ئولتۇرغان بولىدۇ. مۇنداق چاغدا ئەگەر جۇرئەت قىلىدىغانلا بولسا، ھەرقانداق گەپنى قىلغىلى بولىدۇ ـ دە. كىم ئۆز غېمىنى قىلمايدۇ، كۆڭلىدە مۇھەببەت سېزىمى ئويغانغان ھەرقانداق قىز ـ يىگىت ئەپلىك پۇرسەتنىڭ كويىغا چۈشىدۇ ۋە ئۇنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىدۇ. باستىنىڭ تاماقنا ئارىلاپ كەلمەيدىغان بولۇۋالغانلىقىنىڭ سىرىنى ئاللىقاچان چۈشەنگەن باھارگۈل «ئۇ كېلىپ قالمىغىيدى» دەپ ئەنسىرەپ، كېمە بويىغا ئىنتىلىپ تۇرىدۇ.

ئەنە، ئۇ داستىخانغا ئورالغان تاماقنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، بوتكىنىڭ ئالدىدا توختىدى. ئەمما ئىشكىنى ئاچمىدى.

ـــ كىرەيمۇ؟ ـــ دېدى ئۇ تىترەڭگۈ ئاۋازدا.

ـــ كىرىڭ، سىزگە ئىشكىم ئوچۇق.

ـــ ئوچۇق دەيسىز، يېپىۋاپسىزغۇ، مېنى يىراقتىن كۆرۈپلا يېپىۋالغانسىز، تايىنلىق؟

ـــ ئۇقماي قاپتىمەن، شامال يېپىۋەتكەن ئوخشايدۇ. بولمىسا ئۇلۇغ ئېچىۋەتكەن بولاتتىم، ـــ باسىت شۇنداق دېدى ـ دە، ئىشكىنى ئېچىپ كۈلدى.

باھارگۈلنىڭ ئېلىپ كەلگىنى بىر تەخسە لەڭمەن ئىدى. ئۇنى قويىدىغان يەر تاپالمىغاچقا، باستىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. باستىنىڭ كىچىككىنە بوتكىسىدا تۆت تال تاختاي بىلەن ياسىۋالغان كارىۋات، ئورۇن ـ كۆرپە، بىر چۆگۈن، بىر كۇرۇشكىدىن باشقا نەرسە يوق، ئولتۇرغۇدەك بىرەر ئورۇندۇقمۇ يوق.

باھارگۈل كارىۋاتنىڭ ئاياغ تەرىپىدە قورۇنۇپقىنا ئولتۇردى. باستىمۇ قورۇنۇپ، تاماقنى خۇددى قىزلاردەك ئۇن چىقارماي يەۋاتاتتى. ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلىدە بىر ـ بىرىگە ئېيتماقچى بولغان گەپلىرى بار، لېكىن ئېيتىشقا جۇرئىتى يوق. بىر ـ بىرىنى كۆرمىگەن، خىيال سۇرگەن چاغلىرىدا ئاشۇ گەپلىرىنى چوقۇم ئېيتماقچى، باتۇرلۇق قىلماقچى بولۇشىدۇ. كۆرۈشكەن چاغدا تىترەپ كېتىدۇ، تىلى تۇتۇلىدۇ، قورقۇنچ باسىدۇ. ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق ھېسسىياتتا تولغىنىپ يۇرگىنىگە بىر نەچچە ئاي بولدى.

ـــ تاماقنى كىم ئەتتى؟

ـــ قانداق؟

ـــ ئەجەب ئوخشاپتۇ، ـــ دېدى باست ئېغىزىنى ئالمقىنى بىلەن ئېيتىپ، ـــ راستىنى دەڭە؟

ـــ مەن.

ـــ شۇ ... سىزنى ئەتتىمكىن دېۋىدىم.

ـــ قانداق بىلدىڭىز؟

ـــ تەمگە قاراپ.

ـــ ئاپامنىڭ ئەتكىنى تەمسىز ئىكەن ـ دە، ئاپام تاماقنا مەندىن ئۇستا.

ـــ ئاپىڭىزغۇ ئۇستا، لېكىن سىزنىڭ ئەتكىنىڭىز نېمىشقىدۇر ماڭا ئالايىتەنلا تېتىپ كېتىدۇ.

قىزىرىپ كەتكەن باھارگۈل يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي دېدى:

ـــ ئاۋۋال ئاغزىڭىزنى تاتلىق قىلىۋالىدىغان ئوخشايسىز.

— هەئە، سىز ئۆيدە تاماق ئېتىۋاتقان چاغدىلا مېنىڭ ئاغزىمغا تەم كىرىشكە باشلايدۇ.

— ۋىيەي ... — باھارگۈل ئەندىكىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ۋە تەخسىنى ئالماق ـ تالماق ئوراپ ماڭدى. ئۇنى قانداقتۇر بىر سېھرىي كۈچ تىترىتىۋەتكەندى.

— بىردەم ئولتۇرۇڭ.

— ئاپام نېمانچە يوقاپ كەتتىڭ، دېسە نېمە دەيمەن؟

— ئولتۇرۇپ قاپتىمەن دېمەمسىز.

— سىزگە ئاسان، ماڭا تەس.

باھارگۈل چىقىپ كەتتى. بىراق يەتتە ـ سەككىز قەدەم ماڭار ـ ماڭمايلا يەنە بىردەم ئولتۇرمىغىنىغا ئۆكۈنۈپ كەينىگە قايرىلىپ قارىدى. ياسىت ئىشكى ئالدىدا ئۆزىگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى. باھارگۈل ئۆز قەدەملىرىنىڭ ئاستىلاپ قالغانلىقىنى تۇيمىدى. «ئۆتكەندە تاماق ئېلىپ كېلىپ يانغاندا، يولدا قىزلار ئۇچراپ قېلىپ، ئۆيگە خېلى كېچىكىپ بارغان. شۇ چاغدا ئاپام گەپمۇ قىلمىغان، — دەپ ئويلاپ كېتىپ باراتتى ئۇ، — بىردەم ئولتۇرسامۇ بوپتىكەن، نېمانچە يوقاپ كەتتىڭ، دېسە، قىزلار ئۇچراپ قالدى، دېمەيتتىمۇ. ھەي، مېنىڭ قورقۇنچاقلىقىم، ياسىت ئاكام بۇگۈن ئاران بىر گەپ ئاچقاندا قېچىپ چىققىنىم نېمىسى ...»

ئەمما، ياسىت باشقىچە ئوي ـ خىيالدا قالغاندى: «باھارگۈل ساددىلىق قىلىپ: قارا، ئاپا، ياسىت ئاكام سىزنىڭ ئەتكەن تامىقىڭىز ماڭا ئالايىتەنلا تېتىپ كەتتى، دەپ كېتەرمۇ؟ شۇنداق دېسە، ئىززەتخان ھەدەم بۇ گەپنى ئىسمائىل ئاكامغا ئېيتسا، قانداق قىلارمەن؟ ئېغىزىمغا كەلگەن گەپنى ئويلىمايلا دەۋېتىدىغىنىم ...»

باھارگۈل ياستقا تاماق ئېلىپ ماڭغاندا ئىسمائىل كېمىچى ئايالىغا مۇنداق دېگەندى:

— ئىززەت، بىر ئىشنى سېزىۋاتامسەن؟

ـــ نېمه ئىشنى؟
ـــ قىزىڭ باستقا تاماق ئاپىرىشقا نېمانچه خۇشتار؟
ـــ ۋاي تاڭەي ...
ـــ ھەي، سەن زېرەك خوتۇن ئەمەسسەن ـ ده، ئانا دېگەن قىزىنىڭ ھەرىكىتىنى بايقاشقا ماھىر بولىدىغان، سەنزه ...
ـــ ھه، سىز نېمىنى سەزدىڭىز؟
ـــ قىزىڭنىڭ ھەرىكىتىگه قارا، ئاغزىڭدىن گەپ چىقىپ بولغۇچه تەييار بولىدۇ. كۆزۈڭنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچه چىقىپ كېتىدۇ.
ـــ تېزرەك ئاپىرىپ بېرەي دەيدىغاندۇ؟
ـــ ساددىلىقىڭنى قارا سېنىڭ، ئۇ كەلگۈچه مەن بېرىپ بولاي، دەيدۇ. ئۇ كەلسه سەن بار، مەن بار. ئۇ يەرگه بارسا باستىتىن باشقا ئادەم يوق، قىزىڭ شۇنى ئويلايدۇ. باستىمۇ تاماققا ئارىلاپ كەلمەيدىغان بولۇۋالدى. ئۇمۇ، مەن بارمىسام ئۇ كېلىدۇ، ئىككىمىز بىللە بولمىز، ئەركىن ـ ئازاده پاراڭلىشىمىز، دەپ ئويلاۋاتىدۇ.
ـــ ئىككىسى شۇنداقلا ئويلىشۋاتقان بولسا مەيلى ئەمەسمۇ، ئىلاھىم شۇنداق بولغاي.
ـــ مېنىڭچه، ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىگه كۆڭلى چۈشۈپ قالدى. بۇ ئىش خەقنىڭ كۆزىگه چېلىقىپ، ئېغىزىغا چىقىپ بولغۇچه تويىنى قىلىپ قويساق، دەپ ئويلاۋاتىمەن. باستىمۇ ئون سەككىزگه، باھارمۇ ئون يەتتىگه كىردى، تازا ۋاقتى، قانداق دەيسەن؟
ـــ شۇنداق قىلساق خويما بولاتتى، گۈلى گۈلىگه كەلدى دېگەن شۇ ... ئوغۇل ئۆيلىگۈچىمۇ ئۆزىمىز، قىز تالالىق قىلغۇچىمۇ ئۆزىمىز بولاتتۇق، ئىشمۇ ئاسان تۈگەيتتى.
ـــ ئۇنداق بولسا قىزىڭدىن ئاساماقچىلاپ گەپ ئېلىپ باق.
باست بىلەن باھارگۈلنىڭ بىر ـ بىرىگه يېقىنلىشىپ، خالىي جاينى ئىزدەيدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى ئىززەتخان

سەزمىگىنى بىلەن، ئۇنىڭمۇ ئويلاپ كېلىۋاتقىنى مۇشۇ ئىش. باست مۇشۇ ئۆيگە كەلگەن چاغدىلا كۆڭلىگە پۈككەنىدى. باست يېتىم بالا، ئۇنىڭ ئۆزلىرىدىن باشقا ھېچكىمى يوق. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن باستمۇ يىگىت بولىدۇ، باھارگۈلمۇ رەسىدە بولىدۇ. يالغۇز قىزنى ئۇنىڭغا بەرسە، ئىككىسى ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇپ ئالدىدا تۇرسا، ئۆزلىرىدىن كېيىن قالسىمۇ، تاپقان ـ تەرگىنى، تۇققەن تۇغۇچى ئۇلارغا قالسا، ئۆزلىرىنىڭ چىرىغىنى يېقىپ، مۇشۇ قورۇغا ئىگە بولۇپ ئولتۇرسا، بۇنىڭدىن ئارتۇق ياخشى ئىش بولامدۇ؟ ! شۇڭلاشقا، ئېرىنىڭ ئېيتقانلىرى ئۇنىڭ كۆڭلىنى يورۇتۇۋەتتى. ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى كېلىشتى: ئىززەتخان قىزىدىن ئاساقچىلاپ گەپ ئالماقچى. ئىش ئۆزلىرىنىڭ ئويلىغىنىدەك بولسا، ساراي تېمىغا يۆلەپ، بىر ئېغىز ئۆي سېلىپ، كەچ كۈزگە تارتىپ ئىككىسىنىڭ تويىنى قىلىپ قويماقچى بولۇشتى. ئۇلار مۇشۇ مەسلىھەتكە كەلگەن چاغدا، باھارگۈلمۇ باستىنىڭ كىچىككىنە بوتكىسىغا كۆڭلى قىيمىغان ھالدا كەينىگە يېنىپ ـ يېنىپ قاراپ كېلىۋاتاتتى.

5

كېمىچىلىك دېگەن دەم ئېلىش يوق ئىش. شۇنداق بولسىمۇ ئىسمائىل كېمىچى بىلەن باست ئىككىسى ئەتە ـ ئاخشىمى بىر سائەت، ئىككى سائەتتىن ۋاقىت چىقىرىپ، ئۆزلىرى تام سوقۇپ، كېسەك قۇيۇپ، ئونىچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بىر ئېغىزلىق ئۆيىنى پۈتكۈزۈۋالدى. بىراق، بىرەر ھەپتىدىن كېيىن توي قىلارمىز، دەپ تۇرغاندا جاھان ئەنسىزلىشىپ كەتتى. ئاڭلىغان مىش ـ مىش گەپلەر راست چىقىپلا تۇردى: «ھۆكۈمەتنىڭ ئالتە ئوغرى دېگىنى ئالتە باتۇر ئىكەن»، «نىلقىدا ئىنقىلاب پارتلاپتۇ»، «ھازىر ئۇرۇش بولۇۋېتىپتۇ» ... دېگەندەك گەپ ـ سۆزلەرنىڭ كېمە بويىدىمۇ ئىپادىسى كۆرۈلۈشكە

باشلىدى.

گومىنداڭ چېرىكلىرىنىڭ ئۇياقتىن - بۇياقىقا ئۆتۈشى كۆپەيدى. ئۇلارنىڭ ئۆڭكۈلى ئۆچكەن، كېمىگە چىقسا، زورلۇق قىلىپ ئۆزلىرىدىن باشقا ئادەمنى چىقارمايتتى. ھەممە ئادەمگە گۇمانسىراپ قارايتتى. قاياقتىن «تىرىق» قىلغان ئاۋاز چىقسىلا مىلتىقلىرىنىڭ ئوچىنى شۇ ياققا قارىتاتتى. كىم پىچىرلاشسا ئۇ سوراققا تارتىلاتتى. شۇنداق قىلىپ كېمە بويى ناھايىتى سۈرلۈك، قورقۇنچلۇق تۈسكە كىردى.

بەزى كۈنلىرى چېرىكلەر تاغ تەرەپتىن قوللىرى كەينىگە قىلىپ باغلانغان ئادەملەرنى ھەيدەپ كېلەتتى. گەرچە ئۇلارنىڭ قوللىرى باغلاقلىق تۇرسىمۇ، چېرىكلەر مىلتىقلىرىنىڭ ئوچىنى ئۇلارغا تەڭلەپ تۇراتتى، كۆزلىرىنى ئۇلاردىن ئالمايتتى. مۇنداق تۇتقۇن قىلىشلار كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىۋاتاتتى.

— كۆردۈڭمۇ، باست، — دەيتتى ئىسمائىل كېمىچى، — ھۆكۈمەت نېمانچە تېپىرلايدۇ؟ جېنى تۈمشۇقىغا كېلىپ قالدىمۇ نېمە؟ ... بايقاۋاتقانسەن، شۇنچە ئەسكەرلەر قېنى؟ تاغ تەرەپكە كېتىدۇ، نېمىشقا قايتمايدۇ؟

— راست ئۇرۇش بولۇۋاتقان ئوخشايدۇ.

— شۇنداق، ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ. مۇنۇ ھەيدەپ كەلگەنلىرى ئىنقىلابچىلارنى قوللىغانلار، ئۇلارغا ئۇن قاتقانلار، زۇلۇم چېكىدىن ئېشىپ كەتتى - دە، ئۇكا.

— ئەمدى بۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتەرمۇ؟

— خالىغىنىنى قىلىدۇ. بەزىلىرىنى ئاتىدۇ، بەزىلىرىنى تۈرمىگە تاشلايدۇ ... بەزىلىرى تۈرمىدىن قېچىپمۇ چىقىدۇ تېخى، سادىر پالۋان دېگەن ئادەمنى ئاڭلىغانمىدىڭ؟

— ئاڭلىغان.

— ھە، شۇ پالۋانمۇ تۈرمىدىن نەچچە قاچقان ئەمەسمۇ، بۇلارمۇ بوش ئادەملەر ئەمەس - دە ...

ژاقىت يېرىم كېچىدىن ئاشقان بولسىمۇ باسىت زادىلا ئۇخلىيالمىدى، بوتكىدىن سىرتقا ئىككى قېتىم چىقتى. ئايسىز، سۇرلۇك كېچە ئىدى. ھەيۋەتلىك دەريا ئاقىرىپ، شاۋقۇنلىرىپ ئاقماقتا، سوغۇق شامال غەلىتىلا ئاۋازلارنى ئېلىپ كەلمەكتە ئىدى. باسىتتا ھازىر بۇرۇنقىدەك ۋەھىمىلىك، ئەنسىز تۇيغۇلار قوزغالمايدۇ. ئۇ ھەممىگە ــ تىكەندەك يالغۇزلۇقىمۇ، تۆت ئەتراپ ئادەمگە ئەنسىزلىك سېلىپ تۇرىدىغان سۇرلۇك ھالەتلەرگىمۇ، كېچىدىكى غەيرىي قورقۇنچلۇق ئاۋازلارغىمۇ كۆنۈپ كەتكەن.

ئۇنىڭ ئۇخلىيالماسلىقىغا مۇنۇ ئىككى ئىش سەۋەب بولۇۋاتاتتى: بىرى، تۇيۇقسىزلا ئۆپۈر ـ تۆپۈر باشلىنىپ كېتىپ تويىنى قىلالمايۋاتقانلىقى؛ يەنە بىرى، چېرىكلەرنىڭ ھەر كۈنى دېگۈدەك قولى باغلانغان ئادەملەرنى شەھەرگە ئەكىرىپ كېتىۋاتقانلىقى. «قورقۇمسىزلىرى، ئىشى ئوڭدىن كەلگەنلىرى قېچىپمۇ قۇتۇلار. قالغانلار قانداق قىلىدۇ؟ ئۇلارنىڭمۇ بالىچاقلىرى باردۇ؟ ئەگەر ئېتىلىپ كەتسە، ئۇلارغا ئۇۋال ئەمەسمۇ؟»

شۇنداق ئوي ـ خىياللار بىلەن ئۇ قايسى ۋاقىتلاردا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى تۇيمىدى، بىراق يەر تېگىدىن كېلىۋاتقاندەك بىر ئاۋاز بىلەن ئويغىنىپ كەتتى.

ــ كېمىچى ...

ئۇ بېشىنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ، سىرتتىن بىرىنىڭ ئۆزىنى چاقىرىۋاتقانلىقىنى بىلدى.

ــ كېمىچى، ھوي كېمىچى !

ــ مانا ـ مانا، ــ باسىت كىيىملىرىنى ئالماي ـ تالماي كىيىپ، سىرتقا چىقتى. ئالدىدا تۆت ئادەم تۇراتتى.

ــ نېمە دەيسىلەر؟

ــ بىزنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قوي، ئۇكا.

ــ كېچىسى كېمە ھەيدەش خەتەرلىك.

ـــ ئېقىپ كەتسەك مەيلى.
ـــ سىلەر نېمە ئادەملەر؟
ـــ تۇرمىدىن قېچىپ چىققانلار، تېزرەك ئۆتكۈزۈۋەتسەك، كەينىمىزدىن چېرىكلەر قوغلاپ كېلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن.
ـــ بىزنى قۇتقۇزۇپ قال، ئۇكا، ئۇلار كېلىپ قالسا ئېتىۋېتىدۇ.
ئۇلار ھاسىراپ سۆزلەيتتى. ئالدى ـ ئارقىسىغا تېز ـ تېز قارايتتى.
باسىت ئويلاندى: بۇلار ھېلىقى قولىنى باغلاپ ئېلىپ كىرىپ كېتىلگەنلەردىن ئىكەن ـ دە، ئىسمائىل ئۇستام بۇلارنىڭ بەزىلىرىنى ئاتىدۇ، بەزىلىرى قېچىپمۇ چىقىشى مۇمكىن دېۋىدى، قېچىپ چىقىپتۇ ـ دە. راست، كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلار بولۇشى مۇمكىن. تېزرەك ئۆتكۈزۈۋېتەي. ئۇستامغا خەۋەر قىلغۇچە ئۇلگۈرەلمەي قېلىشى مۇمكىن، بۇلارغا ئۇستاممۇ، مەنمۇ ئىچ ئاغرىتقان ئەمەسمىدۇق.
باسىت ئەندىشىدىمۇ، ئىككىلىنىشتىمۇ بولمىدى. كېمىنىڭ تۇۋرۇككە باغلانغان تۆمۈر زەنجىرىنىڭ قۇلۇپىنى چاقىنلىق بىلەن ئاچتى. ئۇلار كېمىگە چىقتى، پالاق ئۇرۇلدى، كېمە قوزغالدى. ئۇ قاتقا ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار باشتا مىڭبىر رەھمەتلەرنى ئېيتىپ تاغ تەرەپكە يول ئالدى ۋە بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى.
سۇبھى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندى. باسىت ئۆزىدە يېنىكلىك، خاتىرجەملىك ھېس قىلىپ، سوغۇق تاغ شامىلىدىن راھەتلىنىپ، پالاقنى سالماق بىلەن ئۇرۇپ بۇ قاتقا ئۆتتى. كېمىنىڭ زەنجىرىنى تۇۋرۇككە باغلاي دەپ تۇرۇشىغا چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ ئىسمائىل كېمىچى كەلدى ـ دە، سورىدى:
ـــ كىمنى ئۆتكۈزۈۋەتتىڭ؟
ـــ تۇرمىدىن قاچقانلارنى.
ـــ راستما؟

— راست، ئىككىسىنى تونۇپمۇ قالدىم.
— يارايسەن!
— سىزگە خەۋەر قىلالمىدىم. كەينىدىن قوغلىغانلار كېلىپ قالمىسۇن دەپ تېزلا ئۆتكۈزۈۋەتتىم، — دېدى باسسىت.
— ئەنە قوغلىغانلارمۇ كەلدى، — دېدى ئىسمائىل كېمىچى، — ئۇلارنى كۆرمىدۇق دەپ چىڭ تۇر.
ئۇچ ئاتلىق چېرىك تاراسلاپ يېتىپ كەلدى ـ دە، ئاتلىرىدىن چۈشۈپ ئىسمائىل كېمىچىدىن سورىدى:
— ئۇلار قېنى؟
— كىملەر؟
— ئوغرىلار.
— قايسى ئوغرىلار؟
— تۈرمىدىن قاچقان ئوغرىلارچۇ، تولا خۇپسەنلىك قىلما! — ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ۋەھشىيلىك يېغىپ تۇراتتى.
— بىز ھېچكىمنى كۆرمىدۇق.
— يالغان! سەن ئۇلارنى ھېلى ئۆتكۈزۈۋەتتىڭ.
— ھېچكىمنى ئۆتكۈزمىدۇق.
ئۇلارنىڭ كۆزى تېخى تۈۋرۈككە باغلانمىغان زەنجىرگە چۈشۈپ قالدى. ئالدىدىكى باشلىقى يېنىدىن تاپانچىسىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ئىسمائىل كېمىچىنىڭ كۆزىگە تەڭلىدى.
— راست گەپنى قىلامسەن ـ يوق!؟ — ئۇ ئۇنىڭ كاچىتىغا بىرنى سېلىۋىدى، باستىنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىپ كەتتى. يەنە بىرىمۇ مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن دۇمبىسىگە ئىككى ـ ئۈچنى ئۇرۇۋەتتى:
— راست گەپنى قىلمىساڭ، ھېلى ئۆلىسەن!
— چانىۋەتسەڭمۇ كۆرمىدىم، كۆرمىدىم!
— شۇنداقمۇ؟ ... ھەيدە بۇنى!
— نەگە ھەيدەيسەن؟
— سېنى راست گەپ قىلدۇرىدىغان يەرگە.

ئىككى چېرىك ئىسمائىلنىڭ قولىنى ھېلىقى تۇتقۇنلاردەك كەينىگە قىلىپ باغلىدى ـ دە، ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ ماڭدى. كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن باست تاس قالدى: ئۆتكۈرۈۋۈتكەن مەن، ئۇستامنى قويۇۋەت، دېگىلى. لېكىن، ئىسمائىل كېمىچىنىڭ «كۆرمەدۇق» دېگەن گېپىدە چىڭ تۇرغانلىقىنى ئويلاپ، توختاپ قالدى. ئۇ ئۇلارنىڭ قارىسى يېتكۈچە قاراپ تۇردى.

ئىسمائىل كېمىچى كەينىگە قايرىلىپمۇ قويمىدى.

باست ئويلىمىغان ھالدا يۈز بەرگەن بۇ ئىشلاردىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. «ئۇستامنىمۇ تۇرمىگە تاشلايدىغان بولدى ـ دە، ھېلىقىلاردەك قېچىپ چىقارمۇ ياكى ئېتىلىپ كېتەرمۇ؟ دەپ ئويلاشقا باشلىدى. ئۇ ئۆپكىسى ئاغرىغا تىقىلىپ قالغاندەك بىئارام بولدى «ئۆيگە قانداقمۇ بارارمەن، ئۇلارغا نېمە دەرمەن، ئىززەتخان ھەدەم نېمە بولۇپ كېتەر. باھارگۈلچۇ؟ ...»

ئىسمائىل كېمىچىنىڭ تۇتۇلۇپ كېتىشى ھېچكىم ئويلاپ باقمىغان ئىش بولدى. ئۇنىڭ نېمە سەۋەبتىن تۇتۇلغانلىقىنى باستتىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ سىرلىق بىر تۇگۈن بولۇپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن بۇ ئائىلىگىلا ئەمەس، دەريا ياقىسىدىكى بۇ كىچىككىنە مەھەللىگىمۇ ئەنسىزلىك چۈشتى. يېزىلىقلار شەھەردە «تۇت ـ تۇت» بولۇۋېتىپتۇ، دەپ ئاڭلايدىغان، ئەمدى ئۆز مەھەللىسىدىنمۇ تۇتۇلۇۋاتىدۇ. ئۇلار گويا ئەتە ـ ئۆگۈن ئۆزلىرىنىمۇ تۇتۇپ كېتىدىغاندەك ۋەھىمىگە چۈشۈپ قالدى.

ئىسمائىل كېمىچىنىڭ ئائىلىسى قانىتىدىن، يۆلەنچۈكىدىن مەڭگۈ ئايرىلىپ قالغانىدەك ماتمدە قالدى. باست تۇرمىدىن قاچقانلارنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويغىنىغا قاتتىق ئۆكۈندى. ئۆتكۈزۈپ قويمىغان بولسا، ئىسمائىل كېمىچىمۇ تۇتۇلۇپ كەتمىگەن بولاتتى ـ دە، توۋا، ئىچ ئاغرىتىپ قىلغان ئىشنىڭ

بىر بالاسى چىقىدىكەن ـ دە، تېپتىنچ كېتىۋاتقان ئائىلە قاراپ تۇرۇپ غەمدە، قايغۇ ـ ئەلەمدە قالدىغۇ ...

بىراق، ئۇلارنىڭ غەم ـ قايغۇسى ئانچە ئۇزاققا بارمىدى. ئەتىسى سۇبھى يېڭىدىن كۆتۈرۈلگەندە، ئىسمائىل كېمىچى قېچىپ چىقتى. ئاۋۇال ئۇ ئالدىراش ئۆيىگە كىرىپ، ئايالى، قىزىنى خۇشال قىلدى. ئاندىن بىرنەچچە كۈن يوشۇرۇنۇپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆيىدىن چىقتى ـ دە، كېمە بويىغا كەلدى.

باست تېخى ئۇيقۇدا ئىدى. كېمىچى ئۇنى تېزلىكتە ئويغىتىپ چىقتى. ئىشنىڭ مۇنداق چاپسان ئوڭغا تارتقانلىقىدىن ھەم خۇشال بولغان، ھەم ھەيران قالغان باست ئۇنىڭدىن بىرنەچچە گەپلەرنى سورىۋىدى، ئىسمائىل كېمىچى قولىنى سىلكىدى:

ـــ تولا گەپنىڭنى قوي، كېمىنى ھەيدە، مېنى ئۇ قاتقا ئۆتكۈزۈپ قوي. تاغ ئىچىگە كىرىپ كېتىمەن. بىر ھەپتە، كۆپ بولسا ئىككى ھەپتە يوشۇرۇنۇپ يۈرىمەن. ئاندىن ئاشكارا يۈرىدىغان چاغ كېلىدۇ، بول!

باست چاققانلىق بىلەن زەنجىرنى يەشتى. ئىككىسى كېمىگە چىقتى، كېمە ئەمدىلا قوزغىلاي دەپ تۇرۇشىغا، ھېلىقى ئۇچ ئاتلىق چېرىك قوراللىرىنى پۇلاڭلىتىپ يېتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئىسمائىل كېمىچىنى تۇتۇپ ئەكىرىپ كېتىش نىيىتى يوق ئوخشايدۇ. ئالدىدىكى باشلىقى ئاتتىنمۇ چۈشمەي، تاپانچىسىنى ئۇنىڭغا توغرىلىدى ـ دە، ئاتتى. ئۇ بىر سەنتۈرۈلۈپ توختاپ قالدى ۋە قەھر بىلەن چېرىكلەر باشلىقىغا تىكىلىپ قارىدى. ئىككىنچى پاي ئوق ئۇنى يىقىتۇەتتى.

ئىسمائىل كېمىچى تۇرمىدىن قانداق تېز قېچىپ چىققان بولسا، ھاياتىدىنمۇ شۇنداق تېز ئايرىلدى.

چېرىكلەر كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، تاراسلاپ يۈرۈپ كەتتى.

باست نېمه قىلارنى بىلەلمەي قېتىپلا قالدى.

6

11 ـ ئاينىڭ باشلىرى. كېمە بويىدىكى ئەنسىزلىك، ئوپۇر ـ توپۇر تېخىمۇ ئەۋج ئالدى. ئادەملەرنىڭ چىرايلىرىدا ۋەھىمە، ئالاقزەدىلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئەمما، ئەمدى باست خاتىرجەم. ئۇنىڭ قۇلاق تۇۋىدە ئۇستىسىنىڭ: «بىر ھەپتە، كۆپ بولسا ئىككى ھەپتە يوشۇرۇنۇپ يۈرىمەن، ئاندىن ئاشكارا يۈرىدىغان چاغ كېلىدۇ» دېگەن سۆزلىرى جاراڭلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قوللىرى پالاقتا، كۆزلىرى يىراقتا، كۆڭلىدە بولسا ئۇستىسى ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش ئىرادىسى تىكلەنمەكتە ئىدى. تاغ تەرەپتىن ئۇرۇلۇۋاتقان سوغۇق شامال يالاڭ چاپىنىڭ پەشلىرىنى قايرىپ يەلپۈتۈۋاتىدۇ، دەريا تىنىمسىز شارقىراپ ئۆركەشلەۋاتىدۇ. ئۇ ھازىر ئۆيلەنگەن. ئۇستىسىنىڭ قىرىق نەزىرىدىن كېيىن ئىگىسىز قالغان ئائىلىگە باشپاناھ بولۇش ئېھتىياجىدىن، مەھەللىدىكى ئاقساقاللارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن بىر كېچىدىلا نىكاھ ئوقۇپ، باھارگۈل ئىككىسىنى قوشۇپ قويغان.

كۈن ئولتۇراي دەپ قالغانىدى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم ئۇ قاتقا ئۆتتى. ئەمدى بۇ قاتقا قايتماقچى بولۇۋاتقاندا، تاغ تەرەپتىن بىر توپ گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي، قېچىپ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. ئۇلار شۇنچە ئىتتىك يۈگۈرۈۋاتسىمۇ كەينىگە تىنماي قارايدۇ، ئارىلاپ ئوق ئۇزىدۇ. بۇنىڭدىن ئۇلارنى قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنىڭ بارلىقىنى قىياس قىلغىلى بولاتتى. باست كېمىنى دەرھال ھەيدەپ بۇ قاتقا ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، ئۇلار يېتىپ كەلدى ـ دە، ۋارقىرىدى:

ـــ توختا، ھارىمى ! ھېلى ئۆلىسەن !

ئۇلار كەلدى ـ دە، دۈكۈرلىشىپ كېمىگە چىقتى،

ئالاقزەدىلىك يانغان كۆزلىرى تاغ تەرەپتە ئىدى.

ــ ھەيدە ! تېز ھەيدە، بول !

پالاق ئاستا ئۇرۇلدى، كېمە قوزغالدى. ئەسكەرلەر بىر ئورۇندا تۇرالمايتتى. بەتلەكلىك ئاپتومات، مىلتىقلىرىنىڭ ئۇچىنى تاغ تەرەپكە قارىتاتتى. ھېلى كېمىنىڭ باش تەرىپىگە بارسا، ھېلى ئاياغ تەرىپىگە كېلەتتى. باستقا دەمۇدەم «تېز ھەيدە !» دەپ ۋارقىرايتتى. سوغۇق شامال ئۇرماقتا. دەريا دولقۇنلىرى كۆتۈرۈلمەكتە. كېمە دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلەي دەپ قالغاندا، تاغ تەرەپتىن ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان ھەر خىل كىيىملىك يەتتە ـ سەككىز پارتىزان كۆرۈندى ۋە ئۇلار تېزلىكتە دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى.

باست كېمىدىكى گومىندانڭ ئوفىتسېرىغا ۋە قىرغاققا يېتىپ كېلىپ ئاتلىرىدىن چۈشۈۋاتقان پارتىزانلارغا بىر قارىدى ـ دە، پالاقنى دەريا‌غا ئىرغىتىپ تاشلىۋەتتى ۋە ئۆزى سۇغا شۇڭغۇدى. كېمە توختاپ قالدى. گومىندانڭ ئەسكەرلىرى ۋارقىرىشىپ ئۇنىڭ كەينىدىن بىرنەچچە پاي ئوق ئۇزدى.

باست بىر كۆرۈنۈپلا يوقاپ كەتتى. ئۇلار ئوپۇر ـ توپۇر بولۇشۇپ، ئالاقزەدىلىككە چۈشۈپ، سۇغا قارىتىپ توختىماي ئوق ئۇزۇۋاتقاندا، قىرغاقتىكى پارتىزانلارنىڭ ئاتقان ئوقىدىن ئىككىسى يىقىلدى. قالغانلىرى يېتىۋېلىشتى. كېمە يا ئۇياقتا، يا بۇياقتا ماڭالماي دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا پۇلاڭلاپ تۇراتتى.

باست دەريانىڭ ئايىغىدىن ئۇ قىرغاققا ئۇزۇپ چىقتى ۋە ھاسىراپ كەتكەن بولسىمۇ پارتىزانلارنىڭ قېشىغا چاپتى.

ــ يارايسەن، ئوكا، ــ دېدى پارتىزانلار ئۇ يېتىپ كېلىشىگە، ــ ئۇلار تىرىك يولۋاس ئىدى، ئەمدى ئۆلۈك يولۋاسقا ئايلاندۇرۇپ قويدۇڭ.

پارتىزانلار كېمىدە يېتىۋالغانلار ئۈستىدىن ھالقىتىپ، مىلتىق، ئاپتوماتلىرىدىن بىراقلا ئوق ئۇزدى. كېمىنىڭ

ئەتراپىغا بىرنەچچە تال گىرانات تاشلىدى.

ــ ھاي، كېمىدىكىلەر ! ئۆلمەي دېسەڭ، ياخشىلىقچە ئورنۇڭدىن تۇرۇش، تاشلا قورالنى !

قىرغاقتىكى پارتىزانلار ئاگاھلاندۇرۇپ ۋارقىرىدى.

ئامالسىز قالغان چېرىكلەر ئورۇنلىرىدىن ئاستا تۇرۇشۇپ، قوللىرىدىكى ناگان، مىلتىق، ئاپتوماتلىرىنى تاشلىدى ۋە قىرغاقتا ئۆزلىرىگە قورال تەڭلەپ تۇرغانلارغا تىترىشىپ قاراپ تۇرۇشتى.

كېمە بىر ئورۇندا تەۋرىنىپ تۇراتتى.

ــ ئەمدى ئۇلارنى ئەكېتىشىمىز كېرەك، ئۇكا.

ــ بۇ ئاسان، ــ دېدى باسىت، ــ ئەنە ئاۋۇ قولۇاق بىلەن كېمىگە چىقمىز.

ئۇ بۇ قاتتىكى بوتكىدىن ئۇزۇن سېپى بىلەن غالتەكىنى ئېلىپ چىقىپ، ئۇنى دەريانىڭ ئۇ قېتىدىن ـ بۇ قېتىغا تارتىلغان سىم ئارغامچىغا بېكىتتى. قولۇاقنىڭ ئۇچىدىكى تۆڭگىگە باغلاپ، بىرنەچچە تال تاختاينى سېپىنى قولۇاققا توغرىسىغا قويۇپ، سۇپا ياسىدى. سۇپىغا تۆت پارتىزان چىقتى. ئۇلارنىڭ ئۇچى ئاپتوماتلىق، بىرى قول بومبىلىق ئىدى. باستىنىڭ پالاق ئۇرۇشى بىلەن قولۇاق قوزغىلىپ، كېمىگە قاراپ ئىلگىرىلىدى. پارتىزانلار ئاپتوماتلىرىدىن ئوق ئۇزۇۋېتىدىغاندەك، قول بومبىسىنى ھېلى ئېتىۋېتىدىغاندەك قىياپەتتە ئۇلارغا يېقىنلاپ كەلدى ـ دە، كېمىگە چىقتى.

ــ رەھمەت، ئۇكا، ــ دېدى پارتىزانلار باشلىقى كېمە ئۆز ئورنىغا قايتىپ كەلگەندە، ــ ئىنقىلاب تارىخىمىزغا يېڭى، جەڭگىۋار بىر بەت قوشتۇڭ، ئىنتايىن ئۇلۇغ خىزمەت كۆرسەتتىڭ، ئەنە ئاۋۇنىڭدىن ...

ئۇ نېرىدا بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرغان گومىنداڭ ئوفىتسېرىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ يەنە دېدى:

ــ بۇ قېتىمقى غۇلجىغا قىلىنىدىغان ھۇجۇمنىڭ

غەلىبىسىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان مۇھىم ماتېرىياللارنى ئالالايمىز. سەن ئۆزۈڭنى پەقەت ئىككى كۈنلا دالدىغا ئېلىپ تۇر.

پارتىزانلار چېرىكلەرنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ، تاغ ئىچكىرىسىگە كىرىپ كەتتى.

7

غۇلجىدا ۋاقىتلىق ئىنقىلابىي ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ، ئاردىدىن ئۇچ ئاي ئۆتكەندە، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئورگان گېزىتىدە باستىنىڭ خېيىم ـ خەتەردىن، ئۆلۈمدىن قورقماي ئىنقىلاب ئۈچۈن كۈرسەتكەن خىزمىتى پەخرلىنىش بىلەن تىلغا ئېلىنىپ تونۇشتۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئىش ئورنى، قىلىۋاتقان ئىشىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىسىمۇ، ئەمما كىشىلەر ئاردىسىدىكى ئىناۋەت، ئابرۇيى ئۆستى. قېرىلار ھەر نامىزدا، ئاللا رەھمەت قىلسۇن، دەپ دۇئا قىلاتتى. ياشلار ئۇنىڭ نامىنى ئىپتىخار ـ ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالاتتى. ئۇمۇ ئۇنىڭدىن باشقىنى كۈتمىدى.

ئۆمۈرنىڭ رازىمەنلىكى، شادلىقى ـــ ئۆزى كۆڭۈل قويغان ئىشىدىن بىرەممۇ ئايرىلماسلىقتا ئىپادىلىنىدۇ.

ئۇنىڭ ئۆمرى ئۆزى سۆيگەن ئىش بىلەن دەريادىن خۇددى بېلىقتەك ئايرىلماي ئۆتتى. بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ئۆتكەن يىللار يېشىنى ئەللىككە ئەكېلىپ قويغان بولسىمۇ، ئۇ ھەر كۈنى ئۆزىنى مۇكاپات ئېلىۋاتقاندەك، كۈندىن ـ كۈنگە ياشىرىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. ئۇ ھازىر «ئۇستا كېمىچى باست» دەپ ئاتىلىدۇ. ھېلىمۇ بەستىدىن كۈچ تېمىپ، كۆزلىرىدىن پەم ـ پاراسەت، جاسارەت چاقناپ تۇرىدۇ. ئەمما، ئۇ ئەنە شۇنداق چېغىدا ئىشىدىن ھەيدىلىپ، ئېغىر ئازاب، قايغۇغا چۆكۈپ قالدى. ئۇنىڭ شۇ ھالىغا ئىچ ئاغرىتقان ھېلىقى مۇخبىر يىگىت شەھەردە ئۆزى بىلىدىغان باشلىقلار، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا باسىت كېمىچىنىڭ ئىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپمۇ كۆڭۈرۈكنىڭ

قاراۋۇللۇقىنى ئېلىپ بېرەلمىدى. ئۇنىڭ داد ـ پەريادىغا قۇلاق سالمىدىغان بىرمۇ ئادەم تېپىلمىدى.

باسىت كېمىچى بېشىغا كەلگەن دەرد ـ ئەلەملىرىنى، تارتىۋاتقان ئازابلىرىنى ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن دەريا بويىدىن ئايرىلىش قارارىغا كەلدى ـ دە، كىچىككىنە قورۇسىنى تاشلاپ، تىرىكچىلىك ئىستېپ، شەھەرگە يول ئالدى. ئەنە ئۇ ئايالى باھارخانىنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىپ بارىدۇ. ئەمما، ئۇ ھەرقانچە ئازابلانسىمۇ ئۆزىنى يوقتىپ قويغىنى يوق. بىرمەھەل ھاۋا ئۆزگىرىپ، ئاسمانىنى قارا بۇلۇتلار قاپلاپ كەتكەندە، تەلۈە سولخايلارنىڭ: «سەن ئوغرى، ئوغرىلارنىڭ شېرىكى» دېگەن قارا سۈركەشلىرىگە، تۈرمىدىكى قېيىن ـ قىستاق، ئازابلىرىغا چىدىغان. بۇنىڭغىمۇ چىدايدۇ. چۈنكى، ئۇ سەۋرچان، چىداملىق ئادەملەرنىڭ ئەۋلادى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

چىمەنگۈل

1

ئۇ خۇددى چۆل ـ جەزىرىدە ئېچىلغان گۈلگە ئوخشايتتى.
بەزىلەر ئۇنى ياۋا كەپتەر، قولغا ئۆگەنمەيدۇ، دېسە، بەزىلەر ئۇ قارلىغاچ، بەرىبىر كۈزدە كېتىپ قالىدۇ، دەيتتى. بۇ ئۇرۇمچىدىكى سەنئەت ئىنستىتۇتىنى تۈگىتىپ كەلگەن قىز چىمەنگۈل بۇ يەرگە تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن چاغدا بولۇنغان گەپلەر ئىدى. ئۇ بىر يۈز يىگىرمە چاقىرىم يىراقلىقتىكى بۇ كەنتكە ماگىزىنىڭ مال ئېلىپ قايتقان هارۋىسىدا كەلگەنىدى. قاپقارا چېچىنى بۇدۇر قىلغان، ئۇچىسىغا تېگى ئاق يوغان ـ يوغان سېرىق گۈللۈك، ئويما يەڭلىك، ئېتىكى تىزدىن خېلىلا يۇقىرى دۇڭپاڭلى كۆڭلەك كىيگەن، پايپاقسىز پۇتىغا كەشىدەك ئاددىيلا ئاياغنى كىيىۋالغان بۇ قىزنى كۆرۈپ كىشىلەر هەيران قېلىشقانىدى:
بىر ئەپەندى قىز كېلىدۇ دەۋاتاتتى، قارىغىنا، ئالۋاستى كەپتۇغۇ؟
ـــ چەت ئەلدىن كەلدىمۇ يا؟
ـــ چۈشۈپ قالغان چەت ئەللىك باردۇ بۇ يەرگە كېلىدىغان ...
ـــ هەرهالدا ئادەمگە سەل ـ پەل ئوخشايدىغان بىرنېمە كەپتۇ، دېگىنە.
ئۇ مالنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، بۇ ئۇزۇن يولنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۆتەڭگە كەلگەن چېغىدىلا ئۆتەڭنىڭ ئىگىسى ـــ بۇرنى پۇچۇق موماي قىزنىڭ كىملىكىنى، نېمىگە ماڭغانلىقىنى ئۇقۇپ، سىياقىغا قاراپلا: «هەي، بۇ قىز ئۇ يەرگە كۆنەلمەيدۇ،

بۆرىدىن قاچقان كىيىكتەك قىچىپ كېتەرمىكىن» دېگەنىدى.

كەنت باشلىقى ھارۇدىن چۇشۇپ كىشىلەرگە قاراپ قېتىپلا قالغان چىمەنگۈلنى ئىشخانىغا تەكلىپ قىلىپ:

— قېنى، بۇياقتا كىرىڭ قىزىم، دەم ئېلىپ تۇرۇڭ، مەكتەپ مۇدىرى ھازىر كېلىپ قالار، — دېدى. ئۇلار ئىشخانىغا كىرگەندىن كېيىن چىمەنگۈلگە يېنىدىكى يىگىتنى تونۇشتۇردى، — بۇياق كەنتنىڭ كاتىپى خېۋىر بولىدۇ، سىزنىڭ تامىقىڭىزنى مۇشۇ يىگىت ئورۇنلاشتۇرىدۇ.

كەنت باشلىقى چىقىپ كەتتى. چىمەنگۈل بايىاتىن ئۆزىنىڭ يۈك ـ تاقىنى ئىشخانىغا كۆتۈرۈپ ئەكىرگەن بۇ ياش يىگىتكە سەپسېلىپ قارىدى. قارىقۇمچاق، يۇزىدىن توپا ئۆرلەپ تۇرغان، كالپۇكلىرى يېرىلىپ شورلانغان، چېچىنى چۇشۇرۇۋەتكەن خېۋىر ئىسىملىك يىگىت چىمەنگۈلگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى. چىمەنگۈل ئۇزۇنچاق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ تەرلەپ كەتكەن يۇزىنى ئالىقىنى بىلەن يەلپۈدى. خېۋىر توپا بېسىپ كەتكەن چايداننى ئېلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. چىمەنگۈلنىڭ كۆزى ئۇستەلنىڭ بىر چېتىگە دەستىلەپ قويۇلغان گېزىت ـ ژۇرناللارغا چۈشتى ـ دە، ئۇلارنى بىردىن ئېلىپ كۆردى: «تارىم»، «دۇنيا ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژۇرناللارنىڭ ھەممىسى تۇراتتى. «بۇ سەت مۇشۇ گېزىت ـ ژۇرناللارنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇمدىكىنە؟» ھەيران بولۇپ ئويلاپ قالدى ئۇ، ئاڭغىچە قاينىاق سۇ ئېلىپ خېۋىرمۇ كىرىپ كەلدى.

— بۇ گېزىت ـ ژۇرناللارنى بۇ يەردە كىم ئوقۇيدۇ؟ — دەپ سورىدى قىز گېزىتلەرنى كۆرسىتىپ.

— ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەر كېلىپ قالسا ئوقار، دەپ يىغىپ قويغان، — دېدى خېۋىر پەس ئاۋازدا.

— بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى نېمانداق سەت، — دېدى چىمەنگۈل يەنە نېپىز لەۋلىرىنى پۈرۈشتۇرۇپ، — خۇددى ھازىرلا خاڭدىن چىققاندەك كۆزلىرى پارقىراپلا تۇرىدۇ.

خېۋىر قىزاردى. لېكىن، ئۇنىڭ قارامتۇل يۈزى قىزارغىنىنى بىلىندۈرمىدى.

ــ بۇ شامالىلىق يەر، قىشتا شۇنداق بولىدۇ، يازدا بۇرانلار توختىمايدۇ، تومۇز كىرگەندە بىرئاز بېسىلىپ قالىدۇ. قېنى قايناق سۇ بولسىمۇ ئىچىڭ، ئۇسسىغانسىز، ــ ئۇ قايناق سۇ قۇيۇلغان كۇرۇشكىنى ئۇنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى. قىز ئۇسساپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن بىر يۇتۇمىمۇ ئىچمىدى. خېۋىر كەنتته يەتته سىنىپلىق بىر باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بارلىقىنى، ئۇ يەردە ياتاق، ئاشخانا بولمىغاچقا، چىمەنگۈلنىڭ ھەدىسىخان ئاتلىق مومانىڭ ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپىدىغانلىقىنى، تاماقنىمۇ موماي بىلەن ئېتىپ يەيدىغانلىقىنى، مومانىڭ ناھايىتى پاكىز، ئاش ـ تاماققا ئۇستا ئىكەنلىكىنى، بۇ ئىشلارنى تۇنۇگۈن مەكتەپ مۇدىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ قويغانلىقىنى ئېيتتى.

ــ ياق، ياق، ھەرقانچە پاكىز بولسىمۇ خەقنىڭ ئۆيىدە تاماق يېمەيمەن، ــ چىمەنگۈل ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ــ ياتاق تېپىپ بەرسىڭىزلا بولىدى، تاماقنى ئۆزۈم ئېتىپ يەيمەن. مەكتەپتىن بىرەر ئېغىزلىق ئۆي چىقماسمۇ؟

ــ چىقىشىغۇ چىقىدۇ، مەكتەپ سىرتىدىراق، كېچىسى قورقامسىزكىن، ئاۋۇ بۇلۇڭدا بىر ئۆي بار، يارىتامسىزكىنتاڭ ... كېچىسى كۆزەتچىمۇ بار.

ــ كۆرۈپ باقايلى.

خېۋىر ئۆمۈچۈك تورلىرى باغلاپ، چاڭ ـ توزانغا كۆمۈلۈپ كەتكەن بۇ كونا ئۆينى سىيرىپ ـ سۈپۈرۈپ، ئۆز ئىشخانىسىدىكى چېلەك، چۆگۈنلىرىنى ئەكىرىپ بەردى. يەنە ئۆزىنىڭ ئۈستىلىنى، ئامباردىكى تاشلىنىپ قالغان كارىۋاتنى قويۇپ بەردى. چىمەنگۈل بىرنەچچە چېلەك سۇ ئەكىرىپ ئۆينىڭ تېگىگە ياتقۇزۇلغان خىشلارنى يۇيۇپ، تام ـ تورۇسلارنى سۈپۈردى. ئۇ قانچە تازىلىسىمۇ، ئۆي چاشقان پۇراپ تۇراتتى. ئۇ بىر قۇتا ئەتىرنى ئۆينىڭ بۇلۇڭلىرىغا، دېرىزە تەكچىسى،

كارىۋاتنىڭ ئاستىغا چاچتى ـ ده، باش ـ كۆزىنى يۇيۇپ تاراندى. خېۋىر ئىشخانىسىدا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ خۇشال ئىدى. بىزنىڭ بۇ يەردىمۇ ئالىي مەكتەپنى تۈگەتكەن ئادەم پەيدا بولدى، ئەتە ـ ئۆگۈن كۆنۈپ قالىدۇ، ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ـــ ئۇنىڭدىن ياش ئايالالار، قىزلار مەدەنىيەت ئۆگىنىدۇ. ئىسكىرىپكىسى بار ئىكەن، ئۇنى چالسا باشقىلار ئەتراپىدىن كەتمەيدۇ، بەلكىم ناخشىمۇ ئېيتىپ بېرەر ... ياخشى بولدى، ئەمدى مەدەنىيەت ئۆيى قۇرساق، كىتاب ـ ژۇرناللارنى، مۇزىكا ئەسۋابلىرىنى ئالساق، چىمەنگۈل مەدەنىيەت ئۆيىنى قوشۇمچە باشقۇرسا، بۇ ئۆگدەك باسقان مەھەللىمىز جانلىنىپ كېتىدىغان بولدى ...

ـــ چايداننى ماڭا بېرىڭ!

خېۋىر چۆچۈپ كەتتى. ئۇ خىيالغا بېرىلىپ كېتىپ چىمەنگۈلنىڭ كىرگىنىنى تۇيماي قالغانىدى. ئاپپاق، يالىداپ تۇرغان يۈز، ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلەر، چوغدەك قىزىل كۆڭلەك كىيگەن، زىلۋا بەدەن قىزنى كۆرۈپ، خېۋىرنىڭ كۆزلىرى قامىشىپ كەتتى ۋە ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قالدى.

ـــ نېمە ... نېمە دېدىڭىز؟

چىمەنگۈل كۈلۈۋەتتى.

ـــ سىز نەدە؟ ... چايدىنىڭىزنى بېرىپ تۇرۇڭ دەۋاتىمەن.

ـــ ھە، ئېلىڭ، ئېلىڭ ... توختاڭ، چاي ئىچەتتىڭىزما؟ ... مەن قىزىق چاي ئەكىرىپ بېرەي، ـــ ئۇ چايداننى كۆتۈرۈپ يۈگۈرگىنىچە چىقىپ كەتتى. چىمەنگۈل ئۇنىڭ كەينىدىن كۈلۈمسىرەپ قاراپ قالدى. ئاردىدىن يېرىم سائەت ئۆتتىمىكىن، خېۋىر چايداننى كۆتۈرۈپ ھاسىرىغىنىچە چىمەنگۈلنىڭ ياتقىغا كىرىپ كەلدى.

ـــ ھەي كاتىپ ئەپەندى، ئىشكىنى چېكىپ كىرىدىغان، ـــ دېدى قىز مىيىقىدا كۈلۈپ، ـــ ئۇسۇپلا كىرسىڭىز بولامدۇ؟ رەھمەت، سىزنى ئاۋارە قىلدىم، چاي ئىچىپ چىقىڭ.

خېۋىر رەھمەت دېيىشىنىمۇ ئۇنتۇپ، خۇددى بىرى قوغلىغاندەك چىقىپ كەتتى. راست، ئىشىكنى چىكىپ كىرىشىم كېرەك ئىدى، قارا باسقاندەك نېمە بولغاندىمەن، دەپ ئويلىدى ۋە چىمەنگۈلنىڭ ئەتىگەنكىدىن ئوچۇق - يورۇق، سىپايىلىشىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى.

2

ئەسلىمە كىشىدە خۇشاللىقمۇ، قايغۇمۇ قوزغايدۇ. چاي ئىچىپ ئولتۇرغان چىمەنگۈلگە نېمىشقىدۇر يېغا يامىشىپ، كۆزلىرىدە ياش ئەگىدى ... ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقىغا ئېچىنىپ، ھەسرەتلىك تولغاندى. ئەتراپنى ئاستا - ئاستا قاراڭغۇلۇق ئوراپ، ئۆيئىچى كۆڭۈلسىز، مۇڭلۇق تۇسكە كىرىپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنى چۆلگە تاشلانغان گۈلدەك سولىشۇاتقاندەك سېزىشكە باشلىدى، كىرپىكىگە ئىلىنغان ئىككى تامچە ياش مەڭزىگە ئېقىپ چۈشتى. ئۇ شەھەردىكى پېشقەدەم كادىرنىڭ قىزى ئىدى. يالغۇز قىز بولغانلىقى ئۈچۈن كىچىكىدىن ئەركە ئۆسكەن ۋە كىچىكىدىنلا ناخشا - ساز، ئۇسسۇلغا قاتتىق بېرىلگەن. تېخى كىچىككىنە تۇرۇپلا ئېيتقان ناخشىسى، ئويىنغان ئۇسسۇلىغا ھەممىسىنىڭ ھەۋىسى كېلەتتى. دادىسى قىزىنىڭ ماھارەت، ئىشتىياقىنى قەدىرلەپ، ئۇنىڭغا ئىسكىرىپكا ئېلىپ بەرگەن. ناخشا - ساز، ئۇسسۇلغا بولغان بۇ ھەۋەس، ئىشتىياق ئاخىر ئۇنى سەنئەت ئىنىستىتۇتىغا ئېلىپ كېلىپ چېچىكى ئېچىلغان. بىراق، مۇنداق يەرگە كېلىپ قېلىش ئۇنىڭ چۈشىگىمۇ كىرمىگەنىدى.

ئۇ سەنئەت ئىنىستىتۇتىدىكى ۋاقتىتا كۆڭلى خۇددى شەھەرگە سېلىنىۋاتقان بىنالار يىلدىن - يىلغا ئېگىزلەۋاتقاندەك ئۆسۈپ، كۆتۈرۈلۈپ بارغان، ھەيۋەتلىك شەھەردىكى جۇشقۇن ھايات ئۇنىڭ روھىنى تېخىمۇ ئۆستۈرگەن ئەمەسمىدى ...

مەكتىپى ناخشا ـ مۇزىكا دۇنياسى ئىدى. ھەربىر ياتاق ـ سىنىپلاردا مۇزىكىلار ياڭراپ، ناخشىلار ئېيتىلاتتى، ئۇسسۇللار ئويناتتى. مەكتەپ قورۇسىنىڭ خىلۋەت جايلىرىدا گۈزەل رەسىملەر سىزىلاتتى. ئادەملەر دۇنياغا ناخشا ـ مۇزىكا ئۇچۇنلا كەلگەندەك، گۈزەللىكنىڭ جىمى تۇرلىرىنى يارىتىش ئۇچۇنلا ھەرىكەت قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئاشۇ گۈزەل، جۇشقۇن ھايات قېنى؟ نەلەردە قالدى؟ ئاچچىق پۇشايمان، ئېغىر مەيۇسلۇك ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىغا ياش تامچىلىرىنى تىزماقتا ئىدى. ئۇ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ ئېسىدەپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭغىلا پۇشايمان قىلىۋاتقىنى يوق. ساۋاقدىشى ئېلىشاتنىڭ مۇھەببىتىنى رەت قىلغانلىقىغىمۇ ئۆكۈنمەكتە ئىدى. ئېلىشات ئۇنى ئۇچ يىلغىچە ئەگىپ يۈرگەنىدى. چىمەنگۈلنىڭ دوستلىرى ئۇنى قولدىن چىقىرىپ قويماسلىقىنى، ئۇنىڭ سەممىي مۇھەببىتىنىڭ قەدرىگە يېتىشىنىڭ لازىملىقىنى قايتا ـ قايتا ئېيتقان. مۇھەببەت ھەرقانداق توغرا مەسلىھەت، ياخشى پىكىرلەر بىلەن قوزغىلىدىغان نەرسە ئەمەس ئىكەن، چىمەنگۈلنىڭ ئۇنىڭغا نېمىشقىدۇر مەيلى چۈشمىدى، ئۇ ئۆز ـ ئۆزىنى زورلاپ ئۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە قېتىم كىنو ـ تىياتىرلارغا باردى. كەچكى سەيلىلەرگە چىقتى، شۇ چاغلاردا ئېلىشات ئۇنىڭ مەكتىگە، لەۋلىرىگە سۆيۈپمۇ ۋالدى، بىراق ئۇنىڭغا قولىنى سۆيگەنچىلىكمۇ تەسىر قىلمىدى. ئېلىشات باشلىنىڭ ئوغلى ھەم ئۇرۇمچىلىك بولغاچقا، تەقسىماتتا شۇ يەردە قالدى. ئۇ چىمەنگۈلگە تەكلىپ قويغاندا ماقۇل دېسە ئوقۇش تۈگەتكەندە، ئۇرۇمچىگە تەقسىم قىلىنىشىنىڭ مۇمكىنلىكىنى، ئۇنىڭغا دادىسىنىڭ يول ماڭىدىغانلىقىنى پۈرىتىپمۇ ئېيتقان. مەيلى يوق ئادەمگە ماقۇل دېيىش ـــ ئۇنىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغان ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىش دېگەن سۆز ـــ دەپ ئويلىغانىدى ئۇ، ـــ ئۇرۇمچىدە قالىمەن، دەپ مەيلىم چۈشمىگەن ئادەمگە قورچاق بولۇپ بېرەمدىم؟ بىلمەن، بەزى قىزلار ئۇرۇمچىدە قېلىش ئۈچۈن ھەر

خىل كوچىلارغا كىرىدۇ، بەزىلىرى سۆيگىنىدىن ئەتەي ئايرىلىپ، باشقا بىرىگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىدۇ، ئورۇمچىدە قېلىۋېلىپ، ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمايدۇ، بەزىلىرى مەيلى يوق ئادەمگە باش ئېگىدۇ، ئۇنىڭ قورچىقى بولىدۇ، يەنە بەزىلىرى ھەتتا ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ئاتاشقا رازى بولىدۇ ... شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ياشلىقى، گۈزەللىكى ۋە مۇھەببىتىنى قۇربان قىلىۋېتىپ ئۆمۈر بويى ئازابلىنىپ ئۆتىدۇ. مەن ئۇنداق قىزلاردىن ئەمەس. كۆڭلۈم تارتمىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن. چىمەنگۈل ئورۇمچىدە ــ قايناق، مەدەنىيەتلىك شەھەردە ئۆتكەن كۇنلىرىنى، ئۆزىنىڭ تۇرمۇشى، كەلگۈسىگە تەئەللۇق بولغان ئىشلارنى، يېڭى خىزمەت ئورنىغا كېلىپلا پەيدا بولغان تەسىرلەرنى ئويلاپ، پۈشايمان ئازابىدا تولغاندى. بىراق، ئەسلىمىلىرىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى: توغرا، قىلغان ئىشلىرىمغا نېمىشقا پۈشايمان قىلمەن؟ ئۆمرۇم بۇ يەرگە بەند قىلىنىپ كەتمىگەندۇ؟

ئۇ ئۇستەلگە جەينىكىنى تىرەپ ئولتۇردى. كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى قۇيۇلماقتا ئىدى. چىمەنگۈلگە بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ سەت، كۆرۈمسىز كۆرۈنگىنى راست. شامالنىق يەردە چىرايىدىن توپا ئۆرلەپ تۇرمايدىغان، قارىدىمىغان، يۇزلىرى يېرىلمىغان ئادەمنى تېپىش تەس. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ناھىيەدىن يىراق، ئىنتايىن نامرات يەر. نامرات ئادەملەرنىڭ گۈزەللىك، نەپىسلىك بىلەن ئانچە ئىشى بولمايدۇ ـ دە، كۆپرەك قورسىقىنى، ئۇچسىنى ياپقۇدەك كىيىمنى ئويلايدۇ.

خېۋىر ئۆيىگە كەلگەندە بولغان ئىشلارنى ئاپىسىغا سۆزلەپ بەردى.

ــ ياخشى بولماپتۇ، بالام، نېمىشقا ئۆيگە باشلاپ كەلمىدىڭ؟ ــ دېدى ئاپىسى، ــ قىز بالا دېگەن نازۇك بولىدۇ، بۇ يەرلەرگە كۆنەلەرمۇ دېگىنە تېخى ...

ــ ئۆيگە باشلاپ كېلىشنى ئويلىغان، ئۇنىمايدىغانىدەك

قىلىدۇ، بەك نازۇك قىز ئىكەن، ئاپا، ھەدىسخان مومانىڭ ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپۇڭ، ياتاقتىن، تاماقتىن قېينىلىپ قالىسىز، دېسەك، مەن كىشىلەرنىڭ ئۆيىدە ياتمايمەن، ئۆزۈم تاماق ئېتىپ يەيمەن، دەپ ئۇنىمىدى.

ـــ يېتىرقايدۇ ـ دە، قىز بالا ئەمەسمۇ، ئۆيگە كەلگىلى ئۇنىمىسا، مەن تاماق ئېتىپ بېرەي، سەن ئاپىرىپ بەر، غېرىبسىنىپ قالمىسۇن.

ئاپىسى تاماققا تۇتۇش قىلدى، خېۋىر كىتاب ئوقۇپ ئولتۇردى. لېكىن، مېڭىسىگە ھېچنېمە چۈشمىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا مىجەزى چۈس، گېپى قوپال چىمەنگۈل كېلىۋالغاندى. تەرسالىق قىلماي ھەدىسخان مومانىڭ ئۆيىدە تۇرسا بولاتتى، ـــ دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ، ـــ كۆزەتچى بار دېگەن بىلەن كېچىسى قورقىدۇ، ئادەمنىڭ قارا بېسىپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىدىغان چاغلىرى بولىدۇ، مەھەللىدە قولىغا پۇل چۈشسىلا ھاراق ئىچىدىغانلار بار، كېچىسى دېرىزىسىنى چېكىپ ئاۋارە قىلارمۇ؟ تېخى پېشىنى قېقىپ كېتىپ قالسا ...

خېۋىر داستىخانغا ئورالغان تاماقنى ئېلىپ ئۆيدىن چىققاندا، ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇ قىزنىڭ ياتىقىغا يېقىنلاشقانسېرى يۇرىكىنىڭ ئىتتىك سوقۇۋاتقانلىقىنى سەزدى. ياتاق دېرىزىسىدىن پىلىلدىغان چىراغ يورۇقى كۆرۈندى. ئۇ قەدەملىرىنى ئېھتىيات بىلەن بېسىپ، دېرىزە تۈۋىگە كەلدى ـ دە، بوينىنى سوزۇپ ئۆيئىچىگە ئاستا قارىدى. چىمەنگۈل جەينىكىنى ئۇستەلگە تىرەپ، ئېڭىكىنى ئالىقىنىغا قويۇپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. ئۇستەل ئۈستىدىكى چىراغ يورۇقى ئۇنىڭ يۈزىنى، كۆزلىرىدىن قۇيۇلۇۋاتقان ياش تامچىلىرىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئۇ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى. بۇ نېمە قىسمەتتۇ؟ كۆز يېشىنىڭ تۆكۈلۈشى نېمىدىندۇ؟ بىرەرى كۆڭلىنى رەنجىتىمگەندۇ؟ ئۇ يا ئۆيگە كىرىشنى، يا كېتىشنى بىلەلمەي قالغانىدى. كېتەي دېسە، كۆڭلى ئۇنىمايدۇ، كىرەي دېسە،

ئېھتىيات قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە يىغلاۋاتقان ئادەمنىڭ يېنىغا كىرىشمۇ ئەپسىز ـ دە. يە تەسەللىگە موھتاجمىدۇ؟ ئۇ ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ ئاخىر كېتىش قارارىغا كەلدى. بىراق، كېتىش ئالدىدا يەنە بىر قېتىم قاراپ باقماقچى بولۇپ، دېرىزە تۈۋىگە كېلىۋىدى، ئۆيىگىچىدىن:

ـــ كىم ! ـــ دېگەن ئاۋاز چىقتى. خېۋىر تۇيۇقسىز چىققان بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ كەينىگە داجىدى، مەڭدەپ كەتكەنلىكتىن يا ئۇننىڭ چىقىرىشىنى، يا چىقارماسلىقنى بىلەلمەي قالدى.

ـــ كىم دەيمەن؟

ـــ مەن ... مەن ...

ـــ مەن دېگەن كىم؟

ـــ مەن خېۋىر.

ـــ خېۋىر بولسىڭىز نېمىشقا دېرىزىدىن مارايسىز، ئىشىكنىڭ قاياقتا ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭىزما؟

ئۇ غەزەپ بىلەن ئىشىكنى ئېچىپ چىقىشىغا، خېۋىر ئايلىنىپ ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ بولغانىدى. چىراغ يورۇقى ئۇنى غۇۋا يورۇتتى.

ـــ ھە، نېمە دەيسىز؟ ـــ ئۇ ياشلىق كۆزلىرى بىلەن خېۋىرغا قادالدى. ئۇنىڭ ئىشىكنى جالاقلىتىپ ئېچىپ چىقىشىدىن، غەزەپلىك ئاۋازىدىن ئاچچىقلانغانلىقى سېزىلىپ تۇراتتى. خېۋىر ھودۇقۇپ كەتتى.

ـــ ئاپام تاماق ئېتىپتىكەن، سىزنى يەپ باقامدىكىن دەپ ...

ـــ مەن سىزگە تاماق ئەكېلىپ بېرىڭ دېگىنىم يوق، تامىقىڭىزنى نەگە ئاپارسىڭىز ئاپىرىڭ ! ـــ ئۇ ئىشىكنى جالاقىدە يېپىپ كىرىپ كەتتى. خېۋىر ئورنىدا قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپلا قالدى. ياخشى ئىش قىلىمەن دېگەن ئادەم مۇنداق ئاھانەتلەرگىمۇ قالىدىكەن ـ دە، قىزنىڭ ھېچ ئويلىمىغان يەردىن مۇنداق قىلىشى ئەكەلگەن تامىقىنى ئۇنىڭ بېشىغا ئاتقاندىنمۇ ئېغىر بىلىندى. ئۇ ئاپىسىنىڭ گېپىگە كىرىپ تاماق

كۆتۈرۈپ كەلگىنىگە ئىچىدە ئۆزىنى مەڭنى تىللىدى.

3

خېۋىر تۆت ـ بەش كۈنگىچە چىمەنگۈلىنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمىدى. بولمىسا ئەتىسلا ئۈنىڭغا ئوچاق سېلىپ بەرمەكچى ھەمدە قاتتىق ـ يىرىك ئىشلىرىغمۇ قارىشىپ بەرمەكچى بولغانىدى. ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىن ھالقىغان ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشى ئۈنىڭ خىيالىغمۇ كەلمىگەن.

چىمەنگۈل مەكتەپكە بارغان كۈنى مۈدىر ئۇنى ھەممە سىنىپقا ئەكىرىپ ئوقۇغۇچىلارغا تونۇشتۇرۇپ چىقتى. ئۆسمۈرلەر ناخشا ئېيتىشقا ئامراق بولغاچقا، بىر ھەپتە ئىچىدىلا بىرنەچچە بالىلار ناخشىلىرىنى ئۆگىنىۋېلىشتى. شۇنىڭ بىلەن مەكتەپتە ئوقۇغۇچىلارنىڭ قالايمىقان ۋاقى ـ چۈشلىرى بېسىلىپ، رېتىملىق، جاراڭلىق ناخشا ـ مارشلار ياڭراپ تۇرىدىغان بولدى. بۇ ئىش چىمەنگۈلنىكىمۇ ئوقۇغۇچىلارغا بولغان مۇھەببىتىنى قوزغاپ، ئۇنى ئوقۇغۇچىلارغا تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى. بۇرناكۇندىن باشلاپ ئۇنى ئېيتقۇسىز خۇشال قىلىۋاتقان يەنە بىر ئىش بولۇۋاتاتتى: بىر قىز ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى ئۈنىڭغا بىر دەستە گۈل ئەكېلىپ بېرىۋاتاتتى. كۆڭۈل ئىنتايىن نازۇك بولىدۇ، كىچىككىنە بىر ئىشقا تۆتۈلۈپ، كىچىككىنە بىر ئىشتىن ئېچىلىدۇ، چىمەنگۈلنىڭ ھەممىدىن بەك خۇشاللىقى مۇشۇ ئىش بولۇپ قالدى. بۇگۈن چىمەنگۈل مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ، ئىشخانا ئىشىكىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە، چۈشتە مەكتەپكە ماڭغاندا، قايتقاندا ئىشخانا ئىشىكى ئېتىك بولىدىغان، ھېلىقى خېۋىر ئىسىملىك كاتىپ يىگىت ئىشخانىغا كەلمەيۋاتامدۇ، يا كەلسىمۇ، ئىشقا ماڭغان ـ قايتقان چاغلاردا ئۆيىگە كېتىپ قالامدۇ، بۇ تەرىپى ئۈنىڭغا قاراڭغۇ، نېمىلا بولسۇن ھازىر ئوچۇق تۇرۇپتۇ.

— كاتىپ يىگىت، توپا ئۆرلەپ تۇرىدىغان يېرىڭىزنى ماڭا تاشلاپ بېرىپ، ئۆزىڭىز تىكىۋەتتىڭىزمۇ نېمە؟ — ئۇ ئىشخانىغا شۇنداق دەپ كىرىپ كەلدى. خېۋىر «تارىم» ژۇرنىلىنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى.

— مەكتەپكە ئۆگىنىپ قالدىڭىزمۇ؟

— ئۆگەنمەي نېمە ئىلاج ... ماڭا ئوچاق سېلىپ بەرمەكچىدىڭىز، قۇرغۇينى قويۇۋەتتىڭىزمۇ نېمە؟

— سىزگە يارىتىپ سالالمىسام، بېشىمغا ئاتامدىكىن، دەپ ئەنسىرەپ قالدىم.

— يارىتىپ سالالمىسىڭىز ئەلۋەتتە ئاتىمەن.

— ئۇنىڭدىن سىڭگەن نېنىمنى يەي ...

— شۇنداق دېسەم قورقۇپ كەتمەكچى، مۇشۇ يەرگە لايىق قىلىپ سالارسىز، ئىس ماڭىدىغان بولسىلا بولدى، ئۆيدىن ئەكەلگەن توقاچلىرىمۇ تۇگىدى، ھازىر سېلىپ بېرىڭ.

— ماقۇل.

— مۇشۇ ژۇرناللارنىڭ ھەممىسىنى سىز ئوقۇمىسىز؟ ئاۋۇ ئوقۇۋاتقىنىڭىز نېمە؟

ئۇ ژۇرنالغا بېسىلغان مۇقام توغرىسىدىكى ماقالىنىڭ ماۋزۇسىنى كۆرسەتتى.

— تۇۋا، سىزمۇ مۇشۇنداق ماقالىلەرنى ئوقۇيدىكەنسىز ـ دە، مۇقامنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسىز؟

خېۋىر چىمەنگۈلگە كۈلۈمسىرەپ قارىدى:

— مۇقام دېگەنما ! ... — ئۇ سەل توختىۋېلىپ مۇنداق دېدى، — ئوقۇغۇچىلىرىڭىزغا ئۆگىتىۋاتقان ناخشىلارنىڭ ئانىسى. ئۇنى مۇشۇنداق كۆرۈمسىز يەرلەردە ياشىغان خەلقلەر ئىجاد قىلغان !

چىمەنگۈل بۇ سۆزلەرنى ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئوقۇغۇچىلار ھۆرمەت قىلىدىغان پروفېسسورنىڭ لېكسىيەسىدىن ئاڭلىغانىدى. ئەمدى دۇنياغا پەقەت كۈننى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈنلا

كەلگەندەك كۆرۈنمىدىغان، بېشىغا چاچ قويۇشنىمۇ بىلمەيدىغان مۇنۇ كۆرۈمسىز يىگىتتىن ئاڭلاۋاتىدۇ. ئۇ ھەيران بولۇپ، خېۋىرنىڭ بېشىدىن تا ئايىغىچە قاراپ چىقتى ـ دە، كۆزىنى پەسكە ئالدى ۋە بارماقلىرىنى ئۇۋۇلاپ ـ سوزۇپ قارسىلدىتىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن ئوڭايسىزلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ـــ قاراڭ خېۋىر، ـــ دېدى چىمەنگۈل ئارىدىكى ئېغىر جىملىقنى بۇزۇپ، ـــ بۇرناكىۇندىن باشلاپ بىر قىز ماڭا بىر دەستە گۈل ئەكېلىدىغان بولدى. ھەيرانمەن، مۇشۇ يەردىمۇ ئادەمنى قەدىرلەيدىغانلار بار ئىكەن.

ـــ مۇنداق يەردىكى قەدىرلەش ـــ غەرەزسىز، ھەقىقىي قەدىرلەش. تېخى ئاستا ـ ئاستا بىلىپ قالىسىز.

چىمەنگۈل ئوقۇغۇچىلارغا بىرنەچچە ناخشا ئۆگىتىپ بولغاندىن كېيىن نوتا ئۆگىتىشكە باشلىدى. ئوقۇغۇچىلارنى ئىسكىرىپكا بىلەن ناخشىغا يېتەكلەش بىرئاز قىينىراق ئىدى. مەكتەپ مۇدىرىغا قايتا ـ قايتا ئېيتىپ يۈرۈپ، گارمون ئالدۇردى. ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېپىشىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن مەكتەپ ھاياتىغىمۇ بىر يېڭىلىق ـــ جۇشقۇن كەيپىيات قوشۇلدى.

ئۇ دۆلەت بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن سىنىپلار ئارا ناخشا ئېيتىش، دېكلاماتسىيە قىلىش مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇردى. مەكتەپ قۇرۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە كۆرۈلۈپ باقمىغان بۇ كۆڭۈللۈك پائالىيەت پۈتۈن كەنتتىكىلەرنى قىزىقتۇردى. مەكتەپ مەيدانىغا ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلاردىن باشقا، قېرى ـ چۈرىلەرمۇ، ئۇششاق بالىلارمۇ يىغىلىغاندى. چىمەنگۈل ناخشىلارغا تەڭكەش قىلىپ گارمون چېلىپ بەردى. ئۆزى يالغۇز ئورۇنلىغان «گۈزەل يۇرتۇم» ناخشىسى پۈتۈن مەيداننى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. چىمەنگۈل تەلەپ بويىچە كەينى ـ كەينىدىن بەش ناخشا ئېيتىپ بەرگەن بولسىمۇ، ئوقۇتقۇچى ـ

ئوقۇغۇچىلارنىڭمۇ، دېھقانلارنىڭمۇ تەشنالىقى قانمىدى. كۆپچىلىك يەنە خېۋىردىن ناخشا ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئۇ هودۇقۇپ، قىزىرىپ ئاخىر «ساربخان» ناخشىسىنى باشلىۋىدى، چىمەنگۈل خۇددى بۇرۇن ئۇنىڭ بىلەن مەشىق قىلىۋالغاندەك گارمونىنى بىمالال تەڭكەش قىلدى. ئۇ گارمونىنى چېلىۋېتىپ، بىر تەرەپتىن قايسى كۈنى كېچىسى كوچىدىن ناخشا ئېيتىپ ئۆتكەن يىگىت مۇشۇ خېۋىر ئىكەنلىكىنى قىياس قىلغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ناخشىنى ناھايىتى چىرايلىق ئېيتقانلىقىنى هېس قىلدى.

شۇنداق قىلىپ، كىم توي قىلسا چىمەنگۈلنى چاقىرىدىغان، توي ـ تۆكۈن ئۇنىڭسىز ئۆتمەيدىغان بولدى. توي، ئايالار سورۇنى، قىز ئولتۇرۇشلىرى ئۇنىڭ گارمونى، ئېيتقان ناخشىسى بىلەن جاراڭلاپ، بۇ يەردىكى تويلار سورۇنىغا جۇشقۇن كەيپىيات، ئۆزگىچە شادلىق قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن چىمەنگۈلنى هەممە ئادەم ياخشى كۆرۈپ قالدى، هۆرمىتىنى قىلىدىغان بولدى.

كۈنلەر ئۆتمەكتە ئىدى. شۇ كۈنلەردە چىمەنگۈل مەهەللە يىگىتلىرىنىڭ ئۆزىنى ئەگىپ يۈرگەنلىكىنىمۇ سېزىپ قالدى. توي ـ تۆكۈنلەردىن قايتقان چاغلاردا يىگىتلەر ئۇنى ياتىقىغا ئەكېلىپ قويۇشقا ئۇرۇنۇپ باقاتتى. چىمەنگۈل پەقەت خېۋىرغىلا ئىشىنەتتى، باشقىلىرىغا قاراپمۇ قويمايتتى. «هالىغا باقماي ماڭا قانات سۆرەپ يۈرگىنىنى بۇ قارىۋايلارنىڭ، ماڭا ئېسىلغۇچە، ئاۋۇال ئەينەككە قاراپ بېقىشقىنا ...» دەيتتى ئۇ ئىچىدە.

ـــ خوش، ياخشى چۈش كۆرۈڭ، ـــ دېدى خېۋىر بىر كۈنى كەچتە ئۇنى ياتىقىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويۇپ.

ـــ «خوش»قا ئالدىرىماڭ، سىزگە دەيدىغان گېپىم بار، ياتاقتا كىرىڭ.

خېۋىر، نېمە دەيدىغاندۇ بۇ قىز، ماڭا ئەمدى خېلى ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇپ قالدىغۇ، دەپ ئويلاپ قالدى.

چىراغ يېقىلدى. خېۋىر ياتاقتا ئەيمىنىپرەك كىردى.

— مەيەگە كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ، نېماندىق بېشى تۆرەپ قالغان ئادەمدەك تۇرىسىز، بۇ يەردىن باشقا ئولتۇرىدىغان ئورۇنمۇ يوق.

خېۋىر ئۇنىڭ يېنىدا — كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇۋىدى، قىزدىن گۈپۈلدەپ ئەتىر ۋە قىزلارغىلا خاس بىر خىل يېقىملىق پۇراق دىمىقىغا ئۇرۇلدى. ئۇ بىرقىسما بولۇپ بېشى ئايلانغاندەك بولدى.

— يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن ناھىيەدە ئۆسمۈرلەرنىڭ ناخشا ئېيتىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدىكەن، — دېدى ئۇ خېۋىرغا بۇرۇلۇپ قاراپ. خېۋىر قىزنىڭ ئىسسىق تىنىقى ئۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي قالدى، — مۇسابىقىدە ئېيتىلىدىغان ناخشىنىڭ ئاھاڭىمۇ، تېكىستىمۇ يېڭى بولۇش كېرەك ئىكەن، شۇ پائالىيەتكە ئوقۇغۇچىلىرىمنى قاتناشتۇراي دەۋاتىمەن.

— ياخشىغۇ، — دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرمەي، — بۇ يەردە بۇ تېخى قىلىنمىغان ئىش.

— مېنى بوش چاغلىماڭ، مەن كىشىلەر قىلمىغان ئىشنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىدىغان قىز، — ئۇ قاقاقلاپ كۈلدى، — بىر يېڭى ئاھاڭ ئىجاد قىلماقچىمەن، سىز كۆپ كىتاب ئوقۇيدىكەنسىز، گېزىت ـ ژۇرناللارنىمۇ كۆپ كۆرىدىكەنسىز، ماڭا تېكىست تېپىپ بېرىڭ، مەكتەپ ھاياتى، ئۆسمۈرلەر تۇرمۇشىدىن بولسۇن. ئاھاڭنى ئويلاپ قويدۇم. ئىككى ـ ئۈچ كۈندە پۈتكۈزىمەن، تېكىستىنىمۇ شۇنىڭغىچە تاللاپ بەرسىڭىز، قانداق؟

— تېكىستنى تېپىپ بېرەي، بىراق ئاھاڭنى تېكىستكە قاراپ ئىجاد قىلارسىز، — خېۋىر بېشىنى كۆتۈرۈپ چىمەنگۈلگە قانداق دەيسىز، دېگەندەك تىكىلىپ قارىدى. كۆزلەر ئۇچرىشىپ قالدى.

— تۇغرا، سىز ئاۋۋال تېكىست تېپىپ بېرىڭ، ئاھاڭنى شۇنىڭغا قاراپ ئىشلەي.

چىمەنگۈل ئۆزىدىن پەقەت خېۋىرنىڭلا كىچىك

تاپالايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ تاپقان كەمچىلىكلىرىنى رەت قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى. ئۇ ئۇنىڭغا زەن قويۇپ قاراپ، بۇ قارىقۇمچاق بالىنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئويناپ ـ چاقناپ تۇرىدىغانلىقىنىمۇ تۇنجى قېتىم سەزدى.

4

خېۋىر ئىككى كۈن ئاۋارە بولۇپ گېزىت ـ ژۇرناللارنى ئاختۇرۇپ، ئۆز يېرىگە ماس كېلىدىغان بىرەر تېكىست تاپالمىدى. ئاخىر ئۆزى يازماقچى بولۇپ، يېرىم كېچىگىچە ئولتۇرۇپ بىر تېكىست يېزىپ چىقتى.

ـــ ناھايىتى تەسلىكتە تاپتىم بۇنى، ـــ دەپ بەردى ئۇ چىمەنگۈلگە، ـــ كۆرۈپ بېقىڭ، بولماي قالسا، باشقىنى تېپىپ بېرەي.

چىمەنگۈل تېكىستنى قولىغا ئېلىپ، ئالدىرىماي كۆرۈپ چىقتى.

ـــ ئوھۇي، نېمىدېگەن ئېسىل تېكىست بۇ ! ئاھاڭىمۇ چوقۇم ياخشى چىقىدۇ !

چىمەنگۈل پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئاھاڭ ئىشلەشكە بېرىلىپ كەتتى. ئۇ دەرستىن كېيىن گارموننىنى ئالاتتى ـ دە، مەكتەپنىڭ كەينىدىكى دۆڭگە چىقىۋېلىپ چالاتتى، ئىزدىنەتتى. ئۇزۇك ـ ئۇزۇك يېڭى ئاھاڭلارنى بىر ـ بىرىگە ئۇلاپ، بىر پۈتۈنلۈككە ئايلاندۇراتتى. چېلىپمۇ، ئېيتىپمۇ نوتىسىنى يېزىپمۇ ھارمايتتى. ئاخشاملىرى ياتقىدىن ناخشا، گارمون ئاۋازى بىسىلمايتتى. ئۇچ كۈن بولدى دېگەندە كوللېكتىپ ئۇسسۇللۇق ناخشا ـــ «تاغلىق يېزا مەكتىپى»نى يېزىپ پۈتكۈزدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇللۇق ناخشىسى ئۆزىگە شۇنچىلىك ياراپ كەتتىكى، قىز ـ قىنىغا پاتماي دۆڭدىن گارموننىنى كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈپ ـ چېپىپ چۈشتى ۋە ئۆيلىرىگە قايتماقچى بولۇپ تۇرغان كەنت باشلىقى

بىلەن خېۋىرنى توختىتىۋېلىپ ئىجاد قىلغان ناخشىسىنى ئېيتىپ بەردى، ئۇسسۇللىرىنى ھەربىكەت بىلەن كۆرسەتتى ۋە ئۇلاردىن پىكىر سورىدى.

— ياخشى بوپتۇ، — دېدى خېۋىر، — ئەمما مېنىڭ بىر پىكرىم بار، قوبۇل قىلسىڭىز: ناخشىنىڭ ئەۋجى بەك يۇقىرىدەك قىلىدۇ، سىزمۇ قىينىلىپ ئېيتتىڭىز، مۇنداق بولسا ئاھاڭنى ئەينەن، چىرايلىق چىقارغىلى بولمايدۇ، چىڭقىلىپ ئېيتىلغان ناخشا ھامان بۇزۇلىدۇ، بالىلارغا ئېغىر كېلەمدىكىن دەيمەن.

— بۇنى ئىشلىگىنىمگە شۇنچە خۇشال بولساممۇ، كۆڭلۈمدە بىر غەشلىك بار ئىدى، — دېدى چىمەنگۈل ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن، — بۇ نېمىكىن دېسەم، سىز ئېيتقان نۇقسان ئىكەن، قېنى، ئەتە ئاڭلاپ بېقىڭ.

چىمەنگۈل ياتقىغا كىرگەندە ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئويلاپ قالدى. توۋا، قاچانلا بولسا توغرا گەپ قىلىدۇ، ئادەمنى قايىل قىلىدۇ. بۇ يەرلىكلەر ئۇنى «خېۋىر كىتاب» دەيدىكەن، زادى قانچىلىك ئوقۇغان بالىدۇ ئۇ؟

خېۋىر كۆپ ئوقۇيالمىغان، ئۇ تۇل خوتۇننىڭ بالىسى بولۇپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپلا ئاپىسىنىڭ دېھقانچىلىقىغا قاراشقان. تۆت يىل ئىشلىگەندىن كېيىن، ئالدىنقى يىلى كەنت ئۇنى كاتىپ قىلىۋالغان. شۇنداقتىمۇ ئۇ دېھقانچىلىقتىن قول ئۈزۈپ كەتكىنى يوق. ھېلىمۇ ئاپىسى، سىڭلىسى بولۇپ، ئۇچ ئادەمنىڭ كۆتۈرە ئالغان يېرى بار. ئەسلىدە ئۇ ياخشى ئوقۇغانىدى. ئوقۇتقۇچىلىرى: چوڭ بولسا، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم بولىدۇ بۇ، دەيتتى. لېكىن، كۆپ ئوقۇيالمىدى، كۆپ ئوقۇيالمىغىنى بىلەن كىتاب ئوقۇش، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىشكە قاتتىق بېرىلدى، نۇرغۇن گېزىت ـ ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولدى. بۇ يەردىكى كاتىپلىق سۆيۈپ قىلىدىغان ئىش بولغاچقا، ئوقۇش، ئۆگىنىشكىمۇ ۋاقتى كۆپ چىقاتتى.

چىمەنگۈل ئۇسسۇلىلۇق ناخشىسىنى ئۆزگەرتىپ چىققان بولسىمۇ، خېۋىرغا ئېيتىپ بېرەلمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ بىلەن مۇڭاپىق پەيتتە ئۇچرىشىشقا زادىلا پۇرسەت بولمىدى. ئۇسسۇللۇق ناخشا تاللاپ چىقىلغان ئوقۇغۇچىلارغا ئۆگىتىلدى. ئەمدى مۇسابىقە ۋاقتىنىڭ يېتىپ كېلىشىگىلا قاراپ قېلىندى. كىشىنىڭ زېرىكىپ ئىچى پۇشقاندا، ئاخشاملىرى باشقىلار بىلەن پاراڭلىشىپ ـ مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇشنى خالاپ قالمىغان چاغلىرى بولىدۇ. يالغۇز ئىچى پۇشقان چىمەنگۈل خېۋىرنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ كېلىشنى ئويلاپ قالدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ياتقىنى ئېتىپ شۇ ياقتا ماڭدى ھەم يېقىندىن بېرى ئۇ كۆزۈمگە كۆپرەك قارايدىغان بولۇپ قالدى. مۇشۇنداق چاغدا ئۆيىگە بارسام ئۇمىدلىنىپ قالارمۇ يا؟ ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ كېتىپ بېرىپ، ـــ ياق، ئۆيىگە بېرىپ قويغانغا ئۇنچىلىك ئويلاپمۇ كەتمەس، ئۇ ئاڭلىق بالىغۇ. لېكىن، ئۇ خېۋىرنىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا بارغاندا، ئۆيىگە كىرىشتىن يالتىيىپ قالدى. خېۋىرغۇ ئۇمىدلىنىپ قالماس، بىراق ئاپىسى ... ئۇ كەينىگە ياندى.

5

خېۋىر چىمەنگۈلنى كۆرسىلا بەدەن ـ بەدەنلىرىدىن ھودۇقۇش، ئەيمىنىش تۇيغۇلىرىنىڭ قوزغىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدى. بۇرۇن قوزغالمايدىغان ھېس ـ تۇيغۇلارنىڭ ھازىر قوزغىلىۋاتقانلىقىغا ئۇ بىر تەرەپتىن ھەيران بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىدە سۆيۈنۈش سېزەتتى.

چىمەنگۈلنىڭ ئۆسمۈرلەرنىڭ ناخشا ئېيتىش، دېكلاماتسىيە قىلىش مۇسابىقىسىگە قاتنىشىدىغان ئوقۇغۇچىلارنى ناھىيەگە ئېلىپ كەتكىنىگە ئۈچ كۈن بولدى. ئۈچ كۈن خېۋىرغا تولىمۇ

ئۇزاق بىلىندى. ئۇ كېتىدىغان چاغدا: «ناخشا تېكىستى كىمنىڭ دېسە، نېمە دەيمەن؟ بولۇڭ، ئېيتىپ بېرىڭ، ئاپتورنى ئېيتمىسا زادى بولمايدىكەن» دەپ تۇرۇۋالغانلىقى، ئاخىر ئۆزىنىڭ يازغانلىقىنى بىلگەندە «مۇنداقمۇ ھۇنەر بار دەڭە، مۇشۇ يەرنىڭ گۈلى ئىكەنسىز جۇمۇڭ» دەپ ئۆزىگە زوقلىنىپ قاراپ كەتكەنلىكىنى يادىغا ئالدى. نېمە ئىش بۇ؟ ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ بۇ قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغاندىمەنمۇ؟ ياخشى كۆرۈپ قېلىش دېگەن ئادەمنىڭ ئۆز ھالىغا باقمايدىكەن ـ دە ... مەن كىم؟ ئۇ كىم؟ مەن دېگەن بىر چالا ساۋات، ئۇ دېگەن ئالىي مەلۇماتلىق قىز. مېنىمغۇ «گۈل» دېدى، گۈل بولسام، بۇ يەردىكى چىغىرتماقگۈلىمەن، ئۇ دېگەن قىزىلگۈل ئۇنىڭ ئۆزىگە لايىق سۆيگىنى باردۇ، كاتتا، مەدەنىيەتلىك شەھەردە ئوقۇغان، نۇرغۇن يىگىتلەر بىلەن ئارىلاشقان قىزنىڭ سۆيگىنى بولماي قالارمۇ؟ ساۋاقداشلىرى ئىچىدىن بىرەرى بىلەن پۈتۈشۈپمۇ قويغاندۇ بەلكىم ... ياق، ئەگەر شۇنداق بولسا، سۆيگىنى بۇ چاغقىچە كېلىپ كۆرۈپ كېتەر ئىدى، ھەر قېتىم پوچتا كەلسە، شۇنچە قاراپ كېتىمەن، خەت كەلسىلا «دادىگىز ئەسئەتتىن» دەپ كېلىدۇ.

ئاخشىمى چىراغ يورۇقىدا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان خېۋىر ئاشۇ خىياللىرى بىلەن بىرھازاغىچە ئازابلاندى.

ــ يارايسىز، قىزىم، ــ دېدى پېشقەدەم مەكتەپ مۇدىرى مۇسابىقىدىن قايتىپ كەلگەن چىمەنگۈلىنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ مەمنۇنلۇق بىلەن، ــ مەكتىپىمىز بىنا بولغاندىن بېرى بىز مۇنداق لەۋھە، ماددىي مۇكاپاتلارنى ئالماق تۇگۈل، بىرەر قېتىم ئېغىزغىمۇ ئېلىنمىغان، بۇ شان ـ شەرەپنى سىز ئېلىپ كەلدىگىز.

ــ ئاشۇرۇۋەتتىگىز، مەتنىياز ئاكا، ــ دېدى چىمەنگۈل كۈلۈپ، ــ ناخشا ھەرقانچە ياخشى بولسىمۇ، ئوقۇغۇچىلار قاملاشتۇرۇپ ئېيتالمىغان بولسا، بۇ شان ـ شەرەپكە

ئېرىشەلمەيتتۇق.

چىمەنگۈل تەييارلاپ ئاپارغان ئۇسسۇللۇق ناخشا «تاغلىق يېزا مەكتىپى» بىرىنچىلىكنى ئالغاندىن سىرت، ۋىلايەت بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان مۇسابىقىگىمۇ تاللانغانىدى. چاقناپ تۇرغان دۇخاۋا لەۋھە مۇدىر بۆلۈمىنىڭ تۆرىگە ئېسىلدى. بۇ شان ـ شەرەپتىن مەكتەپلا ئەمەس، پۈتۈن كەنت خۇشاللىقتا چۆمۈلدى. بۇلا ئەمەس، ئۆز تەۋەسىدىكى مەكتەپ ئېرىشكەن ئۇتۇقتىن يېزىلىق ھۆكۈمەتمۇ پەخىرلىنىپ، مەكتەپكە بىرنەچچە چالغۇ ئەسۋابلىرى ئېلىپ بەردى.

چىمەنگۈل كەچقۇرۇنلۇقى ئۆيگە قايتىشقا تەرەددۇتلىنىپ تۇرغان خېۋىرنى ياتقىغا باشلاپ كىردى.

ـــ بۇگۈن سىزنى مېھمان قىلاي دەۋاتىمەن، ـــ دېدى چىمەنگۈل ئۇستەل ئۇستىنى سۈرتۈپ.

ـــ سىزنى مەن مېھمان قىلسام بولاتتى.

ـــ ناھىيەدىن ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرىم بار، بىللە چاي ئىچەيلى. سەل تەخىر قىلساڭ، ھېلىلا چاي قاينىتىمەن.

ـــ ئاۋارە بولماڭ، چاينى بولسىمۇ ئۆيدىن مەن ئەكېلەي، تاماق ئەكەلسەم بېشىمغا ئاتىسىز، تاينىلىق.

ـــ ياق، چاينى سىز ئەكەلسىڭىز، مېھمان قىلغىنىمنىڭ يېرىمى سىزدىن بولۇپ قالىدۇ، ـــ دېدى چىمەنگۈل كۈلۈپ.

ـــ مېنىڭ ئۆيۈم مۇشۇ يەردە تۇرۇپ، ياتقىڭىزدا مېھمان بولسام سەت ئەمەسمۇ، يا بىزنىڭكىگە بارمايدىكەنسىز، نەچچە قېتىم ئېيتتىم، بېرىپمۇ قويمىدىڭىز؟

ـــ نېمىسى سەت بولىدىكەن، سىز كەلسىڭىزمۇ ئوخشاش ئەمەسمۇ.

چىمەنگۈل ئۇستەل ئۇستىنى ئالما، گىلاس كونسېرۋاسى، پىشىق گۆش، قەند ـ گېزەك، پېچىنە، قاتلىما نانلار بىلەن تولدۇرۇۋەتتى، چاينى ئاچچىق قىلىپ دەملىدى.

ـــ تاڭلىيىڭىز چاكىلداۋاتامدۇ؟ پۈۋا بولسىمۇ ئالغاچ كېلەي

دېگەن، بىراق كىشىلەر كۆرسە ھاراق ئىچىدىكەن، دېمىسۇن دەپ ئېھتىيات قىلدىم.

— مېنى مېھمان قىلىشنى شۇ يەردىلا ئويلاپتىكەنسىز — دە؟

— ئويلىغان، شان — شەرەپنىڭ يېرىمى سىزنىڭ تۇرسا.

ئىككىسى كۈلۈشۈپ، قىزىق پاراڭلار بىلەن ئۇزاق ئولتۇرۇشتى. چىمەنگۈل خېۋىر بىلەن پاراڭلىشىشقا خۇشتار ئىدى. سۆھبەتنىڭ قىزىشى، ئۇزاق داۋاملىشىشى ئۈچۈن ئورتاق تىل بولۇشى كېرەك. قىز خېۋىر بىلەن پاراڭلاشسا، بىر سەنئەت ئەھلى بىلەن پاراڭلاشقاندەك بولۇپ قالاتتى. تېخى بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئۈستۈنلۈكىنى ھېس قىلاتتى.

— ئالدىڭىزدا دېمەيدىغان بىر گەپنى دەي، — دېدى خېۋىر كۈلۈپ ئولتۇرغان قىزغا قاراپ، — سىزدە ئىجتىھات، ئىرادە خېلى كۈچلۈك ئىكەن، بىر ئادەمدە ئۆز كەسپىگە نىسبەتەن زور تىرىشچانلىق، قايناق مۇھەببەت بولسىلا، ئۇ چوقۇم نەتىجە قازىنالايدۇ. بۇنداق چۆللۈكتە باش قاتۇرۇپ نېمە قىلاي، كۈنۈمنى تىنچلا ئۆتكۈزەي، دېگەن بولسىڭىز، مۇشۇ شان — شەرەپ نەدىدى؟ ئادەمدە ئىرادە، تىرىشچانلىق بولسىلا ھەرقانداق ناچار شارائىتنىمۇ ئوڭۇشلۇق پەيتكە ئايلاندۇرالايدۇ، يېڭىلىق يارىتالايدۇ.

— راست ئېيتىسىز، — قىز ئۇنىڭ سۆزىدىن تەسىرلەندى، — روزى تەمبۇر مەھەممەت موللا دېگەن مۇقامچىدىن ئىككى — ئۈچ يىل ئىچىدىلا ئون ئىككى مۇقامنىڭ مۇقەددىمىسى، مەشرېپى، داستان — مەرغۇللىرىنى ئۆگىنىۋالغانىكەن. يەنە كېلىپ ھەر كۈنى ئەمەس، مەشرەپ — سورۇنلاردا ئۆگىنىۋاپتۇ. ئاشۇ ئادەم ئۆز كەسپىگە قاتتىق بېرىلمىگەن بولسا، ئۇ شۇنداق نەتىجىنى قولغا كەلتۈرەلەيتتىمۇ؟! ...

— مەن مۇقامچى تۇرداخۇننىڭ ئىجتىھاتى، زېھنىگە ھەيران قالىمەن، ئون ئىككى مۇقامنى ساقلاپ قالغان شۇ ئادەم ئىكەن. ئۇ ئادەم دادىسىدىن ئون ئىككى مۇقامنى يىگىرمە يېشىدا

ئۆگىنىپ بوپتۇ، بۇ نېمىدېگەن زور تالانت ـ ھە ! ئاڭلىسام ھازىر ئۇرۇمچىدە مۇقام ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى بار ئىكەن، ئۇيۇن يىلدىن ئېشىپتۇ، تېخىچە ئۆگىنىپ بولالماپتۇ. ھازىر نېمىشقا شۇنداق ئادەملەر چىقمايدىغاندۇ، دەپ ئويلاپ كېتىمەن.

شۇنىڭدىن كېيىن خېۋىر شۇككىدە ئولتۇرۇپ قالدى، چىمەنگۈل ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاريدى.

ـــ قايسى كۈنى گېزىتتىن كۆرۈپ قالدىم، ـــ دېدى خېۋىر يەنە، ـــ بىر قىز ناخشا ئېيتىپ بىرىنچىلىكنى ئاپتىكەن، رەڭلىك تېلېۋىزور مۇكاپات بېرىپتۇ. تۇرداخۇن مۇقامچىنىڭ يىگىرمە يېشىدا ئون ئىككى مۇقامنى ئۆگىنىپ بولغىنىغا نېمە بەرگەندۇ؟ شۇ چاغدا ئۇنىڭ قەدرىگە يېتىدىغانلار چىققانمىدۇ؟

ـــ ئۇ چاغلاردا قەدرىگە يېتىدىغانلار چىققانمىدۇ، دەيسىزغۇ، بەلكىم چىققانلارمۇ باردۇ، ـــ چىمەنگۈلمۇ قايغاپ قالدى، ـــ ئەمما ھازىرمۇ ئۇنىڭ قەدرىگە يەتمەيدىغانلار، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئىجاد قىلىپ بىزگە مىراس قالغان، مەدەنىيەتلىك ياۋروپالىقلارنىمۇ ھەيران قالدۇرۇۋاتقان مۇشۇ ئېسىل بايلىقىمىزنى ياراتمايدىغانلار بار ئەمەسمۇ؟ ـــ چىمەنگۈلنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدە غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى:

ـــ راست ئېيتىسىز، بار، ـــ دېدى خېۋىر قېشىنى يىمىرىپ قويۇپ، ـــ ئۆزىنىڭ بايلىقىنى قەدىرلەشنى بىلمىگەن ئادەم ئۆزىنىڭ كىملىكىنىمۇ بىلمەيدۇ، ئۇنى باشقىلارغا ئاسانلا بېرىپ قويىدۇ. سەنئەتچى ئالدى بىلەن ئۆزى مىللىي مىراسلىرىمىزنىڭ خوجايىنى ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭدىن پەخىرلىنىشنى بىلىشى كېرەك.

ئىككىسى جىمىپ كېتىشتى. كېچە خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغانىدى. توخۇنىڭ چىللىشى ئۇلارنىڭ قۇلىقىغىمۇ كىرمىدى. چىمەنگۈل چوڭقۇر خىيالغا كەتكەن، مۇشۇنداق قاقاس، نامراتچىلىق يېغىپ تۇرغان يەردىمۇ ئېسىل ئادەملەر بار ئىكەن ـ ھە ! مەن بۇلارنىڭ قاريداپ كەتكەن يۈزلىرىگە، ئۆڭگەن،

يىرتىلغان كىيىملىرىگە قاراپ، ئۆزۈمنى خۇددى ياۋايى ئادەملەر ئارىسىغا كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلىۋىدىم، ياق، ئەسكى چاپان ئىچىدىمۇ چاقناپ تۇرغان ئادەملەر بار ئىكەن، بۇ يىگىت چاقناپ تۇرغان ئالتۇن ئىكەن، گۆھەر ئىكەن!

خېۋىر ئۆيگە كىتىۋېتىپ، چىمەنگۈلنى ۋە ئۇنىڭ ھەربكەتلىرىنى ئويلاپ قالدى. كېتەي دەپ ئورنىدىن قوزغالغان چاغدا، ئۇ قولىنى تۇتۇۋېلىپ، بىردەم ئولتۇرۇپ كېتىڭ، دەپ زورلاپ تۇرۇۋالغان ۋە كۆزلىرىگە كۈلۈمسىرەپ كۆز ئۇزمەي قارىغان. شۇ چاغدا خېۋىر ئۇنىڭ كۆزلىرىدە نازۇك، مۇھەببەتلىك ئۇچقۇنلارنىڭ پىلدىرلىغانلىقىنى بايقاپ قالغان. چىمەنگۈلنىڭ بەزىدە سېھىرلىك، بەزىدە بالىلارچە كۈلۈپ قاراشلىرى ئۇنى ھودۇقتۇرۇپمۇ قويغان.

ئۇنىڭ ئاشۇ كۆزلىرىگە نېمە سىرلار يوشۇرۇنغانىدۇ؟ دەپ ئويلىدى ئۇ ئۆيگە كېلىپ ئورنىغا كىرىپ ياتقاندىمۇ.

ئەتىسى چىمەنگۈل ئاخشامقى ۋەدىسى بويىچە، كەچ كىرىشى بىلەنلا خېۋىرنىڭ ئۆيىگە كەلدى. خېۋىرنىڭ ئاپىسى ئۇنى قانداق شامالنىڭ ئۇچۇرۇپ كەلگەنلىكىگە ھەيران بولۇپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى ۋە خۇشاللىقىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. خېۋىرنىڭ سىڭلىسى ــ چىمەنگۈلنىڭ ئوقۇغۇچىسى كۈلۈمسىرەپ، تارتىنىپ ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى.

ــ ھوي ... بۇ ماڭا ھەر كۈنى گۈل ئەكېلىدىغان قىزغۇ ...

ــ ھە، مېنىڭ سىڭلىم، ــ دېدى خېۋىرمۇ كۈلۈمسىرەپ.

ــ ھە ... مۇنداق دەڭ ...

چىمەنگۈلمۇ ھەيران بولۇپ، بىردەم ئوقۇغۇچىسىغا، بىردەم خېۋىرغا قاراپلا قالدى.

6

قىش ئۆتۈپ، باھار كەلدى. دۆڭ ـ قىرلاردا ئېچىلغان سېرىق

چېچەكلەردىن، سۇس كۆكسىرىپ چىقىقان شۇاقلاردىن، ئېرىق ياقىلىرىدىكى جىگدىلەردىن تارقالغان پۇراقلار دىماقلارغا ئۇرۇلۇپ، كۆڭۈللەرنى غىدىقلاپ ـ ئويغىتىپ ئۆتمەكتە ئىدى. باھار ئىللىق ھاۋاسى، تۇرلۇك ـ تۇمەن گۈل چېچەكى، ئويناق سۇلىرى بىلەن گۈزەل ئىدى، كۆڭۈللەردە گۈزەل تۇيغۇلارنى قوزغايتتى.

چىمەنگۈل مەكتەپنىڭ كەينىدىكى دۆڭگە چىقىپ ئېتىزلارغا، دالالاردا، كىشىلەردە ھايات زوقىنى قوزغىغان باھار مەنزىرىلىرىگە نەزەر تاشلايتتى. ئۇ ئېتىزلاردا، دالالاردا ۋە قەلبىلەردە يېڭىچە گۈزەللىك پەيدا قىلىۋاتقان باھار ھەققىدە مۇزىكا ئىشلەشكە تەييارلىق قىلماقتا ئىدى.

يېقىندىن بېرى ئۇ ئاشۇ دۆڭدە، چىملىق ئېرىق بويىدا پات ـ پاتلا پەيدا بولىدىغان، قولىدىن ئىسكىرىپكا چۈشمەيدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداق، ئۇ «باھار تۇيغۇلىرى» مۇزىكىسىنى جىددىي ئىشلىمەكتە ئىدى. مۇزىكا ياخشى چىقىشى مۇمكىن، چۈنكى ئۇنىڭ خېلى بۇرۇنلا بىخلىغان مۇھەببىتى جىگدە چېچىكى بىلەن چېچەكلەشكە باشلىغانىدى.

ئۇ مۇزىكىنى جىددىي ئىشلەۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما چىرايىدىن مەيۈسلۈك چىقىپ تۇراتتى. ئابايا مەكتەپ مۇدىرى ئۇنى بۆلۈمگە چاقىرىپ مۇنداق دېگەنىدى:

ـــ سىزگە ئۆگىنىپ قېلىۋىدۇق، قىزىم، بىزنى تاشلاپ كېتىدىغان ئوخشايسىز، سىزنىڭ يۆتكىلىش رەسمىيەتلىرىڭىزنى تېزرەك بېجىرىپ بېرىڭلار، دەپ يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن خەۋەر كەلدى.

چىمەنگۈل قىشلىق تەتىلدە ئۆيىدە بولۇنغان ئىشلارنى يادىغا ئالسىمۇ، لېكىن ئۆزىدىن جاۋاب بولماي تۇرۇپ، ئۇ ئىشنىڭ بۇ دەرىجىگە يېتىپ بارغانلىقىغا ھەيران قالدى.

ـــ مەن ھېچكىمگە يۆتكىلىمەن دېمىگەنغۇ، ـــ دېگەنىدى قىز، ـــ يېزىلىق ھۆكۈمەت نەدىن تاپتى بۇ گەپنى؟

ـــ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە شەھەر باشلىقى شۇنداق بۇيرۇق قىپتۇ. قانداق، سىزنىڭ يۆتكەلگۈڭىز يوقمۇ؟

ـــ مەن ھېچكىمگە يۆتكىلىمەن، دېمىدىم، يوق گەپ بۇ ! ـــ چىمەنگۈلنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

ـــ ئۇنداق بولسا، بولدى، ـــ دېدى مۇدىر خۇشال بولۇپ، ـــ بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن، سىز خاتىرجەم ئىشلەۋېرىڭ، سىزنى ھەرگىز بەرگۈمىز يوق، ئۇلارغا ئۆزۈم جاۋاب بېرىمەن.

يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ شۇنداق بۇيرۇق قىلىشىدا سەۋەب بار، ئەسلىي ئىش مۇنداق ئىدى: چىمەنگۈل قىشلىق تەتىلىدە ئۆيىگە بېرىپ، بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئانىسى:

ـــ قىزىم، ئوقۇدۇڭ،، خىزمەتكىمۇ چىقتىڭ، «قىزىلىق ئۆيگە قىرىق ئات باغلاقلىق» دېگەندەك، ساڭا كەينى ـ كەينىدىن ئەلچىلەر كىرىشكە باشلىدى. توختا، مۆڭگەكلىمەي ئاۋۇال گەپنى ئاڭلا، شۇلارنىڭ ئىچىدىن مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان، ھازىر پېنسىيەگە چىققان ئادەمنىڭ ئوغلى بىزگە يارىدى، ئىسمى ئابدۇللا. ئۇلارنى داداڭ ياخشى بىلىدىكەن. سېنى يۆتكەپ كېلىپ، تويۇڭنى قىلايلى دەۋاتىمىز، قانداق دەيسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق ئاپا، مەن تېخى ئۇنداق ئىشلارنى ئويلىغىنىمۇ يوق، ئاۋۇال بىر ـ ئىككى يىل ئىشلەي.

ـــ ياق، دېگىنىڭ نېمىسى؟ ئۇ چۆلدە نېمە بار ساڭا؟ يىگىرمە ئىككى ـ يىگىرمە ئۈچ ياشلارغا كىرىپ قالدىڭ، ئويلىشىدىغان ۋاقتىڭ ئۆتۈپمۇ كەتتى.

ـــ ئادەم دېگەندە كۆڭۈل بولىدۇ، ئاپا، كۆڭۈلگە ياقىدىغان ـ ياقمايدىغان ئىشلارمۇ بولىدۇ، مەن ئۇ بالىنى كۆرمىسەم، بىلمىسەم، ھېچنېمىدىن ـ ھېچنېمە يوق قانداق قىلىپ ماقۇل دەيمەن؟ سىلەرمۇ قىزىق گەپ قىلىدىكەنسىلە.

ـــ كۆرمىگەن بولساڭ، كۆرۈپ باق، ساڭا ئوخشاش ئۇرۇمچىدە ئوقۇغانكەن، ھازىر دادىسىنىڭ ئىدارىسىدە ئىشلەيدىكەن.

— توۋا، — دېدى ئۇ مېيىقىدا كۈلۈپ، — ئۇ بالىمۇ مېنى كۆرمەي، قانداقلارچە ئەلچى كىرگۈزگەندۇ؟

— سېنى نەچچە كۆرۈپتىكەن، تونۇشمايدىكەنسىلە، ئەسلىي بۇ ئىشنى ئۇنىڭ دادىسى بىلەن داداڭ مەسلىھەت قىلىشقانىكەن، ئۇ بالا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ گېپىگە كىرىپ، ماقۇل كۆرۈپتۇ.

— مەن تېخى ئۇ يەرلەرگە ئەمدىلا بارىدىم، تەشكىلىنىڭ ئادىمىمەن، مېنى بېرەمدۇ ـ بەرمەمدۇ، ئۇلارنىڭ ئىشى، ئاپا.

— ئۇ تەرەپلىرىنىمۇ ئويلىشىپ قويغان، داداڭ شەھەر باشلىقىنى ياخشى تونۇيدىكەن، بۇرۇن قولىدا ئىشلەپتىكەن، مېنىڭ گېپىمنى يىرمايدۇ، دەيدۇ. ئىشنىڭ قىزىقىدا بولغىنى ياخشى.

چىمەنگۈل مۇنداق ئاسان ئىشنىڭ يوقلۇقىنى، تونۇمايدىغان ـ بىلمەيدىغان ئادەمگە ماقۇل دېمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئاپىسىمۇ گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى. ئىككى ئوتتۇرىدىكى دەتالاش خېلى يەرلەرگە يېتىپ باردى. ئاخىرىدا قىز ئاپىسىنىڭ زورى بىلەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ بېقىشقا قوشۇلدى ـ دە، كىنوغا باردى. ئابدۇللا ئاتلىق يىگىتمۇ ئېگىز، خېلى قاملاشقان بالا ئىكەن. ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپمۇ كۆردى.

— ياق، ئاپا، — دېدى ئۇ ئەتىسى، — ئۆزىغۇ ياخشى بالىدەك قىلىدۇ، بىراق كۆڭلۈم تارتمىدى. كۆڭۈل تارتمىغان ئىش ياخشى بولمايدۇ، يېپىق قازان يېپىق پېتى قالسۇن.

— ھەي، جېنىم بالام، كۆڭۈل دېگەن ياۋا قۇش، ئۇنىمۇ ئۆگىتىۋالغىلى بولىدۇ، ئاستا ـ ئاستا تارتىپ قالار.

دەتالاشنىڭ داۋامى چىمەنگۈل قايتىپ كېتىپ، يازغىچە ئويلىشىپ جاۋاب بېرىدىغان بولۇپ ئاخىرلاشقانىدى. بىراق، بۇ نېمە قىلىق؟ ئىش شەھەر باشلىقىنىڭ بۇيرۇقىچە — يۆتكىلىش رەسمىيەتلىرىنىڭ بېجىرىلىشىغىچە يېتىپتۇ. ئۇ تېخى جاۋاب بەرمەي، بولۇش ـ بولماسلىقىنى ئويلىشىپ، بىر قارارغا كەلمەي، ئىشنىڭ بۇ دەرىجىگە يېتىشىنى ئۇ خىيالىغىمۇ

كەلتۇرمىگەن. جىددىي ھالدا مۇزىكا ئىشلەۋاتقان قىزنىڭ تۇرۇپلا مەيۈسلىنىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى مۇشۇ ئىدى.

چىمەنگۈل ئېرىق ياقىسىدا ــ سايىدا ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىدا قاياقلاپ شۇنداق دېدى ـ دە، قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ــ ئادەم ياشلىقىدا ئاپىتاپتىن قاچىدۇ. قېرىغاندا قەيەرگە ئاپتاپ چۈشسە، شۇ يەرگە بېرىۋالىدىكەن، ــ دېدى خېۋىرمۇ كۈلۈپ، ــ قاراڭا ئاۋۇ بوۋاينىڭ ئاپتاپقا بېرىۋالغىنىنى.

ــ شۇنداق، ياشلىقنىڭ ئوتى كۈچلۈك بولىدۇ، قېرىغاندا ئۇ ئۆچىدۇ.

ــ ئۇنداقتا مۇزىكىزدا ياشلىقنىڭ ئوتىنى ئۇرغۇتۇۋېتىپسىز ـ دە، قانچە ئۇرغۇتسىڭىز، ياشلار شۇنچە ياخشى كۆرىدۇ. ئاڭلاۋاتقانسىز، مۇكاپاتلانغان ناخشىڭىزنى ھازىر بالىلارلا ئەمەس، ياشلارمۇ ئېيتىپ يۈرىدۇ. مەنمۇ ئۇنى ئۆيدە پات ـ پات غىڭشىپ قويىدىغان ئوخشايمەن. سىڭلىم قايسى كۈنى «ئاكام بىزنىڭ مۇئەللىمنىڭ ناخشىسىنىلا ئېيتىدۇ» دېۋىدى، ئاپامنىڭ ئالدىدا ئىزا تارتىپ كەتتىم.

ــ نېمىشقا ئىزا تارتتىڭىز؟

ــ ياخشى كۆرگەن نەرسىنى يۈزىڭىزگە ئېيتسا، سىزمۇ قىزىرىسىز.

ــ ياق، مەن قىزارمايمەن.

چىمەنگۈل شۇنداق دېسىمۇ، قىزىرىپ كېتىپ، خېۋىرغا قارىيالماي قالدى.

ئىككىسى ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن گەپلىشىپ ياتاقتا كىردى. شۇ تۇرقىدا ھەر ئىككىسىنىڭ يۈرەك قاتلىرىدا سىرتقا چىقىشقا

ئىنتىلىپ تۇرغان يېقىملىق گەپلەر بار. ھەر ئىككىسى ئۇنى ئېيتىشنى شۇنچىلىك خالىمىسۇ، نېمىشقىدۇر جۈرئەت قىلالمايتتى. ئەمما، ئۇلار كۆزلىرى، ھەربىرىدىكى ئەگىتمە گەپلىرى بىلەن ھەممە نازۇك، يېقىملىق گەپلەرنى ئېيتىپمۇ بولغان. ئۇلار قوللىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى يوشۇرۇشقان بىلەن يۈزلىرىنىڭ، لەۋلىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى يوشۇرالمايتتى.

شۇ چاغدا سىرتتا ئوقۇغۇچىلارنىڭ چىمەنگۈلنىڭ ناخشىسىنى ئېيتىۋاتقانلىقى ئاڭلاندى.

ــ بىزمۇ قېرىيمىز، ئۆلىمىز، ــ دېدى خېۋىر تۇيۇقسىزلا، ــ ئەمما دۇنياغا ئىجادىي ئەمگەكلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن ئادەم ئۆلمەيدۇ، ــ ئۇ ئويلىنىپ قىزغا قارىدى، ــ تۇرداخۇن مۇقامچى، روزى تەمبۇرلار مۇقام ئىجاد قىلغان ئەمەس، لېكىن ئۇلار ئاشۇ ئېسىل مىراسلارنى ساقلاپ قالغان ئەمگىكى بىلەن مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ. ئۇلارنى خەلق ئۇنتۇمايدۇ، تارىخمۇ ئۇنتۇمايدۇ. سىز ئىجادىي ئىش بىلەن ئەمدىلا شۇغۇللىنىۋاتىسىز، مۇزىكىزمۇ ياخشى چىقىۋېتىپتۇ، ئالدىڭىزدىلا دەي: سىزدە ئىرادە، تىرىشچانلىق، ئىزدىنىش، يېڭىلىق يارىتىش روھى كۈچلۈك ئىكەن، مۇشۇ روھ سىزنىمۇ ئۇنتۇلماس ئادەمگە ئايلاندۇرۇشى مۇمكىن. كىشىلەر بىر تارىخىي دەۋرنىڭ ئالىملىرىنى، يازغۇچى ـ سەنئەتكارلىرىنى ئەسلەيدۇ، يادلايدۇ، ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ. ئەمما، شۇ تارىخىي دەۋرنىڭ ئىمتىيازلىق، كاتتا مەنسەپدار ـ ئەمەلدارلىرىنى ھېچقاچان ئېغىزغىمۇ ئېلىپ قويمايدۇ. ئادەملەر دۇنياغا نېمىشقا كەلگەنلىكىنى چۈشىنىشى كېرەك ئىكەن.

چىمەنگۈلدە قوزغالغان سۆيۈنۈش ھېسسىياتى ئۆزىنى بېسىۋېلىشتىن ھالقىپ كەتتى. ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا خېۋىرنىڭ بىلىكىدىن تۇتتى ۋە ئۆزىنى ئۇنىڭغۇ تۇتۇشىنى ئىستەپ، كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قارىدى. خېۋىر يېنىپ كەتكەن، مۇھەببەتلىك ئۇچقۇنلار چاقنىغان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا

تىكىلدى، ئەمما نېمىشقىدۇر ئۇنى تۇتۇشقا، ئۆزىگە تارتىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئىككىسى شۇ ھالدا خېلىغىچە تۇرۇپ قالدى.

7

ياز كىرىشى بىلەن چىمەنگۈلىنىڭ «باھار تۇيغۇلىرى» مۇزىكىسى پۈتتى. پۈتۈن جانلىقلارغا يېڭىچە ھايات زوقىنى بەخش ئەتكەن باھار ئالامەتلىرى مۇزىكىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپقانىدى. مۇزىكا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىدا گۈزەل ھېس ـ تۇيغۇلارنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ چىن دىلىدىن ماختىشىغا ئېرىشتى. خېۋىر ئۇنى شەھەرلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئاپىرىشىغا، ئۇلارنىڭ پىكىر بېرىشىگە، ئورۇنلاپ چىقىشىغا مەسلىھەت بەردى.

چىمەنگۈل شەھەرگە ماڭىمەن، دەپ تۇرۇشىغا ئاپىسى كېلىپ قالدى ـ دە، قىشتىكى دەتالاش يەنە باشلاندى. ئىككى كۈندىن بېرى ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدا دېيىلمىگەن گەپ ئاز قالدى. ئاپىسى يولدا يېزىلىق ھۆكۈمەت باشلىقلىرى بىلەن سۆزلىشىپ كەلگەن، بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، كەنت باشلىقى، مەكتەپ مۇدىرى بىلەنمۇ سۆزلەشتى. ئۇلار چىمەنگۈلنىڭ يۆتكىلىشىگە قوشۇلغانلىقىنى، لېكىن قىزىنىڭ قوشۇلمىغانلىقىنى ئېيتىشتى.

ئىككى كۈندىن بېرى شۇنچە زورۇقۇپ، قىزىغا بىر ئېغىزمۇ گەپ يېگۈزەلمىگەن ئانا ئاخىر بوغۇلۇپ يىغلىۋەتتى. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ غەزەپ، ئەلەملىرىنى تۆكەتتى. چىمەنگۈل ئۇن چىقمايتتى. ئۇنىڭ مېڭىسىدە «كېتىش» بىلەن «قېلىش» ئۆزئارا ئېلىشماقتا ئىدى.

ــ بۇ يەرنىڭ نېمىسىگە قىزىقىپ قالغانسەن؟ ــ دېدى ئانا جالاقلاپ تىترەپ، ــ كەتمىسەڭ، ئەبەدىي مۇشۇ يەرلىك بولۇپ كېتەمسەن؟

— مەن مەڭگۈ كەتمەيمەن دېمىدىمۇ، بىرنەچچە يىل ئىشلەي، كېيىن بىر گەپ بولار دەۋاتىمەن.

— بىرنەچچە يىل؟ — ئانا چۆچۈپ كەتتى، — ئۇي ـ ماكان، جاھان تۇتىدىغان، كۆڭۈل يايراپ ئىشلەيدىغان يەرمۇ بۇ، ئويلاپ باققىنا، ئادەملىرىگە قاراپ باققىنا، بەئەينى بۆجى، ھېلىمۇ سېنىڭ كۆڭلۈڭ كۆتۈرۈپتۇ ...

— ئادەملەرنى ئۇنداق ھاقارەتلىمە، سەھرادىكى تۇغقانلىرىڭ قانداق ئادەملەر، ئۇلارمۇ بۆجىمۇ؟

— بارىنى دەۋاتىمەن، ئۆز ۋاقتىدا گۇناھكارلارنى پالايدىغان يەر ئىدى بۇ؟

— ئۇنداق بولسا، ياخشى ئادەملەرنىڭ يۇرتى ئىكەن.

— سېنىڭ شۇنچە تارتىشىپ كېتىشىڭدە بىر گەپ بار.

— ھېچ گەپ يوق.

— بولمىسا نېمىشقا بويۇن تولغايسەن؟ ئورنۇڭنى ھەل قىلىپ قويدۇق، تەشكىلىڭمۇ قوشۇلدى، تارتىشىدىغان نېمىسى قالدى ئەمدى؟ بىرىگە باغلىنىپ، كەتسەڭ بولمايدىغان بىرەر ئىش ئۆتكۈزۈپ قويدۇڭمۇ يا؟

— ئاپا ! سەن ... — چىمەنگۈل بوغۇلۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — نېمەدەپ جۆيلۇۋاتسەن؟

— ھەممە ئادەم شەھەرگە كېلەلمەي يۈرسە، سەن بۇ دەشت ـ چۆلگە يېپىشىۋالساڭ، خەق نېمە ئويلىمايدۇ، كېلەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ، دېمەمدا؟ داداڭ نېمە دەپ ئويلاپ قالار؟

چىمەنگۈل ئاخىر كېتىدىغان بولدى. كۆڭلى سۆيگەن بۇ خىلۇەت زېمىندىن، چۈشىنىپ يەتكەن بۇ ئاق كۆڭۈل، سەممىي ئادەملەر ئارىسىدىن، ياخشى كۆرۈپ قالغان خېۋىرنىڭ يېنىدىن كېتىدىغان بولدى. ئۇ شۇ كۈنى كېچىچە ئۇخلىيالمای چىقتى، كۆزى ياشتىن قۇرۇمىدى، ئۆزىنى بويىنى باغلانغاندەك، دېمى سىقىلىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

ئەتىگەندە ھېچكىمگە تۇيدۇرمايلا كەتمەكچىدى، بىراق

ماڭىدىغان چاغدا، مۇدىر، مۇئەللىملەر يېتىپ كېلىشتى. هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككى ئات قوشۇلغان هارۋا تۇراتتى.

ياتاقتىن يوغان چامادانىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ بىلەن خېۋىر چىقىپ كەلدى.

ــ يېڭى كەلگەن چېغىڭىزدا، ــ دېدى خېۋىر مەيۇس ئاۋازدا، ــ كىشىلەر سىزنى ياۋا كەپتەر، بۇ يەرگە ئۆگەنمەيدۇ، دېۋىدى ...

ــ كېيىن تازا بۇقۇلدايدىغان كەپتەر ئىكەن، دېيىشكەندۇ، ــ چىمەنگۈل ياشلىق كۆزلىرى بىلەن كۈلۈمسىرىدى ۋە چىرايىنى بىردىنلا ئۆزگەرتىپ، ــ راست، كىشىلەرنىڭ پەرەزلىرى كۆپ چاغلاردا توغرا چىقىپ قالىدۇ ... ئۆگىنىشىمغۇ ئۆگەنگەن، كۆنۈپمۇ كەتكەن، بىراق ... بىراق كەتمەي بولمىدى ... شەھەرگە بارغاندىن كېيىن، قانداق قىلىشىنىمۇ بىلمەيمەن.

ــ بۇ چۆلدە ئېچىلغان گۈل ئىدىڭىز، قىزىم، كېتىشىڭىز خۇددى گۈل تۇزۈپ كەتكەندەكلا بىر ئىش بولدى، ــ دېدى مەكتەپ مۇدىرى، ــ خەير ... ئاقيول بولسۇن.

ــ خوش، بىزدىن رازى بولۇڭ.

ــ بىزدىن ئۆتكەن بولسا، كەچۈرۈڭ ...

سەممىي گەپلەر هارۋىغا چىقىپ ئاپىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان چىمەنگۈلنىڭ كۆزىنى يەنە ياشلىدى. ئۇ ئۆزىگە ئاقيول تىلەۋاتقانلارغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمايلا، قولىنى پۇلاڭلاتتى. خېۋىر قولىنىمۇ پۇلاڭلاتماي، تۇرغان ئورنىدا قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپلا قالدى.

هارۋا ئاستا ــ ئاستا كۆزدىن غايىب بولدى. ئەتراپتىكى هەممە نەرسە ــ چىمەنگۈل دائىم چىقىپ ساز چالىدىغان دۆڭمۇ، كىتاب ئوقۇيدىغان چىملىق ئېرىق بويىمۇ، ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا ناخشا ئۆگىتىدىغان مەكتەپ مەيدانىمۇ خېۋىرنىڭ كۆزىگە بارغانسېرى غۇۋالىشىپ كۆرۈنۈشكە باشلىدى. چىمەنگۈلنى ئۇزاتقىلى چىققانلار ئاللىقاچان تارقىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ تۇرغان ئورنىدا مۇڭلىنىپ تۇراتتى، ئۆزىنىڭ قانچىلىك تۇرغانلىقىنى،

نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇقمايتتى.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن چىمەنگۈل كەتكەن تەرەپتىن قارا كۇرەك بىرنېمە كۆرۈندى. ئۇ بارا - بارا يوغىنىدى، يېقىنلىشىشقا باشلىدى. بۇ سومكىسىنى پۇلاڭلىتىپ كېلىۋاتقان چىمەنگۈل ئىدى.

— چىمەنگۈل!

خېۋىر يۈگۈردى، چىمەنگۈلمۇ يۈگۈردى.

— يېنىپ كەلدىم، كەتمەيمەن! — دېدى قىز خېۋىرنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ھاسىراپ تۇرۇپ.

— راستما؟

— راست، ئەمدى كەتمەيمەن، بۇ يەرگىمۇ، ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلىرىمغىمۇ، سىزگىمۇ قىيالمىدىم ...

خېۋىر ھېسسىياتىنى باسالماي قالدى، كۆزىدىن ئىككى تامچە ياش ئېتىلىپ چىقتى.

— كېتىشكە توغرا كەلسە، سىز بىلەن كېتىمەن.

چىمەنگۈل ئاپپاق قول ياغلىقى بىلەن خېۋىرنىڭ مەڭزىدە لىغىرلاپ تۇرغان ياشنى ئاۋايلاپ سۈرتتى.

1990 - يىلى يانۋار، غۇلجا

قىزىنىڭ كۆڭلى

قىزىنىڭ بەدىنىگە چۇشكەن كۆكلەرنى كۆرۈپ، ئاپىسىنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۇشۇپ كەتتى ۋە ھوشىدىن كەتكىلى تاس قالدى. پۈت ـ قوللىرى دىرىلداپ تىترەپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ تاپسىدا ئولتۇرۇپ قالدى، چوڭقۇر «ئۇھ» تارتىپ قىيا يۇمۇلۇپ قالغان كۆزلىرىنى تەسلىكتە ئاچتى. قىزى رازىيە ئۆپكە ـ ئۆپكىسىنى باسالماي ئېرىدىن يېگەن تاياقلىرىنى كۆپسەپ سۆزلىمەكتە ئىدى ... ئۇنىڭ يېنىدا ئۆيىدىن يوشۇرۇنچە ئەكەلگەن كىچىككىنە بوپىسى قىسىپ تۇراتتى.

ئانا ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس دەرىجىدە پىچىرلىدى: شۇنچىمۇ ئۇرامدۇ ... ئۆي دېگەندىغۇ، ئۇرۇش ـ جېدەل بولۇپ تۇرىدۇ ... تاياقمۇ يەيدۇ ... ئەمما ئۇردۇم، دەپ شۇنچىمۇ ئۇرغان بارمۇ؟ ... بەدىنىنىڭ ساق يېرى قالماپتۇ ... توۋا قىلدىم خۇدايىم، قىزىمنىڭ ئورۇق، زىلۋاللىقىمۇ كۆزىگە كۆرۈنمەپتۇ ـ دە ... شۇ ھالى بىلەن تاياق كۆتۈرەلمەدۇ بۇ ... مەنمۇ كۇرمىڭ قېتىم تاياق يېگەن، لېكىن بىردەمدىن كېيىنلا گۇرسۇلدەپ مېڭىپ ئىشلىرىمنى قىلىپ كەتكەن ... تەگمە، خەقتىن سۇرۇشتۇرسەم، قاپىقى يامان بالا، دەيدۇ، دېسەم ئۇنىمىدى ... قىز بالىنىڭ ئەرگە تەگكۈسى كەلسە، كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدىكەن ... ياخشى كۆرۈپ قېلىش دېگەن قىزلارنىڭ كۆزىنى كور، قۇلىقىنى پاڭ قىلىۋېتىدىكەن، ھەممە ئەيىبلىرى يېپىلىپ، نۇقسانسىز، دۇنيادا ئەڭ ئېسىل ئادەم بولۇپ بىلىنىدىكەن ... ئەمدى دادىسىغا نېمە دەرمەن؟ ... ئۇمۇ ئۇنماي تۇرۇۋالغاندا، بوپتۇلا، بېرەيلى، ئۆزى ياخشى كۆرگەندىكىن مەيلى ئەمەسمۇ، دەپتىكەنمەن ... ھەي ئانىلار، ھەي ئانىلار، بالىلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايمەن، دەپ

تۇرۇپ، يەنە ئاڭلاپ قالمدىغان، ئاخىرىدا يۇشايمانىدا قېلىپ يۇچۇلىنىدىغان ئانىلار، بالىنىڭ كۆڭلىنى ئىزدەپ، ئۆزلىرى دەرد ـ ئەلەمگە، ئازابقا قالمدىغان ئانىلار ...

رازىيە ئاپىسىنىڭ ئۆيگە تەسلىكتە كەلدى. ئۇ ئېرىدىن شاپىلاق، مۇشت يېگەندىن باشقا، پۇت، يانپاش، ئاچ بىقىنلىرىغا قاتتىق تېپىكمۇ يېدى. تاياق يېگەن كۈنى يېتىپلا قالدى، ئەتىسى ئاغرىق ئازابىغا چىداپ، كىچىككىنە تۇغۇنچەكنى ئېلىپ ئاپىسىنىڭ ئۆيگە ماڭدى. ئاران ـ ئاران مېڭىپ، مەھەللىسىگە يېتىپ، ئۆيگە يېقىنلاپ كەلگەندە، كىمنىڭدۇر دەرۋازىسى ئالدىدا ئولتۇرۇشقان ئىككى ـ ئۈچ ئايالغا ئۇچراپ قالدى. ئۇلار:

ـــ تىنچلىقمۇ قىزىم، نېمە بولدىڭىز، ئاقساپ قاپسىزغۇ؟ ـــ دېگەندى، رازىيە:

ـــ مەنما ... ئوڭ يانپىشىمغا يارا چىقىپ قېلىپ، ساقايغۇچە ئاپامنىڭ يېنىدا تۇرۇپ كېلەي، دەپ كېلىۋاتىمەن، ـــ دېدى. ئۇلار رازىيەنىڭ تاياق يىتىمگەن يۈزىگە قاراپ بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ باشلىرىنى لىڭشىتىپ قېلىشتى.

ـــ خوش، قېنى سۆزلىگىنە، نېمە سەۋەبتىن سېنى ئۆلگۈدەك ئۇرۇپ كېتىدۇ ئۇ؟

رازىيە يىغلاپ تۇرۇپ ئىشىنىڭ جەريانىنى سۆزلەشكە باشلىدى. ئۇچ كۈننىڭ ئالدىدا رازىيە ئېرى سېلىمجاندىن:

ـــ ئاپام چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ، كۆرۈپ كېلەيمكىن، ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن، ـــ دەپ رۇخسەت سورىدى. سېلىمجان:

ـــ بوپتۇ، بارساڭ بار، ئەمما ئەتىگەنرەك يېنىپ كەل، ـــ دەپ جېكىلىدى.

رازىيە ئۆيگە كەلسە، «چۈشكە نېمە كىرمەيدۇ» دېگەندەك، ئاپىسى ساپساق ئىكەن. ئۇ ئاپىسى بىلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ قالدى ۋە قول ـ قولچە كەچلىك تاماق ئېتىپ يېدى. تاماقتىن كېيىن ئۆيگە قايتاي، دەپ تۇرغاندا دادىسى ئۈچ ـ تۆت ئاغىنىسىنى باشلاپ كىرىپ، تاماق ئېتىڭلار، بىز بىردەم ـ

يېرىمدەم ئولتۇرىمىز، دېدى. رازىيەنىڭ ئاپىسى: بالام داداڭنىڭ مىجەزىنى بىلىمەن، بۇلارنى بىكارغا باشلاپ كەلمىدى، ھەرقاچان ھاراق ئىچىشىدۇ، سەن تاماق ئېتىپ بېرىپ، ئاندىن كەتسەڭ بولاتتى، مەن ھېرىپلا تۇرىمەن، ــ دېدى. رازىيە ماقۇل بولۇپ، تاماقنا تۇتۇش قىلدى. دادىسىنىڭ بۇيرۇتمىسى بويىچە ئاۋۇال قورۇما قورۇپ، ئۇلارغا ئەكىرىپ بەردى. ئاندىن يەنە لەڭمەن ئەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە قورۇما قورۇدى. رازىيە بۇ ئىشلارنى ھەرقانچە چاققانلىق بىلەن تۇگەتكەن بولسىمۇ، لېكىن قاراڭغۇ چۈشۈپ، ۋاقىت خۇپتەندىن ئېشىپ كەتتى. ۋاقىتنىڭ بۇ مەزگىلگە كېلىشى ئاننى ئەنسىرىتىپ قويدى.

ــ بۇ كېچىدە قانداقمۇ كېتەرسەن، بالام؟ كوچىدا ھازىر ئەسكى ئادەملەر جىق ...

ــ كەتمىسەم بولمايدۇ، ئاپا، سېلىمجانغا قونىمەن دېمىگەن، ئۇ ئەنسىرەپ كېتىدۇ.

ــ ئەنسىرەيدىغىنى بىز، ئۆيۈڭگە بارغۇچە نەچچە تار كوچىلار بار، سېلىمجان ھەرقانچە ئەنسىرىسىمۇ، سەن بىزنىڭ ئۆيدە ئەمەسمۇ.

ــ قونىمەن، دەپ قويمىغاندىكىن، ئۇ ئەنسىزلىككە چۈشۈپ ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەپ جىلە بولۇپ ئولتۇرامدىكىن، ئاپا، ئۇ بەك تېرىككەك ئىكەن، تېرىكسە كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدىكەن.

ــ ئاپىسىنىڭ ئۆيدە بولغاندىكىن ئۇنچىلىكمۇ بولۇپ كەتمەس.

دادىسى گەپنىڭ ئۇستىگە كىرىپ قالدى:

ــ سېنىڭ بۇياقتا كەلگىنىڭنى بىلەمدۇ يا سورىماي كەلدىڭمۇ؟

ــ سوراپ كەلگەن.

ــ ئۇنداق بولسا قورقما، بۇ كېچىدە سېنى يالغۇز قويۇپ بەرگىلىمۇ بولمايدۇ ـ دە، بەلكىم ئەنسىرەپ ئۆزى كېلىپ قالار، كەلمىسە قونۇپ قالارسەن، بۇمۇ ئۆز ئۆيۈڭ بولغاندىكىن ... ــ

رازىيە دادىسىنىڭ گېپىنى يىرالماي قوزۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى ...

ــ شۇنداق قىلىپ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئۆيگە بارىدىم، ئۆيلەرنى يىغىشتۇرۇپ سېلىمجان ئىشتىن كەلگۈچە تاماق ئېتىپ تۇرای، دەپ ئۇ ياخشى كۆرىدىغان لەڭمەن ئەتتىم، ــ دېدى رازىيە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ياشلىق كۆزلىرىنى كۆڭلىكىنىڭ يېڭىگە ئېرتىپ، ــ لەڭمەن سوزۇپ ئولتۇرسام، ئۇ ئۆيگە قارا بوراندەك گۈركىرەپ كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ ئەلپازىغا قاراپ قورقۇپ كەتتىم ... يەنە ئىش تېرىيدىغان بولدى، ئەمدى قانداق قىلارمەن، دەپ ئويلىدىم دەككە ـ دۈككىدە.

ــ ھە، ئاخشام نەگە باردىڭ؟ ــ ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كۆزلىرىدىن غەزەپلىك ئۇچقۇنلار يېنىپ كەتكەندى.

ــ دەۋاتقان گېپىڭىزنى ... ئاپاملارنىڭ ئۆيىگە بارغىنىمنى بىلىسىزغۇ ...

ــ مەندىن سورىماي، ئۆز مەيلىڭچە قوندىغان بولدۇڭمۇ قانجۇق ! ــ ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ئېتىلىپ كېلىپ، ئاۋۇال قاتتىق شىلىت بىلەن مەيدەمگە بىرنى تەپتى، كەينىمگە ئۇچۇپ ئوڭدامغا چۈشتۈم، كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ، ئىچىم ئېلىشىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى بىلمەيمەن، ئەمما ئورۇپ، تېپىپ ـ دەسسەپ كەتكەنلىكىنى سەل بىلىمەن. ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن. بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام، ئۆيدە ھېچكىم يوق، ئۇ تاماقمۇ يېمەي چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. سوزۇلغان لەڭمەن پىلتىلىرى چېچىلىپ كېتىپتۇ. پۈتۈن بەدەنلىرىم سىرقىراپ، ئۇستىخانلىرىم ئاجراپ كەتكەندەك زىڭىلداپ ئاغرىۋېتىپتۇ. قولۇمنى ئاران مىدىرلىتىپ يۈزۈمنى سىلىسام قولۇمغا قان يۇقتى ... مىدىرلىغۇدەك ھالىم يوق، قوپاي دەپ شۇنچە كۈچەپمۇ قوپالمىدىم ...

ــ ئۇنىڭ ئالدىدا سېنىڭ ھايۋانچىلىكىمۇ ئەتىۋارىڭ بولماپتۇ ـ

دە، ــ دېدى كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن ئانا، ــ ھايۋاننىمۇ ئۇنچىلىك ئۇرماس، ئادەمنىڭ كۆڭلى قارا بولسا، ئادىمىيلىكتىن چىقىپ ۋەھشىي يىرتقۇچقا ئايلىنىپ قالىدىكەن ... جۇۋاينىمەك !

ــ شۇنىڭ بىلەن قوپالماي يېتىپ قالدىم. بىر ئاش پىشىمغىچە يېتىپ، مىڭ تەسلىكتە تامغا يۆلىنىپ ئاستا قوپتۇم. ئاقساپ يۇرۇپ ئۆينى يىغىشتۇرۇپ، يۇز - كۆزۈمنى يۇيۇپ، بېرىپ يەنە ياتتىم، ماڭغۇدەك مادارىمۇ قالماپتۇ، كەچ كىردى، قاراڭغۇ چۈشتى. ئۇ تېخىچە يوق، كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە ئاغرىقنىڭ دەستىدىن ئۇخلىيالمىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ماڭا بىردىنلا قورقۇنچ يېپىشقىلى تۇردى ... يېرىم كېچە بولغانمىكىن، ئىشىك قاتتىق جالاقلاپ ئېچىلدى، قورقۇپ ئۆلەي دېدىم، قارىسام، ئۇ دەلدەڭشىپ كىرىپ كەلدى - دە، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا «گۈپلا» قىلىپ يىقىلدى. ئۆيئىچىنى ھاراقنىڭ سېسىق ھىدى بىر ئالدى. بىردەمدىن كېيىن، ئۇنىڭ ياتقان پېتىچە ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلدىم. يەنە تەسلىكتە قوپۇپ بېرىپ ئايىغىنى، كىيىملىرىنى سالدۇردۇم. سېلىپ قويغان ئورۇنغا ئۇنى تارتىپ زادىلا ئەكېلەلمىدىم. مەست ئادەم بىر زەمبىل لايدىنمۇ ئېغىرلىشىپ كېتىدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈمنىڭمۇ كۈچىگۈدەك ھالىم بولمىغاچقا، ئاخىر ئۈستىگە يوتقاننى يېپىپ قويدۇم.

ــ ۋاي جېنىم بالام، ئۇ لۈكچەككە زايە كەتكەن بالام ... شۇ چاغلاردا مەن نېمە دېدىم، داداڭ نېمە دېدى؟ ... بىر قارىساڭ بىر ئوبدانلا، بىر قارىساڭ پەيلى يامان لۈكچەك ئىكەن، داداڭ خەقنىڭ ماجىراسىنى پۈلغا سېتىۋالىدىغان بالا دەيدۇ، دېمىگەنمىدى، ئۇنىماي تۇرۇۋالساق، ناھەق ئىشلارنى كۆرگەندە ئۆزىنى بېسىۋالالمايدىكەن، دەپ ئۇنى ئاقلىدىڭ، مانا خەقنىڭ دېگىنى راست ئىكەنغۇ، بىكار گەپ چىقمايدۇ، شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىغان نەدە بار؟

ــ بولدىلا، ئاپا، ئۇ ئىشلارنى تەگمە، دېسەكمۇ شۇ،

دېمسەكمۇ شۇ، ئۇ ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى، يانداۋۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ، ئەمما ئۇنىڭدىن قەتئىي ئاجرىشىمەن!

ئانىسى چۆچۈپ كەتتى.

— جۆيلۈمە، خەق نېمە دەيدۇ، ئۇياقتىن توي قىلىپ، بۇياقتىن ئاجراشساڭ؟ يىغۋالغىلى توي قىپتىكەن، يوتقان يىغدى خەق ئىكەن دېمەمدۇ ... داداڭمۇ شۇنداق تاياقچى ئىدى، ئاستا — ئاستا تۈزۈلۈپ كەتكەن، بىرنەچچە زامان چىدا، تۈزۈلۈپ كېتىدۇ ... تۈزەلمىسە كۆزىمىز كۆرەر.

— ياق، چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى، خەق نېمە دېسە دېسۇن، خەق ئۇچۇن ياشايتتىمۇ؟ سەن بىلمەيسەن، مانا بىز توي قىلغىلى ئۇچ ئاي بولدىغۇ، مۇشۇ ئالتىنچى قېتىم تاياق يېيىشىم، ئاپا.

— نېمە دەيسەنۇي؟ شۇنچىلىك زالىم ئىكەن — دە، ۋاي جېنىم بالام، شۇنچە دەردلەرنى تارتىپ يۈرۈپسەن — دە ... نېمىشقا بۇرۇنراق ماڭا دېمىدىڭ؟ دەردنى ئىچىگە سېلىپ يۈرۈپسەڭ، تۈگىشىپ كېتىسەن، بالام.

— ئۇنى ياخشى كۆرگەنگىمۇ، سىلەرنىڭ گېپىگىلارنى ئاڭلىماي، ئۇنىڭغا تەگكەنگىمۇ تويدۇم، ئاپا، ئەر دېگەن شۇنداق بولسا ئىككىنچى ياتلىق بولماسمىنا ...

— شۇنچە تاياقلارنى يەپسەن، قېنى ئېيتقىنا، زادى سەندىن نېمە سەۋەنلىكلەر ئۆتكەن؟

— مەن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ تەگكەن تۇرسام، مەندىن نېمە سەۋەنلىكلەر ئۆتىدۇ دەيسەن، ئاپا؟ تايىنى يوق ئىشلارغىلا ئۇرۇپ كېتىدۇ، سەۋر قىلار، سەۋر قىلار دەپ ئاخىر چىدىمايى، بۇگۈن قېچىپ كەلدىم، ھەممىنى ساڭا دېمەي بولمىدى، تارتقۇلۇقۇم بار ئىكەن، مېنىڭ تارتىۋاتقان دەردلىرىمنى ئوبدان ئاڭلاپ قوي، ئاپا.

بىر قېتىم مۇنداق بىر ئىش بولغان: مەھەللىدىكى بىرنەچچە خوتۇنلار بىزنىڭ ئىشىك ئالدىغا يىغىلىپ، قىزىق پاراڭغا چۈشۈپ

كەتتۇق. ئادەتتە تۆت خوتۇن بىر يەرگە يىغىلسا، تۆگىمەس غەيۋەتكە چۈشىدۇ. غەيۋەتنىڭ شېرىنلىكىدە ۋاقىتنىڭ قانچىلىك تېز ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قاپتۇق. بىر چاغدا خوتۇنلاردىن بىرى: ۋىيەي ... خىزمەتچىلەر ئىشتىن يېنىپتۇ ئەمەسمۇ، ئەنە بىزنىڭ ساۋۇتجان كېلىۋاتىدۇ. كەچكە تاماق ئەتمەكچىدىم، دەپ ئۆيگە ئالدىراپ ماڭدى. ئۇنىڭ كەينىدىن: مەنمۇ تاماق ئېتەتتىم، دەپ ئۆيگە يۈگۈردۈم. كۆكتاتلارنى ئاقلاپ ـ تازىلاپ ئولتۇرسام سېلىمجان كېلىپ قالدى.

ـــ تېخىچە تاماق ئەتمىدىڭما ـ هە؟ ـــ دېدى ئۇ گۈركىرەپ.

ـــ خوتۇنلار بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ قاپتىمەن، كىچىككىنە دېمىگىزنى ئېلىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مانا هازىرلا تەييار بولىدۇ، ـــ دېدىم.

ـــ خوتۇنلارنىڭ غەيۋىتىنى ئاڭلاپ بەرسەڭ، ئۆي تۇتمىساڭ بولىدۇ، كىم بىكار، سەن بىكار، ئىشلەپ هېرىپ كەلگەندە تاماقنىمۇ ئۇلگۈرتەلمىدىڭمۇ، لەقۋا، لالما ئىت، هارامتاماق!

سېلىمجان ئەلپازىنى بۇزۇپ ئالدىمغا دېۋىلەپ كەلدى ۋە گەجگەمدىن قامالالاپ كۆتۈردى ـ دە، كاچىتىمغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدى، كۆزلىرىمدىن ئوت يېنىپ كەتتى.

قورسىقى راسا ئېچىپ كەلگەنده، تاماقنىڭ تەييار بولماسلىقى ئۇنىڭ سەپرايىنى ئۆرلىتىپ غەزىپىنى ئەۋجگە چىقارغاندى. ئۇ شۇ ئاچچىق، غەزەپتە مېنى يەنە بىرنەچچىنى ئۇرۇۋەتتى.

رازىيە يىغلاپ تۇرۇپ مانا مۇشۇنداق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن سېلىمجاندىن يېگەن بىرنەچچە قېتىملىق تاياقلىرىنى، ئىچىگە يۇتۇۋەتكەن ئېغىر دەرد ـ ئەلەملىرىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ چىقتى. ئاپىسىمۇ قىزىنى بەزلەۋېتىپ كۆز ياشلىرىنى توختىتالماي قالدى.

تۇرمۇش شۇنداق قىسمەتلەرگە باي: قىزىڭ بويىغا يېتىپ تالالىق بولغۇچە كەچلەردە كىنو ـ تىياتىرلارغا كەتسىمۇ، دوستلىرىنىڭ ئۆيىگە ماڭسىمۇ ۋە ياكى پالانى يەرگە بېرىپ

كېلەي، دەپ ئۆيدىن چىقسىمۇ، ئۇ يېنىپ كەلگۈچە ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، ئۇخلىيالماي ئۆرە ئولتۇرىسەن، تالاغا نەچچە چىقسەن، تىت ـ تىت بولسەن، ۋەھىمگە چۈشۈپ قورقۇنچلۇق خىياللارغا چۆكسەن ... ئاخىر ياتلىق قىلىپ: ئۇھ، خۇدا، ئامانىتىنى ئىگىسىگە تاپشۇردۇمغۇ، دەپ خاتىرجەم بولغىنىڭدا، خاتىرجەملىكىڭ ئۇزاققا بارمايدۇ. سەن ئويلىمىغان ئىشلار چىقىپ تۇرىدۇ، بېشىڭنى ئاغرىتىدۇ، كۆڭلۈڭنى پاراكەندە قىلىدۇ، ھەتتا بالايىئاپەتلەر يۈز بېرىدۇ. بالىنىڭ دەردى سۆزسىز چىقىپ تۇرىدۇ. كۆلۈپ يۈرگەن ئادەملەرگە ئىنچىكە سەپسالغىنا، ئىچىدە مىڭ پاتمان دەردى بارلىقىنى سېزىسەن. بۇ ئەلمىساقتىن تارتىپ كېلىۋاتقان ئىش. بەلكىم سەنمۇ ئاتا ـ ئاناڭنى مۇشۇنداق دەردلەرگە قويغان بولغىيدىڭ.

كېچىسى ياتىدىغان چاغدا، ئانا قىزىنىڭ يانىلاپ كەلگەنلىكىنى، نېمە سەۋەبتىن ئۆيىنى تاشلاپ كېلىشكە مەجبۇر بولغانلىقىنى، سېلىمجاننىڭ ناھايىتى تاياقچى ئىكەنلىكىنى، كۆڭلى قارا، رەھىمسىزلىكىنى، قىزىنىڭ تارتىۋاتقان ئازابلىرىنى ئېرىگە سۆزلەپ بەردى. ئېرى يېتىپ بولغاندى. ئۇ چوڭقۇر تىندى ـ دە، ئۆرە ئولتۇرۇپ تاماكا يۆگىدى. ئۇنىڭ شۇنچىلىك غەزىپى كەلدىكى، كۆزلىرى يېنىپ، قىرقىما بۇرۇتلىرى تىترەپ كەتتى.

ـــ مەن نېمە دېگەن؟ ئۇ لۇكچەك بالا ئىكەن، بەرمەيلى دېسەم، ئۇنىمىدىڭ، مانا دېگىنىم كەپتۇغۇ، تېخى يىغلايسىنا، تويسۇن ئەمدى!

ـــ ياشلىقتا نادانلىق قىلىدىغاندۇ، بىر ئۆي بېشىغا چۈشكەندىن كېيىن، تۇزۇلۇپ كېتەر، دەپ ئويلاپتىمەن، ـــ دېدى ئانا يېشىنى ئېرتىپ.

ـــ قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدۇ، دەپ كونىلار بىكار ئېيتمىغان. خوش، ئەمدى قانداق قىلاي دەۋاتىسەن؟

ـــ ئۆزىغۇ دادامنىڭ دېگىنى راست ئىكەن، مەن بالىلىق قىپتىمەن، كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپتىمەن، بىراق چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى، قەتئىي ئاجرىشىپ كېتىمەن، دەپ يىغلاپ تۇرىدۇ.

ـــ ئۇنداق شەرمەندە گەپنى ئىككىنچى ئېغىزىغا ئالمىسۇن، ئوپۇل ـ توپۇل شۇنداق دېگىنىنى قارا ئۇنىڭ، قانداق قىلاتتى، دەردىنى تارتىپ ئۆيىنى تۇتسۇن. ئادەم ئەۋەتسە، ئىككىنچى ئۇنداق قىلمايمەن، دېگەن ۋەدىسىنى ئېلىپ قوشۇپ قويايلى.

※ ※ ※

سېلىمجان بىر ھەپتىگىچە رەللە بولۇپ ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەپ يۈردى. يالغۇزلۇقتا ئۆيى بوران ئۇچۇپ يۈرگەندەك چۆلدەرەپ، سۈرلۈك بولۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ رازىيەنىڭ مەھەللىسىدە پەيدا بولىدىغان بولۇپ قالدى. ھەر كۈنى چۈشتە، كەچتە ئۇلارنىڭ ئۆيىنى ئەگىپ يۈرەتتى. ئەمما، رازىيەنىڭ ئۆزى تۇرماق سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇنى رازىيەنىڭ ئون تۆت ياشلىق سىڭلىسى بىرنەچچە قېتىم كۆردى. چۈشلۈكى مەكتەپتىن يانغاندا، كەچتە ئۆيىگە قايتىقاندا كۆرۈپ يۈردى. بىراق، كۆرسىمۇ كۆرمەسكە سېلىپ ئۆيىگە كىرىپ كېتەتتى. دەسلەپتە سېلىمجان ئۇنىڭدىن ئۈمىدلەندى: كىرىپ ھەدىسىگە دەيدۇ، ئاڭلىغان ھامان ئۇ ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىدۇ ... دەپ ئويلىدى.

ھەرقانچە ئۈمىدلەنسىمۇ، زارىقىپ كۈتسىمۇ ئۇنىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى. لېكىن، سېلىمجانمۇ كېلىشنى، ئەگىپ يۈرۈشنى توختاتمىدى. چۈشتە يېرىم سائەتتەك ئايلىنىپ يۈرسىمۇ، كەچتە تاكى قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئەل قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكۈچە، ئۇلارنىڭ ئىشىكىدىن ئۇياققا ئۆتۈپ، بۇياققا ئۆتۈپ، بەزىدە ھويلىنىڭ كەينىدىكى «پادىشاھلىق باغ» تەرەپكە ئۆتۈپ پىرقىراپ يۈردى.

ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن كۈندە دېگۈدەك بۇ مەھەللىدە پەيدا بولۇشى ئاخىرلاشمايدۇ؟ ئۇ قىلىپ قويغان ئىشى ئۈچۈن پۇشايمان قىلىۋاتامدۇ ياكى ئۇنى ئالداپ ـ سىلاپ ئۆيگە ئەكېتىپ: ھەي، يامانلامسەن يەنە، دەپ تېخىمۇ قاتتىق ئۇرماقچىمۇ ۋە ياكى ئۇنىڭ ئۆزىدىنلا كەچۈرۈم سورىماقچىمۇ؟ بۇ تەرىپى بىزگە قاراڭغۇ، بىز ئۇنىڭ رازىيەنىڭ ئۆيىنى ئايلىنىپ ـ ئەگىپ يۈرگەنلىكىنىلا بىلىمىز.

رازىيەنىڭ سىڭلىسى ئاپىسىغا سېلىمجاننىڭ مەھەللىدە، ئۆينىڭ ئەتراپىدا پات ـ پات پەيدا بولۇپ قالىدىغانلىقىنى، ئۇنى بىرنەچچە قېتىم كۆرگەنلىكىنى ئېيتتى. ئاپىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، چىرايى بىرقىسما بولۇپ، ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى ۋە كۆڭلىگە يەتمىگەن ئويلار يېتىپ، ئاخىر بۇ ئىشنى ئېرىنىڭ سەمىگە سالدى:

ـــ قارىسىلا، ھېلىقى سېلىمجان دېگەن نەرسە تەپ تارتماي، بىزنىڭ كوچىنى، ئۆينى ئەگىپ، خەقنىڭ ئالدىدا ئادەمنى ئەسكى قىلىۋاتقىنىنى، ئۇنداق قىلغۇچە، بىرنەچچە كىشى ئەۋەتسە بولمامدۇ، نېمىدېگەن سەتچىلىك بۇ ...

دادىسىنىڭ غۇڭزىيىدە ئاچچىقى كەلدى:

ـــ كوچىغا چىقسا ئالداپ ئەكېتىمەن دەيدىكەن ـ دە، چۈجە بولغىيدى، بۇ سادەك ئەپقاچىدىغان ... ئۆيىمىزنى ئەگىپ بىزنى نومۇسقا قويماقچىكەن ـ دە، ھارىمى!

ـــ قائىدە ئۇقمايدىغان، نەدە چوڭ بولغان نېمىدۇ ئۇ؟ ـــ دېدى ئاپىسى كۈچەپ.

ـــ توختا، ھازىرمۇ بىزنى رەسۋا قىلىپ، مەشەنى ئايلىنىپ يۈرگەن بولسا، قاتتىقراق گەپ قىلىپ قويماي، ھەر ئىشنىڭ يولى بولىدۇ ـ دە، ئەگەر پەيلىنى بۇزۇپ ماڭا يانسا، راسا ئەدەپىنى بېرىپ قويماي جۈمۇ ئۇنىڭ، بىزنى نېمە كۆرۈۋاتىدۇ ئۇ ـ ھە!

شۇ ئاچچىقىدا دادىسى گۈرسۈلدەپ مېڭىپ كوچىغا چىقتى. كۆز باغلىنىپ قالغان چاغ، جەمجىت كوچىنى ئاستا ـ ئاستا

قاراڭغۇلۇق باسماقتا ئىدى. ئۇ ئۇياق ـ بۇياققا قارىدى، تازا زەن قويۇپ قاراپ نېرىدا تۇرغان كۇيۇ ئوغلىنى تونۇپ قالدى. ئۇ بىر چامداپ، ئىككى چامداپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى. سېلىمجان بەستلىك، گەپلىرى قوپال قېيىنئاتىسىنى كۆرۈپ، سەل ئەيمەندى ـ ده سالام قىلدى.

ـــ هه، سالام قىلىشنى بىلمەسەنكەنۇ، ئۆيگە كىرىشنى بىلمەمسەن؟ نېمە قىلىپ يۈرسەن بۇ يەرنى ئەگىپ، بىزنى سازايى قىلىپ؟ ...

ـــ رازىيە چىقسا ... ئازراق ... گېپىم ... ـــ سېلىمجان ئۆڭايسىزلىنىپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالمىدى.

ـــ ئۇنى مەن ئاچىقىپ بېرەيمۇ يا؟

ـــ ئۆزى چىقىپ قالار.

ـــ ئۆزى چىقىپ قالار؟ ... چىقىدىغان بولسا نەچچە كۈندىن بېرى چىقمامدۇ، شۇنچىلىك خورلۇق تارتقان بالا يەنە ئۆزى چىقىپ قالامدا ـ هه؟! ئانىسىنىڭ ئۆيىدە بىر كۈن قونۇپ قالغانغا شۇنچىلىك ئۇرۇپ كېتىپسىنا، ئۇ نېمە گۇناھ ئۆتكۈزگەن؟ بۇزۇقچىلىق قىلغانمۇ؟ يە ئوغرىلىق قىلغانمۇ؟ ئېيتە لۇكچەك !

سېلىمجان ئۆڭدى. ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرلەپ چىققان ئاچچىق غەزەپ بەدەن ـ بەدەنلىرىنى ياندۇرماقتا ئىدى. «لۇكچەك !» ئۆزى ئۇچۇن ئىنتايىن ئېغىر ھاقارەت ئىدى. قېيىنئاتىسىدىن باشقا ئادەمدىن شۇنداق ھاقارەتنى ئاڭلىغان بولسا، ئۇ ئاللىقاچان چاپان سالغان بولار ئىدى. «گەپكە ـ گەپ كەلگەندە ئاتاڭدىنمۇ يانما» دېگەندەك سېلىمجان ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى ـ ده، تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپنى دەۋەتتى:

ـــ ئۇرسام ئۆزۇمنىڭ خوتۇنىنى ئۇردۇم، ئۆزۇمنىڭ ھوقۇقى، سىلەرنىڭ نېمە كارىڭلار؟!

ـــ شۇنداقمۇ؟ مېنىڭ بالام بىلەن كارىم بولمايدىكەن ـ ده؟ سېنىڭ ھوقۇقۇڭ شۇنچىلىك چوڭمىدى؟ ـــ ئۇنىڭ پۇتۇن بەدىنى

دىرىلداپ تىترەپ كۆزلىرىدە غەزەپ ئوچقۇنلىرى يانىدى، ــ ئۇنىڭغا ئۆتكەن تاياق ساڭگىمۇ ئۆتەمدىكىن، قېنى كۆرۈپ باق، ــ ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ئالدىدا تاتىرىپ تۇرغان كۈيۈ ئوغلىنى گەجگىسىدىن قامالالاپ تۇتۇپ خۇددى ئاسلاننى كۆتۈرگەندەك يەردىن يۇلۇپ كۆتۈرۈۋالدى، سېلىمجان خۇددى تورغا چۈشكەن بۆدۈنىدەك تېپىرلىدى. ئۇ شۇ كۆتۈرگىنىچە ئۇنى غەزەپ بىلەن ئاتتى. سېلىمجان نېرىغا دۈملا چۈشتى. بىراق، سول قولى ئۆز گەۋدىسى بىلەن پارچە تاشنىڭ ئارىسىدا قېلىپ بىلىكىدىن سۇنۇپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلمايلا، ئۇنى يەنە كۆتۈرۈۋېلىپ كاچاتلىرىغا نەچچىنى سالماقچىدى، بىراق سېلىمجان قېيىنئاتىسىنىڭ دەھشەتلىك ئەلپازىنى بايقاپ، قورققىنىدىن ئۆمىلەپ قوپۇپ «ۋاي قولۇم» دېگىنىچە قاچتى. ئۇ: «خەپ ھارىمى، تەلىيىڭ بار ئىكەن، قېچىپ قۇتۇلدۇڭ» دەپ كەينىدىن ئالىيىپ قاراپ قالدى.

※ ※ ※

دادىسى ئۆيگە قاپاقلىرى سېلىنغان، مۇشتلىرى تۈگۈلگەن ھالدا كىرىپ كەلدى.

ــ ھارىمى «ئۇرسام ئۆز خوتۇنۇمنى ئۇردۇم، سىلەرنىڭ نېمە كارىڭلار» دېمەسمۇ، شۇنداق ئاچچىقىم كەلدىكى، يەردىن يۇلۇۋېلىپ ئېتىپتىكەنمەن، قولى ئاستىدا قېلىپ سۇندىمۇ، يا قايرىلىپ كەتتىمۇ، ئەيتاۋۇر ۋاي ـ ۋايلاپ قېچىپ كەتتى. بولمىسا تاياق ساڭگىمۇ ئۆتەمدىكەن، دەپ راسا سالماقچىدىم، ــ دېدى ئۇ ئەنسىرەپ ئولتۇرغان خوتۇنىغا.

ئانا «ۋاي خۇدايىم» دېگىنىچە ئېرىگە قاراپلا قالدى.

ــ بولغۇلۇق بولدى، ــ دېدى دادىسى تاماكا يۆگەپ، ــ ئەمدى قىزىمىزنى چىقىرىۋالمىساق بولمايدىغان يېرىگە كېلىپ قالدى.

ئانا تەگسىز خىيالغا پېتىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا نۇرغۇن ئىشلار چىگىچىلىنىپ كەلدى ۋە ئويغا كەتتى: ئىككى ئوتتۇرىدىكى رىشتە ئاخىر ئۇزۇلۇپتۇ ـ دە ... ئەمدى ئۇنى ئۇلىغىلى بولارمۇ؟ ... كۆڭۈلگە چۈشكەن داغ يۇيۇلۇپ كېتەرمۇ؟ ... قاداق چۈشكەن چىنە بەربىر ساق چىنىدەك بولمايدۇ ـ دە ... بىلىمەن، قىزلار شۇنداق بولىدۇ، كۇنلەر ئۆتكەنسېرى ئاچچىقلىرى تارقىلىپ ئۆيىنى، ئېرىنى سېغىنىپ قالىدۇ، بۇ شۇنداق بولۇپ كېلىۋاتقان ئىشلار ... ھەي دادىسى، ھەي دادىسى، ئوپۇل ـ توپۇل شۇنچىلىك ئىشلارنى تېرىۋەتكەن بارمۇ، ئۇنى چىرايلىق گەپ قىلىپ ياكى ھەيۋە قىلىپ يولغا سېلىۋەتسە بولماسمىدى ...

ئانىسى ئىككى ئوتتۇرىدا بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى، يۈز بەرگەن ئىشلارنى قىزغا سۆزلەپ بەردى.

ـــ ئەجەب ياخشى بوپتۇ، ئاپا، ماڭا ئۆتكەن تاياق ئۇنىڭغىمۇ ئۆتكەندۇ، خوپ بوپتۇ، ھالال تاياق يەپتۇ.

بۇ گەپتىن ئانىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، رازىيەنىڭ چىرايىدا رازىمەنلىك، خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلەنمەكتە ئىدى.

سېلىمجان بولۇنغان ئىشلارنى ھېچكىمگە تىنمىدى. سۇنغان قولىنى تېڭىقچىغا تاڭدۇرۇپ، بوينىغا ئېسىپ يۈرۈەردى. سورىغانلارغا: مەست بولۇپ قېلىپ كېچىدە ئېرىققا يىقىلىپ چۈشتۇم، دېدى.

كۇنلەر ئۆتمەكتە ئىدى. مانا ھەش ـ پەش دېگۈچە ئاردىدىن يىگىرمە كۇنمۇ ئۆتۈپ كەتتى. رازىيەلەرنىڭ ئۆيىنىڭ كەينى سازلىق، سۆگەتلىك بولغاچقا، تام توختىماي، ھويلىنىڭ كەينىنى چەتپەنلەر بىلەن قورشاپ قويغانىدى. كىشىلەر بۇ سۆگەتلىك يەرنى «پادىشاھلىق باغ» دەپ ئاتىشاتتى. يىگىرمە كۇندىن كېيىن، سېلىمجاننى بىرىنچى قېتىم يەنە رازىيەنىڭ سىڭلىسى پادىشاھلىق باغدا كۆرۈپ قالدى ۋە ئۆيگە يۈگۈردى.

ـــ ھەدە، ھېلىقى بىرىنىمەك پادىشاھلىق باغدا تىمىسقىلاپ

يۈرىدۇغۇ، بىر قولى سۇنغان ئوخشايدۇ، تېڭىپ بوينىغا ئېسىۋاپتۇ، دادام كۆرۈپ قالمىغىيدى، دەپ قورقۇپ ئۆلەي دېدىم، ــ دېدى ئۆكسۈلى ئۆچۈپ.

ــ يۈرسە يۈرمەمدۇ، ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم؟ قولى سۇنغۇچە بىلى سۇنسىچۇ جۇۋاينىمەكنىڭ، ــ دېدى ھەدىسى تاتىرىپ.

※ ※ ※

ئاردىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى. بىر كۈنى كەچكە يېقىن تۇيۇقسىزلا رازىيە يوقاپ كەتتى. بۇ دادىسى بازاردىن قايتمىغان، ئانىسى تويدىن تېخى يانمىغان، سىڭلىسى مەكتەپتىن كەلمىگەن چاغ ئىدى. بىردەمدىن كېيىن ئۇلار ھەممىسى كېلىشىپ رازىيەنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، ئوپۇر ـ توپۇر بولۇشۇپ، ئۇنى ئىزدەشكە چۈشتى. ئاۋۇال رازىيەنىڭ مەھەللىدىكى دوستلىرىنىڭ ئۆيىگە كىرىشتى، ئۇنىڭدىن كېيىن، يېقىن ئەتراپتىكى تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىشتى. كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ، ھېچ يەردىن تاپالمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار يىراقتىكى تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ بېقىشنى ئەتىگە قالدۇرۇپ يېتىپ قېلىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە مەكتەپكە مېڭىشقا تەرەددۇتلىنىۋاتقان كىچىك قىزغا ئانىسى مۇنداق دېدى:

ــ قىزىم، ئەتىگەنرەك ماڭ، ئاۋۇال ھەدەڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تىڭتىڭلاپ باق، ئىت ئۇرغۇچىسىغا ئامراق دېگەندەك، ئۇ ئۆيىگە بېرىۋالغان بولمىسۇن يەنە.

ــ توۋا دېگىنە، ئاپا، ھەدەم ئۇ ئۆيىگە ئەمدى قايسى يۈزى بىلەن بارىدۇ؟

ــ بېرىپ باق دېگەندىكىن، بېرىپ باق، سەن تېخى كىچىك، بەزى ئىشلارنى چۈشەنمەيسەن، بىز بۇ يەردە سەد پارە بولۇپ

يۇرىۋەرمەيلى، بېرىپ باق.

سىڭلىسى ھەدىسىنىڭ مەھەللىسىگە كىرىپ ئۇلارنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا باردى ۋە شەپە چىقارماي، دەرۋازا يوچۇقىدىن ھويلىغا ئاستا قارىدى، قارىدۇ ـ يۇ، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ھەدىسى سېلىمجان بىلەن ئوچۇق ـ يورۇق ھالدا گەپلىشىپ، تېخى كۇلۇشۇپ ھويلىسىدىكى كۆكتاتلارنىڭ تۇۋىنى يۇمشىتىۋاتاتتى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ئوتنى كۆچلۈك خەت

1

تېخى كۆرمىگەن، كۆرسىمۇ تونۇمايدىغان ئاشۇ قىزغا نىسبەتەن ئۇنىڭ قەلبىدە ئىسسىق بىر تۇيغۇ قوزغىلىپ قالغاندى. بۇ تۇيغۇنىڭ قوزغالغىنىغا مانا ئىككى يىل بولدى، ئۆچكىنى يوق، تېخىمۇ ئۇلغىيىۋاتىدۇ. ياخشى كۆرۈپ قېلىش دېگەنمۇ قىزىقلا سېزىم ئىكەن، ئىسمىنى يوشۇرغان قىز ئاقمۇ ـ قارىمۇ، تۇزمۇ ـ مايماقمۇ، ئۇنى كىم بىلىسۇن؟! ئەمما، ئۇ ئۇنىڭ ئىشقىدا مەست.

ۋاقىت ئۇزارغانسېرى ئەسقەرنىڭ قەلبىدە يانغان مۇھەببەت ئوتى كۈچەيگىلى، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيدىغان تۇنلىرى كۆپەيگىلى تۇردى. ئەسقەر ئۇ قىزنىڭ بوي ـ تۇرقىنى، چىراي ـ شەكلىنى قىياس قىلىپمۇ باقاتتى: بەزىدە ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئاق يۈزلۈك، بويى ئۆزىدەك ئېگىز، چىرايىدىن ئېغىر ـ بېسىقلىقى بىلىنىپ تۇرىدىغان بىر قىز كەلسە، بەزىدە بۇغداي ئۆڭلۈك، چېچى تاپىنىغا چۈشۈپ تۇرىدىغان بىر قىز گەۋدىلىنىپ كېلەتتى. يەنە بەزىدە چىرايى قارىراق بولسىمۇ كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ، كىشىنى ئۆزىگە ئىختىيارسىز مەپتۇن قىلىدىغان زىلۋا بويلۇق بىر قىز كېلەتتى ۋە «ئۇ قىز چىرايلىق بولمىسا، مۇنداق ئىشەنچلىك خەت يازالايتتىمۇ» دەپ ئويلايتتى.

مۇشۇنداق چىراي ـ گەۋدىلەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈپرىپ، ئۇلار ئەسقەرگە تونۇشتەك، دائىم كۆرۈپ تۇرغان قىزلاردەك بىلىنىدىغان بولۇپ قالدى. بەزىدە ئۇلار بىلەن غايىبانە پىچىرلىشىپ ـ گەپلىشىپمۇ كېتەتتى. ھازىر شۇ نەرسە ئېنىق بولۇپ قالدىكى، ئۇ ئاشۇ قىزنىڭ مەستلىكىدە خىلىدىن

بىرى ئۆزىگە ئىچ پەش تارتىپ يۈرگەن قىسمىنىڭ شەپقەت ھەمشىرىسىگمۇ قاراپمۇ قويمايدىغان بولدى.

قىش ئۆتۈپ، ماناس دەريانىڭ ۋادىسىغا باھار كەلدى. تەبىئەت دۇنياسى يېشىل تون كىيىشكە باشلىغان، ئىللىق باھار شامىلى ئۇچقان، نەغمىچى قۇشلارنىڭ ناخشىسى باشلانغان بۇ مەزگىل ئەسقەرنىڭ قىزنى سۈرۈشتۈرۈش - تېپىش ئىستىكىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. كۆڭلىدە بىرەر ئۇي، ئۇمىد پەيدا بولغان ئادەم جىم تۇرالامدۇ؟ ... ئالدى بىلەن ئۇ ھەربىي كىيىملەرنى نەدە تىكىدىغانلىقىنى بىلىۋالماقچى بولۇپ ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن سۈرۈشتۈردى. ئۇ بىلدى: ھەربىي كىيىملەر شۇ چاغدا غۇلجا شەھىرىدە، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئارقا سەپ تەمىنات باشقارمىسى ئۈيۇشتۇرغان ماشىنىچىخانىلاردا، بەزىلىرى شەخسىي ئۆيلەردە تىكىلەتتىكەن. بۇغۇ ئېنىق بولدى. ئەمدى ئىسمىنىڭ باش ھەرپىگە «ئا» كېلىدىغان قىزنى قانداق تېپىش كېرەك؟ بۇنداق باش ھەرپى «ئا» بىلەن باشلىنىدىغان قىزلار ئىسىملىرى ئازمۇ؟ بىر شەھەردە كەم بولغاندا يىگىرمە - ئوتتۇزى باردۇ ... مەيلى، نېمە بولسىمۇ، غۇلجىغا بېرىپ سۈرۈشتۈرۈش كېرەك. ئاپام ئاغرىق ئىكەن، دەپ رۇخسەت سورىسا، بېرىشى مۇمكىن. ھازىر تىنچ مەزگىل، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ پىدائىي بولۇپ سەپكە كىرگەندىن بېرى بىر قېتىممۇ سوراپ باققىنى يوق.

ئۇ شۇنداق قىلدى، باتالىيون ئىشتابىدىن يەتتە سوتكا رۇخسەت ئالدى - دە، تەمىنات باشقارمىسىنىڭ قارا ماشىنىسىدا يولغا چىقتى: «دۇنيادا ئاجايىپ ۋەقەلەر بولىدىكەن - دە، توۋا، كۆرمىگەن، ئىسمىنىمۇ بىلمەيدىغان قىزنى ئىزدەپ كېتىپ بارغىنىمنى ... ـــ دەپ ئويلايتتى ئۇ، ـــ بوپتۇ، كۆرمەي تۇرۇپمۇ بىر - بىرىگە كۆڭلى - مۇھەببىتى چۈشۈپ قالىدىغان ئىشلار بولغانغۇ، بىزنىڭ ئاتا - ئانىلىرىمىزنىڭ نۇرغۇنلىرى بىر - بىرىنى كۆرمەي، ئۇقماي توي قىلىشىپ، پەرزەنت كۆرۈشۈپ، ۋاپادار ئەر - خوتۇنلاردىن بولۇپ قالغانلارغۇ؟! بىزمۇ

بەلكىم شۇنداق بولۇپ كېتەرمىز ... بىز بىر ـ بىرىمىزنى كۆرمىگەن بولساقمۇ، ئەمما بىرىمىز شەرت قويغان، بىرىمىز ئۇنى ئورۇندىغانلاردىن. شۇنداق ئىكەن، نېمىشقا مۇمكىن بولمايدىكەن؟! ... بەلكىم شۇ تۇرقىدا ئاشۇ قىزمۇ قۇشقاچ تىلىدەك قىسقا خېتىنى كىملەر كىيىمىنىڭ يانچۇقىدىن چىققانلىقىنى ۋە شۇ خەتنى ئالغان جەڭچىنىڭ ئۆزىنى قاچان ئىزدەپ كېلىدىغانلىقىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈۋاتقاندۇ. قىز بالا دېگەن ئوغۇللارغا قارىغاندا ھېسسىياتلىقراق بولىدىغان، بەلكى مەندىنمۇ چوڭقۇرراق، ئازابلىقراق ئويلارىدۇ ...»

2

كىشى ئاڭلىسا كۈلگۈسى كەلگۈدەك بۇ ئىش ئەسقەرنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدا ھاياجان قوزغاپ، ھاياتىدىكى مۇھىم بىر ئىشقا ئايلىنىپ قالغانىدى. بىراق، بۇ تېخى بىر خىيال، ئۇمىد، خىيالنىڭ ھەممىسلا رېئاللىققا ئايلانمايدۇ. ئۇ بەزىدە ئۆزىدە ئەندىشىلىك، ۋەھىمىلىك ھېس ـ تۇيغۇلارنىڭ قوزغىلىپ قالىدىغانلىقىنى سېزەتتى. ئۇ ھال رەڭ چېچەك ئاچقان يۇلغۇنلار ئارىسىدىكى قۇم ـ شېغىللىق، كاتاڭلىق يولدا قاتتىق سىلكىنىپ كېتىپ بارسىمۇ، ئۇچقۇر خىياللىرىدا غۇلجىغا بېرىپ بولاتتى ۋە ئانچە ئىزدەپ كەتمەيلا باش ھەرپى «ئا» ئىسىملىك قىزنىمۇ تاپقان بولاتتى. بىراق، قىز كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: سىزگە قويۇلغان شەرت خەلقىمىزنىڭ سىزدىن كۈتكەن ئۇمىدى دېسە، نېمە دېگۈلۈك؟ ياكى كەچۈرىسىز، بۇ ئىشقا ئىككى يىلدىن ئېشىپ كەتتى، سىزدىن جاۋاب بولمىغاچقا، مەن تۇرمۇشقا چىقىپ كەتكەن، دېسىچۇ؟ ۋە ياكى ئۇ قىز ناھايىتى سەت بولسىچۇ؟ ... ئەسقەر يۈقىرىقى ئىنتايىن دەھشەتلىك ئىككى سوئالغا جاۋاب بېرەلمەيتتى. پەقەت ئەپسۇسلىنىپ، سۈلتىيىپ كەينىگە ياناتتى. ئەمما، ئۇچىنچى سوئالغا ئىشەنچلىك

جاۋاب بېرەلەيتتى: مەيلى، سەت بولماق تۇگەل، مېيىپ بولسىمۇ مەيلى، چۈنكى مەن ئاشۇ خەتنىڭ تۇرتكىسىدە ئالاھىدە روھلىنىپ، قەسەم ئىچىپ جەڭگە كىرگەن، كۆكسۈمدىكى ئىككى ئوردىن ئاشۇ سەت قىز يازغان خەتنىڭ ماڭا بېغىشلىغان كۈچىدىن كەلگەن.

ئۇ خىياللىرى بىلەن بىردەم روھلىنىپ، بىردەم مەيۈسلىنىپ غۇلجىغا يېتىپ كەلدى. كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسىلا ئۈمىد بىلەن كوچىغا چىقتى. ئۇ ھازىر ئاددىي جەڭچى ئەمەس، تۆۋەن دەرىجىلىك بولسىمۇ ئوفىتسېر - پراپېورشىك. ئەنە، مۈرىسىدىكى پاگوندا بىر بالداق بىر يۇلتۇز چاقناپ تۇرۇپتۇ؛ ئۈچىسىدا ناسۋال رەڭ گىمناستوركا بىلەن گەلەپى شىم؛ پۇتىدا پارقىرىتىلغان ئۆتۈك؛ كۆكسىدە قاتار تىزىلغان «پىدائىي»، «باتۇرلۇق» ئوردېنى.

ئەسقەر كوچا كېزىپ كېتىپ باردۇ، نەگە بېرىشنى، نەدە توختاشنى بىلمەيدۇ، بىرىدىن سوراي دېسە، نومۇس قىلىدۇ، يا ئىسمىنى بىلمىگەن، تونۇمىغان ئادەمنى قانداقمۇ سۈرۈشتۈرگىلى بولسۇن؟! ... كوچىدا ئادەملەر نۇرغۇن ئىدى، قىزلارمۇ ئۈچراپ تۇرىدۇ. كىم بىلىدۇ؟ بەلكىم، ئاشۇ كېتىپ بارغان قىزلارنىڭ بىرەرسى شۇدۇر. بەزىلىرى شۇنداق چىرايلىق، بەزىلىرى سەت. تېخى بەزىلىرى ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قاراۋاتىدۇ، خۇددى مەيلى باردەك، بىرنەرسىنى تۇيغاندەك مۇھەببەتلىك كۆزلىرى بىلەن كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراۋاتىدۇ. بىراق، بەزىلىرى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ ... ھەي، شەيتان قىزلار، خۇدايىم سىلەرنى ياراتقاندا، پېشانەڭلەرگە ئۆز ئىسمىڭلارنى پۈتۈپ قويسىچۇ كاشكى !

ئۇ شەھەردىكى ماشىنىچىخانىلارنىڭ ھەممىسىگە دېگۈدەك باردى، ئەمما ئىچىگە كىرەلمىدى. بىر تونۇشنى ئىزدىگەن بولۇپ، ھەربىي تەمىناتنىڭ ئىش تىكىۋاتقان ئىشخانىلىرىغا كىردى. كۆڭلى تارتىپ قالغان بەزى ماشىنىچىخانىلارنىڭ

ئالدىدىن بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا بىرنەچچە قېتىم ئۆتتى، بەزىلىرىنىڭ ئالدىدا ئون مىنۇت ـ ئون بەش مىنۇت توختاپمۇ قالدى. بەزى ئىشىك ـ دېرىزىلىرى ئېچىۋېتىلگەن ئىشخانىلاردا چاقچاق قىلىشىپ، كۈلۈشۈپ ئىشلەۋاتقان قىزلارنى كۆردى. كىم بىلسۇن، ئۇلارنىڭ كىملىكىنى سۈرۈشتۈرمەك ئاسان ئەمەس ئىكەن، بۇ ئىش دۇشمەننىڭ ئارىسىغا، ئارقا سېپىگە كىرىپ رازۋېدكىچىلىك قىلىشتىنمۇ ياكى بىرەر «تىل» تۇتۇپ كېلىشتىنمۇ تەس ئىكەن، ئۇ نەچچە قېتىم مۇنداق ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلىغان، ئەمما بۇنچىلىك قىيىن ھېس قىلمىغان، ئازابلانمىغان، تىت ـ تىت بولمىغان. بۇگۈن تېپىشماقلىق، تىلسىملىق ئايلىنىشىنىڭ ئوچىنچى كۈنى، ئەتە ئۆز قىسمىغا قايتىشى كېرەك، ئىككى يىللىق ئازابلىق خىيال، ئۈمىدلىنىش، ئىچىدىن يېنىش ـ كۆيۈش، مۇنۇ ئۇچ كۈنلۈك كوچا كېزىش، ئىشخانىمۇئىشخانا قاتراشتىن زادى نېمە مەنە چىقتى؟ شۇنچە گۈزەل ئارمان، ئەقىدىلەر ئوچاقنىڭ كۈلىدەك توزۇپ كېتەرمۇ؟ ... ئۇ ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا قاراپ، بىر تۇرۇپ چۈش كۆرۈۋاتقاندەك، بىر تۇرۇپ چۆچەك ئاڭلاۋاتقاندەك بولاتتى.

ئاخىر ئۈمىدى ئۈزۈلۈپ، سۈلتىيىپ قالغان ئەسقەر توغرا كۆۋرۈكتىكى ماشىنىچىخانىنىڭ ئالدىدا يېشى ئەللىكلەردىن ھالقىغان، ساقىلى پاكىز قىرىلغان، ئەمما ئاپپاق ئاقارغان بۇرۇتىنى قويۇۋەتكەن، پاگونى بىر بالداق ئىككى يۇلتۇزلۇق، كۆكسىدە «ساداقەت» ئوردېنى بار مۇنۇ ئادەمنى يەنە كۆرۈپ قالدى. مىللىي ئارمىيەنىڭ ئارقا سەپ بۆلۈمىدە ئىشلىسە كېرەك ئەتىمالىم، ئەسقەر ئۇچ كۈندىن بېرى ئۇنىڭ ھەربىر ماشىنىچىخانىلارغا كىرىپ ـ چىقىپ يۈرگەنلىكىنى، بەزىلىرىدىن پۈتكەن قىشلىق ھەربىي چاپان ـ شىملارنى ھارۋىغا بېسىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدى. ئاق بۇرۇتلۇق كىشى ئەسقەرنىڭ ئۆزىگە بىرنېمە دەيدىغاندەكلا قىلىپ تۇرغان ھالىتىدىن، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئىختىيارسىز توختاپ قالدى:

ـــ يولداش پراپپورشىك، ـــ دېدى ئۇ، ـــ سىز ئالدىنقى سەپتىن كەلگەنغۇ دەيمەن؟

ـــ شۇنداق، تاپتىڭىز، يولداش پاتپارۇچىك.

ـــ سىزنى ئىككى كۈندىن بېرى ماشىنىچىخانىلارنىڭلا ئالدىدا ئۇچرىتىمەن، بىرىنى ئىزدەپ يۈرسىڭىز كېرەك؟

ـــ بۇنىمۇ تاپتىڭىز، يولداش پاتپارۇچىك.

ـــ كىمنى ئىزدەيسىز؟ بەلكى، ياردىمىم تېگىپ قالار.

ـــ مەنمۇ سىزدەك بىر ياردەمچىگە تەشنا بولۇپ تۇراتتىم، يولداش پاتپارۇچىك، ئاۋۋال ئىسمىڭىزنى بىلىۋالسام، ناھايىتى ياخشى بولغان بولاتتى.

ـــ ئىسىم ـ فامىلەم قاسىموف ھاشىم.

ـــ ھاشىمكا، ـــ دېدى ئەسقەر ھەربىيلەرگىلا خاس سۆزلەرنى قايرىپ قويۇپ، ـــ مەن بىرىنى ئىزدەپ كەلدىم، بىراق ئىزدىگەن ئادىمىمنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن، كۆرسەمۇ تونۇمايمەن.

ـــ بۇ قانداق گەپ؟ ـــ ئۇ تەئەججۇپلىنىپ ئەسقەرگە قارىدى. ئەسقەر ئۇڭايسىزلىنىپ:

ـــ بۇ جاۋاب تېپىش قىيىن بولغان تېپىشماق، ئەمما مەن مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ماناس دەرياسى بويىدىن كەلدىم، ـــ دېدى.

ـــ ئىزدەيدىغان ئادىمىڭىز نېمە ئىش قىلىدۇ؟ ـــ دېدى ئۇ بۇرۇتىنى سىلاپ ئويلانغان ھالدا.

ـــ ماشىنىچىلىق قىلىدۇ.

ـــ ئەرمۇ ـ ئايالمۇ؟

ـــ قىز.

ـــ ھە، مۇنداق دەڭ، ـــ قاسىموف ھاشىم كۈلۈمسىرىدى، ـــ شۇڭا ئارىلىقنىڭ يىراقلىقىمۇ بىلىنمىدى دەڭە ... ئىزدەيدىغان قىزىڭىزنىڭ بىرەر بەلگىسىنى بىلەمسىز؟

ـــ بىلىمەن، ـــ ئەسقەر قىزىرىپ كەتتى ـ دە، تۆش يانچۇقىدا ئىككى يىلدىن بېرى ساقلاپ كېلىۋاتقان ھېلىقى قۇشقاچ تىلىدەك قىسقىلا خەتنى قاسىموفقا ئۇزاتتى، ـــ مانا

www.uyghurkitap.com

بەلگىسى.

ئۇ خەتنى ئوقۇپ مەنىلىك كۈلۈمسىرىدى:

ــ بۇ خەت سىزگە بېرىلگەن كىيىمنىڭ يانچۇقىدىن چىققانمۇ؟

ــ شۇنداق بولغان.

ــ ئۆزى قىسقا يېزىلغان بىلەن ئوتى كۈچلۈك ئىكەن ــ دە ... قاسىموف يەنە كۈلۈمسىرىدى، ئەمما ئۇنىڭ كۈلكىسىدە ئۇمىدسىزلىك ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

ــ بىراق، ئۇكا، ــ دېدى ئۇ، ــ بىر مۇشكۈل ئىشنىڭ كەينىگە كىرىپسىز، 1945 ــ يىلى پۈتۈن خەلق دېگۈدەك سەپەرۋەر قىلىنىپ، ھەربىي كىيىم تىككەن، ئۇ چاغلاردا نۇرغۇنلىرى ئۆيىدە تىككەن، بىز ئۇ ئۆيلەرگە بارمايتتۇق، ئۆزلىرى ئەكېلىپ بېرەتتى. يېڭىدىن ئېچىلغان ماشىنىچىخانىلاردىمۇ تىككەن، مۇنۇ ئىشخانىلاردىن يېزىلغان بولسا، بەلكىم ئاسانراق بولار، بىراق قىز بالىلاردىن بۇنى سۈرۈشتۈرۈشمۇ قىينىراق دەڭە، شۇڭا تېپىشمۇ ئاسان ئەمەس، سىز قاچانراق قايتىسىز؟

ــ مېنىڭ ۋاقتىم توشۇپ قالدى، ــ دېدى ئەسقەر، ئۇنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ، ئاقىرىپ كەتكەندى، ــ ئەتە قايتىشىم كېرەك.

ــ سىزمۇ بىلىسىز، ئالدىنقى سەپتىكى جەڭچىلەردىن بۇنداق خەتلەرنى ئالغانلار كۆپتۇر. مۇشۇنداق خەتلەرنى يېزىپ پۈتكەن كىيىملەرنىڭ يانچۇقلىرىغا سېلىپ قويغان قىزلار ئاز ئەمەس، بۇرۇنمۇ سالغان، ھازىرمۇ سېلىپ قويۇۋاتقانلار بار. بىراق ئۇكا، بەزىلىرى چىن دىلىدىن شۇنداق يازسىمۇ، بەزىلىرى، بەلكىم كۆپچىلىكى ئوينىشىپ يېزىپ قويىدۇ ... ئەمدى ... شۇنداق بولسىمۇ، سۈرۈشتۈرۈپ باقاي، بەزىلەردىن ئاسىماقچىلاپ سوراپ باقاي، تەلىيىگىز ئوڭدىن كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

ــ بۇ بىر چۇش كۆرگەندەكلا ئىش، ــ دېدى ئەسقەر

ئوڭايسىزلىنىپ، ــ بۇ يەرگە ئۆزۈمنىڭ قانداق كېلىپ قالغانلىقىنىمۇ بىلمەيمەن.

ــ بولىدۇ، ئۇكا، سىزگە يارىدىم قىلاي، ھەرھالدا بۇ بىرنەچچە كۈندىلا ھەل قىلغىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس، ھەربىي تۈزۈمنى مەن سىزدىن چوڭقۇررراق چۈشىنىشىم مۇمكىن، سىز ئەتە قايتىۋېرىڭ، ماڭا مۇشۇ خەتنى، ئىسىم ـ فامىلىڭىزنى، ئادرېسىڭىزنى تولۇق قالدۇرۇپ كېتىڭ، يا قاينامدىن، يا سايرامدىن، دېگەن گەپ بار، قېنى، بەختىڭىزنى سىناپ باقمامدۇق.

ئىككىسى كۈلۈشتى ۋە ئايرىلىشتى.

3

بىر كۈن ئۆتتى. قاسىموف ھاشىم توغرا كۆۋرۈكتىكى ماشىنىچىخانىنىڭ زاكاز قوبۇل قىلغۇچى ئادىمى بىلەن پۈتكەن ـ پۈتمىگەن كىيىملەرنىڭ ھېسابات-نى قىلىشۋاتاتتى. ئۇلارنى ئىش تىكىۋاتقان قىزلاردىن، ئىشخانا ئىشكىنىڭ يېنىدىكى پەنەركە بىلەن ياسالغان كىچىك بوتكا ئايرىپ تۇراتتى. قىزلار بىردىنلا چاقچاق قىلىشىپ، كۈلۈشۈپ، ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈرۈشۈپ كەتتى:

ــ قىزلار، شۇنچە نۇرغۇن خەتلەرنى سىلىۋەتتۇق، بىزنى بىرەرسىمۇ ئىزدەپ كەلمەيدۇغۇ؟

ــ سائادەت، سەن قانچىسىغا سالدىڭ؟

ــ مەن بەش گىمناستورکىنىڭ يانچۇقىغا بەشنى سالدىم.

ــ مەن ھازىرغىچە ئوننى سالدىم.

ــ مەن سەككىزنى ...

ــ قىزلار، ھەممە يىگىتلەر بىر چاغدىلا كېلىپ بىزنى تالىشىپ كەتسە، قانداق قىلارمىز؟

ــ قانداق قىلاتتۇق، ئۆزۈڭلار بۆلۈشۈۋېلىڭلار، دەپ تۇرۇپ بېرىمىز ـ دە.

قىزلار ئىشخانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى.

— بىزنىڭ ئويىنىشىپ يازغىنىمىزنى جەڭچىلەرمۇ بىلىپ قالغان ئوخشايدۇ، بولمىسا بۇ چاغقىچە بىرەرسى ئىزدەپ كېلەر ئىدى.

— ياق، مەن ئويىنىشىپ يازمىدىم، — دېدى يەنە بىرسى، — ئۇچ دۈشمەننى يوقاتسىڭىز ... بولدى ...» دەپ بىرلا گىمناستورکنىڭ يانچۇقىغا سالدىم. سىلەرمۇ ئېغىزىڭلاردا ئويىنىشىپ دەپ قويغان بىلەن كۆڭلۈڭلارنىڭ نېرىسىدا باشقا ئوي باردۇ؟

— ئامىنە، سەن ئاران ئۇچىنلا دېدىڭما؟ راستىنلا ئۇچ دۈشمەننى يوقاتقان جەڭچىگە ئۆزۈڭنى سوۋغا قىلالامسەن؟

باياتىن بېرى بولۇنغان گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان قاسىموف هاشىم «ئامىنە» دېگەن ئىسىم ئاڭلىنىشى بىلەنلا، ئەسقەر تاشلاپ كەتكەن هېلىقى خەتنى ئەسلەپ، بوتكىدىن بېشىنى چىقىرىپ قىزلارغا قارىدى.

— گېپىم گەپ، — دېدى ئامىنە ئىسىملىك قىز قەتئىي هالدا، — ئۇچىنلا يوقاتسا، مەن شۇنىڭ !

قىزلار يەنە كۈلۈپ كەتتى.

يۈرىكى ئادەتتىن تاشقىرى ئۇرۇپ كەتكەن قاسىموف هاشىم هاياجانلاندى: «چوقۇم شۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ ئەسقەر قالدۇرۇپ كەتكەن خەتنى ئەسلەپ، — «ئۇچ دۈشمەننى يوقاتسىڭىز، مەن سىزنىڭ. ئا.» بۇ مۇشۇ ئامىنە، قەتئىيلىكىدىن تال ـ تال كىرپىكلىرى كىمگىدۇر قادالغان ئاشۇ ئامىنە !»

ئامىنەنىڭ چىرايىدا نە نازلىق خۇلق، نە خۇشخۇي كۈلكىدىن قىلچىمۇ ئەسەر يوق ئىدى.

— سەن ئۆزۈڭنى سوۋغا قىلىدىغان جەڭچىنىڭ، — دېدى بايىقى قىز، — ئۇرۇشتا بىر قولى ئۇزۇلگەن بولسىچۇ؟

— مەيلى.

ـــ قولتۇق تاياقلىق بولسىچۇ؟
ـــ مەيلى.
ـــ كۆزىدىن ئايرىلغان بولسىچۇ؟
ـــ يەنە مەيلى ! ـــ ئامىنەنىڭ بۇغداي ئۆڭ چىرايى سۇرلۇك تۇس ئېلىپ، قوي كۆزلىرى ئوتتەك يېنىپ كەتكەندى، ـــ ئۆز خەلقىنىڭ، ۋەتەننىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن ئەگەر ئۇ جەڭچى پۇتىنى، قولىنى ياكى كۆزىنى ئايمىغان بولسا، مەن ئۇنىڭدىن ئۆزۈمنى ئايامدىم؟ ! ... بىلىپ قوي: ئۇنداق جەڭچى ۋەتەننىڭ پەخرى ! خەلقنىڭ ھەقىقىي، مەرد ئوغلى !

قىزنىڭ ھاياجان بىلەن ئېيتقان سۆزىدىن باشقىلار تەسىرلىنىپ كەتتىمۇ ياكى ئوينىشىپ يېزىپ قويغان دېگىنىگە نومۇس قىلدىمۇ، ھەممىسى شۇك بولۇپ قالدى. يېشىنىڭ ئەللىكتىن ئېشىپ قالغانلىقىغا قارىماي، گومىنداڭغا قارشى بىرىنچى ئوق ئېتىلىشى بىلەنلا بۇ سەپكە كىرگەن، بۇرۇتلىرى ئاپپاق ئاقىرىپ كەتكەن قاسىموف ھاشىم ئامىنەنىڭ مەردانە سۆزىگە، قەتئىيلىكىگە، ئىرادىسىگە قايىل بولۇپ، ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ، ئۇنىڭغا قاراپلا قالغانىدى.

كەچقۇرۇنلۇقى ئىشتىن قايتقان ئامىنەنى يولدا ساقلاپ تۇرغان قاسىموف توختىتىۋالدى:

ـــ ئامىنە، ـــ دېدى ئۇ سەل تىترەپ، ـــ مەن ھەربىي ئادەم، گەپلىرىم قوپالراق بولسىمۇ، خاپا بولماڭ ھەم مەندىن ئىزامۇ تارتماڭ، سىزگە بىر گەپنى ئېيتماي بولمىدى. مەن سىلەرنىڭ ئىشخانىدا قىلىشقان بايىقى گەپلىرىڭلارنى تولۇقى بىلەن ئاڭلىدىم، سىزنىڭ سۆزىڭىزگە، ئىرادىڭىزگە قايىلمۇ بولدۇم. مۇھىمى مەن ئىزدىمەكچى بولغان ئادىمىنى ـــ سىزنى شۇ يەردىن تاپتىم، قىزىم. سىزنىڭ ئىككى يىل بۇرۇن ئۆزىڭىز تىككەن گىمناستوركىڭىزنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويغان خېتىڭىزنى ئالغان جەڭچى سىزنى ئىزدەپ كەلگەنكەن ...

ـــ ھە ! ...

— شۇنداق.

— قاچان ؟ — قىز شۇنداق سوئال قويدى ـ يۇ، ئالدىراپ قويغان سوئالى ئۈچۈن قىزىرىپ كەتتى. قاسىموفنىڭ تېخى گېپىمۇ ئاخىرلاشمىغانىدى.

— تۇنۇگۈن كەپتىكەن، ئۇ تېپىشماقلىق خەتنىڭ ئېگىسىنى ئۈچ كۈن ئىزدەپتۇ، سىلەرنىڭ ئىشخانىنىڭ ئالدىدا ماڭا يولۇقۇپ قالدى.

— تۇنۇگۈن قىزلار، مەشەنى بىر كوماندىر ئەگىپ قالدى دەۋاتاتتى، شۇمىكىنە؟ ... مەن دەققەت قىلماپتىمەن.

— دەققەت قىلغان بولسىڭىزمۇ، ئۇ سىزنى تونۇمىغانىدەك، سىزمۇ ئۇنى تونۇمايتتىڭىز ـ دە، بەلكىم شۇدۇ، ئۆزى قوشۇما قاش، ئېگىز بويلۇق يېگىت ئىكەن، سول پۇتىنى سەل ئىياپ دەسسەيدىكەن، ئۇ سىزنىڭ خېتىڭىزنى ئالغاندىن كېيىن، قەسەم ئىچىپ جەڭگە كىرىپتۇ، ئۆزى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئۈچ ئەمەس، تۆت دۈشمەننى يوقىتىپتۇ. قەھرىمانلىقلىرى ئۈچۈن مەيدىسىگە ئىككى ئوردېن چىقىپتۇ. خەتتىكى شەرتلەرنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، سىزنى يەنى ئىسمى «ئا» بىلەن باشلىنىدىغان قىزنى ئىزدەپ كەپتۇ. بىراق، ئۇ سىزنى تاپالماي بۇگۈن كېتىپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا بۇ تېپىشماقنى تېپىشقا ياردەم قىلماقچى بولغان، مۇنداق ئاسانلا تېپىلىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسام، بىر ئامال قىلىپ ئۇنى بىر ـ ئىككى كۈن توختىتىپ قالغان بولاتتىم.

قىز يېلىنىش نەزىرىدە ئۇنىڭغا قاراپ، ئۆزىنى بېسىۋالالمىغان هالدا:

— ئەمدى قانداق قىلساق بولار؟ — دېدى.

— ئەمدى ئاسان، — دېدى ئۇ يانچۇقىدىكى خەتلەرنى ئېلىپ، — مانا ماۋۇ سىزنىڭ خېتىڭىز، ماۋۇسى ئۇنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى، ئادرېسى.

ئامىنە هاياجاندىن تىترەپ كەتكەن قوللىرى بىلەن سۇنۇلغان خەتلەرنى ئاستا ئالدى. ئىزا تارتىتىمۇ، ئوقۇشقا جۈرئەت

قىلالمىدى. ئەمما، كۆزىنىڭ قىرى چۈشۈپ قالغان خەتتىن ئۆز پوچېركىسىنى تونۇدى.

ــ ئەمدى ئاسان، ــ دېدى ئۇ يەنە، ــ يا سىز، يا مەن مۇشۇ ئادرېسقا خەت يازىمىز، ئۇ ئۇچ ـ تۆت كۈنگە قالماي يېتىپ كېلىدۇ. ئەمما، ماڭا بېرىدىغان سۆيۈنچىڭىزنى ئۇنتۇپ قالماڭ.

قاسىموف ھاشىم يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان تاغ ئاغدۇرۇلۇپ كەتكەندەك يېنىك تىندى ـ دە، ئامىنە بىلەن خوشلاشتى.

پۇتۇن ئەزايى بەدىنى ئۇمىد، ھاياجاندىن تىترەپ، يۈرىكى ئوينىپ كەتكەن ئامىنە خەت يېزىشنىمۇ قايرىپ قويۇپ، ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگەن جەڭچىنى ئىزدەپ تېپىش ئۈچۈن، ئەتىسى ئەتىگەندە ھەربىي ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئالدىنقى سەپكە ــ مانا‌س دەريا‌سى بويىغا قاراپ يولغا چىقتى. نەق شۇ مەزگىلدە ئۆز قىسمىغا قايتىشنى بىر ھەپتە كېچىكتۈرۈشكە رۇخسەت سوراش ئۈچۈن تېلېفوندا سۆزلەشمەكچى بولغان ئەسقەر ئۆيىدىن چىقتى ـ دە، ئۇدۇل پوچتىخانىغا قاراپ ماڭدى.

1987 ـ يىلى 8 ـ مارت، غۇلجا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئەمەتھاجى

ئەمەتھاجى بوۋاينى بىزنىڭ مەھەللىدىكى كىشىلەر ياخشى كۆرەتتى ۋە كەمبەغەللىكىگە قارىماي ھۆرمەت قىلاتتى. دادىسى نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا «ئەمەتھاجى» دەپ ئىسىم قويدى، بۇ تەرىپى ماڭا قاراڭغۇ. ئېھتىمال، ئۇ بالىسىنىڭ چوڭ بولغاندا ھاجى بولۇشىنى ئارزۇ قىلغاندۇ ياكى دۆلەتمەن باي بولۇشىنى ئويلىغاندۇ. ناۋادا دادىسى شۇنداق ئارزۇلارنى قىلغان بولسا، ئۇ ئۆمرىدە بۇلارنىڭ بىرىگىمۇ ئېرىشەلمىدى. غېرىب ـ مۇساپىر بولۇپ دۇنيادىن ئۆتتى. مەيلى قانداق بولسۇن، كىشىلەرنىڭ بۇ غەلىتە ئادەمنى يادلاپ تۇرۇشى، نامىنىڭ ئۆچۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن بۇ ھېكايىنى يازغۇم كەلدى.

1

مېنىڭ بالىلىق چاغلىرىم ئىدى. ئەمەتھاجى بوۋاي بىزنىڭ قورۇغا تام قوشنا ياغاچچىلىق دۇكىنىدا يېتىپ ـ قوپاتتى. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇنىڭ قەشقەردىن چىققىنىغا ئوتتۇز يىلدىن ئېشىپتۇ، ھازىرغىچە يا بالا ـ چاقا، ئۇرۇق ـ تۇغقىنى، يا بىرەر ئېغىز ئۆيمۇ يوق، پۈتۈن ئۆمرى تىكەندەك يالغۇزچىلىقتا، مۇساپىرچىلىقتا ئۆتمەكتە ئىدى. ئۇ كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىشنى ياخشى كۆرمەيتتى. ئۇنىڭ بىرەر يېقىن ئاغىنە ـ بۇرادىرىمۇ يوق ئىدى، بىر يۇرتلۇقلىرى بولسىمۇ، ئىزدىمەيتتى، ئىزدەپ كەلسە، خۇش بولمايتتى. قىسقىسى، ئاۋۇال قانداق بولسا، شۇنداقلا يېگانە ياشايتتى. مەن بوۋاينىڭ بۇ غەلىتە مىجەزىگە ھەيران قالاتتىم.

ئەمەتھاجى بوۋاي ساقاللىق، يېشى ئۆزىنىڭ ئېيتىشچە، ئاتمىشلاردا بار، لېكىن بىلىدىغانلارنىڭ ئېيتىشچە، تېخى ئەللىككە يەتمىگەن، مۇكچيىپ سەل ئالدىغا ئېڭىشىپ قالغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئۇچىسىغا ياز كۈنلىرى ئاق ماتادىن ئۇزۇن يەكتەك، قىشتا بولسا، چەكمەن چاپان كىيىپ يۈرەتتى، يۇڭلۇق مەيدىسى قىش - ياز ئوچۇق تۇراتتى، ئۇنىڭ نۇرسىز ئورا كۆزلىرى كىشىگە غەمكىنلىك بىلەن پىلدىرلاپ قارايتتى. ئۇ قاچانلا قارىسىڭىز قايغۇرغان ھالدا ھارغىن يۈرەتتى ۋە جاھاندىكى ھەممە ئىشلارغا ئېرەنسىزلىك بىلەن قارايتتى. گويا ئۇنىڭ قەلب دەردلىرى، سىرلىق خىيالىرى پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىنى يەپ، قېنىنى شوراپ كېتىۋاتقاندەك چىرايى سولغۇن، ھەسرەتلىك ئىدى. ئۇ تاپاۋەتكە ـــ پۇلغا قىزىقمايتتى. بىرەرى ئۇنىڭغا توق تۇرمۇش، جاراڭلىق ناخشا، ئارامبەخش خىياللارنى ئاتا قىلسا، ئۇ بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى قوبۇل قىلمايدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

ئەمەتھاجى بوۋاي كۆپرەك ۋاقىتنى ياغاچچى ئۇستامنىڭ دۇكىنىدا چاق پىرقىرىتىش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. كەچقۇرۇنلۇقى دۇكانغا يانداش تۆمۈرچىنىڭ ئوچىقى ئالدىدا تاكى يېرىم كېچىگىچە ئولتۇراتتى - دە، ئاندىن ياغاچخانىغا كىرىپ، چەكمەن چاپىنىنى يېپىنىپ ئۇخلاپ قالاتتى. ئۇ مەيلى قىش، مەيلى ياز بولسۇن، مۇشۇ بىر خىل تۇرمۇشنى بېشىدىن ئۆتكۈزەتتى.

مەن بەزىدە پۇزا - خەشەك ئالغىلى دۇكانغا كىرەتتىم - دە، ئىچىم سىيرىلغان ھالدا بوۋايغا قاراپ تۇرۇپ قالاتتىم. ئۇ ئۆزىنىڭ تۇغمەس خىياللىرى بىلەن مۇڭداشقان ھالدا بىر خىلدا چاق پىرقىرىتاتتى. ئۇ گويا چاقنى ئەمەس، خىيال يىپلىرىنى يۆگەۋاتقاندەك ۋە بۇ يىپلار يۆگەلگەنسىرى چىگىچلىنىپ، كاللەكلىشىپ كېتىپ بارغاندەك قىلاتتى. لېكىن، بوۋاي ھالال ياشايتتى. كىشىلەر ئالدىدا بويۇن قىسىشنى، سامانەك سارغىيىشنى، ئوچۇق ئېيتقاندا، بىر پارچە

نانىڭ غېرىبى بولۇپ ياشاشنى كۆڭلىگە زادىلا سىغدۇرالمايتتى. مەن: «خۇدايىم بۇ بوۋاينى نېمىشقا مۇشۇنداق يالغۇز، مىسكىن ياراتقاندۇ؟ ...»دەپ ئۆز ـ ئۆزۈمگە سوئال قويىاتتىم ـ يۇ، تېگىگە يېتەلمەيتتىم.

بىر قېتىم بوۋايغا ئىچىم ئاغرىپ، ئۆيىدىن بىر تۇقاچ ئاچىقىپ ئۇنىڭغا سۇندۇم. بوۋاي ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىدى:

ـــ نانىنى ئوغرىلاپ ئاچىقتىڭمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ. مەن:

ـــ ياق، ئاپامدىن سوراپ ئاچىقتىم، ـــ دېدىم.

ـــ رەھمەت بالام، قورسىقىم توق، ـــ دېدى ئۇ ۋە نانىنى ئالمىدى.

ماڭا بوۋاينىڭ قورسىقى ئاچتەكلا تۇيۇلغاچقا ۋە نانىنى يەنە تەڭلىدىم:

ـــ قورساقلىرى ئاچقاندا يېسىلە.

ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى:

ـــ كېيىنكى ئىشنى شۇ چاغدا كۆرىمىز.

يەنە بىر قېتىم دادام هويلىدا تونۇر قويۇۋېتىپ:

ـــ ئەمەتھاجىنى چاقىرغىنا، قارىشىپ بەرسۇن، ـــ دېدى ماڭا.

مەن ئۇنى چاقىرىپ كىردىم. بوۋاي دادام بىلەن بىللە يېرىم كۈن ھەپىلىشىپ تونۇر قويۇشتى. كەچقۇرۇنلۇقى دادام بىر تەخسە لەڭمەن چىقارتتى. مەن كۆڭلۈمدە: «تايىنلىق، بوۋاي بۇنى ئالمايدۇغۇ» دەپ ئويلىدىم. لېكىن، ئۇ گەپ قىلمايلا تەخسىنى ئالدى ـ دە، لەڭمەننى پاكپاكىز يەۋەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئىشىغا قاراپ مەن دادامنىڭ دائىم ماڭا ئېيتىدىغان: «ئوغۇل بالا دېگەن بىر پارچە نانىنى ھالاللاپ يېيىشنى ئۆگىنىشى كېرەك. ئەمەتھاجى قېرى بولسىمۇ، ھەرگىز كىشىلەرنىڭ قولىغا قارىمايدۇ» دەيدىغان سۆزلىرى ئېسىمگە كەلدى.

2

ئەمەتھاجى بوۋاي ناخشىنى چىرايلىق ئېيتىدۇ، دېسە، ئاڭلىمىغان ئادەم ئىشەنمەيدۇ. مەن ئۆزۈمدىن مەھەللىمىزدىكى قەشقەردىن چىقىقان باشقا ئادەملەرنىڭ ئىلى ناخشىلىرىنى ئېيتقانلىقىنى ئاڭلىمىغان، پەقەت ئەمەتھاجى بوۋايلا ئۆزىنىڭ پۈتۈن كۆرۈنۈشلىرىگە يات ھالدا ئىلى ناخشىلىرىنى ناھايىتى چىرايلىق ئېيتاتتى. ئېيتقاندىمۇ قايسى ۋاقىتتا دېمەمسىلەر، كېچىسى كوچىدا بىرمۇ ئادەم قالمىغان، پۈتۈن مەھەللە ئۇيقۇغا كەتكەن چاغدا ئېيتىدۇ. ئەگەر سىز ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاشقا خۇشتار بولسىڭىز، ئۇنىڭ يېنىغا كەلمەسلىكىڭىز، كۆزىگە كۆرۈنمەسلىكىڭىز كېرەك. يېنىغا كەلسىڭىز، تاڭ ئېتىپ كەتسىمۇ، ئېيتماي ئولتۇرۇۋالىدۇ ياكى ياغاچچىلىق دۇكىنىغا كىرىپ كېتىدۇ. مەن كۆپ ھاللاردا دەرۋازىنىڭ كەينىگە شەپسىز كېلىپ، مۆكۈپ تۇرۇپ تىڭشايتتىم.

ئۇنىڭ ناخشىسىدا پۈتۈن مەھەللە تەۋرىنىۋاتقاندەك ياكى دەردلىك ئازابتا تولغىنىۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. مەن شۇنىڭغا ھەيران قالاتتىمكى، ئادەتتە چۈشىنىكسىز سۆزلەرنى كۆپ قىلىدىغان بۇ ئادەم، ناخشا ئېيتقاندا قوشاقلىرىنىڭ سۆزلىرىنى دانىمۇدانە چىقىرىپ ئېيتاتتى:

گۈل دېگەنگە گۈل بولامدۇ،
قاتى ـ قاتى بولمىسا.
يار دېگەنگە يار بولامدۇ،
ئېتىقادى بولمىسا.

قىزىلگۈلۈم، قىزىلگۈلۈم،
ئەجەب ۋاقتا خازان بولدۇڭ.

مېنى مەيخانىغا تاشلاپ،
ئۆزۈڭ يولغا راۋان بولدۇڭ.

بۇ مېنىڭ مەستۇنلۇقۇم،
مەستلىكىم مەيدىن ئەمەس.
ھاۋادا پەرۋاز قىلىپ،
ئۇچماقلىقىم پەيدىن ئەمەس.
.....

ناخشىدىن كېيىن ئۇ قۇدۇقىغا چۈشۈپ كەتكەن ئادەمدەك جىمىپ كېتەتتى ـ دە، بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاران ـ ئاران ئاڭلانغۇدەك ھالدا مۇنداق سۆزلەرنىڭ چىققانلىقىنى ئاڭلاپ قالاتتىم:

ـــ ھەي كاج پەلەك ... ۋاپاسىز ئالەم ... قىتمۇر زامان ... !

ئۇنىڭ دەردلىك ناخشىسى ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. نۇرغۇن كىشىلەر ئىشىك ـ دېرىزىلىرىنى ئېچىپ ئۇنىڭ ناخشىسىنى تىڭشاشقا ئادەتلەنگەنىدى. دادام ئۇنىڭ ناخشىسىنى تىڭشاپ بولۇپ پات ـ پات:

ـــ ئەمەتھاجىنىڭ كىشىلەرگە ئېيتمايدىغان بىر دەردى بار ـ دە، ـــ دەپ قويىاتتى. مەن: «ئۇنىڭ نېمە دەردى باردۇ؟» دەپ ئويلاپ كېتەتتىم، بىراق دادامدىن سورىيالمايتتىم.

ئەمەتھاجى بوۋاي ھەر كۈنى دېگۈدەك ھاراق ئىچەتتى، لېكىن جېدەل چىقارمايتتى. ھېلىمۇ ئېسىمدە ، بىزنىڭ مەھەللىدە «ئاۋۇت ماجىرا» دەيدىغان يەنە بىر ھاراقكەش ئادەم بار ئىدى. ئۇ ھاراق ئىچتىمۇ، جېدەل چىقارماي قويمايتتى. بىكاردىن ـ بىكار كىشىلەرگە: «نوچى بولساڭ چىق، ھەرقانداقنىڭنى سالىمەن» دەپ دېۋەيلەيتتى. ئۇچراشقانلا ئادەمنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ مۇشت ئاتاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزى ئۆلگۈدەك تاياق يەپ، ئاندىن جىمىپ قالاتتى. ئەمەتھاجى بولسا ئۇنىڭ پۈتۈنلەي ئەكسى. ئۇ ياغاچچى

ئۇستامدىن كۇنلۇك ھەققىنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇدۇللا مەيخانىغا بېرىپ، نەچچە ئون يىل ساقلانغان مەيدىن ھېچىرغا تۆت سەر قۇيدۇراتتى ـ دە، قاسساپتىن ئالغان ئىككى دانە بۆرەكنى يېرىپلا مەيگە چىلايتتى. بۆرەك ژاژىلداپ قاينىاپ توختىغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن مەينى ئىچىۋېتىپ، كەينىدىن بۆرەكنى يەيتتى. ئۇ جېدەلمۇ چىقارمايتتى، خۇشخۇيلىشىپ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپمۇ كەتمەيتتى. پەقەت مەي ئىچمىگەن چاغدىكىدەك غەمكىن ـ مىسكىن ھالدا تىپتىنچلا يۇرەتتى (مەي ئىچسە، نوچىلىقى تۇتىدىغان كىشىلەرگە ئۇ زادىلا ئوخشىمايتتى). ئۇنىڭ بىر كۇنلۇك ئوزۇقىمۇ شۇ بولۇپ قالاتتى. بەزىلەر:

ــ ئەمەتھاجى، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ شۇ پۇلغا ئون دانە مانتا كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟ ــ دېسە، ئۇ قانداقتۇر خىجالەت بولغاندەك:

ــ ئوتتۇز يىل بويتۇ، مۇشۇنىڭغا ئۆگىنىپ قاپتىمەن، ــ دەيتتى. مۇنداق چاغلاردا ياغاچچى ئۇستام:

ــ ئەمەتھاجىنىڭ ئىككى ئاغىنىسى بار، بىرى ناخشا، بىرى ھاراق، ــ دەپ قوشۇپ قويىاتتى.

راست، بوۋاي ماڭا دۇنياغا ھاراق ئىچىش، ناخشا ئېيتىش ئۇچۇنلا كەلگەندەك بىلىنەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، بوۋاينىڭ كۆڭلى تارتىدىغان ھېچ نەرسىسى يوق ئىدى. ئاڭلىشىمچە، ئۆز ۋاقتىدا كىشىلەر ئۇنىڭغا خېلى ئوبدان لايىقلارنىمۇ تېپىپتىكەن، لېكىن بوۋاي ئۆيلەنگىلى زادى ئۇنماپتۇ.

كىشىلەر ئۇنىڭ ھاياتىغا ئېچىنغان بىلەن، ئۆزى ئېچىنمىسا نېمە ئامال بار؟ !

3

قىش كۇنلىرىنىڭ بىرى.

مەن كېچىسى كوچىغا يۇندى تۆككىلى چىققانىدىم، دۇكان

ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن چۈشكەن كىچىككىنە ئۇزۇنچاق يورۇقنى كۆرۈپ قالدىم. «ئەمەتھاجى بوۋاي نېمە قىلىۋاتقاندۇ؟» دەپ ئويلىدىم ـ دە، ئاستا بېرىپ ماردىم، قارا چىراغنىڭ غۇۋا يورۇقىدا بوۋاينىڭ تورۇسقا تىكىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردۈم. مەن ئۇنى ناماز ئوقۇۋاتىتۇ دەپ پەرەز قىلىپ تېگىرقاپ تۇرۇپ قالدىم. چۈنكى، ئۇ زادىلا مەسچىتكە كىرمەيتتى. بۇ دېمەتلىك ئادەملەر بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلماي ئوقۇيتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىزنىڭ مەھەللىدە نامازنىمۇ تاشلىمايدىغان، ھاراقنىمۇ تاشلىمايدىغان ئادەملەرمۇ بار ئىدى. ئىش مەن ئويلىغاندەك بولۇپ چىقمىدى. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپمۇ كەتتى، لېكىن بوۋاي كۆزىنى بىر نۇقتىدىن ئالماي ھامان جىمجىت، خۇددى قېتىپ قالغان ئادەمدەك ئولتۇراتتى. يەنە بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ بۇگۈنكىڭ ئاستىدىكى كىچىككىنە ساندۇقتىن بىرنەرسىنى ئالدى ـ دە، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ كەتتى. مەن تازا سەپسېلىپ قاراپ، ئۇنىڭ بىر دانە ئۇزۇك ئىكەنلىكىنى بىلدىم. ئۇزۇك ئالتۇن ئۇزۇكمۇ ياكى جا ئۇزۇكمۇ پەرق ئېتەلمىدىم، بىراق چىراغ يورۇقىدا ئۇزۇك كۆزنىڭ چاقناپ تۇرغانلىقىنى كۆردۈم. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، بوۋاي بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ـ دە، نۇرسىز كۆزلىرىدىن ياش تارامىلاپ قۇيۇلۇشقا باشلىدى ... ئۇ ياشلىرى بىلەن ھۆل بولۇپ كەتكەن ساقىلىنى سىلىغان ھالدا ئۇزۇكنى بىرنەچچە قېتىم سۆيدى. بىر قېرى بوۋايدا يۇز بېرىۋاتقان بۇ ئالامەتلەر مېنى ھەيران قالدۇردى. ياش دېگەن كىشىنىڭ كۆزىدىن ، بولۇپمۇ ياشانغان ئادەمنىڭ كۆزىدىن ئاسانلىقچە چىقامدۇ؟ ! يۇرىكىم پىچاق بىلەن تىلغاندەك ئېچىشىپ كەتتى. كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ، مېنىڭمۇ كۆزلىرىمدىن تارامىلاپ ياش قۇيۇلۇشقا باشلىدى. «ھەي بىچارە ... مۇشۇ ئادەمنىڭ نېمە دەردى باردۇ» دەپ چوڭقۇر ئازابقا چۆمۈلدۈم. ئەگەر ئاپامنىڭ مېنى چاقىرغان ئاچچىق ئاۋازى ئاڭلانمىغان بولسا، بوۋاي چىراغنى

ئۆچۈرۈپ ياتقۇچە قاراپ تۇرغان بولاتتىم.

ئۆيگە كىرىپ ياتقان بولساممۇ، لېكىن زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇخلاپ كەتتى، بىراق مېنىڭ كۆز ئالدىمدىن بايىقى كۆرۈنۈشلەر ھېچ نېرى كەتمەيتتى. دادامنىڭ: «ئەمەتھاجى بوۋاينىڭ كىشىلەرگە ئېيتمايدىغان بىر دەردى بار ـ دە» دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىنى ئاستا چۈشەنگەندەك قىلاتتىم ـ يۇ، بىراق باش ـ ئۇچىغا چىقالمايتتىم. «بوۋاي نېمىشقا يىغلايدۇ؟ ئۇنىڭ زادى نېمە دەردى بار؟ ئۇزۇكچۇ؟ ...» بۇ بىر قاتار سوئاللار ماڭا ئارام بەرمەي ئۇيقۇمنى قاچۇردى. ئەلۋەتتە، ئۇ بۇ سىرنى ماڭا ئېيتىپ بەرمەيدۇ، مەن تۇرماق، خېلى ـ خېلى چوڭ ئادەملەرگە ئېيتمىغان تۇرسا، مېنىڭدەك بىر پىندەككە ئېيتاتتىمۇ؟ !

مەن تاڭغا يېقىن توخۇلار تەرەپ ـ تەرەپتىن چىللاشقا باشلىغاندا، ئۇيقۇغا كېتىپتىمەن.

4

يىللارنىڭ كەينىدىن يىللار ئۆتىۋەردى. مەن ئوقۇشقا كەتتىم. بالىلىق ـ ئۆسمۈرلۈكتىكى نۇرغۇن ۋەقەلەر، ئائىلىمىزدە يۈز بەرگەن نۇرغۇن ئىشلار ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. لېكىن، ئەمەتھاجى بوۋاي ۋە ئۇنىڭ ھېلىقى مىسكىن، دەردلىك قىياپىتى، ئۇنىڭغا تەئەللۇق بولغان ۋەقەلەر ئېسىمدىن زادى چىقمىدى. بوۋاي ئېسىمگە كەلسىلا كۆڭلۈم بۇزۇلاتتى، ئازابلىناتتىم ...

ئارىدىن ئالتە يىل ئۆتكەندىن كېيىن، مەن ئوقۇشنى تۈگىتىپ ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ كەلدىم. مېنىڭ كەلگەن كۈنۈم ئەمەتھاجىنىڭ ۋاپات بولغان كۈنىگە توغرا كەپتۇ. ئائىلىدە مېنى قارشى ئېلىش ئانچە تەنتەنىلىك بولمىدى. چۈنكى، ئەمەتھاجىنىڭ ۋاپاتى بىزنىڭ ئائىلە ئۈچۈنمۇ چوڭ يوقىتىش بولغانىدەك

قىلاتتى.

مەھەللىمىزدىكى ئاقساقاللار ئۇنىڭ كىچىك ساندۇقىنى ئاختۇرۇپ بار - يوق دۇنياسى — ھېلىقى ئۇزۇك بىلەن بىر پارچە خەت تېپىپتۇ. بوۋاي كۆز يۇمۇشتىن سەللا بۇرۇن ھال سوراپ يوقلىغان كىشىلەرگە ئۇزۇكنى ئۆزى بىلەن بىللە كۆمۈۋېتىشنى ۋەسىيەت قىلغانىكەن، لېكىن مەھەللە ئۆلىمالىرى «بۇنداق قىلىش بىزنىڭ دىنىمىز ئىسلامغا توغرا كەلمەيدۇ» دەپ ئۇزۇكنى سېتىۋەتتى - دە، ئۆلۈم مەرىكىسى ئۇچۇن ئىشلەتتى. بوۋاينىڭ ئۆلۈمى ئاددىيلا ئۇزىتىلدى.

بوۋاينى يەرلىككە قويۇپ كەلگەندىن كېيىن، مەھەللە چوڭلىرىدىن بىرى ماڭا:

— سەن ئوقۇغان ئادەم، رەھمەتلىكنىڭ مۇنۇ خېتىنى ئوقۇپ باق، — دەپ قېلىن بىر قەغەزنى بەردى.

مەن ئۇنى شۇ كۈنى كېچىدىلا ئوقۇپ چىقتىم ۋە ھەممە نەرسە — ئۇنىڭ مىسكىن - غېرىب ھاياتىنىڭ ھەقىقىي سىرى، ھېلىقى كېچىسى بوۋاينىڭ ئۇزۇكنى يېنىپ - يېنىپ سۆيۈپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبى ۋە دادام دائىم دەيدىغان «ئەمەتھاجىنىڭ كىشىلەرگە ئېيتمايدىغان بىر دەردى بار» دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى ئايان بولۇپ، بۇنىڭ بىلەن بۇ غەلىتە بوۋايغا بولغان ھۆرمىتىم ئاشتى، ئۇنىڭ ئۆمۈر بويى ساقلىغان ئەقىدىسىگە قايىل بولدۇم.

خەت سامان قەغەزىگە قالايمىقان يېزىلغان، ئىملا خاتالىرىمۇ كۆپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بەزى سۆزلىرى ئۆچۈپ قاپتۇ. خەتنىڭ يېتىپ كېتىشى، ئۆچۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ مەزمۇنىغا تەگمەي، جۈملىلىرىنى تۈزىتىپ، خاتىرە دەپتىرىمگە تۆۋەندىكىدەك كۆچۈرۈپ قويدۇم:

«مەن قەشقەر قوغاندىكى كېرىماخۇننىڭ ئوغلىمەن. دادام تۇزچىلىق قىلاتتى. بىزنىڭ بار - يوقى بىر ئېشەكمىز بولغاچقا، دادام ئاۋاتتىن شۇ ئېشەككە تۇز ئارتىپ كېلىپ

ساتاتتى. كەمبەغەل بولساقمۇ ئارزۇلۇق بالا ئىدىم، چۈنكى مېنىڭدىن بۇرۇن تۇغۇلغان تۆت ئوغۇل، تۆت قىز ئۆلۈپ كېتىپ، مەن ئەڭ ئاخىرىدا تۇرۇپ قالغانكەنمەن. دادام مېنى سەككىز يېشىمدىن ئون يېشىمغىچە كەينىگە ئەگەشتۈرۈپ ئوقەتكە سالدى. بىر كۈنى دادام توساتتىن ماڭا:

ــ ھەرقانچە قىينىچىلىق بولسىمۇ، بىز تارتايلى بالام، سەن بىزنىڭ بارىمىزدا ئوقۇۋال، چوڭ بولغاندا جاپا تارتمايسەن، ــ دېدى.

مەن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتىم، بۇ چاغدا قەشقەردە پەننىي مەكتەپلەر ئېچىلغان بولۇپ، مەن دېمەتلىك بالىلار بويۇنلىرىغا جىلىتىلارنى ئېسىپ، رەتلىك ۋە يېڭىچە كىيىملەرنى كىيىشىپ ئوقۇشاتتى. مەن بۇ بالىلارنى كۆرگەندە، ئۇلارغا زوقۇم كېلىپ، تەلمۈرۈپ قاراپ كېتەتتىم، مەنمۇ مۇشۇلاردەك ئوقۇسام نېمە بولار، دەپ ئارمان قىلاتتىم. دادامنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى تېپىپ ئوقۇشقا بەرگىنىدىن خۇددى قاناتلىنىپ ئاسمانغا چىقىپ ئۇچقاندەك خۇشال بولدۇم.

بىزنىڭ سىنىپتا مەتكېرىمبايىنىڭ قىزى ئانارگۈلمۇ ئوقۇيتتى. قىز ناھايىتى شوخ، خۇشخۇي، تېتىك ئىدى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، كەچ كۈزنىڭ بىر كۈنى، تەنەپپۇس ۋاقتىدا بالىلار بۆك ‹تاشلاش› ئويۇنى ئويناۋاتاتتى. مەن بىر چەتتە بوينۇمنى قىسىپ، تىترەپ تۇراتتىم. ئانارگۈل ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ:

ــ يامانلاپ قالغاندەك نېمىشقا چەتتە تۇرىسىز؟ يۇرۇڭ ئوينايمىز، ــ دېدى ـ دە، مېنى قولۇمدىن تارتىپلا مەيدانغا چۈشۈردى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئانارگۈل بىلەن يېقىنلىشىپ كەتتۇق.

ئۇ باينىڭ قىزى بولغاچقا، ھەر كۈنى دېگۈدەك ئۆيىدىن ئوچاق سامسىسى، پىشقان گۆش ياكى گۆشىنانىڭ بىر پارچىسىنى ياغلىقىغا تۈگۈپ كېلەتتى ۋە ماڭا تەڭلەيتتى. ئالمىسام قاپاقلىرىنى تۇرۇپ:

— يۇزبۆزگە ئىككىنچى قارىمايمەن، — دەيتتى. ئالغاندىن كېيىن ئېچىلىپ كېتەتتى. كېيىنرەك دەپتەر، قېرىنداشلارنىمۇ ئەكېلىپ بېرىدىغان بولدى. شۇڭا بالىلار ئارىسىدا مۇنداق گەپ سۆزلەر چىقىپ كەتتى:

— كىم ياخشى ئوقۇسا، ئانارگۈلنىڭ گۆشىنىغا شېرىك بولالايدۇ.

— ئەلاچىلار تاپقاننى تەڭ يەيدۇ — دە !

— ئەمەتنىڭ نېمىسى بار؟

— تىلەپ يەيدىغان قولى بار.

.....

بۇ سۆزلەر مېنى خىجىل قىلاتتى، بولۇپمۇ كېيىنكى سۆز جان — جېنىمدىن ئۆتۈپ كېتەتتى — دە، نېمىشقا خۇدايىم بىزنى كەمبەغەل قىلىپ ياراتقاندۇ، دەپ ئويلاپ كېتەتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ بىر ئىلاج قىلىپ ئارىلاپ — ئارىلاپ بولسىمۇ ئانارگۈلگە ئانار ئەكېلىدىغان بولدۇم. قىز مەندەك تارتىنىپ كەتمەيتتى، خۇشخۇي هالدا ئانارنى ئېلىپلا يەيتتى ۋە:

— ئانىرىڭىز ئەجەب شېرىن ئىكەن، — دەپ ماختايتتى.

بىز ئۇچىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چېغىمىزدا نېمىشقىدۇر بىر — بىرىمىزگە ئەكېلىدىغان نەرسىلىرىمىزنى باشقىلاردىن يوشۇرىدىغان بولۇپ قالدۇق. لېكىن، كۆڭلىمىزدىكى گەپلەرنى يوشۇرمايتتۇق. ئانارگۈل شۇ يېشى بىلەنمۇ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزنىڭ نامراتلىقىغا ئېچىناتتى ۋە ئوقۇغان ئادەملەرنىڭ كەلگۈسىدە بايىاشات كۈن كۆرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، مېنىڭ كۆڭلۈمنى كۆتۈرەتتى. كۈنلەر مانا شۇنداق ئۆتۈشكە باشلىدى.

بىراق، شۇ كۈنلەردە بىزنىڭ ئائىلىگە بىر پېشكەللىك كەلدى. دادامنىڭ ئاۋاتتىن تۇز توشۇيدىغان ئېشىكى يولدا ئۆلۈپ قاپتۇ. بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز شۇنىڭ بىلەن ئىدى. ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ تىرىكچىلىكىمىز نېمە بىلەن ئۆتىدۇ؟ يوقسۇزلۇق،

تىرىكچىلىك يولى دادامنى سارغايتىپ، ئانارگۈلنىڭ دادىسى مەكتىپرىمبايىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. دادام يەنە ئۇچ ئايدىن كېيىن ئون تەڭگە ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرىدىغان بولۇپ، بايدىن ئوتتۇز تەڭگە قەرز ئالدى ۋە ئۇنىڭغا بىر ئېشەك سېتىۋېلىپ، يەنە ئوقىتىنى داۋاملاشتۇردى. ئۇچ ئايدىن كېيىن دادام ئوتتۇز تەڭگە ئەمەس، ئۇچ تەڭگىمۇ ئېشىنالمىدى. ئاخىر بايىنىڭ زورى بىلەن مەن ئۇنىڭغا مالاي بولۇشقا مەجبۇر بولدۇم.

شۇنداق قىلىپ مەكتەپتە ئوقۇيالماس بولدۇم. ئاتا ـ ئانام ئۆزىنىڭ بار ـ يوقىغا قارىماي، مېنى نېمە ئۈمىدلەر بىلەن ئوقۇتۇۋاتاتتى؟ مېنىڭ تەلپۈنۈپ تۇرغان بالىلىق ئارزۇلىرىم نەلەرگە كەتتى؟ بۇ ئەلەمگە چىدىماي ئۆپكەمنى باسالماي قالدىم ... ئاۋۇال ئانام، ئاندىن دادامۇ يىغلىدى، ھەتتا ئانارگۈلمۇ قاتتىق يىغلاپ كەتتى ـ دە، دادىسىنى: ‹تويمىغۇر قېرى› دەپ تىللىدى. مەن شۇ چاغدا ئانارگۈلنىڭ دادىسىنى تىللىغانلىقىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلىدىم. نېمە ئامال بار؟ باي قورۇسىغا باردىم. ئىلاجسىزلىقتىن ئوقۇشتىن قېلىشىم مېنى، ئانارگۈلنى قاتتىق قايغۇغا سالغان بولسىمۇ، لېكىن مېنىڭ ئاشۇ ھويلىدا ئىشلىشىم ھەر ئىككىمىزگە ئۈمىد بېغىشلايتتى.

ئانارگۈل باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئاخىرقى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چېغىدا دادىسى تۇيۇقسىزلا ئۇنى مەكتەپتىن چىقىرىۋالدى. ئانارگۈلنىڭ دېيىشىچە، دادىسى: ‹بولدى، قىزىم، رەسىدە بولۇپ قالدىڭ، يۈزۈڭنى ئېچىپ كوچىدا يۈرسەڭ مۇسۇلمانچىلىقىمىزغا توغرا كەلمەيدۇ› دەپتۇ.

ئەمدى بىزمۇ كەمدىن ـ كەم كۆرۈشىدىغان بولدۇق. شۇ كۈنلەردە مېنىڭ كىچىككىنە بېشىمغا ئېيتقۇسىز ئېغىر قايغۇ كەلدى. پەقەت يىگىرمە كۈن ئىچىدىلا ئاتام بىلەن ئانام كەينى ـ كەينىدىن ئۆلۈپ كەتتى. مەن قارا يېتىم بولۇپ قالدىم. مەتكىرىمباي ئاتام بىلەن ئانامنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزاتقاچقا، مەن ئۇنىڭغا تېخىمۇ چىڭ باغلاندىم. ئەمدى مېنىڭ بىردىنبىر

ئۇمىدىم، چىرىغىم، يۆلەنچۈكۈم ئانارگۈل بولۇپ قالغانىدى.

مالايلاردىن ئۇچ كىشى مۇشۇ چوڭ قورۇدىن تاماق يەيتتۇق. لېكىن، باينىڭ ئەتىۋارلىق ئالا ئىتى بىزدىن ئوبدانراق يەيتتى. بىر كۈنى كېچىسى ھاۋا ناھايىتى تىنچىق بولۇپ كېتىپ، مالىلارنىڭ يېنىدىكى كىچىك غىمسا ئۆيدە ياتالماي، ئۆگزىگە چىقىپ كەتتىم. ئەل ئۇيقۇغا كەتكەندە، ھويلىدا شىپىرلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىدىم، ئانارگۈل بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ كېلىۋاتاتتى. يۈرىكىم قاتتىق سېلىپ كەتتى، ئۇ ئەتراپقا ئەنسىز قاراپ كەلدى ـ دە، شوتىغا ياماشتى، ئايىغىنى يۇقىرىقى بالداققا ئالغاندا، ئۆيدىن مەتكىرىمباي چىقىپ قالدى.

ـــ چۇش بۇياقتا ! ھوي ... نومۇسسىز ... ـــ دەپ ۋارقىرىدى باي ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ـــ قولتۇقۇڭدىكى نېمە ئۇ؟ ھە، سەن تېخى شۇ ھارامدىن بولغانغا مۇشۇ گۆشىنىنى بەرمەكچىمىدىڭ ... ئۆزىنى بىلمەيدىغان قەدىرسىز، ئۇ زېدى پەس گادايغا بەرگۈچە ئىتقا بەرسەڭ بولمامدۇ بۇنى ...

باي گۆشىنىنى يەرگە ئاتتى. قىز بېشىنى ساڭگىلىتىپ، ئۇن ـ تىنسىز تۇراتتى. شۇ ۋەقەدىن كېيىن، باي مېنى ئاۋاتتىكى چوڭ ئەنجۈرلۈك بېغىدا ئىشلەشكە ئەۋەتىدىغان بولدى. مەن مېڭىشىنىڭ ئالدىدا، ئانارگۈل ئىككىمىز ھويلا كەينىدىكى كىچىك باغدا ئۇچراشتۇق، قىزنىڭ كۆزلىرى ياش، چاچلىرى چۈۋۈلغان، چىرايى سولغۇن ئىدى. مېنىڭ ئۇنىڭغا قاراپ ئىچىم سىيرىلدى:

ـــ سىز مەن ئۈچۈن نۇرغۇن ئازار يېدىڭىز، ـــ دېدىم مەن.

ـــ مەيلى قانچىلىك ئازار يېسەممۇ ھەرگىز قايغۇرمايمەن، ـــ دېدى ئۇ يەردىن كۆزىنى ئالماي، ـــ سىز ئۈچۈن ھەرقانداق ئازار يېيىشكە تەييارمەن، دادام سىزنى قانچە يىراق يەرگە قوغلىۋەتسىمۇ، كۆڭلۈمدىن قوغلىۋېتەلمەيدۇ !

ئانارگۈلنىڭ چىن يۈرىكىدىن چىققان بۇ سۆزلىرى مېنىڭ

قايغۇلۇق يۈرەك ـ باغرىمنى ياشارتىۋەتتى. مەن ھاياجان بىلەن ئۇنى باغرىمغا باستىم:

ـــ دۇنيادا مېنىڭ سىزدىن باشقا ھېچنېمەم يوق، سىزنى دەيمەن، مەڭگۈ سىزنى دەيمەن ! ...

بىز بىر ـ بىرىمىزدىن ئايرىلماسلىقىمىز، مۇھەببىتىمىزگە ئاخىرىغىچە سادىق بولۇپ، ئۆمۈرلۈك بولىدىغانلىقىمىز ھەققىدە قەسەم ئىچىشتۇق. بارماقلىرىمىزدىن قان چىقىرىپ، بىر ـ بىرىمىزنىڭ كۆكسىگە بېسىشتۇق. ئانارگۈل ماڭا بىر تال ئالتۇن ئۈزۈك يادنامە قىلدى.

مەن شۇ كۈنىلا باينىڭ ئاۋاتتىكى ئەنجۈرلۈك بېغىغا چىقىپ كەتتىم، ئانارگۈل قالدى.

مەن ئانارگۈلدىن يىراق، چەت يەردە ئىشلىسەممۇ، لېكىن يۈرىكىم شۇ ھويلىدا قالغاندەك بولدى. كۈنلىرىم ئانارگۈلنى سېغىنىش بىلەن ئۆتمەكتە ئىدى. مەن سېغىنىشىنىڭمۇ ئادەمگە كۈچ ۋە لەززەت بېرىدىغانلىقىنى ئۆمرۈمدە بىرىنچى قېتىم سەزدىم ھەم يۈرىكىمدىن يالقۇنلىنىپ چىقىۋاتقان مۇھەببەت ئوتلىرىنى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ يۈردۈم. ھەر قېتىم ناخشا ئېيتسام، بىر ئارام ئالغاندەك بولاتتىم:

گۈل دېگەنگە گۈل بولامدۇ،
قاتى ـ قاتى بولمىسا.
يار دېگەنگە يار بولامدۇ،
ئېتىقادى بولمىسا.
.....

شۇنداق سېغىنىش، ئىنتىزارلىق بىلەن بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن، قايسى قۇلقىم بىلەن ئاڭلاي، ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، ئانارگۈل ئۆزىنى قىزىل دەرياسىغا تاشلاپ ئۆلۈۋاپتۇ، دېگەن شۇم خەۋەرنى ئاڭلىدىم. پۈتۈن ئالەم قاراڭغۇلىشىپ

كۆزۈمگە تىقىلغاندەك، يۈرىكىم دەھشەتتىن يېرىلىپ كەتكەندەك بولدى. شۇ كۈنلا ھېچنېمىگە قارىماي شەھەرگە چاپتىم. ئانارگۈل راستىنلا ئۆلۈۋالغانىكەن، بۇ ئىش مۇنداق بوپتۇ:

مەتكېرىمباي ئانارگۈلنى شەھەردىكى بىر چوڭ بايىنىڭ ساۋۇر بايۋەچچە ئاتلىق ئوغلىغا كىچىك خوتۇنلۇقىغا بەرمەكچى بوپتۇ. قىز قارشىلىق قىلىپ قاتتىقىر قاقشاپتۇ ... قانچە قىلىپمۇ ماڭا ئادەم چىقىرالماپتۇ ‹ئۇ چاغدا باي قورۇ بىلەن ئاۋاتتىكى باغنىڭ بېرىش ـ كېلىشىنى ئاتايىن ئۈزۈۋەتكەنىكەن›. ئاخىر قىز نىكاھ كۈنى ئۆزىنى دەريالغا تاشلاپتۇ.

مەن قىزنىڭ ھاياتىغا شۇنچىلىك پاجىئەنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى قىلچە ئويلىماپتىكەنمەن، تەقدىرنىڭ بۇ شەپقەتسىزلىكىدىن خۇدۇمنى يوقىتىپ قويدۇم. مەن ئۇچۇن پەقەت ئانارگۈللا بۇ يورۇق جاھاندىكى بىردىنبىر يۆلەنچۈكۈم، ئۇمىدىم ئىدى. ئەمدى ياشاشنىڭ نېمە مەنىسى قالدى؟ ! ... ئۇنىڭغا بولغان ئەقىدەمگە سادىق بولۇپ، مەنمۇ ئۆزۈمنى دەريالغا تاشلاپ ئۆلۈۋېلىش قارارىغا كېلىپ، قىز ئۆزىنى قەيەردىن تاشلىغان بولسا، شۇ يەرگە كەلدىم. قىزىل دەريانىڭ سۇرلۇك تۈس ئېلىپ، ۋەھشىيلەرچە دولقۇنلىنىپ ئاقماقتا ئىدى. لېكىن، شۇ چاغدا ماڭا ئۇشتۇمتۇتلا بىر خىيال كەلدى: ‹بىزنى مۇشۇنداق مەڭگۈلۈك جۇدالىققا سالغان مەتكېرىمباي ئەمەسمۇ ! ئۇنىڭدىن ئانارگۈلنىڭمۇ، ئۆزۈمنىڭمۇ ئۆچۈمنى ئالماي قانداقمۇ ئۆزۈمنى ئوغۇل بالا دەپ بېلىمنى باغلاپ يۈرىمەن؟! ... ›

شۇ كۈنى كەچتە ئۆزۈمگە تونۇش بولغان بايىنىڭ سامانخانىسىغا مۆكۈنۈپ، بايىنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردۇم. ئەلياتقۇ چاغدا باي تالاغا چىقتى. مەن سامانخانىدىن قانداق ئېتىلىپ چىققىنىمنى بىلمەيمەن، بارغان پېتى بايىنىڭ ئۈتتۈر كەلگەن يېرىگە پىچاقنى نەچچە قېتىم سېلىۋېتىپ، ھويلىنىڭ ئارقا تېمى بىلەن قاچتىم، ئەتىسى ئاڭلايمەن، مەتكېرىمباي ئۆلمەپتۇ.

شۇ ۋەقەدىن كېيىن باينىڭ ئادەملىرى، ھۆكۈمەت چېرىكلىرى مېنى قاتتىق ئىزدەشكە چۈشتى. تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئانا يۇرتۇمدا تۇرۇشقا ئامال بولمىدى. ئاخىر ئانارگۈلنىڭ قەبرىسىنى تاشلاپ، تاغ ئارقىسىغا ــ ئىلىغا چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. ئەمدى بۇ ناتونۇش، ياقا يۇرتتا ھاياتىمنىڭ نېمە بولىدىغانلىقى ماڭا قاراڭغۇ، بەلكى داۋانلار ئارىسىدا ۋەھشىي ھايۋانلارغا يەم بولارمەن ياكى يەنە بايلار ئالدىدا خارلىنارمەن، ئەمدى ھەممىسى بەربىر، ئەمما ئانارگۈلنىڭ روھى ھەممە يەردە مەن بىلەن تاكى ئۆلگۈچە بىللە بولىدۇ ! مەنمۇ ئۇنىڭغا بەرگەن قەسىمىمگە ئەبەدىي سادىق بولىمەن ...»

1981 ـ يىلى ئۆكتەبىر، غۇلجا

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ھاسلىق ئادەمنىڭ پۇلى

1

پۇلنىڭ ئىگىسىنى قانداق تېپىش كېرەك؟

ئەمدىلا ئون ئىككى ياشقا كىرگەن، بەشىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان نجات قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، كىچىككىنە كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ قالغانىدى. مۇشۇ سوئال ئۇنى بىرنەچچە كۈندىن بېرى قاتتىق قىينىماقتا. ھەر كۈنى ئۇ كىنوخانىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە، كىشىلەرگە زەن سېلىپ قارايتتى، ئۇچراپ قالسىكەن، دەپ ئويلايتتى. لېكىن، ئېگىز بويلۇق، يۈزلىرى تاتىراڭغۇ، بۇرنىنىڭ ئۇچىدا قوناقچىلىك خالى بار ھاسلىق ئۇ ئادەم زادىلا ئۇچرىمايتتى. «ئەستا، ــ دەپ جىلە بولۇپ تېپىچەكلەيتتى نجات، ــ مېنى نېمىدەپ ئويلاپ قالغاندۇ، جەللىگۈرگە ئۇچراپتىمەن ـ دە، دېگەنمىدۇ ياكى تازا قارا كۆڭۈل ھارامزادىگە يولۇقۇپتىمەن ـ دە، دەپ قالغانمىدۇ؟ ...» ئۇ ئۆز ـ ئۆزىدىن خورلىنىۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى، نەچچە ئونلىغان قوللار غەزەپ بىلەن جونۇۋاتقاندەك ئازابلاندى.

بۇگۈن ئۇ مەكتەپتىن يېنىپ يەنە كىنوخانىنىڭ ئالدىغا كەلدى. كىنوخانىنىڭ ئالدىدا ئادەملەر شالاڭ ئىدى. ئۇ ھەممە ئادەمگە دېگۈدەك سەپسېلىپ قاراپ چىقتى، لېكىن ھېلىقى ئادەم كۆرۈنمەيتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ... ئۇ مۇنداق «ئەتە» دىن نەچچىنى ئۆتكۈزدى، ئۇ ئادەم تۇرماق، ئۇنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى. شۇ چاغدا ئۇ مۇنۇ نەرسىنى ھېس قىلىپ قالدى: بۇ چاغدا بۇ يەرگە ئادەملەر كەلمەيدۇ ـ دە. كەچقۇرۇنراق، كىنو باشلىنايى دېگەندە، ئادەملەر كۆپىيىدۇ. شۇنىڭغىچە ساقلىسام ئۇ ئادەم كېلىپ قېلىشى مۇمكىن.

نىجات كىنوخانىنىڭ ئالدىدا ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆتكۈچىلەرگە قاراپ تۇردى. ئۇ ئارىلاپ پۇل بار يانچۇقىنى تۇتۇپ قويياتتى. قولى پۇلغا تەگسە تىت - تىت بولاتتى. ئۇنىڭ كۆزى كىنوخانا ئالدىدىكى مەيداننىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئۆزىگە ئوخشاش بوينىغا جىلتا ئاسقان بىر توپ بالىنىڭ تەپمە ئويناۋاتقانلىقىنى كۆردى. «ئاشۇلار ئوشۇق ئويىنغاچقا، دادام مېنى قاتتىق تۇتۇپ كېتىدۇ - دە، ئۇلار ئۆيىگە ۋاقتىدا قايتقان بولسا، ئوشۇق ئويىنىمسا، دادامۇ مېنى بۇنچىلىك چىڭ تۇتۇپ كەتمەيتتى» دەپ ئويلىدى ئۇ.

دادىسى ئېسىگە كېلىش بىلەن ئۇنى قورقۇنچ باستى، دادىسىنىڭ سوئاللىرى قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلاپ كەتكەندەك بولدى:

— نېمىشقا كېچىكتىڭ؟ ئوشۇق ئويىنىدىڭمۇ؟

— نەدە يۈردۈڭ؟ بازار ئارىلىدىڭمۇ؟

— ئەخلەت ساندۇقلىرىنى كوچىلاپ يۈردۈڭمۇ؟

ئۇ دادىسىنىڭ ئاشۇ سوئاللىرى بىلەن چەكچەيگەن كۆزلىرى، تىترىگەن غەزەپلىك قوللىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى - دە، ئۆيىگە قاراپ چاپتى، پۇلاڭلاپ كەتكەن جىلتىسىنى بىر قولىدا تۇتۇۋېلىپ، ئۇچقاندەك يۈگۈردى.

نىجاتنى دادىسىنىڭ بۇنچىلىك چىڭ تۇتۇشىدا سەۋەب بار، ئاتا - ئانىلار سۆھبەت يىغىنىدا نىجاتنىڭ سىنىپ تەربىيەچىسى: «... بالىلارنى تەربىيەلەشتە، مەكتەپ تەربىيەسى بىلەن ئائىلە تەربىيەسى بىرلىشىشى كېرەك. بالا مەكتەپتە ئاران بەش - ئالتە سائەتلا بولىدۇ، قالغان ۋاقىتتا ئائىلىدە بولىدۇ. بىز بالىلارنى چىڭ تۇتمىز، ئاتا - ئانىلارمۇ چىڭ تۇتۇشى كېرەك. چۈشتىن كېيىن دەرس ئۈچ يېرىمدا تۈگەيدۇ، تۆت يېرىمغىچە تازىلىق، تۈرلۈك كۈرۈژۈك پائالىيىتى، ئىختىيارىي ھەرىكەت بولىدۇ، سائەت بەشكىچە ئۆيگە بارمىغان بالا كوچىدا يۈرگەن، باشقا ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆيگە ۋاقتىدا قايتماي نەلەردە يۈرگەنلىكىنى ئاتا - ئانىلار

سۈرۈشتۈرۈشى كېرەك» دېگەندى.

كىنوخانىنىڭ ئالدىدىن قورۇسىنىڭ ئالدىغىچە يۈگۈرۈپ كەلگەن نجات بىردەم دېمىنى ئېلىۋېلىپ قورۇغا كىردى. چايخانىدا ئاپىسى كۆكتات توغراپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئۇدۇللا خالىي چايغا كىرىپ كەتتى. يانچۇقىدىكى پۇلنى ئېلىپ، بىر پارچە سۇلياۋغا ئوراپ، بۇلۇڭدىكى كۆمۈر كۆمىلاچنىڭ كەينىگە تىقىپ قويدى ـ دە، سىرتقا چىقتى. ئۇنىڭ بۇ ئىشى تەكرارلىنىۋاتقىنىغا يەتتە كۈن بولغانىدى. ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى شۇ يەردىن پۇلنى ئالاتتى ـ دە، مەكتەپكە ماڭاتتى. ھېلىقى ئادەم ئۇچرىمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۆيگە كېلىپلا ئاشۇ يەرگە يوشۇرۇپ قويىاتتى.

ـــ نېمانچىلا تەرلەپ كەتتىڭ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ كەينىدىن قورۇغا كىرگەن دادىسى، ـــ قىزىۋاتامسەن؟

ـــ ياق، قىزىمىدىم، بالىلار بىلەن چېپىشىپ كەلگەن.

ـــ خالىي جايغا ئارانلا ئولگۈرۈپسەن ـ دە، ماڭ، جۇگۇ، كالىنى سۇغىرىۋېتىپ تاماق پىشقۇچە دەرسىڭنى ئوقۇ.

ـــ ماقۇل، دادا. دەرسنى باغقا چىقىپ ئوقۇيچۇ؟

ـــ مەيلى، ئوقۇمىساڭ بولمايدۇ ـ ھە ...

نجات كالىنى يېشىپ سىرتقا ماڭدى. دادىسى ھاجەتخانىغا كىرىپ كەتتى. نجاتنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى ـ دە، مېڭىشتىن توختاپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى.

نجات ئۇ پۇلدىن نېمانچە ئەنسىرەيدۇ؟ نېمىشقا ھەر كۈنى كىنوخانىنىڭ ئالدىدا بىر ئادەمنى كۈتىدۇ؟

ئىشنىڭ بېشىغا كېلەيلى:

نجاتنى دادىسى قاتتىق باشقۇراتتى. ئۇنىڭ مەكتەپتىن ۋاقتىدا قايتىپ كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى سۈرۈشتۈرگەندىن باشقا، كەچلىكى كىنوغا بېرىشقا، بالىلار بىلەن كوچىدا ئوينىشىغا، ئاخشىمى تېلېۋىزور كۆرۈشىگە رۇخسەت قىلمايتتى. پەقەت شەنبە كۈنىلا تېلېۋىزور كۆرسە بوپتۇ، دەيتتى. بالىنى بۇنداق قاتتىق باشقۇرۇشقا ئانىنىڭ ئىچى ئاغرىسىمۇ ئىچىدە

بىلەتتى. بەزىدە ئانىسى چىدىماي كوتۇلدىسا، دادىسى: ھە، بۇنىمۇ قىزىڭدەك قىلاي دەمسەن، دەپ ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلايتتى.

نىجات ئەتىگەنلىكى مەكتەپكە بارسا، بەزى بالىلار ئاخشام كىنوخانىدا، بەزىلىرى ئۆيىدە تېلېۋىزوردا كۆرگەن كىنولىرىنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىشىپ كېتەتتى. تېخى بەزى بالىلار مەھەللىدە ئويناغان «بەك يات»، «مۆكۈمۆكىلەك»، «قوغلاشماق» ئويۇنلىرىنىڭ قىزىپ كەتكەنلىكىنى، مومىلىرىدىن ئاڭلىغان چۆچەكلىرىنىڭ ئىنتايىن قىزىقارلىق ئىكەنلىكلىرىنى بەس ـ بەس بىلەن سۆزلەيتتى.

نىجات مۇنداق قىزىق ئويۇنلاردىن مەھرۇم ئىدى. شۇنداق ئويۇنلارنىڭ گېپى بولسا مەيۇسلىنىپ قالاتتى: «مېنىڭ دادام نېمىشقا باشقىلارنىڭ دادىسىغا ئوخشىمايدىغاندۇ؟ ــ دەپ ئويلاپ كېتەتتى غەمكىنلىك بىلەن، ــ كىنو كۆرگەنگە، ئازراق ئويناپ قويغانغا ئادەم يولدىن چىقىپ كېتەمدۇ؟ دادام ھەدىسىلا يولدىن چىقىپ كېتىسەن، دەرستىن قالىسەن، دەيدۇ. مەن يا دەرستە ناچار بولمىسام، ھەر مەۋسۇمدا ئەلاچى بولۇۋاتىمەنغۇ، دىلىشات ھەر كۈنى تېلېۋىزور كۆرىدىكەن، ماڭا ئوخشاشلا ئەلاچىغۇ ...» بالىلارنىڭ شۇنداق سۆزلىرى كۆپەيگەنسېرى، نىجاتنىڭ دادىسىغا ئۆچلۈكى قوزغىلىشقا باشلىدى: ئەجەب قاپىقى يامان ئادەم ماڭا دادا بولۇپ قاپتىكەن، بىر ئېغىزمۇ ياخشى گېپى يوق، ۋارقىراپلا تۇرىدۇ، كۆزلىرىدىن بەك قورقىمەن ...

ــ دادا، بالىلار بىلەن بىرەم ئويناپ كىرەيچۇ؟

ــ ھە، ئاينىۋاتامسەن؟ ... ھەممە ئەسكىلىك ئاشۇ ئويۇندىن باشلىنىدۇ. ماڭ جۇگۇ، دەرسىڭنى ئوقۇ، مۇنداق گەپنى ئىككىنچىلەپ ئېغىزىڭغا ئالغۇچى بولما، ئۇقتۇڭمۇ!

ــ ئۇقتۇم.

نىجات سۇلتىيىپ بېرىپ قوزۇقتا ئېسىقلىق تۇرغان جىلىتىسىنى ئېلىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ دەتالىشى باشلىنىپ قالدى. نىجات دېرىزە تۈۋىگە

كېلىپ ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سالدى:

ــ كىچىك بالا دېگەن ئويۇنغا ئامراق بولىدۇ، بىردەم ئويناپ كىرگەنگە نېمە بولىدۇ ئەمدى ...

ــ نېمە بولاتتى، بۇزۇلىدۇ !

ــ كىچىككىنە ئويناپ كىرگەنگە بالا بۇزۇلۇپ كەتسە، مەھەللىدە بۇزۇلمىغان بالا قالماس.

ــ ھېلىمۇ بۇزۇلۇپ بوپتۇغۇ، سەن سىنىپ يىغىنلىرىغا بارمايسەن، نىجاتنىڭ سىنىپىدا ئەللىك بالا ئوقۇيدىكەن، ئۇنىڭ ئوتتۇز ئىككىسى ئۆتەلمەپتۇ، بۇ نېمە؟

ــ نىجات ياخشى ئوقۇيدۇغۇ؟

ــ مەيلىگە قويۇۋەتسەڭ، ياخشى ئوقۇمايدۇ. ئاشۇنداق كەينىگە ماڭغان بالىلارمۇ بار ئىكەن.

ــ ھەرقانداق ئادەم ئۆزىدىن.

ــ ئۇنداق دېمە، بالا ئويۇنغا بېرىلىپ كەتسە، زېھنىنى يەپ قويىدۇ، كىچىكىدىن چىڭ تۇتمىساق، چوڭ بولغاندا ئىگە بولالماي قالىمىز. مەھەللىدىكى بالىلارنى كۆرمەيۋاتامسەن، نەچچىسى ئالىي مەكتەپكە ئۆتەلمەي يىغلاپ يۈرىدۇ. مەيلىگە قويۇۋەتكەننىڭ پايدىسى شۇ. بالىغا كۆڭۈلچەكلىك قىلساڭ، ئەتە ــ ئۆگۈن بالىغا قوشۇلۇپ يىغلاپ قالسەن ...

ــ شۇنداق بولسىمۇ، كىچىككىنە بالىغا بۇنچىلىك قاتتىقلىق قىلغان بارمۇ ...

ــ بىلەمسەن، مېنىڭ بالىغا قاتتىقلىق قىلغىنىم ــ ئۇنىڭغا كۆيۈنگەنلىكىم. چوڭ بولغاندا، مېنىڭ قاتتىق تۇتقانلىقىمنىڭ تېگىگە يېتىپ قالىدۇ، مەندىن شۇ چاغدا رازى بولىدۇ. ئويۇن دېگەن قېچىپ كەتمەيدۇ، تەتىلىرده ئويىنىسىمۇ قانىدۇ. چوڭ بولسۇن، ئوقۇشىنى تۇگىتىپ، ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتسۇن، ئاق ــ قارىنى، ياخشى ــ يامانىنى پەرق ئەتكۈدەك بولغاندا، ئۆزىنىڭ يولىنى ئۆزى تېپىپ ماڭالايدۇ. بۇ مەزگىلدە بىز چىڭ تۇتمىساق بولمايدۇ ــ دە.

ئۇلار جىم بولۇپ قالدى. نىجاتمۇ دېرىزىنىڭ تۆۋىدىن كەتمەي، دادىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئويلاشقا باشلىدى.

2

ئەتىسى ئەتىگەندە سىنىپتا بىرنەچچە بالا ئاخشام پاكىستاننىڭ بىر يېڭى كىنوسىنى كۆرگەنلىكىنى، كىنونىڭ ئىنتايىن قىزىقلىقىنى سۆزلىگىلى تۇردى. بالىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قىزىقتى. كەينىدە كىرگەن بىرسى ئاشۇ قالتىس كىنونىڭ بۇگۈن سائەت ئالتىدە يەنە قويۇلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. بىرنەچچە ئوقۇغۇچى بۇگۈن كۆرىمىز، جەزمەن كۆرىمىز، دېيىشتى.

نىجات ماختىلىۋاتقان بۇ كىنونى شۇنچە كۆرگۈسى كەلسىمۇ، دادىسىدىن قورقۇپ، ئۇنى كۆرۈشكە جۈرئەت قىلالماي، ئۇن ـ تىن چىقىرالماي، مەيۈسلىنىپ شۇككىدە ئولتۇراتتى. ئوقۇغۇچىلاردا مەكتەپ رۇخسەت قىلمىغان ئىشلارنى قىلىشتا، ئەلاچى بالىلارنى قوشۇۋېلىشقا ئىنتىلىدىغان ئەھۋال بولىدۇ. چۈنكى، كېيىن ئۇ ئىش مەلۇم بولۇپ قالسا، ئوقۇتقۇچىلاردا ئەلاچى بالىلارغا ئانچە قاتتىق گەپ قىلىپ كەتمەيدىغانمۇ ئادەت بولىدۇ. شۇڭا بالىلار نىجاتنى ئاشۇ كىنونى كۆرۈشكە دالالەت قىلىپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن قىستاشقا باشلىدى:

ـــ كەچكىچە مۇئەللىملەر كۆرۈپ قالسا دەيدىكەنسەن، مۇئەللىملەر پوستتا تۇراتتىمۇ؟

ـــ كىنو باشلانغاندا كىرمەيمىزمۇ؟

ـــ بۇ توخۇ يۇرەك، قاچانلا بولسا شۇنداق ...

ـــ دادام نەگە باردىڭ دېسە نېمە دەيمەن؟ دادامنىڭ ئاچچىقى يامان، ـــ دېدى نىجات غەمكىنلىك بىلەن يەرگە قاراپ.

ـــ تازا دۆت نېمە ئىكەنسەن، ساۋاقدىشىمنىڭ ئۆيىدە قىيىن ھېسابلارنى بىللە ئىشلىدۇق، دېمەمسەن، ـــ دېدى بىرسى.

— هەرقانداق ئادەم ئىشىنىدىغان گەپ بولدى بۇ، — دېدى يەنە بىرسى.

نىجات ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ تاپقان چارىسى بولىدىغانىدەك قىلاتتى.

ئۇلار پۇللىرىنى يىغىپ كىنوخانىنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇگۈنكى كىنو ھەقىقەتەن قالتىس، ئېسىل كىنو چېغى، كىنوخانىنىڭ ئالدىدا ئادەملەر مىغلداپ تۇراتتى. ئۇلار بىلەتلىرىنى ئېلىپ قويۇپ، ۋاقىت توشقۇچە ئۇنى كۆرۈپ، بۇنى كۆرۈپ يۈرۈشتى. ئۆزىچىلا بىر خىل ئەندىشە ـ قورقۇنچ ئىچىدە قالغان نىجات بۆجەندەك بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا چەكچىيىپ قارايتتى.

— بالام ! — نىجات چۆچۈپ كەتتى. كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپ، ئۆزىگە بەش سوملۇق پۇلنى تەڭلەۋاتقان مەڭزىلىرى ئىچىگە كىرگەن، ھاسلىق ئورۇق بىر ئادەمنى كۆردى، — ماڭا بىر بىلەت ئاچىقىپ بەرگىنە، پۇتۇم ئاجىز ... — دېدى ئۇ ئادەم. نىجات گەپ قىلمايلا پۇلنى ئالدى ـ دە، بىلەت ساتىدىغان يەرگە كەلدى. ئادەم كۆپ ئىدى. ئۇ كىشىلەرنىڭ قولتۇق ئاستىلىرىدىن كىرىپ، تۆشۈككە يېتىپ باردى ـ دە، بىر بىلەت ئېلىپ چىقتى. بىلەتنى ئىگىسىگە بېرىش ئۈچۈن شۇياققا ماڭغانىدى، نېرىدا دادىسىنىڭ ئۈياق ـ بۇياققا قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. شۇ ھامان يۈرىكى جىغ قىلدى ـ دە، پۈتۈن ئەزايى بەدىنى تىترەپ كەتتى ... ئۆزىنى ئادەملەر توپىنىڭ ئىچىگە ئالدى ۋە ھېچنېمىنى ئويلىمايلا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن شۇڭغۇپ چىقىپ ئۆيگە قاراپ يۈگۈردى. ئۇ كەينىگە قاراپمۇ قويماي، ئۈچقاندەك يۈگۈرەيتتى. شۇ يۈگۈرگەنچە بىردەمدىلا مەھەللىسىگە يېتىپ كەلدى. قولىدىكى سىقىمداپ تۇتۇۋالغان پۇل، بىلەتكە قارىدى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك ؟ ... بۇ خەقنىڭ — تونۇمايدىغان بىر ئادەمنىڭ پۇلى، بىلىتى تۇرسا ... بىچارە ئادەم مېنى بىلەت ئېلىپ چىقىدۇ، ھېلى كېلىدۇ، دەپ ساقلاۋاتقاندۇ؟ ...

نجات تولغۇنىڭ كەتتى ۋە كېچىككەنە بەدىنى ئەلەمدىن سىلكىندى. ئۇ كەينىگە، يۇگۇرۇپ كەلگەن تەرەپكە ئازابلىنىپ قاردى، يىغلىۋېتىشكە تاس قالدى. ئەمما، دادىسىنىڭ كۆرۈپ قالمىغىنىغا خۇش بولۇپ قورۇسىغا كىرىپ كەتتى.

سائەت بەشكىچە ئۆيگە كەلمىگەن نېجاتنى ئىزدەپ كىنوخانىنىڭ ئالدىغا بارغان دادىسىدىن، دادىسىنىڭ قادىلىپ تۇرۇپ سورىغان سوئاللىرىدىن ئۇ ساۋاقداشلىرىنىڭ بايىقى ئۆگەتكەن سۆزلىرىنى دەپ بېرىپ قۇتۇلۇپ كەتتى.

نېجاتنىڭ مەكتەپتىن يېنىپ، خالىي جايغا كىرىپ يۇل يۇشۇرۇشنىڭ، كىنوخانىنىڭ ئالدىدا ھەر كۈنى ھاسىلىق ناتونۇش بىر ئادەمنى ئىزدىشىنىڭ سەۋەبلىرى مۇشۇ ئىدى.

ئۇ ئۈچ كۈنگىچە تۆت سوم ئاتمىش تىيىن پۇلنى، بېلەتنى ساقلاپ يۈردى. كېيىن ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن بېلەتنى ساقلاپ نېمە قىلاي، دەپ ئۇنى يىرتىپ تاشلىۋەتتى ـ دە، ئۆزىنىڭ يىغقان پۇلىدىن قىرىق تىيىننى قوشۇپ، ھېلىقى كىشىنىڭ پۇلىنى تولۇقلاپ بەش سوم قىلىپ قويدى. ئەمما، ئۇنى ھازىرغىچە ئىگىسىگە تاپشۇرالمىغىنىغا بىر ياقتىن خىجىل بولۇپ، بىر ياقتىن بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈرمەكتە ئىدى.

ھەر كۈنى مەكتەپتىن يانغاندا كىنوخانىنىڭ ئالدىدىكى ئادەملەرگە سەپسېلىپ قاراش ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ قالدى. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭ ئازابى چوڭقۇرلىشىپ بارماقتا ئىدى. ئۇ پۇلنى ئوقۇتقۇچىغا تاپشۇرۇپ بېرەيمىكىن ياكى ساقچىغا بېرىۋېتەيمىكىن، دەپمۇ ئويلىدى. ئويلاش جەريانىدا ئەقىلمۇ تاپتى: ئوقۇتقۇچىسىغا تاپشۇرۇپ بەرسە كىنوغا بارغانلىقى پاش بولۇپ قالاتتى، ساقچىغا بېرىۋەتسە، ئۇ ئادەم پۇلىنى ئالالمايى قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

نېجات ھەر خىل ئويلار بىلەن دېلىغۇل بولۇپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ھېلىقى ئادەمنى ئۇچرىتىپ قالدى. ئۇ ئادەم كىنوخانىنىڭ ئالدىدا ھاسىسىنى بىقىنىغا تىرەپ، تاماكا چېكىپ

تۇراتتى. نجات ئىزدەپ يۈرگەن ئادەمنى كۆرۈپلا قورقۇپ كەتتى. لېكىن، قورقسىمۇ، پۇلنى بېرىۋېتىش كېرەك ئىدى. ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە، پۇلنى تەڭلىدى.

ـــ مانا، ھېلىقى پۇلىڭىز، ـــ دېدى ئۇ ئەيمىنىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئۇنىڭغا قاراپ.

ـــ نېمە پۇل بۇ؟ ـــ ئۇ ھەيران بولۇپ ئالدىدىكى پۇل سۇنۇپ تۇرغان بالىغا قارىدى. ئۇ ئىش ئۇنىڭ ئېسىدىن ئاللىقاچان كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى.

ـــ ئون كۇننىڭ ئالدىدا سىز ماڭا بېلەت ئېلىپ چىقىپ بەر، دەپ بەش سوم بەرگەن، بېلەتنى ئېلىپ چىقسام، دادام مېنى ئىزدەپ كەپتىكەن، كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ قېچىپ كېتىپ، پۇلىڭىز بىلەن بېلىتىڭىزنى بېرەلمەي قالغان ...

ـــ راست ـ راست، بىر بالىغا پۇل بېرىۋىدىم، سەن ئىكەنسەن ـ دە ...

نجات قورۇنۇپ تۇرۇپ، بولغان ئىشنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دېدى:

ـــ سىزنى كۇندە ئىزدىدىم، تاپالمىدىم، بۇگۇن ئاران دېگەندە ...

ـــ يارايسەن، بالام ... ـــ ھاسلىق كىشى ھاياجانلىنىپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلىدى، ـــ ياخشى تەربىيەلىنىپسەن، رەھمەت ساڭا، رەھمەت ...

ھاسلىق كىشى پۇلنى ئېلىپ، ئۇنىڭدىن بىر سومنى چىقىرىپ، نجاتقا ئۇزاتتى:

ـــ مانا ماۋۇ ساڭا مۇكاپات، بالام، مە، ياق دېمە، خەجلىمىسەڭ دەپتەر ـ قېرىنداش ئالارسەن.

ـــ رەھمەت، چوڭ دادا.

ـــ رەھمىتىڭنى قوي، مە، ئال، كۆڭلۈمدىن چىقىرىپ بەردىم.

نجات كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، يۈگۈردى.

ـــ توختا ۋۇي ...

ئۇ ئاياغلىرى يەرگە تەگمەي، گويا يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر تاغ غۇلاپ چۈشكەندەك يېنىكلەپ، خۇشاللىقىدىن ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك يۈگۈرمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ خۇشاللىقى شۇنچىلىك چوڭقۇر ئىدىكى، ساۋاقلىرىدىن يۈز نومۇر ئالغاندىمۇ مۇنچىلىك خۇشال بولمىغانىدى.

1990 ـ يىلى 30 ـ يانۋار

www.uyghurkitap.com

ئەسلەش

ئاتاقلىق يازغۇچى، دراماتورگ، بىزنىڭ ھۆرمەتلىك ئۇستازىمىز زۇنۇن قادىر ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ ژاپاتىغا، جىنازىسىنى كۆتۈرۈپ ماڭالمىغىنىمغا، قەبرىسىگە تۆت كەتمەن توپا تاشلىيالمىغىنىمغا قاتتىق ئېچىنماقتىمەن. ئادەم تۇغۇلىدۇ، چوڭ بولىدۇ، ئاخىر دۇنيادىن ئۆتىدۇ. ئۆلۈمىغۇ تەبىئەتنىڭ ئىنسان بېشىغا سالغان ئەڭ رەھىمسىز قانۇنى، بۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. بىراق، زۇنۇن قادىر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىسى، قەلىمى پىشىپ كامالەتكە يەتكەن يازغۇچى، ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب شەكىللەندۈرگەن، ئەخلاقلىق، ئەسكى ئىللەتلەردىن خالىي، پەزىلەتلىك ئەدەب ئىدى. ئۇنى ھەممىلا ئادەم «ياشىسىكەن» دەپ ئارمان قىلاتتى. ئەپسۇس، تەبىئەتنىڭ ئۆز كۇچىنى بۇنچە تېز كۆرسىتىشىنى كىم ئويلىغان؟ ! ... نەزىرىمىزدىكى شۇنداق بۇيۇك ئادەمنىڭ ئارىمىزدىن كېتىشى ژە ئۇنىڭ كىشىلەرگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان ھاياتىنىڭ قايتا ئەسلىنىشى كىمنى قىينىمايدۇ؟ كىمنى ئازابلىمايدۇ؟ ! شۇ تاپتا مەنمۇ ئازابلىق ھېسسىيات ئىلكىدە ئۇنىڭ ھاياتلىقىدىكى ئۇنتۇلماس ئىشلىرى ھەم ماڭا قىلغان تەسىرىنى ئەسلەپ، قولۇمغا قەلەم ئالدىم. ھۆرمەتكە سازاۋەر ئادەمنىڭ ھاياتىدىن ئەسلىمە يېزىش كىشىلەرنى خۇشال قىلسىمۇ، قايغۇغا سالسىمۇ ئۇنىڭ ئوبرازىنىڭ تېخىمۇ يارقىن تىكلىنىشىدە بىر ئۇلۇش بولۇپ قالار، دېگەن ئويدىمەن.

زۇنۇن قادىر كىچىكىدىنلا بەدىئىي ئەدەبىياتقا تەشنا بولۇپ ئۆسكەن. قىشنىڭ ئۇزاق كېچىلىرىنى ھەم بىكار ۋاقىتلىرىنى ساتىراش ـ موزدۇزخانىلاردا خەلق ناخشا ـ قوشاقلىرىنى،

چۆچەك ـ رىۋايەتلىرىنى ئاڭلاش، قاينىغان بازار ـ مەيدانلاردا مەددالاھلارنىڭ تۇرلۇك جەڭنامە ـ قىسسىلىرىنى تىڭشاش بىلەن ئۆتكۈزگەن ۋە ئۇنىڭغا قاتتىق بېرىلگەن. ئۇ دىنىي، پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ، ساۋاتىنى ئوبدان چىقىرىۋالغاندىن كېيىن، يازما ئەدەبىياتىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. ئۇنىڭ «ئالتۇننىڭ تەسىرىدە»، «پەرمان»، «رودۇپاي» قاتارلىق ئەسەرلىرى خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ئۆزىگە قاتتىق تەسىر قىلغانلىقىدىن رويابقا چىققان.

1935 ـ يىلى ئۇ، غۇلجىدا ئېچىلغان ئوقۇتقۇچىلارنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىنى پۈتكۈزۈپ ئوقۇتقۇچى بولغان. 1936 ـ يىلىدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە رەسمىي كىرىشكەن. ئۇ، دەسلەپكى ئىجادىيىتىنى شېئىر يېزىشتىن باشلاپ، نۇرغۇن شېئىر ـ داستانلارنى يازغان. ئارقىدىنلا دراما ئىجادىيىتىگە ئۆتكەن. 1937 ـ يىلى ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە بارغان. ئۈرۈمچىگە بېرىشىدا، غۇلجىدا يېزىلىپ، بىرنەچچە قېتىم ئاددىي سەھنىلەردە ئوينالغان «جاھالەتنىڭ جاپاسى» ناملىق دراما سىنى ئالغاچ بارغان ۋە ئۇنى ئىشتىن سىرتقى ھەۋەسكار ئارتىسلارنىڭ قىزغىنلىقى بىلەن قىسقا تەييارلىقتىن كېيىن سەھنىگە چىقارغان. زۇنۇن قادىر ئۇنىڭغا ئۆزى رېژىسسورلۇق قىلغان، رولىنى ئالغان. «جاھالەتنىڭ جاپاسى» بىرىنچى مەيدان ئوينىلىشىدىلا زور قىزىقىش، چوڭقۇر تەسىر قوزغاپ، تاماشىبىنلارنىڭ تەلىپى بويىچە كۆپ قېتىم ئوينالغان.

ئىلغار پىكىرلىك زۇنۇن قادىر شۇ مەزگىللەردە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىغا قاتناشقان ھەم يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىدە ئاكتىپ باشلامچىلاردىن بولغان. شۇ چاغلاردا يازغان شېئىر ـ داستان، دىرامىلىرى، ئاكتىپ پائالىيەتلىرى بىلەن ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىنكى يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ، ئۇيغۇر دېموكراتىك ئەدەبىياتىنىڭ

ئالدىنقى ۋەكىللىرىدىن بولۇپ قالغان.

يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئۇنىڭ ئىلھام، تەسىرىگە ئۇچرىمىغان ئەدىب ئىنتايىن ئاز بولسا كېرەك. ھېلىمۇ ئېسىمدە: 1949 ـ يىلى كەچ كۈز مەزگىلى، مېنىڭ غۇلجا ھەرەمباغ مەكتىپىدە تۆتىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چېغىم. دىراماتورگ ماناپ قادىرى شۇ چاغدا بىزنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز ئىدى. بىر كۈنى دەرسكە كىرىپلا:

ـــ «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ 8 ـ سانى قايسىڭلارنىڭ ئۆيىدە بار؟ ـــ دەپ سورىدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى مۆلدۈرلەپ، ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرۇشاتتى. مەن ئۇ ژۇرنالنى قەيەردىدۇر بىر يەردە كۆرگەندەكلا قىلاتتىم. بىر ـ ئىككى مىنۇتتەك ئويلانغاندىن كېيىن، تېخى تۇنۇگۈنلا ئاكامنىڭ ئۆيىدە كۆرگەنلىكىمنى ئېسىمگە ئالدىم.

ـــ بىزنىڭ ئۆيىدە بار، ـــ دېدىم مەن ۋە مۇئەللىمنىڭ رۇخسىتى بىلەن ژۇرنالنى ئەكېلىش ئۈچۈن ئۆيگە چاپتىم. ئۆيگە كىرسەم راست دېگەندەك، ژۇرنال ئۈستەل ئۈستىدە تۇرۇپتۇ. خۇشال بولۇپ، ئۇنى ئالدىم ـ دە، مەكتەپكە قاراپ يەنە چاپتىم (ئۇ چاغلاردا مۇئەللىم ئىشقا بۇيرۇسا، ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتەتتۇق). ژۇرنالنى كۆتۈرۈپ سىنىپقا كىرگىنىمدە ئوقۇتقۇچىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. ژۇرنالنى قولۇمدىن ئېلىپ:

ـــ ھازىر سىلەرگە زۇنۇن قادىرنىڭ «ماغدۇر كەتكەندە» دېگەن ھېكايىسىنى ئوقۇپ بېرىمەن، ياخشى ئاڭلاڭلار، ـــ دېدى ـ دە، ئوقۇشقا كىرىشتى. ھەممىمىز ھېكايىنى بېرىلىپ تىڭشىدۇق. سىنىپ ئىچىدە ئوقۇتقۇچىنىڭ ئېغىزىدىن چىقىۋاتقان جەلپكار، ھەسرەتلىك ئاۋازدىن باشقا، ھېچقانداق تىۋىش يوق ئىدى. ھېكايە ئوقۇلغانسېرى باقى ھەم ئۇنىڭ ئائىلىسى پاجىئەلىك تەقدىرگە دۇچ كېلىۋاتاتتى ... ئەنە، باقى ئالەمدىن ئۆتتى، كىشىلەر ئۇنىڭ جىنازىسىنى كۆتۈرۈپ ماڭدى. بۇ قايغۇلۇق مەنزىرە مۇنداق تەسۋىرلەنگەنىدى: «... جىنازا ئالدىدا باقىنىڭ يەتتە ياشلىق

ئوغلى يىغلامسىراپ، بۇرنىنى تارتىپ، ئۆز گەۋدىسىنى جوڭقۇرالماي، مۇدۇرۇپ - مۇدۇرۇپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بەش ياشلىق سىڭلىسى پىلدىرلاپ ئەگىشىپ باردۇ. بۇ كىچىككىنە قىزنىڭ يۈمشاق چاچلىرى ئايلاپ تاغاق كۆرمەي پاخپاق بولۇپ قالغان، پۇتى يالاڭغىداق، ئۇچىسىدا ھەر خىل رەڭلىك لاتىلار بىلەن يامالغان يىرتىق، كىر كۆڭلىكى بار ئىدى. ئۇ كىچىككىنە كۆزلىرىنى كۈچ بىلەن ئېچىپ، بىر ئارقىسىغا، بىر ئالدىغا مۆلدۈرلەپ قارايدۇ؛ بىر يۈگۈرەيدۇ، بىر توختاپ ئاكىسىنىڭ قولىنى تۇتۇۋالىدۇ. ئۇنىڭ مونچاقتەك پارقىرىغان كۆزىدىن: «ئاپام قېنى؟ ئەمدى دادامنى نەگە ئېلىپ بارىسىلەر؟ بىز قانداق قىلىمىز؟» دېگەن مەنىلەر ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. خۇددى شۇ ۋاقىتتا باقىنىڭ تۇمانلىق ۋە قاراڭغۇ ھاياتى ئېغىر كۆلەڭگە بولۇپ، جىنازا ئۇستىدىن ئۆتەتتى. مەن تەسىر دەرياسىغا چۆمگەن ھالدا بېشىمنى تۆۋەن سېلىپ كېتىپ بارىمەن، مېنىڭمۇ بەش ياشلىق چاغدىكى تەجرىبىسىز يۈرىكىمدە مۇنداق كۇنلەرنىڭ ئاچچىق دېغى قالغانىدى ...» ھېكايىنىڭ ئاخىرىدىكى مۇشۇ قۇرلار ئوقۇلغاندا، بىز ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالالماي قالدۇق، كۆزلىرىمىزدىن ئىختىيارسىز ھالدا تارامىلاپ ياشلار تۆكۈلدى. ئوقۇتقۇچىمىز ماناپ قادىرنىڭمۇ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ كەتتى ... سىنىپ ئىچىنى قانداقتۇر بىر ئېغىر روھىي ئازاب چۈلغىۋالدى.

ئۆيىگە قايتقاندىن كېيىن ئاكامنىڭ ماتېرىيالىرىنى ئاختۇرۇۋېدىم، قولۇمغا «ئالماناخ» ماۋزۇلۇق بىر كىتاب چىقىپ قالدى. ئۇ 1947 - يىلى نەشر قىلىنغانىكەن. كىتابقا زۇنۇن قادىرنىڭ «غۇنچەم» دىرامىسىدىن بىر پەردە، «مۇئەللىمنىڭ خېتى» ناملىق ھېكايىسى بېسىلغانىدىكەن. بۇ ئەسەرلەرنى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن بېرىلىپ ئوقۇپ چىقتىم، ئوقۇغانسېرى قىزىقىشىم ئېشىپ، قايتا - قايتىلاپ ئوقۇدۇم. شۇنداق بولغاچقىمىكىن، بۇ ئەسەرلەر ماڭا يادقا بولۇپ كەتتى. ئادەم

هایاتىدا ھەر كۈنى دېگۈدەك چۈش كۆرىدۇ، ئەمما نۇرغۇنلىرى ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ. بىز ئەدەبىي ئەسەرلەرنىمۇ ئۇزۇلدۇرمەي ئوقۇپ تۇرىمىز، ئۇنىڭمۇ نۇرغۇنلىرى خۇددى ئۇنتۇلۇپ كەتكەن چۈشتەك يادىمىزدىن پاتلا چىقىپ كېتىدۇ. ئەمما، زۇنۇن قادىرنىڭ ھېكايىلىرى، دىراملىرى، 1940 ـ يىللاردىن تارتىپ ھازىرغىچە ـــ مەرھۇم شائىرىمىز تېپىپجان ئېلىيېف توغرۇلۇق يازغان ئاخىرقى ئەسلىمىسىگىچە ئېسىمدىن چىققىنى، ئۇنتۇلۇپ كەتكىنى يوق، مېنى داۋاملىق چوڭقۇر ئويلارغا سېلىپ كەلمەكتە. نۇرۇم، غۇنچەم، ئۆمەر شائىيو، مەشرەپلەرنىڭ سۆزلىرى پات ـ پاتلا يادىمغا كېلىپ قالىدۇ ـ دە، ئاپتورنىڭ خەلق تىلىغا پۇختا، ئۇستىلىقىدىن، دىيالوگلار ئارقىلىق پېرسوناژلار خاراكتېرىنى يارىتىشقا ماھىرلىقىدىن تەسىرلىنىپ كېتىمەن.

شۇنداق قىلىپ زۇنۇن قادىرنىڭ بالىلىق چېغىمدىلا ئوقۇغان، يادلىغان ئەسەرلىرى مېنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان ھەۋىسىم، ئىشىياقىمنى قوزغىغان ھەم ئۇلار دەسلەپكى ئۇستازىم بولۇپ قالغان. شۇنىڭدىن كېيىنلا زۇنۇن قادىر دېگەن ئىسىم قەلبىمدە ئەڭ ھۆرمەتلىك، سۆيۈملۈك بىر ئىسىم بولۇپ قالدى. ئۇنى بىر كۆرۈشنى ھەر ۋاقىت ئارزۇ قىلىپ يۈردۈم. 1957 ـ يىلى ماي ئېيىدا بىرىنچى قېتىملىق يازغۇچىلار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. مەن ئارزۇلىغان ئادەمنى كۆرۈش پەقەت مۇشۇ قۇرۇلتايدىلا نېسىپ بولدى.

1960 ـ يىلىمكىن ياكى 1961 ـ يىلىمكىن، يازدا غۇلجىغا كەلدىم. بىر كۈنى ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ دوتسېنتى ئابدۇرېشىت ئىككىمىز ئۇنى يوقلاپ كېلەيلى، دەپ ئۆيگە باردۇق (ئۇ چاغدا زۇنۇن قادىر ئالتەشوئار مەھەللىسىدە ئولتۇراتتى). ئۆيگە كىرگىنىمىزدە ئۇ خۇشال بولۇپ كەتتى:

ـــ ياخشى كەلدىڭلار، ـــ دېدى ئۇ خۇشخۇيلۇق بىلەن، ـــ راسا ئۇلپەت سېغىنىپ ئولتۇراتتىم.

ـــ سىزگىغۇ ئۇلۇپەتتىكى چوڭ ـ كىچىكى يوق، ـــ دېدى سېغىنىشنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەن ئايالى كۈلۈمسىرەپ.

ئۇ بىزنى ئۆيگە باشلاپ قويۇپ، بىرھازاغىچە يوقاپ كەتتى. كېيىن بىر تەخسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ئۈستەل ئۈستىگە قويدى. قارىساق گۆشسىز پىدىگەن قورۇمىسى ئىكەن. ئاندىن تومپۇچكىدىن بىر بوتۇلكا پارچە ئاق ھاراق ئالدى ۋە ئۈستەل ئۈستىدىكى قېتىپ كەتكەن يوغان ئىككى ئۆيۈ نېنىنى قاراسلىتىپ سۈندۈردى.

ـــ كىشىلەر ياراتمايدۇ، چەيزىنى گاڭ سىركە بىلەن قورۇسا، قالتىس مەززىلىك سەي بولىدۇ. قاتتىق نان ھەرقانداق يۇمشاق نادىن تاتلىق بولىدۇ، نېمىشقا دېسەڭ، ئۇنى غاجىلاپ، تەمشىپ يەيسەن ئەمەسمۇ، ـــ ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، راھەتلىنىپ كۈلدى.

ئاز ـ ئازدىن ئىچىشىپ پاراڭغا چۈشتۇق.

ـــ زۇنۇنكا، نېمە يېزىۋاتىسىز؟ ـــ دېدىم مەن قىزىقىشمىنى ئىچىپ.

ـــ «غېرىب ـ سەنەم» نى سىناريەلەشتۈرۈپ چىقتىم، ـــ ئۇ بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئىشقىڭنى ئىزھار قىلىپ ناخشا ئېيتىپلا يۈرمەي، دۈشمەنلىرىڭ بىلەن ئېلىش، دەپ غېرىبنىڭ قولىغا قىلىچ تۇتقۇزۇپ قويدۇم، ۋەقەلىكىنى ئەسلىدىكىسىدىن مۇرەككەپلەشتۈردۈم، قارىمۇقارشىلىقنى ئۆتكۈرلەشتۈردۈم، ئۇ بىرئاز توختۇپلىپ يەنە مۇنداق دېدى، ـــ خەلق داستان ـ قىسسىلىرىنى رەتلىگەنده، ئۆز پېتىچە كۆچۈرۈپ قويماسلىق كېرەك. رېئاللىققا ھۆرمەت قىلغان ئاساستا قانات ـ قۇيرۇقىنى بىرئاز قىرقىپ ۋە ئۇنىڭغا زۆرۈر ئېپىزوتلارنى قوشۇپ، يۇقىرى سەنئەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش كېرەك. بەدئىيلىكى يۇقىرىراق بولسا، كىشىلەرگە چوڭقۇرراق تەسىر قىلىدۇ. سەنئەتكارنىڭ ۋەزىپىسى خەلقنى تەربىيەلەش، بەدئىي زوق بېرىش ئەمەسمۇ ! ـــ ئارقىدىن ئۇ سەدىردىن ئەينىنىڭ «خاتىرىلەر» نامىلىق كىتابىنى ماختاپ

سۆزلەپ كەتتى، ــ «ئاكام تۇگمەنگە كىرىپ كەتتى، مەن ھالۇا يېدىم.» ئۇ نېمىشقا شۇنداق، دەپ يازدى؟ بۇ يەردە ئۇ ئاددىي ھالدا ئاكىسىنىڭ تۇگمەنگە كىرىپ كەتكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ ھالۇا يېگەنلىكىنى دەۋاتقىنى يوق، ئۇنىڭدا سەۋەب بار، مەقسەت بار، ــ دېدى ئۇ، ئەمما قانداق سەۋەب، نېمە مەقسەتنىڭ بارلىقىنى دېمىدى.

ــ سەدىردىن ئەينى، ــ دېدى ئۇ سەلدىن كېيىن، ــ ئىجادىي ئۆمرىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئۆتمۈشنى يېزىشقا سەرپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى، ئۆتمۈشنى يېزىش كېرەك، ياشلارغا ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئۆتمۈشىنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكىدىن بەدىئىي خاتىرىلەر قالدۇرۇش كېرەك. سىلەر ياش، ئۆتمۈشنى كۆرمىگەن، كۆرگەن بولساڭلارمۇ، ئۇنىڭ ئاچچىق ئۇچىينى بىلمەيسىلەر. بىز كۆرگەن، خېلى چوڭقۇر بىلىمىز ...

ئۇ ئۆزىنىڭ باللىقىدىن تارتىپ، ئۇرۇمچىگە ئىلىم ئىزدەپ بارغۇچە بولغان جەريانىدىكى، يەنى 1920 ـ يىلىدىن تارتىپ 1937 ـ يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى سىياسىي، ئىجتىمائىي، مەدەنىي ئەھۋاللارنى بايان قىلىدىغان سەرگۈزەشتە خاراكتېرلىك بىر ئەسەر يېزىۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى ۋە ئۇستەل تارتمىسىدىن بىر تۇرتەك قول يازمىلارنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن ئالدى بىلەن «مېنىڭ ساختا بېلەت سېتىپ تۇتۇلۇپ قېلىشىم» دېگەن بىر بابنى ئوقۇدى. ئۇنىڭدا غۇلجىغا تۇنجى قېتىم ئاۋازسىز كىنو كەلگەنلىكى، ئۇنى لەڭزە بېشىدا بورا بىلەن توسۇپ ياسىغان كۇلۇبتا قويغانلىقى، كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ئاجايىپ قىزىققانلىقى يېزىلغانىدى. ئەمما، ئۇنى يېرىمىغىچە ئوقۇپ توختىتىپ قويدى. ئاندىن ھېلىقى قول يازمىلار ئىچىدىن «ياغاچ ئاستىدىكى يىگىت» دېگەن يەنە بىر بابنى ئېلىپ، ئازراقلا ئوقۇپ ئۇنىمۇ توختىتىپ قويدى. بىز ئاخىرغىچە ئوقۇپ بېرىشنى شۇنچە تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالساقمۇ ئۇنىمىدى، «ۋاقىت كۆپ كېتىدۇ، بېسىلغاندا كۆرۈڭلار» دەپ

تۇرۇۋالدى.

ــ بۇنى 1945 ـ يىلى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە يازغانىدىم، گېزىتكە بەرسەم، باشلىقلار كىملەردىندۇر ئېھتىيات قىلىپ باسمىغان، ــ دېدى ئۇ.

سۆھبىتىمىز قىزىدى. مەن ئۇنىڭدىن بەدىئىي ئەدەبىيات ھەققىدە ئىككىنچى قېتىم بىۋاستە دەرس ئالدىم. ئۇنىڭ دېگەن گەپلىرى ئادەمگە سىڭىپ تۇراتتى. بىز كەچ كىرىپ قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كەلدۇق.

1960 ـ يىلى ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرى، مەن خىزمەت بىلەن ئالتايغا بېرىپ، قايتىشىمدا شىخۇدا بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ قالدىم. بىر كۈنى قاتناش بېكىتىنىڭ ئالدىدا تۇرسام، ئۇرۇمچى تەرەپتىن كەلگەن بىر قارا ماشىنا بېكەت ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ماشىنىنىڭ كەينىدە ئولتۇرغان زۇنۇن قادىرنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇنىڭ بىلەن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالغىنىمغا خۇشال بولۇپ يۈگۈرۈپ ئالدىغا باردىم. ئۇ ماشىنىدىن چۈشتى، كۆرۈشتۇق. ماشىنىدىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى، بولۇپمۇ ئەڭ كەينىدە ئولتۇرغان زۇنۇن قادىر توپا ـ چاڭغا كۆمۈلۈپ قاپتۇ. شوپۇر ماشىنىدىن چاتاق چىققانلىقىنى، ئۇنى ئوڭشىغۇچە كەم دېگەندە تۆت سائەت كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ــ نەگە ماڭدىڭىز، زۇنۇنكا؟ ــ دېدىم مەن.

ــ نەگە بولاتتى، ئۆيىنى كۆچۈرۈپ كەلگىلى غۇلجىغا ماڭدىم، ــ دېدى ئۇ كىيىملىرىنى قېقىشتۇرۇپ. ئۇ چاغدا ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئىدى.

ــ قاراڭغا بولۇپ كەتكىنىڭىزنى، كىچىك ماشىنىدا ماڭسىڭىز بولمامدۇ؟

ئۇ كۈلۈمسىرەپ قولىنى مۇرەمگە قويدى.

ــ سەن بىلمەيسەن، ــ دېدى ئۇ، ــ 1937 ـ يىلى ئوقۇيمەن، دەپ ئۇرۇمچىگە ماڭغاندا بۇ يولىنى بىر ئايدا باسقان،

هازىر ئۇچ كۈندىلا بارغىلى بولىدۇ، نېمىدېگەن راھەت دېگىنە.

مەن مۇنداقمۇ باشلىقلار بولىدىكەن ـ ھە، جاپادىن قىلچىمۇ زارلانمايدىغان، دەپ ھەيران قالدىم.

ئۇ بىزدىن نېرىراقتا تۇرغان ئاق ـ سېرىق يۈزلۈك، كۆزى كۆك چوكاننى ئېگىكى بىلەن ئىما قىلىپ:

ـــ ئاۋۇ چوكانىنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ قارىغىنە، ـــ دېدى.

مەن ئۇلار بىلەن بىر ماشىنىدا كېلىگەن چوكانغا قارىدىم ـ ده، ئانچە ئويلانمايلا:

ـــ كۆلگۈنچەك ئايالدەك قىلىدۇ، ـــ دېدىم.

ـــ كۆزى كۆلۈپ تۇرغان بىلەن، ـــ دېدى ئۇ بېشىنى مەنىلىك لىڭشىتىپ، ـــ ھېسسىياتىغىچە تازا دىققەت قىلىپ قارىسا، چىرايىدا بىر ئېغىر ھەسرەت ـ ئەلەمنىڭ ئەكىس ئېتىپ تۇرغانلىقىنى بايقىيالايسەن، قارا، زەن سال.

شۇ سۆزدىن كېيىن ئۇ نېمىشقا شۇنداق دېگەنلىكىنى يېشىپ بەردى:

ـــ ئۇ ئايال ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەلدى. ئەر ـ ئايال ئىككىسى ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشكەنكەن، بىر بالىسىمۇ بار ئىكەن، لېكىن ئېرى ئېغىر يۇقۇملۇق كېسەلگە دۇچار بولۇپ قاپتۇ. دوختۇر ئىككىسىنىڭ ئاجراشمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. نېمە ئىلاج، ئىككىسى ئاجرىشىشقا مەجبۇر بوپتۇ. بىز ماشىنىغا چۈشۈپ ماڭىدىغان چاغدا، چىرايى تېگى ـ تېگىدىن سېرىق، رەزگى، قورايدەك قۇرۇپ قالغان ئېرى ئۇنى ئۇزىتىپ كەلدى ۋە مەيۈس ئاۋازدا: يولدا يۈزىگىزنى ئېيتارسىز، دەپ بىر لۆكۈگىنى سۇندى، ئايال تارىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى، مەنمۇ ئۆزۈمنى توتۇۋالالمىدىم ... ھەي، ھەي، چىخوف بولغان بولسا، يەنە بىر «ھەسرەت»[1]نى يازغان بولاتتى ـ دە.

ئىككىمىز خۇددى ماتەمدار كىشىدەك باشلىرىمىزنى تۆۋەن

---

① رۇسىيە يازغۇچىسى ئا. پ. چىخوفنىڭ «ھەسرەت» ناملىق ھېكايىسى بار.

سېلىپ ئاشخانىغا كىردۇق، تاكى تاماق يەپ كوچىغا چىققۇچە، بۇ ئېغىر جۇدالىقنىڭ بېسىمى بىلەن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشمىدۇق. بىر چاغدا شىخۇنىڭ تازا ئاۋات بازىرىغا كېلىپ قاپتىمىز. بازاردا ئادەملەر كۆپ ئىدى. ئات ـ ئېشەك هارۋىلار، پىيادىلەر ئۇياقتىن ـ بۇياقىغا ئۆتۈشەتتى، چاڭ ـ توزانلار ئۇزۇكسىز كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. هەر خىل ئوقەتچىلەرنىڭ ئۆز مالىرىنى داڭلاپ ۋارقىراشلىرى قۇلاقنى يارىتتى ... بىز يولنىڭ چېتىدە بۇ قاينىق بازارغا قاراپ تۇراتتۇق.

ـــ ئاۋۇ ئىككى ئادەمنى كۆردۈڭمۇ؟ ـــ دېدى زۇنۇن قادىر تۇيۇقسىز. مەن ئۇ كۆرسەتكەن، بازارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ئۇياققا ـ بىر بۇياققا قارىشىپ تۇرغان بىرى قېرىراق، بىرى ياشراق ئىككى ئادەمنى كۆردۈم.

ـــ ئاۋۇ قېرىراقى ـــ ئات يۈزلۈكلۈكى قەشقەردىن، ـــ دېدى ئۇ ئىشەنچلىك هالدا، ـــ ياشراقى ـــ يۈزى دۈگىلەك، ياڭىقى چىقىپ تۇرغىنى كۇچاردىن.

مەن بۇ ئىككىسىنى زۇنۇن قادىر تونۇسا كېرەك، دەپ ئويلاپ:

ـــ ئۇلار بىلەن كونا تونۇش ئوخشىمامسىز؟ ـــ دېدىم.

ـــ ياق، تونۇمايمەن، چىرايىغا قارىمامسەن، مانا مەن، دەپ تۇرمامدۇ، ـــ دېدى ئۇ، ـــ جۇرۇ، سوراپ باقايلىمۇ؟

ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدۇق، ئىككىسى سالام قىلدى.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، قەشقەردىن قاچان چىققان؟ ـــ دېدى زۇنۇن قادىر قېرىراقىغا قاراپ.

ـــ بۇلتۇر چىققان.

ـــ ئەمدى قايتىتىكمۇ؟

ـــ هەئە.

ـــ خوتۇن ـ بالىلىرىڭغا نېمە ئالدىڭ؟

ـــ كۆڭلەكلىك، ئانچە ـ مۇنچە نەرسىلەر.

ـــ هە، سەن كۇچاردىن قاچان چىققان ياش خوتۇننى تاشلاپ؟ ـــ دېدى زۇنۇن قادىر ياشراقىغا قاراپ.

www.uyghurkitap.com

ـــ مەنمۇ بۇلتۇر چىققان.
ـــ خوش، خوتۇنۇڭغا نېمە ئالدىڭ؟
ـــ ئىشلەپ ئازراق پۇل تاپقان، پۇلۇمغا تۇشلۇق كېيىم ـ كېچەك ئالدىم.
ـــ ياش خوتۇننى تاشلاپ چىقمىغۇلۇق، بۇ ياقنىڭ ئېنىكى كەڭ، بۇدا چىققاندا خوتۇنۇڭنى ئالغاچ چىق، سىڭىپ كېتىسەن.
مەن بۇ پېشقەدەم يازغۇچىنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى، ئادەملەرنى كۆزىتىش ئىقتىدارىغا ھەيران قالدىم. بىر ئادەمنىڭ چىرايىغا قاراپ ئۇنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكىگە قىلغان ھۆكمىنىڭ توغرىلىقىدىن قايىل بولدۇم. تۇرمۇشنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزەتكەندىلا، ھايات تەجرىبىسىگە باي بولغاندىلا «ماغدۇر كەتكەندە»، «چېنىقىش»، «غۇنچەم»گە ئوخشاش ئۆلمەس ئەسەرلەرنى ياراتقىلى بولىدىكەن ـ دە. زۇنۇن قادىر تۇرمۇش ئۆگىنىشنى، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈشنى بىلىدىغان ۋە ئۇنىڭدىن پارلاق مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەن يازغۇچى ئىدى. رۇس ئەدەبىياتىنى پىششىق بىلىدىغان خەمىت خۇسەيىن ئۇنىڭ «چېنىقىش» ھېكايىسىنى ئوقۇپ چىقىپ ئۇنى رۇسچە: ناستا ياشنى پېساتىل (ھەقىقىي يازغۇچى) دېگەنلىكى ھېلىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ.
شۇ قېتىملىق دىدارلىشىشتىن كېيىن ئۇنى ئۇزاق مەزگىلگىچە كۆرەلمىدىم. بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇلىشىپ كەلگەن سوۋل ھەربىكەتلەر ئۇنى بىزدىن يىراققا ئەكەتكەندى. ئاقسۇنىڭ بىر يېزىسىغا چۈشۈرۈلۈپ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا ئۇرۇمچىدە كۆرۈپ قالدىم.
بىر كۈنى (مەن ئۇرۇمچىگە ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنىغا بارغانىدىم) قېيۇم تۇردى ئىككىمىز تېيىپجان ئېلىيېفنى يوقلاپ ئۆيىگە كىرگەنىدۇق. بىرئازدىن كېيىن زۇنۇن قادىرمۇ كىرىپ كەلدى. مەن ئۇنىڭ رەڭگىرويىغا قاراپلا قاپتىمەن: مەن كۆرگەن چاغلاردىكى يۈپيۇمىلاق، ئاق يۈزلۈك، گەۋدىلىك، جۈشقۇن زۇنۇن

قادىر چاچلىرى پۈتۈنلەي ئاقىرىپ شالاڭلاپ كەتكەن، ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك جۇدىگەن، يۈزىگە يول - يول قورۇقلار چۈشكەن، ۋىجىك زۇنۇن قادىرغا ئايلىنىپ قاپتۇ. بېشىغا پۈرلىشىپ كەتكەن سېرىق شاپاق شەپكە كىيۋاپتۇ.

— ئابدۇراخمانىنى تونۇدۇڭمۇ؟ غۇلجىدىن كەلدى، — دېدى تېيىپجان ئېلىيېف مېنى تونۇشتۇرۇپ.

— نېمىشقا تونۇمايمەن؟ تۇرسۇن قاھارنىڭ ئىنىسى تۇرسا بۇ، بىز كونا تونۇش، — دېدى ئۇ. ئاندىن ئۇستەل ئۈستىدىكى رومكىلارغا قاراپ دېدى، — ماڭا ھاراق قۇيايلى دېمەيسەنغۇ؟

— نەچچە رومكا ئىچىسەن؟

— ئىككىنى ئىچسەم بولدى.

— ئۆيدە سۈيۈقئاش ئېتىۋاتىدۇ، — دېدى تېيىپجان ئېلىيېف كۈلۈمسىرەپ، — بىر ئاپقۇرنى تۇگىتىپ ئىچىۋەتسەك، ئىككىنى ئەمەس، ئۈچ رومكا قۇيۇپ بېرەيلى.

— بولدى، قۇيە، سۈيۇقئېشىڭدىن ئىككى ئاپقۇر ئىچىۋېتىمەن.

— بۇدۇ بىرنى قۇيمىساڭ، ئېشىڭنى ئىچمەيمەن، — دەپ تۇرۇۋالدى ئۇ. تېيىپجان ئېلىيېف:

— مۇنداق ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان توڭ - دە بۇ، — دېدى - دە، تۆتىنچى رومكىنى قۇيۇپ بەردى. ئۇ سۈيۇقئاشتىن بىر ئاپقۇر ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، قېيۇمنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويدى.

— سەن قارلىغاچ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بىرىنچى بولۇپ رومانچىلىقنى ئېلىپ كىرگەن قارلىغاچسەن.

شۇنىڭدىن كېيىن سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا رومانچىلىقنىڭ خېلى بۇرۇنلا باشلانغانلىقىنى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئەمدىلا باشلىنىۋاتقانلىقىنى سۆزلىدى.

يەنە بىر قېتىم ئۇرۇمچىگە بارغاندا، ئۇنى يوقلاپ ئۆيىگە بارغانىدىم، ئورۇندۇقتا ئەمدىلا ئولتۇرۇشۇمغا:

— تېيىپىنىڭ ئۇستىدىن يېزىلغان ھېلىقى دازىباۋنى ئوقۇدۇڭمۇ؟ — دېدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خىل ئېچىنىش ۋە غەزەپ ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. مەن دەرھال «كىتابلارغا باھا» ژۇرنىلىغا بېسىلغان «شېئىرىيەتتىكى ھەييارلىق» ناملىق ماقالىنى دەۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم ـ دە:

— ھەئە، ئوقۇدۇم، — دېدىم.

— تېيىپىنىڭمۇ بەزى سەۋەنلىكلىرى بار، ئەمما ئۇ ماقالە ئەمەس، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا چېققان دازىباۋلاردىنمۇ يامانراق دازىباۋ. تېيىپىنى ھىمايە قىلىڭلار، ئۇ بالا چېغىدىن تارتىپ شېئىرىيەتكە بېرىلگەن، بېشىغا ھەرقانداق بالا ـ قازا كەلسىمۇ، شېئىر يازغىنىغا شۇنچە تاياق يېسىمۇ، ئۇنىڭدىن ۋاز كەچمىگەن. ھەقىقىي شائىرلار مۇشۇنداق بولىدۇ. تېيىپ ھەقىقىي تالانتلىق شائىر، ئەدەب، تىل ئۇستىسى، ئۇنى ھىمايە قىلىڭلار ... تېخى ئۇنىڭ شائىرلىقىنىمۇ ئېتىراپ قىلماپتۇ، ئەدەبىي تەنقىد شۇنداق بولامدۇ، ئۇ قەستەن قىلىنغان ھاقارەت، — دېدى.

يەنە بىر قېتىم ئۇنى قەيەردىدۇر بىر يەردە ئۇچرىتىپ قالدىم:

— زوردۇننىڭ «قوشنىلار» ھېكايىسىنى ئوقۇدۇڭمۇ؟ — دېدى ئۇ.

— ھەئە. ئوقۇدۇم.

— ھە، ئۇ يازغۇچى بولۇپ بوپتۇ.

مەن ئۇنىڭ سالامەتلىكىنىڭ ناچارلىقىغا، بىر كۆزىنىڭ كۆرمەس، يەنە بىر كۆزىنىڭمۇ خىرەلىشىپ قالغىنىغا قارىماي، يەنە شۇنچە كۆپ ئەسەرلەرنى ئوقۇشقا ئۇلگۈرگەنلىكى ۋە ئۇلارغا ئۆز باھاسىنى بېرىپ كېلىۋاتقانلىقىغا ھەيران قالدىم. ئۇ ھەقىقەتەن ھەقىقىي يازغۇچى ئىدى، ھەقىقىي يازغۇچىلاردىلا مۇشۇنداق روھ بولىدۇ. ئۇ ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنلىرىدا رېئاللىققا سادىق بولۇش، رېئاللىقنى ھۆرمەت قىلىش، خەلق

تىلىنى ئۆگىنىش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە كۆپ سۆزلەيتتى.

1985 ـ يىلى زۇنۇن قادىر بىلەن خوتەندە ئېچىلغان ئەدەبىي ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىندا بىللە بولۇپ قالدىم. خەلق سۆيگەن، خەلقە ياقىقان يازغۇچىنى خەلقنىڭ قانچىلىك قەدىرلەيدىغانلىقىنى، ھۆرمەتلەپ بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرىدىغانلىقىنى شۇ يەردە تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىم. بىز سۆھبەت يىغىنىغا قاتنىشىۋاتقانلار ئارىسىدا زۇنۇن قادىرنىڭ بولغانلىقى بىلەن ئىپتىخارلانساق، يەرلىك ئامما زۇنۇن قادىرنىڭ خوتەنگە كەلگەنلىكى بىلەن پەخىرلەندى. بۇ ھالەت ئىلچىدا، لوپتا، قاراقاشتا، چىرا، كېرىيەلەردە ئالاھىدە ئىپادىلەندى. كەڭ ئامما، ئىشچىلار، دېھقانلار، ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرى، ئارتىسلاردىن تارتىپ، خوتەننىڭ شۇ چاغدىكى ۋالىيسى نۇرمۇھەممەت خۇدا بەردى ۋە ھەربىر ناھىيەنىڭ ھاكىملىرىغچە ئۇنى ئالاھىدە ھۆرمەت قىلدى. ئۇ ماشىنىغا چىقسا، چۈشسە، قولتۇقىدىن يۆلەيتتى، تەبئىي ھالدا كۆيۈمچانلىقىنى ئىپادىلەيتتى. قەيەرگە بارايلى، بىزنى قارشى ئالغان كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىنىڭ زۇنۇن قادىرغا ھۆرمەت ۋە مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلگەنلىكىنى بايقىغانىدىم.

قاراقاشقا بارغىنىمىزدا بىزنى قارشى ئېلىش يۈزىسىدىن كەچكى كۆڭۈل ئېچىش، شېئىر ئوقۇش، ئويۇن كۆرسىتىش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. ھازىرقىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: قاراقاش ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكنىڭ ياش ئارتىسكىسى: (ئىسمى ئېسىمدىن چىقىپتۇ.) مەن ھازىر ئاتاقلىق دراماتورگىمىز زۇنۇن قادىرنىڭ «غۇنچەم» دىرامىسىدىن غۇنچەمنىڭ «ئالمىلار پىشاي دەپتۇ» دېگەن ناخشىسىنى ئېيتىپ بېرىمەن، ـــ دېدى ـ دە، ناخشىسىنى باشلىدى:

ئالملار پىشاي دەپتۇ،
شاخ ـ شېخىدا مەي بولۇپ.
.....

ئۇ ناخشا ئېيتقاچ ئۇستەل ئۈستىدىكى ئالمىدىن بىرنى ئېلىپ زۇنۇن قادىرغا تۇتتى. زۇنۇن قادىر ئورنىدىن تۇرۇپ «ھەشقاللا» دەپ ئىككى قوللاپ ئالدى ـ دە، ھاياجىنىنى باسالماي تارىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى. بىز بۇ ھۆرمەتنى گۈلدۈراس چاۋاكلار بىلەن ئالقىشلىدۇق ۋە كۆز ياشلىرىمىزنى تۇتۇۋالالماي قالدۇق.

ئارتىسكا ناخشىسىنى پۈتۈنلەي ئىلى شېۋىسىدە ئېيتتى. ئىنتايىن يېقىملىق ئۇن بىلەن قاقشاپ تۇرۇپ ئېيتتى. ئارىلىقتا سىرتقا چىققاندا، مۇھەممەتجان راشىدىن ئىككىمىز ئۇ قىزغا تەسىراتىمىزنى ئىزھار قىلدۇق:

ـــ ناھايىتى ياخشى ئېيتتىڭىز، ئاپتورنىمۇ، بىزنىمۇ تەسىرلەندۈرۈۋەتتىڭىز، رەھمەت سىزگە.

ـــ بىز بۇ يەردە «غۇنچەم» دىرامىسىنى كۆپ قېتىم ئوينىغان، مەن غۇنچەمنىڭ رولىنى ئالغان، زۇنۇن قادىر ئاكىنى بىر كۆرۈشنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلاتتىم. بۈگۈن ئارزۇلىغان ئادەمنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئېيتقانلىقىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى، ھېسسىياتىمنى باسالماي قالدىم. ناخشا ئېيتىپ تۇرۇپ ئاپتورغا ئالما سۇنۇش بۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇلمىغان، ـــ دېدى ئۇ. خەلق سۆيگەن يازغۇچى ئۈچۈن بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق مۇكاپات بارمۇ؟!

«غۇنچەم» دىرامىسىنى ئوينىمىغان بىپايان تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ بىر چېتىدىكى قاراقاش ناھىيەسىمۇ قالمىغانكەن. ئۆز ۋاقتىدا ناھىيەلەردە سەنئەت ئۆمەكلىرى قۇرۇلمىغان چاغلاردا «غۇنچەم» يېزا ـ مەھەللىلەردە، مەكتەپلەردىكى سەنئەت كۆرۈكلىرىدا، ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ھەۋەسكارلىرى تەرىپىدىن ئۇزۇلمەي ئوينىلىپ كەلگەنىدى. بىر ـ ئىككى قېتىم ئوينىلىپ، يېنىپ سەھنىگە چىقالمىغان دىرامىلارمۇ بارغۇ؟!

«غۇنچەم» دىرامىسى 1942 ـ يىلى يېزىلغان، ھازىرغىچە سەھنىدىن چۈشكىنى يوق. شىنجاڭدا ئۇنى ئويىنىمىغان جايلار ئىنتايىن ئاز دېسەك ھەرگىزمۇ ئاشۇرۇۋەتكەن بولمايمىز. ھەتتا ئۇ چەت ئەللەردىمۇ كۆپ قېتىم ئويىنالغان. بىر سورۇندا مەرھۇم شائىر تېيىپجان ئېلىيۇفنىڭ: «زۇنۇنكام، بىر دىرامىسى، ئىككى ھېكايىسى بىلەن كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىز تەرىپىدىن ئۇلۇغ سەنئەتكار، كىلاسسىك سەنئەتكار، دەپ ئاتىلىشى مۇمكىن، بىز ھازىر يېتەرلىك باھا بېرەلمەيۋاتىمىز» دېگىنى ھەرگىز تاسادىپىي ئېيتىلغان ئەمەس.

خوتەنده يىگىرمە كۈن تۇردۇق. بىر كۈنى بىزنى قارشى ئېلىش يۇزىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كېچىلىكىدە مۇھەممەتجان راشىدىن ئۆزىنىڭ «چەك» دېگەن شېئىرىنى ئوقۇۋۇندى، كۆپچىلىك قىزغىن ئالقىش ياڭراتتىپ ئۇنى قايتا ئوقۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. زۇنۇن قادىر يېنىدا ئولتۇرغان مۇھەممەتجانغا:

ــ سېنى ھېلىقى ۋاقىتتا ئېتىۋەتمىگىنى ياخشى بوپتىكەن جۇمۇ، ــ دېۋىدى، ھەممىمىز كۈلۈپ كەتتۇق.

لاسكۇي دېگەن يەردە تۇرۇۋاتقان چېغىمىز ئىدى. بىر كۈنى ئۇ مەندىن:

ــ ئەمدى نېمە يازاي دەۋاتىسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ تارىخىي تېمىدا بىر رومان يېزىشنى ئويلىشۋاتىمەن، يىغقان ماتېرىياللىرىمنى خېلى بار، ــ دېدىم مەن ۋە نېمىنى، قايسى دەۋرنى يازماقچى بولغانلىقىمنى سۆزلەپ بەردىم.

ــ ياخشى تېمىنى تۇتۇپسەن. بۇ توغرۇلۇق ئۆز ۋاقتىدا مېنىڭمۇ يىغقان ماتېرىياللىرىم بار ئىدى، يوقىتىپ قويدۇم. ئېسىمدە قالغانلىرى بار، ساڭا بېرەي، ــ دېدى ئۇ، ــ ئالدىرىماي ياز، ماتېرىيالنى كۆپ يىغ، تارىخىي تېما كۆپ ماتېرىيال بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ، ماتېرىيالغا قانچە باي بولساڭ، شۇنچە ئەركىن، بەھۇزۇر يازالايسەن. بەزىلەر ئازراقلا

ماتېرىيال ئۇچراپ قالسا، رومان يېزىشنى ئويلايدۇ، بۇ ئوسال ئادەت، ئۇنداق ئادەمدىن ياخشى يازغۇچى چىقمايدۇ. مۇخبىر ئەۋزۇل ئابايىنى يازماقچى بولۇپ، ئون تومغا سىغىدىغان ماتېرىيال يىغقان، ئۇلۇغ سەنئەتكار ئۇنىڭدىن پەقەت تۆت تومىلۇق كىتاب يازغان.

زۇنۇن قادىر ئىلىم ـ پەن ئەھلىلىرىنى، ئىقتىدارلىق كىشىلەرنى ھۆرمەت قىلاتتى، ھىمايە قىلاتتى، ئۇلارنىڭ نەتىجىلىرىدىن مەمنۇن بولاتتى ھەم ئۇلارغا توغرا باھا بېرەتتى.

1986 ـ يىلى غۇلجىدا شىنجاڭ بويىچە ئىسلاھات تېمىسىدىكى ئەسەرلەر مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ يىغىندا زۇنۇن قادىر بىللەن يەنە بىللە بولۇپ قالدىم. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوبزورچى ئابدۇۋەلى كېرىم زۇنۇنكام باشلىق بىرنەچچىمىزنى ئۆيىگە چاقىردى. سورۇن باشلىنىپ، ئىككى ـ ئۈچ رومكىدىن ئىچىشكەندىن كېيىن، مۇئاۋىن تەتقىقاتچى ئابدۇشۇكۇر تۇردى دۇتار چالدى. بىز شۇ چاغدا يەتمىش ئالتە ـ يەتمىش يەتتە ياشلارغا كىرىپ قالغان مەشھۇر خەلق ناخشىچىسى ئابدۇۋەلى جارۇللايۇفنى ناخشا ئېيتىپ بېرىڭ، دەپ تۇرۇۋالدۇق. لېكىن جارۇللايۇف ساقلىقىم ياخشى ئەمەس، دەپ ئۇنىمىدى. ئاخىر ناخشىنى مەن باشلىدىم. بۇ سورۇندا زۇنۇن قادىر بىللەن ئابدۇۋەلى جارۇللايۇف ئىچمىگەنىدى. ناخشا باشلىنىش بىلەن زۇنۇنكام ئىككى رومكا ھاراق قۇيۇپ، بىرنى ئۆزى ئالدى، بىرىنى جارۇللايۇفقا سۇندى. جارۇللايۇف ئۇنى ئىچىۋەتتى ـ دە، ناخشىغا قوشۇلدى ۋە باشلاپ ماڭدى. مەن ناخشا ئېيتىۋاتسامۇ، كۆزۈم ئۇلاردا ئىدى. زۇنۇنكام بۇ پېشقەدەم ناخشىچى بىلەن بىللە بولغان 1930 ـ، 1940 ـ، 1950 ـ يىللارنى ئەسلەپ قالدىمۇ ياكى ناخشا مۇڭى بىلەن ئىزلىرى قالغان غۇلجىنىڭ ئەينى چاغلاردىكى ئەگرى ـ بۇگرى، ئەمما مېھرى ئىسسىق كوچىلىرىنى، ئالمىلىق باغلىرىنى، دەريا ياقىسى، ئاق ئۆستەڭ بويىلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردىمۇ، ئەيتاۋۇر قانداقتۇر بىر مۇڭ بىلەن جىمىپ، كۆزىنى

بىر نۇقتىدىن ئالماي ئولتۇرۇپ كەتتى. مەن: شۇنچە ياشقا كىرىپمۇ، نۇرغۇن جەبىر ـ جاپالارنى تارتىپمۇ، يەنە ئىچىشىپ، ناخشا ئېيتىپ ئولتۇرغان بۇ پېشقەدەملەرگە قاراپ، بۇلار ئاجايىپ ئۇمىدۋارلىق بىلەن ياشىغانكەن ـ دە، دەپ ئويلىدىم.

ئارىلىقتا تەنەپپۇس قىلىپ هويلىغا چىقىۋاندۇق، ئۇ ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ، مەمنۇنلۇق بىلەن:

ــ خېلى چوڭ ئىشلارنى قىلىۋاتسەن جۇمۇ سەن، يارايسەن ... سەن بىر مېۋىلىك دەرەخ، ئەما مېۋىلىك دەرەخكە تاش ئاتىدىغانلار كۆپ بولىدۇ، قورقما، ئۇنى تىرەك قويۇپ يۆلىۋالىدىغانلارمۇ چىقىدۇ، ــ دېدى. ئۇنىڭ قويۇق قورۇق كىرپىك كەتكەن يۇزىدىن شادلىق، مېھرىبانلىق چىقىپ تۇراتتى.

زۇنۇن قادىرنىڭ «خاتىرىلەر» ناملىق ئەسلىمىسى نەشر قىلىنغاندا، قايتا ـ قايتا ئوقۇدۇم. ئۇ ئادەتتىكى تۇرمۇش ئەسلەنگەن ئەسلىمە بولسىمۇ، لېكىن يازغۇچىنىڭ ئۆزىگە خاس بىر خىل ئۇسلۇبى ــ تۇرمۇشتىكى ئۇششاق، كىچىك ۋەقەلەر ئارقىلىق زور ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى يورۇتۇپ بېرىش ئالاھىدىلىكى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. «ئەگەر ئاپتورنىڭ بۇرۇنقى ساغلام، جۇشقۇن هالىتى هازىر بولغان بولسا، ـ دە، ئويلىدىم ئېچىنىش بىلەن، ــ مۇشۇ ئەسلىمىلەرنىڭ هەربىرىنى بىردىن نادىر پوۋېست، هېكايە قىلىپ يازغان بولار ئىدى.» ئۇنىڭ ئىچىدىكى «ياغاچ ئاستىدىكى يىگىت» ئەسلىمىسى ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى. هاياجانلىنىپ چوڭقۇر ئويلارغا چۆكتۇم. خىيالىم 1920 ـ يىللارغا ۋە ئاشۇ يىللاردا مۇراد ـ مەقسەتكە يېتەلمىگەن ساپ مۇھەببەت ئىگىلىرى ــ چوغلۇق ـ ئىبدىمىنلارغا كەتتى. ئۇلارغا قاتتىق ئېچىندىم ـ دە، شۇ ئەسلىمىنى ئاساس قىلىپ بىر پوۋېست يازغۇم كەلدى. ۋەقە يۇز بەرگەن جاي ــ سۇلتان ئۇۋەيس مازار يېزىسىغا چىقتىم. ئەينى ۋەقەگە مۇناسىۋەتلىك ئەهۋاللارنى سۇرۇشتۇردۇم، كىشىلەر بىلەن سۆھبەتلەشتىم، چوغلۇق بىلەن ئىبدىمىن ياشىغان يەرلەرنى

ئارىلاپ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. شۇنىڭ بىلەن زۇنۇن قادىرنىڭ ئاشۇ ئەسلىمىسى ــ «ياغاچ ئاستىدىكى يىگىت» ئاتا قىلغان ئىلھامدىن «چوغلۇق ـ تۇغلۇق» پوۋېستىم دۇنياغا كەلدى.

1989 ـ يىلى 5 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە بارغانىدىم. ئۇنىڭ ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ دوختۇرخانىغا باردىم. مەن ئۇنىڭغا «چوغلۇق ـ تۇغلۇق» پوۋېستىنى ئوقۇپ بەرمەكچى، پىكىر ئالماقچىدىم. ئەپسۇسكى، ئاغرىقى ئېغىر بولۇپ، سۆزلىيەلمەس، كىشىنى بىردەم تونۇپ، بىردەم تونۇيالماس بولۇپ قالغانكەن. ئۇنىڭغا قاراۋاتقان ئوغلى ئۇمىد مېنىڭ يوقلاپ كەلگەنلىكىمنى ئۇنلۇكرەك ئاۋازدا: تۇرسۇن قاھاركامنىڭ ئىنىسى كەلدى، دېۋىدى، ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى ۋە تارامىلاپ مەڭزىنى بويلاپ ئاقتى. مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي سىرتقا چىقىپ كەتتىم. شۇنداق قىلىپ پوۋېستىمنى ئوقۇپ بېرەلمىدىم. ئاڭلىغان بولسا، بەلكىم خۇشال بولار ئىدى، دېگەن ئوي بىلەن مەيۇسلىنىپ ياندىم.

كىمدۇر بىرى: «بۇ دۇنيا ئارمانلىق دۇنيا» دېگەنىكەن، ھەقىقەتەن راست گەپ ئىكەن. ئۇنىڭ ئەسلىمىسىنىڭ ئىلھامى بىلەن يېزىلغان پوۋېستىمغا ۋە يېزىۋاتقان رومانىمغا (ئۇ كەڭ قورساقلىق بىلەن ماڭا خېلى كۆپ ماتېرىياللارنى بەرگەنىدى) پىكىر مەسلىھەت ئالماقچىدىم. نېمە ئىلاج، ئارمىنىم يۇرىكىمدە ئارمان بولۇپلا قالدى. ئۇ بىزدىن ئايرىلدى. ئەمما، توپلىنىپ كىتاب بولۇپ نەشر قىلىنغان ئەسەرلىرى، دەرسلىكلەرگە كىرگۈزۈلگەن ھېكايە، مەسەللىرى، تېخىچە سەھنىلەردە ئۇزۇلمەي ئوينىلىۋاتقان دىرامىلىرى بىلەن خۇددى ئارىمىزدا بارەڭ مەڭگۈ ـ مەڭگۈگە ياشايدۇ !

1990 ـ يىلى يانۋار، غۇلجا

شۇنداق شائىر ئۆلمەيدۇ

(ئاتاقلىق شائىرىمىز تېيىپجان ئېلىيېۋنى ئەسلەيمەن)

ئېگىلىدىكەن ئالما شاخلىرى،
مېۋىسى قانچە ئوخشىغانسېرى.
كەمتەرلىك بىلەن ئادەم چىرايلىق،
سەتلىشىدىكەن غادايغانسېرى.

ت. ئېلىيېۋ

بىزنىڭ ئاتاقلىق شائىرىمىز تېيىپجان ئېلىيېۋنىڭ ئايرىلىپ قالغىنىمىزغا بىر يىل بولۇپ قالدى، سۇلار ئاقىدۇ، يىللار ئۆتىدۇ، يەنە نۇرغۇنلىغان شائىرلارمۇ چىقىدۇ، تېيىپجان ئېلىيېۋنىڭ تالانتلىق، بەلكى ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كەتكۈدەك شائىرلارنىڭ چىقىشىمۇ مۇمكىن، لېكىن شائىرلىق تالانتى بىلەن بىللە، ئۇنىڭدەك خۇش چاقچاق، ھەزىلچى، كىچىك پېئىل، سورۇنلۇقى بار، بىرلا كۆرگەن كىشىدە ياخشى تەسىر قالدۇرىدىغان شائىرنىڭ چىقىشى ناتايىن. بىز كۇندىلىك تۇرمۇشىمىزدا، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەردە يازغىنى بىلەن قىلىقى ئوخشىمايدىغان، يازغىنى تەسىرلىك، قىلغىنى يىرگىنچلىك ئەدىبلەرنى پات ـ پات ئۇچرىتىپ قالىمىز، تېيىپجان ئېلىيېۋ ئۆمۈر بويى ئۆزىنىڭ يازغىنى بىلەن قىلغىنىنى بىرلەشتۈرگەن، ئۆمۈر بويى يۇقىرىقى رۇبائىيسىغا ئەمەل قىلىپ كەلگەن، شۇ ئارقىلىق جەمئىيەتتە، خەلقتە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان شائىر ئىدى.

يېقىندا كەرىم دېگەن ئاغىنەم (خۇيزۇ) ئۇچرىشىپ قېلىپ:

ــ شائىر بولساڭلار، تېيىپچان ئېلىيېپتەك بولۇڭلار، ئۇ قالتىس بىر رۇبائىي يېزىپتىكەن، ئىداره كادىرلىرى، بولۇپمۇ رەھبىرىي كادىرلار ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ ئىستېل مىزانى قىلىش ئۈچۈن بۆلۈملىرىگە چاپلىۋالسا بولىدىكەن، ــ دېدى.

ــ قايسى رۇبائىيىسى ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدىم مەن، ئۇ يۇقىرىقى رۇبائىينى ئوقۇدى ۋە:

ــ مەن، ــ دېدى هاياجانلىنىپ، ــ يېقىندا بىرسىنى ئىزدەپ ئىدارىسىگە بارسام، ئۇ مۇشۇ رۇبائىينى چىرايلىق قىلىپ يېزىپ، ئىش ئۈستىلىدىكى ئەينەكنىڭ ئاستىغا قىستۇرۇپ قويۇپتۇ، هەر كۈنى نەچچە قېتىم كۆرۈپ تۇرىمەن دەيدۇ، مەنمۇ شۇنىڭدىن كۆرۈۋالدىم. يوغان قىلىپ يېزىپ ئۆيۈمگە چاپلاپ قويىمەن.

دەرۋەقە، مەنمۇ ئاشۇ رۇبائىينىڭ چوڭ تاختا قەغەزلەرگە يېزىلىپ مەكتەپ ـ سىنىپلارغا چاپلانغانلىقىنى كۆرگەنىدىم. بىر يىلدىن بېرى نۇرغۇن سورۇنلاردا بولدۇم، ئاشۇ سورۇنلارنىڭ كۆپلىرىدە تېيىپچان ئېلىيېپىنىڭ گېپى بولدى، شېئىرلىرى ئوقۇلدى، هەتتا «ۋالاقتەگكۇرنىڭ ئۆلۈمى» «ساڭ مۇدىرىنىڭ زىياندىشقا قارشى ئاجايىپ تەدبىرى توغرىسىدا قوشاق» دېگەندەك ئۇزۇن شېئىرلىرىمۇ يادقا ئوقۇلدى. بۇ شېئىرلارنى يادقا ئوقۇغانلار شائىرلار ئەمەس، بەلكى ئاددىي خەلق، بەزىلىرى خېلى يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار ئىدى. مەن بۇلاردىن تېيىپچان ئېلىيېپ شېئىرلىرىنىڭ كىشىلەر ئىچىدە ئاجايىپ چوڭقۇر ئومۇملاشقانلىقىنى هېس قىلدىم، خەلق سۆيگەن، خەلقچە ياققان، خەلقنى تەسىرلەندۈرگەن شېئىرلار ئەنە شۇنداق ئومۇملىشىپ كېتىدىكەن.

خەلق بەرگەن هوقۇقتىن ياكى ئۆزىنىڭ جاپالىق ئەجرى ـ تەرى بىلەن قازانغان ئۈتۈقى ۋە تاپقان ئابرۇيىدىن ئۆزىدە كىبىر پەيدا قىلىۋالمىغان ئادەملەر تۇرمۇشتا ئۇچراپ تۇرىدۇ. تېيىپچان

ئۇنداق ئىللەتلەردىن تامامەن خالىي شائىر ئىدى. ئۇ شائىرلىقىغا تەمەننا قويۇپ ھەرگىزمۇ غادايغان ئەمەس، خەلقنىڭ ئۇنى چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن يادلاۋاتقانلىقىنىڭ بىر سەۋەبىمۇ ئۇنىڭدا شۇنداق خىسلەتلەرنىڭ بولغانلىقىدىن بولسا كېرەك. مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان كۈنلەرنى، ئۇ ھەقتە ئاڭلىغان ـ بىلگەنلىرىمنى زادىلا ئۇنتۇيالمايمەن.

※ ※ ※

1973 ـ يىلى تېيىپجان ئېلىيېف بىرنەچچە كىشى بىلەن غۇلجىغا كەلدى، ئۇلار بىلەن بىرنەچچە كۈن بىللە بولدۇق.

مەن «مەدەنىيەت ئىنقىلابى»دىن ئىلگىرى ئۇچ ژىلايەت ئىنقىلابى تېما قىلىنغان بىر پوۋېستنى باشلىغانىدىم. ئۇنىڭ ئالتە بابى يېزىلىپ بولغاندا، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلىنىپ كېتىپ، يازغانلىرىم كۆيدۈرۈۋېتىلدى. مەن ئۇنى قايتا باشلاي دەپ تۇراتتىم، بىراق بىر مەسىلىگە دۇچ كېلىپ، ئۇنى قانداق ھەل قىلىشنى بىلەلمەي تېخىرقاپ قالغانىدىم. ئۇ بولسىمۇ، بۇ ئىنقىلابنىڭ ئاساسىي تەرىپىنىلا (ئارتۇقچىلىقىنىلا) يازايمۇ، ئاساسىي بولمىغان تەرىپىنىمۇ (كەمچىلىكىنىمۇ) يازايمۇ؟ يازغاندا ئۇنى قانداقراق ئىپادە قىلىش كېرەك؟ دېگەن مەسىلىدىن ئىبارەت ئىدى. مەن بۇ گەپنى نەچچە كىشىگە ئېيتىپ، ئۇلاردىن پىكىرمۇ سورىغانىدىم. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى: «بۇ تېمىنى تۇتما، ئېھتىيات قىل» دېدى. يەنە بەزىلىرى: «ھازىر يازساڭ بەربىر چىقمايدۇ، كېيىنرەك يازساڭ بولارمىكىن» دېيىشتى. لېكىن، مەن ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىگە قارىماي، ئۆزۈم ھەل قىلالمايۋاتقان مەسىلىلەرنى تېيىپجان ئېلىيېفقا ئېيتتىم.

ـــ يېزىلىپ بولغان ئەسەرگە كونكرېت پىكىر بەرگىلى بولىدۇ، تېخى يېزىلمىغان، يازماقچى بولغان ئەسەرگە پىكىر بەرمەك تەس، ـــ دېدى ئۇ بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن، ـــ

هازىرقى شارائىتتا كىشىلەردىن پىكىر سورىسىاق، سوغۇق سۇ سېپىدىغانلار كۆپ چىقىدۇ. قىزغىنلىقىڭغا تەسىر يېتىدۇ، ياپىسام پىشارمۇ، كۆمىسەم پىشارمۇ، دەپ ئارىسالدى بولساق، ھەش - پەش دېگۈچە بىرنەچچە يىلمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، يېزىلغانىكەن، ئوتتۇرىغا بىر مەسىلە چىقتى، بىر سوئال تاشلاندى، دېگەن سۆز. ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە كىشىلەرمۇ، نەشرىياتمۇ پىكىر قىلىدۇ، جاۋاب بېرىدۇ، قانداق يازسا بولىدىغانلىقىغا كۆپچىلىك بىرنېمە دەيدۇ، يول چىقىدۇ. ئەڭ ياخشىسى يېز، كېچىكتۇرمەي يېز. ھازىرچە بىر پىكىر بېرىپ قويايلى: يازغاندا چىنلىققىمۇ، سەنئەتكىمۇ سادىق بولۇپ، خەلق ئالدىدا، تارىخ ئالدىدا جاۋابكار بولۇش پوزىتسىيەسىدە تۇرۇپ يېز.

ئاخىر مەن تېيىپجان ئېلىيېۋىنىڭ پىكرى بويىچە، ماتېرىياللىرىمنى رەتلەپ، ئۆزۈمنىڭ ھەل قىلىشچە 1974 - يىلى كۈزدىن باشلاپ يېزىشقا كىرىشتىم. ئەسەر پۈتتى، تېيىپجان ئېلىيېۋ ئېيتقاندەك، ئۇ بىر سوئال بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقتى، ئۇ ئۇنى دېدى، بۇ بۇنى دېدى. ئارىدا ئالتە - يەتتە يىل تاسقىلىپ يۈرۈپ ئاخىرى 1982 - يىلى «ئىلى دولقۇنلىرى» نىڭ بىرىنچى كىتابى دۇنياغا كەلدى. تېيىپجاننىڭ مەسلىھەتى، مەدەت - ئىلھامى تۇنجى يېرىك ئەسىرىمنىڭ دۇنياغا كۆز ئېچىشىغا ئەنە شۇنداق سەۋەبچى بولۇپ قالغانىدى، ھازىر بۇ كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ قالسام ياكى باشقىلار بۇ توغرۇلۇق سۆزلەپ قالسا، تېيىپجان ئېلىيېۋنىڭ شۇ چاغدىكى: يېز، قورقماي يېز، قورقۇپ كەتكەن كىشىلەر ساڭا يازۇھر دەمدۇ ... دەپ قولىنى شىلتىپ سۆزلىگەن قىياپىتى ھامان كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ.

※ ※ ※

تېيىپجان ھەممە ئېتىراپ قىلغان، ئۆز ئەجرى بىلەن شۆھرەت تاپقان تالانتلىق شائىر ئىدى. ئۇ ھەرگىزمۇ ئۆزىنى خەلقتىن ئۈستۈن قويغان، باشقىلارنى ئۆزىدىن تۆۋەن كۆرگەن

ئەمەس، شۇنداقلا ئۆز شۆھرىتىنى، ئابرۇيىنى دەسمىي قىلىۋېلىپ، ئېگىزدە تۇرۇۋېلىپ، باشقىلارغا بۇرنىنىڭ ئۇچىدا قارىغانمۇ ئەمەس. مەيلى رەھبىرىي كادىرلار بولامدۇ، مەيلى ئادەتتىكى كادىرلار بولامدۇ، ئومۇمەن، ئۇ قاتناشقان سورۇن باشقىچىلا قىزىپ كېتەتتى. ئۇ ھەرقاچان ماڭا بىرەر ئولتۇرۇش ـ سورۇنىنى قىزىتىش مەجبۇرىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىۋالغاندەكلا كۆرۈنەتتى.

ھېلىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: 1978 ـ يىلى قۇربان ھېيتنىڭ ئۇچىنچى كۈنى كەچتە بىزنىڭ ئۆيدە ئولتۇرۇشۇپ قالدۇق. يىغىلغانلار ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە ئادەتتىكى كادىرلار ئىدى، ئۇلارنىڭ كۆپلىرى ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇغان، قىزىقىپ يادلىغان بولسىمۇ، ئۆزىنى كۆرمىگەن. كۆرگەنلەر بولسىمۇ، بىللە بولمىغانلار ئىدى. شۇڭا ئۇلاردا قانداقتۇر بىر خىل تارتىنىش ـ قورۇنۇش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى، چاقىرغان سازەندىمىز نېمىشقىدۇر كەلمىدى. ساز ـ ناخشىسىز ئولتۇرۇش ـــ گۆشى يوق لەڭمەندەك تېتىمايدۇ ـ دە. بۇ ھالنى دەررۇ سەزگەن تېيىپجان ماڭا:

ـــ سازەندە دېگەن مەن، ناخشىچى دېگەن سەن، ئەكەل دۇتارىڭنى، ئولتۇرۇشمىزدىن ئوت چىقىرىۋېتىمىز، ـــ دېدى ـ دە، دۇتارنى قولىغا ئېلىپ «پەنجىگاھ» مۇقامىنى باشلىۋەتتى. مەن داستانلىرىغا قوشۇلدۇم، ئۇ مەرغۇللىرىنىمۇ قالدۇرماي چالدى. شۇنىڭ بىلەن ئولتۇرۇشمىز جانلىنىپ كەتتى، ئولتۇرۇش ئەھلى ئۇنىڭغا شۇنچىلىك يېقىنلىشىپ، يۇقۇشۇپ كەتتىكى، ئۇ باشلىغان بىر يۇرۇش «ھال لەيلى» (خان لەيلۇن) ناخشىلىرىغا ئولتۇرۇشتىكىلەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى قوشۇلدى. ناخشىدىن كېيىن ئۇ نۇرغۇن قىزىق، كۈلكىلىك لەتىپىلەرنى ئېيتىپ بەردى. ھۈسەنجان، ژاربسجان، پەتتەرجانلارغا يازغان شېئىرىي چاقچاقلىرىنى يادقا ئوقۇپ بەردى. ھەربىر چاقچاق، لەتىپە ئارىلىقلىرىدا كۈلكە ـ شادلىق

سادالىرى ئۇزۇكسىز كۆتۈرۈلۈپ، شۇ كۈنكى ئولتۇرۇش داۋامىدا سازەندىلەر، ھەيسامدەك مەشھۇر قىزىقچىلار باردىكىدەك ئالايىتەنلا قىزىپ كەتتى، ئەتىسى شۇ سورۇندا بولغان بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى ئېسىمدە: «تېيىپجان ئېلىيېۋ دېسە قانداقتۇر خىيالپەرەس، سۈرلۈك، پەلسەپىلىك گەپلەرنى قىلىپ غادىيىپ ئولتۇرىدىغان بىر شائىرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپتىمەن. لېكىن، ئۇ ئۇنداق ئەمەس ئىكەن، ئاجايىپ سورۇنلۇقى بار، شۇنداق كىچىك پېئىل، ئادەمگە يۇقۇشلۇق، خۇددى بىزدەكلا ئاددىي ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئادەمگە نېمانچە يېقىشلىقتۇ دەپ ئويلايتتىم. ئۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەندىم.» دەرۋەقە، بۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ خىيالىدىكىدەك دىمىقى ئۇستۇن، غادىيىۋالىدىغان شائىرلارمۇ يوق ئەمەس، ئەلۋەتتە.

※ ※ ※

شائىرلىق ـــ قورقۇمسىزلىقنى، ھەيۋىلەر ئالدىدا تىز پۈكمەسلىكنى، ئادەملەردىكى (مەيلى ئۇ قانچىلىك ئادەم بولۇشتىن قەتئىينەزەر) ئەسكى ئىللەتلەرنى ئايانماي سۆكۈشنى تەلەپ قىلىدۇ، بىرەر ئەسەر ئېلان قىلىنسا، ئۇ باشقىلارغا تەسىر قىلمىسا، تېيىپجان ئېيتقاندەك يا ئېچىشتۇرمىسا، يا قىچىشتۇرمىسا شائىرمەن دەپ شېئىر يېزىپ يۈرگۈچە، يازمىغان ياخشى. شائىر تېيىپجان ئېلىيېۋ رەزىل ئىللەت، چاكىنا قىلىقلارنى، سىياسەت، بەلگىلىمە، يۆنىلىشلەرنى ئۆز ھېسسىياتى بويىچە ئۆزگەرتىپ ئىجرا قىلىدىغان كادىرلارنىڭ ئىللەتلىرىنى ئايانماي سۆكەتتى، پاش قىلاتتى، يازغىنىم ئۇنىڭغا تېگىپ كېتەرمۇ، بۇنىڭغا تېگىپ كېتەرمۇ دەپ ئېھتىيات قىلىپ يۇرمەيتتى، «بىر يازغۇچى، ـــ دەيدۇ ئۇ، ـــ ئىجتىمائىي تۈرمۇشتىكى رەزىل ئىللەتلەرنى پاش قىلىپ يازالمىسا، ئۇنى قانداقمۇ دەۋرنىڭ ۋىجدانى دېگىلى بولسۇن؟ !» ئۇنىڭ يازغان

شېئىر، رۇبائىيلىرىنىڭ كۆپى جەمئىيەتتە، جامائەتچىلىك ئىچىدە تەسىر قوزغاپ تۇراتتى، غۇلغۇلىلارنى پەيدا قىلاتتى.

ھازىرقىدەك ئېسىمدە: 1978 - يىلى «سول» چىلىق تۈزىتىلىۋاتقان چاغ ئىدى. مەركىزىي مەدەنىيەت مىنىستىرى غۇلجىغا كېلىپ بىر يىغىندا مەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئابدۇۋەلى جارۇللايۇف ئېيتقان «قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم» دېگەن ناخشىنى ياخشى كۆرىمەن، دەپتۇ، (ئېنىقكى ئۇ بۇ سۆزنى «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا بەند قىلىنىپ كەتكەن خەلق ناخشىلىرىنى ئازاد قىلىش مەقسىتىدە ئېيتقان.) شۇنىڭ بىلەن كونسېرت كېچىلىكىدە شۇ چاغدا يېشى يەتمىشكە بېرىپ قالغان بۇ مەشھۇر ناخشىچى «قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم» ناخشىسىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇ سەھنىدە پەيدا بولۇش بىلەن تەڭ خەلق ناخشىلىرىنى تازىمۇ سېغىنىپ كەتكەن خەلق ئۇزاققىچە توختىماي گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرىنى ياڭرىتىپتۇ. بىراق، بىر ئەرباب «بۇ داشقال يەنە ناخشا ئېيتماقچىمۇ، كىم سەھنىگە چىقاردى بۇنى؟ !»دەپ غەزەپلىنىپ كوتۇلداپتۇ ... بۇ ئەھۋاللارنى ئابلىز ئەيسا ئۆز ئۆيىدە تېيىپچان ئېلىيېفقا سۆزلەپ بەردى. تېيىپچان ئېلىيېفنىڭ بىردىنلا قوشۇمىسى تۇرۇلدى، خەلق كۈلسە، خۇشال بولسا، خاپا بولۇپ جۇدۇنى ئۆرلەيدىغان، خەلق قاقشىسا، قايغۇرسا، خۇشال بولىدىغان رەزىل قىياپەت ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى ئەتمالىم، ماڭا: «قەغىزىڭ بارمۇ؟ ئاددىي بولسىمۇ، ھازىرچە مۇنۇ ئىككى مىسرانى يېزىپ قويغىنا» دېدى.

كىم سەھنىگە چىقاردى بۇنى،
ئاشۇ چاۋاك چىقاردى ئۇنى.

ئەتىسىلا «جاۋاب چاۋاك» شېئىرىنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىكىنى كۆردۇم: سۆكۈشلەرگە جۇرئەتلىك شائىرلا خەلق كۆڭلىدىكى گەپلەرنى قورقماي قىلالايدۇ، ھېچنېمىدىن ئەنسىرىمەيدۇ.

※ ※

بەزى سەنئەتكارلار، ئەدىبلەر تۇرلۇك سورۇنلاردا كىشىلەرنىڭ ئۆزى توغرۇلۇق گەپ ئېچىشىنى، ئۆزىنى ماختىشىنى، ياڭغان ئەسەرلىرىنىڭ مەدھىيەلىنىشىنى شۇنچىلىك كۈتىدۇ. ئەگەر ئۆزى توغرۇلۇق گەپ ئېچىلماي قالسا بىر ئىلاج قىلىپ ئەدەبىيات ھەققىدە گەپ ئاتىدۇ ـ دە، گەپنى ئۆز ئەسىرىگە بۇرايدۇ، مۇنداق ئادەملەرگە سەن ھۆل خىشتىن ئىككىنى قويۇپ بەرسەڭ، قالغىنىنى ئۆزى قويۇپ ھەرقانداق ئېگىزلىككە چىقىپ كېتەلەيدۇ، تېيىپجان ئېلىيېۋ مۇنداق ئىللەتلەردىن تېخىمۇ خالىي شائىر ئىدى، ئۇنىڭ ئايىغىغا ھۆل خىش ئەمەس، پىششىق خىش قويۇپ بەرسەڭمۇ ھەرگىز دەسسىمەس ئىدى. 1980 ـ يىلى بولسا كېرەك، قىش مەزگىلى ئىدى. تېيىپجان ئېلىيېۋ بىلەن نىلقا ناھىيەسىگە چىقتىم. چۈش بولۇپ قالغاچقا، ئاشپۇزۇلغا كىردۇق، شۇ يەردە مەن بىر تونۇشۇم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇ مېنىڭدىن:

ــ بۇ كىشىنى تونۇيالمىدۇققۇ، كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى، مەن ئېيتىپ بەردىم.

ــ ھە ! ... شۇنداقمۇ ... ــ ئۇ بىردىنلا ھاياجانلىنىپ كەتتى. نېرىدىكى ئۈستەلدە ھاراق ئېچىشىپ ئولتۇرغان بىرقانچە ئۇلپەتلىرىنىڭ يېنىغا بېرىپ ۋاراقىراپ توۋلاپ:

ــ ئاغىنىلەر، ناھىيەمىزگە تېيىپجان ئېلىيېۋ چىقىپ قاپتۇ، ئەنە ! ــ دېدى، شۇنىڭ بىلەن بالاغا قالدۇق، ۋېلىسىپىتنىڭ قوڭغۇرىقىغا تولدۇرۇپ ھاراق قۇيۇپ، ھېلى ئۇ كەلسە، ھېلى بۇ كېلىدۇ، بىرسى: «سىزنى كۆرۈشنى ئۇزاقتىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن، خۇدا تىلىكىمىزگە بۇگۈن يەتكۈزۈپتۇ، بەختلىك ئىكەنمىز ... قېنى، مېنىڭ كۆڭلۈم ئىچىۋەتسىڭىز» دېسە، يەنە بىرسى: «يائاللا، سىزنىمۇ

كۆرىدىكەنمىز ... بىلەمسىز .... نېمە دېسەم بولار .... قولۇمنى ياندۇرماي ...» دەيتتى.

ئاڭغىچە بىز ئولتۇرغان ئۇستەلگە ئون نەچچە ئادەم يېغىلدى، ئۇلار قايتىدىن سورۇن تۈزمەكچى، تېيىپجان ئېلىيېپفىنىڭ شەنىگە، نىلقىغا قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىغا بىرەر ئۆيدە يېڭىدىن ئولتۇرۇش باشلىماقچى بولۇشاتتى، ئاشپۇزۇلنىڭ ئىچى ئۇنىڭ شەنىگە ئېيتىلغان مەدھىيە سۆزلىرى بىلەن تولۇپ كەتتى، ئۇلار گەپ ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. تېيىپجان ئىنتايىن ئوڭايسىزلىنىپ، تەڭقىسلىقتا قالدى، مەنمۇ راست گەپنى قىلىپ، ئۇنىڭ نامىنى ئېيتىپ قويغىنىمغا شۇنداق خجالەت بولۇپ كەتتىم. ئاخىر تېيىپجان ئېلىيېپ:

ــ بىز بىر ئاقساقال بىلەن كۆرۈشمەكچىدۇق، ئاغزىمىزدىن هاراق گۈپۈلدەپ تۈرسا ئۈيات بولار، بىز يەنە ئۇچرىشايلى، هازىر شۇ يەرگە بېرىپلا كېلەيلى، ــ دېدى ــ دە، قوزغالدى. تامىقىمىز تاماقلىقتا قالدى، ئۇلاردىن ئاران قۇتۇلدۇق، كوچىغا چىققاندىن كېيىن:

ــ هە، تونۇشتۇرغىنىڭغا تويدۇڭمۇ؟ ــ دېدى ماڭا كۇلۇپ، ــ يالغان ئېيتمىساق، قۇتۇلالمايتتۇق، شەيىخ سەئىدىنىڭ: ئىتتىپاقسىزلىق پەيدا قىلىدىغان راست گەپتىن، كىشىلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان يالغان گەپ ئەۋزەل، دېگەن شېئىرى بولىدىغان، نۆۋەتتى كەلسە يالغانچىلىقنىڭمۇ رولى بولىدۇ. تېز ماڭ ...

ئەتىسى كەچتە بىر ئۆيدە مېهمان بولدۇق، بىز بارساق ناهىيە كادىرلىرىدىن ئۇچ ــ تۆت كىشى ئولتۇرۇشقانكەن. يەنە بىر نەچچەيلەن كىرىپ كېلىشتى، چاي تارتىلدى. ئاز ــ ئازدىن هاراق ئىچىشىپ گەپ بىلەن ئولتۇرۇشتۇق، دەسلەپتە تارتىنىپراق ئولتۇرغانىدۇق، كېيىن ئەركىن ــ بەھۇزۇر هالدا چاقچاقلار، قىزىقچىلىقلار قىزغىلى تۇردى، ئاردىدىن بىرەر سائەت ئۆتكەندۇ بەلكىم، ئولتۇرۇش ئەهلى قىزىپ قالدىمۇ، بىر قىسىم ئادەملەر

تېيىپجان ئېلىيېفنىڭ شەنىگە مەدھىيە سۆزلىرىنى ياغدۇرغىلى تۇردى:

تېيىپجان ئېلىيېنى تاقەت قىلالمىدى:

ـــ خېرىدارلىڭ بولمىسا، زىبالىقلىڭ نە كېرەك، دېگەن گەپ بار، ئاغىنىلەر بۇ گېپىڭلار بولمىدى ... ئويلىماي مۇنداق گەپلەرنى قىلىۋەرسەڭلار، مەن بۇ يەردە ئولتۇرالمىغۇدەكمەن ... باشقا گېپىڭلار بولسا قىلىڭلار، بولمىسا بىز كېتەيلى، ـــ دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىرئاز سەگەكلىشىپ قالدى، ئەمما شۇنداق مەدھىيەلەر، ماختاش ـ ئۇچۇرۇشلار ئالدىدا خۇشال بولۇپ، مەست بولۇپ كېتىدىغان ئادەملەرمۇ يوق ئەمەس.

※ ※ ※

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» ئاخىرلىشىپ ئارىدىن ئىككى ـ ئۈچ يىل ئۆتكەن ۋاقىتلارمىكىن، شائىر مۇھەممەتجان سادىق ئىككىمىز ئۇرۇمچىگە بىر يىغىنغا باردۇق. بۇ چاغدا كىملەرنىڭدۇر قۇترىتىشى بىلەن تېيىپجان ئېلىيېفقا قارشى بىر تەتۇر قۇيۇن قوزغالغانىكەن. شۇ دولقۇننى چىقارغۇچىلارنىڭ بەزىلىرى: تېيىپجان قاچانغىچە ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ بايراقدارى بولىدىكەن، ئەمدى نۆۋەت بىزنىڭ، دېسە، بەزىلىرى: تېيىپجاننىڭ ئون تۆت پارچە شېئىرىنىلا شېئىر دېگىلى بولىدۇ، قالغانلىرى بىر تېيىنغىمۇ ئەرزىمەيدۇ ... دەپ تېيىپجاننىڭ ئابرۇيىنى تۆكۈشكە ئۇرۇنۇپ يۈرۈپتۇ، يەنە بەزىلەر ئۆزىنىڭ تېخى يېرىم ـ يارتا ئەدىب ئىكەنلىكىگە قارىماي، باشقىلارنىڭ نامى چىقىپ كەتكەنلىكىگە، شۆھرەت قازانغانلىقىغا ۋە ئۇنىڭ جاپالىق ئەجرى ـ تالانتى بىلەن تىكلەنگەن ئابرۇيىغا ئىچى كۆيۈپ، ئۆزىنىڭ نەزەرگە ئېلىنمايۋاتقانلىقىدىن، نامى چىقمايۋاتقانلىقىدىن قاتتىق ئازابلىنىپ، تېيىپجانغا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ: بۇ نېمىگىز شېئىر ئەمەس، شېئىر مۇنداق بولمايدۇ،

قاچانغچه گەپ سىزنىڭ بولىدۇ، بىزنىڭمۇ گەپ قىلىدىغان ۋاقتىمىز كەلدى، ئەمدى سىز تۇرۇپ تۇرۇڭ، دەپتۇ. بىز بۇ گەپلەرنىڭ بەزىلىرىنى ئۆز قۇلىقىمىز بىلەن ئاڭلىدۇق، بەزىلىرىنى تېيىپچان ئۆزى دەپ بەردى، بەزىلىرىنى باشقىلار ئېيتىپ بەردى. قوشۇنمىزغا بۆلگۈنچىلىك، زىددىيەت سالىدىغان، قاراپ تۇرۇپ تۆھمەت قىلىدىغان بۇ ئىشلارغا غەزىپىمىز كەلدى. شۇڭا مۇھەممەتجان سادىق ئۇنىڭغا:

— بەزىلەر سىزنى سېغىنمىز دەپ ھەربىرىڭ قىلىۋاتقىنىڭ ـ پاسات ئۆسەكلەرنى تېرىۋاتقىنىڭ، شۇلارغا رەددىيە بېرىپ ماقالە يازسىڭىز بوپتىكەن، — دېدى.

— ھاجىتى يوق، — دېدى ئۇ ھېچنېمە بولمىغاندەك قىياپەتتە، — ئۆسەك تېرىغانلار تېرىۋەرسۇن، خەلق ئادىل، ئەسكى ئىش بىلەن شۇغۇللانغانلار ھامان ئۆزىنى ئۆزى سېغىنىدۇ!

ئەتىسى زوردۇن سابىرنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرغان كۈنىمىز ئۇ كېسىۋېلىنغان موخۇركا قەغىزىگە يېزىلغان مۇنۇ رۇبائىينى ئىككىمىزگە كۆرسەتتى:

ئېگىلىدىكەن ئالما شاخلىرى،
مېۋىسى قانچە ئوخشىغانسېرى.
كەمتەرلىك بىلەن ئادەم چىرايلىق،
سەتلىشىدىكەن غادايغانسېرى.

شۇ چاغدىكى سەتلىشىشلەرنى ئۇ ماھىرلىق بىلەن ئەنە شۇنداق ئەكس ئەتكۈزگەنىدى، ئۇنىڭغا قارشى قۇيۇن چىقارغۇچىلار ھېچكىمنىڭ ئېتىبارىغا ئېرىشەلمەي ئوسال ھالغا چۈشۈپ، ئۆزلۈكىدىن يوقاپ كەتتى، خۇددى شائىرنىڭ ئۆزى ئېيتقاندەك، ئۆز ـ ئۆزىنى سېغىنىپ تۈگەشتى.

مەن بۇ رۇبائىينى شۇ يەردىلا يادلىۋالغانىدىم، تېخى ئېلان

قىلىنماي تۇرۇپلا بىرنەچچە سورۇنلاردا، مەكتەپلەردىكى دېكلاماتسىيە كېچىلىكلىرىدە ئوقۇپ بەردىم. ئۇ كىشىلەرگە ئىنتايىن ياقتى، بەزىلەر مەندىن كۆچۈرۈۋالدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۇ ئېلان قىلىنماي تۇرۇپ مەكتەپ ـ سىنىپلارغا چاپلىنىپ كېتىپتۇ.

كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ ۋاپاتىغا قاتتىق ئېچىنىپ، ئۇنى چوڭقۇر سېغىنىش بىلەن ئەسلەۋاتقانلىقىنىڭ بىر سەۋەبىمۇ ئۇ مۇشۇ رۇبائىيىسىدا ئالغا سۈرۈۋاتقان پىكىرنى ئۆزىدە تەبىئىي ھالدا گەۋدىلەندۈرگەنلىكىدىن بولسا كېرەك، دەپ ئويلايمەن.

بىز بىر ئېسىل ئادەمدىن ئايرىلىپ قالدۇق، بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىز ئۆزىنىڭ بىر ئاساسچىسىدىن ئايرىلىپ قالدى، كىشىلەر ھازىرغىچە تۇرلۇك سورۇنلاردا ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلىشماقتا ۋە ئۇنى ياد ئەتمەكتە، ئۇ ئۆزىنىڭ يېقىشلىق شېئىرلىرى بىلەن كىشىلەردە قانداق تەسىرلەرنى پەيدا قىلغان بولسا، مىجەز ـ خۇلقى، ئېسىل ئەخلاق ـ پەزىلىتى بىلەنمۇ شۇنداق تەسىرلەرنى پەيدا قىلغان شائىر ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئېسىل ئەخلاق ـ پەزىلىتى، خۇش چاقچاقلىرى، قىزىق لەتىپىلىرى، ئۆزىگە خاس يۇمۇرلۇق گەپلىرى، شېئىرلىرىغا ئوخشاشلا كىشىلەر ئارىسىدا ياشاپ كەلمەكتە، ئىسىت، ئەجەل، ئۆلۈمگە ئامال يوق ئىكەن، ئۇ ئارىمىزدىن كەتتى. ئەمما، ئىشەنچ بىلەن ئېيتالايمىزكى، ئۇ ئۆلمىدى، ئۆلمەيدۇ، مۇنداق شائىر مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ!

ۋاپا

(ھېكايىلەر توپلىمى)

ئاپتورى: ئابدۇراخمان قاھار
مەسئۇل مۇھەررىرى: زىلەيخا ئەزىز
مەسئۇل كوررېكتورلىرى: سەنەۋەر ئىبراھىم، ئادالەت مەخسۇت
تەكلىپلىك كوررېكتورى: مۇنەۋۋەر
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
مۇقاۋا رەسىمنى سىزغۇچى: ئابدۇراخمان ئابلىز
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991-2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شېڭتوڭ مەتبەئەچىلىك پاي چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 13.5
نەشرى: 2011 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2011 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 3000
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 14245 - 3
باھاسى: 38.00 يۈەن